

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Луцький національний технічний університет

Рада підприємців при Кабінеті Міністрів України

Інститут демографії та проблем якості життя НАН України (Київ)

Інститут економіки промисловості НАН України (Київ),

Інститут регіональних досліджень НАН України (Львів),

Волинський осередок ВГО «Спілка економістів України»,

Волинський обласний центр зайнятості,

Київський національний університет будівництва і архітектури

ДННУ «Академія фінансового управління» (м. Київ),

Хмельницький національний університет, Державний університет економіки і технологій (Кривий Ріг)

Донецький національний університет імені Василя Стуса (Вінниця)

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (Луцьк)

Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академ. С.Дем'янчука (Рівне)

Державний університет «Житомирська політехніка» (Житомир)

Мукачівський державний університет (Мукачево), Університет Короля Данила (Івано-Франківськ),

Університет Марії Кюрі-Склодовської у Любліні (м. Люблін, Польща)

Управління статистики у Жешуві (м. Жешув, Польща), Академія Замойська (м. Замость, Польща),

Національна торгово-промислова палата у Варшаві (м. Варшава, Польща)

Фундація «Інститут сталого розвитку» (м. Варшава, Польща)

Технічний університет – Варна (м. Варна, Болгарія)

Сільськогосподарська академія університету імені Вітовта Великого (м. Каунас, Литва)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМИ СИСТЕМАМИ

X Міжнародна науково-практична конференція
Луцький національний технічний університет

THE ACTUAL PROBLEMS OF SOCIAL AND ECONOMIC SYSTEMS MANAGEMENT

10 th international scientifically-practical conference
Lutsk National Technical University

6 грудня 2024 р.
Частина 1

6 December, 2024
Part 1

Луцьк – 2024
Lutsk – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Луцький національний технічний університет
Рада підприємців при Кабінеті Міністрів України
Інститут демографії та проблем якості життя НАН України (Київ)
Інститут економіки промисловості НАН України (Київ),
Інститут регіональних досліджень НАН України (Львів),
Волинський осередок ВГО «Спілка економістів України», Волинський обласний центр зайнятості,
Київський національний університет будівництва і архітектури
ДННУ «Академія фінансового управління» (м. Київ), Хмельницький національний університет,
Державний університет економіки і технологій (Кривий Ріг)
Донецький національний університет імені Василя Стуса (Вінниця)
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (Луганськ)
Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академ. С.Дем'янука (Рівне)
Державний університет «Житомирська політехніка» (Житомир)
Мукачівський державний університет (Мукачеве), Університет Короля Данила (Івано-Франківськ),
Університет Марії Кюрі-Склодовської у Любліні (м. Люблін, Польща)
Управління статистики у Жешуві (м. Жешув, Польща), Академія Замойська (м. Замость, Польща),
Національна торгово-промислова палата у Варшаві (м. Варшава, Польща)
Фундація «Інститут сталого розвитку» (м. Варшава, Польща)
Технічний університет – Варна (м. Варна, Болгарія)
Сільськогосподарська академія університету імені Вітовта Великого (м. Каунас, Литва)

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНИМИ
СИСТЕМАМИ**

**THE ACTUAL PROBLEMS
OF SOCIAL AND
ECONOMIC SYSTEMS
MANAGEMENT**

*X Міжнародна
науково-практична конференція
Частина 1*

*10 th international
scientifically-practical conference
Part 1*

**Луцький національний технічний
університет**

Lutsk National Technical University

6 грудня 2024 року 6 December, 2024

**This project has received funding from European Union`s Horizon 2020
research and innovation programme under grant agreement No.871072.**

Луцьк
«Надстир'я»
2024

УДК 338.24 : 330.342 (063)

А 43

*Рекомендовано Вченою радою
Луцького національного технічного університету
(протокол № 5 від 26 грудня 2024 р.)*

Рецензенти:

Голян В.А. – д.е.н., професор, директор ГО «Європейський аналітичний центр»;

Хомюк Н. Л. – д.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту Волинського національного університету ім. Лесі Українки

А 43 **Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами: матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф., Частина 1.** Луцьк, 6 груд. 2024 р., Луцьк: Надстир'я, 2024. 483 с.

The actual problems of social and economic systems management : 10 th international scientifically-practical conference, Part 1. December 6, 2024, Lutsk: Nadstyrja, 2024. 483 p.

ISBN 978-617-8438-05-0

Збірник містить матеріали учасників X Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами», що охоплюють проблеми структурної трансформації економіки регіонів польсько-українського прикордоння, управління національним господарством, галузями та господарськими комплексами; управління державними фінансами та інвестиційного забезпечення відбудови України, регіонального менеджменту та міжнародного співробітництва в контексті подальшої євроінтеграції України; менеджменту та економіки підприємства; управління персоналом, трудового потенціалу, лідерства; ринку праці, зайнятості населення, соціального партнерства; управління логістичними процесами на різних рівнях господарювання, а також економіки довкілля та природних ресурсів.

Для науковців, аспірантів, студентів, практиків, які досліджують проблеми управління соціально-економічними системами різних рівнів.

УДК 338.24 : 330.342 (063)

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, галузевої термінології, інших відомостей.

ISBN 978-617-8438-05-0

© Луцький національний технічний університет, 2024

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ №1

СТРУКТУРНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПРИКОРДОННЯ

Magdalena Mischczuk, Andrzej Mischczuk

W POSZUKIWANIU OPTYMALNEJ WIELKOŚCI JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO, ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM OBSZARÓW PRZYGRANICZNYCH (NA PRZYKŁADZIE WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO) 16

Гордійчук А.І.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПРИКОРДОННЯ..... 20

Гордійчук Ю.Р.

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ГМІН І ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД НА ТЕРИТОРІЇ РЕГІОНІВ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПРИКОРДОННЯ 21

Дубінчин В. В.

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ В ЗАХІДНИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ У КОНТЕКСТІ ВІЙНИ 23

Зубехіна Т., Владислав Р.

КУЛЬТУРНИЙ ТУРИЗМ НА ВОЛИНІ, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ 25

Косінський П.М.

НАПРЯМИ «ЗЕЛЕНОЇ» ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПРИКОРДОННЯ 26

Лучечко Ю.М.

ПОРІВНЯЛЬНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ 28

Пугач С. О.

ЗСУВ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ НА ЗАХІД: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ..... 30

Рибак С. В.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ..... 32

Рудь Надія

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНУ 34

Хілуха О. А.

ІНДЕКС ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОЦІНКИ ЦИФРОВИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ 37

Шубала І.В.

ПЕРСПЕКТИВИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПОЛЬСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНІВ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ 39

Шубалий О.М.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ СТРУКТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПРИКОРДОННЯ..... 41

СЕКЦІЯ №2

УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ, ГАЛУЗЯМИ ТА ГОСПОДАРСЬКИМИ КОМПЛЕКСАМИ

Klymenko Kateryna, Ukhnał Nataliia

CRITICAL RAW MINERALS: A STRATEGIC RESOURCE FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN UKRAINE 44

Robertas Kersys, Tetiana Kobieliava FEATURES OF SEGMENTATION OF THE TRANSPORT SERVICES MARKET	46
Багаліка Тарас Олексійович ПЕРЕВАГИ КООПЕРАЦІЇ ЯК ФОРМИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗАХИСТУ	49
Баштан А. Д., Литвин О. В. СИСТЕМА НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	50
Богдан Н.М., Ясинська А.О. ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНОЮ ІНДУСТРІЄЮ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ ТА В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	52
Булік Р.В. НАПРЯМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ВЕЛИКОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ	55
Васьків С.Ф. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	56
Голубенко В.І. РОЗВИТОК ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	57
Гонта С.А., Лук'янова В.В. ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СЕКТОРУ ПОЛІГРАФІЇ В УКРАЇНІ	59
Зінченко О. А., Стасюк Ю.М. ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ СТРАТЕГЕМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ З ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	62
Клімов М.В., Ткачова Н.П. МАРКЕТИНГОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОСУВАННЯ ОСВІТНИХ ПОСЛУГ	66
Кнейслер Е.Г. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	68
Копиця А.О., Лепський Р.С., Кобелева Т.О. ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ КОМПЛІАЄНС-БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	70
Крупський О. П., Стасюк Ю.М. ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ БІОТЕХНОЛОГІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА У СВІТІ	72
Лазаренко В.І. УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМИ СИСТЕМАМИ УКРАЇНИ З ТОЧКИ ЗОРУ ПОВЕДІНКОВОГО ПІДХОДУ	75
Лисенко А.М., Ткачов М.М. ВИКЛЮЧНІ І НЕВИКЛЮЧНІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	76
Лук'янова В.В., Горovenko Г.О., Горovenko О.О. ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПРОЦЕС: КОЛАБОРАЦІЯ СУБ'ЄКТА І ОБ'ЄКТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	78
Максим'як С. В. СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	80
Маркус В. В. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ НАПОВНЕННЯ БЮДЖЕТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЗА РАХУНОК НЕПОДАТКОВИХ ДОХОДІВ	82
Порфіренко В. І., Михальський Є.В. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ СПЕЦАВТОТЕХНІКИ В СВІТІ ТА УКРАЇНІ.....	86
Мосійчук І.В. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БУДВНИЦТВА В ПЕРІОД ВІЙНИ.....	88

Нужна О.А. РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ТЕНДЕНЦІЙ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ.....	89
Оболенцева Л.В., Петкун Ю.А. КЛЮЧОВІ ВЕКТОРИ ВІДНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	91
Оболенцева Л.В., Давиденко П.О. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗИТКУ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ.....	93
Оменюк В. Я. МОДЕРНІЗАЦІЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ: КЛЮЧОВІ ФАКТОРИ УСПІХУ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	95
Петролюк Ю.С. ЕФЕКТИВНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ КОНКУРЕНТНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОГО РИНКОВОГО СЕРЕДОВИЩА	97
Покачайло В.М. ЗЕЛЕНА ЕНЕРГЕТИКА У ПРОГРАМІ ВІДНОВЛЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ЧАС	98
Прівалова Л.С., Бондаренко О.О. НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СЕРВІСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ГОТЕЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ	99
Руденко І. В. НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ НА РИНКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ УКРАЇНИ	101
Рудинець М.В., Бондарук В.В. ВПЛИВ ПРОЄКТІВ ПІДВИЩЕННЯ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я НА ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	103
Тесленок І.М., Железняк Ю.А. ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ УКРАЇНИ СПРЯМОВАНІ НА ДОСЯГНЕННЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	105
Ходзицька В.В. КАЛЬКУЛЯЦІЯ НА ОСНОВІ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ: МІНІМІЗАЦІЯ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ В ЗВІТНОСТІ ЗІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	107
Хорішко А. М. ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ	108
Шевченко О. В. ВИКЛИКИ ЧАСУ ДЛЯ МІСТ УКРАЇНИ ТА ВІДПОВІДІ НА НИХ У ЗАСАДАХ ПОЛІТИКИ МІСЬКОГО РОЗВИТКУ.....	110
Шейн Є.С., Нечепоренко Д.А., Перерва П.Г., ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ	113

СЕКЦІЯ №3

УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ, ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Yurii Lyuka

STRATEGIC PRIORITIZATION OF INVESTMENT SECTORS IN UKRAINE AT AND POST WAR: CREATING MULTIPLIER EFFECTS THAT ACCELERATE BROADER ECONOMIC RECOVERY	115
--	-----

Roman Miakota, Oleksandr Kutsovskiy FEATURES OF PUBLIC DEBT MANAGEMENT IN THE CONDITIONS OF POST-WAR RECONSTRUCTION	116
Ostapenko R.M., Kovalevska N.S. INNOVATIVE FINANCING MODELS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES	118
Андрєєв А. О., Яворський В. В. РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ: ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ.....	121
Андросова М.О., Шикіна Н.А. ВАЛОВИЙ ЗОВНІШНІЙ БОРГ УКРАЇНИ ТА ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ ЙОГО ОЦІНЮВАННЯ.....	123
Антуф'єв Т.В., Попадюк А.Л. МІЖБЮДЖЕТНІ ТРАНСФЕРТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСОВОГО ВИРІВНЮВАННЯ	126
Арзуманян О.А. НЕЗАЛЕЖНІ ФІСКАЛЬНІ ІНСТИТУЦІЇ В ДОВГОСТРОКОВІЙ ПЕРСПЕКТИВІ ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ.....	127
Богдан Б. В. УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ	129
Большук Артур ОЦІНЮВАННЯ СТАНУ ФІНАНСОВОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	131
Борщук О. С. ДЕРЖАВНЕ-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ДРАЙВЕР ІНВЕСТИЦІЙ У ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	132
Бурбела А. Л., Камінна О. В. РОЗВИТОК ФОНДОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ: ДИНАМІКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ	134
Васильчук І.П., Денисюк А.Ю. РОЛЬ КОРПОРАТИВНИХ ФІНАНСІВ У ДОСЯГНЕННІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ...	136
Волкова В.В., Бартош А. А. ДЕРЖАВНИМ БОРГ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ КРАЇНИ	139
Волковський М. А., Попова О. Ю. ФАКТОРИ ЗРОСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.	141
Гандзюк В.О. РОЛЬ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОЗОРОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	145
Гандзюк В.О. РОЛЬ МІЖБЮДЖЕТНИХ ТРАНСФЕРТІВ У ВИРІВНЮВАННІ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ	147
Грицевич О. ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ВЕКТОР ПІДВИЩЕННЯ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ	149
Губанов В.Є., Гуденко Б.О. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ МІЛІТАРИЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ	150
Гуцул І.А. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ПОКАЗНИКІВ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	152

Дикун О. ЕКОЛОГІЧНЕ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ	155
Дров'яніков М.Р., Ткачук Н.М. РОЗВИТОК СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ	158
Заєць Д. С. РОЛЬ КРЕДИТУВАННЯ В ЕКОНОМІЧНОМУ ЗРОСТАННІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА РИЗИКИ	159
Імгрунт К.А., Янчук Т. В. СТРАТЕГІЇ SMM ДЛЯ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У ВІДБУДОВУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	161
Карлін М. І., ФІНАНСИ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ	162
Коноваленко Д. В., Плахотній Д. О. ІНКЛЮЗИВНА ЕКОНОМІКА І ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА В КОНТЕКСТІ ПІСЛЯВОЄННОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ	163
Круглякова В.В., Синичич М.М. КОМПЛІЄНС-КОНТРОЛЬ У БАНКАХ УКРАЇНИ.....	166
Кубіна А.П., Бурбела А.Л. ДЕРЖАВНИЙ БОРГ УКРАЇНИ: СТАН І ПРОБЛЕМИ	169
Кучерявий А.О. ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ ВПЛИВУ BITCOIN ETF НА ГЛОБАЛЬНИЙ КРИПТОВАЛЮТНИЙ РИНОК	171
Лиценко М.В. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ ТА БЮДЖЕТНОЇ ЗВІТНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ	173
Лінник А.Д. МЕХАНІЗМИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ РАХУНКОВОЇ ПАЛАТИ	175
Лободіна З. М., Труш В. Л. МІЖБЮДЖЕТНІ ТРАНСФЕРТИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОГО ВИРІВНЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ	176
Мандрик В.О. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ У 2025 РОЦІ	178
Машталяр О. В. АНАЛІЗ СТАНУ РИНКУ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	180
Мельник Я.М., Бурбела А.Л. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ	183
Мотрунич І.В. ДОСВІД ІНШИХ КРАЇН У ЗАЛУЧЕННІ ІНВЕСТИЦІЙ ДЛЯ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ	185
Небісь В.П. РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У РОЗВИТКУ КРЕДИТУВАННЯ ЕКСПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ	187
Нестор О.Ю., Дуб А.Р. ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ ТА МІСЦЕВИМ ЕКОНОМІЧНИМ ВІДНОВЛЕННЯМ УКРАЇНИ	189

Нужна О.А., Зеленко С.В., Кожан О.О. ОБСЯГ НАДАНИХ ПОСЛУГ У ЗАКЛАДАХ, ЯКІ НАДАЮТЬ ІНШІ ВИДИ ОСВІТИ, В УКРАЇНІ ТА ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ: ОЦІНКА ДИНАМІКИ І ТЕНДЕНЦІЇ	192
Опанасенко А.В. ЗАСТОСУВАННЯ ВЕЛИКИХ ДАНИХ, МАШИННОГО НАВЧАННЯ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПОДАТКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЯХ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ	195
Павлова О. О., Чубань В. С. ПІДТРИМКА США У ФІНАНСУВАННІ ДСНС УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	197
Петруха С. В. БЮДЖЕТНА БЕЗПЕКА В РЕГУЛЯТОРНІЙ СИСТЕМІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ ВОЄННОГО ЧАСУ	198
Плахотнюк М.С., Радзіховська Л. М. ВПЛИВ ЕКСПОРТУ УКРАЇНИ НА ЗРОСТАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ВАЛОВОГО ПРОДУКТУ	199
Плахотнюк М.С., Тімошенко Н. М. СУТНІСТЬ ТА МЕТА ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ	201
Поліщук Н.В., Бартош А. А. ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАТСТВО УКРАЇНИ	202
Попадюк А.Л., Антуф'єв Т.В. БЮДЖЕТНА СИСТЕМА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	205
Потапова А. Г. ІНВЕСТИЦІЙНІ РИЗИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	209
Прокопчук С. О. ВПЛИВ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ПЕРЕВАГИ ТА ЗАГРОЗИ	211
Руденко О.В., Ткачук Н.М. ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ	214
Свіргун А.Р., Орехова Т.В. ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	216
Синчак В. П., Бачмага Д. А. ЕКОЛОГІЧНЕ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА НІМЕЧЧИНІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ	220
Синявський В.В. ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ ДВОКОМПОНЕНТНОГО РІШЕННЯ (TWO-PILLAR SOLUTION) ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ПОДАТКОВИХ ПРОБЛЕМ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ЦИФРОВІЗАЦІЄЮ ЕКОНОМІКИ	221
Сокальський А. О. ІНВЕСТУВАННЯ В ОБЛІГАЦІЇ ВНУТРІШНЬОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЗИКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	223
Тлущкевич Н.В., Кожан О.О. ГАЛУЗЕВІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ	225
Фролов А.Ю. ІДЕНТИФІКАЦІЯ ПРОЄКТІВ НА РИНКУ ЗЕЛЕНИХ ОБЛІГАЦІЙ	227

Халавчук В. О. ФІСКАЛЬНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ДИСБАЛАНСІВ В ПІСЛЯВОЄНИЙ ПЕРІОД	229
Хамайдугла Д. О. ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	232
Хаустова В.В. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ.....	234
Чубань В.С., Жила К.В. ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ БІЗНЕСУ, ЗАВДАНИХ ВІЙСЬКОВИМИ ДІЯМИ: ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ	235
Шуман В. Ю., Каращенко В. С., ПІДТРИМКА УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ ЗА КОРДОНОМ ТА ФІНАНСОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ ЇХ ПОВЕРНЕННЯ В УКРАЇНУ	237
Яворський О.А. ОПОДАТКУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ: ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАКТИК В УКРАЇНІ	238
Ярошук В. О. ПРОБЛЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ОПЕРАЦІЙ З КРИПТОВАЛЮТАМИ В УКРАЇНІ	240

СЕКЦІЯ №4

РЕГІОНАЛЬНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ, МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО, ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ

Totska O. L. INTERNATIONAL TRADE BETWEEN UKRAINE AND THE EU: BIBLIOGRAPHIC ANALYSIS OF SOURCES ON THE WBCNRS PORTAL.....	243
Білоус О.Ю. МОДЕРНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЙ НА ОСНОВІ СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ	244
Будякова О. Ю. БІОЕКОНОМІЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ЯК ВІДПОВІДЬ НА СПІЛЬНІ ВИКЛИКИ ЗЕЛЕНОГО ПЕРЕХОДУ	247
Булгакова О.В. СТРАТЕГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЗА УМОВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	249
Вітовський С.І. ПРОБЛЕМИ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВЕДЕННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ	250
Волкова В.М., Дмитренко Т.Л. ПРУДЕНЦІЙНИЙ НАГЛЯД ТА ОПОДАТКУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙНІНГУ КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ	252
Дубінський Р.О., Кифяк В.І. РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СИСТЕМИ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: СТРАТЕГІЇ АГРОБІЗНЕСУ	255
Коваль Л. А., Панчук О. В. ФІНАНСОВА СПРОМОЖНІСТЬ РЕГІОНУ В СОЦІО-ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ	257
Корольчук Л.В. ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК КРОК ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЄВРОПИ	260

Кравець Л. В. ВПЛИВ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ.....	262
Марків М.М. ІННОВАЦІЙНІ БІЗНЕС-МОДЕЛІ ТА ЇХ ВПЛИВУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ КОМПАНІЙ.....	264
Матвійчук Л.Ю., Корсак В.І., Панасюк А.В. УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ ВОЛИНИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	265
Матвіюк Р.В., Попова О.Ю. ПОЛІТИКА ЗГУРТОВАНOSTІ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	267
Матюк Л.В. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	270
Матюк А. В. ІНСТРУМЕНТИ ЕФЕКТИВНОСТІ В ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВАХ	272
Мельниченко І. В. ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ СОНЯЧНОЮ ЕНЕРГЕТИКОЮ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ	274
Науменко Н.С., ВІЙСЬКОВА ТА ФІНАНСОВА ДОПОМОГА СОЮЗНИКІВ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	278
Оболенцева Л.В., Андрєєв В.Е. РЕКРЕАЦІЙНІ ПОТРЕБИ НАСЕЛЕННЯ ТА ВИРОБНИК ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ: БАЛАНС ІНТЕРЕСІВ	281
Оболенцева Л.В., Попова М.А. ОСОБЛИВОСТІ ТА ЗАВДАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИСТИЧНОГО МАРКЕТИНГУ	284
Підлісна Д.В., Фурман Т.Ю. СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ У РІЗНИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ	286
Попадюк А.Л., Антуф'єв Т.В. ВПЛИВ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ФАКТОРІВ НА ФІНАНСОВУ ЗВІТНІСТЬ.....	288
Сидоренко С. Г. СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ ВАЛЮТНИМ ФОНДОМ У СФЕРІ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ.....	289
Скрипник А.В. ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ІНОЗЕМНИХ ПАРТНЕРІВ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ.....	291
Тимченко К. С. ПЕРСПЕКТИВИ ЕКСПОРТУ РИБНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНІ РИНКИ	294
Швагер А.В. АУДИТ КОРПОРАТИВНОЇ ЗВІТНОСТІ ЗІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ У КОНТЕКСТІ ПОЛОЖЕНЬ ДИРЕКТИВИ 2022/2464.....	297
Шеломовська О.О., Толкачов А.А. ВИМУЩЕНА МІГРАЦІЯ УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ: ГЛОБАЛЬНІ ТРЕНДИ	298

СЕКЦІЯ №5
МЕНЕДЖМЕНТ, ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА, ЛОГОСТИКА

Bohashko O. L. TRANSFORMATION OF THE ROLE AND TASKS OF FIXED ASSETS ACCOUNTING IN THE MODERN ENVIRONMENT	302
Porfirenko V.I., Fandikova R.O. LOGISTICS IN THE CONDITIONS OF WAR.....	304
Gudkova N., Solorov N. STRATEGIC PLANNING FOR ENTERPRISE DEVELOPMENT IN WARTIME CONDITIONS	306
Gudkova N., Vysotska E. FORMATION OF A SYSTEM FOR MANAGING THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AN ENTERPRISE IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION OF THE ECONOMY	309
Mokliak Alina, Olena Palyvoda EFFECTIVE COMMUNICATION IN MANAGEMENT: THE ROLE OF INTERACTION IN TEAM SUCCESS	312
Olesnevych Oleksandr EFFECTS OF UNIVERSITIES TRANSFORMATION INTO ENTREPRENEURIAL.....	313
Posasheva D. V., Tanklevska N. S. CRISIS MANAGEMENT AND DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE POST-WAR PERIOD	315
Абрамченко Д.О., Пуліна Т.В. УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ	317
Андренко І. Б., Лук'янчук А.І. ЦИФРОВІ ДЕТОКСИКАЦІЙНІ ПОДОРОЖІ ТА ЇХ ВАЖЛИВІСТЬ	319
Антуф'єв Т.В., Попадюк А.Л. СУЧАСНИЙ СТАН ФОНДОВОГО РИНОКУ УКРАЇНИ	322
Барвінок Н. В. РОЛЬ КЛЮЧОВИХ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ В УПРАВЛІННІ МАРКЕТИНГОМ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА	324
Басюк Ю. В. ТЕХНОЛОГІЧНІ РІШЕННЯ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ЛОГІСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ХЛІБОПЕКАРСЬКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ	327
Берега В. Р. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	330
Білокін О. В. РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	332
Більо І.О. ІННОВАЦІЙНІ ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ХАРЧОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ПЕРЕВАГИ.....	334
Бондар-Підгурська О.В., Кропова М.В., Юхно В.Є. ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ ТА ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ.....	335
Букань Л.В., Омельченко А.І. РОЛЬ БІЗНЕС-АНАЛІЗУ В РЕАЛІЗАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗМІН НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	338
Бутко Н.В., Макаренко Т.В. УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	340

Василик Н.М. ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ СИСТЕМИ КРЕАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ОРГАНІЗАЦІЇ...342	342
Вовк Є.О., Фоміна О.О. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....344	344
Воробей П.М. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА345	345
Головач Т.В., Голюк Д.В., СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ З ВИРОБНИЦТВА БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ НА ПРИКЛАДІ ТДВ «ХМЕЛЬНИЦЬКЗАЛІЗОБЕТОН»348	348
Гончаров Ю.В., Артюшок К.А. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ351	351
Гречко О. Ю. СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТЕХНОЛОГІЯМИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА353	353
Гриневич А. С. РОЛЬ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ПЕРІОД ВІЙНИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ.....355	355
Гришечко Г.А. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРАЛЬНОЇ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: СИСТЕМНИЙ ПІДХІД356	356
Гунчак В.І. ТРЕНДИ ФОРМУВАННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ В ЕПОХУ ЗМІН: ЕКОНОМІКА ДОБРОБУТУ358	358
Дегтярьов С.О., ОЦІНКА РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ360	360
Дубинчук В. В. ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПРОДУКЦІЇ.....363	363
Дутчак Р. Р., Дутчак В. Ф. ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКИХ ТА ЮРИДИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ364	364
Євстаф'єв С.М. ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ ПІДПРИЄМСТВА367	367
Єременко А.В. КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ369	369
Захарченко П.В., Лазаренко В.І., Васковець Ю.С. МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ БЕНЧМАРКІНГУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ370	370
Зеленко С.В., Онуфрійчук Д.С. ЕКОНОМІЧНА СУТЬ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ЯК ОБ'ЄКТА ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ372	372
Зінкевич А.О. НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗЗБИТКОВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....374	374
Значко Є. Д. ЕКСПОРТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ.....375	375
Капінос Г.І., Смерик М. Ю. РОЛЬ ОПЕРАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УПРАВЛІННІ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА377	377

Караїм В. П. ОЦІНКА СТАЛОСТІ ЗЕМЕЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ: ОГЛЯД ПІДХОДІВ І ПРАКТИК	379
Кириченко В.Р., Левицький В.В. ІНСТРУМЕНТИ ТА МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМ КАПІТАЛОМ	382
Ковальчишин Є.І., Момот В. Л., Побігун С. А. ДОСЛІДЖЕННЯ НЕОБХІДНОСТІ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ....	384
Ковальчук О.В. АНАЛІЗ ВЗАЄМОДІЇ КЛІЄНТА З БРЕНДОМ В ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГУ	386
Ковальчук О.В. ФОРМУВАННЯ СПОЖИВЧОЇ ПОВЕДІНКИ ПІД ВПЛИВОМ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ....	387
Комаровський В.І. СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НА ЗАСАДАХ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНІ	388
Коняєва Д. О. ОСНОВНІ РУШІЙНІ СИЛИ СТРАТЕГІЧНОГО МАРКЕТИНГУ У МАЛОМУ БІЗНЕСІ	390
Корінь М.В., Каличева Н.Є. СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА КЛЮЧОВІ НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	393
Коцупал О. В. МОДЕЛЮВАННЯ ПРОГНОЗНОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ	395
Кривов'язюк І. В. ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЛОГІСТИЧНИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	397
Кришталь Р.Б. БІЗНЕС-ДІГНОСТИКА, ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	399
Крук О. М., Борисова С. Є. СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО СТВОРЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ БРЕНДУ	401
Кукало Д. С, Ляшок Н.Ю. ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ	404
Кулаковська К. І. ОПТИМІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ У КРИЗОВИХ УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	407
Кульчицький О.В. ТРЕНДИ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ДЛЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ	410
Лагунов К. В., ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ.....	412
Лисенко О. В., Крупський О. П. ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА В СИСТЕМІ МЕДИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ: РОЛЬ КРИЗОВИХ ПРОГРАМ ДЛЯ НАСЕЛЕННЯ ТА МЕДИКІВ.....	413
Лісняк Г.Г. ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ ТА РИЗИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ.....	415
Радько В.М., Літвінов Д.С. ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ	417
Лук'янова В.В., Кирилюк М.О. ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ	420

Мазурик В.С. ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ВИРОБНИЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА	422
Маланчук Л. О., Полюхович В.О. АВТОМАТИЗАЦІЯ ОБРОБКИ АРХІВІВ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	424
Маланчук Л. О., Мордас О.М. ІННОВАЦІЙНІ ЦИФРОВІ РІШЕННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ РОБОТИ ЦНАПІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ	427
Матійчук Н.В., Микулець М.І., Кулинич Р. О. ІНТЕГРАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ В СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ	431
Менчакова Ю.О., Ляшок Н.Ю. СУТНІСТЬ, ФУНКЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ ЛОГІСТИКИ	432
Мерзлікіна Є.А., Попова О. Ю. СУТНІСТЬ І ФУНКЦІЇ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ	434
Московчук А.Т., Сидорук В.Ю. ФОРМУВАННЯ МЕТОДИКИ АНАЛІЗУ ФОНДУ ОПЛАТИ ПРАЦІ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	437
Надтока М.О. ВАЖЛИВІСТЬ ЦІНОВОГО МОНИТОРИНГУ ПРИ УХВАЛЕННІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В ЧАСТИНІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ	439
Наумюк Т.П. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	441
Новосьолова О.С., Волкова В.С. ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	444
Норець С. Р., Порфіренко В. І. ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА	446
Нужна О.А., Зеленко С.В., Онуфрійчук Д.С. МІСЦЕ КЛАСИФІКАЦІЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ В ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ПІДПРИЄМСТВА	448
Обиденнова Т.С. ПРОЄКТНИЙ ПІДХІД: ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ТА ВИКЛИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ	450
Оболенцева Л.В., А.М. Ваніна ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ВИБІР ТУРИСТИЧНИХ НАПРЯМКІВ МОЛОДІ	452
Оксенюк К.І. ОПТИМІЗАЦІЯ ЛОГІСТИЧНИХ ПОТОКІВ ПІД ВПЛИВОМ ВОЄННИХ ДІЙ	453
Олексюк Р. В. ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ДАНИХ ТА КЛЮЧОВІ ПОМИЛКИ ПРИ ПОБУДОВІ ДІАГРАМ, ЯК ОДНОГО ІЗ СПОСОБІВ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ	454
Онушканич О. Я. ОПТИМІЗУВАННЯ СТРУКТУРИ КАДРІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЖКГ В УМОВАХ РЕСУРСНИХ ОБМЕЖЕНЬ	456
Онушканич Я.В. ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ОБМЕЖЕНОГО ДОСТУПУ	458
Павлюк Р.А. ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВА	460

Пазинич В. О. АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ	462
Пахолюк О.В., Передрій О.І. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЛОГІСТИКИ РОЗПОДІЛУ	464
Пахолюк О.В., Мартиросян І.А. МИТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	466
Писаренко Т.М., Кононенко Д.В. РЕТРОСПЕКТИВНА ОЦІНКА ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ОПЛАТУ ПРАЦІ НАЙМАНИХ ПРАЦІВНИКІВ ГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТІВ.....	468
Підпригора О.О. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ В ГОТЕЛЬНІЙ ІНДУСТРІЇ.....	470
Плавкова Д.Д., Саричев В. І. ПРОФЕСІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ НАВИЧКИ ЯК ОСНОВА ДЛЯ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В НОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ	472
Полінкевич О.М. УПРАВЛІННЯ SMART-РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ.....	474
Попадюк А.Л. ЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ .	475
Попко А. В. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ТОВ «ПАН АГРОДІМ».....	477
Поплавка С.С., Пуліна Т.В. ОБГРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА	479
Поправка В. Р., Подолян Р. П. ОЦІНКА ЧИСТОЇ ПОТОЧНОЇ ВАРТОСТІ (NPV) ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙ: МАТЕМАТИЧНИЙ ПІДХІД	481

СЕКЦІЯ №1
СТРУКТУРНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПРИКОРДОННЯ.

Magdalena Miszczuk

Akademia Zamojska

Andrzej Miszczuk

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej Lublin

W POSZUKIWANIU OPTYMALNEJ WIELKOŚCI JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO, ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM OBSZARÓW PRZYGRANICZNYCH (NA PRZYKŁADZIE WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO)

Obowiązujący w Polsce od 1 stycznia 1999 roku system samorządu terytorialnego jest trójszczeblowy i obejmuje: gminy, powiaty i województwa. Szczególną formą samorządu w obecnych i większości byłych (sprzed 1999 roku) miast wojewódzkich jest połączenie gminy i powiatu w postaci miasta na prawach powiatu. Zadaniem wszystkich szczebli samorządu jest dostarczanie usług publicznych, a w przypadku samorządu województwa obligatoryjne jest także prowadzenie polityki rozwoju regionalnego (polityki intraregionalnej).

Funkcjonujący w Polsce model samorządu terytorialnego budowany była etapowo. Pierwszym etapem była reforma gminna przeprowadzona w 1990 roku. W jej ramach zmieniono charakter gmin, ale nie zmieniano ich granic. Ostateczny zakres kompetencji kształtował się w latach 1990-1998. Z kolei reforma powiatowa dotyczyła zarówno kompetencji jak i zasięgu przestrzennego. W przypadku kompetencji ostatecznie określono je enumeratywnie, w odróżnieniu od gmin, które korzystają z domniemania kompetencji, co oznacza, że wszystkie sprawy dotyczące społeczności lokalnej, a nie będące w kompetencji innego organu publicznego mogą być podejmowane przez gminę. Powiat miał uzupełniać działania na rzecz społeczności lokalnych w wymiarze ponadgminnym, zwłaszcza w zakresie infrastruktury drogowej, szkolnictwa ponadpodstawowego, szpitali ogólnych oraz pomocy społecznej.

Rząd opracował kryteria delimitacji powiatów, których nie udało się - z przyczyn politycznych - konsekwentnie zastosować. Kryteria te były następujące:

- wielkościowe (50 tys. mieszkańców w całym powiecie, co najmniej 5 gmin, miasto powiatowe co najmniej 10 tys. mieszkańców),
- akceptacji społecznej, wyrażone formalnie przez organizacje reprezentujące społeczności lokalne,
- historyczno-kulturowe, związane z pełnieniem funkcji powiatowych przed 1975 rokiem,
- potencjału ekonomicznego, zapewniającego odpowiednie dochody podatkowe powiatu,
- potencjału instytucjonalnego (sądy i prokuratury rejonowe, szpitale rejonowe, urzędy skarbowe, rejonowe komendy policji i straży pożarnych, placówki szkolnictwa ponadpodstawowego itp.),
- geograficzne, związane ze specyfiką sieci osadniczej.

Ważną kwestią reformy samorządowej z 1999 roku był podział Polski na województwa. Dotyczyła ona w większym stopniu ich zasięgu przestrzennego niż ustroju.

Powołane województwa samorządowe różnią się jakościowo od powiatów i gmin. Gminy i powiaty mają przede wszystkim za zadanie dostarczanie usług publicznych społecznościom lokalnym. Nie mają obowiązku prowadzenia polityki rozwoju, chociaż w rzeczywistości to robią, opracowując fakultatywnie strategie rozwoju oraz – w przypadku gmin (obligatoryjnie) – plan ogólny i plany miejscowe zagospodarowania przestrzennego. Natomiast samorządy województw są ustawowo zobowiązane do prowadzenia polityki rozwoju (polityki intraregionalnej).

Obligatoryjnymi instrumentami w tym względzie są: strategia rozwoju regionalnego i plan przestrzennego zagospodarowania województwa, przy docelowym, ustawowym ich zintegrowaniu.

Od przeprowadzonej ostatniej reformy samorządowej upłynęło 25 lat. W tym czasie zaszły istotne zmiany geopolityczne (członkostwo w NATO i UE) oraz społeczno-ekonomiczne. Istotne z punktów widzenia artykułu są przemiany demograficzne. Spowodowały one określone skutki. I tak w przypadku gmin:

- pomimo ogólnego niewielkiego spadku ich liczby gmin, wzrosła wyraźnie liczba gmin najmniejszych (do 2,5 tys. mieszkańców) oraz małych (do 5 tys. mieszkańców), a także gmin od 10 do 40 tys. mieszkańców (głównie w sferach suburbanizacyjnych),
- spadła natomiast liczba gmin w przedziale od 5 do 10 tys. mieszkańców oraz największych (powyżej 40 tys. mieszkańców),
- można zatem mówić o polaryzacji wielkościowej gmin, przy czym najbardziej niepokojący jest przyrost gmin najmniejszych i małych, gdyż występują obawy czy ich potencjał finansowy, powiązany z liczbą ludności oraz ich aktywnością gospodarczą jest wystarczający do zapewnienia usług publicznych swoim mieszkańcom na odpowiednim poziomie oraz czy koszty stałe (głównie administracyjne) funkcjonowania samorządu nie są relatywnie zbyt wysokie,
- konieczne jest zatem łączenie gmin najmniejszych w celu poprawy ich potencjału finansowego i zmniejszenia kosztów funkcjonowania samorządu.

W przypadku powiatów, przybyło najmniejszych (poniżej 50 tys. mieszkańców), wobec których można mieć wątpliwości czy są one w stanie właściwie pełnić swoje funkcje, oraz powiatów dużych podmiejskich (powyżej 150 tys. mieszkańców), ubyło zaś powiatów średnich (od 50 do 150 tys. mieszkańców). Warto zatem przybliżyć potencjał finansowy lokalnych jednostek samorządu terytorialnego i określić zależność jego elementów od populacji. Wagę wybranych pozycji dochodowych i wydatkowych ukazuje tabela 1.

Tabela 1. Struktura dochodów i wydatków w samorządzie lokalnym w 2022 r. (w %)

Wyszczególnienie	Gminy i miasta na prawach powiatu	Powiaty
Dochody		
Dochody ogółem	100,0	100,0
Dochody własne, w tym:	51,7	39,5
- udziały w podatkach budżetu państwa	22,1	21,3
- podatek od nieruchomości	9,9	-
Subwencja ogólna	19,9	37,3
- w tym część oświatowa	15,8	27,6
- w tym część wyrównawcza	3,4	6,9
Dotacje	28,4	23,2
Wydatki		
Wydatki ogółem	100,0	100,0
Wydatki inwestycyjne	15,6	19,1
Wydatki na oświatę i wychowanie	29,5	29,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

W gminach i miastach na prawach powiatu znaczące są dochody własne. Jest to zróżnicowana grupa. Największą jej część stanowią udziały w podatkach budżetu państwa. Spośród podatków lokalnych z kolei, najwydajniejszy fiskalnie jest podatek od nieruchomości. W związku z tym te trzy kategorie dochodów przyjęte zostały do zbadania zależności pomiędzy liczbą ludności i tymi właśnie dochodami.

Potencjał dochodów własnych w powiatach jest zdecydowanie mniejszy niż w gminach i miastach na prawach powiatu. Natomiast dochody z udziałów w podatkach budżetu państwa stanowią podobny udział w budżetach powiatów jak i gmin razem z miastami na prawach powiatu. Te kategorie dochodów, podobnie jak dla jednostek samorządu szczebla podstawowego przyjęto do badania korelacji.

Drugą grupą dochodów są dochody zewnętrzne. W powiatach przekraczają one udział dochodów własnych. Sama subwencja ogólna ma udział bliski wszystkich dochodów własnych. Inaczej jest w gminach i miastach na prawach powiatu, gdzie subwencja ogólna to niecałe 20%. Z subwencji ogólnej do badania korelacji przyjęto część oświatową, stanowiącą najwyższy udział spośród części subwencji ogólnej oraz wyrównawczą, w której kalkulacji uwzględnia się potencjał fiskalny jednostki samorządu terytorialnego. Natomiast dotacje mają większe znaczenie w gminach i miastach na prawach powiatu. Są one jednak niejednorodną grupą. Do nich zaliczyć można przede wszystkim dotacje celowe z budżetu państwa na zadania administracji rządowej i własne jednostki samorządu terytorialnego. Obok tego są też dotacje na zadania przejęte przez jednostkę na podstawie porozumienia z administracją rządową. Do dotacji również zaliczone zostały środki pozyskane w związku z absorpcją środków unijnych i innych bezzwrotnych z zagranicy. Natomiast pokazną grupę dotacji ponad jedną trzecią w gminach, tylko jedną piątą w miastach na prawach powiatu i jedną trzecią w powiatach stanowią te, które przyznawane są w oparciu o różne kryteria, również te związane z kryterium politycznym, tj. przynależności partyjnej władz jednostki do partii rządzącej. W związku z tym dotacje zostały pominięte w badaniu zależności pomiędzy liczbą ludności a ich wielkością.

Potencjał wydatkowy dla badanych jednostek samorządu terytorialnego ograniczony został do wydatków ogółem, wydatków inwestycyjnych oraz wydatków na oświatę i wychowanie. Wydatki ogółem zostały ujęte w badaniu analogicznie do dochodów ogółem. Wydatki inwestycyjne wskazują na rozwój jednostki i są odbiciem inwencji w pozyskiwaniu środków zwrotnych i bezzwrotnych na te inwestycje. Zatem są ważnym miernikiem potencjału finansowego. Natomiast wydatki na oświatę zarówno w gminach i miastach na prawach powiatu oraz w powiatach stanowią główny kierunek wydatkowania środków budżetowych, więc z tego względu przyjęto je do badania korelacji. Tabela 2 ukazuje silne zależności w przypadku prawie wszystkich kategorii potencjału finansowego, co się przekłada na realizację zdań w wyludniających się jednostkach.

Tabela 2. Współczynniki korelacji Pearsona i determinacji liczby ludności oraz wybranych kategorii dochodów i wydatków w gminach i miastach na prawach powiatu oraz w powiatach w 2022 r.

Wyszczególnienie	Gminy i miasta na prawach powiatu		Powiaty	
	Współczynnik korelacji Pearsona	Współczynnik determinacji	Współczynnik korelacji Pearsona	Współczynnik determinacji
Ludność i dochody ogółem	0,99	0,9801	0,92	0,8464
Ludność i dochody własne	0,95	0,9025	0,89	0,7921
Ludność i dochody z udziałów w podatkach budżetu państwa	0,97	0,9409	0,89	0,7921
Ludność i podatek od nieruchomości	0,98	0,9604	-	-
Ludność i część oświatowa subwencji ogólnej	0,99	0,9801	0,64	0,4096
Ludność i część wyrównawcza subwencji ogólnej	0,01	0,0001	0,1	0,01
Ludność i wydatki ogółem	0,99	0,9801	0,92	0,8464
Ludność i wydatki na oświatę i wychowanie	0,99	0,9801	0,65	0,4225
Ludność i wydatki inwestycyjne	0,95	0,9025	0,64	0,4096

Źródło: Obliczenie własne na podstawie danych GUS

Zmiany wielkości województw ukazuje z kolei tabela 3. Jedynymi województwami wzrostowymi są: małopolskie, mazowieckie, pomorskie i wielkopolskie. W lubelskim ubyło blisko 10% ludności, czyli ok. 200 tys. osób. Najgorsza sytuacja występuje w powiatach (spadek ponad 20%): hrubieszowskim i krasnostawskim.

Tabela 3. Zmiana liczby ludności województw w latach 2000-2023

Województwa	Ludność ogółem (w tys.)		Liczba ludności w 2023 (2000=100,0)
	2000	2023	
Polska	38644	37637	97,4
Dolnośląskie	2973	2879	96,8
Kujawsko-pomorskie	2100	1996	95,0
Lubelskie	2232	2011	90,1
Lubuskie	1024	975	95,2
Łódzkie	2643	2363	89,4
Małopolskie	3234	3430	106,1
Mazowieckie	5072	5511	108,7
Opolskie	1085	937	86,4
Podkarpackie	2129	2071	97,3
Podlaskie	1221	1138	93,2
Pomorskie	2198	2360	107,4
Śląskie	4848	4320	89,1
Świętokrzyskie	1323	1169	88,4
Warmińsko-mazurskie	1468	1358	92,5
Wielkopolskie	3361	3488	103,8
Zachodniopomorskie	1734	1632	94,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Województwo lubelskie ma charakter długotrwale wyludniającego się regionu. Wpływ na to ma m.in. jego przygraniczne położenie, przy granicy przez ponad 40 lat zamkniętej, a następnie o ograniczonej przepuszczalności, a obecnie oddzielającej obszar, na którym od blisko trzech lat toczy się pełnoskalowa wojna.

Po drugie, głównym czynnikiem depopulacji jest ubytek naturalny, któremu towarzyszy ujemne saldo migracji. Taka kombinacja powoduje, że zatrzymanie negatywnych trendów demograficznych będzie niezwykle trudne. Najgorsza pod tym względem sytuacja występuje w powiatach: hrubieszowskim i krasnostawskim.

Po trzecie, depopulacja wpływa negatywnie na rozwój społeczno-gospodarczy regionu, co szczególnie uwidacznia się w podregionie (NUTS-3) chełmsko-zamojskim. Słabość kapitału ludzkiego nie sprzyja budowaniu odporności województwa lubelskiego na zjawiska szokowe, a tym samym wzmocnieniu bezpieczeństwa społeczno-ekonomicznego regionu.

By zmienić obecną sytuację należy zatrzymać tzw. stepowanie społeczne. Pojęcia tego użył na IV Kongresie Urbanistyki w Lublinie w 2012 roku prof. Michał Kulesza. Oznacza ono wycofywanie się państwa ze świadczenia usług publicznych na określonych obszarach i polega m.in. na zamykaniu szkół, placówek pocztowych, komisariatów policji, likwidacji komunikacji publicznej (co sprzyja wykluczeniu komunikacyjnemu). By temu przeciwdziałać konieczne jest zaangażowanie zarówno samorządów lokalnych i regionalnych jak też rządu i poszczególnych ministerstw.

Niezbędne jest także opracowanie i realizacji krajowej oraz regionalnej polityki migracyjnej. Powinna ona mieć charakter selektywny, by z jednej strony gwarantować bezpieczeństwo państwa, ale z drugiej uzupełniać w ujęciu ilościowym i jakościowym kapitał ludzki, zwłaszcza w regionach szczególnie dotkniętych procesami depopulacji, w tym w województwie lubelskim.

Do rozważenia pozostaje wobec tego przeprowadzenie radykalnej reformy podziału terytorialnego, dostosowanej do obecnych procesów demograficznych i powiązanej z adekwatną zmianą systemu dochodów.

Гордійчук А.І.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки

Луцький національний технічний університет, Україна

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПРИКОРДОННЯ

Підвищення рівня соціального розвитку регіонів має важливе значення для зростання рівня життя населення, підвищення ефективності використання робочої сили та зростання економіки регіонів загалом.

Мета нашого дослідження – розробка методики та проведення багатокритеріальної порівняльної оцінки рівня соціального розвитку регіонів на основі використання індексного методу. Об'єктом дослідження стали регіони польсько-українського прикордоння (польські Люблінське та Підкарпатське воєводства та українські Волинська, Львівська і Закарпатська області), а предметом дослідження – методичні та прикладні засади проведення багатокритеріальної оцінки рівня соціального розвитку регіонів польсько-українського прикордоння.

Оскільки повної статистики по українських прикордонних регіонах наразі не оприлюднено, то для порівняльного дослідження взято передвоєнні роки – 2010, 2015, 2021 та 2021 роки. Запропоновано виділити 7 критеріїв оцінки рівня соціального розвитку: Відтворення та довголіття населення, Участь населення у розвитку регіону, Доходи зайнятого населення та домогосподарств, Соціальний захист пенсіонерів та інших груп населення, Розвиток освіти, Розвиток охорони здоров'я, Розвиток культури.

Кожному з семи критеріїв для забезпечення пропорційності оцінки відповідають по три основних показники, по яких наявні статистичні дані за аналізований період. Методика розрахунку індивідуальних індексів показників передбачає їх порівняння з максимальним або мінімальним значеннями, а критеріальний індекс рахується як середня арифметична від 3 індивідуальних індексів в межах відповідного критерію. Інтегральний індекс – це середня арифметична з 7 критеріальних індексів за відповідні роки.

Результати порівняльної оцінки за критерієм 1 «Відтворення та довголіття населення» показали, що найбільший рівень забезпечили Підкарпатське воєводство з Польщі та Закарпатська область з України. Результати порівняльної оцінки за критерієм 2 «Участь населення у розвитку регіону» показали, що найбільший рівень забезпечили польські Люблінське та Підкарпатське воєводства, а серед українських регіонів до них наближалася Львівська область. Дуже низький рівень участі населення у розвитку регіону у Волинській області.

Підсумки порівняльної оцінки за критерієм 3 «Доходи зайнятого населення та домогосподарств» показали, що найбільший рівень знову забезпечили польські Люблінське та Підкарпатське воєводства, а в українських регіонах він був значно нижчим. Найнижчим є рівень доходів зайнятого населення і домогосподарств у Закарпатській області. Результати порівняльної оцінки за критерієм 4 «Соціальний захист пенсіонерів та інших груп населення» показали, що найбільший рівень знову забезпечили польські Люблінське та Підкарпатське воєводства, а в усіх українських регіонах соціальний захист пенсіонерів та інших груп населення залишався низьким протягом усього аналізованого періоду.

Результати порівняльної оцінки за критерієм 5 «Розвиток освіти» показали, що найбільший рівень також забезпечили польські Люблінське та Підкарпатське воєводства, а серед українських регіонів до них наближалася тільки Львівська область. Найнижчим є рівень за цим критерієм у Закарпатській області. Результати порівняльної оцінки за критерієм 6 «Розвиток охорони здоров'я» показали, що найбільший рівень забезпечили польське Люблінське воєводство, а також українські Львівська і Волинська області. Значно нижчими є рівні в українській Закарпатській області та польському Підкарпатському воєводстві.

Порівняльна оцінка за критерієм 7 «Розвиток культури» показала, що найбільший рівень забезпечили українські Волинська і Львівська області, а в усіх польських регіонах та у Закарпатській області рівень розвитку культури залишався порівняно нижчим протягом усього аналізованого періоду.

Результати Інтегральної оцінки рівня соціального розвитку показали, що найбільший рівень також забезпечили польські Люблінське та Підкарпатське воєводства, а серед українських регіонів до них наближалися українські Львівська і Волинська область. Найнижчим є рівень соціального розвитку у Закарпатській області.

Порівняння Критеріальних та Інтегрального індексів соціального розвитку регіонів польсько-українського прикордоння у 2021 році також підтвердило, що Люблінське та Підкарпатське воєводства за більшістю критеріїв оцінки, крім першого та сьомого значно перевищували українські регіони.

На основі проведеного дослідження зроблено ряд висновків:

- розроблена методика багатокритеріальної оцінки дозволяє з різних сторін вивчити соціальний розвиток прикордонних регіонів на основі наявних статистичних даних;
- польські прикордонні регіони забезпечують порівняно вищі рівні соціального розвитку за більшістю з визначених семи критеріїв оцінки;
- українські регіони переважно демонстрували вищі або порівняно однакові рівні соціального розвитку тільки за критерієм 1 «Відтворення та довголіття населення» та критерієм 7 «Розвиток культури»;
- результати багатокритеріальної оцінки надалі можуть стати основою для обґрунтування пріоритетів регіональної політики і стратегій підвищення рівня соціального розвитку регіонів польсько-українського прикордоння.

Гордійчук Ю.Р.,

здобувач ступеня доктора філософії кафедри економіки
Луцький національний технічний університет, Україна

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ГМІН І ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД НА ТЕРИТОРІЇ РЕГІОНІВ ПОЛЬСЬКО- УКРАЇНСЬКОГО ПРИКОРДОННЯ

Соціальна відповідальність гмін та територіальних громад на польсько-українському прикордонні є актуальним питанням, яке потребує детального дослідження. Цей регіон характеризується специфічними соціально-економічними умовами, що вимагають розробки індивідуальних стратегій розвитку соціальної відповідальності.

Соціальна відповідальність гмін і територіальних громад у прикордонних регіонах полягає не лише у виконанні обов'язкових функцій, а й у проактивному сприянні розвитку місцевих спільнот, забезпеченні добробуту громадян та збереженні довкілля. Важливим аспектом є транскордонне співробітництво, яке дозволяє ефективніше використовувати ресурси та вирішувати спільні проблеми.

Доцільно також врахувати фактори, що впливають на розвиток соціальної відповідальності. Адже історичні та культурні зв'язки між Польщею та Україною створюють сприятливий ґрунт для спільних ініціатив у сфері соціальної відповідальності. Соціально-економічні умови регіону, такі як рівень розвитку інфраструктури, рівень життя населення та наявність природних ресурсів, значно впливають на можливості реалізації програм соціальної відповідальності. Законодавча база та державна політика у сфері соціальної відповідальності визначають рамки діяльності гмін і територіальних громад. Рівень громадянської активності безпосередньо впливає на успішність реалізації програм соціальної відповідальності.

В цьому контексті важливо виділити пріоритетні напрями розвитку соціальної відповідальності:

1. Розвиток соціальної інфраструктури. Це передбачає будівництво та модернізацію шкіл, лікарень, культурних центрів, спортивних споруд тощо, щоб забезпечити доступність соціальних послуг для всіх верств населення.

2. Підтримка малого та середнього бізнесу. Передбачає створення сприятливого бізнес-клімату, надання фінансової та консультаційної підтримки, розвиток кооперації між підприємствами та громадами.

3. Захист довкілля. Впровадження екологічних технологій, збереження природних ресурсів, розвиток екологічного туризму та освіти.

4. Підтримка вразливих груп населення. Розробка та реалізація програм підтримки людей з інвалідністю, багатодітних сімей, пенсіонерів та інших вразливих категорій населення.

5. Розвиток освіти і культури. Передбачає підвищення якості освіти, підтримка культурних заходів, збереження культурної спадщини та розвиток міжкультурного діалогу.

6. Співпраця з громадськими організаціями. Тут важливе залучення громадських організацій до розробки та реалізації соціальних проектів, створення партнерств для більш ефективного вирішення соціальних проблем.

7. Міжнародне співробітництво. Передбачає розширення співпраці з сусідніми країнами, участь у міжнародних проектах та обмін досвідом.

В той же час існує ряд бар'єрів розвитку соціальної відповідальності гмін і територіальних громад на території регіонів польсько-українського прикордоння. До них можна віднести обмежені фінансові ресурси за рахунок недостатнього фінансування соціальних програм, що є однією з основних проблем, що гальмують розвиток соціальної відповідальності. Також негативний вплив має недостатня кваліфікація кадрів. Відсутність достатньої кількості фахівців, які мають необхідні знання та навички для розробки та впровадження ефективних соціальних проектів. Крім того існують і бюрократичні перешкоди через складні процедури отримання дозволів та ліцензій, що ускладнюють реалізацію ініціатив. Характерним для українських інститутів є низький рівень довіри до влади. Зокрема, недостатня довіра населення до місцевих органів влади може ускладнювати залучення громадян до участі в соціальних проектах.

В той же час існують і значні можливості для розвитку транскордонної співпраці у цьому напрямі. Насамперед це передбачає залучення інвестицій. Адже активне залучення коштів з державного та міжнародних бюджетів, а також приватних інвестицій. Розвиток партнерств передбачає створення ефективних партнерств між органами місцевого самоврядування, бізнесом, громадськими організаціями та міжнародними донорами. Поширення кращих практик за рахунок обміну досвідом між громадами, проведення навчальних заходів та конференцій. Важливим є й використання інформаційних технологій через застосування цифрових інструментів для підвищення ефективності управління та залучення громадян до процесу прийняття рішень.

Отже, розвиток соціальної відповідальності гмін і територіальних громад на польсько-українському прикордонні є багатогранним процесом, який вимагає спільних зусиль органів влади, бізнесу, громадських організацій та місцевих жителів. Реалізація зазначених напрямів дозволить підвищити якість життя населення, зміцнити громади та сприяти розвитку регіону в цілому.

Дубінчин В. В.

аспірант 1-го курсу кафедри економіки

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ В ЗАХІДНИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ У КОНТЕКСТІ ВІЙНИ

Сталий розвиток промисловості є основою економічної стійкості держави, особливо в умовах війни, яка суттєво змінила баланс економічної активності в Україні. Західні регіони України, які залишаються відносно безпечними, стали осередком для релокації підприємств і відновлення виробництва, що підкреслює їхню важливість у збереженні промислового потенціалу країни. Проте зміна структури економічної діяльності, руйнування інфраструктури на інших територіях і зростання соціально-економічного навантаження на західні області потребують системного підходу до впровадження принципів сталого розвитку.

Сталий розвиток в своїй основній суті передбачає не лише економічну ефективність, а й екологічну та соціальну складові, які є безперечно важливими в умовах коли Україна знаходиться в стані війни. У цьому контексті питання інституціонального забезпечення, створення ефективних умов для відновлення і розвитку промисловості є ключовими для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності країни.

Одним із ключових чинників, які визначають можливість сталого розвитку промисловості, є інституційна підтримка. Прозорість і чіткість регуляторного середовища створюють передумови для залучення інвестицій, зокрема через запровадження податкових пільг, державних грантів на модернізацію обладнання та субсидій на перевезення релокованих підприємств. Як наголошує В. Геєць, створення прозорих і зрозумілих правил для бізнесу є одним із ключових чинників стимулювання економічної активності [1, с. 48].

В цьому контексті варто звернути увагу на досвід такої країни-сусіда України, як Польщі, яка з метою залучення інвестицій та покращення економічного стану регіонів створює спеціальні економічні зони. Запровадження таких зон у західних регіонах може привернути увагу інвесторів та стимулювати економічну активність.

Додатково важливо розвивати індустріальні кластери, які об'єднують підприємства, освітні та наукові заклади для створення інноваційних рішень. Це дозволить не лише посилити конкурентоспроможність економіки, але й забезпечити її довгострокову стійкість.

Як наголошує Т. Кулинич, ефективність інституційної підтримки залежить від узгодження економічних пріоритетів із довгостроковими цілями сталого розвитку. Вона вказує, що стратегічний підхід до залучення інвестицій, включаючи міжнародні механізми підтримки, такі як гранти ЄС, може значно підвищити стійкість економіки [2, с. 27].

Війна в Україні суттєво ускладнила функціонування промисловості. Масштабні руйнування інфраструктури та підприємств у центральних, південних та східних регіонах змусили багато підприємств переносити свої виробничі потужності на захід країни. Однак і ці регіони зіткнулися з численними викликами. За даними Міністерства економіки України, значна частина працездатного населення виїхала за кордон, що створює труднощі для відновлення виробництва [3]. Насамперед, це дефіцит кваліфікованих кадрів через внутрішню і зовнішню міграцію.

Крім того, енергетична криза, спричинена атаками на енергетичну інфраструктуру, стала ще одним критичним викликом. Часті перебої з постачанням електроенергії негативно впливають на стабільність виробничих процесів, особливо в галузях, де потребується значне використання електроенергії. Водночас, фінансова нестабільність, високі темпи інфляції та обмеженість внутрішніх інвестиційних ресурсів суттєво звужують можливості підприємств для модернізації.

Окремо слід виділити питання екологічної складової. В контексті релокації підприємств в безпечні регіони, цей процес доволі часто відбувається без належного врахування екологічних ризиків, що може мати довгострокові наслідки для регіональної екосистеми.

А. Малиновський у своїх дослідженнях зазначає, що переміщення підприємств на менш розвинуті регіони без належного планування може спричинити значні екологічні ризики. Він наголошує, що адаптація виробничих процесів до нових умов повинна включати аналіз екологічного навантаження на місцеві екосистеми [4, с. 69].

Крім того, Т. Ковальова у своїй праці "Сталий розвиток у посткризових умовах" зазначає, що впровадження енергоефективних технологій є критично важливим для зменшення негативного впливу на довкілля. Вона підкреслює, що інвестиції в "зелені" технології не лише знижують викиди парникових газів, але й скорочують виробничі витрати [5, с. 124].

Важливим напрямком є використання міжнародної допомоги. Міжнародна допомога відіграє ключову роль у відновленні української промисловості. Грантові програми ЄС, спрямовані на енергоефективність та екологічну модернізацію, можуть суттєво знизити витрати на оновлення виробничих потужностей. Програми ЄС, такі як Horizon Europe, можуть фінансувати проекти модернізації та впровадження екологічних технологій. Наприклад, у Польщі через *Cohesion Fund* було профінансовано значну частину проектів модернізації промисловості [6, с. 102].

Водночас енергетична криза, спричинена атаками на енергетичну інфраструктуру, змушує підприємства переходити на менш екологічні способи енергозабезпечення. Україна має скористатися війною як можливістю для "зеленого" перезавантаження промисловості. За даними Інституту економіки та прогнозування НАН України, впровадження енергоефективних технологій може скоротити витрати на виробництво на 20–25% [7, с. 73].

Не менш важливим є розвиток міжрегіональної кооперації. Західні регіони можуть стати основою для формування промислових кластерів, які поєднуюватимуть виробничі, наукові та освітні установи. Це дозволить створити синергію між різними секторами економіки та забезпечити довгострокову стійкість.

Незважаючи на численні виклики, які постали перед західними регіонами України, вони все ж таки мають потужний потенціал та здатність до модернізації промисловості та впровадження принципів сталого розвитку. Одним із ключових кроків на цьому шляху, вважаємо що повинно ініційовано державою створення програм підтримки релокованих підприємств. Такі програми повинні включати пільгове кредитування, грантові програми на модернізацію виробництва та компенсацію витрат на перевезення обладнання. Правильне впровадження подібних ініціатив сприятиме не лише відновленню виробничих потужностей, а й стимулюватимуть залучення використання сучасних технологій, що знижують споживання енергії та ресурсів.

Висновки

Сталий розвиток промисловості у західних регіонах України є ключовим елементом економічного відновлення в умовах війни. Виклики, з якими стикається промисловий сектор, значні, однак їх подолання можливе через інституційні реформи, залучення міжнародної допомоги, використання інноваційних технологій та екологічну модернізацію. Західні регіони мають усі шанси стати платформою для перетворення промисловості України в сучасну, екологічно сталу і конкурентоспроможну систему.

Інтеграція екологічних і соціальних принципів у виробничі процеси дозволить західним регіонам стати лідерами у впровадженні принципів сталого розвитку, створюючи основу для сучасної, конкурентоспроможної та екологічно відповідальної економіки.

1. Геєць В. Інституційні чинники економічного розвитку України // Економіка України. – 2022. – № 5. – С. 47–50
2. Кулинич Т. Інституційна підтримка інноваційної діяльності: можливості та виклики // Науковий вісник. – 2023. – № 8. – С. 25–30.
3. Міністерство економіки України. Статистичний бюлетень: "Втрати промислового потенціалу", 2024.
4. Малиновський А. Екологічні аспекти промислового розвитку України у період кризи. – Київ: Екологія України, 2022. – С. 64–72.

5. Ковальова Т. Сталий розвиток у посткризових умовах: монографія. – Харків: Харківський національний університет, 2021. – 320 с.

6. Cohesion Fund and Regional Development in Poland. – Warsaw: PAIH, 2021. – 200 с.

7. Інститут економіки та прогнозування НАН України. Екологічна модернізація промисловості: аналітичний звіт. – Київ, 2023. – 180 с.

Зубехіна Т.

канд. пед. наук, доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Луцький національний технічний університет, Луцьк, Україна

Романюк В.

аспірант кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Луцький національний технічний університет, Луцьк, Україна

КУЛЬТУРНИЙ ТУРИЗМ НА ВОЛИНІ, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Сьогодні туризм відіграє не тільки важливу роль в економічному зростанні багатьох національних економік, а трансформувався у пріоритетний культурний феномен розвитку суспільства на шляху досягнення міжкультурної толерантності. Для України туризм, важлива галузь економіки, розвиток якої забезпечить євроінтеграційний курс держави, відкритість економіки та посилить демократичність. Маючи потужний історико-культурний потенціал, туризм для Волині може виступати стратегічною сферою регіонального розвитку. У «Стратегії розвитку Волинської області на період до 2027 року» зазначено, що у 2018 році було сертифіковано 19 об'єктів культурної спадщини. Це на 8 об'єктів більше, ніж у 2016 році. У 2018 році за рахунок коштів обласного бюджету було створено паспорти 12 пам'яток архітектури місцевого значення на території Іваничівського, Локачинського, Луцького та Рожищенського районів. Крім того, розробляється охоронна зона для 14 пам'яток архітектури місцевого значення. За рахунок коштів органів місцевого самоврядування розробляються звітні документи для 4 пам'яток архітектури республіканського значення, 3-місцевого значення.

У першому півріччі 2019 року за рахунок коштів обласного бюджету було розроблено звітні документи 12 пам'яток сакральної архітектури державного та місцевого значення у Горохівському, Локачинському, Володимир-Волинському та Рожищенському районах. Звітні документи по двох пам'ятках (Горохівський район) були розроблені за рахунок коштів місцевого самоврядування.

Також зазначено, що є необхідність реставраційних та ремонтних робіт садиби Лесі Українки в селі Колодяжне Ковельського району Волинської області: «Сірий дім Косачів» та "Білий дім Косачів" 1881-1907 років побудови. Через тривалу експлуатацію і дії природних факторів [1].

У 2019 році Волинський обласний краєзнавчий музей створив документацію на проведення реставраційних робіт пам'ятки культурної спадщини «Білого та Сірого будинків Косачів», розташованої в селі Колодяжне Ковельського району Волинської області. Вартість робіт, станом на 3-14 грудня 2019 року, досягла 8 757 576 тисяч гривень за поточною ціною. Проектні роботи засновані на технічних умовах об'єкта і його фізичному збереженні в існуючому вигляді, які не впливають на історичну сутність і не змінюють характеристик об'єкта, що підлягає охороні як пам'ятника [1].

Білий дім Лесі Українки (спочатку побудований в 1890 році). Меморіальна експозиція складається з 2 залів: вітальні, особистої кімнати Лесі Українки, передпокою та веранди. Серед експонатів-особисті речі поетеси. Сірий будинок родини Косачів (побудований у 1896 році та відреставрований у 1955 році), огляд меморіальної експозиції, що складається з 6 кімнат. Будівля чудово відображає оригінальну структуру скромного дворянського будинку кінця 19 століття. Інтер'єр прикрашений пересувними роботами-експонатами того часу.

Туристичний потенціал регіону включає в себе 2 туристично-інформаційні центри, 3 національні парки, 231 зону відпочинку, 118 пунктів рекреації, 267 озер, 285 фермерських господарств, 152 об'єкти розміщення, 7 санаторіїв, 17 музейних установ, 1534 об'єкти культурної спадщини, 11 фестивалів (більше 1000 туристів), 1 туристичний кластер, 8 маркованих територій.. Туристичні маршрути, 7 туристичних показників (5.53), 5 клубів активного туризму, 2 екопарки, 2 офіційних туристичних веб-ресурсу, 341 суб'єкт туристичної діяльності в регіоні [1].

Найбільшою популярністю у туристів користуються найбільш відомі, добре збережені і використовувані об'єкти в архітектурних і культурних заповідниках. У Луцьку, Володимирі (Луцький історико-культурний заповідник, Державний історико-культурний заповідник «Володимир») такі є.

Майже у всіх містах Волинської області є пам'ятки і об'єкти, що представляють історичну цінність, але туристів тут небагато. В основному це пов'язано з недостатньою інформаційною підтримкою, станом інфраструктури (відсутність транспортних послуг, обладнаних парковок), доріг, невідповідністю туристичної інфраструктури міжнародним стандартам, в містах регіону відносно слабо розвинена індустрія розваг у сфері розміщення та громадського харчування, а можливості цікавого проведення вільного часу обмежені.

Отже, туризм дуже важливий для регіону як фундаментальний елемент регіонального розвитку. Для багатьох міст Волинської області характерна втрата власного місця у великих економічних механізмах перерозподілу робочої сили і капіталу на регіональному та національному рівнях. В першу чергу, це стосується спеціалізації праці невеликого монофункціонального міста, економічно активного населення, яка визначається підприємствами однієї-двох спеціальностей економіки, формує дохідну частину бюджету і забезпечує діяльність соціальної інфраструктури та інших об'єктів життєзабезпечення населення. Рекреаційні можливості, історична та культурна спадщина є потенційними ресурсами для розвитку окремих міст і регіонів в цілому. Це особливо актуально для невеликих міст, які не найбільшою мірою страждають від штучних навантажень. Для більшості з них, в тому числі і для Луцька, туризм може стати основною стратегією розвитку.

1. Стратегія розвитку Волинської області на період до 2027 року. URL: <https://voladm.gov.ua/article/strategiya-rozvitku-volinskovi-oblasti-na-period-do-2027-roku/>.
2. Осієвська Ю. С. Культурна спадщина як драйвер соціокультурного розвитку на сучасному етапі: ефективність регіональної моделі. Культура і сучасність. 2022. № 1. С. 99-105.

Косінський П.М.,

доктор філософії, доцент кафедри економіки
Луцький національний технічний університет, Україна

НАПРЯМИ «ЗЕЛЕНОЇ» ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПРИКОРДОННЯ

Сьогодні, особливої актуальності набуває питання прискорення «зеленої трансформації» регіонів українсько-польського прикордоння. Перші кроки в цьому напрямі вже робляться. Де підтверджують статистичні дані про управління відходами, використання відновлювальних джерел, використання мінеральних добрив, динаміки видів в атмосферу забруднюючих речовин, зокрема CO₂, збільшення площ природно-заповідного фонду тощо.

Зроблено порівняння динаміки утворених відходів у регіонах польсько-українського прикордоння. Бачимо, що найбільше потрібно зменшувати обсяги утворення відходів у Люблінському воєводстві.

Порівняння частки утилізованих відходів у регіонах польсько-українського прикордоння показує, що найбільше утилізується відходів у Волинській області, а для решти регіонів

потрібно її збільшувати. Порівняння обсягу унесених мінеральних добрив (у діючій речовині) під урожай сільськогосподарських культур у розрахунку на 1 га у регіонах польсько-українського прикордоння показує, що потрібно зменшувати обсяги внесення хімічних препаратів для удобрення земель у Волинській та Львівській областях.

Порівняння динаміки викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел забруднення на 1 км² у регіонах польсько-українського прикордоння показує, що усі регіони забезпечили зниження викидів, але у Львівській області цей показник залишається дуже високим. Порівняння динаміки викидів вуглекислого газу в регіонах польсько-українського прикордоння свідчить, що для польських регіонів та Львівської області дуже важливо забезпечувати вуглецеву нейтральність. Порівняння динаміки питомої ваги енергії виробленої з відновлювальних джерел у Польщі та Україні показало, що польські регіони в загальному енергобалансі забезпечують більшу частку використання енергії із відновлювальних джерел.

Аналіз зміни площі об'єктів природно-заповідного фонду у % до загальної площі земель регіонів польсько-українського прикордоння показує, що для українських регіонів важливо збільшувати природоохоронні території, особливо для Львівської та Волинської областей.

Результати аналізу підкреслюють необхідність посилення транскордонної співпраці між Польщею та Україною для вирішення спільних екологічних викликів. Важливим є створення єдиної стратегії скорочення викидів, розвитку відновлюваної енергетики, підвищення енергоефективності сприятиме зниженню техногенного навантаження на екосистеми регіонів польсько-українського прикордоння та покращенню екологічного стану загалом.

Визначено основні цілі «зеленої» трансформації для забезпечення сталого розвитку регіонів польсько-українського прикордоння. Також розроблено комплекс заходів, які дозволять досягнути бажаних результатів в контексті реалізації Європейського Зеленого Курсу.

Також представлено основні напрямки зеленої трансформації регіонів польсько-українського прикордоння у відповідності до глобальних цілей сталого розвитку за ключовими цілями сталого розвитку у цій сфері: Пом'якшення наслідків зміни клімату («Ціль 13»), забезпечення доступу до чистої енергії («Ціль 7»), сталий розвиток міст і громад («Ціль 11»), захист і відновлення екосистем суші («Ціль 15»), зміцнення партнерств задля сталого розвитку («Ціль 17»).

Важливе значення для реалізації концепції «зеленої» трансформації має бути відважене агропромислового сектору регіонів українського прикордоння.

Визначено основні зовнішні та внутрішні чинники, а також основні напрями «зеленої» трансформації агропромислового сектору регіонів українського прикордоння. Серед них: виробництво якісних та екологічно безпечних продуктів харчування; альтернативні методи виробництва продукції на базі агропромислового комплексу; відмова від використання екологічно шкідливих агрохімікатів.

Розроблено Модель стимулювання розвитку агропромислового комплексу Волинської та Львівської областей у контексті «зеленої» трансформації. Вона передбачає використання сукупності інструментів економічного стимулювання для активізації роботи у таких напрямках: інноваційний розвиток, поглиблена переробка сільгосппродукції, органічне виробництво та переробка сільгосппродукції, безвідходне виробництво, продовольча безпека.

Запропоновано комплекс заходів для «зеленої» трансформації агропромислового сектору регіонів польсько-українського прикордоння, які також згруповано за аналогічними напрямками. Наприклад дуже важливо в контексті інноваційного розвитку забезпечувати діджиталізацію сільгоспвиробництва й переробки сільгосппродукції.

Також визначено основні напрями «зеленої» трансформації економіки регіонів польсько-українського прикордоння за ключовими видами економічної діяльності. Наприклад для Промисловості важливо забезпечувати екологічну модернізацію підприємств, скорочувати забруднення довкілля, підвищувати енергоефективність виробництв, впроваджувати «зелені» стандарти, зменшувати забруднення ґрунтів, вод і повітря.

Отже, прискорення процесів «зеленої» трансформації має важливе значення для сталого розвитку регіонів польсько-українського прикордоння, особливо для українських прикордонних регіонів, які потребують залучення додаткових джерел фінансування для реалізації усіх заходів.

Лучечко Ю.М., доктор філософії, докторант кафедри економіки
Луцький національний технічний університет, Україна

ПОРІВНЯЛЬНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

Зважаючи на значні руйнування внаслідок повномасштабної війни в Україні промислової інфраструктури на Сході та Півдні України значно зростає роль аграрного сектора Західної України для підтримання стабільності економіки.

Мета дослідження полягає в оцінці ролі підприємств Західного регіону в розвитку агропереробки в Україні в умовах негативних екстерналій на основі вивчення основних показників використання персоналу, продуктивності та рентабельності.

Західний регіон України традиційно охоплює ряд областей, які стали об'єктами поданого дослідження: Волинська, Рівненська, Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька. Кожна область характеризується специфічними умовами розвитку аграрного сектора, зокрема сфер сільського господарства та агропереробки.

До сфери агропереробки відносять ряд основних видів економічної діяльності, які входять до переробної промисловості: 10. Виробництво харчових продуктів; 11. Виробництво напоїв, 12. Виробництво тютюнових виробів

Роль агропереробних підприємств Західного регіону поступово зростала. Якщо у 2019 році вони забезпечували 10,1% обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг), незважаючи на певне зниження у період постпандемії пандемії до 9,7%, надалі з початком повномасштабної війни їх внесок суттєво збільшився – до 14,3% у 2022 році та 15,2% у 2023 році.

Проведено порівняння показника продуктивності на основі аналізу обсягу виробленої продукції (товарів, послуг) агропереробних підприємств на 1 зайнятого працівника (рис. 1).

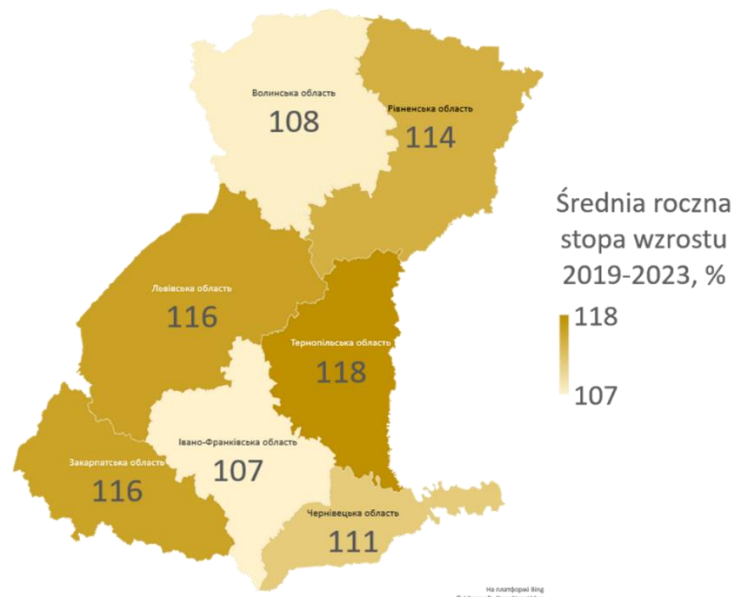

Рис. 1. Порівняння показника продуктивності на основі аналізу обсягу виробленої продукції (товарів, послуг) агропереробних підприємств на 1 зайнятого працівника

Агропереробні підприємства Західного регіону забезпечують високі темпи зростання витрат на персонал на рівні загальнонаціональних, але в середньому витрачають на витрати на оплату праці і соціальні заходи на 19-23% менше, ніж агропереробні підприємства по Україні загалом.

Проведено порівняння індикатора продуктивності на основі аналізу обсягу виробленої продукції (товарів, послуг) агропереробних підприємств на 1 зайнятого працівника (рис. 2).

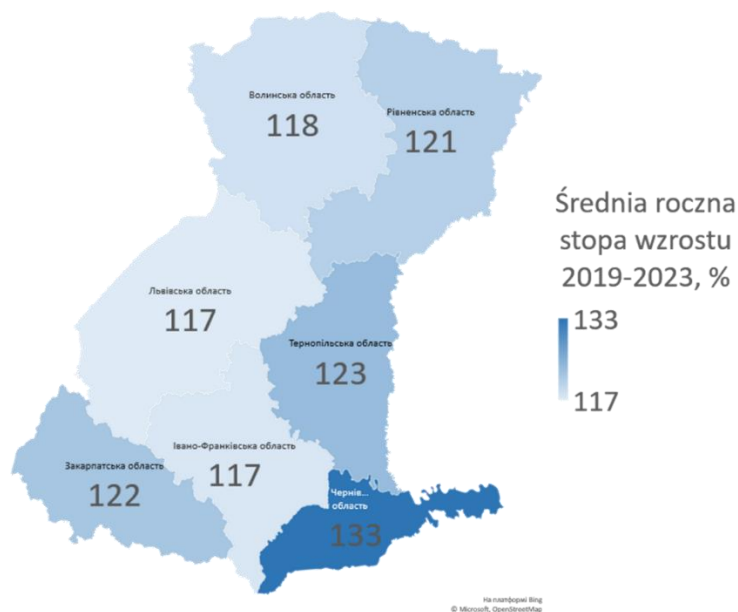

Рис. 2. Порівняння індикатора продуктивності на основі аналізу обсягу виробленої продукції (товарів, послуг) агропереробних підприємств на 1 зайнятого працівника

За показником продуктивності праці агропереробні підприємства Західного регіону забезпечують порівняно більші середні темпи його зростання, ніж по Україні загалом. Але за абсолютними значеннями цей показник в Україні загалом є на 20-35% більшим, хоча відсоток відставання постійно скорочується.

Проведено порівняльний аналіз рентабельності продажу продукції (товарів, послуг) агропереробних підприємств за 2019-2023 рр. (рис. 3)

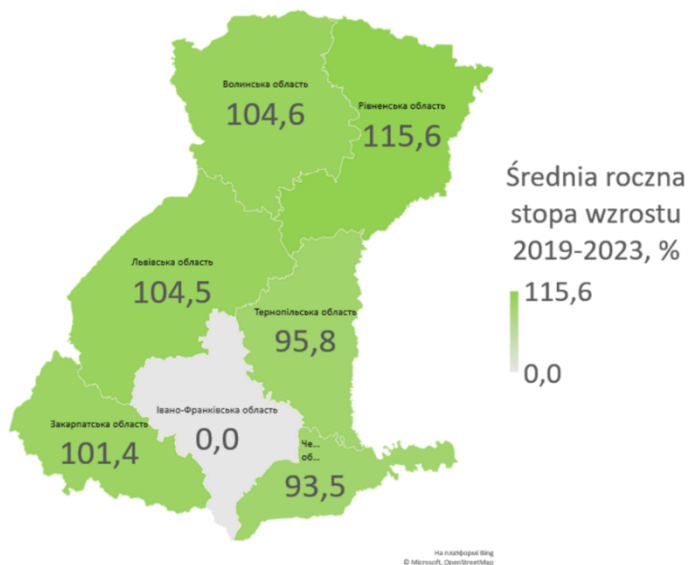

Рис. 3. порівняльний аналіз рентабельності продажу продукції (товарів, послуг) агропереробних підприємств за 2019-2023 рр.

Агропереробні підприємства Західного регіону забезпечують порівняно вищі рівні рентабельності продажу, ніж по Україні в цілому. Також вони мають порівняно більші середньорічні темпи зростання. Але в період пандемії окремі області (Іванов-Франківська і Тернопільська) допустили збитковість продажу продукції (товарів, послуг).

За підсумками проведеного дослідження зроблено ряд висновків. Для забезпечення подальшого сталого розвитку агропереробних підприємств у Західному регіоні України важливо, щоб їх власники забезпечили прискорене зростання витрат на персонал, збільшення продуктивності праці працівників, підтримання високого рівня рентабельності продажу продукції (товарів, послуг).

Пугач С. О.

д. геогр. н., професор, професор кафедри економічної та соціальної географії
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

ЗСУВ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ НА ЗАХІД: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Повномасштабне російське вторгнення зумовило потужні трансформації просторової структури господарства, населення та комунікацій в Україні. Соціально-економічна географія України, яку ми знали раніше, багато в чому втратила свою актуальність й представляє лише історико-географічний інтерес. Учителі у школах та викладачі в університетах не знають, як зараз викладати цей предмет. Відбувається масштабний «зсув» економіки та населення у напрямку із сходу на захід, а також за межі України. Можна навіть провести історичні паралелі з XIII ст. та навалюю Золотої орди. Тому зараз вкрай необхідні регіональні дослідження [4].

Волинська область мало постраждала внаслідок війни коли робити співставлення із іншими (східними, південними, північними) областями України. Проте, порівняно із іншими областями Західної України (Львівською, Закарпатською, Чернівецькою, Івано-Франківською, Тернопільською), «зсув» економіки та населення на захід торкнувся Волинської області меншою мірою. Причиною цьому є наявність спільного кордону із союзником росії – білоруссю, та, як наслідок, постійне очікування атаки зі сторони Бресту. Релоковані підприємства, кількість яких значно менша, ніж у інших західних областях, розташовуються лише у південній частині Волинської області. Це саме можна сказати й про внутрішньо переміщених осіб: північна частина Волинської області для них не є надто привабливою [2].

Загальний стан економіки України можна охарактеризувати як важкий, із серйозними викликами для усієї соціально-економічної сфери. Немає галузей чи територій в Україні, які б не відчули б на собі вплив війни. Проте, одні території постраждали внаслідок бойових значно більше за інші. 55% громад України мають високий, дуже високий або непереборний ризик безпеки в освіті через війну [3]. Саме тому для різних територій потрібна диференційована регіональна політика

Для Волинської області характерні усі градації рівня ризику безпеки в освіті (крім непереборного – що означає активні бойові дії або окупацію). Близько третини території області перебуває у зонах «дуже високий» та «високий» рівні ризику безпеки. Сюди належать північні, прилеглі до українсько-білоруського кордону території (тридцятикілометрова прикордонна зона). Особливо високі ризики для Шацької, Заболотівської, Ратнівської та Любешівської територіальних громад. Причиною цьому є те, що через ці ТГ проходять потужні комунікаційні магістралі (автомагістралі та залізниця), яка у минулому сполучала Волинь із білоруссю. Посередині Волинську область перетинає смуга із помірним рівнем ризику безпеки в освіті. До цього кластеру також відноситься Луцька громада, яка часто є мішенню для російський ракет та безпілотників. Південь та південний схід Волинської області

є найбільш безпечними територіями та мають задовільний рівень розвитку безпеки. Певні сумніви викликає віднесення Луцької громади до зони помірного ризику, а Нововолинської – до задовільної. На території цих громад є потужні стратегічні промислові об'єкти, що можуть бути потенційними цілями для ракетних ударів.

Одним із головним індикаторів трансформаційних процесів в економіці, який можна прослідкувати, є обсяги експорту. Загалом експорт з України у 2023 скоротився на 47 %, порівняно з 2021 р. [3]. Регіони, в яких відбулося найінтенсивніше скорочення експорту – це східні та південні області, які історично розвивалися як центри видобувної, важкої, та харчової промисловості. Усі вони мали яскраво виражену східну експорту орієнтацію. Зараз цим регіонам потрібно думати про релокацію підприємств, реструктуризацію виробництва (більшість з яких є енерго-, сировинно- та матеріаломісткими), а також про пошук нових ринків збуту продукції. Експортно-орієнтовані галузі в ризикових регіонах стикаються з непропорційно високими бар'єрами порівняно із іншими областями. Морський транспорт зараз не може функціонувати належною мірою та забезпечувати експортні операції. Лише порти Одеської області (район Одеси, гирло Дунаю) продовжують попри військові ризики приймати торговельний флот. Наявні сухопутні шляхи до Європи не мають достатньої пропускної спроможності. Сьогодні інтенсивно будуються нові магістралі в західному напрямку, зокрема залізниця через Чернівецьку область до Румунії. Найбільше зростання обсягів експорту зафіксовано у Чернівецькій (+151,1 %), Тернопільській (+137,3 %), Хмельницькій (+111,7 %), Вінницькій (+106,7 %) областях. Вони є максимально віддаленими від кордонів й до них було спрямовано найбільшу кількість релокованих підприємств зі сходу та півдня. Незначне зростання експорту також було у Черкаській, Волинській та Івано-Франківській областях [3]. Тобто, лише 7 із 25 областей України збільшили експорт у 2023 р. у порівнянні з 2021 р.

Для Волинської області обсяги експорту суттєво не змінилися – лише +2,2 %. Поясненням цьому є те, що наша область ніколи не відігравала суттєвої ролі в економіці України. Частка області складала близько 2 %. Комунікації через територію області не реалізуються у повній мірі через внутрішньополітичні процеси в Польщі (блокування експорту українського зерна), близькість до білорусі, що робить небезпечним експорт стратегічних товарів.

Чи не найбільш загрозливою проблемою сьогодення є різке скорочення чисельності населення, як через негативне сальдо міграції, так і через переважає смертності на народжуваність. Масова еміграція через війну у поєднанні з тим, що останній раз перепис населення в Україні проводився у 2001 р., призвели до того, що ми не маємо достовірних даних про чисельність населення. Можна сказати навіть більш різко: ми навіть приблизно (з точністю до кількох мільйонів) не знаємо скільки в нас населення. Чисельність населення – це базовий показник для будь-якого соціально-економічного дослідження, без якого подальший аналіз та «роздуми» втрачають будь-який сенс.

Інтенсивні бойові дії з 2022 р. зумовили небачену активізацію міграційних процесів, як внутрішніх, так і закордонних. Значна частка населення охоплених активними бойовими діями територій переміщується до сусідніх областей, які є географічно та культурно до них наближеними. Так, за даними Центру економічної стратегії, лише у 8 областях України чисельність населення у 2024 р. зросла порівняно з 2019 р. Це центральні області (Кіровоградська, Черкаська, Вінницька, Хмельницька, Полтавська, Київська, Житомирська) та Львівська область на заході. Найбільше зросло населення у Київській області (+16,3 %). Для Волинської області називають показник -3,2 %, що є найнижчим значенням для західної частини України. Через близькість до білорусі, та невисокий рівень соціально-економічного розвитку областей не користується великою популярністю серед мігрантів.

Дослідження Forbes Ukraine [5] показало зсув економічної активності в Україні у напрямку на захід. Це зумовлено переміщенням економічної активності із ризикових регіонів (наближеність до лінії фронту) до більш безпечних. Частка західних областей України в

економіці зросла, у той час як у більшості східних, крім Дніпропетровської, зменшилася. Проте західні області не можуть нарощувати економіку безмежно, через обмежену екологічну ємність, нестачу трудових ресурсів. Головним завданням регіональної політики є вирівнювання рівня розвитку регіонів. Для нашого регіону характерне сильне зростання частки в економіці країни у 2023 р. порівняно з 2021 р. Так, частка Волинської області зросла з 1,8 % до 2,2 %, міста Луцьк – з 0,7 % до 0,9 % [5].

Отже, зміщення економічної активності України із сходу на захід створює для Волинської області як ризики, так і великі потенційні можливості. До основних проблем належать недостатньо розвинена інфраструктура, потенційна нестача трудових ресурсів, конкуренція за ресурси, екологічні ризики через інтенсифікацію промисловості. Водночас область має значні перспективи для подальшого розвитку, зокрема зростання місцевої промисловості й аграрного сектору, розширення ринків збуту, інвестиції в інфраструктуру, подальша інтеграція з країнами ЄС. Успішна реалізація цих можливостей залежатиме від збалансованої регіональної політики.

1. Державна служба статистики України. Офіційний веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

2. Пугач С. Нова географія України: проблеми сучасних регіональних досліджень. *Природа і суспільство: виклики і поступ* : мат. міжнар. наук. конф., м. Чернівці, 11–13 жовт. 2024 р. Чернівці : ЧНУ, 2024. С 167–169.

3. Що з економікою регіонів з підвищеними воєнними ризиками? *Центр економічної стратегії*. URL: <https://ces.org.ua/state-of-the-ukrainian-regions/>

4. Puhach S. Rozwój regionalny i sieci komunikacyjne: przemiany przestrzenne w zachodniej Ukrainie. *Europejski wymiar rozwoju i wzajemnej współpracy regionów Polski i Ukrainy* : Księga abstraktów konferencji, Warszawa, 24-25 вересня 2024 р. Warszawa, 2024. С. 27.

5. Top Lead. *Forbes Україна*. URL: <https://forbes.ua/>

Рибак С. В.

студентка факультету економіки та управління

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

Актуальність теми міжнародного співробітництва України та Польщі зумовлена низкою стратегічних факторів, які визначають сучасний геополітичний контекст. Польща, як сусід і один з ключових партнерів України в Європі, відіграє важливу роль у забезпеченні безпеки та стабільності в регіоні, особливо в умовах військової агресії. Співпраця між цими країнами є критично важливою для підтримки європейської інтеграції України, оскільки Польща може поділитися своїм досвідом інтеграційних процесів у ЄС. Економічні зв'язки також мають велике значення: Польща є одним із найбільших торгових партнерів України, що відкриває можливості для інвестицій та спільних проєктів. Крім того, культурні та соціальні зв'язки між народами сприяють зміцненню гуманітарного співробітництва. Усі ці аспекти підкреслюють важливість розвитку міжнародного співробітництва між Україною та Польщею у сучасному світі. Разом із тим, Польща та Україна впродовж останніх десятиліть активно співпрацюють. Яскравим свідченням цього виступає те, що саме Польща була першою країною, яка визнала незалежність України.

Для будь-якої країни важливим елементом економічного розвитку виступає налагодження системи експортних та імпорتنих зв'язків та загалом зовнішньоекономічної співпраці з іншими країнами. Якщо зважати досвід Польщі, то у цій країні частка експорту є суттєво вищою, ніж імпорту. Це значною мірою зумовлює активний розвиток економіки країни.

Коли у 2004 р. Польща приєдналась до Європейського Союзу, її ВВП значно зріс. Також порівняно з попереднім роком на 34 % зріс також і експорт. Саме після приєднання до ЄС між Україною та Польщею посилились зовнішньоекономічні зв'язки. Україна посіла друге місце за часткою експорту Польщі, ставши одним з ключових партнерів [1].

У 2021 р. значно зріс рівень торгівлі між Україною та Польщею порівняно з 2020 роком. Згідно з статистичними даними Державної митної служби, лише за перших 10 місяців 2021 р., загальна сума усіх торговельних операцій між Україною та Польщею становила 8,5 млрд дол. США, що на 1,14 млрд дол. США вище, ніж за весь попередній рік. Також варто відмітити, що частка експорту послуг з України, склала 3,8 % від загального експорту Польщі [2].

Важливим підтвердженням активної співпраці виступає затвердження програми Interreg NEXT Польща-Україна на 2021–2027 рр. Суть програми заключається у підтримці з боку Польщі розвитку української прикордонної інфраструктури, екології та соціальної підтримки.

З початком повномасштабного вторгнення, Польща стала однією з найбільших країн-партнерів в плані військової та гуманітарної підтримки. Саме польська сторона прийняла найбільшу кількість українських біженців, надаючи їм усю необхідну допомогу та забезпечуючи доступ до освітніх та медичних послуг. Також між Польщею та Україною налагоджена система програм молодіжних обмінів та стипендій. Водночас з боку Польщі Україна отримує значну підтримку в контексті євроінтеграції.

Між Україною та Польщею існує доволі велика договірна база: 129 міжнародних договорів впродовж багатьох років регулюють напрямки польсько-української співпраці. Основним документом, яким регулюється співробітництво, вважається Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво, підписаний у 1992 році.

До важливих договорів, що регулюють норми співпраці України та Польщі, можемо віднести наступні документи [3]:

– Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про співробітництво в галузі культури, науки і освіти 20.05.1997 р.;

– Угода між КМУ та Урядом Республіки Польща про економічне співробітництво 04.03.2005 р.;

– Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про пункти пропуску через державний кордон 18.05.1992 р.;

– Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про правила місцевого прикордонного руху 28.03.2008 р.;

– Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища 24.01.1994 р.;

– Угода між Україною та Республікою Польща про соціальне забезпечення 18.05.2012 р.

– Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах 24.05.1993 р.;

– Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про співробітництво в галузі культури, науки і освіти 20.05.1997 р.;

– Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємне заохочення та захист інвестицій 12.01.1993 р.

Розвиток «зеленої» економіки в демократичних країнах сприяє появі екологічних індустріальних парків, які держава підтримує фінансово за дотримання високих стандартів у сфері екології, переробки відходів і соціальної відповідальності. Ці «зелені» парки зменшують негативний вплив на довкілля і створюють нові робочі місця. В Україні такі парки ще не створено, а традиційні індустріальні парки не повністю ефективні. Водночас досвід сусідніх країн, як-от Польщі, показує, що ефективне використання індустріальних парків може залучити інвестиції та сприяти економічному зростанню. Наприклад, за 25 років у Польщі такі парки залучили понад 25 мільярдів євро і створили близько 300 тисяч робочих місць.

З огляду на позитивний досвід сусідів, створення «зелених» індустріальних парків в Україні може стати важливим кроком для розвитку екологічної економіки, залучення інвестицій та створення нових робочих місць. Створення «зелених» індустріальних парків в Україні має великий потенціал для залучення інвестицій, зростання робочих місць та покращення екологічної ситуації в країні. Орієнтація на досвід сусідніх країн може допомогти Україні пришвидшити цей процес і підвищити економічну ефективність. Польща та Україна

активно вже співпрацюють у цьому напрямку [4]. Ключовою метою зовнішньої економічної політики кожної країни є розвиток торговельних та інвестиційних зв'язків. Для України співпраця з Польщею в економічній сфері є важливою, адже це допомагає їй будувати міцніші зв'язки з європейськими ринками. Польща підтримує європейські прагнення України, особливо в часи криз, надаючи допомогу, зокрема й в економічних питаннях.

Отже, міжнародне співробітництво України та Польщі є важливим чинником стабільності та розвитку у регіоні, заснованим на тісних економічних, політичних і культурних зв'язках. Співпраця охоплює широкий спектр напрямів, включаючи безпеку, торгівлю, інвестиції, освіту та обмін досвідом у євроінтеграційних процесах. Польща активно підтримує Україну в її прагненні до європейської інтеграції та надає гуманітарну, економічну й військову допомогу в умовах нинішніх викликів. Важливість співпраці між двома країнами підтверджується також спільними проєктами й угодами, спрямованими на подальше зміцнення дружніх відносин.

1. Олена Пасічник. Особливості сучасного соціально-економічного розвитку Польщі у складі ЄС. *Researgate*. 2017 р. URL: <https://www.researchgate.net/publication/332229661>.
2. Державна митна служба: офіційний веб-портал. URL: <https://customs.gov.ua/en>.
3. Міністерство економічного розвитку і торгівлі: офіційний веб-портал. URL: <http://ukrexport.gov.ua>.
4. Карлін М. І., Проць Н. В., Борисюк О. В., К21 Публічні фінанси: навчальний посібник; за ред. д. е. н., проф. М. І. Карліна. Електронне видання. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023. 358 с.
5. Карлін М.І. Борисюк О.В. Управління державними фінансами: Навч. посіб. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2013. 273 с.

Рудь Н.Т., д.е.н., професор
професор кафедри економіки
Луцький національний технічний університет
м. Луцьк, Україна

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНУ

«Інноваційна політика держави у повоєнний період – це комплексна реалізація стратегічних пріоритетів інноваційного відновлення та розвитку економіки країни у галузях та регіонах, збалансованого з інтелектуальним потенціалом та виробничими ресурсами регіонів на базі знань та інновацій» [1]. При формуванні інноваційної політики перш за все необхідно виділити *пріоритетні напрями* розвитку та інструменти державної підтримки. Саме тому автори роботи [2] пропонують створити *належні умови* для розвитку інноваційної діяльності і це має стати стратегічним пріоритетом державної політики повоєнного відновлення економіки.

Пермінова С.О. та Чупріна М.О. [3] розглядають сучасні підходи у сфері реалізації національної інноваційної політики, функціонуванні інноваційних систем та кардинальній переорієнтації учасників цих систем щодо їх *тісної співпраці*. Микитин О.З. [4] дослідив перспективи *інтегрування вітчизняної економіки до європейських, світових мереж трансферу технологій*, які повинні виступати першочерговим та пріоритетним напрямком вітчизняної інноваційної політики.

Обґрунтовано [5], що «встановлення пріоритетних напрямів розвитку науки та техніки є важливим аспектом *науково-інноваційної політики* провідних країн світу. Автори відзначають, що вибір пріоритетних напрямків прикладних досліджень необхідно *узгоджувати* з пріоритетами інноваційного розвитку країни, попитом на інновації та відповідні наукові розробки з боку підприємницьких структур, вимогами до забезпечення екологічних умов для виробництва та ін».

Досліджено Мушеник І. М. [6] «інструменти, які надали можливості регіонам-лідерам інноваційного розвитку досягти успіхів у створенні *сприятливого інноваційного середовища*. Охарактеризовано головні завдання інноваційно-інвестиційної системи регіону».

Оцінювання *ефективності* діючої інноваційної політики з урахуванням її відповідності Цілям сталого розвитку (ЦСР), визначення проблем їх інтегрованої реалізації надано у роботі [7].

У документі [8] від Світового банку вказано на *важливість інноваційних політик*. На думку авторів документу, політика відіграє центральну роль у стратегіях зростання країн, що розвиваються, та розвинених країн, усуваючи бар'єри для інновацій та сприяючи впровадженню технологій. У посібнику виділено ряд проблем, які найбільш поширені в інноваційних системах по всьому світу. До цих бар'єрів відносять: низьку спроможність у впровадженні інновацій; неефективність комерціалізації технологій; відсутність співпраці між гравцями на ринку; неоптимальні інвестиції в R&D; тощо. На вирішення проблем у документі пропонують ряд інструментів [9]: гранти; ваучери; кредити; податкові пільги; державні закупівлі; програми розвитку постачальників; консалтинг; технологічні центри; науково-технологічні парки; офіси трансферу технологій; інкубатори та акселератори; інструменти акціонерного фінансування; інструменти заохочення (конкурси, хакатони); національна інфраструктура якості; кластери та мережі.

Жидик Я.О. [9] систематизував фактори успіху трьох країн (Ізраїль, Швейцарія, Швеція), які є одними з лідерів у розвитку інновацій і показав, що вони фактично ідентичні. У статті [10] розглядаються різні політики, які уряди можуть використовувати для стимулювання інновацій. Автори стверджують, що не існує єдиної політики, яка буде ефективною у всіх випадках, а комбінація політик є найбільш ймовірною для успіху.

В Україні за кожним з цих елементів є сфери для удосконалення та пріоритетні кроки, які необхідно реалізувати, щоб стимулювати розвиток екосистеми інновацій [11]:

- стратегія / політики (стимулювання культури інновацій; інновації – наскрізний елемент всіх сфер життя; систематизація всіх стратегічних документів та політики у сфері інновацій);
- розвиток людського капіталу (усунення розриву пропозиції та попиту на здобуті навички);
- доступ до фінансів (використання альтернативних джерел залучення фінансування для інноваційних підприємств: венчурне фінансування, краудфандинг, державні гранти та податкові пільги, тощо);
- доступ до ринків (відсутні стимули для міжнародної інтеграція українських інноваційних підприємств);
- доступ до знань і технологій (відсутність чіткого зв'язку між наукою та реальним сектором стримує трансфер наукових розробок);
- додаткова інфраструктура підтримки (підприємці та науковці повинні мати платформи для співпраці).

За кожною з визначених категорій Україна більше чи менше відстає від лідерів розвитку інновацій.

З нашої точки зору, інноваційні процеси характеризуються нелінійними інтерактивними процесами, які вимагають інтенсивних комунікацій і взаємодії між ключовими складовими: центрами трансферу технологій, технопарками, науково-дослідними інститутами (НДІ), ВЗО, малими інноваційними підприємствами, промисловими підприємствами, адміністрацією регіону і ін. Регіональна інноваційна система включається в комбінацію з національними і міжнародними компонентами.

В основі формування регіональної інноваційної політики лежать принципи: зменшення регіональних асиметрій; навчання впродовж усього життя; формування мережевої взаємодії; виявлення точок росту. Також слід враховувати напрям регіональної політики, оскільки регіональна влада може грати важливу роль у формуванні інноваційного розвитку за умови існування достатньої регіональної автономії (юридичні і фінансові ресурси) для формування і здійснення політики у сфері інновацій. В ідеальному випадку існують інтенсивні інтерактивні

взаємостосунки в межах і між цими підсистемами, які полегшують безперервний потік і обмін знаннями, ресурсами, людським капіталом.

Завдання основних учасників інноваційної системи різноманітні і багаторівневі в регіональному і національному аспектах. Саме вони визначають ключові взаємозв'язки між інститутами системи, конкретизуючи їх суб'єктивність і ступінь впливу на решту елементів інноваційної системи.

Таким чином, серед завдань регіону, що визначають особливості стратегічного управління інноваціями, можна виділити розширене відтворювання регіональних інтелектуальних ресурсів, розвиток регіональної інноваційної інфраструктури для створення сприятливих умов інноваційного розвитку. В першу чергу, ці завдання мають розв'язуватися через кадрову складову і систему освіти. Тому розвинутий вузівський і науковий сектори регіону служать найважливішими інтелектуальними передумовами підвищення рівня його інноваційності.

Напрямок інноваційного розвитку визначається виходячи з аналізу кожної конкретної сфери і цільових орієнтирів стратегічного плану соціально-економічного розвитку регіону. Інноваційні стратегії розробляються відносно кожної сфери соціально-економічної діяльності регіону і враховують їх інноваційну привабливість, а також конкурентоспроможність.

Стратегію підтримки інноваційного розвитку необхідно реалізовувати для тих регіонів які характеризуються високою привабливістю (низький інноваційний ризик, високий інноваційний потенціал), але не мають достатніх конкурентних переваг. *Стратегія формування* інноваційного потенціалу має бути реалізована для тих регіонів, які мають високу привабливість, проте їх потенціал поки що невеликий і відсутні стійкі конкурентні переваги. *Стратегія реалізації* інноваційного потенціалу передбачає зростання масштабів діяльності вибраного регіону і здійснюється в тих сферах, де привабливість достатньо висока і наявні стійкі конкурентні переваги. *Стратегія нарощування* потенціалу доцільна для регіонів, які мають низьку привабливість з погляду на інноваційні ризики. Низький інноваційний потенціал не дозволяє зберегти в перспективі досягнуті конкурентні позиції, тому інвестиції необхідно спрямовувати у створення факторів, які забезпечують зростання інноваційної привабливості.

Реалізації інноваційної стратегії, яка визначає пріоритетні напрямки інноваційного розвитку залежно від стану інноваційного середовища, буде сприяти законодавче врегулювання і розвиток дослідницької та інноваційної інфраструктури [12]:

- прийнято ЗУ «Про внесення змін до деяких законів України щодо активізації діяльності та розвитку наукових парків»;
- схвалено Концепцію Державної цільової програми розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні до 2030 року;
- урядом схвалено проєкт ЗУ «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо стимулювання інноваційної діяльності бюджетних установ»;
- визначено основні засади діяльності Центрів колективного користування науковим обладнанням;
- урядом ухвалено проєкт ЗУ «Про інноваційні парки»;
- розроблено проєкти постанов КМУ щодо функціонування регіональних центрів трансферу технологій, створення мережі стартап-школа-інкубатор-акселератор, статусу національного наукового центру.

1. Яцкевич І. В. Інноваційна політика України у післявоєнний період. *Економіка та суспільство*. 2022. 39. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1340>

2. Вірченко В. В., Вірченко В. В. Пріоритети розвитку інноваційної діяльності в контексті реіндустріалізації економіки України. *Економіка та суспільство*. 2022. 38. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1218>

3. Пермінова С. О., Чупріна М. О. Розвиток національної інноваційної екосистеми в контексті взаємодії суб'єктів науки і бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2022. 38. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1239>

4. Микитин О. З. Сучасні тенденції інформаційно-аналітичного забезпечення інноваційної діяльності в Україні: свроінтеграційний аспект. *Економіка та суспільство*. 2022. 42. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1568>

5. Кизим М. О., Хаустова В. Є., Решетняк О. І. Проблеми вибору пріоритетних напрямів розвитку науки та техніки в Україні. *Бізнес Інформ*. 2020. №7. С.50–58.
6. Мушеник І. М. Стратегія розвитку і формування інноваційно-інвестиційної системи регіону. *Економіка та суспільство*. 2021. (25). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/237>
7. Омеляненко В. А., Омеляненко О. М., Вернидуб М. О. Наукові засади аналітичного підходу до формування та оцінювання ефективності інноваційної політики в контексті сталого розвитку. *Економіка та суспільство*. 2022. 42. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1617>
8. X. Cirera, J. Frías, J. Hill, Y. Li, A Practitioner's Guide to Innovation Policy. The World Bank, 2019. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/392241582056075720/pdf/>
9. Жидик Я.О. Кращі міжнародні практики розвитку інноваційної екосистеми *Ефективна економіка*. 2023. № 8. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2023/10.pdf.
10. Nicholas Bloom, John Van Reenen, and Heidi Williams. A Toolkit of Policies to Promote Innovation. *Journal of Economic Perspectives*, Volume 33, Number 3, 2019, Pages 163-184. URL: <https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.33.3.163>
11. Стратегії розвитку екосистеми інновацій в Україні. Міністерство цифрової трансформації. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/rozvivaemo-tsfrovuderzhavu-doluchaytesya-do-obgovorennya-strategii-rozvitku-ekosistemi-innovatsiyv-ukraini>

Хілуха О. А.

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

ІНДЕКС ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОЦІНКИ ЦИФРОВИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ

Актуальність цифрової трансформації в сучасному світі зумовлена швидким розвитком технологій, глобальною інтеграцією економік та зміною потреб суспільства. В Україні, як і в усьому світі, цифрова трансформація стає ключовим фактором для підвищення конкурентоспроможності, поліпшення якості життя та забезпечення стійкого економічного зростання. Ось основні причини, чому цифрова трансформація є такою актуальною:

Цифрові технології дозволяють автоматизувати процеси, оптимізувати управління ресурсами та підвищити продуктивність бізнесу. Вони відкривають нові можливості для розвитку малих і середніх підприємств, які можуть виходити на глобальні ринки через онлайн-платформи, створювати нові бізнес-моделі та залучати інвестиції.

Впровадження цифрових технологій у сферу державного управління, зокрема електронного урядування, забезпечує ефективніше та швидше надання послуг громадянам. Це сприяє прозорості, скороченню корупційних ризиків і підвищує рівень довіри до державних інституцій.

Завдяки цифровим технологіям громадяни отримують доступ до більшої кількості послуг, включаючи медичні, освітні, адміністративні та фінансові сервіси, незалежно від місця проживання. Це особливо актуально для віддалених та сільських територій, де традиційні послуги можуть бути обмеженими.

З розвитком цифрових технологій зростає потреба в захисті даних, інформаційних систем та персональних даних користувачів. Цифрова трансформація стимулює впровадження систем кібербезпеки, забезпечуючи захист як приватних, так і державних даних.

У світі, де країни змагаються за інвестиції, цифрова трансформація є ключем до успіху. Вона допомагає створювати привабливе бізнес-середовище, яке приваблює іноземні інвестиції та сприяє інтеграції до глобальних ринків.

Індекс цифрової трансформації територіальних громад України є інструментом, що дозволяє оцінити рівень розвитку цифрових технологій та інновацій в громадах. Він використовується для моніторингу прогресу громад у впровадженні цифрових сервісів, сприяє об'єктивній оцінці їхньої здатності забезпечувати якісні послуги населенню, а також допомагає визначити пріоритети для подальших інвестицій у цифрову інфраструктуру.

В Україні Міністерство цифрової трансформації та Програма розвитку ООН, займаються розробкою таких індексів і методологій для оцінки цифрової трансформації, що дозволяє створити загальну картину та виявити регіональні відмінності.

Індекс включає низку ключових показників, таких як:

1. Цифрова економіка;
2. Цифрові навички;
3. Цифрова інфраструктура;
4. Публічні послуги;
5. Е-трансформація органів місцевого самоврядування.

Опишемо кожен з ключових показників індексу цифрової трансформації територіальних громад:

Розвиток цифрової економіки включає розвиток цифрових бізнесів: кількість і розвиток компаній, що використовують цифрові технології, такі як e-commerce, онлайн-сервіси, IT та інші технологічні сектори. Доступ до фінансування для цифрових проєктів: наявність програм підтримки, грантів і доступу до інвестицій для стартапів і малих підприємств.

До розвитку цифрових навичок входять такі індикатори як рівень цифрової грамотності населення: оцінка базових цифрових навичок, таких як робота з комп'ютером, інтернетом, використання офісного програмного забезпечення. Професійні навички у цифрових технологіях: рівень підготовки фахівців у сферах програмування, аналізу даних, кібербезпеки, роботи з великими даними тощо. Програми навчання та перекваліфікації: наявність державних або громадських програм навчання, що допомагають населенню опанувати нові цифрові компетенції.

Цифрова інфраструктура включає доступ територіальних громад до широкопasmового інтернету: рівень покриття громад високошвидкісним інтернетом та мобільною мережею, особливо у сільських районах. Доступність цифрових пристроїв: поширеність комп'ютерів, смартфонів та інших пристроїв, які забезпечують доступ до цифрових сервісів. Кібербезпеку та захист даних: оцінку рівня безпеки цифрових мереж та платформ, включаючи використання методів шифрування та захисту даних.

Публічні послуги мають на меті створити електронні державні послуги (e-Government), а також виявляють наявність та якість онлайн-послуг, що надаються населенню та бізнесу, таких як отримання довідок, реєстрація документів, сплата податків. Публічні послуги включають мобільні додатки для громадян: доступність додатків для комунікації між громадянами та органами влади (наприклад, для подання звернень, запису на прийом),

Е-трансформація органів місцевого самоврядування враховує автоматизацію внутрішніх процесів: використання систем електронного документообігу, автоматизації процесів та оптимізації ресурсів. Цифрові платформи для комунікації з громадянами: наявність і ефективність онлайн-інструментів для обміну інформацією з мешканцями, таких як сайти, соціальні мережі, інформаційні портали. Збір та використання даних для прийняття рішень: використання систем збору та аналізу даних для підтримки обґрунтованого прийняття рішень у сфері місцевого самоврядування.

Кожен з цих показників дозволяє комплексно оцінити рівень цифрової зрілості громад, визначити ключові досягнення та сфери для подальшого розвитку.

Розглянемо індекс цифрової трансформації станом на липень 2023 року на території українського прикордоння (рис. 1) [1].

Аналіз даних рис. 1 свідчить про те, що найбільший рівень цифровізації характерний для Львівської області, що свідчить про позитивний розвиток цифрових технологій у цьому регіоні. Найнижчий рівень індексу цифрової трансформації спостерігаємо на Закарпатській області, що потребує покращень у системі цифровізації цього регіону.

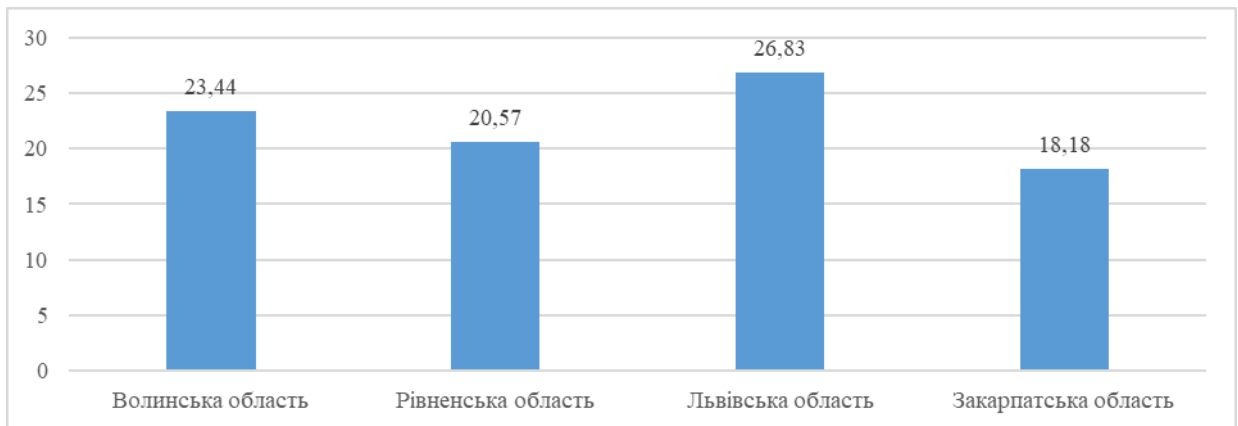

Рис. 1. Індекс цифрової трансформації українського прикордоння у 2023 році (сформовано автором на основі [2])

Отже, індекс цифрової трансформації є невід'ємною частиною модернізації суспільства, яке прагне підвищити ефективність, прозорість, доступність та конкурентоспроможність на національному і глобальному рівнях.

1. Амоша ОІ, Панькова ОВ Цифровізація соціально-трудової сфери України: можливості чи загрози забезпеченню сталого розвитку? Механізми забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, перспективи, міжнародний досвід: матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 23 квітня 2020 р. Харків: ХДУХТ, 2020. С. 17-20.

2. Індекс цифрової трансформації територіальних громад: офіційний веб-сайт. URL <https://hromada.gov.ua/index>

3. Цифровізація економіки України: трансформаційний потенціал: монографія / В. П. Вишневський, О. М. Гаркушенко, С. І. Князев, Д. В. Липницький, В. Д. Чекіна; за ред. В. П. Вишневського та С. І. Князева; НАН України, Інститут економіки промисловості. – Київ: Академперіодика; 2020. – 188 с.

Шубала І.В.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки

Луцький національний технічний університет, м.Луцьк, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПОЛЬСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНІВ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Спільні програми, розроблені для розвитку торгівлі, науки, техніки та культури, є основою для співпраці між прикордонними регіонами. Ця співпраця є важливою частиною європейської стратегії, яка передбачає об'єднання зусиль держав через спільні дії регіонів. Завдяки таким програмам прискорюється соціально-економічний розвиток прикордонних територій, готуються кваліфіковані кадри, розвивається інфраструктура, що в свою чергу сприяє глибшій інтеграції з Європейським Союзом і загалом пришвидшує європейські інтеграційні процеси. Транскордонне співробітництво – це не лише економічний обмін чи політична взаємодія, а й потужний інструмент для розвитку соціальних зв'язків та взаєморозуміння між людьми різних культур і країн. Воно впливає на наше життя на багатьох рівнях, від особистих стосунків до формування громадянського суспільства.

Транскордонне співробітництво між польськими та українськими прикордонними регіонами у сфері інтелектуальної трансформації відкриває широкі перспективи для розвитку обох країн. Цей процес передбачає спільну роботу над розвитком інновацій, технологій, науки та освіти, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності регіонів на глобальному ринку.

Основні перспективи транскордонного співробітництва можна узагальнити наступним чином:

1. Спільні наукові дослідження та розробки. Об'єднання наукового потенціалу обох країн дозволить проводити спільні дослідження у пріоритетних галузях, таких як енергетика, біотехнології, інформаційні технології тощо. Це сприятиме створенню нових технологій та продуктів, що будуть затребувані на світовому ринку.

2. Створення спільних інноваційних кластерів: Створення транскордонних інноваційних кластерів сприятиме обміну досвідом, технологіями та інвестиціями між підприємствами, науковими установами та університетами обох країн. Це стимулюватиме розвиток інноваційної діяльності та створення нових робочих місць.

3. Розширення співпраці у сфері освіти: Спільні освітні програми, обмін студентами та викладачами, створення спільних навчальних закладів дозволять підвищити рівень освіти в обох країнах та підготувати висококваліфікованих фахівців, які будуть відповідати вимогам сучасного ринку праці.

4. Розвиток цифрової економіки. Спільні проекти в галузі цифрової економіки, такі як створення цифрових платформ, розвиток електронного урядування, сприятимуть підвищенню ефективності роботи державних органів та бізнесу, а також покращенню якості життя населення.

5. Зміцнення культурних зв'язків. Співпраця у сфері культури, мистецтва та туризму сприятиме зміцненню культурних зв'язків між народами обох країн, що є важливим фактором для розвитку транскордонного співробітництва в інших сферах.

6. Підвищення привабливості регіонів для інвесторів. Спільні проекти в рамках інтелектуальної трансформації підвищать привабливість регіонів для інвесторів, що сприятиме залученню додаткових коштів для розвитку інноваційної інфраструктури.

7. Зміцнення позицій регіонів на світовому ринку. Спільні проекти дозволять регіонам виступити на світовому ринку як єдиний потужний кластер, що підвищить їхню конкурентоспроможність.

Реалізація цих перспектив потребує активної участі державних органів, бізнесу, наукових установ та громадських організацій обох країн. Важливо також забезпечити належне фінансування спільних проектів та створити сприятливі умови для їх реалізації.

Зростаюча глобалізація підсилює важливість співпраці між регіонами, особливо тими, що межують один з одним. Це створює нові можливості для розвитку економіки в прикордонних зонах та підвищення їх конкурентоспроможності на світовому ринку. Європейський Союз змінив свою регіональну політику. Раніше він намагався вирішити проблеми нерівномірного розвитку регіонів за рахунок перерозподілу коштів з більш розвинених регіонів до менш розвинених. Тепер же акцент робиться на використанні місцевих ресурсів та наданні більшої самостійності регіонам у вирішенні їхніх проблем. Цей підхід відомий як принцип субсидіарності [3].

Прикордонні регіони Європи успішно застосували новий підхід до співпраці. Вони встановили тісні зв'язки між державними органами, місцевою владою, громадськими організаціями та бізнесом. Замість того, щоб укладати окремі угоди, вони створили єврорегіони – структури, які об'єднують зусилля кількох країн для вирішення спільних проблем. Транскордонне співробітництво є важливим елементом інтеграції, який дозволяє оптимально використовувати наявні ресурси, вирішувати спільні проблеми та сприяти соціально-економічному розвитку прикордонних територій. Такий тип співпраці не лише покращує відносини між країнами, але й є ефективним інструментом для усунення економічних і соціальних диспропорцій, що часто виникають у прикордонних зонах [1].

Культурні обміни є одним із найважливіших інструментів транскордонного співробітництва. Вони не лише збагачують культурне життя суспільства, але й сприяють зміцненню соціальних зв'язків, розумінню та довіри між народами. Культурні обміни створюють платформу для зустрічей людей з різних країн, що дозволяє їм дізнаватися один про одного, ділитися досвідом і спільно працювати над різними проектами це сприяє формуванню міцних дружніх і професійних зв'язків, які можуть тривати роками [2].

Транскордонне співробітництво у сфері науки з'єднує науковців, дослідницькі установи та університети різних країн. Воно передбачає обмін знаннями, ідеями та досвідом, спільні дослідження, розробку інноваційних технологій та створення міжнародних наукових мереж.

Транскордонне співробітництво є потужним інструментом для розвитку економіки прикордонних територій. Завдяки активізації торговельних відносин між сусідніми країнами, підвищується конкурентоспроможність цих територій. Особливістю транскордонної торгівлі є її спрямованість на задоволення локальних потреб у товарах та послугах. Транскордонна торгівля має на меті задовольнити конкретні потреби мешканців прикордонних зон. Вона охоплює як товари, необхідні для виробництва продукції в цих регіонах, так і товари для споживання населення. Прибуток від такої торгівлі, як правило, інвестується в розвиток самих прикордонних територій, сприяючи розширенню асортименту товарів, модернізації виробництва та покращенню якості життя місцевого населення.

Участь прикордонних регіонів у євро регіонах сприяє ефективному вирішенню місцевих проблем, залученню інвестицій та розвитку транскордонної інфраструктури, торгівлі, туризму та культурних зв'язків. Це, в свою чергу, стимулює економічний розвиток не лише прикордонних областей, а й країни загалом. Актуальним напрямком досліджень є роль держави у формуванні міжнародної мережі транспортних коридорів.

Отже, транскордонне співробітництво у сфері інтелектуальної трансформації є стратегічно важливим для розвитку польських та українських прикордонних регіонів. Воно дозволить не тільки підвищити рівень життя населення, але й зміцнити позиції обох країн на світовій арені.

1. Лизун М. В., Ліщинський І. О. Транскордонне співробітництво України та країн Вишеградської четвірки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент.* 2020. Вип. 46. С. 4-10.

2. Дербак В. І. Транскордонне співробітництво як сучасна правова категорія. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2022. № 2. С. 322-326.

3. Корнелюк О. А., Матюшок В. В. Транскордонне співробітництво регіонів України в контексті розвитку міжнародної економічної інтеграції. *Підприємництво та інновації.* 2021. Вип. 20. С. 18-24.

Шубалий О.М.,

д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ СТРУКТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПРИКОРДОННЯ

Дослідження проблем структурної трансформації економіки регіонів польсько-українського прикордоння є надзвичайно актуальним та важливим в контексті необхідності вирішення спільних викликів безпеки, «зеленої», цифрової та інтелектуальної трансформації цих територій. Можна виділити кілька основних аспектів, що пояснюють дані твердження:

1. Глобалізація та європейська інтеграція. Світ стає все більш взаємопов'язаним, а Україна прагне інтегруватися в ЄС. Щоб успішно конкурувати на європейському ринку, економіка прикордонних регіонів польсько-українського прикордоння повинна змінюватися та адаптуватися до нових умов. Дослідження допоможе визначити, які зміни необхідні для досягнення цієї мети.

2. Транскордонне співробітництво. Щоб ефективно співпрацювати з Польщею, потрібно розуміти, як працює економіка обох сторін кордону. Дослідження допоможе знайти спільні інтереси та розробити проекти, які будуть вигідні для обох країн та регіонів польсько-українського прикордоння.

3. Соціально-економічний розвиток регіонів. Економічна трансформація необхідна для покращення життя людей в регіоні. Дослідження допоможе визначити, які галузі економіки

мають найбільший потенціал для розвитку, і як це зростання можна спрямувати на створення нових робочих місць та підвищення доходів населення.

4. Зменшення диспропорцій у розвитку. Регіони польсько-українського прикордоння мають різний рівень розвитку. Дослідження допоможе зрозуміти, чому так відбувається, і розробити стратегії для зменшення цих відмінностей.

5. Підвищення якості життя населення. Мета будь-яких економічних реформ – покращення життя людей. Дослідження соціального розвитку регіонів польсько-українського прикордоння допоможе оцінити, як різні варіанти економічних реформ вплинуть на добробут населення.

6. Збереження довкілля. Економічний розвиток регіонів польсько-українського прикордоння не повинен йти на шкоду природі. Дослідження допоможе знайти способи поєднати економічне зростання зі збереженням довкілля.

7. Підвищення інвестиційної привабливості регіонів польсько-українського прикордоння. Щоб залучити інвестиції, кожен регіон польсько-українського прикордоння повинен бути привабливим для інвесторів. Дослідження допоможе визначити, що потрібно зробити, щоб покращити інвестиційний клімат.

8. Посилення ролі регіонів польсько-українського прикордоння у національній економіці: Регіони не повинні бути залежними від центру. Дослідження допоможе визначити, як регіони можуть стати більш самостійними та внести більший вклад у розвиток країни в цілому.

7. Створення нових можливостей для розвитку малого та середнього бізнесу у регіонах польсько-українського прикордоння. Малий та середній бізнес – це рушійна сила економіки. Дослідження допоможе визначити, які умови необхідні для розвитку малого та середнього бізнесу в регіоні. Посилення ролі науки та інновацій. Адже інновації – це ключ до майбутнього. Дослідження допоможе визначити, як залучити науку та інновації до розвитку регіону.

Дослідження структурної трансформації економіки регіонів польсько-українського прикордоння є ключовим для забезпечення їх сталого розвитку та інтеграції в європейський економічний простір. Зміни глобального та регіонального контексту вимагають адаптації економічних систем прикордонних регіонів. Таке дослідження дозволяє не лише ідентифікувати проблеми та виклики, але й розробити ефективні стратегії розвитку, які враховують як національні інтереси, так і потреби місцевих громад. Зокрема, воно сприяє оптимізації використання ресурсів, підвищенню конкурентоспроможності регіонів, зменшенню соціальної нерівності та забезпеченню збалансованого розвитку. Результати таких досліджень можуть стати основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень на різних рівнях, від місцевого до державного.

Структурна трансформація економіки регіонів польсько-українського прикордоння передбачає комплекс заходів, спрямованих на модернізацію виробництва, диверсифікацію економіки та підвищення її конкурентоспроможності. Ці процеси очікується, що призведуть до суттєвих змін у соціально-економічній структурі регіонів. Очікувані результати можна узагальнити наступним чином:

1. Економічне зростання. За рахунок диверсифікації економіки, розвитку інноваційних галузей та підвищення продуктивності праці передбачається стійке економічне зростання регіонів. Це, в свою чергу, сприятиме збільшенню обсягів виробництва, підвищенню доходів населення та зміцненню бюджетів місцевих громад.

2. Зміни у структурі економіки. Очікується зменшення частки традиційних галузей промисловості та зростання ролі нових, високотехнологічних секторів. Зокрема, це може стосуватися розвитку ІТ-сектору, виробництва з високою доданою вартістю, зеленої енергетики та сфери послуг.

3. Створення нових робочих місць. Структурні зміни в економіці сприятимуть появі нових робочих місць, особливо в таких сферах, як ІТ, виробництво, туризм та сфера послуг. Це, в свою чергу, зменшить рівень безробіття та підвищить зайнятість населення.

4. Підвищення якості життя. Зростання доходів населення, покращення якості життя, розширення доступу до соціальних послуг – це прямі наслідки економічного зростання та структурних змін.

5. Збільшення інвестицій. Структурні реформи та створення сприятливого інвестиційного клімату привернуть як вітчизняних, так і іноземних інвесторів, що забезпечить додаткові ресурси для розвитку регіонів.

6. Посилення ролі малого та середнього бізнесу. Структурні зміни створять нові можливості для розвитку малого та середнього бізнесу, який є рушійною силою економіки.

7. Збільшення експорту. Диверсифікація експорту та підвищення його якісного складу сприятимуть зміцненню позицій регіонів на світовому ринку.

8. Зміцнення співпраці з ЄС. Інтеграція в європейський економічний простір та посилення співпраці з країнами ЄС сприятимуть модернізації економіки регіонів.

9. Покращення екологічної ситуації. Впровадження нових технологій та екологічних стандартів сприятиме збереженню навколишнього середовища.

Отже, дослідження структурної трансформації економіки регіонів польсько-українського прикордоння є фундаментальним для формування ефективної регіональної політики. Воно дозволяє виявити потенційні синергії та бар'єри для розвитку, а також розробити механізми їх подолання. Крім того, такі дослідження сприяють посиленню ролі місцевих громад у процесі прийняття рішень, оскільки дозволяють врахувати їхні інтереси та потреби. Результати досліджень можуть бути використані для розробки цільових програм розвитку, які сприятимуть диверсифікації економіки регіонів, підвищенню їхньої інноваційності та конкурентоспроможності на глобальному ринку. Важливою складовою таких досліджень є аналіз впливу структурних змін на соціальну сферу, екологічну ситуацію та культурну спадщину регіонів.

СЕКЦІЯ №2
УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ, ГАЛУЗЯМИ ТА
ГОСПОДАРСЬКИМИ КОМПЛЕКСАМИ.

Klymenko Kateryna

Ph.D. (Econ.), Senior Researcher, Head of the Budget Policy and Finance of the Institutional Economic Sectors Department
SESE “The Academy of Financial Management”, Kyiv, Ukraine

Ukhnal Nataliia

Ph.D. (Econ.), Head of the Organisational and Scientific Department
SESE “The Academy of Financial Management”, Kyiv, Ukraine

**CRITICAL RAW MINERALS: A STRATEGIC RESOURCE
FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN UKRAINE**

The global shift towards sustainable energy and digital technologies has significantly enhanced the strategic importance of critical raw minerals. This research analyses Ukraine’s position within the international critical raw minerals market, examining existing challenges and opportunities in the context of European integration and sustainable development.

Critical minerals are an essential category of raw materials that underpin modern economies and technologies, yet they face significant supply risks stemming from geopolitical, economic, or environmental factors. These minerals are vital to numerous strategic industries, including renewable energy, electronics, defence systems, and electric vehicles. Furthermore, they contribute significantly to economic growth by ensuring stable supplies and decreasing dependence on imports. Notable examples of critical raw minerals encompass rare earth elements, germanium, and natural graphite. Critical minerals are defined as raw materials that are: essential for economic and technological development; subject to supply chain vulnerabilities; lack viable substitutes; and are crucial for strategic industries.

In the context of Ukraine, critical raw minerals take on additional significance as the country positions itself for post-war reconstruction and European integration. Ukraine is endowed with an abundance of mineral deposits, including lithium, titanium, manganese, and rare earth elements. These minerals not only offer substantial economic opportunities but also serve as vital assets for national development and security. Recent geological assessments have identified significant lithium deposits in Ukraine, positioning the nation to potentially meet up to 15% of Europe’s lithium requirements and approximately 1% of the world’s known lithium reserves. Before the war, Ukraine was one of the top global producers of various minerals. Ukraine holds significant positions in various mineral and metal production on the global stage [1; 2]. It ranked 4th in rutile production, contributing 14.4% of the world’s output, and is 5th in titanium sponge production with a 4.0% share, which underscores its ability to enhance its market presence in this critical industrial sector. The country also secured the 6th position for both bromine (1.0% of global output) and ilmenite (6.4%), along with magnesium metal, which accounts for 0.7% of the world total. In additional mineral outputs, Ukraine ranked 7th in graphite production (1.8%) and iron ore (2.6%), while also sitting at 8th for kaolin (4.2%) with possession of manganese ore (2.6%), poised to play a strategic role as a key supplier in the global steel industry. Furthermore, it is positioned 9th in pig iron production, yielding 1.6% of the global market. Beyond these, Ukraine was the 11th-largest producer of peat, contributing 2.1% of worldwide output, and ranks 12th in both bentonite (1.1%) and silicon (0.7%). It also ranked 13th in raw steel production with a share of 1.1%. Lastly, Ukraine occupied the 14th position in lime production at 0.5% of the global total and is recognized as a notable producer of nitrogen, specifically in ammonia, contributing 1.1% to the international market. While the country possessed substantial coal and uranium resources, it relied on imported petroleum and natural gas.

The strategic partnership forged between the European Union (EU) and Ukraine, launched in 2021, marks a significant advancement toward integrating Ukraine into European value chains, particularly in the realm of raw materials [3; 4]. This partnership seeks to accomplish several key objectives, including the integration of both primary and secondary critical raw materials into supply chains, alignment with the EU's Critical Raw Materials Action Plan [5], and the enhancement of supply chain security. The partnership concentrates on the main areas: harmonised policy and regulatory frameworks (aligning environmental standards, developing guidelines for social responsibility, and establishing governance criteria to promote sustainable practices) and integration of value chains (participation in initiatives such as the European Raw Materials Alliance and the European Battery Alliance, alongside the creation of joint venture projects aimed at fostering collaboration and improving resource management).

The development of a comprehensive strategy for the advancement of critical raw materials in Ukraine [6] is vital for the nation's economic growth and technological advancement. This strategy should employ a systematic and evidence-based methodology that prioritizes specific critical raw materials based on their economic value, availability, and relevance to emerging technologies. To effectively stimulate investments, the strategy must highlight incentives for both domestic and foreign investors, particularly in cutting-edge technologies that enhance extraction and processing efficiencies. This could involve tax breaks, grants, and partnerships with innovative companies specializing in sustainable mining and resource recovery. Furthermore, it is imperative to incorporate robust measures that ensure the sustainable management of raw materials throughout their entire lifecycle – from exploration and extraction to processing, recycling and eventual disposal. These measures should include regulations to minimize environmental impact, promote the responsible use of land and water resources, and ensure biodiversity protection. Additionally, the strategy could advocate for research and development initiatives to improve the recycling of critical raw materials and reduce reliance on virgin resources. Engaging local communities and stakeholders in the decision-making process will also be key to fostering transparency and social acceptance, ensuring that the benefits of resource extraction are equitably shared. Overall, the strategy must align with global sustainability goals and Ukraine's commitments to environmental stewardship, paving the way for a resilient and innovative resource sector that meets domestic needs and contributes to international supply chains.

The advancement of the critical raw minerals sector holds the potential to facilitate economic diversification, foster the growth of high-tech industries, and generate employment opportunities within mining and processing operations. Additionally, it can enhance export revenue streams and drive regional development in mining-centric areas.

1. U.S. Geological Survey. Ukraine. URL: <https://www.usgs.gov/>.
2. The future of critical raw materials: How Ukraine plays a strategic role in global supply chains. URL: <https://www.weforum.org/stories/2024/07/the-future-of-critical-raw-materials-how-ukraine-plays-a-strategic-role-in-global-supply-chains/>.
3. Press remarks by Vice-President Šefčovič in Kyiv at the signing of the Partnership on Raw Materials. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_21_3683.
4. EU and Ukraine kick-start strategic partnership on raw materials. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/news/eu-and-ukraine-kick-start-strategic-partnership-raw-materials-2021-07-13_en.
5. Regulation (EU) 2024/1252 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 establishing a framework for ensuring a secure and sustainable supply of critical raw materials. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202401252.
6. DiXi Group to help develop a Strategy for the development of critical raw materials. URL: <https://dixigroup.org/dixi-group-dopomozhe-rozrobty-strategiyu-z-rozvytku-krytychnoyi-syrovyny/>.

Robertas Kersys,

PhD, associate Professor

Department of Transport Engineering, Kaunas University of Technology

Tetiana Kobielieva

Doctor of Economics, professor

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

FEATURES OF SEGMENTATION OF THE TRANSPORT SERVICES MARKET

Marketing, as a method of research and influence on the market, is of great importance for the successful functioning of transport enterprises in modern conditions. Transport marketing is usually called transport marketing, noting not so much the scope of application as the features that distinguish it from the marketing of other types of services and the marketing of industrial and consumer goods. These differences are determined by the peculiarities of the "production and sale" of the transport service and the transport industry in general. The peculiarities of the functioning of transport are due to the fact that transport, on the one hand, is part of the market infrastructure, "physically" implementing the exchange of goods and providing services to its participants, and on the other hand, it itself as a market entity sells its services, moving goods and passengers [1-7].

The main task of marketing transport services is to convince consumers to buy these services. The interests of the consumer determine the main activity of transport. Transport enterprises should focus on market conditions, maximum adaptation of the developed conditions to the needs of consumers, satisfaction of their interests.

Marketing at transport enterprises primarily performs a sales function aimed at promoting services from the seller to the consumer. On the other hand, marketing can be seen as the process of organizing and managing all the activities of an enterprise aimed at providing services that meet potential demand [1, 3, 6].

Segmentation of the transport services market has its own characteristics due to a wide range of consumer needs, complex logistics and a high level of competition in the industry. The main features of the segmentation of the transport services market, which we propose for a more detailed consideration, are presented in Figure 1.

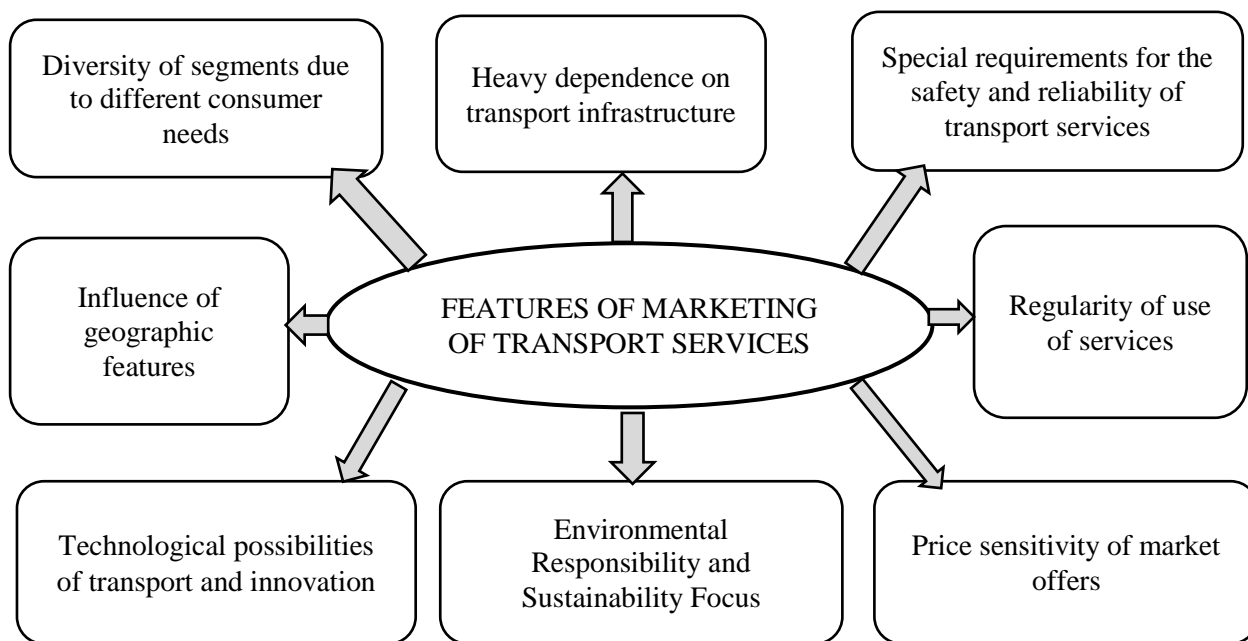

Figure 1 – Features of approaches to segmentation of the transport services market
Source: author's development

Consumers of transportation services have a variety of needs, from daily travel and business transportation to cargo transportation or tourist travel. This leads to a variety of segments, each of which requires an individual approach. The location often determines the requirements for transport services. For example, in large cities, the emphasis is on high-speed and affordable transportation (taxis, public transport), while long-distance transportation requires comfort and the ability to transport luggage over long distances. Also, in the international context, the issue of logistics corridors, customs clearance, etc., becomes important. The segmentation of the transport market is largely determined by the availability of transport infrastructure (roads, airports, railway stations). In areas with well-developed infrastructure, the demand may be higher for fast and convenient modes of transport, while in regions with a low level of infrastructure development, customers focus on reliable and passable modes of transport. The modern transport market is actively introducing innovations, in particular digital services for ordering and managing transport (for example, mobile applications for taxis or car rental platforms). This makes it possible to segment the market according to the technological readiness of consumers. Younger people tend to use mobile apps more often, while older generations may rely more on traditional ways of ordering services. The growing interest in environmentally friendly modes of transport is changing approaches to market segmentation. Some customers prefer electric cars, environmentally friendly public transport, and other "green" solutions. This creates a new environmentally oriented segment that is becoming increasingly important in modern cities and metropolitan areas. Segmentation also depends on the level of income of customers, who can choose both budget and premium services. In transportation services, price sensitivity determines the demand for affordable public transport, economical taxi fares, or premium services with additional amenities. It is important for companies to consider which segment is focused on low prices, and which is ready to pay for comfort. The frequency of transport use is also a key characteristic of segmentation. For example, daily public transport passengers may offer season tickets or discounts, while tourists or business customers may offer one-time services with an emphasis on comfort and speed. In segments where safety is a priority (e.g. children's and school transportation, medical transportation), special emphasis is placed on vehicle reliability, experienced drivers and compliance with safety standards. This is an important factor that forms separate niches and requires an individual approach in each case [2, 4].

The method of market segmentation allows to concentrate the marketing efforts of a transport enterprise on meeting the demand of a specific group of consumers, and not on all market segments, which allows to reduce the level of risk of the enterprise from ambiguous behavior of buyers in the market. A distinction is made between segmentation of consumer services and segmentation of production services. The segment of consumer services includes transport services, the consumers of which are the population. The segment of transport services for production purposes includes services, the consumers of which are enterprises of various types of economic activity. The criteria for segmentation of the transport market are conditionally grouped into three main groups: by types of consumers; types of goods and methods of their consumption; Main competitors. The establishment of target market segments orients the enterprise to meet the specific consumer demand determined by the selected segment. For example, in transport, these can be measures for the introduction of differentiated speeds, the organization of new transportation technologies, etc.

The structural attractiveness of segments of the transport services market is characterized by the following features: segments should strictly correspond to consumer demand for transport services; The segments must be different and also large enough so that the services provided can cover the costs. To optimize the number of possible market segments, concentrated and dispersed methods can be used. The concentrated method is based on an interactive, sequential search for the best segment. The method of variance involves working on several segments of the transport services market at once, and then, by evaluating the results of activities for a certain period, the most effective market segments are selected.

Understanding the specifics of market segmentation allows transport companies to provide more accurate customer satisfaction and increase competitiveness in the market. Segmentation of the transport services market is an important stage for business development and optimization of the provision of services in the transport sector. It consists in dividing consumers into separate groups according to various characteristics, which allows you to better understand their needs and meet demand more effectively. In our opinion, the main criteria for segmentation of the transport services market should be determined as follows.

1. *Geographic segmentation.* It includes the separation of consumers by their location. These can be local, regional, interregional or international transportation. This approach allows you to adapt transport services to the specifics of certain regions, taking into account local characteristics, climatic conditions, infrastructure, etc.

2. *Demographic segmentation.* It allows you to divide the market on the basis of age, gender, income level, employment, and other demographic characteristics of potential consumers. For example, young people may prefer fast and convenient transport, while families with children may prefer safety and comfort.

3. *Psychological segmentation.* It is based on the lifestyle, values and personal preferences of consumers. Some customers may value sustainability and opt for low-emission vehicles, while others may prefer convenience and premium service.

4. *Behavioral segmentation.* Categorization based on consumer behavior criteria, including frequency of use of transport services, loyalty, specific needs or reasons for transport (e.g. for business travel, education, research and development, leisure or emergency needs).

5. *Segmentation by vehicle type.* Focus on specific modes of transport (e.g. road, rail, air, water) that can meet the specific needs of different consumer groups.

6. *Segmentation by service type.* This may include the division into passenger and freight transportation, short- and long-term vehicle rental, as well as various additional services (express delivery, premium service, etc.).

Segmentation allows companies to provide more personalized services, more accurately form a pricing policy, and effectively plan logistics and marketing. In today's environment, it is also important to take into account digital tools that help collect and analyze consumer data to determine market segments even more accurately.

1. Перерва П.Г. Економіка і маркетинг виробничо-підприємницької діяльності: Навч. посібник / За ред. проф. Перерви П.Г., проф. Гавриць О.М., проф. Погорелова М.І. Харків : НТУ «ХПІ», 2004. 640 с.

2. Kocziszky György, Pererva P.G., Szakaly D., Somosi Veres M. (2012) Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.

3. Кобелева Т. О. Комплаєнс-безпека промислового підприємства: теорія та методи: монографія. Харків: Планета-Принт, 2020. 354с.

4. Перерва П.Г. Управління маркетингом на машинобудівному підприємстві // Навч.посібник для інж.-техн.вузів.- Харків : «Основа», 1993.- 288с.

5. Кобелева Т.О., Ткачова Н.П., Шаульська Л.В. Впровадження маркетингових інновацій в термінологію та еволюцію електронного бізнесу // *Маркетинг і цифрові технології*. в. 8, н. 1, р. 58-69, 2024. DOI: 10.15276/mdt.8.1.2024.4; URL: <https://mdt-opu.com.ua/index.php/mdt/article/view/348>

6. Pererva P.G., Kocziszky G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU "KhPI". 689 p.

7. Зіненко К.А., Кобелева Т.О. Практичні підходи до оцінки економічної безпеки будівельного підприємства. Трансформаційні зміни національної економіки в умовах євроінтеграції: зб. тез VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. Дубляни: ЛНУП, 2022. С.47–51.

Багаліка Т. О.,

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії;
науковий керівник: Томілін О.О., д.е.н., професор,
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Полтавський державний аграрний університет, Полтава, Україна

ПЕРЕВАГИ КООПЕРАЦІЇ ЯК ФОРМИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗАХИСТУ

Відомим фактом є те, що кооперація є добровільним об'єднанням власності та праці для досягнення спільних цілей у різних сферах господарської діяльності. За своїм соціально-економічним змістом кооператив за капіталістичного способу виробництва є перехідною формою власності, в якій поєднуються елементи капіталістичної та соціалістичної власності.

Кооператив виконує такі важливі соціальні функції, як: ліквідація соціальної ізоляції її учасників (об'єднання людей, а не капіталу); активізує принцип «один за всіх і всі за одного» (спільна відповідальність, допомога один одному через взаємну вигоду) [1, С.309]. Одна з соціально-економічних проблем, яка потребує детального вивчення і значних зусиль – це кооперація в аграрному секторі економіки. Розкриття терміна «кооперація» вимагає ширшого визначення, адже пов'язувати цей процес лише з організаційною структурою чи процесом об'єднання ресурсів і людей неправильно. Окремі науковці-дослідники визначають кооператив як заклад, заснований на засадах рівності його членів, створений для удосконалення ведення господарства останніх.

Кооперація має брати участь у великомасштабному бізнесі, використовувати професійних управлінців, розподіляти ризик, контролювати маркетингові канали розподілу продукції і матеріально-технічного постачання. Кооперація має впливати на цінову політику шляхом формування великих партій продукції із застосуванням сучасних маркетингових методів та інноваційних технологій, бути рівноправними партнерами у конкурентному ринковому середовищі. Кооперація покликана надавати можливість товаровиробникам отримувати прибутки не лише безпосередньо від сільськогосподарського виробництва, але й від подальших стадій руху виробленої ними продукції.

Узагальнюючи погляди вчених, ми дійшли до висновку, що «кооперація» криється у формі господарської співпраці добровільного об'єднання членів кооперативу, які задіяні безпосередньо в формуванні агропромислового виробництва.

На наш погляд, поняття «кооперація» слід розглядати у двох площинах: як організаційно-інституційну структуру; враховувати економічну користь від процесу кооперації отримуючи прибуток, або зменшення питомих витрат. При цьому забезпечуючи захист різноманітних інтересів членів кооперативу. Кооператив слід трактувати як суб'єкт економічних відносин, що шляхом об'єднання фінансових ресурсів пайовиків забезпечує доступ до цих фінансових ресурсів тим членам, які мають в цьому найбільшу потребу.

Отже, кооперація – це кооперативне об'єднання, яке спрямовує свою діяльність, тобто для надання комплексу послуг, пов'язаних з виробництвом, переробкою, збутом та доставкою до споживача готової продукції. Саме це об'єднує товаровиробників у їх ринковій діяльності на основі добровільного залучення до процесів вертикальної інтеграції на засадах взаємодопомоги та економічного співробітництва.

Якщо кооператив регіонально розташовано у сільській місцевості, то він має обслуговувати потреби сільського населення, і це є головні ознаки, які визначають належність кооперативу до сільськогосподарського спрямування.

На думку В.Ткачук та ін. [2, С.9] вважають, що подальший розвиток кооперації надасть можливість малим та середнім сільськогосподарським товаровиробникам підвищити рівень організації праці на фермерських господарствах, отримати маркетингову підтримку та працювати на експорт без посередників.

Основними напрямками вдосконалення розвитку аграрного сектору економіки є:

- формування ефективного конкурентного середовища;
- розробка та впровадження систем інформаційного забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств;
- підготовку кваліфікованих кадрів для сільського господарства;
- підтримку інноваційної діяльності;
- збереження і розширене відтворення природних ресурсів сільського господарства.

Таким чином, кооперація формується шляхом добровільного об'єднання фізичних та юридичних осіб виробників сільськогосподарської продукції для організації обслуговування, яке спрямоване на зменшення витрат та збільшення доходів членів кооперативу під час провадження ними сільськогосподарської діяльності. Основними перевагами кооперації як форми економічного захисту сільськогосподарських товаровиробників є те, що кожен член кооперативу може самостійно вести своє господарство і через кооперативну діяльність із залученням інноваційних технологій виконувати ті види робіт, які будуть мати більш ефективні результати при роботі спільно з іншими членами, ніж окремо.

Інноваційні технології мають бути пов'язані з інноваційними центрами, діяльність яких має бути спрямована на сприяння створенню, зростанню та розвитку підприємств, а також на розвиток інноваційної діяльності в регіоні, співробітництво та кооперацію між дослідниками та промисловістю, надання послуг наукомістким підприємствам у сфері інформаційного забезпечення, підготовки та навчання персоналу, прискорення реального розвитку [3, С.170].

Подальшими науковими дослідженнями мають бути зосереджені на впливі інноваційних технологій на ефективність сільськогосподарських кооперативних формуваннях та обслуговуючих кооперативах, включаючи цифрові платформи з автоматизацією сучасних інноваційно-технологічних процесів.

1. Міракін, В. Ефективність функціонування кооперації, критерії та показники її оцінки. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2024. № 5. С. 307-313.

2. Ткачук, В., & Мосійчук, Н. Перспективи розвитку кооперації в аграрному секторі економіки. *Сталий розвиток економіки*. 2019. (2 (43), 5-11. URL: <https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/view/24> (дата звернення – 19.11.2024).

3. Томілін, О., Дорогань-Писаренко, Л., & Аранчій, Д. Сучасні технології фінансового менеджменту: навч. посіб. Полтава: ПДАУ, 2023. 218 с. URL: <https://lib.pdaa.edu.ua/node/84224> (дата звернення – 19.11.2024)

Баштан А. Д.

здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Литвин О. В.

доктор філософії, старший викладач

кафедри технологій та організації туризму і готельно-ресторанної справи

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

СИСТЕМА НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Публічне управління соціальною сферою залежать від стабільності суспільних інститутів, напрямів розвитку людини, взаємодії та чіткого розподілу повноважень гілок влади та їх взаємовідносин і має безпосередній вплив на рівень та якість життя місцевого населення. Важливою складовою формування і впровадження державної політики розвитку на загальнонаціональному рівні є суспільні відносини. Зміни у концепціях соціального розвитку в країні в напрямку людиноцентричної спрямованості чітко проявляється у підвищенні добробуту громадян.

В сучасних умовах функціонування значна частина адміністративних послуг в Україні, які є базовими, надається центральними органами виконавчої влади та їх територіальними підрозділами. Така необхідність їх отримання і вирішення протягом свого життя виникає майже у всіх громадян нашої держави.

До таких послуг відносяться: реєстрація народження, шлюбу, смерті та інші акти цивільного стану; реєстрація місця проживання; оформлення і видача паспортів; призначення різних видів соціальної допомоги та субсидій; реєстрація транспортних засобів і видача посвідчень водія; реєстрація права власності на нерухоме майно; реєстрація та оформлення підприємницької діяльності та інші. Тому делегувати надання таких послуг органам місцевого самоврядування (сільським селищним та міським радам) для максимального наближення їх до споживачів є цілком природно. Отримуючи більшість необхідних послуг на місцях, громадяни територіальних об'єднань можуть впливати на якісні характеристики їх надання [1].

Адміністративні послуги надаються виключно через центри надання адміністративних послуг, суб'єктом надання яких є відповідні ради (її виконавчі органи або посадові особи) [2]. Саме центри надання адміністративних послуг забезпечують замовникам послуг економію часу в період відвідування численних кабінетів задля отримання різних довідок, уникнення бюрократичної тяганини та зниження корупційних ризиків у процесі надання адміністративних послуг.

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну і запровадження воєнного стану суттєво не вплинули на попит адміністративних послуг. Реєстрація актів цивільного стану, отримання паспортних документів, облік та захист внутрішньо переміщених осіб, кількість яких суттєво зросла, релокація бізнесу в більш безпечні регіони, окупація частини території України – це все ті проблеми, з якими стикнулася держава у зв'язку з початком війни.

Умови воєнного стану зумовлені необхідністю соціальної підтримки й інших категорій громадян, які опинилися у скрутних життєвих обставинах, серед яких є вразливі верстви населення, що потребують найбільшої уваги суспільства та держави, в тому числі особи з обмеженими можливостями, які являються залежними від сторонньої допомоги і найбільш вразливими в умовах війни [3].

Серед наявних проблем надання адміністративних послуг у перші дні та тижні війни і в теперішній період стали послуги пов'язані із ідентифікацією та встановленням особи при втраті всіх документів і одночасному закритті демографічного реєстру, припиненням роботи підрозділів Державної міграційної служби; зупиненням надання всіх послуг, що здійснюються з використанням державних реєстрів (реєстрація бізнесу, нерухомості, транспортних засобів тощо); припиненням надання однієї з наймасовіших груп послуг – реєстрації/декларування місця проживання, що мало вплив і на можливість надання інших послуг або ускладнило їх надання. Водночас варто відмітити, що Постановою Кабінету Міністрів України № 165 на період воєнного стану також були тимчасово припинені і строки надання адміністративних послуг суб'єктами їх надання, а також строки видачі дозвільними органами документів дозвільного характеру.

Утім, держава на достатньому рівні впоралася з викликами у сфері адміністративних послуг, які мали місце на початку війни. Використання застосунку «Дія», перебої роботи якого спостерігалися в певний момент часу, забезпечив врегулювання ситуації та дозволив швидко вирішувати проблеми виплат державної допомоги («Підтримка») мільйонам українських громадян, а також використовувати інші корисні сервіси. Сьогодні в «Дії» можна подати заявку про пошкоджене майно під час війни, подати «Декларацію для бізнесу, отримати довідку ВПО тощо.

Аналіз сфери надання адміністративних послуг в умовах війни дає можливість виокремити ті рішення Уряду, які суттєво вплинули на швидкість надання адміністративних послуг. Серед них: продовження дії «протермінованих» паспортів та посвідчень водія; перенесення місця виплат пенсій і соціальної допомоги незалежно від зареєстрованого місця проживання; автоматичне продовження соціальних виплат; телефонне підтвердження статусу

безробітного; «Документ»; реєстрація шлюбу протягом доби без доплат з можливістю використанням відеозв'язку тощо. Такими діями держава забезпечує рівень задоволеності громадян від отриманих публічних послуг, що підтверджується ефективністю діяльності органів публічної адміністрації. Водночас, якість надання окремих видів адміністративних послуг вимагає вдосконалення з урахуванням як безпекових викликів, так і тих громадян, які потребують такої допомоги [4, с. 205].

Таким чином, система надання адміністративних послуг в умовах військового стану зазнали суттєвих змін та досягла певного рівня розвитку протягом останніх років: від перших спроб аналізу та визначення самого поняття затвердженого Кабінетом Міністрів України «Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади» як однієї з пріоритетних у політиці держави, регулярного прийняття урядових рішень з означеного питання та ухвалення відповідних норм на законодавчому рівні та розширення переліку таких послуг для підтримки соціального захисту населення.

1. Маслова К. О., Мірко Н. В. Особливості ведення публічної служби в Україні. Публічне управління в Україні: виклики та перспективи : мат. міжн. наук.-практ. конф., (м. Запоріжжя, 27–28 жовтня 2023 р.). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2023. URL: https://nung.edu.ua/sites/default/files/2024-02/conference_kpu_stat%20maneg_27%E2%80%9328%20%D0%B6%D0%BE%D0%B2%D1%82%D0%BD%D1%8F%202023.pdf

(дата звернення 27.11.2024).

2. Про адміністративні послуги: Закон України від 06 вер. 2012 р. № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення 27.11.2024).

3. Вплив війни на сферу адміністративних послуг та рекомендації на майбутнє. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/vplyv-viiny-na-sferu-administrativnykh-posluh-ta-rekomendatsii-na-maibutnie/> (дата звернення 27.11.2024).

4. Гусаров С. М., Марчук М. І. Вплив децентралізації на швидкість надання адміністративних послуг в умовах війни. *Право і безпека*. 2023. № 1 (88). С. 202-212.

Богдан Н.М., д.е.н., професор,
професор кафедри туризму і готельного господарства,
Ясинська А.О., студентка,
Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова, м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНОЮ ІНДУСТРІЄЮ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ ТА В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Останніми роками туристична індустрія зазнала значного розвитку як на глобальному, так і на національних рівнях, займаючи ключові позиції в економічній системі світу. Проте цей процес не був властивий ринку туристичних та готельних послуг України, навіть у довоєнний період. Серед основних факторів, що стримували темпи розвитку туристичної індустрії в Україні, можна виділити недосконалість законодавчої бази, відсутність належної державної підтримки, слабкий стан туристичної та супутньої інфраструктури, а також неефективну систему управління підприємствами галузі.

У 2022 році Україна зазнала катастрофічного удару, що вплинув на всі сфери її життєдіяльності, зокрема й на індустрію гостинності. Внаслідок повномасштабного вторгнення індустрія гостинності країни зазнала найбільших втрат за останні 80 років. Проте, незважаючи на виклики, упродовж 2022 року фахівці туристичної галузі прагнули адаптуватися до нових умов. Вже в 2023 році було помічено певне зростання, що стало свідченням відновлення та пошуку нових шляхів для розвитку індустрії в умовах війни.

У зв'язку з цим перед Україною постала важлива задача: визначити стратегічні напрями адаптації туристичної індустрії під час воєнного часу, а також розробити стратегії для її відновлення в поствоєнний період. Це, в свою чергу, зумовило вибір теми та мети даного дослідження.

Війна завдає значної шкоди туристичній інфраструктурі, охоплюючи не лише фізичні об'єкти, такі як дороги, транспортні мережі та інші засоби пересування, а й ускладнюючи доступ туристів до окремих регіонів країни протягом їх подорожей. Важливим елементом інфраструктури є також пам'ятки архітектури, культурні та природні ресурси, які становлять основу туристичної привабливості регіонів і країни в цілому.

Функціонування туристичної індустрії під впливом військових дій визначається численними факторами, які обумовлюють серйозні негативні наслідки для галузі. Зокрема, ці фактори охоплюють руйнування основних елементів інфраструктури, занедбання туристичних об'єктів, зниження рівня безпеки для мандрівників, а також зниження рівня обслуговування через відсутність належної державної підтримки та інвестицій.

Виправлення зазначених проблем має вирішальне значення для відновлення та подальшого розвитку галузі. Важливим кроком є розробка стратегій для реконструкції пошкоджених об'єктів та інфраструктури, а також створення сприятливих умов для розвитку туризму, готельного та ресторанного бізнесу в регіональному та національному масштабах. Тільки завдяки комплексному підходу до усунення цих труднощів можна забезпечити відновлення та стійке зростання індустрії гостинності після завершення війни.

Враховуючи вищезазначене, важливо усвідомлювати, що успішне відновлення туристичної індустрії, готельного та ресторанного сектору значною мірою залежатиме від темпів відновлення як загальної, так і інфраструктури галузі, а також від загального рівня життя в країні. Це, своєю чергою, створюватиме сприятливі умови для відновлення та подальшого розвитку як в'їзного, так і виїзного та внутрішнього туризму.

Відновлення інфраструктури, що включає в себе транспортні мережі, готельний сектор, культурні та рекреаційні об'єкти, є критичним фактором, який забезпечить не лише стабільне функціонування галузі, а й її конкурентоспроможність на міжнародному ринку. Покращення рівня життя громадян, зокрема через підвищення соціально-економічних стандартів та забезпечення безпеки, має безпосередній вплив на попит як на внутрішній, так і на міжнародний туризм [1].

Окрім того, відновлення туристичної інфраструктури буде сприяти поліпшенню інвестиційної привабливості країни, що, у свою чергу, стимулюватиме розвиток нових туристичних напрямків і маршрутів. Таким чином, комплексний підхід до відновлення інфраструктури та покращення життєвих стандартів населення є необхідною умовою для сталого розвитку індустрії гостинності в поствоєнний період.

У таблиці 1 систематизовано та наведено основні фактори, які впливають на поточний стан та розвиток туристичної індустрії в умовах військових дій. Зазначені фактори сприяють занепаду туристичному, готельному та ресторанному бізнесу не лише в постраждалих регіонах України, а й у країні загалом, позначаючи серйозні виклики для її відновлення.

Управління туристичною галуззю в сучасних умовах воєнного стану вимагає спеціалізованого інструментарію та методів, що дозволяють подолати зазначені фактори негативного впливу, цим процесам сприятиме адаптація закордонного досвіду щодо відновлення туристичного сектору після війн та серйозних криз.

На основі аналізу досвіду інших країн, які пережили війни, а також ретельного вивчення відповідних літературних джерел, можна сформулювати кілька ключових аспектів, які повинні бути включені в стратегічний розвиток сфери послуг в Україні після завершення війни:

1. Підвищення туристичної привабливості шляхом запозичення досвіду країн, які вже пережили періоди відновлення після збройних конфліктів. Важливим є не тільки відновлення фізичної інфраструктури, а й створення позитивного іміджу країни на міжнародній арені, що має залучити туристів і інвесторів.

2. Наповнення фінансових фондів для відновлення та реабілітації країни, що передбачає розробку та реалізацію конкретних програм, спрямованих на відновлення ключових секторів економіки, включаючи інфраструктуру та соціальні сфери. Це може включати створення

механізмів для залучення міжнародних грантів і кредитів, а також державну підтримку підприємств, які працюють у постраждалих регіонах [2].

Таблиця 1. Змістовна характеристика факторів впливу війни на розвиток індустрії туризму

Група факторів впливу	Змістовна характеристика
Безпека туристів	Туристи серйозно турбуються про свою безпеку у регіоні через конфлікт, який змусив багато країн видавати офіційні попередження для своїх громадян щодо подорожей до постраждалих регіонів. Вирішення саме питань безпеки матиме вирішальне значення для відновлення та подальшого розвитку туристичної індустрії в регіоні та країні.
Туристична інфраструктура та туристичні пам'ятки	Війна призводить до пошкодження або навіть повного знищення численних туристичних пам'яток, включаючи історичні монументи, об'єкти культурної спадщини та природні заповідники, що призводить до зменшення привабливості регіонів України для туристів. Відновлення інфраструктури та пам'яток є критично важливим завданням для відновлення та подальшого розвитку туристичної галузі у всіх регіонах країни.
Економічні фактори	Економічні умови у регіоні, включаючи високий рівень безробіття та низький рівень доходів, ускладнюють можливості місцевих підприємств інвестувати в туристичну індустрію та надавати високоякісні послуги туристам.
Політичні фактори	Нестабільність політичної ситуації в країні та регіоні є ще одним фактором, який стримує туристів відвідати певні місця, оскільки туристи переймаються за свою безпеку та стабільність у місцях туризму та рекреації.
Забезпечення якості туристичного продукту та туристичних послуг	Зниження стандартів якості є ще однією найважливішою причиною, що сприяє зменшенню обсягів туризму в Україні сьогодні. Більшість підприємств туристичної індустрії, зокрема, готелі та інші туристичних підприємств змушені були призупинити або зовсім припинити свою діяльність або скоротити її обсяги внаслідок величезного зниження попиту. Це призвело до зниження якості наданих послуг, що ще більше стримує туристів від відвідування регіонів та країни загалом. Підвищення якості туристичного продукту та туристичних послуг є вирішальною умовою для привернення більшого числа відвідувачів до регіонів та країни.
Просування туристичного продукту та туристичних послуг	В Україні зараз відсутня єдина політика щодо ефективного просування та промоційних заходів певних туристичних об'єктів, регіонів та України як туристичного напрямку та туристичного бренду, що призводить до зменшення потоку туристів, особливо іноземних.
Сезонні фактори (циклічні)	Сезонність туристичної індустрії є проявом циклічного розвитку; це означає, що більшість туристів віддають перевагу відпочинку влітку, вона також сприяла зменшенню кількості відвідувачів через військовий конфлікт, який ускладнив можливості туристів відвідувати популярні курорти та інші туристичні об'єкти в пік сезонного попиту.

3. Удосконалення діючого законодавства, зокрема в сфері туризму, що включає внесення змін та доповнень до чинних нормативно-правових актів. Це стосується таких важливих напрямків, як податкова політика, природокористування, охорона довкілля та права споживачів. Адаптація законодавства до нових економічних і соціальних реалій допоможе стимулювати розвиток туристичної індустрії та інших секторів послуг.

4. Посилення контролю за дотриманням норм і правил, зокрема у сфері в'їзду, виїзду та перебування іноземних громадян. Важливим є впровадження ефективних механізмів контролю за організаціями, які порушують правила візового режиму, а також забезпечення суворого дотримання цих норм з боку державних структур. Це створить сприятливі умови для розвитку міжнародного туризму та підвищить рівень безпеки в країні [3].

Зазначені кроки є основними напрямками, які можуть сприяти стабілізації та подальшому розвитку сфери послуг в Україні в поствоєнний період. Їх реалізація дозволить не тільки відновити ключові інфраструктурні об'єкти, а й створити основу для стійкого економічного та соціального розвитку країни в майбутньому.

Управління туристичною індустрією в повоєнний період має враховувати саме ті стратегічні пріоритети розвитку та ключові аспекти, які сприятимуть стабільному розвитку туристичного та готельного бізнесу.

1. Богдан Н.М., Сегеда І.В., Соколенко А.С., Осовець О.Е. Туристська індустрія України: проблеми адаптації у військовий період та перспективи поствоєнного відновлення. *Проблеми економіки*. 2024 №1. с. 25-33.
2. Баженова С., Пологовська Ю., Бикова М. Реалії розвитку туризму в Україні на сучасному етапі. *Наукові перспективи*. 2022. № 5(23). С. 168–180.
3. Основні втрати ще попереду: українцям розповіли, як війна вдарила по туризму. 2022. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/osnovni-vtrati-shche-poperedu-ukrajincyam-rozpozvili-yak-viyna-vdarila-po-turizmu-novini-ukrajina-11866203.html>. (Дата звернення 28.11.2024 р.)

Булiк Р.В., студент групи ЕКм-21

Науковий керівник: **Гордiйчук А.І.**, к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки
Луцький національний технічний університет, Україна

НАПРЯМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ВЕЛИКОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Великий бізнес в Україні, як і в будь-якій іншій країні, відіграє ключову роль у формуванні економічного зростання, створенні робочих місць та підвищенні рівня життя населення. Однак, сучасні глобальні виклики, такі як пандемія COVID-19, геополітична нестабільність та посилення конкуренції, вимагають від великих компаній постійної адаптації та пошуку нових шляхів розвитку.

До основних напрямів економічного розвитку великого бізнесу в Україні можна віднести:

1. Цифрова трансформація:
 - впровадження новітніх технологій (IoT, AI, Big Data) для оптимізації виробничих процесів, підвищення ефективності управління та покращення взаємодії з клієнтами;
 - створення цифрових платформ та онлайн-сервісів для розширення ринків збуту та залучення нових клієнтів;
 - розвиток електронної комерції та логістичних мереж;
2. Інноваційна діяльність:
 - інвестування в наукові дослідження та розробки нових продуктів та послуг;
 - співпраця з науковими установами та університетами для створення інноваційних екосистем;
 - захист інтелектуальної власності та стимулювання підприємництва.
3. Екологічна стійкість:
 - перехід на «зелені» технології та енергоефективність;
 - зменшення виробничих відходів та забруднення довкілля;
 - розробка та впровадження екологічно чистих продуктів;
 - створення соціальних проектів, спрямованих на покращення екологічної ситуації в регіонах.
4. Соціальна відповідальність:
 - підтримка локальних громад та соціальних ініціатив;
 - створення гідних умов праці для співробітників;
 - забезпечення рівних можливостей для всіх працівників;
 - прозорість бізнесу та дотримання етичних стандартів.
5. Експортна діяльність:
 - пошук нових ринків збуту та диверсифікація експорту;
 - участь у міжнародних виставках та форумах;
 - адаптація продукції до вимог іноземних ринків.

Отже, для успішного розвитку великого бізнесу в Україні необхідно створити сприятливе бізнес-середовище: знизити податкове навантаження, спростити адміністративні процедури, забезпечити доступ до фінансування. Також важливо підвищити рівень кваліфікації персоналу: інвестувати в навчання та перепідготовку працівників. Доцільно

співпрацювати з державою та іншими суб'єктами господарювання: об'єднувати зусилля для вирішення спільних проблем та досягнення стратегічних цілей. Будувати довгострокові відносини з клієнтами та партнерами: забезпечувати високу якість продукції та послуг, дотримуватися своїх зобов'язань.

Наведені вище напрями розвитку великого бізнесу в Україні базуються на результатах численних наукових досліджень в галузі економіки, менеджменту та соціології. Зокрема, дослідження показують, що компанії, які впроваджують інновації, дбають про довкілля та соціальну відповідальність, мають вищі показники фінансової ефективності та довгострокової конкурентоспроможності.

Реалізація зазначених напрямів розвитку дозволить великому бізнесу в Україні не тільки забезпечити власне зростання, але й сприяти розвитку національної економіки в цілому. Це, в свою чергу, сприятиме підвищенню рівня життя населення та зміцненню міжнародного іміджу України. Запропоновані напрями розвитку можуть бути використані як основа для розробки стратегій розвитку окремих компаній та державних програм підтримки великого бізнесу.

Васьків С.Ф.

асистент кафедри статистики економічного факультету

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Транскордонне співробітництво є важливим елементом державної політики України, особливо в контексті європейської інтеграції та регіонального розвитку. Успішна реалізація транскордонного співробітництва вимагає якісного інформаційно-аналітичного забезпечення, яке дозволить оцінити поточний стан співпраці, визначити напрями її удосконалення та інтегрувати європейський досвід у практику транскордонної співпраці.

Науково-методичну базу для удосконалення інформаційно-аналітичних інструментів з питань розвитку транскордонного співробітництва становлять міжнародна та європейська практика дослідження, а також досвід моніторингу реалізації окремих проектів та програм. Транскордонний розвиток враховується у міжнародних рейтингових оцінках, які охоплюють міжнародні аспекти співпраці країн світу. Це, зокрема, IMD World Competitiveness Index (Світовий індекс конкурентоспроможності) [1], World Bank Doing Business (Рейтинг легкості ведення бізнесу) [2], Індекс прикордонного співробітництва Уряду Швейцарії та інші рейтинги, які включають показники транскордонного розвитку (транскордонну торгівлю, інвестиції та співпрацю між державами).

Інформаційне забезпечення досліджень у сфері транскордонного співробітництва країн ЄС охоплює різноманіття джерел і баз даних. Серед найбільш релевантних – серія експертних обстежень Транскордонна співпраця в ЄС (в рамках програми INTERREG), Інтегрована база даних у сфері транскордонного співробітництва (Cross-Border Data Collection) [3], статистичні спостереження, моніторинги та видання територіальних управлінь статистики Польщі, присвячені транскордонним територіям, міграції населення, обороту товарів і послуг у прикордонному русі.

Не менш потужним сучасним інструментом для дослідження транскордонних відносин ЄС та здійснення різноманітних просторових порівнянь є інтегрована база даних КЕЕР [4], що містить зведені дані щодо проектів та бенефіціарів програм транскордонного, транснаціонального та міжрегіонального співробітництва між країнами ЄС, а також між країнами-членами та сусідніми країнами чи державами, які мають намір вступити до Союзу.

У зв'язку з тим, що в Державній програмі розвитку транскордонного співробітництва на 2021-2027 роки [5] не представлено самої методики моніторингу транскордонного

співробітництва, опираючись на потенційно доступну і відкриту базу статистичних та адміністративних даних, пропонується розробка комплексної багаторівневої системи моніторингу транскордонного співробітництва України на рівні NUTS-UA1,2,3. Методика моніторингу містить систематизований опис послідовності дій, спрямованих на оцінку та аналіз ефективності національної, регіональної і локальної політики сфері транскордонного співробітництва, обґрунтування напрямів їх удосконалення на підставі інформаційно-аналітичних даних пропонованого моніторингу.

На основі розробленої системи показників пропонується розраховувати інтегральний індекс, який слугуватиме узагальнюючим індикатором рівня розвитку транскордонного співробітництва території (країни, регіону, громади чи району). Інтегральний показник допоможе також оцінити досягнуті результати, виокремити потенційні напрями покращення співробітництва між прикордонними територіями та розробити стратегію подальшого розвитку транскордонної співпраці.

Ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення є ключовим чинником успішної реалізації державної політики транскордонного співробітництва. Розробка та впровадження багаторівневої моделі моніторингу дозволить підвищити ефективність транскордонної співпраці, оптимізувати прийняття рішень на основі обґрунтованих даних та сприятиме інтеграції України до європейського економічного простору.

1. World Competitiveness Ranking. *IMD Business School*. URL: <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/>.
2. Logistics Performance Index. *World Bank*. URL: <https://lpi.worldbank.org/>.
3. Cross-Border Data Policy Index. *Global Data Alliance*. URL: <https://globaldataalliance.org/resource/cross-border-data-policy-index/>.
4. KEEP Database. URL: <https://keep.eu/statistics/>.
5. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2021-2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України № 408 від 14.04.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/408-2021-%D0%BF#Text>.

Голубенко В.І.

аспірант кафедри економіки

Уманський національний університет садівництва, м. Умань, Україна

РОЗВИТОК ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

Процес здійснення екологізації аграрного виробництва передбачає впровадження екологічно безпечних технологій і практик, які спрямовані на збереження природних ресурсів, раціональне використання земель сільськогосподарського призначення та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище. Тому екологізація підприємств аграрного сектору в умовах сьогодення представлена органічним виробництвом, що передбачає перехід на органічні методи господарювання та виробництво органічної продукції, сприяючи реалізації концепції здорового способу життя та правильного харчування. Тому екологоорієнтована діяльність аграрних підприємств передбачає ведення такого виробництва, яке тісно пов'язане з екологічними аспектами використання сільськогосподарських екосистем. Органічне виробництво стає життєво необхідним напрямом сільського господарства, що поєднує традиційні методи, інновації та наукові досягнення з метою поліпшення стану довкілля, збереження здоров'я нації, підвищення якості життя.

У цілому, органічне сільське господарство представляє собою комплексний підхід, який гармонійно поєднує перевірені часом методи з сучасними науковими досягненнями задля покращення екологічного стану, зміцнення здоров'я людей та підвищення рівня їхнього життя та має свої переваги, які формуються за екологічними, економічними, соціальними напрямами [1]. Виробництво органічної продукції можливе за її окремими типами, а саме: органічне рослинництво, органічне тваринництво, органічне виробництво продуктів харчування. Крім

того органічною вважається та продукція, яка виготовлена відповідно до затверджених стандартів, а її виробництво отримало органічну сертифікацію у визначеному порядку. Відповідно така продукція, яка пройшла процес сертифікації маркується належним чином та на її етикетці обов'язково наноситься логотип та інформація про орган сертифікації.

Органічні продукти є важливими в умовах переходу на екологоорієнтоване виробництво, адже вони сприяють зменшенню негативного впливу на довкілля та підтримують сталий розвиток аграрного сектору, оскільки органічне землеробство зменшує залежність від синтетичних хімікатів і стимулює розвиток біорізноманіття, забезпечуючи гармонійний баланс між природними ресурсами та людською діяльністю. Крім того виробництво та споживання органічних продуктів має низку переваг, а саме [2]:

- 1) відрізняється високими смаковими якостями, не містить шкідливих домішок і позитивно впливає на здоров'я;
- 2) безпечно для людини та довкілля, не містить нітратів, важких металів чи залишків хімічних речовин;
- 3) не містить хвороботворних мікроорганізмів, паразитів чи алергенів;
- 4) не містить ГМО та продуктів на їх основі;
- 5) при переробці зберігають натуральні властивості, без використання синтетичних добавок;

б) вживання сприяє збереженню ґрунтів, біорізноманіття та здоров'я тварин.

Нині незначна частина від світового обсягу земель задіяна в органічному аграрному виробництві, однак численні переваги його сталості, а також зростання попиту на цю продукцію на світових ринках є факторами, що зумовлюють його розвиток і в Україні, адже наша країна володіє значним потенціалом ресурсів, що може бути задіяний для виробництва якісної та конкурентоспроможної на міжнародних та вітчизняних ринках органічної продукції. В 2023 р. в Україні було зареєстровано 481 органічних операторів (з них сільгоспвиробників 383) із загальною площею сільськогосподарських угідь в розмірі 471176 га [3].

На основі розробленої Органічної карти Міністерства аграрної політики України щорічно можна прослідкувати стан екологізації аграрного виробництва. Так на 31.12.2023 р. без врахування тимчасово окупованих територій країни найбільші площі сільськогосподарських земель, сертифікованих за стандартами, що еквівалентні законодавству ЄС та NOP розміщені в Черкаській, Вінницькій, Одеській, Житомирській, Запорізькій та Київській областях (табл. 1), а більшість українських органічних господарств – у Вінницькій та Київській областях, де кількість зареєстрованих підприємств становить 67 та 58 одиниць відповідно.

Крім того, українські органічні оператори володіють сертифікованими площами сільськогосподарських земель різного розміру – від кількох гектарів до кількох тисяч гектар. Враховуючи це важливим складовим елементом процесу екологізації є створення умов в аграрному секторі для розвитку малого та середнього органічного виробництва, кількість функціонуючих суб'єктів якого демонструє постійне зростання. Значна кількість дрібних органічних господарств зосереджуються на вирощуванні плодівих культур, ягід та грибів, а також на виробництві іншої екологічно продукції. Такий напрям не лише сприяє розширенню асортименту органічної продукції, але й створює нові можливості для вітчизняних аграрно-промислових суб'єктів підприємництва, що підвищує конкурентоспроможність їх продукції на ринку.

1. Пришляк Н.В. Сучасний стан і перспективи розвитку ринку органічної продукції в Україні. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 5. С. 25-36.
2. Резніченко В.П., Коломієць Л.В., Стефанюк С.В. Органічне сільське господарство: виклики та перспективи розвитку. *Аграрні інновації*. 2024. №23. С. 134-139. DOI: <https://doi.org/10.32848/agrar.innov.2024.23.20>
3. Organikinfo. Інфографіка. URL: <https://organicinfo.ua/infographics/> (дата звернення: 15.10.2024).

Таблиця 1. Показники розвитку органічного виробництва України в 2023 р.

Регіональна приналежність	Кількість сертифікованих операторів, од.	Загальна площа с.-г. земель сертифікована за стандартами, що еквівалентний законодавству ЄС та NOP (США), га	у т.ч. площа с.-г. земель з органічним статусом, га
Україна	481	471176	390923
Вінницька область	67	70574	69488
Волинська область	30	5210	5200
Дніпропетровська область	23	18508	18374
Донецька область	0	0	0
Житомирська область	26	37457	25072
Закарпатська область	10	41	41
Запорізька область	11	32241	24904
Івано-Франківська область	16	316	308
Київська область	58	30507	6920
Кіровоградська область	7	13822	13715
Луганська область	0	0	0
Львівська область	21	949	647
Миколаївська область	22	1956	1955
Одеська область	38	53633	51991
Полтавська область	32	24716	24050
Рівненська область	15	17944	17683
Сумська область	11	48	48
Тернопільська область	9	9616	8981
Харківська область	16	4093	3879
Херсонська область	12	23114	23104
Хмельницька область	21	28650	14265
Черкаська область	20	71442	71442
Чернівецька область	6	199	0
Чернігівська область	10	26140	8858
АРК	0	0	0

Джерело: сформовано на основі джерела [3]

Гонга С.А.

Здобувач

Лук'янова В.В.

д.е.н., професор, професор кафедри економіки, аналітики, моделювання та інформаційних технологій в бізнесі

Хмельницький національний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СЕКТОРУ ПОЛІГРАФІЇ В УКРАЇНІ

Дослідження сектору поліграфії можна здійснити через два основних контексти – у рамках переробної промисловості (макрорівень) і безпосередньо в межах галузі поліграфії (мезорівень).

Поліграфія як частина переробної промисловості в Україні займає значне місце в економіці країни. Попит на друковану продукцію залишається стійким через потреби рекламного, освітнього, харчового секторів, сфери роздрібної торгівлі та логістики. Останніми роками зростання інтересу до друкованих матеріалів, зокрема етикеток, упаковки, специфічної рекламної поліграфії та освітніх матеріалів, стимулює розвиток поліграфічної галузі [1]. На противагу спадає попит на друк рекламних матеріалів таких, як флаєри, хенгери, листівки, буклети, каталоги. На зміну їм приходять сайти, соціальні мережі, месенджери.

Переробна промисловість включає різні види діяльності з перетворення сировини на готову продукцію. Поліграфія, займаючи своє місце в цій сфері, інтегрується з багатьма іншими галузями економіки, такими як виробництво харчових продуктів, фармацевтика, хімічна промисловість, текстильна промисловість, торгівля та послуги. Завдяки широкій застосовності друкованої продукції, поліграфія виконує роль проміжного постачальника для багатьох підприємств, забезпечуючи їх продукцією, необхідною для упаковки та маркування. Таким чином, розвиток поліграфії напряду впливає на діяльність компаній, залежних від якісного друку для реалізації своєї продукції [2].

Сучасний ринок поліграфії в Україні активно змінюється під впливом глобальних технологічних інновацій. Цифровізація виробничих процесів, застосування технологій штучного інтелекту та автоматизації дозволяють поліграфічним підприємствам вдосконалювати продуктивність, скорочувати час на підготовку і виконання замовлень та підвищувати якість продукції. Наприклад, перехід на цифровий друк зменшує витрати на малотиражні замовлення, що раніше було значною проблемою для багатьох компаній [3].

Поліграфічна галузь України значною мірою залежить від імпортованих матеріалів, таких як папір, картон, фарби та інші витратні матеріали, які майже не виробляються в Україні. Економічні коливання, нестабільність валютного курсу та зростання світових цін на ресурси безпосередньо відображаються на собівартості поліграфічної продукції. У ситуаціях, коли національна валюта знецінюється, підприємства змушені підвищувати ціни або шукати компроміс, зменшуючи рентабельність. Це особливо складно для малих та середніх підприємств, яким важко адаптуватися до таких змін [4]. Значна кількість поліграфічних підприємств постраждала внаслідок російської агресії, підприємства у східній частині країни зруйновані або захоплені окупантами. Імпортозалежність значно ускладнює процес модернізації обладнання, оскільки все сучасне друкарське обладнання поставляється з-за кордону і вартує великих грошей. У періоди економічної кризи, війни і жорстких валютних обмежень компанії вимушені відкладати або скорочувати інвестиції у технологічні оновлення, що послаблює їхню конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі [5].

Сучасний ринок друкованої продукції змінюється під впливом зростаючої уваги до екологічних аспектів. У країнах Європейського Союзу, які є важливими ринками збуту для української поліграфії, посилюються вимоги щодо екологічності упаковки та матеріалів. Зокрема, акцент робиться на зменшенні використання пластику, переході на біорозкладні та перероблені матеріали, що стимулює поліграфічні компанії вдосконалювати технології. В Україні цей тренд поступово теж набирає обертів, оскільки споживачі та великі бренди стають дедалі чутливішими до екологічних аспектів своєї діяльності. І це позитивно впливає на розвиток друкарень, що виготовляють картонну і паперову упаковку. Поліграфічна галузь України стикається з низкою викликів, що впливають на її стабільність та можливості розвитку:

1. Фінансова нестабільність – економічна ситуація в Україні періодично характеризується високим рівнем інфляції, коливаннями валютного курсу, що створює додатковий тиск на поліграфічні підприємства, які напряду залежні від імпортованих матеріалів і обладнання.

2. Недостатня підтримка держави – відсутність цільових програм підтримки для поліграфічної галузі обмежує можливості модернізації. На відміну від країн ЄС, де є субсидії та пільгові кредити для переходу на екологічне виробництво, українські компанії змушені покладатися переважно на власні ресурси. Тільки в 2023 році в Дії стартувала програма грантів для переробних підприємств, до яких віднесені і поліграфічні. Є сподівання, що деяким з них вдасться залучитись до такої програми. Кредити по програмі «Доступні кредити 5-7-9%», яка стартувала в 2020 році, також дали можливість підприємствам покращити технологічні можливості на більш вигідних умовах.

3. Кадровий дефіцит – сучасні поліграфічні підприємства потребують кваліфікованих працівників для обслуговування нового обладнання, проте через міграцію робочої сили за

кордон та недостатню увагу до підготовки кадрів у галузі, поліграфія втрачає кваліфікованих спеціалістів.

Розвиток поліграфічної галузі в Україні можливий за умови впровадження таких стратегій:

1. Фінансова підтримка та субсидії на модернізацію – розширення програм державної підтримки, таких як субсидії, гранти та пільгові кредити, дозволило б малим та середнім підприємствам модернізувати обладнання, покращуючи якість продукції та підвищуючи конкурентоспроможність на галузевих ринках.

2. Інвестиції в екологічні технології – надання державних та міжнародних грантів, які б стимулювали впровадження екологічних стандартів та технологій, таких як переробка паперу, зменшення відходів та використання біорозкладних матеріалів, створить умови компаніям відповідати новим стандартам на глобальному ринку.

3. Розвиток навчання та підготовки кадрів – забезпечення кваліфікованих працівників є критично важливим для успішного функціонування галузі. Співпраця з навчальними закладами для підготовки фахівців та створення програм підвищення кваліфікації для вже працюючого персоналу може підвищити ефективність виробництва. Навчання в рамках дуальної освіти - це найшвидший спосіб адаптувати молодь до виробничих процесів, а підприємствам - отримати підготовлений персонал.

Як бачимо з таблиці 1, поліграфія як частина переробної промисловості в Україні відіграє важливу роль у національній економіці, задовольняючи потреби в друкованій продукції для різних галузей. Попит на продукцію загалом залишається стійким через постійну потребу у друці етикеток, упаковки, рекламних матеріалів, освітньої літератури та інших видів поліграфічної продукції. Це, у свою чергу, забезпечує стабільний розвиток галузі. Але треба зауважити, що на сході України поліграфічні підприємства працювали на експорт в рф і були щільно інтегровані в економіку сусідньої країни. З початком війни ця праця припинилась, що значно знизило показники експорту поліграфічної продукції з України. Частина друкарень на сході була зруйнована, частина - релокована на захід країни в Тернопіль, Івано-Франківськ. В 2022 році галузь мала значний дефіцит по всім позиціям сировини і матеріалів за рахунок припинення поставок з Росії, Китаю, а також інших країн (за рахунок впровадження валютних обмежень НБУ). Економічні зв'язки порушились. Це призвело до різкого зростання цін на матеріали для виробництва, їх тотального дефіциту і, відповідно, до зростання цін на поліграфічну продукцію. В 2022 році (ця тенденція зберігалася в 2023 році) практично повністю припинились замовлення на рекламну поліграфію, книжкову продукцію, поліграфію розважального характеру. Тому показники роботи практично всіх поліграфічних підприємств суттєво знизились. Що наглядно демонструє наша таблиця.

Таблиця 1

Динаміка поліграфічної промисловості України

Показник	Одиниця виміру	2022	2023
Обсяг виробництва у поліграфічній промисловості України	млрд грн	9,5	7,4
Кількість поліграфічних підприємств в Україні	тис од.	2,4	2,2
Зайнятість у галузі	тис осіб	35	32
Обсяг експорту поліграфічної продукції з України	млн USD	204	153

Тільки з кінця 2023 року із послабленням валютних обмежень і поступовою ліквідацією дефіциту основних матеріалів для виробництва, поступовим покращенням економічної ситуації в замовників підприємства галузі починають нарощувати свій економічний потенціал.

Український ринок поліграфії розвивається завдяки технологічним інноваціям, які змінюють виробничі процеси на краще. Галузева виставка Dtpa, що відбувається в Німеччині кожні 4 роки, в 2024 році продемонструвала поглиблення використання цифрових рішень в процесах друку і післядрукарської обробки, автоматизації і роботизації всіх процесів

виробництва, застосування технологій штучного інтелекту в розробці дизайну і роботі з клієнтами. Все це дозволяє підприємствам світової поліграфічної галузі удосконалювати свою роботу. На жаль, через війну більшість українських поліграфістів, навіть, не змогла відвідати цей захід. І саме по причині військових дій більшість поліграфічних підприємства України відклали процеси модернізації, що потребують значних капітальних вкладень, до кращих часів.

Галузь поліграфії в Україні значною мірою залежить від імпортованих матеріалів, зокрема спеціалізованого паперу, картону, фарб та інших витратних матеріалів, що не виробляються в Україні у достатніх обсягах. Ця залежність від зовнішніх постачальників робить підприємства вразливими до економічних коливань і валютних ризиків, особливо коли національна валюта знецінюється. У таких ситуаціях підприємства змушені підвищувати ціни або зменшувати рентабельність, що особливо болісно для невеликих компаній, які не мають значного фінансового запасу для маневру. Крім того, значна частина сучасного друкарського обладнання також є імпортованою, що створює додаткові складнощі у періоди економічних криз або жорстких валютних обмежень.

Зростання уваги до екологічних аспектів друкованої продукції також має важливий вплив на поліграфічну галузь. У країнах Європейського Союзу, які є одним з головних ринків збуту для української поліграфії, вимоги до екологічності упаковки та матеріалів стають дедалі суворішими. Підприємства поступово переходять на біорозкладні та перероблені матеріали, а також зменшують використання пластику, щоб відповідати новим стандартам і задовольняти очікування споживачів. В Україні також набирає оберти цей екологічний тренд, який змушує компанії адаптуватися до змін ринку. Відповідність цим вимогам часто потребує додаткових витрат, і для багатьох підприємств впровадження екологічних технологій стає фінансовим викликом, що впливає на їхню конкурентоспроможність на зовнішніх ринках.

1. Зрибнева І. П. Концепція побудови економічної політики забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів інноваційного підприємництва на макро-і макrorівні. *Науковий погляд: економіка та управління*, 2021, № 1(71), 83-88. – URL: http://www.scientificview.umsf.in.ua/archive/2021/1_71_2021/16.pdf.

2. Мешко Н. П., Єрофєєва С. В. Тенденції на ринку поліграфічної промисловості України. *Інновації та перспективи сучасної науки : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф.* Стокгольм, 2023. 543-550. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/06/INNOVATIONS-AND-PROSPECTS-IN-MODERN-SCIENCE-5-7.06.2023.pdf#page=543>.

3. Яремик М. І. Аналіз стану та перспективи застосування управлінських інформаційних систем у поліграфії. *Наукові записки [Української академії друкарства]*, 2013, № 4, 60-67. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nz_2013_4_9.pdf.

4. Базилюк В. Б. Дослідження напрямків трансформації видавничо-поліграфічної галузі в умовах ринкових перетворень в Україні. *Київ*, 2009. URL: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2009_4_3/221-224.pdf.

Аналіз формування прибутку. URL: https://studopedia.com.ua/1_28563_analiz-formuvannya-pributku.html.

Зінченко О. А.

д-р економ. наук, професор, професор кафедри маркетингу та міжнародного менеджменту, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро

Стасюк Ю.М.,

старший викладач кафедри маркетингу та міжнародного менеджменту, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ СТРАТЕГЕМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ З ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

На сучасному етапі розвитку України в умовах війни та післявоєнного відновлення виникає гостра потреба у створенні комплексної стратегії сталого розвитку, яка б інтегрувала всі рівні економіки – від національної до рівня окремих підприємств. Відсутність такої

стратегії обмежує ефективність відновлювальних процесів, ускладнюючи адаптацію економічних систем до сучасних викликів.

Інноваційний підхід до стратегічного планування, заснований на використанні технологій штучного інтелекту (ШІ), дозволяє проводити глибокий аналіз економічних умов, прогнозувати розвиток ключових секторів економіки та формувати гнучкі й адаптивні рішення для економічної відбудови. Стратегічне планування відіграє ключову роль у реалізації потенціалу інноваційного розвитку підприємства [2], адже саме на основі стратегічного підходу формується основа для створення інноваційних стратегем сталого розвитку економічних систем. Важливим елементом у цьому процесі є процедура оцінювання територіального інноваційного потенціалу, яка враховує національні економічні інтереси та сприяє ефективному використанню ресурсів для досягнення сталого розвитку [0]. Разом із цим, напрями стимулювання інноваційної активності підприємств забезпечують підвищення їхньої конкурентоспроможності, що є важливим фактором для адаптації економічних систем до сучасних викликів і забезпечення їхньої стійкості у глобальному середовищі [1]. Створення ефективних стратегій сталого розвитку сприятиме забезпеченню економічної стабільності, прискоренню відновлювальних процесів та адаптації економічних систем до викликів як під час воєнного стану, так і в період післявоєнного відновлення.

В публічному адмініструванні стратегічний підхід доволі розповсюджений, але він здебільшого заснований на використанні традиційного алгоритму побудови стратегії (рис. 1).

В основі традиційного алгоритму покладено напрацювання провідних науковців, зокрема П.Друкера, Г.Саймона, М.Портера, які займалися проблемами стратегічного планування в державному управлінні. Означений алгоритм передбачає ґрунтовний стратегічний аналіз, однак має ряд недоліків: недостатня гнучкість (традиційні підходи часто є формальними і не можуть швидко адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі, таких як технологічні інновації або зміни в соціальній сфері), обмежене використання даних (часто стратегічне планування базується на ретроспективних даних та директивах і не враховує мінливість зовнішнього середовища), складність у прогнозуванні (традиційний підхід не враховує складність і невизначеність сучасного соціального та економічного середовища, що ускладнює точне прогнозування майбутніх тенденцій), слабка інтеграція з оперативними планами (стратегічні плани можуть не бути тісно пов'язаними з щоденними операціями, що призводить до розриву між довгостроковими цілями та щоденними завданнями), високі витрати часу та ресурсів (процес традиційного стратегічного планування може бути тривалим і вимагати значних ресурсів, що може стати проблемою для компаній, які потребують швидких рішень).

Використання адаптивного підходу в менеджменті є актуальною науковою темою, спостерігається науковий дискурс в різних країнах світу, про що свідчить ряд досліджень. Основні підходи адаптивного стратегічного управління на рівні організації розглянуті в ряді наукових публікацій [1, 9, 11]. Ці наукові роботи розкривають принципи, підходи, технології адаптивного стратегічного планування в умовах цифровізації та сталого розвитку економічних систем, однак розглядають ці процеси тільки на рівні бізнес-структур. Проблемам впровадження адаптивного стратегічного підходу в публічному адмініструванні присвячені дослідження науковців Румунії [7] та Мексики [8]. Однак в означених роботах не розглядається використання стратегем як інструменту адаптивного управління та можливості ШІ в їх розробки. Серед українських дослідників можна виділити Майстренко К. та Білик О. [4], Лебеденко О. [3] та ін. Дослідження цих вчених спрямовані на розвиток інструментів стратегічного управління в умовах мінливого середовища, однак передбачають імплементацію переважно традиційного підходу та поза увагою залишають адаптивні інструменти.

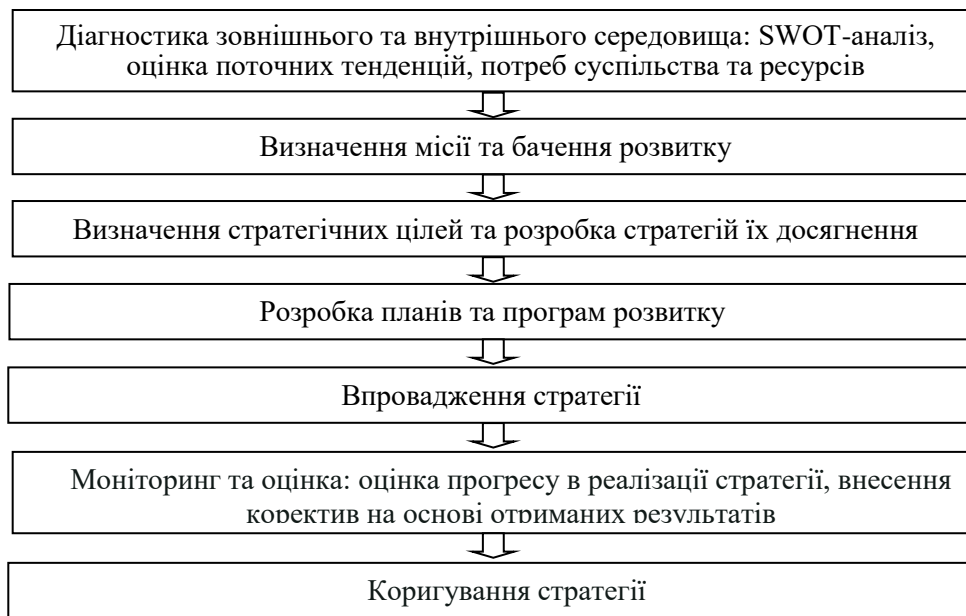

Рис. 1. Традиційний алгоритм стратегічного планування

Адаптивний підхід стає дедалі актуальнішим у сучасних умовах, коли економічні, соціальні та екологічні виклики стають більш динамічними та непередбачуваними. На відміну від традиційного підходу, який базується на фіксованих стратегіях і статичних моделях планування, адаптивний підхід забезпечує гнучкість та швидкість реагування на зміни. Він дозволяє не лише враховувати поточні умови, а й передбачати можливі сценарії розвитку подій, що є критично важливим у нестабільних середовищах. Крім того, використання адаптивного підходу сприяє інтеграції інноваційних технологій, таких як GPT-чати, які можуть бути ефективно застосовані в маркетингу для оптимізації комунікаційних процесів [6]. Одночасно адаптивність у лідерстві, що базується на інтеграції емоційного та штучного інтелекту, створює нові можливості для розвитку майбутніх лідерів, підвищуючи ефективність прийняття рішень в умовах невизначеності [10].

Адаптивний підхід сприяє більш ефективному використанню ресурсів, інтеграції інновацій та прийняттю рішень на основі актуальних даних. Це робить його незамінним у розробці інноваційних стратегем сталого розвитку, де важливо забезпечити баланс між довгостроковими цілями та необхідністю оперативного реагування на локальні виклики.

Під інноваційними стратегемами розуміється концептуальні плани, що визначають як організація або структура державного/місцевого управління буде використовувати інновації для досягнення цілей сталого розвитку. У публічному адмініструванні вони включають цифровізацію (впровадження електронних сервісів, онлайн-платформ тощо), прозорість і підзвітність (використання технологій для підвищення рівня відкритості інформації), громадську участь (залучення до процесів ухвалення рішень широкої спільноти), інноваційні рішення для соціальних проблем (розробка нових програм і проектів, спрямованих на вирішення актуальних соціальних викликів), співпрацю з приватним сектором, навчання та розвиток кадрів. Використання інноваційних стратегем в стратегічному управлінні засноване на адаптивному підході, що передбачає гнучкість і здатність реагувати на зміни в умовах середовища, потребах та викликах, що постають перед суспільством (рис. 2).

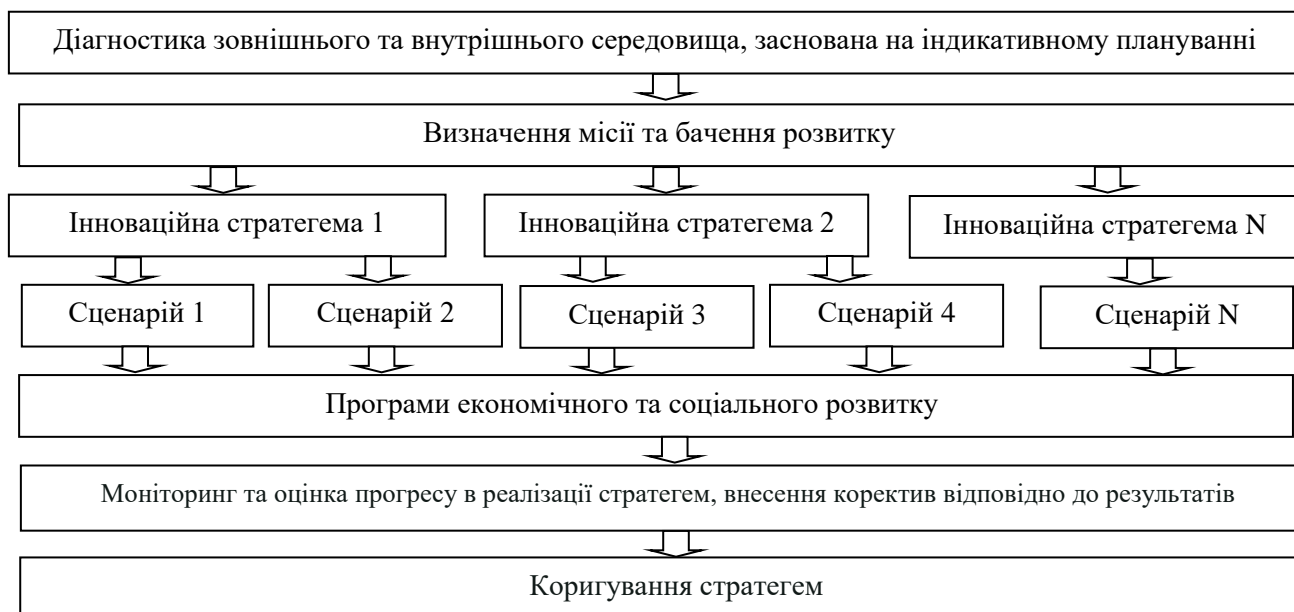

Рис. 2. Пропонований алгоритм стратегічного планування з урахуванням адаптивного підходу

Запропонований алгоритм передбачає багатосценарний підхід, постійний моніторинг та діагностику зовнішнього середовища на основі системи індикаторів. Тому для спрощення процедури стратегічного планування доцільно використовувати ШІ. Завдяки цим технологіям можна автоматизувати аналіз великих обсягів даних, що допомагає виявляти тенденції сталого розвитку, прогнозувати потреби населення та оцінювати ефективність політик і програм; розробляти сценарії сталого розвитку та оцінювати можливості їх реалізації в конкретних умовах; аналізувати використання ресурсів і допомагати в їх оптимізації, що сприяє зменшенню витрат і підвищенню ефективності; оцінювати ризики реалізації стратегем.

1. Зінченко О.А. Напрями стимулювання інноваційної активності підприємств. *Східна Європа*. 2019. Вип. 4 (21). С. 202-206. URL: https://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/21_2019/33.pdf.
 2. Крупський О.П., Стасюк Ю.М., Волошина А.Р. Стратегічне планування і реалізація потенціалу інноваційного розвитку підприємства. *Ефективна економіка*. 2024. № 11. <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.11.83>.
 3. Лебеденко О.В. Стратегічне планування в публічних установах та організаціях. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. № 1. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.1.8>.
 4. Майстренко К., Білик О. Стратегічне планування в умовах невизначеності: адаптація до змін у публічному секторі в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. Вип. 2(68). С. 100-104. [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2\(68\)-14](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2(68)-14).
 5. Delorit J.D., Schuldt S.J., Chini Ch. M. Evaluating an adaptive management strategy for organizational energy use under climate uncertainty. *Energy Policy*. 2020. Vol. 142. P. 111547. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2020.111547>.
 6. Krupskiy O. P., Vorobiova, V., Stasiuk Yu. Prospects of using GPT chat in marketing. *Time Description of Economic Reforms*. 2023. Vol. 3. P. 89-97. <https://doi.org/10.32620/cher.2023.3.11>.
 7. Mozaleva N., Kulkaev G., Ivanova M., Yakimchuk N. Model of Adaptive Public Management of Regional Innovation and Industrial Clusters. In: Devezas, T.C., Berawi, M.A., Barykin, S.E., Kudryavtseva, T. (eds) *Understanding the Digital Transformation of Socio-Economic-Technological Systems. Lecture Notes in Networks and Systems*. 2024. Vol. 951. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-56677-6_32.
 8. Romero Izurieta R., Тоаранта Тоаранта S. M., Caucha Morales L. J., Hifong M. M. B., Gómez Díaz E. Z., Mafla Gallegos L. E., Maciel Arellano M. R., Orizaga Trejo, J. A. Model to Optimize the Management of Strategic Projects Using Genetic Algorithms in a Public Organization. *Information*. 2022. Vol. 13(11). P. 533. <https://doi.org/10.3390/info13110533>.
 9. Udobo M. E., Mohammed A. A. Emergent in Strategic Management, Theories, and Strategic Leadership: Implications of Absorptive, Adaptive, and Managerial Manifold Wisdom. *International journal of academic research in business and social sciences*. 2024. Vol. 14 (6). P. 1051-1072. <http://dx.doi.org/10.6007/IJARBS/v14-i6/20917>.
 10. Vivek R., Krupskiy O. P. EI & AI In Leadership and How It Can Affect Future Leaders. *European Journal of Management Issues*. 2024. Vol. 32(3). P. 174-182. <https://doi.org/10.15421/192415>.
 11. Zhang S. X., Chan W. S., Tang K. S., Zheng, S. Y. Adaptive strategy in differential evolution via explicit exploitation and exploration controls. *Applied Soft Computing*. 2021. Vol. 107. P. 107494. <https://doi.org/10.1016/j.asoc.2021.107494>.
- Zinchenko O., Apalkova V., Mylnichenko S., Rudenko O., Prygodiuk O. Procedure for assessing the territorial innovation potential in the context of national economic interests. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2023. № 1(13 (121)), P. 47-62. <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2023.274058>.

Клімов М.В.,

аспірант

Ткачова Н.П.,

доцент кафедри маркетингу, к.е.н., доцент

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

МАРКЕТИНГОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОСУВАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Освіта є інструментом самореалізації і метою діяльності для людини. Освітні установи, в першу чергу вищі навчальні заклади, обов'язково повинні звертати увагу на соціальний результат своєї освітньої діяльності. Коли є уявлення про те, що потрібно навколишньому суспільству, то навчальний заклад може формувати у своїх клієнтів різноманітні освітні потреби, надаючи широкий спектр послуг [1, 4, 7].

Останнім часом освіта стала важливою і перспективною галуззю економіки. З кожним роком спостерігається збільшення обсягів попиту і пропозиції на послуги в сфері освіти. Найбільш інтенсивно розвивається система вищої освіти. Динамічне формування світового освітнього ринку призводить до активної конкуренції за абітурієнтів, як серед російських вузів, так і зарубіжних вищих навчальних закладів, що пропонують послуги на вітчизняному ринку. Університети відстоюють конкурентоспроможність, крім того, постійно впроваджують інноваційні технології в управлінні та досягненні стандартів якості. Нинішні умови диктують необхідність просування освітніх послуг. Просування послуг у сфері освіти формує стратегію суб'єктів освітнього ринку, які надають, забезпечують, споживають освітні послуги та супутні послуги. Дослідники визначають такі особливості просування освітніх послуг: дослідження ринку освітніх послуг; ціноутворення; вивчення асортименту та якості освітніх послуг; дослідження споживачів; комунікативна діяльність; продаж освітніх послуг.

Маркетингова підтримка просування освітніх послуг, на наш погляд, це комплекс заходів, спрямованих на підвищення пізнаваності навчального закладу на ринку освітніх послуг, залучення потенційних студентів на свої навчальні програми та зміцнення його позицій на цільовому ринку. Успішна маркетингова стратегія у сфері освіти допомагає не лише збільшити кількість студентів, а й створити позитивний імідж навчального закладу, підвищити лояльність та довіру до нього. До основних складових маркетингової підтримки пропонуємо віднести наступні положення та рекомендації [1-10].

1. *Аналіз ринку та аудиторії.* Дослідження цільової аудиторії потенційних абітурієнтів (вік, інтереси, потреби) дозволяє побудувати більш цілеспрямовану та ефективну комунікацію. Також важливо проаналізувати конкурентів, щоб виділити унікальні переваги (УТП) навчального закладу.

2. *Брендинг та позиціонування.* Створення сильного бренду для навчального закладу допомагає йому виділитися на тлі конкурентів. Брендова політика включає в себе розробку фірмового стилю, логотипу, слогана та інших елементів, що формують його унікальний образ і цінності освітньої установи.

3. *Контент-маркетинг.* Регулярна публікація освітнього та розважального контенту (статті, відео, подкасти) допомагає привернути увагу потенційних абітурієнтів та підтримати інтерес до навчального закладу. Важливо надавати корисну та актуальну інформацію, щоб завоювати довіру аудиторії.

4. *Діджитал-маркетинг та просування в інтернеті.* Використання соціальних мереж, SEO (пошукова оптимізація), контекстної та таргетованої реклами дозволяє охопити велику аудиторію та взаємодіяти з потенційними студентами безпосередньо.

5. *Реклама.* Крім цифрових каналів, можуть використовуватися традиційні види реклами (білборди, реклама на телебаченні та радіо), особливо якщо заклад орієнтований на

широку аудиторію. Але фокус все ще зміщується на онлайн-інструменти, особливо для молодшої аудиторії.

6. *Участь у виставках та освітніх заходах.* Присутність на освітніх форумах, ярмарках та днях відкритих дверей допомагає потенційним учням та їхнім батькам познайомитися з навчальним закладом та дізнатися про його можливості та переваги.

7. *Взаємодія з випускниками.* Створення та підтримка міцних зв'язків з випускниками може служити важливим маркетинговим інструментом, оскільки вони часто стають амбасадорами бренду, рекомендуючи його своїм друзям та колегам.

8. *Відгуки та рекомендації.* Позитивні відгуки та успіхи випускників даної освітньої установи є потужним стимулом для нових студентів. Їх історії можна використовувати в рекламних кампаніях і на сайті навчального закладу.

Ці інструменти допомагають навчальним закладам привернути увагу до своїх програм, побудувати довірчі відносини з учнями та батьками, створити позитивний імідж на ринку освітніх послуг.

Варто звернути увагу на те, що за останнє десятиліття в нашій країні спостерігаються позитивні тенденції у використанні PR-технологій для просування вищих навчальних закладів, а саме практики більш ретельно визначають продукт університету, громадських груп, усвідомлюють необхідність організації комунікаційних заходів для вирішення проблем просування освітніх послуг. Українська освітня сфера вимагає швидкої модернізації, що обумовлено негативними факторами, що створюють різні кризові ситуації в освіті і її структурі. В умовах високої конкуренції в освітньому середовищі університету необхідно активізувати комунікативну діяльність, проводити комплексні промоційні заходи.

1. Перерва П.Г. Економіка і маркетинг виробничо-підприємницької діяльності: Навч. посібник / За ред. проф. Перерви П.Г., проф. Гавриць О.М., проф. Погорелова М.І. Харків : НТУ «ХПІ», 2004. 640 с.

2. Перерва П.Г., Кобелева Т.О. Формування системи моніторингу підприємницької діяльності підприємства [Електронний ресурс] // *Економіка: реалії часу*. 2023. № 1 (65). С. 5-11. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2023/No1/5.pdf>

3. Перерва П.Г. Управління інноваційною діяльністю підприємства // *Маркетинг: підручник* / За ред. О.А.Старостіної. К.: Знання, 2009. С. 461-518.

4. Перерва П.Г.; Косенко О.П., Ткачова Н.П.; Ткачов М.М. Формування конкурентного, інтелектуального і маркетингового потенціалу інноваційного підприємства // *Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (економічні науки) : зб. наук. пр.* Харків : НТУ "ХПІ", 2018. № 20 (1296). С. 36-40.

5. Kocziszky György, Pererva P.G., Szakaly D., Somosi Veres M. (2012) Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.

6. Перерва П.Г. Управління маркетингом на машинобудівному підприємстві // *Навч. посібник для інж.-техн. вузів.* - Харків : «Основа», 1993.- 288с.

7. Кобелева Т.О., Ткачова Н.П., Шаульська Л.В. Впровадження маркетингових інновацій в термінологію та еволюцію електронного бізнесу // *Маркетинг і цифрові технології*. в. 8, н. 1, р. 58-69, 2024. DOI: 10.15276/mdt.8.1.2024.4; URL: <https://mdt-opu.com.ua/index.php/mdt/article/view/348>

8. Pererva P.G., Kocziszky G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU "KhPI". 689 p.

9. Kocziszky G., Veres Somosi M., Kobieliava T.O. Reputational compliance // *Дослідження та оптимізація економічних процесів "Оптimum-2017" : тр. 13-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 6-8 грудня 2017 р.* / ред.: О. В. Манойленко, Є. М. Строков. Харків : НТУ "ХПІ", 2017. С. 140-143.

Перерва П. Г. Економіка та організація інноваційної діяльності : підруч. / П.Г.Перерва, за ред. П.Г.Перерви, С.А.Меховича, М.І.Погорелова. Харків : НТУ «ХПІ», 2008. 1080 с.

Кнейслер Е.Г.

аспірант кафедри економіки

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

До початку повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої країни страховий ринок України був недостатньо розвинений, занадто сегментований, а величина страхових премій за 2021 рік складала менше, ніж 2% ВВП нашої країни. На ринку страхування найбільшу частку займало автомобільне страхування, а страхування життя та особисте страхування мало незначні обсяги. За умов війни страхова система перебуває під впливом новітніх викликів і загроз, що негативно позначилися на функціонуванні ринку страхових послуг. Зростання впливу ризиків, зниження платоспроможності населення та збільшення збитковості бізнесу потребують перегляду маркетингових підходів до організації окремих видів страхування та адаптації до сучасних реалій, серед яких важливе місце займає медичне страхування.

Проаналізуємо динаміку розвитку добровільного медичного страхування та визначимо основні тенденції (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка валових страхових премій з добровільного медичного страхування та їх частка у загальній структурі премій на страховому ринку України за 2021-2023 рр. [1]

Роки	Валові страхові премії загалом на ринку, млн. грн.	Валові страхові премії за ДМС, млн. грн.	Темп росту порівняно з попереднім роком, %	Частка ДМС на страховому ринку за показником страхових премій, %
2021	43820,8	9504,3	129,9	21,7
2022	34849,5	6688,3	70,4	19,2
2023	47015,0	7136,7	106,7	15,2

Відповідно до показників в табл. 1, які описують реалії функціонування ринку добровільного медичного страхування в Україні, зазначимо, що ринок перебуває на етапі поступального розвитку.

Незважаючи на воєнний стан в країні, за три роки з 2021 по 2023 рр. обсяг валових страхових премій на страховому ринку України зростав (на 3194,2 млн грн), проте нерівномірною динамікою. Так, якщо в 2022 р. страхові надходження скорочувалися на 79,5%, то вже в 2023 р. зростають на 107,3%, що пояснюється зростанням попиту на обов'язкові види страхування та вартості страхових послуг. Водночас, валові страхові премії з добровільного медичного страхування за 2021-2023 рр. знижуються на 2367,6 млн. грн., або на 75,1% за рахунок скорочення послуг з медичного страхування та страхування медичних витрат. За підсумками 2022 р. страхові надходження за цим страхуванням становили 6688,3 млн. грн., тобто зменшилися порівняно з 2021 р. на 29,6%, однак зросли в 2023 р. на 106,7%, не досягаючи рівня 2021 року. Не зважаючи на нерівномірну динаміку частка валових премій з медичного страхування знижується впродовж трьох років від 21,7% до 15,2% у загальній величині валових страхових надходжень страхового ринку.

Проаналізуємо динаміку валових страхових виплат впродовж 2021-2023 рр. (табл. 2).

Відповідно до результатів аналізу динаміка страхових виплат з добровільного медичного страхування аналогічна до змін обсягу страхових виплат на ринку загалом. Так, на страховому ринку України обсяг страхових виплат за 2021-2023 рр. знижується на 6%, а з добровільного медичного страхування – на 15%. Відтак, ринок медичного страхування за валовими страховими виплатами вказує на негативну динаміку, що є аналогічною до страхових

відшкодувань на страховому ринку. Проте, позитивним аспектом є незначне зростання страхових виплат в 2023 р., як на ринку загалом, так і за медичними страхуванням. З 2021 р. характерним є зниження частки валових страхових виплат з медичного страхування в загальній структурі виплат на ринку від 22,6% до 20,5% в 2023 р.

Таблиця 2

Динаміка валових страхових виплат з добровільного медичного страхування та їх частка у загальній структурі виплат страхового ринку України за 2021-2023 рр. [1]

Роки	Валові страхові виплати загалом на ринку, млн. грн.	Валові страхові виплати за ДМС, млн. грн.	Темп росту порівняно з попереднім роком, %	Частка ДМС на страховому ринку за показником страхових виплат, %
2021	17958,1	4064,9	128,6	22,6
2022	13001,4	2973,1	73,14	22,9
2023	16867,3	3452,4	116,1	20,5

Зауважимо, що розвиток медичного страхування в сучасних умовах характеризується низкою проблемних тенденцій зокрема: недосконале нормативно-правове забезпечення функціонування ринку добровільного медичного страхування; економічна та політична нестабільність в нашій країні; недовіра до медичного страхування внаслідок непрозорості та недостовірної інформації; низька якість та висока вартість послуг з медичного страхування; низькі доходи населення та недостатній розвиток фінансової грамотності; проблеми кадрового забезпечення сфери охорони здоров'я.

Вважаємо, що для удосконалення розвитку медичного страхування в Україні доцільно реалізувати низку заходів, а саме:

- 1) підвищувати фінансову грамотність населення шляхом надання своєчасної та якісної інформації про необхідність і переваги медичного страхування;
- 2) удосконалити правове забезпечення добровільного медичного страхування у контексті модернізації страхової медицини;
- 3) запровадити загальнообов'язкове соціальне медичне страхування, що дасть змогу забезпечити страховий захист працездатного населення в разі настання ризиків втрати здоров'я;
- 4) удосконалити ціноутворення та перелік медичних послуг з метою пошуку додаткових джерел фінансування сфери охорони здоров'я;
- 5) підвищити ефективність діяльності страхових компаній, які надають послуги з медичного страхування та покращити страхову культуру серед населення.

Отже, розвиток медичного страхування спрямований на залучення додаткових фінансових ресурсів в галузь охорони здоров'я та створення гарантій доступності населення до медичних послуг. Однак, в Україні ринок добровільного медичного страхування є низькорозвинутим та потребує значного удосконалення. Вважаємо, що комплексне розв'язання наявних проблем медичного страхування в сучасних умовах сприятиме його активізації та вирішенню з максимальною результативністю важливих соціально-економічних завдань в Україні.

1. Показники діяльності страхових компаній за 2021-2023 рр. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#6>.

Копиця А.О.,

аспірант

Лепський Р.С.,

аспірант

Кобелєва Т.О.,

професор кафедри економіки бізнесу, д.е.н., професор

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ КОМПЛАЄНС-БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Економічна безпека є одним з головних пріоритетів будь-якої держави. Значення і роль економічної безпеки полягає у формуванні і зміцненні позицій держави в глобальній світовій системі. В ній відтворюються інтереси держави і приймаються ефективні соціально-економічні рішення в тому випадку, якщо досягається економічна безпека країни. У науковій літературі поняття «безпека» позначається як стан суб'єкта, при якому ймовірність зміни властивих даному предмету якостей і параметрів його середовища невелика, менше певного інтервалу [1, 3, 6].

Комплаєнс-безпека підприємства – це система заходів, спрямованих на забезпечення відповідності діяльності компанії внутрішнім політикам, законодавству, галузевим стандартам і етичним нормам. COMPLAENS-безпека є невід'ємною частиною економічної безпеки, оскільки недотримання законодавчих норм або корпоративних стандартів може призвести до значних фінансових втрат, штрафів, погіршення репутації та навіть до втрати бізнесу [1-9].

Основні аспекти економічної сутності комплаєнс-безпеки до наступних теоретико-методичних положень.

1. Зниження ризику штрафів і правових наслідків. COMPLAENS-безпека дозволяє уникнути або зменшити ймовірність штрафів, судових позовів та інших правових наслідків, які можуть виникнути через порушення законодавчих норм. Це включає дотримання антикорупційного законодавства, трудових норм, вимог щодо захисту навколишнього середовища та інших регуляторних актів.

2. Забезпечення фінансової стабільності. Дотримання комплаєнс-стандартів сприяє фінансовій стабільності підприємства. Високі витрати на штрафи, судові процеси або відшкодування шкоди можуть підірвати фінансове становище компанії. Тому комплаєнс-безпека забезпечує захист активів і підтримку стабільного розвитку.

3. Підвищення довіри інвесторів і партнерів. Інвестори й партнери охоче співпрацюють з підприємствами, що дотримуються законодавства і етичних норм. Наявність системи комплаєнс-безпеки демонструє високий рівень відповідальності та знижує ризики для партнерів і кредиторів. Це може впливати на умови залучення інвестицій і кредитів, сприяючи зростанню бізнесу.

4. Покращення корпоративної культури та етики. COMPLAENS-стандарты сприяють формуванню прозорої корпоративної культури, де працівники розуміють важливість дотримання етичних норм і законодавчих вимог. Це позитивно впливає на внутрішню робочу атмосферу, підвищує лояльність персоналу, сприяє зниженню внутрішніх правопорушень і запобіганню конфліктів інтересів.

5. Захист репутації компанії. Втрата репутації через правові порушення або неетичну поведінку може призвести до значних економічних втрат. COMPLAENS-безпека допомагає уникнути ситуацій, які могли б призвести до негативних репутаційних ризиків. Добра репутація позитивно впливає на продажі, лояльність клієнтів і загальну конкурентоспроможність на ринку.

6. Запобігання шахрайству та корупції. Система комплаєнс-безпеки часто включає антикорупційні заходи, такі як контроль за конфліктами інтересів, перевірку контрагентів,

аудит операцій і захист від внутрішніх зловживань. Це допомагає уникнути фінансових втрат через шахрайство з боку працівників або партнерів.

7. Відповідність міжнародним стандартам. У багатьох галузях компанії орієнтуються на міжнародні стандарти (наприклад, ISO 19600 для управління комплаєнсом). Відповідність таким стандартам дозволяє підприємству працювати на міжнародних ринках, дотримуючись єдиних етичних і правових норм. Це особливо важливо для підприємств, що прагнуть розширити свою діяльність на іноземні ринки.

До основних складових (компонентів) системи комплаєнс-безпеки пропонуємо віднести:

- розробка комплаєнс-політик – визначення правил і процедур, яких повинні дотримуватися всі працівники та підрозділи;
- навчання та інформування співробітників – регулярні тренінги з комплаєнс-безпеки, що допомагають працівникам усвідомлювати важливість дотримання правил і норм;
- моніторинг і контроль – постійний нагляд за дотриманням стандартів, внутрішній аудит і аналіз ризиків;
- система внутрішнього повідомлення про порушення (hotline) – можливість для працівників повідомляти про правопорушення анонімно;
- оцінка ризиків – ідентифікація й оцінка потенційних ризиків для своєчасного вжиття заходів.

На основі результатів проведеного дослідження можемо зробити висновок про те, що економічна сутність комплаєнс-безпеки полягає в захисті підприємства від потенційних фінансових втрат, збереженні стабільного розвитку та забезпеченні довготривалої життєздатності бізнесу. Вона також сприяє зміцненню репутації, підвищенню довіри інвесторів і створенню прозорих, етичних умов для бізнесу.

1. Pererva P.G., Kocziszky G., Somosi Veres M., Kobieliava T.A. Compliance program: tutorial. Kharkov-Miskolc : LTD «Planeta-prynt», 2019. 689 p.
2. Кобелева Т.О. Комплаєнс-безпека промислового підприємства: теорія та методи: монографія. Харків: Планета-Принт, 2020. 354 с. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/54748>
3. Зіненко К.А., Кобелева Т.О. Особливості визначення поняття економічної безпеки в будівельній сфері. Теоретичні та практичні аспекти забезпечення розвитку фінансово-економічних систем в умовах трансформаційних змін : зб. тез доп. міжвуз. наук.-практ. конф., 10 листопада 2022 р. : електрон. вид. / гол. оргком. Р.О.Кайдалов; Нац. акад. Нац. гвардії України. Харків, 2022. С. 76-78. URI: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPIPress/60129>.
4. Черепанова В.О. Міжнародні стратегії управління стратегічними змінами / В.О.Черепанова, Т.О.Кобелева, П.Г.Перерва // Мережевий бізнес: становлення, проблеми, інновації : матеріали 13-ї Міжнар. наук.-практ. інтернетконф., 27-28 квітня 2023 р. Полтава: ПУЕТ, 2023. С. 64–68. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/68320>
5. Перерва П.Г. Економіка і маркетинг виробничо-підприємницької діяльності: Навч. посібник / За ред. проф. Перерви П.Г., проф. Гаврись О.М., проф. Погорелова М.І. Харків : НТУ «ХПІ», 2004. 640 с.
6. Зіненко К.А., Кобелева Т.О. Принципи інформаційного забезпечення оцінювання економічної безпеки будівельного підприємства. Фінансовоекономічні проблеми розвитку суб'єктів господарювання в період становлення інноваційної економіки : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф., 10 листопада 2022 р. / уклад. О.В. Корнух ; Криворіз. нац. ун-т [та ін.]. Кривий Ріг: КНУ, 2022. Ч. 1. С. 126–130. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPIPress/60586>
7. Перерва П.Г. Управління інноваційною діяльністю підприємства // Маркетинг: підручник / За ред. О.А.Старостіної. К.: Знання, 2009. С. 461-518.
8. Pererva P., Nagy S., Maslak M. (2018) Organization of marketing activities on the intrapreneurship // MIND Journal. №5. 10 p.
9. Kocziszky György, Pererva P.G., Szakaly D., Somosi Veres M. (2012) Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.

Крупський О. П.

канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри маркетингу та міжнародного менеджменту, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро

Стасюк Ю.М.,

старший викладач кафедри маркетингу та міжнародного менеджменту, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ БІОТЕХНОЛОГІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА У СВІТІ

Біофармацевтична індустрія швидко розвивається, а субвертикалі, такі як фармакологія, біотехнології, генерики та біосиміляри, дедалі більше зливаються [10]. Це середовище вимагає відповідної еволюції талантів та організаційної структури. Компанії повинні визначити необхідні знання, навички та поведінку для кожної позиції, щоб залишатися конкурентоспроможними та досягати успіху на ринку. Нездатність розглянути ці організаційні аспекти та аспекти талантів може призвести до поганої залученості співробітників, втрати талантів і, зрештою, невдалих бізнес-ініціатив [12]. Організаційні аспекти розвитку біотехнологічного виробництва потребують аналізу інноваційної діяльності, що впливає на економічну стабільність держави [5]. Галузь характеризується високотехнологічними підприємствами зі спільними рисами у процесах виробництва та управління [6]. До ключових факторів, що рухають ринок біотехнологій, належать різноманітні джерела фінансування, витрати на охорону здоров'я та поштовх до ресурсозберігаючих та екологічно чистих технологій [13]. Нещодавні досягнення в omics-технологіях, системній біології та інструментах редагування геному, таких як CRISPR/Cas9, зробили революцію в біовиробництві натуральних продуктів і біофармацевтичних препаратів [18]. У той час як розвинені країни зберігають домінування завдяки значним інвестиціям у дослідження та розробки, країни, що розвиваються, завойовують позиції завдяки підтримці політики та перевагам у витратах [13]. Консолідація великих біотехнологічних компаній та їхня співпраця з дослідницькими установами та інноваційними стартапами формують майбутнє галузі [8]. Ефективне управління організаційними аспектами цих підприємств визначає їхню здатність до інновацій і конкурентоспроможності [2].

Метою нашого пілотажного дослідження став аналіз основних організаційних стратегій і моделей управління у біотехнологічних компаніях з урахуванням викликів сучасного ринку та оптимізації ресурсів.

Стратегії управління відіграють ключову роль у розвитку біотехнологічних підприємств, враховуючи їхню складність і залежність від інновацій. Механізм управління складними відкритими динамічними системами, що включають участь людини, передбачає ідентифікацію та уніфікацію життєвого циклу систем, до якого входять загальні й специфічні елементи складу повторюваних змін, граничні індексні межі, динаміка складу елементів життєвого циклу, а також ключові моменти зміни характеру динаміки показників [15]. Також у цьому ж контексті важливим є врахування ризиків, з якими стикаються суб'єкти підприємництва у сучасних умовах господарювання, що вимагає застосування ефективних механізмів управління для забезпечення стійкості та адаптації до динамічних змін зовнішнього середовища [3]. На сьогодні існують дві основні моделі управління: інтегрована модель «end-to-end» і модель, орієнтована на дослідження та розробки (R&D). Інтегрована модель дозволяє компаніям контролювати всі етапи процесу – від досліджень і розробок до комерціалізації продукції. Це забезпечує більшу автономію у прийнятті рішень і знижує ризики, пов'язані із залежністю від зовнішніх партнерів [9].

Компанії, що дотримуються інтегрованого підходу, зазвичай мають складну структуру управління, яка включає різноманітні департаменти для забезпечення ефективності кожного етапу. Вони можуть інвестувати у цифрові платформи для відстеження виробничих процесів,

що дозволяє скоротити час циклів виробництва та зменшити витрати [16]. Така стратегія також сприяє швидкому впровадженню інновацій, що є вирішальним для біотехнологічних компаній у висококонкурентному середовищі [11].

Інша модель управління, орієнтована на дослідження та розробки, фокусується на вузькоспеціалізованих дослідженнях. Такі компанії, як правило, не займаються повним циклом виробництва, натомість укладають партнерські угоди для комерціалізації своїх розробок. Це дозволяє їм зосередити фінансові ресурси та науковий потенціал на створенні інноваційних рішень. Наприклад, компанії, що обирають цю стратегію, часто перепродають можливість ліцензувати свої патенти великим фармацевтичним корпораціям, отримуючи прибуток без необхідності інвестувати у виробництво [9].

Деякі компанії диверсифікують свої активи в кількох біотехнологічних напрямках, що знижує залежність від успіху одного продукту. Інші компанії, навпаки, зосереджуються на вузькому напрямі, що дозволяє їм оптимізувати ресурси для досягнення максимального результату в певній галузі [1]. Ефективна стратегія управління передбачає також активну взаємодію з регуляторними органами. Біотехнологічні компанії часто стикаються з жорсткими вимогами до продукції, ігнорування яких може призвести до значних фінансових втрат. Тому створення окремих підрозділів для роботи з регуляторними питаннями є обов'язковим елементом для багатьох компаній. Інтеграція таких підходів дозволяє не лише відповідати стандартам, але й уникати затримок у виведенні продукції на ринок [16].

Таким чином, вибір стратегії управління у біотехнологічних компаніях залежить від низки ключових факторів, таких як наявність ресурсів, стратегічні цілі та динаміка ринкового середовища. Кожен із цих аспектів визначає напрямок розвитку компанії, її конкурентні переваги та здатність до інновацій. Особливу роль відіграє гнучкість управлінських моделей, яка дозволяє оперативно реагувати на зміни у технологічному середовищі, зокрема появу нових методів і рішень, а також на трансформації у потребах споживачів.

Адаптивність стратегій дає можливість біотехнологічним компаніям не лише підвищувати ефективність виробництва завдяки оптимізації процесів, зменшенню витрат і впровадженню інноваційних рішень, але й зміцнювати свої позиції на ринку в умовах глобальної конкуренції [4]. Більше того, орієнтація на стійкість сприяє розвитку галузі загалом, створюючи передумови для довгострокового економічного зростання, покращення екологічних стандартів та підвищення якості життя суспільства через впровадження передових біотехнологій.

Одним із головних викликів для біотехнологічних компаній є дефіцит кваліфікованих кадрів. Це пов'язано зі зростаючою конкуренцією у залученні талантів та високим рівнем стресу в цій галузі [14, 17]. Окрім цього, пандемія COVID-19 значно вплинула на стабільність кадрового складу, підвищивши рівень плинності кадрів. Крім того, складність сучасних наукових розробок вимагає залучення мультидисциплінарних команд, що збільшує залежність від міждисциплінарної співпраці, а це в свою чергу вимагає відповідної культури працівників та керівників співпрацюючих підрозділів [7].

Інтеграція цифрових технологій є ключовим елементом у забезпеченні ефективності біотехнологічних компаній. Використання «smart connected operations» дозволяє скоротити час виробничих циклів до 30%, знизити витрати на обслуговування обладнання та підвищувати якість продукції, що критично важливо у висококонкурентному середовищі [16]. Такі підходи не лише підвищують якість продуктів, але й дозволяють швидше адаптуватися до змін ринку. Крім того, оптимізація логістичних процесів і інтеграція аналітики дає змогу ефективніше використовувати виробничі потужності та скорочувати витрати на транспортування.

Отже, біотехнологічне виробництво є однією з найдинамічніших галузей, що поєднує наукові досягнення з економічними можливостями, стимулюючи розвиток інноваційних технологій. Організаційні аспекти управління, зокрема вибір між інтегрованою моделлю «end-to-end» та орієнтованою на R&D стратегією, є вирішальними для забезпечення ефективності

та конкурентоспроможності компаній. Різні підходи дозволяють підприємствам адаптуватися до умов ринку, зосереджуючи ресурси на ключових напрямках діяльності. Виклики галузі, такі як дефіцит кваліфікованих кадрів, зростаюча конкуренція та потреба у міждисциплінарній співпраці, вимагають впровадження нових підходів до залучення та утримання персоналу. Важливою складовою успішного управління є також активна взаємодія з регуляторними органами, що дозволяє забезпечити відповідність стандартам та уникати затримок у комерціалізації продукції. Важливу роль у підвищенні ефективності біотехнологічних компаній відіграють і цифрові технології. Міжнародна співпраця між великими корпораціями, дослідницькими установами та стартапами сприяє формуванню інноваційного потенціалу галузі. Така консолідація дозволяє поєднувати ресурси, експертизу та новаторські ідеї для створення інноваційних продуктів і технологій.

Ефективне управління організаційними аспектами біотехнологічних компаній є ключовим для їхнього сталого розвитку. Розробка гнучких стратегій, подолання викликів галузі та впровадження цифрових технологій дозволяють підвищити конкурентоспроможність і стійкість цих підприємств.

1. Добрянська Н. А., Нікіфорчук А. А. Еволюція диверсифікації виробництва, мотиви та її цілі. *Ефективна економіка*. 2013. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2306> (дата звернення: 19.11.2024).
2. *Економічні детермінанти та конкурентні стратегії розвитку сучасних бізнес-структур*: моногр. / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. Гринько. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2024. 424 с. URL: https://confcontact.com/2024-kolektyvna-monographiya/kolektyvna_monographiya_2024.pdf. (дата звернення: 19.11.2024).
3. Крупський О.П., Стасюк Ю.М. Управління ризиками суб'єктів підприємництва в сучасних умовах господарювання. *Підприємництво: сучасні виклики, тренди та трансформації: моногр.* Дніпро: Видавець Біла К. О., 2023. С. 202-224. URL: <http://www.confcontact.com/2023-kolektyvna-monographiya/Statyya-Krupsky-Stasyuk.pdf>. (дата звернення: 19.11.2024).
4. *Організаційно-економічні аспекти розвитку підприємницьких структур в Україні та світі*: моногр. / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. Гринько. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2022. 400 с. URL: http://www.confcontact.com/2022-kolektyvna-monographiya/kolektyvna_monographiya_2022_maket.pdf. (дата звернення: 20.11.2024).
5. Dotsiuk S., Chikov I., Shevchenko O. et al. Evaluation of the institutional development of innovative activities to ensure the economy of the state. *Науковий вісник Національного гірничого університету*. 2024. № 3. С. 171–180. DOI: 10.33271/nvngu/2024-3/171.
6. Holei Y., Stasiuk Y., Krupskiy O. Research on world trends in biotechnology development. *Innovative Economy*. 2022. No. 1. P. 12–22. DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2022.1.2>.
7. Kotsev V. Biotech Company Culture: A Guide to Building and Maintaining a Strong Culture. *Labiotech.eu*. URL: <https://www.labiotech.eu/expert-advice/biotech-company-culture/> (дата звернення: 19.11.2024).
8. Lavarello P., Sztulwark S., Mancini M., Juncal S. Creative imitation in late industrializing countries: the case of biopharmaceuticals in South Korea and India. *Innovation and Development*. 2021. Vol. 13, No. 1. P. 133–152. DOI: <https://doi.org/10.1080/2157930x.2021.1934259>.
9. Li X., Ronte H., Cousin M., Zubis B. Scale-up strategy for early-stage biotech companies. *Deloitte Insights*. 2021. 12 February. URL: <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/industry/life-sciences/scale-up-strategy-for-early-stage-biotech-companies.html> (дата звернення: 04.10.2024).
10. Martin D. K., Vicente O., Beccari T., Kellermayer M., Koller M., Lal R., Marks R. S., Marova I., Mechler A., Tapaloaga D., Žnidaršič-Plazl P., Dundar M. A brief overview of global biotechnology. *Biotechnology & Biotechnological Equipment*. 2021. Vol. 35, Suppl. 1. P. S5–S14. DOI: <https://doi.org/10.1080/13102818.2021.1878933>.
11. Nwosu L. I., Enwereji P. C., Obokoh L. Small, Medium, and Micro-Sized Enterprises Strategies for Dealing with Contemporary Management Issues in Post-COVID: A Conceptual Framework. *European Journal of Management Issues*. 2024. Vol. 32, No. 2. P. 100–114. DOI: <https://doi.org/10.15421/192409>.
12. Pervaaz V., Choe J. Organizational design and talent strategy in the changing biopharma landscape. *Pharmaceutical Executive*. 2018. April 6. URL: <https://www.pharmexec.com/view/organizational-design-and-talent-strategy-changing-biopharma-landscape> (дата звернення: 04.10.2024).
13. Proshchalykina A. Problems and prospects of the world biotechnological market development. *Cherkasy University Bulletin: Economics Sciences*. 2021. No. 2. P. 75–81. DOI: <https://doi.org/10.31651/2076-5843-2021-2-75-81>.
14. Recruiting and retaining talent is the biggest challenge facing the pharmaceutical industry. *Pharmaceutical Executive*. June 16, 2022. URL: <https://www.pharmexec.com/view/recruiting-and-retaining-talent-is-the-biggest-challenge-facing-the-pharmaceutical-industry> (дата звернення: 19.11.2024).
15. Sardak S., Britchenko I., Vazov R., Krupskiy O. P. Life Cycle: Formation, Structure, Management. *Economic Studies (Ikonomicheski Izsledvania)*. 2021. Vol. 30, No. 6. P. 126–142.
16. Smart Connected Operations for Pharma, Biotech, CDMO Companies. *Kalypso*. URL: <https://kalypso.com/industries/pharma-biotech/smart-connected-operations-pharma-biotech> (дата звернення: 19.11.2024).
17. Striukov V. V., Grynko T. V., Krupskiy O. P., Vazov R. G. Current state and strategic directions of development of state management of nursing education in Ukraine. *Medicni Perspektivi*. 2022. Vol. 27, No. 1. P. 174–183. DOI: <https://doi.org/10.26641/2307-0404.2022.1.254469>.

18. Süntar I., Çetinkaya S., Haydaroglu Ü. S., Habtemariam S. Bioproduction process of natural products and biopharmaceuticals: Biotechnological aspects. *Biotechnology Advances*. 2021. Vol. 50. Article 107768. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.biotechadv.2021.107768>.

Лазаренко В.І.

доктор філософії в галузі економіки
доцент кафедри товарознавства та
комерційної діяльності в будівництві
Київський національний університет
будівництва і архітектури, м. Київ, Україна

УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМИ СИСТЕМАМИ УКРАЇНИ З ТОЧКИ ЗОРУ ПОВЕДІНКОВОГО ПІДХОДУ

Соціально-економічні системи України є складними інтегрованими структурами, що поєднують різні аспекти економічного та соціального життя країни. Вони включають в себе в основному 3 ключові складові: економічну, політичну та соціальну. До економічної відноситься все, що так чи інакше пов'язане з промисловістю (і всіма її складовими), сфера послуг, сільськогосподарська сфера. Відповідно до політичної системи включається усі ключові елементи державного управління і їх діяльність. А до соціальної системи відносять все, що відповідає за захист соціуму, його рівень освіти та забезпечення належного рівня охорони здоров'я. Взаємодія цих систем визначає економічний розвиток країни, соціальну стабільність та якість життя населення.

Тому для того, щоб всі системи перебували у балансі, необхідно застосовувати ефективні важелі управління нею. Управління соціально-економічними системами є важливим аспектом забезпечення стабільного розвитку будь-якої країни, включаючи Україну. Це складний процес, що включає різні підходи, методи та інструменти, які спрямовані на досягнення оптимальних результатів у економіці та соціальній сфері. До основних аспектів управління можна віднести типові функції менеджменту будь-якої організації. Зокрема, планування (формування стратегічних і оперативних планів розвитку, що враховують потреби економіки, соціальної сфери та екологічні аспекти), організація (створення ефективної організаційної структури, що забезпечує координацію дій між різними гілками влади, підприємствами та громадськими організаціями), регулювання (встановлення законодавчих і нормативних актів, які визначають правила гри для бізнесу, забезпечують соціальну справедливість та підтримують стабільність на ринку), моніторинг (Систематичний контроль за виконанням планів і програм, оцінка їх ефективності і внесення коректив у разі необхідності), управління ризиками (Виявлення потенційних загроз для соціально-економічної системи та розробка стратегій для їх мінімізації). Управління соціально-економічними системами є динамічним процесом, що вимагає гнучкості, адаптації до змін та постійного вдосконалення.

Проте, практика та сучасні зміни в соціально-економічній парадигмі України показують, що необхідно також включати і поведінковий підхід в управлінні соціально-економічними системами. Події, що відбулися в світовій економіці за останні 20 років поставили суспільство перед глобальною проблемою – пошуку універсальної економічної моделі, яка водночас задовольняє інтереси бізнесу, членів соціуму та забезпечує доступ до ресурсів і їх ефективне використання. Зокрема, фінансово-економічна криза, яка відбулася у 2008 році поставила під сумнів твердження Адама Сміта про «невидиму руку ринку». Також серйозним ударом для світової економіки стала економічна криза 2020 року, що була спричинена пандемією у зв'язку з поширенням коронавірусної інфекції в усьому світі, де в результаті великі підприємства змушені були припинити свою діяльність, або працювати з суттєвими обмеженнями впродовж невизначеного терміну, оскільки світове працездатне населення не створювало доданої вартості продукту в необхідному обсязі.

Впродовж тривалого часу неокласична теорія економіки вважалася тією самою «універсальною» економічною парадигмою багатьма науковцями, державними діячами та представниками бізнесу, оскільки для даної економічної течії є притаманний так званий «ринковий фундаменталізм», тобто здатність будь якого ринку самостійно вирішити ті чи інші економічні та соціальні проблеми.

Не піддається сумніву той факт, що неокласична економічна теорія внесла суттєвий вклад в пояснення сутності цілої групи макроекономічних явищ, зокрема в неможливості передбачити та прогнозувати рівень цін в короткостроковий період часу, а також більш високу ступінь стабільності внутрішньої економічної системи в довгостроковому періоді.

Однак, дана теорія виявилася на практиці недостатньо ефективною через причини, що відзначені вище, а також через те, що в своїй основі спирається виключно на раціональні економічні чинники (рівень цін, зростання або зменшення доходів населення, загальні показники рівня попиту і пропозиції тощо) і те, що вибір конкретного споживача на ринку обумовлюється лише «раціональними» мотивами, проте фактично не були враховані особистісні чинники окремо взятого індивіда, тобто ірраціональні (ті, що спричинені емоційним станом індивіда).

Також саме в межах вищезазначеної теорії можливий розгляд питання участі державних інституцій одночасно в економічних і соціальних процесах держави, тобто доцільності обґрунтування різних моделей протекціонізму (тобто, цілеспрямованої політики держави на обмеження експортно-імпортних операцій). І враховуючи той факт, що дана наукова течія в економіці є відносно новим напрямком, необхідне наукове обґрунтування місця і ролі поведінкової економіки в сучасних економічних реаліях із урахуванням викликів, що стоять перед суспільством.

Отже, враховуючи вищевикладене, теорія поведінкової економіки є суттєвим допоміжним інструментом неокласичної економічної теорії, зокрема в частині узагальнення існуючих знань про економічні явища, спираючись в першу чергу на когнітивну складову індивіда (при цьому, інтегруючи в себе знання, які набуті іншими дисциплінами). Особливої ваги вивчення поведінкових (когнітивних) аспектів набуває на нових або вже існуючих ринках та галузях, які набувають великого значення в контексті трансформації споживчої поведінки і зміни економічної культури споживача, як-от ринки екологічно безпечної продукції.

1. Колядич О.І. Поведінкова економічна теорія в поясненні соціально-трудова відносин. *Вчені записки університету «КРОК»*, №48, 2017, С.47-57.

2. Кривий В.І. Передумови виникнення поведінкової економіки. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Економічні науки». 2016. Вип. 18 (1). С. 12-16.

3. Сміт Адам. Багатство народів. Дослідження про природу та причини добробуту націй (пер. Олександра Васильєва). Київ, Наш Формат, 2018, 722 с.

Лисенко А.М.,

к.ю.н., професор, докторант з економіки

Ткачов М.М.,

доцент кафедри права, к.е.н., доцент

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ВИКЛЮЧНІ І НЕВИКЛЮЧНІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

В інтелектуальній власності розрізняють два основних види прав — виключні права та невиключні права [1-6]. Обидва з цих типів прав надають своїм власникам реальні можливість контролювати процеси використання об'єктів інтелектуальної власності, але вони мають різні ступені контролю та доступу для третіх осіб.

Виключні права — це права, які надають власнику повний контроль над використанням об'єкта інтелектуальної власності. Тільки власник виключних прав (чи його ліцензіат) має

право вирішувати, хто і як може використовувати цей об'єкт. Виключні права дозволяють власнику:

- забороняти або дозволяти використання об'єкта інтелектуальної власності третім особам;
- встановлювати умови використання, наприклад, через ліцензійні угоди;
- отримувати винагороду за комерційне використання об'єкта інтелектуальної власності.

Виключні права поширюються на всі основні види об'єктів інтелектуальної власності:

- авторські права (наприклад, на літературні твори, музику, художні твори);
- патенти (на винаходи, корисні моделі);
- товарні знаки (брендові назви та логотипи);
- промислові зразки (дизайни).

Наприклад, власник патенту на винахід має право самостійно вирішувати, хто може виробляти, продавати або імпортувати цей продукт, захищений патентом. Якщо стороння особа бажає використовувати цей винахід, вона повинна отримати дозвіл власника (ліцензію). Виключне право може належати тільки одній особі: продавцю, покупцю, забудовнику або іншій особі.

Невиключні права надають дозвіл на використання об'єкта інтелектуальної власності без виключного контролю власника над цим об'єктом. Власник об'єкта інтелектуальної власності, зберігаючи свої виключні права, може надати невиключні права третім особам, дозволяючи їм користуватися об'єктом без права монопольного контролю. Основні характеристики невиключних прав:

- власник може надавати невиключні права необмеженій кількості осіб;
- тримач невиключних прав не має права забороняти використання даного об'єкта інтелектуальної власності іншим особам;
- власник об'єкта інтелектуальної власності продовжує зберігати свої права і може самостійно використовувати об'єкт.

Наприклад, автор програмного забезпечення може надати декільком компаніям невиключні ліцензії на використання своєї програми. Це дозволить кожній з компаній користуватися цією авторською програмою, разом з тим вони не матимуть права забороняти іншим користувачам робити те ж саме. Невиключні права - споживач отримує можливість використовувати програму або інший вид інтелектуальної власності в своїй підприємницькій діяльності протягом обумовленого терміну.

Звертаємо увагу на наявність суттєвих відмінностей в методологічній сутності виключних і невиключних права. Найбільш важливі з них, на що ми звертаємо особливу увагу, можуть бути зведені до трьох позицій.

1. *Контроль*: виключні права дають повний контроль над використанням об'єкта ІВ, тоді як невиключні права є обмеженими, і власник може надавати їх іншим.

2. *Можливість передачі*: виключні права надаються тільки одному власнику чи ліцензіату (якщо це ексклюзивна ліцензія), а невиключні права можна надавати багатьом користувачам одночасно.

3. *Захист*: виключні права дозволяють захищати об'єкт від несанкціонованого використання, тоді як невиключні права не дають ліцензіату права захищати об'єкт від використання іншими особами.

Щодо практичного використання у виробничо-комерційній діяльності виключних та невиключних прав звертаємо увагу на існування певних можливостей, сутність яких, на наш погляд, може бути висвітлена наступним чином.

Права, які розробник або продавець передає клієнту, повинні бути прописані в договорах на поставку або модернізацію програмного забезпечення. Вони можуть бути ексклюзивними або неексклюзивними. Виключні права - клієнт отримує можливість: використовувати або розпоряджатися програмою на термін, зазначений у договорі; отримувати економічну вигоду від використання програми, тобто перепродавати; дозволяти або забороняти іншим особам

використовувати Програму. Виходячи з цих позицій можемо пропонувати два види ліцензування інтелектуальної власності:

Ексклюзивне ліцензування: виключні права можуть бути передані іншій стороні на основі ексклюзивної ліцензії. Наприклад, автор книги може надати видавництву ексклюзивне право на її друк та розповсюдження.

Невиключне ліцензування: невиключні ліцензії часто використовуються у сфері програмного забезпечення. Наприклад, невиключне право використовувати програму можуть мати одночасно багато компаній.

Власник виключних прав може продати ПП третім особам, яким передаються тільки права на один екземпляр. При цьому покупець отримує невиключні права, тобто він може тільки особисто користуватися програмою, але не передавати або перепродувати її третім особам.

Виключні та невиключні права забезпечують різні можливості для контролю та комерціалізації інтелектуальної власності. Власники виключних прав можуть використовувати їх для встановлення монопольного контролю над використанням об'єкта ІВ, тоді як невиключні права дозволяють ширше поширення об'єкта, часто знижуючи витрати для користувачів. Раціональний вибір між виключними та невиключними правами є важливим елементом стратегії комерціалізації об'єкта інтелектуальної власності.

1. Перерва П.Г., Косенко О.П., Ткачова Н.П.; Ткачов М.М. Формування конкурентного, інтелектуального і маркетингового потенціалу інноваційного підприємництва // Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (економічні науки) : зб. наук. пр. – Харків : НТУ "ХПІ", 2018. – № 20 (1296). – С. 36-40.

2. Kocziszky György, Pererva P.G., Szakaly D., Somosi Veres M. (2012) Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.

3. Pererva P.G., Kocziszky G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU "KhPI". 689 p.

4. Зіненко К.А., Кобелева Т.О. Особливості визначення поняття економічної безпеки в будівельній сфері. Теоретичні та практичні аспекти забезпечення розвитку фінансово-економічних систем в умовах трансформаційних змін : зб. тез доп. міжвуз. наук.-практ. конф., 10 листопада 2022 р. : електрон. вид. / гол. оргком. Р.О.Кайдалов; Нац. акад. Нац. гвардії України. Харків, 2022. С. 76-78. URI: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPIPress/60129>.

5. Перерва П.Г. Економіка і маркетинг виробничо-підприємницької діяльності: Навч. посібник / За ред. проф. Перерви П.Г., проф. Гавриш О.М., проф. Погорелова М.І. Харків : НТУ «ХПІ», 2004. 640 с.

6. Зіненко К.А., Кобелева Т.О. Принципи інформаційного забезпечення оцінювання економічної безпеки будівельного підприємства. Фінансово-економічні проблеми розвитку суб'єктів господарювання в період становлення інноваційної економіки : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф., 10 листопада 2022 р. / уклад. О.В. Корнух ; Криворіз. нац. ун-т [та ін.]. Кривий Ріг: КНУ, 2022. Ч.1. С. 126–130. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPIPress/60586>

Лук'янова В.В.

д.е.н., професор, професор кафедри економіки, аналітики, моделювання та інформаційних технологій в бізнесі

Горовенко Г.О.

здобувач PhD, Економіка

Горовенко О.О.

здобувач PhD, Економіка

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПРОЦЕС: КОЛАБОРАЦІЯ СУБ'ЄКТА І ОБ'ЄКТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Основною умовою вигідного вкладення капіталу в розвиток виробництва є оцінювання інвестиційного середовища та інвестиційного потенціалу підприємства як результат прийняття інвестиційної ідеї. Ключовим поняттям при цьому є категорія «інвестиції». Кембел Р. Макконнелл, Стенлі Л. Брю і Сін М. Флін трактують інвестиції як «витрати на виробництво та накопичення засобів виробництва і збільшення матеріальних запасів» 1, с. 553].

Розглядаючи економічну сутність інвестицій у сучасній науковій літературі зустрічаємо суперечливі трактування терміну «інвестиції».

Один з таких підходів, полягає в тому, що інвестиції подають як будь-яке грошове вкладення. При цьому не обов'язковим є ні зростання капіталу, ні одержання прибутку. Цей напрям охоплюють, наприклад «споживчі інвестиції» (придбання телевізорів, комп'ютерної техніки, авто, дач тощо), які, на нашу думку, за своїм економічним змістом до інвестицій не можна віднести. В даному випадку кошти безпосередньо витрачаються на довгострокове споживання, і передбачають хіба зростання потенційних можливостей забезпечувати громадянами приріст споживчих цінностей.

Іншим аспектом варто виділити ототожнення категорій «інвестиції» і «капітальні вкладення». Таке трактування є суперечливо некоректним, так як звучує економічну сутність інвестицій лише до окремих аспектів реального інвестування. Але інвестиції, це не тільки вкладення в основний і оборотний капітал (реальні інвестиції), але й у різні фінансові активи – акції, облігації, інші цінні папери (фінансові інвестиції). Отже, інвестиції є ширшим поняттям, ніж лише капіталовкладення.

Згідно, статті 5 Закону України «Про інвестиційну діяльність» інвесторами є «суб'єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування» [2].

Головним мотивом інвестування та джерелом приросту капіталу виступає одержуваний дохід/прибуток. Дуже поширеним, на нашу думку навіть класичним, є підхід американських вчених Скота Б. Смарта, Лоуренса Дж. Гитмана та Михаеля Дж. Джонка до визначення категорії «інвестиції». Науковці зазначають, що інвестиції – це певний спосіб вкладення капіталу, який має забезпечувати збереження/зростання вартості капіталу та/або передбачає одержання позитивного фінансового результату (прибутку) [3, с. 19].

Метою статті є дослідження окремих аспектів інвестиційного процесу, а саме співвідношення і зв'язок суб'єкта інвестиційної діяльності та об'єкта інвестицій.

Будь-який суб'єкт підприємництва, орієнтований на стійкий розвиток, потребує постійного залучення ресурсів і змін в умовах господарювання. Орієнтація лише на власні сили призводить до значного уповільнення зростання, так як вимагає від суб'єкта господарювання перманентно займатися неосновною діяльністю, але залучаючи на цей процес свої основні ресурси. За умов значної спеціалізації та обмеженості у величині власних коштів суб'єкт інвестиційної діяльності змушений шукати такий об'єкт інвестицій, властивості якого дозволять при мінімальних вкладеннях одержати необхідний ефект. Потреба в інвестиціях виникає тоді, коли характеристики потенційного об'єкта інвестицій або інвестиційного проекту не задовольняють визначеним критеріям (вкладення/ефект) і вимагає зовнішнього залучення для здійснення даного процесу. Лише коли суб'єкт інвестиційної діяльності має ресурси, які дозволяють здійснювати необхідні впливи на задані властивості об'єкта інвестицій наявна можливість здійснення інвестицій, тобто початку інвестиційного процесу.

У момент здійснення вкладень суб'єкт інвестиційної діяльності встановлює зв'язок з конкретним об'єктом інвестицій і, відповідно, стає учасником інвестиційного процесу. Така колаборація спочатку призводить до зміни властивостей об'єкта інвестицій (через вплив інвестора, який висуває/обумовлює вимоги на основі власної потреби). На наступному етапі, завдяки інвестиційного доходу, який дозволяє змінити характеристики суб'єкта господарювання (інвестиційного процесу, в тому числі шляхом зміни потенціалу підприємства. По закінченню інвестиційного процесу суб'єкт господарювання і об'єкт інвестицій отримують видозмінені якісні характеристики. Отже, на нашу думку, інвестиційний процес, сприяє поєднанню окремих властивостей суб'єкта інвестиційної діяльності та об'єкта інвестицій (рис 1).

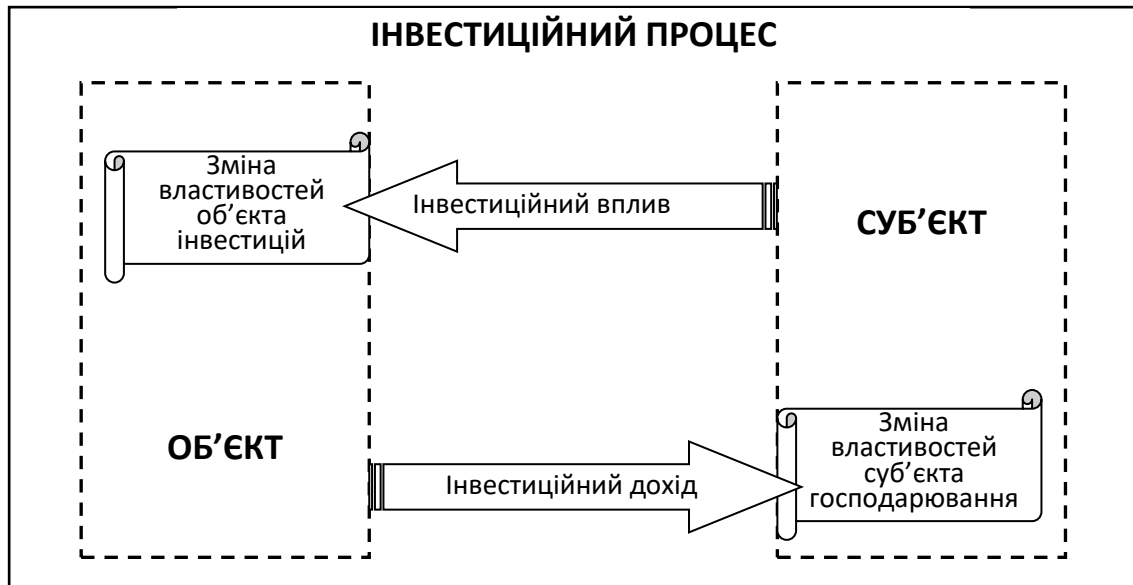

Рис 1 Інвестиційний процес і колаборація суб'єктів і об'єктів

Будь-яка сфера діяльності повинна розсідлатись як негомогенне (неоднорідне) утворення – її суб'єкти та об'єкти мають різні набори властивостей, які по-різному проявляються під час певних процесів. Інвестиційні процеси, що відбуваються в економіці, прагнуть поступово охопити усі суб'єкти і об'єкти, а це призводить як до гомогенізації їх властивостей, так і до вирівнювання направленості їх проявів. А гомогенізація в даному випадку направлена, найперше, на забезпечення загального стійкого розвитку економіки.

Основний висновок – інвестиційна сфера є зоною економічного розвитку. Динаміка розвитку визначається розвитком окремих сфер. Коли в якійсь сфері діяльності здійснено революційний прорив, це викликає її бурхливе зростання та, відповідно, ланцюгову реакцію розвитку пов'язаних із нею сфер. Отже, інвестиційні процеси повинні бути направлені на створення й підтримку ланцюгової реакції розвитку та стати чинником прискорення розвитку не лише економіки, а й суспільства в цілому.

1. McConnell, Campbell R., Flynn Sean M. (2009) Economics: principles, problems, and policies. 18th ed., 782. http://tailieu.so.udn.vn/bitstream/TTHL_125/8980/1/Economics.TT.pdf

2. Закон України «Про інвестиційну діяльність» (1991-2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>

3. Smart Scott B., Gitman Lawrence J., Joehnk Michael D. (2017) Fundamentals of Investing. Gitman, 13th Edition, 773. <https://studylib.net/doc/26204134/fundamentals-of-investing---gitman-13th-edition>

Максим'як С. В.

аспірант кафедри економіки

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Сільське населення України відіграє важливу роль у формуванні економічного потенціалу країни, особливо в умовах аграрної спеціалізації економіки. Проте останніми роками спостерігається зниження рівня економічної активності у сільській місцевості, що зумовлено низкою факторів, включаючи демографічні, соціальні та економічні проблеми. Зростаюча трудова міграція, відсутність гідних умов праці, низький рівень доходів і доступу до сучасних технологій значно обмежують потенціал сільських територій. У цьому контексті

стимулювання економічної активності сільського населення є одним із ключових завдань державної політики для забезпечення сталого розвитку країни.

Одним із найважливіших напрямів стимулювання економічної активності є розвиток підприємництва у сільській місцевості. Малі та середні підприємства можуть стати основою економічного зростання та створення робочих місць. Проте для активізації підприємницької діяльності необхідно забезпечити сприятливі умови, включаючи доступ до фінансування, зниження податкового навантаження для початківців, створення центрів підтримки підприємництва та розширення програм навчання і підвищення кваліфікації. Особливу увагу слід приділити розвитку фермерських господарств і кооперативів, які можуть стати ефективним інструментом залучення сільського населення до економічної діяльності.

Стимулювання економічної активності також вимагає модернізації інфраструктури сільських територій. Недостатній рівень розвитку транспортної, енергетичної та цифрової інфраструктури значно обмежує можливості для економічної діяльності. Державні та приватні інвестиції у розвиток доріг, забезпечення доступу до електроенергії, водопостачання та швидкісного інтернету мають стати пріоритетом. Покращення інфраструктури не лише сприятиме розвитку бізнесу, але й створить додаткові робочі місця та покращить якість життя населення.

Важливим елементом стимулювання економічної активності є залучення молоді до роботи у сільській місцевості. Молодь часто покидає село через відсутність перспектив для розвитку, гідної оплати праці та сучасних умов життя. Для вирішення цієї проблеми необхідно створювати програми підтримки молодих підприємців, стимулювати їх до створення власних проєктів через гранти, пільгове кредитування та консультаційну підтримку. Водночас слід забезпечити можливості для професійного зростання та підвищення кваліфікації без необхідності міграції до міст. Одним із ключових напрямів підвищення економічної активності є також розвиток агротуризму та екологічного туризму. Українські сільські території мають значний туристичний потенціал завдяки унікальним природним ресурсам, культурним традиціям та гастрономічній спадщині. Створення агротуристичних кластерів, підтримка місцевих ініціатив у сфері туризму, а також популяризація сільського відпочинку можуть залучити як внутрішніх, так і іноземних туристів. Це не лише сприятиме економічному розвитку регіонів, але й стимулюватиме зайнятість серед сільського населення.

Не менш важливим аспектом стимулювання є підвищення рівня освіти та навичок сільського населення. Доступ до якісної освіти та сучасних знань є вирішальним чинником для підвищення продуктивності праці та розвитку інноваційних підходів у господарській діяльності. Створення навчальних програм, орієнтованих на потреби сільського господарства, підвищення кваліфікації працівників агросфери, а також впровадження дистанційного навчання можуть стати важливими інструментами підвищення економічної активності. При цьому державна підтримка сільського населення має також включати заходи із стимулювання самозайнятості. Сільське господарство та домашнє виробництво дають можливість створення додаткового доходу через вирощування сільгосппродукції, виготовлення ремісничих товарів чи надання послуг. Для цього необхідно забезпечити доступ до фінансових ресурсів, навчання у сфері управління малим бізнесом та можливості збуту продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Значну роль у стимулюванні економічної активності сільського населення відіграє розвиток кооперативного руху. Сільськогосподарські кооперативи дозволяють знижувати витрати, покращувати доступ до ринків збуту та підвищувати ефективність виробництва. Успішне функціонування кооперативів потребує підтримки на державному рівні, включаючи фінансування, консультації та навчання. Такі ініціативи сприяють не лише економічному розвитку, але й соціальній згуртованості у сільських громадах.

Важливим завданням є розвиток цифровізації в сільській місцевості. Впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій може значно спростити доступ до ринків, підвищити ефективність ведення бізнесу та сприяти інтеграції сільських територій у

глобальну економіку. Забезпечення доступу до інтернету, створення платформ для онлайн-продажу продукції та навчання цифровим навичкам є необхідними умовами для активізації сільського населення.

Окремо слід зазначити важливість стимулювання інвестицій у сільські території. Залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів потребує створення сприятливого інвестиційного клімату, включаючи податкові пільги, спрощення процедур реєстрації бізнесу та забезпечення гарантій прав власності. Інвестиції в аграрний сектор, зелений бізнес, переробну промисловість та інші галузі можуть стати драйвером економічного зростання у сільській місцевості.

Загалом необхідно відзначити, що стимулювання економічної активності сільського населення України є комплексним завданням, що потребує скоординованих зусиль держави, бізнесу та громадськості. Розвиток підприємництва, модернізація інфраструктури, підтримка молоді, кооперація, освіта та цифровізація є ключовими напрямками для забезпечення сталого розвитку сільських територій. Успіх цих заходів залежить від ефективної політики, фінансової підтримки та активної участі самих громад у процесі змін.

1. Дзямулич М. І., Максим'як С. В. Розвиток підприємницьких ініціатив серед сільського населення як фактор економічного зростання в Україні. *Ефективна економіка*. 2024. №6.

2. Економіка та управління персоналом : магістерський курс: навчальний посібник / О. М. Шубалий, Н. Т. Рудь, М. І. Дзямулич, О. А. Нужна, А. І. Гордійчук, І. В. Шубала, П. М. Косінський, О. А. Хілуха; за заг. ред. О. М. Шубалого. Луцьк : Надтир'я, 2024. 344 с.

3. Колмогорова І. В., Добрянська Н. А. Формування економічної активності населення сільської місцевості під час кризових явищ в Україні. *Економіка та держава*. 2015. №10. С. 21–25.

Маркус В. В.

Аспірант ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ, Україна,

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ НАПОВНЕННЯ БЮДЖЕТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЗА РАХУНОК НЕПОДАТКОВИХ ДОХОДІВ

Анотація. Обґрунтована важливість та необхідність диверсифікації джерел надходжень до місцевих бюджетів громад, в першу чергу за рахунок доходів від власності та підприємницької діяльності. Окреслені причини недоотримання неподаткових доходів, які полягають в неефективному управлінні власністю, що обумовлено історично консервативним підходом до використання комунального майна. Аргументована потреба у впровадженні сучасних технологій та економіко-математичних методів аналізу ефективності реалізації девелоперських проектів як з комунальним майном так і у виробничих комунальних підприємствах.

Ключові слова: диверсифікація джерел наповнення бюджету, неподаткові доходи, ефективне управління комунальним майном, економіко-математичні методи.

В Україні вже більше 10 років була схвалена Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Її запровадження прискорило реформування у сфері та стало важливим етапом отримання владних та фінансових повноважень органами місцевого самоврядування [1]. Фінансові повноваження включають самостійне формування бюджету, в тому числі його доходну частину.

Доходи бюджету класифікуються за такими розділами: податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, трансферти.

Матеріальний та фінансовий базис місцевого самоврядування формується з нерухомого (в т.ч. земля, природні ресурси) та рухомого майна, доходів місцевих бюджетів, інших коштів, що є у власності територіальних громад. Як бачимо першочергово вказано нерухоме майно,

що відображає теоретичну ієрархію. Але на практиці лівова частка доходів у бюджеті громади історично формується за рахунок виключно податкових надходжень.

В якості наочного прикладу розглянемо складові бюджету міста Києва за 2023-2027 рр. (факт та плановий) якій наведений в загальному доступі https://kyivcity.gov.ua/publiczna_informatsiia_Tag_166122/proyekt_rishennya_kivradi_pro_byudz_het_mista_kiyeva_na_2025_rik_vid_11112024_08231-1700pr/.

Таблиця 1.Складові бюджету м. Києва (грн.)

Код	Найменування показника	2023 рік (звіт)	2024 рік (затв.)	2025 рік (план)	2026 рік (план)	2027 рік (план)
1	2	3	4	5	6	7
	Загальний фонд (ЗФ), у тому числі:	69 071 210 193	69 117 338 180	79 955 430 000	82 576 699 839	89 548 472 554
10000000	Податкові надходження, у тому числі:	67 741 800 552	67 604 847 800	79 282 564 000	81 848 103 839	88 819 876 554
	Частка податкових надходжень у ЗФ, %	98,075%	97,812%	99,158%	99,118%	99,186%
11000000	Податки на доходи, податки на прибуток тощо	45 405 691 775	46 991 750 000	54 927 678 000	58 092 372 139	63 194 043 656
13000000	Рентна плата та плата за використання природних ресурсів	59 137 512	48 716 000	50 767 000	51 167 000	51 167 000
14000000	Внутрішні податки на товари та послуги	3 233 796 862	3 132 101 000	3 557 465 000	3 437 439 700	3 576 998 100
18000000	Місцеві податки та збори	19 043 174 403	17 432 280 800	20 746 654 000	20 267 125 000	21 997 667 798
20000000	Неподаткові надходження, у тому числі:	1 328 569 709	1 512 490 380	672 866 000	728 596 000	728 596 000
	Частка неподаткових надходжень у ЗФ, %	1,923%	2,188%	0,842%	0,882%	0,814%
21000000	Доходи від власності та підприємницької діяльн.	233 274 226	39 127 200	3 000 000	3 000 000	3 000 000
	Частка доходів від власності та підпр. діяльності в Загальному фонді, %	0,338%	0,057%	0,004%	0,004%	0,003%
21010000	Дохід від участі у власності	94 412	0	0	0	0
21080000	Інші надходження	233 179 814	39 127 200	3 000 000	3 000 000	3 000 000
22000000	Адмін. збори та платежі, доходи від неком. госп. діяльн.	865 047 318	631 866 000	668 866 000	724 596 000	724 596 000
24000000	Інші неподаткові надходження	230 248 165	841 497 180	1 000 000	1 000 000	1 000 000

**таблиця складена автором по результатах загальнодоступної інформації.*

Неподатковими надходженнями визнаються доходи від власності та підприємницької діяльності; адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності; інші неподаткові надходження.

З наведених даних бачимо, що фактична частка неподаткових надходжень знаходиться в діапазоні 1,9-2,2% Загального фонду. При цьому дохід від участі у власності та підприємницької діяльності ледь розраховуються у відсотковому значенні. Значення умисно наведені у гривнях, а не у тис. або млн. грн., щоб відобразити незначність фактичного розміру доходу від участі у власності – 94 тис.грн. за 2023 рік, та нульові значення у подальшому.

При цьому територіальна громада м. Києва має частки у 28 підприємствах різних форма власності (АТ, ТОВ тощо), в тому числі 80% у ПРАТ "ХОЛДИНГОВА КОМПАНІЯ "КИЇВМІСЬКБУД". КИЇВМІСЬКБУД позиціонується як лідер будівельної галузі України. В той же час Київська міська рада, а відповідно територіальна громада, вимушена була прийняти рішення про докапіталізацію ПРАТ "ХК"КИЇВМІСЬКБУД" на **2,56 млрд.грн.** з міського бюджету. Додатково звернулися до Кабміну України за виділенням ще **2,28 млрд.грн.** (загальна потреба ХК складає 4,84 млрд.грн.). Це виникло за умов, що девелопмент нерухомості, особливо у м. Києві, у будь-якому разі є прибутковим бізнесом (звичайно, справа в нормі прибутку) -<https://epravda.com.ua/publications/2024/10/23/720903/>.

Існує багато чинників, які створили ситуацію, що викладена. Але слід дивитися в першопричини. Структура наповнення бюджету столиці залишається консервативною, майже архаїчною. Доходи від власності, до яких відносяться первинні доходи, що одержуються власниками фінансових та нефінансових активів (землі, нерухомості, майнових прав і т. д.) не розвиваються, не виконується їх відповідний аудит, не враховуються перспективи. Це призводить до неотримання доходів, а іноді і до колосальних збитків.

Ретельного дослідження потребують питання того, чи задіюється громадою всі можливості та альтернативні джерела формування дохідної частини бюджету [1]. Ці альтернативні джерела мають свої особливості і можуть стати визначальними джерелами фінансування в ОТГ. Удосконалення місцевої інфраструктури та зміцнення місця в економіці держави повинно реалізуватися в тому числі завдяки альтернативним джерелам.

Задля задіяння одного з альтернативних джерел слід опрацювати заходи щодо інвентаризації наявних земель в межах території громад, актуалізації їх грошової оцінки. Потрібно виконувати аналіз їх правового статусу, відповідності поточного використання умовам найбільш ефективного використання. За умов ефективного використання та ефективного управління нерухомістю (земельні ділянки, будівлі та споруди) комунальної власності, які є однією з основ матеріальної та фінансової незалежності громади, можуть бути вагомим джерелом поповнення бюджету [2]. Звичайно, відносини щодо нерухомості комунальної форми власності є дуже зарегульованими, а тому складними. Це вимагає створення підходів до ефективною та якісною системи управління такими активами громади. [6]

Така система управління відповідає поняттю девелопменту - управління бізнесом, нерухомістю, будівництвом, орієнтована на збільшення вартості об'єктів і доходів з них за допомогою урахування змінюваної ситуації, оцінювання ризиків, використання можливостей розвитку, вдалого вкладення капіталу (<https://slovnuk.ua/index.php?swrd=ДЕВЕЛОМПЕНТ>).

На сьогоднішній день девелопмент нерухомості виконується комплексно, від планування і фінансування до будівництва та експлуатації об'єктів.

Методологічна платформа формування господарського портфеля має базуватися на принципах раціонального управління ресурсами, аналізу ризиків і технологічної оптимізації. Зміни в девелоперській діяльності передбачають активне використання цифрових інструментів і комплексного підходу до управління житловими, комерційними та індустріальними об'єктами, що дозволяє максимізувати прибутковість та мінімізувати ризики.

Такий підхід дозволяє оптимізувати управління активами в умовах мінливої ринкової кон'юнктури. Аналіз основних компонентів платформи формування господарського портфеля також показує, що важливими факторами успішної реалізації девелоперських проєктів є швидкість реакції на ринкові зміни, гнучкість управлінських рішень та здатність мінімізувати ризики на всіх етапах проєкту. [4]

Економічна теорія капіталу розглядає девелопера як суб'єкта ринкових відносин. Основними теоретичними підходами до аналізу девелоперських проєктів або процесів є Інституціональний, Економічний та Соціологічний підходи. В цих підходах аналізуються реакції на зовнішній вплив (державна регуляція та ринкові умови), економічна ефективність (створення доданої вартості) та соціальні наслідки (розвиток території).

В рамках кожного з вказаних підходів існує декілька основних, та суттєва кількість допоміжних методик аналізу та розрахунку ефективності проєктів. Для цього використовуються економіко-математичні моделі, які дозволяють визначити вартість проєкту (NPV, DCF), норму прибутковості (IRR), термін окупності та значну кількість інших показників. Взагалі, кількість ключових методик оцінки проєктів складає більше трьох десятків [4, 5].

Фактори, які впливають на ринок нерухомості, завжди були різноманітні. Зараз до них додалися війна, макроекономіка, стрімкий технічний прогрес та постійно зростаючі вимоги до екологічної стійкості. Такі виклики вимагають адаптування та застосування нових технологій. В першу чергу слід впроваджувати цифрові технології, в тому числі штучного інтелекту, у процес планування та управління проєктами.

Мінливість ринкової кон'юнктури вимагає від управлінців швидкої реакції, ефективної диверсифікації портфелів, тобто побудови гнучких процесів які дозволять швидко адаптуватись.

Висновки.

Поточна ситуація вимагає диверсифікації джерел наповнення бюджету територіальних громад, не спираючись виключно на податкові надходження.

Ефективне задіяння наявних ресурсів у вигляді нерухомого майна дозволить багатократно підвищити неподаткові надходження, а саме доходи від власності та підприємницької діяльності.

При цьому слід розглядати не тільки консервативні продаж та надання в оренду. Слід ефективно управляти наявними активами та розвивати їх. Реалізовувати девелоперські проєкти, які можуть полягати у реконструкції або реновації існуючих об'єктів нерухомості, їх розвитку та ефективному використанні.

Для досягнення вказаних завдань територіальні громаді слід використовувати існуючі економіко-математичні моделі, застосовувати технологічні досягнення, вчасно реагувати на мінливі навколишні умови. Цього буде легше досягнути з долученням громадського контролю за ключовими процесами управління комунальною власністю, в тому числі на етапі планування проєктів. Саме в умовах реалізації такої комплексної моделі можуть бути реалізовані принципи самоврядування. Це обумовить можливість збільшення неподаткових надходжень у бюджет громади.

1. Горіховський М.В., Оганесян В.С., Вознюк С.В. Формування дохідної частини територіальних громад у період війни і повоєнного відновлення. Економіка України. 2023. № 5. С. 66-81. URL: <https://doi.org/10.15407/econo-myukr.2023.05.066>

2. Альтернативні джерела фінансування розвитку об'єднаних територіальних громад. URL: <https://knote.edu.ua/file/NjY4NQ==/e878709536191d8e7bb0b7e41ccf5fd3.pdf>

3. Маркус В.В. Альтернативні інвестиції як джерело наповнення бюджетів територіальних громад. 2023, Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Фіскальна та монетарна безпека національної економіки в умовах глобальних викликів і загроз» 31 жовтня 2023 року, с. 95, URL: https://afu.kiev.ua/getfile.php?page_id=1118&num=5

4. Зайчук С.В. Визначальні компоненти методологічної платформи формування господарського портфелю підприємства в оновленому форматі сучасного девелопменту.: Будівельне виробництво, №76 2023 УДК 658:330, Київський національний університет будівництва і архітектури, Київ стор. 85-92

5. Сорокіна Л.В., Гойко А.Ф. Аналіз методів оцінки ризиків інвестиційних проєктів в аспекті відновлення національної економіки. Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин. 2023.

6. Методологія оцінювання управління фінансами в територіальних громадах (USAID DOBRE, Global Communities). URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/874/WEB_Metod_ocinky_fin_2023_1920.pdf?gl=1*1opnw09*_ga*MTQwMDk3Njc2NS4xNjk5NzAzMjQ5*_ga_F3S598KRMQ*MTY5OTczNTUzMy4yLjEuMTY5OTczNTc1NC4xLjAuMA.

Порфіренко В. І.

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту
Національний транспортний університет, м. Київ, Україна

Михальський Є.В.

студент
Національний транспортний університет, м. Київ, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ СПЕЦАВТОТЕХНІКИ В СВІТІ ТА УКРАЇНІ

В сучасному високотехнологічному світі робототехніки та машин роль спецавтотехніки щороку зростає та стає все більш вагомою. На сьогодні світовими та вітчизняними підприємствами розроблено і виробляється більше тисячі найрізноманітніших моделей спецавтотехніки з метою задоволення найвибагливіших потреб споживачів. При цьому кількість моделей постійно зростає за рахунок провадження ефективних науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт у цьому напрямку.

У 2023 році у світі вироблено найбільшу за останні п'ять років кількість комерційних автомобілів, зокрема спецавтотехніки. Протягом наступних 5-10 років тенденція до зростання попиту на спецавтотехніку збережеться [1]. Вказане обґрунтоване активізацією розвитку різних секторів економіки, а саме:

- ❖ Будівництво: будівництво мостів, хмарочосів і електростанцій вимагає потужних і універсальних кранів;
- ❖ Нафта та газ: підйом важкого обладнання та труб у віддалених місцях вимагає надійних можливостей для бездоріжжя;
- ❖ Суднобудування: збірка масивних суден потребує точних підйомних рішень;
- ❖ Енергетика та комунальні послуги: для обслуговування та встановлення вітрових турбін і ліній електропередач потрібні спеціальні крани.

Наразі у світі налічується більше 50 потужних розробників та виробників спецавтотехніки, які активно розвиваються, модифікують власну продукцію, створюють розгалужені дилерські мережі, відкривають сучасні сервісні центри та виходять на нові ринки, зокрема на український. Найбільш відомі з них:

- Hiab AB – шведська компанія, що є провідним виробником устаткування преміум-класу, яке включає крани-маніпулятори Hiab, Effer і Argos, вилкові навантажувачі Moffett і Princeton, лісогосподарські крани Loglift, крани для переробки сміття Jonsered, скіпові навантажувачі та гакові навантажувачі Multilift, канатні підйомники Galfab і гідроборти під брендами Zerpro, Del і Waltco [2];
- Nyva Holding B.V. є одним із провідних світових постачальників інноваційних та високоефективних транспортних рішень для промисловості, комерційних автомобілів та сектору екологічних послуг [3];
- Palfinger AG – міжнародна технологічна та машинобудівна компанія, провідний світовий виробник та постачальник інноваційних кранів та вантажопідйомних технологій. Компанія безперервно розвивається як постачальник інноваційних, комплексних рішень, що забезпечують підвищену ефективність, кращу працездатність, використовуючи можливості цифровізації на всіх етапах виробництва та ланцюжка створення вартості [4];
- Zoomlion Heavy Industry Science and Technology Company Limited – китайська машинобудівна компанія, що є одним з найбільшій світових виробників будівельної, сільськогосподарської, вантажної, санітарної та пожежної техніки, а також вантажівок [5].

Світові тенденції потужного розвитку машинобудування знайшли своє відображення і на вітчизняному ринку. За підсумками 2023 року загальні операційні доходи основних гравців ринку спецавтотехніки були найбільшими за останні чотири роки. Зазначене вдалося досягнути за рахунок:

- ❖ збільшення обсягу імпорту готової спецавтотехніки;

❖ збільшення вітчизняними компаніями обсягу виробництва спецавтотехніки з комплектуючих, які імпортувалися.

Найбільшими імпортерами в Україну спецавтотехніки та комплектуючих до неї є Федеративна Республіка Німеччина, США, Федеративна Республіка Бразилія, Китайська Народна Республіка, Французька Республіка тощо.

В Україні попит на спецавтотехніку іноземного виробництва є вищим за попит на відповідні автомобілі вітчизняних зразків. Зазначене обумовлене:

- ❖ Експлуатаційними витратами і витратами на обслуговування;
- ❖ Надійністю і робочим ресурсом;
- ❖ Рівнем втілення передових новітніх технологій у спецавтотехніці, а саме: функціональність, ефективність, довговічність тощо;
- ❖ Ступенем комфорту і безпеки оператора.

За результатами аналізу визначено ключові фактори, які зумовили зростання величини попиту на спецавтотехніку в Україні:

➤ Збройна агресія РФ спричинила руйнації по всій території України. З метою ліквідації наслідків руйнацій органи місцевого самоврядування, Державна служба України з надзвичайних ситуацій та її структурні підрозділи купують спецавтотехніку. Для ліквідації наслідків руйнацій енергетичного сектора, обласні енергетичні компанії купують спецавтотехніку;

➤ Поступове відновлення обсягів виконаних будівельних робіт в Україні до довоєнного рівня. Обсяг виконаних будівельних робіт в Україні у 2022 році скоротився на 65,1% порівняно з 2021 роком, а у 2023 році – збільшився на 41,5% порівняно з 2022 роком. Провідні аналітики прогнозують, що в Україні тенденція зростання обсягу виконаних будівельних робіт в 2024 році збережеться. Відновлення будівельної галузі обумовлює зростання попиту з боку компаній, що займаються будівництвом, на спецавтотехніку [6].

Проведений аналіз свідчить, що потреба та відповідно попит на сучасні моделі спецавтотехніки системно зростатиме, як у світі, так і в Україні. Світовий та вітчизняний ринок спецавтотехніки відновився від обмежувальних заходів, запроваджених у зв'язку з епідемією COVID-19, перевищивши у 2023 році показники виробництва та реалізації за 2021 рік. Сучасний ринок спецавтотехніки України характеризується високим рівнем попиту, який на разі задовольняється переважно за рахунок імпорту. При цьому проведені розрахунки свідчать, що запровадження урядом ефективних заходів з розвитку вітчизняного виробництва спецавтотехніки може стати потужним імпульсом для розвитку економіки України в цілому.

1. Офіційний сайт International Organization of Motor Vehicle Manufacturers – джерела та інші електронні документи. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.oica.net/>;

2. Офіційний сайт HIAB AB – джерела та інші електронні документи. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.hiab.com/uk/>;

3. Офіційний сайт Hyva Holding B.V. – джерела та інші електронні документи. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.hyva.com/ru-ua/>;

4. Офіційний сайт Palfinger AG – джерела та інші електронні документи. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.palfinger.com/>;

5. Офіційний сайт Zoomlion Heavy Industry Science and Technology Company Limited – джерела та інші електронні документи. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://en.zoomlion.com/>;

6. Офіційний сайт GMK CENTER – джерела та інші електронні документи. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://gmk.center/ua/infographic/obsiah-budivnytstva-v-ukraini-u-2023-r-napolovynu-menshyj-za-dovoiennyj-riven/>.

Мосійчук І.В.

Аспірант,

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БУДІВНИЦТВА В ПЕРІОД ВІЙНИ

Війна суттєво вплинула на будівельний сектор, торкнувшись як відновлення житлових і нежитлових об'єктів, так і галузі в цілому. За офіційними даними, в Україні внаслідок війни знищено або пошкоджено майже мільйон житлових будинків, десятки тисяч об'єктів інфраструктури та тисячі кілометрів доріг, залізниць і мостів [1].

Будівництво зазнало серйозних втрат: частково втрачено сировинну базу та виробничі потужності. Зокрема, значна кількість металургійних підприємств, розташованих на півдні та сході країни, була зруйнована, окупована або змушена шукати нові джерела ресурсів і ринки збуту. Також зазнали змін структура та обсяги попиту на нерухомість [3].

У Київській, Чернігівській та Сумській областях внаслідок руйнування будівель і споруд утворилося приблизно 15,2 мільярда тонн будівельного сміття [1]. Загалом по Україні ця кількість, імовірно, значно більша. Детальне сортування таких відходів і створення планів їхнього повторного використання може істотно зменшити витрати на відновлення та знизити екологічний вплив.

Серед основних напрямів будівництва, які можуть розвиватися навіть в умовах війни, виділяються відновлювальні роботи, житлове будівництво, реконструкція, а також зведення і модернізація виробничих об'єктів, особливо тих, що пов'язані з військовою галуззю чи мають подвійне призначення. Реконструкція включає не лише відновлення пошкоджених споруд, але й перегляд існуючих забудов із точки зору енергоефективності та безпеки. Наприклад, модернізація бомбосховищ і укриттів, облаштування підвалів для захисту та будівництво нових захисних об'єктів не лише створює значний сегмент ринку, але й сприяє зміцненню національної безпеки.

З огляду на поточні та майбутні виклики будівельного сектора України, трудовий потенціал має зрости від 1,3 до 1,5 млн осіб. Для порівняння, за останні 10–15 років у будівництві було зайнято близько 270 тис. людей, а ринковий обсяг становив приблизно 191 млрд гривень (близько 4 млрд дол.) [2]. Якщо країна хоче залучити 400 млрд дол., необхідних для післявоєнного відновлення, кількість будівельників потрібно збільшити до 1,5 млн осіб, за різними оцінками. Це є очевидною необхідністю, адже без суттєвого розширення кадрового ресурсу неможливо реалізувати такі масштабні проекти на великих територіях [2].

Законодавчі та виконавчі органи на центральному й місцевому рівнях повинні враховувати проблему дефіциту робітників під час ухвалення рішень щодо реконструкції та розвитку.

У 2022 році будівельний ринок України скоротився приблизно на 65%. Проте в 2023 році відзначається відновлення активності: попит на будівельну продукцію та послуги почав зростати, і за підсумками року прогнозується збільшення ринку на 25%. При цьому обсяг ринку житлової нерухомості у гривнях залишиться на рівні попереднього року, ринок нежитлових об'єктів покаже зростання на 15%, а сегмент інженерних споруд продемонструє приріст у 40%.

Таким чином, в Україні назріла нагальна потреба відновлення будівництва та розробки стратегії його відбудови.

1. Білик А. Відродження будівельної галузі в умовах війни. *Український центр сталого будівництва*. 2023. 24 берез. URL: <https://uscc.ua/news/vidrozdzenna-budivelnnoi-galuzi-v-umovah-vijni>

2. Жовтяк Г.А., Богданов Р., Жовтяк А. Проблеми та перспективи розвитку будівельної галузі України в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 62. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-128>

3. Мосійчук І.В., Полінкевич О.М. Стратегія маркетингу будівельних підприємств в цифровій економіці як основа сталого розвитку. *Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф., Частина 1. Луцьк, 15 груд. 2023 р.*, Луцьк: ЛНТУ, 2023. С.312-313

4.Полінкевич О.М. Потенціал розвитку будівельних підприємств Волинської області. *Економічний форум*. 2017. № 1. С. 151–155.

Нужна О.А.

к.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ТЕНДЕНЦІЙ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ

Рентабельність активів підприємства є відносним показником, який характеризує рівень ефективності їх використання. Дослідження рентабельності активів підприємства у динаміці дає можливість вивчити, як в часі змінюється прибутковість підприємства на одиницю середньорічної вартості активів, які тенденції зазначеного показника та з певною ймовірністю визначити його прогнозне значення на певний проміжок часу.

Рентабельність активів визначається як відношення чистого прибутку до середньорічної вартості активів і показує, відповідно, скільки чистого прибутку приносить кожна гривня, інвестована в активи підприємства. Позитивно оцінюється динаміка щодо зростання рентабельності активів підприємства.

Метою нашого дослідження є вивчення динаміки показника рентабельності активів підприємств економіки України загалом і побудова обґрунтованого прогнозу на короткостроковий період.

Статистичні дані, необхідні для проведення дослідження, було взято на сайті Державної служби статистики України в розділі «Економічна статистика», вкладка «Діяльність підприємств» (табл. 1). Також у таблиці подано результати проведених розрахунків показника рентабельності активів для підприємств економіки України загалом за 2014-2023 роки.

Таблиця 1

Аналіз рентабельності (збитковості) активів підприємств економіки України загалом за 2014-2023 роки

№	Рік	Чистий прибуток (збиток), тис. грн.	Середньорічна вартість активів, тис. грн.	Рентабельність (збитковість) активів
1	2014	-590066944,5	5853270191,0	-0,101
2	2015	-373516013,2	7034024474,2	-0,053
3	2016	29705020,1	9032787294,0	0,003
4	2017	168752792,7	9976785136,0	0,017
5	2018	288305468,1	10419914844,2	0,028
	2019	523779001,5	11186513028,4	0,047
	2020	68054905,5	12088727756,9	0,006
	2021	885276479,5	13376483962,7	0,066
	2022	-276277742,8	14362570432,4	-0,019
	2023	427672584,2	15548610954,9	0,028

Джерело: побудовано автором на основі власних досліджень за даними [1-2].

Як показують дані таблиці, підприємства економіки України загалом протягом періоду дослідження функціонували прибутково, за винятком 2014-2015 і 2022 років. Це пов'язуємо з агресією зі сторони росії та, відповідно, реакцією економіки на порушення рівноваги.

Ланцюгові прирости рентабельності активів підприємств економіки України в цілому за 2015-2023 роки наведено на рис. 1.

За даними рис. 1, протягом практично всього періоду дослідження (за винятком 2020 і 2022 років) значення рентабельності активів підприємств економіки України загалом порівняно із попереднім роком зростало. Негативна динаміка показника у 2020 році пояснюється впливом на економіку пандемії коронавірусної хвороби та карантинними

обмеженнями. У 2022 році негативний вплив війни та її наслідків на економіку країни спричинив погіршення показника рентабельності активів підприємств економіки України загалом на 0,085. Тобто, якщо у 2021 році на кожну гривню середньорічної вартості активів підприємств припадало 6,6 коп. чистого прибутку, то у 2022 році на кожну гривню середньорічної вартості активів підприємств, навпаки, припадало 1,9 коп. чистого збитку.

Для прогнозування рентабельності активів підприємств економіки України в цілому нами використано можливості програми електронних таблиць MS Excel і отримано наступні результати згідно листа прогнозу (рис. 2).

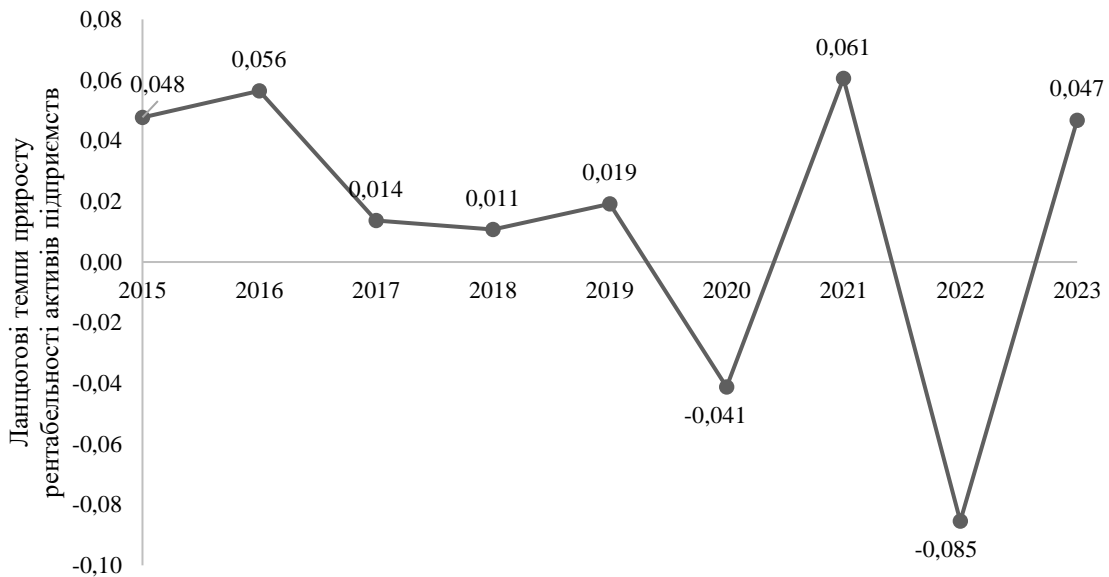

Рис. 1 – Ланцюгові прирости рентабельності активів підприємств економіки України в цілому за 2015-2023 роки

Джерело: побудовано автором на основі власних розрахунків за даними таблиці 1.

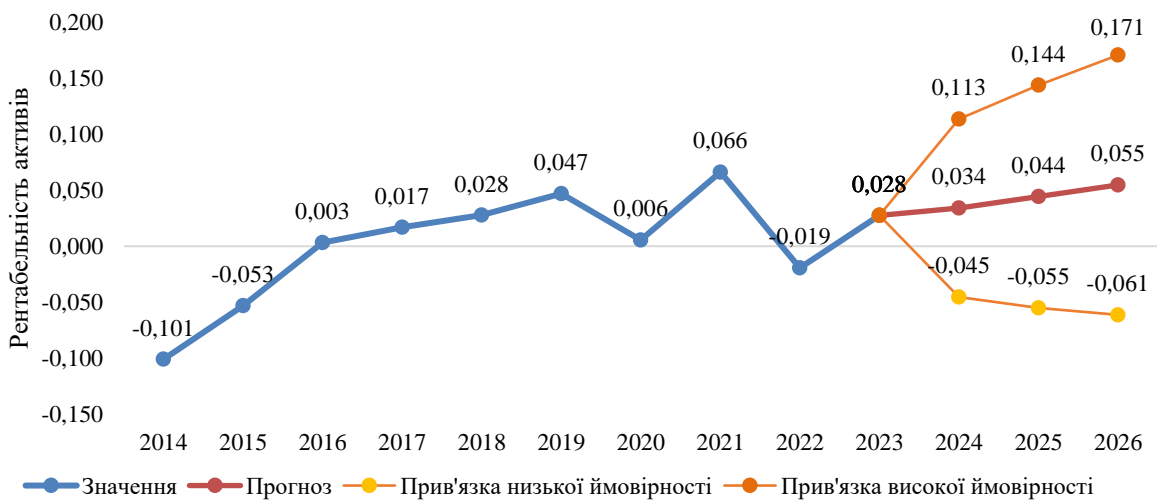

Рис. 2 – Динаміка рентабельності активів підприємств економіки України в цілому за 2015-2023 роки і прогноз на 2024-2026 роки

Джерело: побудовано автором на основі власних розрахунків за даними таблиці 1.

Таким чином, проведене дослідження дозволило вивчити динаміку показника рентабельності активів підприємств економіки України в цілому за 2015-2023 роки і здійснити прогнозування показника на 2024-2026 роки. Спостерігаємо позитивну динаміку показника рентабельності активів у прогнозному періоді і досягнення значень 0,034 у 2024 році, 0,044 у

2025 році і 0,055 у 2026 році. Звичайно, з урахуванням політичної та економічної ситуації в країні, найбільш точним є прогноз на 2024 рік.

1. Необоротні та оборотні активи, власний капітал та зобов'язання підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства за 2013-2023 роки. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/fin_new/pbp_ek_vsmm_2013_2020_ue.xlsx (дата звернення 13.11.2024).

2. Чистий прибуток (збиток) підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (без урахування банків) за 2010-2023 роки. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/fin_new/chpr_ek_vsmm_2010_2020_ue.xlsx (дата звернення 13.11.2024).

Оболенцева Л.В.

д.е.н., професор, зав. каф. Туризму і готельного господарства

Петкун Ю.А.

здобувач освіти на магістерському рівні 2 курсу ННІЕiМ

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, м. Харків, Україна

КЛЮЧОВІ ВЕКТОРИ ВІДНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Проблематика розвитку туристичної та готельної галузі в Україні набуває нових аспектів у контексті воєнного стану та подальшого післявоєнного відновлення.

Негативні фактори, будь-то військова агресія, введення санкцій, посилення візових обмежень, політичні перевороти та терористичні акти, негайно відображаються на туристичній галузі, спричиняючи зниження туристичних потоків і суттєві економічні збитки. Крім того, окремі геополітичні фактори, наприклад, військовий конфлікт або анексія територій, можуть призвести до повного руйнування туристичної інфраструктури та перетворити певні регіони країни на непридатні для туристичного використання.

Наслідки збройної агресії проти України полягають не лише в значних збитках для інфраструктури та економічних секторів, зокрема туристичного бізнесу, а й у втраті людського капіталу. Адже наразі зафіксовано багатомільйонну міграцію населення в межах країни, а також масовий виїзд громадян України за кордон, який не має туристичної мети. Ескалація конфлікту в Україні призвела до знищення цивільної інфраструктури та численних жертв серед мирних жителів. Це змусило людей покидати свої домівки, шукаючи безпечні місця, захист і допомогу.

Основними перешкодами для розвитку внутрішнього туризму та факторами, які будуть гальмувати розвиток візного туризму в Україну в післявоєнний період можна вважати [1]:

неоголошену війну на території України, яка становить загрозу для всього населення та потенційних туристів;

розміщення великої частини населення за кордоном;

знищення та втрата туристичної інфраструктури та об'єктів в районах бойових дій;

бойові дії в областях, що є ключовими туристичними центрами країни;

невизначеність у питаннях безпеки;

негативне сприйняття України на міжнародному рівні як держави, що пережила конфлікт;

висока вартість страхових полісів для іноземних туристів в Україні;

ускладнена міжнародна транспортна логістика (відновлення авіасполучення);

фінансові аспекти для українців також мають вирішальне значення при виборі напрямку подорожі;

втрата доступу до морських курортів значно впливає на вибір напрямку подорожі, а також багато українців стурбовані питаннями логістики та зручності доїзду.

Таким чином, майбутнє туристичної галузі України буде залежати від кількох чинників:

тривалості військових дій, рівня руйнувань інфраструктури та швидкості її відновлення, переорієнтації туризму з виїзного на внутрішній, особливо в західних регіонах, економічної стабільності та рівня доходів громадян, застосування маркетингових стратегій для залучення іноземних туристів завдяки зростаючому інтересу до України, а також міграційних процесів.

Ключовим чинником стане визначення місця і значення туризму в стратегічних планах розвитку України, а також організація контролю за ефективним використанням фінансових, кредитних та інших ресурсів.

Необхідно наголосити, що потік туристів в Україну можливий лише за умови забезпечення повної безпеки в країні, що має бути підтверджено міжнародними партнерами. Водночас, у післявоєнний період Україні слід продовжити розвиток тих туристичних напрямків, які були популярними до початку воєнних дій.

Війна в Україні не має прямих аналогів у сучасній історії, що ускладнює проведення коректних порівнянь та оцінку її можливого впливу на туристичний сектор. Тому доцільно звернути увагу на досвід інших країн, які пережили подібні ситуації.

Світовий досвід показує, що всі руйнування можна відновити. Україна має унікальну можливість прискорити відновлення своїх територій завдяки підтримці численних міжнародних партнерів та організацій. Водночас, у багатьох українських містах і містечках з'являється шанс створити новий, більш привабливий для туристів імідж.

Слід звернути увагу на такі глобальні тенденції в розвитку туризму, які варто враховувати при розробці національних, регіональних та місцевих стратегій [2]:

- необхідність значного посилення заходів для забезпечення безпеки туристів;
- трансформація традиційного групового туризму завдяки цифровим технологіям у бік персоналізації, диверсифікації та індивідуального підходу;
- розширення та урізноманітнення систем міжнародного страхування;
- модернізація платіжних систем, розширення можливостей онлайн-платежів;
- підвищення екологічної складової туристичних послуг, сприяння сталому розвитку екоорієнтованих моделей туристичної діяльності;
- політико-економічна інтеграція, а також заходи, спрямовані на попередження та адаптацію до сучасних викликів.

Отже, для ефективного врахування трендів у туристичному бізнесі, а також для розвитку туризму на міжнародному ринку послуг, важливо проводити аналіз актуальних тенденцій на глобальному, національному та регіональному рівнях, а також враховувати трансформаційні зміни на ринку туристичних та рекреаційних послуг.

Відновлення в'їзного туризму стане можливим лише після завершення війни в Україні, однак для повного відновлення цієї галузі знадобиться ще не один рік. Враховуючи досвід інших країн, які пережили подібні конфлікти, повне відновлення туризму в Україні значною мірою корелюватиме та буде залежати від стабільності безпекової ситуації в регіоні.

Відновлення туристичної сфери України зіткнеться з серйозними викликами, головним чином у таких ключових аспектах.

По-перше, необхідно вирішити низку питань, що стосуються організації безпеки туристів. Це включає не тільки забезпечення обов'язкових укриттів у місцях проживання, а й забезпечення дотримання правил безпеки під час проведення екскурсій та подорожей.

По-друге - відновлення транспортної інфраструктури та відновлення зруйнованих туристичних об'єктів, зокрема музеїв і історико-культурних пам'яток.

По-третє, необхідним є створення нової моделі управління туристичною галуззю України на загальнодержавному та регіональному рівнях. У цьому процесі буде корисним застосувати досвід європейських країн, де подібні управлінські моделі успішно працюють вже багато років.

Оскільки туристична галузь стане одним із ключових факторів економічного відновлення України після війни, тому важливо розпочати розробку нової стратегії розвитку

туризму, яка буде враховувати як питання безпеки, так і зміни в основних напрямках туризму в країні.

Також для відновлення вітчизняної туристичної індустрії після війни потрібно розробити інноваційні підходи до управління туристичною сферою України, зокрема, основним завданням є впровадження в Україні нових управлінських моделей, що передбачають рівноправну співпрацю між державними органами, місцевим бізнесом та професійними і громадськими організаціями.

Для відновлення туристичної галузі України в післявоєнний період важливо вже зараз розпочати створення локальних туристичних організацій в регіонах, де туризм є ключовим фактором економічного розвитку та зайнятості населення. З часом також виникне потреба в розробці та затвердженні нової Стратегії розвитку туризму в Україні, яка враховуватиме нові реалії післявоєнного періоду.

1. Чепурда Г.М., Старинець О.А., Шестель О.Г. Тренди в туризмі та готельно-ресторанному бізнесі на міжнародному ринку послуг. *Інновації та технології в сфері послуг і харчування*. 2024. № 2 (12). С. 59-67.

2. Царук В.В. Туризм в Україні в умовах воєнного стану – проблеми відновлення та пошуку нових моделей управління. *Таврійський науковий вісник*. 2023. №4. С. 15-24.

Оболенцева Л.В.

д.е.н., професор, зав. каф. Туризму і готельного господарства

Давиденко П.О.

здобувач освіти на магістерському рівні 1 курсу ННІЕiМ

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, м. Харків, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ

Туризм може бути парадоксальним, особливо коли йдеться про сучасний стан та перспективи розвитку гастрономічного туризму. Якщо розглядати гастрономічний туризм з одного боку, то глобалізація та доступність роблять світ більш відкритим, а з іншого боку, - підвищують цінність місцевих ресурсів, ідентичності та культури. Туристичні напрямки змушені підтримувати дедалі вищий рівень конкуренції і брати участь у постійній боротьбі за збереження своєї частки ринку.

У світі, наповненому переважно одноманітними товарами і послугами, найбільш значні можливості для створення цінності полягають саме в передачі досвіду. Відокремлення досвіду від операційної діяльності компаній відкриває великі можливості для економічного зростання. Враження та переживання розглядаються як четверта економічна пропозиція разом із сировиною, продуктами та послугами. Додаючи до продуктів і послуг елементи, які безпосередньо впливають на почуття туриста, учасники індустрії туризму намагаються наситити свої послуги досвідом. Оскільки деякі продукти за своєю суттю залежать від чуттєвого сприйняття, і, власне, до таких товарів належать гастрономічні тури.

У 2015 році Всесвітня туристична організація ООН визнала гастротуризм окремим сегментом світового туризму, що забезпечило платформу для співпраці між країнами. І сьогодні гастрономічний туризм є світовим трендом, і вважається одним із найдинамічніших секторів, які розвиваються у світовому туризмі.

Гастрономія поєднує в собі всі традиційні цінності, пов'язані з новими тенденціями в туризмі: автентичність, інтерес і повага до культури та традицій, здоровий спосіб життя, стійкість, досвід і враження. Отже, з вище сказаного можна дійти до основного поняття, а саме: гастрономічний тур - це спеціально підібрана програма кулінарного відпочинку, що включає дегустацію страв і напоїв, ознайомлення з технологією та процесом їх приготування,

навчання у професійних кухарів, тощо. Залежно від самої мети поїздки тур може включати всі перераховані пункти, кілька заходів або один окремий сегмент кулінарного туру.

Сьогодні у світі проходить велика кількість гастрономічних фестивалів, які приваблюють туристів з усього світу. Виділено список країн світу, які популярні для відвідування за гастрономічними критеріями, зокрема, Франція, Італія, Іспанія, Індія, Японія, Китай і Мексика, Нещодавно цей список був доповнено іншими країнами - Данією, Норвегією, Швецією, Перу та Сінгапуром [1].

Деякі країни зараз є лідерами у розвитку гастрономічного туризму, але Україна, з цього погляду, поки що не сильно відома у світі. Проведення заходів з популяризації України як країни гастрономічного туризму, міжнародна співпраця з популяризації та ознайомлення з українською кухнею, проведення в Україні міжнародних фестивалів їжі сприятимуть залученню до країни гастрономічних туристів.

Кожна область України має свої унікальні кулінарні особливості, і рівень розвитку туризму також різниться залежно від регіону. Згідно з рейтингом популярності серед туристів, найбільш відвідуваними є такі області: Одеська - 7,59%, Закарпатська - 7,06%, Львівська - 6,52%, Київська - 6,2%, Дніпропетровська - 5,82%, Івано-Франківська - 4,99%, Хмельницька - 4,81%, Тернопільська - 4,1%.

Гастрономічний туризм став переконливим сегментом у ширшій туристичній індустрії, пропонуючи унікальне поєднання культурних досліджень і кулінарних насолод. Закарпатська область України, з її різноманітними культурними впливами та унікальними природними ландшафтами, є особливо цікавим об'єктом для вивчення та розвитку гастрономічного туризму в цілому. Даний регіон, відомий своїми мальовничими пейзажами, історичними пам'ятками та яскравими традиціями, також може похвалитися відмінною кулінарною спадщиною, сформованою злиттям угорської, словацької, румунської та української кухонь.

Розвиток гастрономічного туризму на Закарпатті відображає зростаючу глобальну тенденцію, де туристи сьогодні все більше зацікавлені в дослідженні місцевої їжі та напоїв, щоб зрозуміти культурний та історичний контекст місця призначення. Зараз Закарпаття пропонує багатий вибір кулінарних атракцій, від традиційних страв і місцевих продуктів до винних турів і майстер-класів з виготовлення сиру.

Треба зазначити, що друге місце відоме як визначне місце для гастрономічного туризму в Україні, завдяки його різноманітним кулінарним пропозиціям, глибокій кавовій культурі та традиційній галицькій кухні – Львів. Місто приваблює туристів своїм унікальним поєднанням українських, польських, австрійських та єврейських кулінарних традицій із популярними стравами, зокрема львівським чізкейком, шоколадом та крафтовим пивом. Кавовий туризм, зокрема, значно зріс. Культура кави у Львові відома своїм історичним корінням. Такі заклади, як Львівська кавова фабрика, пропонують унікальний досвід «видобутку кави», де відвідувачі можуть спуститися в імітовану шахту. Крім того, у місті щорічно проходить Львівський кавовий фестиваль, який щороку у вересні збирає численних відвідувачів, щоб відзначити кавову спадщину.

Ресторанна індустрія Львова стала основною частиною туризму, вносячи значний внесок у місцеву економіку. Незважаючи на те, що під час пандемії COVID-19 та війни розвиток туризму сповільнився, з тих пір він відновився завдяки збільшенню уваги до гастрономічних і культурних заходів. Загалом місто продовжує процвітати як ключовий гастрономічний центр Східної Європи, особливо завдяки популярності його кулінарних фестивалів, кав'ярень та історичних закладів харчування, які приваблюють туристів цілий рік.

Таке зростання зробило Львів унікальним місцем для гастрономічного туризму в Україні, що обслуговує різноманітні смаки та підтримує місцеву культурну спадщину через свою їжу та напої.

Можна зазначити, що в Україні в останні роки гастрономічні тури часто включають відвідування різноманітних гастрономічних фестивалів, свят та ярмарків. Гастротуризм виник

не лише через бажання людей зберегти та презентувати унікальні особливості своєї країни, а й завдяки мандрівним та допитливим туристам, які живуть у пошуках нового та незвіданого.

Гастрономія та гастрономічна спадщина, гастрономічна культура - це те, що відрізняє один напрямок від іншого. Вони передають характерні риси місця, яке відвідують туристи. Гастротуризм втілює в собі всі традиційні цінності та нові тенденції в туризмі: знайомство з культурою та традиціями, популярність здорового способу життя, автентичність, стійкість, враження та досвід [2]. Згідно з останніми даними ЮНВТО, гастрономічний туризм приносить велику користь економіці країни. Масовий туризм традиційно залишає 5% вартості на місці призначення, тоді як пригодницький, екологічний та гастрономічний туризм залишає 65,6% на місцевому рівні. Гастрономія допомагає оживити та диверсифікувати туризм і сприяє місцевому економічному розвитку, оскільки включає різні професійні сектори - виробників, кухарів, ринки, туристичні та готельні підприємства й пов'язані з ними організації.

Українська кухня вважається однією з найбагатших і найрізноманітніших у світі. Її формування тривало протягом кількох століть, за які вона не тільки запозичила деякі іноземні страви, але й удосконалила їх рецептуру, поділившись результатами з іншими культурами. В різні епохи українські страви надихали письменників та поетів, які згадували їх у своїх творах. Сьогодні ж відомі кухарі з усього світу з задоволенням готують українські страви, які можна знайти в меню найкращих ресторанів.

1. Богуш Х.Я. Сучасний стан та напрями розвитку гастрономічного туризму. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/bogush3.htm
2. Омельницька В.О. Сутність та класифікація видів гастрономічного туризму. *Приазовський економічний вісник*. 2018. №1(6). С.15-20.

Оменюк В. Я.

Аспірант відділу НДФІ бюджетної системи та інституційних секторів економіки, ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ, Україна

МОДЕРНІЗАЦІЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ: КЛЮЧОВІ ФАКТОРИ УСПІХУ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

В умовах повоєнного відновлення, питання модернізації аграрного сектору України є вкрай важливим, оскільки цей сектор відіграє вирішальну роль у національній економіці. Аграрний сектор забезпечує значну частку валового внутрішнього продукту, експортних надходжень і зайнятості населення. Відновлення цього сектору є критично важливим для економічного зростання, стабільності і забезпечення продовольчої безпеки країни. Проте для досягнення цих цілей необхідні комплексні заходи, спрямовані на інноваційний розвиток, цифровізацію та модернізацію аграрного сектору.

Глобальні виклики, такі як кліматичні зміни, продовольча криза та демографічні зрушення, підкреслюють важливість стійкого розвитку сільського господарства. Досвід інших країн, які відновлювали свої аграрні сектори після військових конфліктів, демонструє, що поєднання інноваційних технологій, державної підтримки та міжнародної співпраці є ключовими елементами успішного відновлення.

Внесок світової спільноти на відбудову України може бути значним, оскільки глобальні події і тенденції можуть мати великий вплив на економіку, політику та суспільство країни, зокрема:

1. Економічна нестабільність в світі. Зміни на глобальних фінансових ринках, такі як економічні кризи або коливання цін на сировину, можуть вплинути на економіку України через зміни у зовнішній торгівлі, інвестиціях та інших економічних факторах.
2. Зміни у політичних ландшафтах у світі можуть мати вплив на відносини України з іншими країнами, а також на міжнародні дипломатичні відносини та співпрацю.

3. Криза біженців та міграційні тенденції в Європі можуть мати великий вплив на Україну через збільшення потоку біженців, дипломатичні відносини та внутрішню політику.

4. Зміни у міжнародних стандартах та регуляціях, таких як торгові угоди або екологічні норми, можуть впливати на українські підприємства та економіку загалом через необхідність виконання нових вимог та стандартів.

5. Геополітичні конфлікти та напруження, такі як конфлікт на Сході України або відносини з Росією, можуть впливати на стабільність та розвиток країни через загрозу безпеки та інвестиційну недостатність.

У кожному з цих випадків важливо, щоб Україна була готова реагувати на зміни в світовій ситуації та приймати належні заходи для збереження стабільності та просування розвитку.

Тож перепонами щодо впровадження прогресивних технік та технологій в агропромислових підприємствах України є:

1. Інноваційні технології та новітня техніка вимагають значних фінансових інвестицій, які багато агропромислових підприємств в Україні не можуть собі дозволити. Частина аграріїв продовжує використовувати застаріле обладнання, яке вже не забезпечує конкурентоспроможність на ринку [1].

2. Недостатність державної підтримки та стимулів. Хоча в Україні існують певні програми підтримки аграрного сектору, їх недостатньо для значного стимулювання впровадження інновацій. Відсутність цілеспрямованих податкових пільг та грантів для закупівлі сучасного обладнання є важливим бар'єром [2].

3. Відсутність доступу до сучасних знань і технологій. Багато агропідприємств в Україні стикаються з проблемою браку доступу до інформації про сучасні агротехнології та знань щодо їх впровадження [3]. Це зумовлюється як недостатністю освітніх програм, так і браком ресурсів для проведення навчання персоналу.

4. Низький рівень цифровізації. Впровадження цифрових технологій є важливим аспектом модернізації агропромислових підприємств. Однак, за даними досліджень, рівень цифровізації агросектору в Україні залишається низьким через недостатню інфраструктуру та фінансові можливості підприємств [4].

5. Недостатній розвиток інфраструктури. Недостатньо розвинена інфраструктура, включаючи поганий стан доріг та брак потужностей для зберігання продукції, також є перепорою для впровадження сучасних технологій [5]. Це ускладнює логістику та знижує ефективність агропромислових підприємств.

1. Аналіз витрат на модернізацію агропромислових підприємств // Міністерство аграрної політики та продовольства України 2023. Електронний ресурс. [Режим доступу]: <https://minagro.gov.ua/analiz-vitrat-na-modernizatsiyu>

2. Інститут аграрної економіки, "Роль державної підтримки у розвитку аграрного сектору України," 2022. Електронний ресурс. [Режим доступу]: <https://iaes.kiev.ua/derzhavna-pidtrimka-agrarnogo-sektoru>

3. Освітні програми та їх роль у впровадженні інновацій // Українська академія аграрних наук, 2023. Електронний ресурс. [Режим доступу]: <https://uaan.edu.ua/osvitni-programi>

4. Демченко Олександр. Цифровізація аграрного сектору України: виклики та перспективи // Економічний Часопис, 2022. Електронний ресурс. [Режим доступу]: <https://economicjournal.com.ua/digital-agriculture>

5. Ковальчук Олександр. Інфраструктурні проблеми аграрного сектору в Україні // Agricultural Review, 2021. Електронний ресурс. [Режим доступу]: <https://agriculturalreview.ua/infrastructure-problems>

Петролюк Ю.С.

аспірант, ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
Науковий керівник: Гребенюк Н.В.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри управління та адміністрування,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

**ЕФЕКТИВНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ КОНКУРЕНТНОЇ СТРАТЕГІЇ
ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОГО РИНКОВОГО СЕРЕДОВИЩА**

У сучасних умовах глобальних змін ринкове середовище стає дедалі непередбачуванішим, що значно ускладнює завдання керівництва компаній з розробки та реалізації конкурентних стратегій. Нестабільність ринку, зокрема економічна криза, зміни у регулюванні, інновації та глобальні ланцюги поставок, вимагає від підприємств гнучкості та адаптивності. У цій роботі розглянемо основні аспекти ефективного впровадження конкурентної стратегії в умовах мінливого ринкового середовища.

Перший крок до успішного впровадження конкурентної стратегії полягає у аналізі та глибокому розумінні нестабільності та ризиків ринкового середовища. Кожен фактор зовнішнього впливу – економічний, політичний, соціальний, технологічний – може безпосередньо вплинути на стратегічні рішення[1]. Тут важливі два підходи: моніторинг і прогнозування (регулярне відстеження ключових змін на ринку допоможе вчасно реагувати на потенційні ризики та знаходити нові можливості) та гнучке стратегічне планування (замінити статичні плани на адаптивні, що дасть змогу швидко коригувати цілі та методи залежно від ринкової ситуації).

Існують три базові типи стратегій, кожна з яких може бути адаптована під нестабільні умови:

- стратегія лідерства за витратами підходить для компаній, що мають можливість мінімізувати витрати та пропонувати товари чи послуги за конкурентоспроможними цінами. У нестабільному середовищі це дає змогу залучати широку аудиторію, яка надає перевагу економічним варіантам.

- стратегія диференціації зосереджується на створенні унікальних переваг продукту чи послуги. В умовах нестабільності така стратегія вимагає інноваційного підходу, що допоможе підприємству стати незамінним для певного сегмента ринку.

- стратегія фокусування підходить для компаній, що обслуговують вузький сегмент. Підприємства можуть пропонувати глибше задоволення потреб цієї групи, що збільшує лояльність клієнтів у кризові часи[2].

Для виживання в умовах високої мінливості компанії повинні впроваджувати операційну гнучкість і швидкість реагування:

- адаптивність продуктів - постійне вдосконалення продуктів відповідно до змінних потреб клієнтів.

- диверсифікація постачань, оптимізація ланцюгів поставок, зокрема укладення угод з декількома постачальниками.

- масштабування виробництва- перехід до більш гнучких виробничих потужностей, що можуть адаптуватися до швидких змін обсягів попиту.

Фінансова стійкість і ризик-менеджмент є важливими аспектами для мінімізації впливу ринкової нестабільності. До ключових заходів можна віднести:

- формування резервів (наявність достатнього обсягу фінансових ресурсів дозволяє зменшити вплив несподіваних подій),

- страхування ризиків (поліси страхування для зменшення фінансових втрат у разі кризових ситуацій),

– оптимізація структури витрат (ретельний контроль витрат та перерозподіл ресурсів для підвищення стійкості компанії).

У нестабільних умовах вкрай важливо залучити співробітників до реалізації стратегічних ініціатив, адже вони є виконавцями змін на місцях. Важливо, щоб кожен співробітник розумів, як його діяльність сприяє загальній стратегії[3].

У кризовий період забезпечення дистанційної роботи та підтримка крос-функціональних команд допомагає компанії адаптуватися до змін. Важливою є також підтримка нових навичок та компетенцій серед працівників, а також заохочення за ефективність у складних умовах.

У нестабільних умовах цифрові технології є не лише інструментом для оптимізації процесів, а й конкурентною перевагою. Використання штучного інтелекту, аналітики великих даних, автоматизації та хмарних технологій може підтримати компанію в розробці та впровадженні ефективної стратегії, покращити аналіз ринку та адаптивність процесів.

Підсумовуючи необхідно зазначити, що ефективне впровадження конкурентної стратегії в умовах нестабільного ринкового середовища вимагає комплексного підходу, що включає аналіз ринку, гнучке планування, управління ризиками та залучення персоналу. Постійна адаптація до змін є необхідною умовою виживання та успішного функціонування бізнесу в умовах глобальної нестабільності.

1.Ареф'єва, О., Пілецька, С., Лістрова, М. Формування конкурентної стратегії підприємства в системі антикризового управління. *Економіка та суспільство*, (43). 2022. URL:<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-35>

2.Пелих В. Види стратегій розвитку для малих підприємств. *Аналітично-інформаційний центр стратегічного розвитку суспільства: е-журнал*. 2019. URL: <https://www.cssd.org.ua/post/vidi-strategiy-rozvitku-dlya-malih-pidpriyemstv>

3.Пронько Л.М., Токар К.С. Маркетингова стратегія у формуванні конкурентоспроможності підприємства. *Ефективна економіка*. 2022. № 4. URL: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/36695.pdf>

Покачайло В.М.

аспірант відділу економіко-математичного моделювання та інформаційно-аналітичного забезпечення фінансово-економічних досліджень
ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ, Україна

ЗЕЛЕНА ЕНЕРГЕТИКА У ПРОГРАМІ ВІДНОВЛЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ЧАС

Вступ. Війна завдала значних руйнувань енергетичній інфраструктурі України, створивши виклики для забезпечення енергетичної безпеки країни та сталого розвитку. Одним із важливих аспектів відбудови України у повоєнний час є визначення пріоритетних шляхів відновлення критичної енергетичної інфраструктури, що будуть відповідати екологічним вимогам та світовим тенденціям.

Мета дослідження. Визначити ролі зеленої енергетики у відновленні енергетичної інфраструктури України.

Методи. Системний аналіз нормативно-правових актів.

Основні результати.

З початку повномасштабного військового вторгнення РФ у лютому 2022 року, енергетична інфраструктура України зазнала значних втрат, включаючи пошкодження більш ніж 50% об'єктів енергетики, включаючи електростанції, підстанції та магістральні мережі – що призвело до зростання залежності від імпорту енергоносіїв, підвищення тарифів, перманентної енергетичної кризи в східних і окремих західних регіонах України. Загальний збиток країни від знищення енергетичної інфраструктури оцінюється у десятки мільярдів доларів [1] та буде потребувати значних витрат капіталу та часу на відновлення у повоєнний час, що вбачається невід'ємним тягарем для країни без залучення зовнішніх інвестицій.

Відповідно до затвердженого кабінетом міністрів України у червні 2024 року «Національного плану з енергетики та клімату на період до 2030 року» [2], що розроблений

відповідно до вимог Регламенту (ЄС) 2018/1999 про управління Енергетичним союзом [3], Україна взяла на себе зобов'язання щодо імплементації кроків на синхронізацію з європейською енергосистемою та імплементацію європейських стандартів в управлінні енергетичними ресурсами що включає в себе розробку довгострокової кліматичної стратегії, моніторинг виконання цілей зі збільшення частки ВДЕ та підготовку регулярних звітів про досягнення у сфері енергетики. Імплементація взятих на себе урядом України зобов'язань у найближчій перспективі має призвести до інтеграція в європейський енергетичний ринок та залучення значного обсягу інвестицій у повоєнний період.

У лютому 2024 року Рада Європейського Союзу схвалила створення програми фінансової та технічної допомоги “Ukraine Facility” із загальним бюджетом 50 мільярдів євро на період 2024–2027 років [4] для підтримки повоєнного відновлення України. “Ukraine Facility” зокрема охоплює і питання модернізації енергетичного сектора України на засадах зеленої енергетики – включаючи: фінансову, юридичну та технічну підтримку у синхронізації українського енергетичного законодавства з нормами ЄС та імплементацію міжнародних стандартів; фінансування впровадження відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна та вітрова енергетика; розробку інфраструктури для виробництва зеленого водню; Відновлення та модернізацію високовольтних ліній електропередач (в тому числі, створення інтелектуальних мереж для підвищення ефективності управління енергоресурсами).

Висновки. Відновлення енергетичної інфраструктури України після війни є потребує системного підходу та значної міжнародної підтримки та інвестицій. Ініціатива “Ukraine Facility” відкриває широкі можливості для фінансування проектів зеленої енергетики, інтеграції сучасних технологій і гармонізації законодавства з європейськими нормами. Розвиток ВДЕ дозволить компенсувати втрати та забезпечити довгострокову енергетичну незалежність.

Ключові слова: енергетична інфраструктура, війна, відновлювана енергетика, Ukraine Facility, ВДЕ, Регламент (ЄС) 2018/1999.

1. Проект Плану відновлення України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/energy-security.pdf>
2. Національний план дій з відновлюваної енергетики до 2030 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennia-natsionalnoho-planu-dii-z-vidnovliuvanoi-enerhetyky-na-p-a761>
3. Регламент (ЄС) 2018/1999 про управління Енергетичним союзом. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018R1999>
4. Ініціатива “Ukraine Facility”. URL: <https://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=5a74cd67-dee8-4adf-a880-9579eaf8c188&tag=RealizatsiiaInitsiativisukraineFacility>

Прівалова Л.С.

бакалавр

Бондаренко О.О.

к.е.н., доцент кафедри загальноінженерних дисциплін та обладнання

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Кривий Ріг, Україна

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СЕРВІСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ГОТЕЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Організація сервісної діяльності в готелях є ключовим елементом успішної готельної діяльності, оскільки забезпечує зручний та комфортний відпочинок гостей. Вона спрямована на задоволення потреб гостей у проживанні, харчуванні, розваг та додаткових сервісах.

Розглянемо ключові етапи сервісної діяльності та методи їх вдосконалення задля підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства:

1. Обслуговування гостей.

1.1. Попередній етап до прибуття гостя.

-Рекламно-інформаційна діяльність: поширення інформації про готель через вебсайт, соцмережі, туристичні агентства.;

-Онлайн-бронювання;

-Підтвердження бронювання: електронна пошта, телефонний дзвінок, надсилання деталей бронювання;

-Підготовка номеру: перевірка чистоти, забезпечення необхідним матеріалами (рушники,техніка тощо).

1.2. Прибуття в готель.

-Прийом гостя: привітання персоналом, допомога з багажем;

-Ресстрація: оформлення документів, перевірка бронювання, видача ключів;

-Інформування: надання інформації про послуги готелю, правила перебування, графік роботи ресторанів, спа-зон тощо;

-Супровід до номеру, якщо це потрібно: допомога з багажем, пояснення користуванням технікою в номері.

1.3. Обслуговування гостя під час проживання.

-Надання основних послуг;

-Проживання у відповідності до заброньованого тарифу;

-Обслуговування номерів;

- Харчування в ресторанах чи кафе готелю;

- Організація додаткових послуг;

-Оренда авто;

-Екскурсійні програми;

-Спа-процедури, басейни, фітнес-зали;

-Забезпечення безпеки та комфорту: цілодобова робота рецепції, контроль безпеки, реагування на запити гостя.

1.4. Етап виїзду гостя.

-Фінальні процедури: перевірка стану номеру, оформлення рахунків, оплата.

- Прийом ключів або електронного доступу.

- Організація трансферу (за потребою гостя).

-Отримання відгуків: прохання залишити оцінку чи побажання для покращення сервісу.

2. Якість обслуговування.

Одним із головних показників успішності готелю є рівень сервісу, який оцінюється через задоволеність клієнтів, швидкість обслуговування, комфортність та гостинність персоналу.

3. Управління персоналом.

Готельний персонал має бути професійним та досвідченим у своїй роботі, а також мати відповідні навички та знання для надання високоякісного обслуговування.

4. Підготовка та мотивація персоналу.

- Професійна підготовка співробітників є основою високого рівня обслуговування.

- Мотивація персоналу, включно із системою бонусів, тренінгів та програм розвитку, сприяє підвищенню ефективності їх роботи.

5. Організаційна структура готелю.

Ефективна сервісна діяльність потребує чіткої організації, зокрема узгодженої роботи адміністративного персоналу, служби прийому та розміщення, обслуговуючого персоналу і відділу додаткових послуг.

6. Додаткові послуги як конкурентна перевага.

- Організація заходів (конференції, весілля), розважальні програми, оздоровчі послуги.

7. Контроль витрат.

- Оптимізація витрат на послуги матеріали та інші ресурси.
- Аспекти, що можуть сприяти підвищенню прибутку готелю:
 - Надання додаткових послуг за додаткову плату, які допоможуть збільшити доходи готелю.
 - Встановлення економних систем опалення та кондиціонування повітря.
 - Регулярний моніторинг кількості запасів, встановлення межі запасів та оптимізація процесу замовлення матеріалів.
 - Використання програм для бронювання номерів та замовлення послуг, встановлення системи контролю доступу та охорони об'єкта.
 - Оптимізації процесу управління готелем, зокрема, використання програмного забезпечення для автоматизації бізнес-процесів.

8. Використання технологій.

Використання сучасних технологій, таких як системи онлайн-бронювання, автоматизована система управління готелем, системи безпеки та інші, допомагає забезпечити ефективну та зручну роботу готелю. Найбільш популярні додатки для бронювання готелів в Україні: Booking.com, Expedia.com, Hotels.com. тощо.

9. Додаткові види сервісних послуг, які надаються в готелі.

Для приваблення клієнтів часто надають додаткові послуги в готелі, платні і безплатні. Це можуть бути розважальні, побутові, для сімей, бізнес чи VIP-послуги. Приваблюючи додаткові види послуг, які надаються в готелях, здатні заповнити сезони низького попиту, збільшити дохід і покращити імідж. Наприклад: ремонт одягу та взуття, прання та хімчистка; доставка квітів і подарунків; користування камерою зберігання чи сейфом тощо.

10. Розвиток готелю: готель має постійно розвиватися та вдосконалювати свої послуги та сервіс, щоб задовольняти зростаючі потреби та очікування гостей та забезпечувати стабільність бізнесу.

Отже, організація сервісної діяльності в готелі - це складний та багатогранний процес, що потребує відповідального та професійного підходу. Готельний бізнес є конкурентним середовищем, тому необхідно забезпечувати якість та інновації в своїх послугах, щоб забезпечити успішну діяльність та задоволення потреб гостей.

1. Короткова А.А. *Організація сервісу в готельному бізнесі*. М.: Юрайт, 2016.
2. Шаповалова Ю.В. *Технології обслуговування в готельному бізнесі*. К.: Центр учбової літератури, 2017.
3. Русавська В.А. *Українська гостинність: культура, традиції, бізнес. Нематеріальна культурна спадщина як сучасний туристичний ресурс: досвід, практики, інновації: тези доповідей II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25-26 жовтня 2018 р.)*. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2018. С. 55-60.
4. *Види послуг в готелі*. Вікіпедія. <https://wiki.otelms.com/uk/post/types-of-hotel-services/#:~:text=>

Руденко І. В.

аспірант кафедри економічної теорії та конкурентної політики
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ НА РИНКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ УКРАЇНИ

Ринок інформаційних технологій є наразі є одним із ключових драйверів економічного розвитку України в умовах повномасштабної війни й має продовжувати відігравати таку роль у період економічного відновлення. Саме тому усвідомлення особливостей даного ринку, в тому числі специфіку його конкуренції є надзвичайно важливою детермінантою ефективної реалізації економічної політики держави, зокрема конкурентної політики, а також оптимізації механізмів її імплементації.

Із розвитком ринку інформаційних технологій та постійних інноваційним вдосконаленням технологій, сама конкуренція на ринку почала мати свою певну специфіку

формування та функціонування. В останні роки конкурентна боротьба на ринку інформаційних технологій характеризується як динамічна та непередбачувана. Конкуренція на ринку інформаційних технологій діє як певний каталізатор інноваційно-технологічного прогресу, спонукаючи компанії до залучення та інвестування в НДДКР. Характерними рисами конкуренції на ринку інформаційних технологій є [1, с. 5; 2, с. 6; 3]:

- інтенсифікація інновацій через безперервний процес створення та постачання найсучасніших інформаційно-технологічних товарів, послуг та рішень, включаючи інвестиції у НДДКР;

- постійне оновлення пропозиції учасників ринку відповідно до стрімкого розвитку інформаційних технологій та як результат швидкої зміни потреби споживачів;

- присутність сильних мережевих ефектів, які передбачають, що зі зростанням кількості користувачів вартість продукту для користувачів зростає;

- збереження конкурентних переваг та отримання прибутків завдяки комерціалізації набутих прав інтелектуальної власності (патенти, торгові марки, права);

- об'єднання ресурсів підприємств для створення нових товарних пропозицій та таким чином створення підґрунтя для географічної диверсифікації, включаючи процеси злиття та поглинання.

За своєю природою ринку інформаційних технологій в Україні характерне зосередження великої кількості суб'єктів господарювання, які пропонують диференційовану продукцію на ринку, тим самим ототожнюючи себе більшою мірою з моделлю монополістичної конкуренції на ринку, що в свою чергу буде слугувати структурною детермінантною реалізації конкурентної політики на даному ринку.

Таким чином для підтримки існуючого конкурентного середовища конкурентна політика на ринку інформаційних технологій в Україні має ставити перед собою глобальне завдання для підтримання щонайменше нинішнього рівня конкуренції на ринку, забезпечення рівного доступу до матеріальних, фінансових, трудових та інформаційних ресурсів та унеможливлення дискримінації окремих суб'єктів господарювання, постійне посилення законодавчої бази в області конкурентного регулювання відповідно до найновіших тенденції та світових практик. Беручи до уваги такий стан ринкової конкуренції, конкурентна політика на ринку інформаційних технологій має бути направлена на:

- підтримку існуючого стану конкуренції та унеможливлення випадків створення стійкої ринкової влади і як результат, надмірного зловживанням такою певними ринковими суб'єктами;

- оптимізація економічної структури ринку, зокрема допущення створення ринкової концентрації, яка є виправданою для зростання ринку за певних економічних обставин;

- посилення ролі адвокатування конкуренції з метою впливу на економічну поведінку суб'єктів господарювання, зокрема компаній на ринку інформаційних технологій: поширення обізнаності щодо переваг справедливої конкурентної боротьби та негативних наслідків у випадку її порушення;

- забезпечення існуючого комплексного доступу до ринкової інформації усіх учасників ринку, а також поглиблення доступу до наявних обмежених ресурсів;

- посилення дієвості та ефективності законодавчої бази для прозорості та захисту прав інтелектуальної власності, оскільки цифрові активи є передумовою конкурентоспроможності багатьох компаній на ринку інформаційних технологій;

- заборона на прийняття антиконкурентних законів чи актів з боку інших органів державної влади, які обмежують конкуренцію на ринку інформаційних технологій тощо;

На додачу, конкурентна політика на ринку інформаційних технологій так само, як й забезпечення стимулювання посилення захисту економічної конкуренції й підтримання її на належному рівні [4], має враховувати тенденції та стрімкий розвиток інформаційних технологій, які трансформують традиційну економіку в цифрову, а тому має швидко реагувати на сучасні виклики – відтак сприяти розвитку конкурентного ринку інформаційного ринку, де

переважають ефективність та інновації, тим самим підсилюючи конкурентоспроможність учасників ринку.

1. Мельник Т. М., Завгородня Є. О. Теоретичні засади конкуренції та конкурентоспроможності ІТ-сектору. *Економіка та суспільство*. 2023. №52. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2550/2470>.
2. Білянський О. І., Липов В. В. Регулювання конкуренції в економіці платформ: проблеми та інструменти. *Економіка України*. 2022. №2. С. 3-19.
3. Mundt, A. Algorithms and competition in a digitalized world. *CPI Antitrust Chronicle*. 2020. URL: https://www.bundeskartellamt.de/SharedDocs/Publikation/EN/Fachartikel/CPI_Algorithms.pdf?__blob=publicationFile&v=2.
4. Уманців Ю. М., Золіна Д. О. Конкурентна політика держави за умов глобальних трансформацій. *Науковий вісник Ужгородського Університету*. 2020. №2(56). С. 52-61. [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2020.2\(56\).52-61](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2020.2(56).52-61).

Рудинець М.В.

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри цивільної безпеки
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

Бондарук В.В.

здобувач освіти II магістерського рівня 263 Цивільна безпека
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

ВПЛИВ ПРОЄКТІВ ПІДВИЩЕННЯ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я НА ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Агресія рф проти України і введення воєнного стану призвели до зростання рівня психосоціальних ризиків та появи ряду нових небезпечних чинників негативного впливу на ментальне здоров'я працівників. В умовах війни в Україні зростання психосоціальних ризиків (стрес, тривожність, депресія) має безпосередній вплив на ментальне здоров'я працівників.

Хронічний стрес і тривожність погіршують ментальне здоров'я працівників, викликаючи депресію, вигоряння та психосоматичні захворювання. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), кількість людей із тривожними розладами зростає в умовах конфліктів і кризових ситуацій. В Україні понад 70% населення стикається з високим рівнем стресу, що особливо помітно серед економічно активного населення [1; 2].

Зростання психосоціальних ризиків і погіршення ментального здоров'я мають прямий і опосередкований вплив на економічні показники діяльності компаній і підприємств, зокрема спричиняють значні економічні втрати та знижують їх прибутковість.

Під час війни підприємства відчують значний вплив нестабільності та психологічного навантаження на працівників, що безпосередньо відображається на їхній діяльності.

До основних негативних наслідків впливу психосоціальних ризиків на прибутки підприємства можна віднести зниження продуктивності праці, збільшення плинності кадрів, зростання витрат на охорону праці, ризик травматизму, репутаційні втрати.

У наслідок війни в Україні працівники зазнали значного стресу, що вплинуло на їхню ефективність і призвело до зниження продуктивності праці та виробничих показників. Постійна тривога через безпекову ситуацію. Працівники живуть під впливом загрози ракетних ударів або обстрілів, що ускладнює концентрацію на роботі [3; 4].

В умовах тривалого емоційного навантаження працівники швидше вигорають, особливо ті, хто працює у критичних галузях, таких як медицина чи гуманітарна допомога. Вигорання знижує продуктивність і викликає плинність кадрів [5; 6].

Дослідження вказують на те, що стрес і вигорання зумовлюють зменшення ефективності і працездатності через порушення концентрації, втомлюваність і зниження мотивації.

Згідно з дослідженнями, психологічний стрес і виснаження сприяють зменшенню продуктивності праці на 10-15%. Це стосується як фізичних, так і розумових завдань, що прямо впливає на загальний економічний результат компаній. Зокрема, за даними МОП, депресія та

тривога щорічно призводять до втрати значної кількості робочих днів, що оцінюється у мільярди доларів глобальних економічних втрат через зниження продуктивності праці [7].

Збільшення плинності кадрів. Втрата кваліфікованих кадрів через переїзд, мобілізацію або звільнення збільшує витрати на пошук і навчання нових працівників. Значну частину персоналу мобілізовано, емігрувало або змушено змінити роботу через бойові дії [8].

Вимушена адаптація до віддалених форматів роботи або переїзду бізнесу створює додатковий стрес як для керівництва, так і для працівників [5].

Зростання витрат на охорону праці. Підтримка психологічного та фізичного здоров'я працівників вимагає додаткових інвестицій у програми ментального здоров'я та заходи безпеки.

Ризик травматизму. Знижена концентрація через стрес може сприяти підвищенню кількості помилок і травм на робочому місці.

Репутаційні втрати. Недотримання вимог підтримки працівників може вплинути на імідж підприємства серед партнерів і споживачів.

За даними експертів зростання психосоціальних ризиків спричиняє погіршення ментального здоров'я, яке у свою чергу впливає на економічну діяльність підприємств. Без відповідних заходів, спрямованих на підтримку працівників, підприємства стикаються з такими наслідками:

- Збільшення операційних витрат через компенсації за лікарняні.
- Зниження конкурентоспроможності через втрату ефективності персоналу.
- Ускладнення стратегічного планування через постійні зміни у складі команди [9].

Війна створила безпрецедентні умови для бізнесу, у яких ментальне здоров'я працівників стало одним із ключових чинників стабільності та ефективності організацій.

Дослідження свідчать, що інвестиції в ментальне здоров'я працівників здатні суттєво знизити економічні втрати бізнесу. Згідно з аналізом, кожен долар, вкладений у програми покращення ментального здоров'я, може принести від \$1,30 до \$4,70 економічної вигоди за рахунок підвищення продуктивності, зменшення кількості лікарняних та втрат від плинності кадрів. Це включає вигоди від покращення умов праці, стрес-менеджменту та тренінгів з резильєнтності, а також програм підтримки працівників під час повернення до роботи після хвороби або кризи.

Такі втрати, як зниження продуктивності через стрес та тривожність, збільшення відсутності працівників через лікарняні та зростання витрат на адаптацію нових кадрів, були підтверджені численними дослідженнями. Наприклад, у середньому відсутність через ментальні розлади може коштувати підприємству до \$3200 на одного працівника на рік, а для осіб із серйозними розладами ця сума збільшується до \$5600. Ігнорування проблем ментального здоров'я також призводить до додаткових витрат через необхідність заміни працівників і зниження морального клімату у колективі [10; 11].

Вирішення даної проблеми у компаніях і підприємствах може відбуватися на основі розробки і реалізації внутрішніх проєктів і програм, спрямованих на покращення ментального здоров'я та зменшення психосоціальних ризиків.

Як приклад варто навести досвід компанії Imperial Brands, частиною якої є «Імперіал Тобакко», яка змогла досягти значних успіхів по зменшенню витрат за рахунок реалізації внутрішніх проєктів залучення працівників до прийняття рішень на виробництві [12].

Реалізація комплексних проєктів і програм з підвищення ментального здоров'я на робочих місцях дозволяє мінімізувати втрати пов'язані з плинністю кадрів та зниженням продуктивності праці.

1. Zelenska O. War and conflict are harming our global mental health. *World Economic Forum*. URL: <https://www.weforum.org/stories/2024/05/war-mental-health-global-conflict-safety-ukraine/> (date of access: 21.11.2024).

2. Economic and Social Impacts and Policy Implications of the War in Ukraine. *OECD iLibrary*. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/sites/4181d61b-en/index.html?itemId=/content/publication/4181d61b-en&_csp_=56c704db250f23a2bbc31916dc53e922&_itemIGO=oecd&_itemContentType=book (date of access: 22.11.2024).

3. Шевченко В. Як функціонує український бізнес під час війни: основні виклики та успішні кейси | Na chasi. *Na chasi*. URL: <https://nachasi.com/society/2023/11/03/yak-funkcionuye-ukrayinskii-biznes-pid-chas-viini-osnovni-vikliki-ta-uspishni-keisi/> (дата звернення: 23.11.2024).
4. Наумов С. Як український бізнес виживає під час війни. *Економічна правда*. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2023/03/6/697711/> (дата звернення: 02.12.2024).
5. Гаврилюк М. ЯК РОЗВИВАТИ БІЗНЕС В УКРАЇНІ У 2023 РОЦІ. *InProject - IT компанія, яка створює неймовірні digital продукти*. URL: <https://inproject.org/ukrayinskiy-biznes-pid-chas-viynu/> (дата звернення: 22.11.2024).
6. Длігач А. Стан та перспективи МСБ в Україні. Результати дослідження. *Економічна правда*. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2023/07/3/701842/> (дата звернення: 24.11.2024).
7. ILO Homepage. *International Labour Organization*. URL: <https://www.ilo.org/> (date of access: 22.11.2024).
8. Як функціонує український бізнес під час війни: основні виклики та успішні кейси | Na chasi. *Na chasi*. URL: <https://nachasi.com/society/2023/11/03/yak-funkcionuye-ukrayinskii-biznes-pid-chas-viini-osnovni-vikliki-ta-uspishni-keisi/> (дата звернення: 02.12.2024).
9. McKinsey. *McKinsey & Company*. URL: <https://www.mckinsey.com/> (date of access: 21.11.2024).
10. Business case. *Thrive at work*. URL: <https://www.thriveatwork.org.au/resources/business-case/economic/> (date of access: 21.11.2024).
11. Investing in Workplace Mental Health Makes Financial Sense - TIS Training. *TIS Training*. URL: <https://tistraining.com/investing-in-workplace-mental-health-makes-financial-sense/> (date of access: 23.11.2024).
12. Корпоративна культура воєнного часу: 5 викликів 5 рішень. URL: <https://delo.ua/business/korporativna-kultura-vojenogo-casu-5-viklikiv-5-risen-434610/>

Тесленок І.М.

к.е.н., доцент, доцент кафедри «Менеджменту та адміністрування»
НУ «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя, Україна

Железняк Ю.А.

магістрант кафедри «Менеджменту та адміністрування»,
НУ «Запорізька політехніка» м. Запоріжжя, Україна

ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ УКРАЇНИ СПРЯМОВАНІ НА ДОСЯГНЕННЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Орієнтацію на досягнення Цілей сталого розвитку декларували багато країн. Деякі із них (переважно країни Європи) доєднались до неї миттєво та вже отримали значні результати. Для інших країн перехід до сталого розвитку тільки почався. Кожна із країн маючи загальні орієнтири у вигляді 17 Цілей самостійно визначає конкретні цілі та завдання виходячи із потреб та можливостей які має та чи інша країна. Також кожна країна самостійно визначає період, необхідний для досягнення певних проміжних результатів. Це зумовлене тим, що різні країни знаходяться на різних етапах розвитку та готовності суспільства до підтримки державних ініціатив у цьому напрямку.

Більшість країн орієнтуються на 30-ти річний план впровадження Стратегії сталого розвитку. Україна обрала десятиліття. Однак є і такі, які обирають більш тривалий часовий проміжок. У якості прикладу можна навести Сінгапур. Ця країна має план на 100 років (стратегічний документ «Сінгапур XXI: Разом ми можемо змінити світ»). На базі основних документів приймають більш деталізовані плани.

Україна доєдналась до Стратегії сталого розвитку у 2010 р. Основним документом який розкривав наміри держави став Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» № 2818-VI, від 21.12.2010 р. [4].

У законі було окреслено основні засади переходу до стійкого розвитку. Зокрема Україна взяла на себе зобов'язання поступово перейти від «коричневої» економіки до «зеленої»

«Коричнева» економіка – економіка побудова на використанні технократичних підходів у розробленні управлінських рішень яка домінувала в індустріальну епоху» [7, с. 212].

«Зелена» економіка – «інноваційний та стратегічний шлях розвитку глобальної, національної та регіональної економіки де основними пріоритетами є досягнення екологічних та соціальних ефектів, спрямованих на забезпечення сталого економічного зростання» [1].

Зважаючи на рівень розвитку економіки та технології в Україні можна констатувати факт що в нашій країні переважна більшість галузей працює за принципами саме «коричневої» економіки. Тобто до сих пір більшість галузей є енергоємними та ресурсозалежними. Слід відмітити, що сьогодні експорту в Україні притаманна сировинна спрямованість. Частка матеріало- і енергоємних галузей у ньому складає понад 60% (із них 40% це продукція чорної металургії) [2]. Спостерігається значна енергоємність ВВП (витрати первинної енергії на одиницю ВВП) знаходяться на рівні 0,167 на 1% [3] що у 2,6 рази більше середнього у світі. Крім того технології мають низькі темпи оновлення, а інновації у деяких галузях є швидше виключенням ніж нормою. Такий стан економіки, помножений на військові дії та поганий менеджмент поступово перетворюють Україну на сировинний придаток Європи. Це негативний сценарій розвитку.

Натомість прийняття Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» створило підґрунтя для переходу до «зеленої» економіки. А новий Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [5] продовжив роботу у цьому напрямку.

Про рівень провадження закону свідчить позиція України у рейтингу The Green Future Index 2023 – 47 із показником досягнення цілей 4,38. Відмітимо, що жодній із країн не вдалось досягти максимальних 10 балів. Лідирує у рейтингу Ісландія із показником 6,69. Замикає першу десятку Іспанія – 5,98. За таких умов досягнення України видаються досить пристойними. Деталізація досягнень, що зумовили таку позицію подана на рисунку 1.

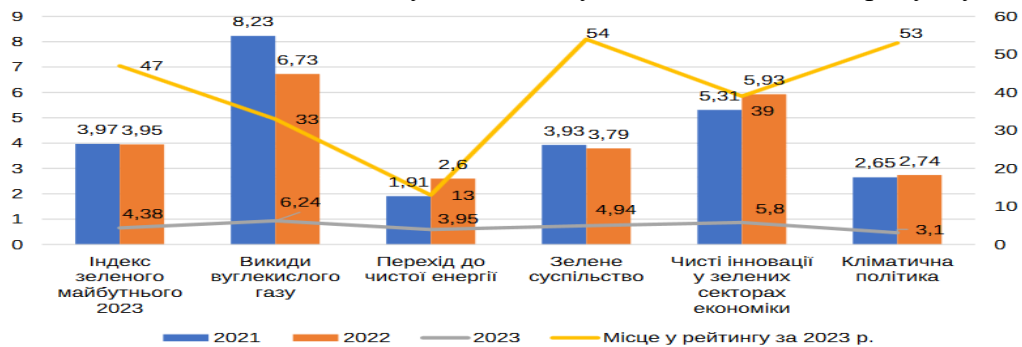

Рисунок 1 Рейтинг «Індекс зеленого майбутнього» для України [8]

Окрім зазначених законів розроблено програмний документ довгострокової дії – Стратегію сталого розвитку України, який ґрунтується на «міжнародних принципах співіснування людства і довкілля і в якому визначається мета, завдання та пріоритетні напрями поступального розвитку українського суспільства на шляху забезпечення збалансованості економічних, соціальних та екологічних чинників» [6].

Автором Стратегії є Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів. До розробки документу було залучено провідних фахівців різних галузей, сторонній міжнародних експертів та науковців. Серед документів які сприятимуть впровадженню положень Стратегії:

- Стратегія державної екологічної політики України на період до 2030 р.;
- Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»;
- Закон України «Про екологічну мережу України»;
- Закон «Про зменшення викидів парникових газів»;
- Національна стратегія управління відходами до 2030 р.;
- Закон України «Про відходи»;
- Закон про «Екологічне страхування»;
- Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 р.;
- Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату до 2030 р.;
- Стратегія низьковуглецевого розвитку України до 2050 р.
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 р. [4 – 6].

Як видно, всі ініціативи спрямовані на посилення екологічної складової сталого розвитку. Однак для повноцінного впровадження Стратегії сталого розвитку та досягнення Цілей старого розвитку слід приділити більше уваги іншим сферам, зокрема соціальній та економічній. Пильна увага до усіх складових сталого розвитку та розробка відповідного правового забезпечення дозволить Україні досягти запланованих показників навіть в умовах повномасштабного вторгнення.

1. Горбач Л., Рубан О., Гуменюк Я. Зелена економіка та стале виробництво в умовах глобалізації. *Економіка та суспільство*. 2024. № (59). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-8>. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3338/3265> (дата звернення 01.10.2024)
2. Державна служба статистики України. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 014.10.2024)
3. Енергосмістність ВВП (витрати первинної енергії на одиницю ВВП). Дія. URL : <https://data.gov.ua/dataset/17352a76-8022-46e7-bb94-c629232e5675> (дата звернення 25.10.2024)
4. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» № 2818-VI, від 21 грудня 2010 року. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17#Text> (дата звернення 14.10.2024)
5. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» № 2697-VIII, від 28 лютого 2019 року. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення 14.10.2024)
6. Нова політика ЄС з «циркулярної» економіки: можливості для України. Публікація ГО «Діксі Груп». 2020. 16 с. URL : https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2020/09/dixi_pb_circular-economy_ukr_full_3.pdf (дата звернення 16.10.2024)
7. Чала В. Особливості сучасних національних моделей розбудови зеленої економіки. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. № 2 (02). С. 212-220. <https://doi.org/10.32782/dees.2-35>. URL : <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/100/93> (дата звернення 01.10.2024)
8. MIT Technology Review. The Green Future Index 2023. URL: <https://www.technologyreview.com/2023/04/05/1070581/the-green-future-index-2023/> (дата звернення: 14.10.2024).

Ходзицька В.В.

канд. екон. наук., доцент,
доцент кафедри бухгалтерського обліку та консалтингу
Київський національний економічний університет імені Вадима
Гетьмана

КАЛЬКУЛЯЦІЯ НА ОСНОВІ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ : МІНІМІЗАЦІЯ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ В ЗВІТНОСТІ ЗІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Оцінка екологічних витрат суттєво варіюється в залежності від процесів та продуктів. Деякі ділянки виробництва можуть бути більш екологічно залежними через використання шкідливих матеріалів та небезпечних викидів, що потребують ретельного контролю та утилізації. Існують процеси, які потребують збільшення витрат на навчання, звітування та страхування через підвищені ризики. Традиційні фінансовий та управлінський облік не завжди задовольняють суб'єкт господарювання точною інформацією про екологічні витрати з двох причин;

- включення екологічних витрат до загальновиробничих накладних витрат, замість розподілу на конкретні продукти чи процеси;
- відсутність точного розподілу екологічних витрат на релевантні продукти та процеси.

Такий некоректний розподіл витрат може призводити до перекрученої інформації для управлінського персоналу та впливати на ефективний моніторинг продуктивності, ціноутворення, системи стимулювання та інші аспекти управління, які безпосередньо впливають на конкурентоспроможність суб'єкта господарювання.

Для коректної оцінки, розподілу та калькулювання господарюючі суб'єкти використовують калькулювання на основі видів діяльності для конкретних процесів чи систем, пов'язаних із значною частиною екологічних ризиків та зобов'язань [3]. Метод калькулювання за видами діяльності є особливо актуальним для оцінки та розподілу екологічних витрат через їх довготерміновий і менш матеріальний характер таких витрат, що

ускладнює їх розподіл з точки зору традиційного бухгалтерського обліку. Родзинкою методу калькулювання на основі видів діяльності є оптимальна ідентифікація екологічних витрат в тих видах діяльності, які їм притаманні.

Метод калькулювання за видами діяльності ідентифікує два підходи до відстеження потребуючих розподілу витрат на діяльність:

– *перший підхід*: компанія відкриває субрахунки бухгалтерського обліку, знаходячи коефіцієнт розподілу екологічних витрат для певного виду діяльності.

– *Другий підхід*: суб'єкт господарювання веде облік екологічних витрат в цілому, при цьому розподіляючи витрати на основі притаманності їх певним видами діяльності та взаємопов'язаним факторам витрат. За таким підходом витрати поступово переходять від понесених витрат до об'єктів витрат на основі розрахованих коефіцієнтів, розрахованих на основі причинно-наслідкового зв'язку.

Аналіз факторів та коефіцієнтів розподілу витрат спонукає до удосконалення розподілу та ідентифікації екологічних витрат. На багатьох підприємствах аналітика факторів витрат спонукає суб'єкти господарювання проводити вдосконалення та реінжиніринг процесів, які не були задіяні в традиційній системі розподілу витрат. Ефективний моніторинг витратних видів діяльності та релевантний розподіл екологічних витрат на виробі з використанням калькулювання за видами діяльності істотно допомагає в прийнятті ефективних управлінських рішень. Оперуючи інформацією про екологічні витрати, суб'єкти господарювання здійснюють оптимальні оперативні та стратегічні рішення щодо асортименту продукції. Такий інструментарій дозволяє управлінському персоналу мінімізувати витрати на виробництво, знижувати експлуатаційні витрати та узгоджувати екологічні та фінансові цілі господарюючого суб'єкта.

Але розподіл екологічних витрат на основі калькулювання за видами діяльності потребує додаткових витрат на ведення обліку витрат на екологію. Але причинно-наслідковий розподіл екологічних витрат дозволяє господарюючим суб'єктам справедливо формувати собівартість виробів та приймати ефективні стратегічні рішення задля оптимізації конкурентоспроможності.

1. Laine M., Tregidga H., Unerman J. Sustainability Accounting and Accountability. 3-тє вид. New York : Routledge, 2021. 327 с. URL: <https://doi.org/10.4324/9781003185611>.
2. Hauschild M. Z., Olsen S. I., Rosenbaum R. K. Life Cycle Assessment: Theory and Practice. Springer, 2018. 1236 с.
3. A hierarchical cost estimation tool / D. Koonce та ін. Computers in Industry. 2003. Т. 50, № 3. С. 293–302. URL: [https://doi.org/10.1016/s0166-3615\(03\)00016-2](https://doi.org/10.1016/s0166-3615(03)00016-2).
4. Turney P. Common Cents: How to Succeed with Activity-Based Costing and Activity-Based Management. McGraw-Hill Education, 2005. 336 с.
5. Quantifying environmental externalities with a view to internalizing them in the price of products, using different monetization models / T. L. T. Nguyen та ін. Resources, Conservation and Recycling. 2016. Т. 109. С. 13–23. URL: <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2016.01.018>.
6. Chakhovich T., Virtanen T. Introducing the Sustainability Framework of 'External Control' in Interfirm Control. *South Asian Journal of Business and Management Cases*. 2022. Т. 11, № 1. С. 64–73. URL: <https://doi.org/10.1177/22779779221081486>.

Хорішко А. М.

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії;
науковий керівник: Томлін О. О., д.е.н., професор,
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Полтавський державний аграрний університет, Полтава, Україна

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ

Через кризові явища в економіці за останні роки держава не надавала фінансової підтримки суб'єктам господарювання для розвитку обслуговуючої кооперації на селі.

Новостворені обслуговуючі кооперативи з'являються завдяки реалізації в Україні міжнародних грантових проєктів і програм, які сприяють їм у наданні матеріально-технічних ресурсів на умовах співфінансування з місцевого бюджету та за рахунок часткового фінансування самих учасників.

Серед причин, з яких сільськогосподарська обслуговуюча кооперація поки що не отримала достатнього розвитку в українському селі, перш за все варто назвати відсутність необхідної кількості ефективних фермерських господарств, у т.ч. сімейних, а також відсутність державної підтримки, що затягує процес поширення і розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

На нашу думку, сільськогосподарська обслуговуюча кооперація є потужною системою, яка органічно поєднує в єдине ціле всі форми багатокладної національної економіки України.

Проблемою розвитку обслуговуючої кооперації в аграрній сфері є відсутність визначення статусу сільськогосподарського кооперативу та податкового механізму регулювання на законодавчому рівні [1, С. 40].

Розвиток сільськогосподарської кооперації в Україні є одним з головних напрямів швидкого відновлення фермерського виробництва після завершення російсько-української війни, підвищення його конкурентоспроможності, забезпечення сталого розвитку сільських територій, зростання зайнятості і добробуту сільського населення [3].

Об'єднання фермерів та створення обслуговуючих кооперативів дозволить їм отримати конкурентні переваги крупних агрохолдингів, що, в свою чергу, можливо тільки за умови дієвої державної підтримки через реалізацією грантових міжнародних проєктів [2].

На етапі перетворень, спрямованих на впровадження ринкових механізмів для зміцнення обслуговуючої сфери, доцільною є активізація розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в агропромисловому виробництві, як засобу вирішення існуючих проблем членів кооперативу.

Однією з невирішених проблем, які стримують ефективний розвиток агропромислового виробництва є не відпрацьованість економічного механізму регулювання сільськогосподарської обслуговуючої кооперації.

На нашу думку, одним із основних інструментів економічного регулювання сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в агропромисловому виробництві є ціноутворення.

Формування механізму ціноутворення в агропромисловому виробництві повинно ґрунтуватися на визначенні такої ціни, яка б сприяла дотриманню еквівалентності обміну та забезпечувала сільськогосподарським виробникам рівень доходів, достатній для здійснення розширеного відтворення.

Створення ефективної державної системи фінансово-економічної підтримки розвитку агропромислового виробництва має відбуватися шляхом формування пакета законодавчих актів та нормативно-правових документів регулятивного характеру.

Впровадження зарубіжного досвіду щодо державної підтримки сільськогосподарських підприємств необхідно для стабілізації галузі сільськогосподарського виробництва.

Одними з важливих фінансово-економічних інструментів державної підтримки доходів у сільському господарстві є:

- цільові державні субсидії, спрямовані на розвиток сільських районів; субсидії, які допомагають розвитку несільськогосподарських видів діяльності в сільській місцевості;
- прями субсидії сільськогосподарським підприємствам.

Нині в Україні державна підтримка фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів здійснюється за допомогою комплексу урядових програм та заходів, спрямованих на зростання ефективності та доходності агропромислового виробництва.

Процес формування сімейного фермерського господарювання в Україні, як найефективнішої форми господарювання на селі, на наш погляд можна розглядати тільки через інституційний розвиток сільського господарства.

Таким чином, ключовими проблемами формування та розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в агропромисловому виробництві України є наступні:

- низький рівень державної підтримки;
- подвійне оподаткування обслуговуючих кооперативів;
- низький рівень професійних знань персоналу сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу.

Вважаємо, що подолання існуючих нині проблем в агропромисловому виробництві можливе за умови об'єднання фінансових ресурсів і зусиль, а саме:

- підтримувати виробників продукції;
- беручи на себе питання переробки, збуту продукції;
- постачання та ремонту техніки;
- виконання інших робіт за вигідними для засновників цінами.

1. Томілін, О. Обслуговуюча кооперація – один із проявів вертикальної інтеграції при міжгалузевій взаємодії. *Інноваційна економіка*. Тернопіль, 2012. № 10 (36). С. 39–43. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/1576> (дата звернення – 20.11.2024).

2. Ткачук, В., & Мосійчук, Н. Перспективи розвитку кооперації в аграрному секторі економіки. *Сталий розвиток економіки*. 2019. (2 (43), 5-11. URL: <https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/view/24> (дата звернення – 20.11.2024).

3. Gerasymenko, A., Ozhelevskaya, T., Lebedeva, L., & Moskalenko, O. (2022). Agricultural service cooperatives in Ukraine: Institutional development drivers. *Scientific Horizons*, 25(6), 89-99. [https://doi.org/10.48077/scihor.25\(6\).2022.89-99](https://doi.org/10.48077/scihor.25(6).2022.89-99) (дата звернення – 20.11.2024).

Шевченко О. В.

д.е.н., професор, професор кафедри регіоналістики і туризму
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна

ВИКЛИКИ ЧАСУ ДЛЯ МІСТ УКРАЇНИ ТА ВІДПОВІДІ НА НИХ У ЗАСАДАХ ПОЛІТИКИ МІСЬКОГО РОЗВИТКУ

На розвиток сучасних міст в Україні впливають кілька чинників та тенденцій. Деякі з них, як-от слабка ресурсна база, низька конкурентоспроможність, сформувалися вже тривалий час назад. Інші спричинені зовнішньою військовою агресією. Потреби міст включають необхідність виживання та підтримання мінімального рівня життя, захисту критичної інфраструктури та планування майбутнього розвитку. Різне становище міст і перспективи їх розвитку зумовлюють необхідність розроблення не лише спільної рамкової політики розвитку міст в країні, а й різних підходів до окремих міст. Це ускладнюється кількома чинниками, найголовнішими з яких є відсутність порівнянних просторових даних про міста та різна динаміка розвитку міст, що вимагає різних підходів до їх аналізу. Виникає питання, як різні дані про місто можуть відображати тенденції розвитку міст, які чинники є рушійними силами або обмеженнями, і чи є вони однаковими у всіх містах. Важливо з'ясувати, якою мірою чинник зміни чисельності населення та зниження продуктивної активності населення впливає на показники і динаміку міського розвитку.

Пропоноване дослідження зосереджується на трьох аспектах: пошук таких даних для всіх міст, які можна порівняти та проаналізувати; визначення переліку даних, які мають бути включені до статистичних спостережень; розроблення засад політики міського розвитку, які б враховували дані, що швидко змінюються і не є властивими для всіх міст. У дослідженні буде проаналізовано розвиток міст з шести регіонів України, які перебувають у помітно відмінних

умовах, і визначено, яких даних не вистачає для аналізу та як вирішити проблему нестачі даних, а також на яких засадах можна розробити конкретні інструменти регулювання міського розвитку для кожного міста та перенести досвід на інші міста України. Метою є формулювання набору інструментів для оцінювання стану міста через призму статистичних спостережень, оновлення методології та включення в аналіз додаткового набору даних для розбудови спроможності та економічної безпеки міста, і на цих засадах – побудова політики міського розвитку.

У сучасній науковій літературі політика міського розвитку будується на всебічному аналізі просторових даних. Основою для формування політики міського розвитку та містобудування є поточний ресурсний потенціал міста та бачення містом свого існування і перспектив [1]. Основним критерієм розвитку міст є нерівномірність показників соціально-економічного розвитку різних міст [2], [3]. Для формування політики міського розвитку доцільно розуміти природу цієї нерівності та її загрози для міст.

Нерівномірність розвитку міст має як об'єктивні причини, пов'язані з різницею у потенціалах, що розвивалися протягом певного часу, так і причини поточного стану, найважливішою з яких є різний рівень стійкості до зовнішніх загроз, які, вочевидь, є відмінними у містах. Виникає питання, як можна проаналізувати ці характеристики стійкості в містах.

Кожне місто має власний унікальний потенціал розвитку [4], і оцінка цього потенціалу допоможе виявити як можливості для усунення поточних загроз, так і потенціал для розроблення політики міського розвитку та розбудови стійкості. У роботі для аналізу обрано міста з різних регіонів України, які мають різні базові можливості та рівень реагування на військові загрози. Дослідниками запропоновано типологію територій України залежно від рівня безпеки [5], і ця типологія може бути застосована до територіальних міських громад.

Базуючись на потребі оновити підходи до окреслення перспектив міського розвитку з урахуванням сучасних викликів, запропоновано концептуальну схему реалізації політики міського розвитку в умовах безпрецедентних загроз сьогодення (рис. 1), яка враховує необхідність використання як різного набору даних для окремих міст, так і єдиного.

За цим підходом пропонується проаналізувати шість об'єднаних міських громад з різних регіонів України – прифронтові міста Харків та Одеса, а також міста Київ, Львів, Вінниця та Житомир, які знаходяться далі від лінії фронту, але потерпають від обстрілів. Для аналізу динаміки соціально-економічного розвитку міст можна використовувати однакові дані. Це показники розвитку промисловості, будівництва, товарообігу, капітальних і прямих інвестицій, експорту та імпорту послуг, товарів і пасажирських перевезень, середньомісячної заробітної плати та роздрібного товарообігу.

Важливим кроком у дослідженні міст є розбудова спроможності міст справлятися з викликами сьогодення. Варто оцінити стійкість міста шляхом аналізу його наявного потенціалу та його використання. Оскільки кожне місто є унікальним, тобто має характеристики, які відрізняють його від інших міст, і цей потенціал може бути трансформований в інноваційний та креативний. Тому пропонується доповнити існуючі індикатори, такі як «патентна активність» та «кількість культурних подій», іншими індикаторами для оцінки потенціалу: «імідж міста», «заходи, вжиті містом для підвищення сталого розвитку». Такі дані збираються шляхом експертних опитувань. І їх введення в муніципальні спостереження є вагомим внеском у методологію аналізу специфіки кожного міста. Відповідно, політика міського розвитку повинна як базуватися на врахуванні загальних підходів до кожного міста, так і оцінювати власний потенціал кожного міста, а також будувати заходи з розбудови стійкості міст.

Відповідно, політика міського розвитку має базуватися на інтегративному підході. Він може включати різні типи інтеграції, залежно від стратегічних орієнтирів політики міського розвитку:

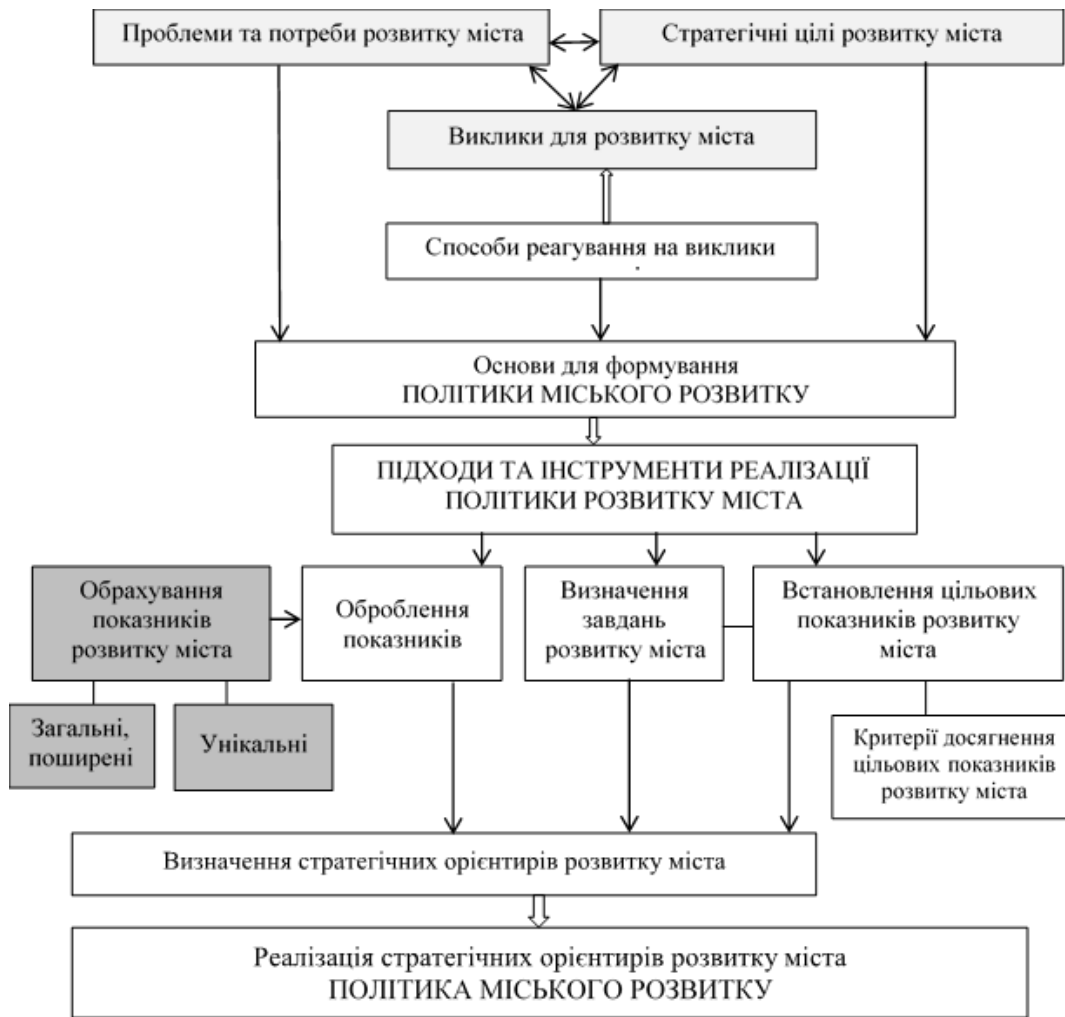

Рис. 1. Концептуальна схема реалізації політики міського розвитку в умовах викликів сьогодення (авторська розробка).

1) комплексна інтерпретація ситуації – розуміння взаємозв'язків між різними чинниками, що впливають на розвиток міста (наприклад, освіта, доходи, житло тощо), та причинно-наслідкових зв'язків (наприклад, започаткування виробництва – збільшення умов для зайнятості – збільшення надходжень до бюджету міста – зростання видатків на розвиток інфраструктури – покращення доступності та інклюзивності благ);

2) спільне розроблення стратегій розвитку міста – врахування потреб та інтересів усіх зацікавлених сторін (громадян, бізнесу, влади, асоціацій громадянського суспільства), використання самого процесу розроблення як засобу залучення зацікавлених сторін до вироблення політики міського розвитку;

3) поєднане використання ресурсів та можливостей – залучення до реалізації заходів у політиці міського розвитку ресурсів з різних джерел, різних комбінованих інструментів, однак єдиних методологічних засад та підходів.

Подібні підходи та інструменти формування і реалізації політики міського розвитку здатні вибудувати надійну і продуктивну основу для створення у містах засад стійкості та стабільного розвитку.

1. Li, Y. & Zhang, S. (2022). Research Methods and the Planning Process. In: Applied Research Methods in Urban and Regional Planning. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-93574-0_1

2. Odongo, J. and Ma, D. (2021) Perspectives in Urban Planning Research: Methods and Tools. *Current Urban Studies*, 9, 759-778. doi: 10.4236/cus.2021.94045.

3. Heinelt, H. & Terizakis, G. (2021) Innovative cities: how to explain differences between cities? An answer based on an interpretive approach, *Urban Research & Practice*, 14:5, 487-501, DOI: 10.1080/17535069.2020.1723032

4. Жук П. В., Сірик З. О. Реформа децентралізації та питання управління агломераціями в Україні. *Регіональна економіка*, 2023, № 2 (108), с. 34-40. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-2-3>

5. Шевченко О. В., Кузьминчук Н. В. Методичні підходи до типізації територій в Україні для відновлення та управління регіональною економікою. *Проблеми економіки*. 2022. № 3. С. 104–111. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2022-3-104-111>.

Шейн Є.С.,

аспірант

Нечепоренко Д.А.,

аспірант

Перерва П.Г.,

професор кафедри економіки бізнесу, д.е.н., професор

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Поняття «економічна безпека» є складною категорією і передбачає системний підхід, так як може застосовуватися до багатьох об'єктів, зокрема, до економічних суб'єктів, таких як економічна система, суспільство, держава, регіони, галузі, організації або фізична особа. Важливість забезпечення економічної безпеки в національному масштабі посилюється тим, що в нашій країні розробляється стратегія економічної безпеки (на період до 2030 року), згідно з якою під економічною безпекою розуміється стан захисту національної економіки, її регіонів та суб'єктів господарювання від зовнішніх і внутрішніх загроз, при якому забезпечується економічний суверенітет країни, єдність її економічного простору, умови реалізації стратегічної національної безпеки. пріоритети України.

Будівельна сфера займає одне з лідируючих місць в національній економіці практично будь-якої країни. Це багатогранне і багатофункціональне утворення. Будь-які зміни, що відбуваються в будь-якому з взаємопов'язаних секторів економіки, викликають реакцію ринку, що, безсумнівно, позначається на будівельній сфері. Однією з основних характеристик сучасного промислово-будівельного сектору є здатність працювати в умовах загроз економічній безпеці [1, 3, 5]. Наукові дослідження в області критеріїв економічної безпеки на рівні підприємства привели до розуміння того, що існує кореляція між економічною безпекою і фінансовою стабільністю [2, 4, 6].

Забезпечення економічної безпеки будівельних підприємств – це комплекс заходів, спрямованих на захист підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз, які можуть негативно вплинути на його фінансову стабільність, конкурентоспроможність і довгострокову життєздатність. Особливості будівельної галузі, такі як тривалість проектів, висока капіталомісткість, залежність від державних регулювань і вплив економічних циклів, вимагають розробки особливих заходів з економічної безпеки [1-7].

Основні напрямки забезпечення економічної безпеки будівельних підприємств:

- фінансова стабільність і управління ризиками: аналіз та прогнозування фінансових потоків – планування фінансів з урахуванням можливих затримок у платежах, особливо з боку державних замовників; страхування ризиків – страхування будівельних ризиків, таких як природні катастрофи, нещасні випадки на будівельному майданчику, ризики невиконання договірних зобов'язань; контроль заборгованості – уникнення накопичення боргів, аналіз платоспроможності клієнтів і партнерів.

- правова захищеність: моніторинг правових змін – регулярний контроль законодавства, зокрема, нормативних актів у будівельній сфері, регуляторних вимог та стандартів будівництва; юридичний супровід угод – перевірка всіх договорів на предмет потенційних ризиків, забезпечення юридичних гарантій і захист інтересів підприємства; ліцензії та дозволи

– дотримання всіх ліцензійних вимог і стандартів, що є важливим для уникнення штрафів та зупинення будівельних робіт;

- управління кадрами: залучення кваліфікованих фахівців – будівельна галузь сильно залежить від професіоналізму працівників, тому важливо інвестувати в навчання та підвищення кваліфікації кадрів; запобігання "відтоку" кадрів – створення сприятливих умов для роботи та конкурентної системи оплати праці для утримання кваліфікованих працівників; контроль за дотриманням техніки безпеки – для уникнення нещасних випадків і пов'язаних із ними економічних втрат;

- управління виробничими процесами та матеріально-технічне забезпечення: ефективне управління запасами – планування закупівель і контролю за використанням будівельних матеріалів, зменшення ризику втрат через крадіжки чи неправильне зберігання; оновлення технологій – інвестування в сучасні методи будівництва, технології автоматизації та оптимізації робочих процесів для підвищення продуктивності та зниження витрат; контроль за якістю робіт – запобігання браку та забезпечення відповідності вимогам стандартів, що дозволяє уникнути переробок і штрафних санкцій;

- інформаційна безпека: захист даних – забезпечення безпеки фінансової та технічної інформації, захист від промислового шпигунства та кіберзагроз; використання спеціалізованих іт-рішень – впровадження систем управління проектами та обліку для забезпечення прозорості процесів і запобігання шахрайству;

- маркетингова стратегія та робота з клієнтами: аналіз ринку та конкуренції – відстеження тенденцій будівельного ринку та поведінки конкурентів для своєчасного реагування на зміни; диверсифікація клієнтської бази – робота не тільки з великими замовниками, але й з приватними клієнтами або дрібнішими проектами для зменшення залежності від одного сегмента; управління репутацією – формування позитивного іміджу компанії, що дозволяє залучати нових клієнтів і підвищувати лояльність існуючих;

- стратегічне планування та інвестиції: розробка довгострокової стратегії – визначення напрямків розвитку компанії, інвестицій у нові проекти та можливості виходу на нові ринки; оцінка економічного середовища – аналіз макроекономічних умов (наприклад, рівень інфляції, обмінний курс, державні інвестиції у будівництво) для розробки антикризових заходів.

Комплексний підхід до економічної безпеки будівельного підприємства дозволяє захищати його від потенційних загроз і ризиків, створювати умови для стабільного зростання та підвищувати конкурентоспроможність на ринку.

1. Кобелева Т.О. Комплаєнс-безпека промислового підприємства: теорія та методи: монографія. Харків: Планета-Принт, 2020. 354 с. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/54748>

2. Зіненко К.А., Кобелева Т.О. Особливості визначення поняття економічної безпеки в будівельній сфері. Теоретичні та практичні аспекти забезпечення розвитку фінансово-економічних систем в умовах трансформаційних змін : зб. тез доп. міжвуз. наук.-практ. конф., 10 листопада 2022 р. : електрон. вид. / гол. оргком. Р.О.Кайдалов; Нац. акад. Нац. гвардії України. Харків, 2022. С. 76-78. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPIPress/60129>.

3. Черепанова В.О. Міжнародні стратегії управління стратегічними змінами / В.О.Черепанова, Т.О.Кобелева, П.Г.Перерва // Мережевий бізнес: становлення, проблеми, інновації : матеріали 13-ї Міжнар. наук.-практ. інтернетконф., 27-28 квітня 2023 р. Полтава: ПУЕТ, 2023. С. 64–68. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/68320>

4. Зіненко К.А., Кобелева Т.О. Практичні підходи до оцінки економічної безпеки будівельного підприємства. Трансформаційні зміни національної економіки в умовах євроінтеграції: збірник тез VI Всеукраїнської науковопрактичної конференції. Дубляни: ЛНУП, 2022. С. 47–51. URL: <https://lnup.edu.ua/uk/kafimignarek/newskafimignarek/4212-newskafimev221209>

5. Перерва П.Г. Економіка і маркетинг виробничо-підприємницької діяльності: Навч. посібник / За ред. проф. Перерви П.Г., проф. Гавриш О.М., проф. Погорелова М.І. Харків : НТУ «ХП», 2004. 640 с.

6. Зіненко К.А., Кобелева Т.О. Принципи інформаційного забезпечення оцінювання економічної безпеки будівельного підприємства. Фінансовоекономічні проблеми розвитку суб'єктів господарювання в період становлення інноваційної економіки : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф., 10 листопада 2022 р. / уклад. О.В. Корнух ; Криворіз. нац. ун-т [та ін.]. Кривий Ріг: КНУ, 2022. Ч.1. С. 126–130. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPIPress/60586>

7. Pererva P.G., Kocziszky G., Somosi Veres M., Kobieliava T.A. Compliance program: tutorial. Kharkov-Miskolc : LTD «Planeta-prynt», 2019. 689 p.

СЕКЦІЯ №3
УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ, ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ.

Yurii Lypka

CFA, FCCA, PhD student

National University of Water and Environmental Engineering, Rivne, Ukraine

STRATEGIC PRIORITIZATION OF INVESTMENT SECTORS IN UKRAINE AT AND
POST WAR: CREATING MULTIPLIER EFFECTS THAT ACCELERATE BROADER
ECONOMIC RECOVERY

Unprovoked war instigated by Russia against Ukraine has resulted in widespread destruction of infrastructure and significant economic disruption, necessitating a comprehensive approach to post-war recovery. International organizations and the Ukrainian government estimate that approximately 1 trillion US dollars will be required to rebuild the country and its economy, underscoring the crucial role of foreign capital attraction in supporting Ukraine's economic resurgence.

The multiplier effect, a key concept in economics, describes how an initial increase in spending can lead to a larger overall increase in economic activity and output. In the context of Ukraine's post-war recovery, strategic investments in critical sectors can potentially trigger a cascade of economic benefits, amplifying the initial investment's impact on GDP growth and employment.

Key sectors have been identified as critical for investment and prioritization. Here are the key areas:

Military Power

The military-industrial complex is a significant sector that requires substantial investment. Given the ongoing conflict, enhancing military capabilities is crucial for national security. Investments in this sector are aimed at restoring and developing the military-industrial base, which is essential for Ukraine's defense and security. Investments in this sector can have significant spillover effects on civilian industries, particularly in areas such as advanced manufacturing, communications technology, and cybersecurity [1].

Critical Infrastructure

Critical infrastructure, including housing, logistics, and industrial facilities, has been severely impacted by the war. Investing in the reconstruction and development of these sectors is vital for the country's economic recovery and the return of refugees and internally displaced persons. This includes investments in residential construction, industrial facilities, and logistics infrastructure to support economic activities and social stability [2, 3].

Energy Security

Energy security is a strategic priority, particularly given Ukraine's dependence on fossil fuels and the need to align with the European Union's renewable energy targets. Investments in the energy sector focus on transitioning to renewable energy sources, such as solar and wind power, and addressing the challenges posed by mine-infested territories. Green bonds and other innovative financial instruments are being utilized to finance renewable energy projects, which are critical for a sustainable energy future [4].

Digital Transformation

Digital transformation is essential for Ukraine's economic development and resilience. This involves investing in digital infrastructure, innovative financial instruments, and the widespread use of various types of securities to attract investment capital. Enhanced digital infrastructure can facilitate the transition to a digital economy, improving service delivery and business operations [5].

Key Strategies and Recommendations

- **Diversification and Innovation:** Encourage diversification of the economy, particularly in sectors like agriculture, which has shown significant growth potential despite the war. Innovation

processes should be extended to small and medium-sized enterprises to enhance their resource capabilities [6].

- Foreign Investment: Attracting capital from international partners is crucial for restoring and developing strategically important sectors. This includes simplifying domestic regulations to expand the list of financial instruments and attract more foreign direct investment [7].

- State Regulation and Support: Effective state regulation and support mechanisms are critical for revitalizing Ukraine's economy during and after the war. By improving the legal framework, enhancing the investment climate, providing financial support, and strategically prioritizing key sectors, Ukraine can attract both domestic and foreign investments essential for its recovery and long-term growth [8].

- Sector-Specific Investments: Focus on sector-specific investments, such as in the forestry sector, which has economic, social, and natural-strategic development potential. This involves adapting investment activities according to relevant laws and regulations [9].

By prioritizing these sectors and implementing these strategies, Ukraine can enhance its economic resilience, security, and long-term development.

1. O. Lemishko, N. Davydenko, A. Shevchenko (2022). Strategic directions of the economic recovery of post-war Ukraine. *Journal of Innovations and Sustainability*, Vol. 6 No. 2.

2. Druz, V., & Shulyk, Y. (2024). THE NEEDS OF UKRAINE'S ECONOMIC SECTORS FOR FOREIGN INVESTMENTS IN LIGHT OF THE DAMAGES CAUSED BY THE WAR. *Scientific Notes of Ostroh Academy National University, "Economics" Series*.

3. Rakytska, Anna O. and Oleh O. Rakytskyi. "Development of the Investment and Innovation Environment in Ukraine and Ways to Restore it in the Post-War Period." *Business Inform* (2023): n. pag.

4. Oleksiv, I., & Dribniuk, A. (2023). Analysis of modern tools of investment in renewable energy of Ukraine. *Management and Entrepreneurship in Ukraine: the stages of formation and problems of development*.

5. G., Matviienko-Biliaieva. (2023). 5. The importance of digitization in the post-war recovery of the economy.

6. Pravdiuk, N. (2023). ANALYTICAL ASPECT OF THE INVESTMENT SUPPORT OF AGRICULTURE IN UKRAINE. *Green, Blue and Digital Economy Journal*.

7. D.V., Riznyk. (2023). 5. Priorities and mechanisms for enhancing ukraine's investment strategy in the post-war reconstruction period.

8. Matsuka, V. (2022). STATE REGULATION OF FOREIGN INVESTMENT IN UKRAINE. *Visnik Mariupol's'kogo deržavnogo universitetu Seriâ Ekonomika*.

9. 8.Dykan, V., & Khoroshko, O. (2023). THE MODERN INVESTMENT MANAGEMENT MODEL OF THE FORESTRY COMPLEX OF UKRAINE. *Economic Bulletin of National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute"*.

Roman Miakota

postgraduate,

SESE "The Academy of Financial Management", Kyiv, Ukraine

Oleksandr Kutsovskiy

postgraduate,

Academy of Labor Social Relations and Tourism, Kyiv, Ukraine

FEATURES OF PUBLIC DEBT MANAGEMENT IN THE CONDITIONS OF POST-WAR RECONSTRUCTION

The relevance of the research topic is due to the deep economic crisis caused by military aggression and the need for quick and effective reconstruction of Ukraine. A significant increase in public debt combined with a decrease in budget revenues creates high fiscal risks that require immediate and well-thought-out solutions. In conditions where investment is a key factor in economic growth, reducing the debt burden becomes a necessary condition for ensuring long-term financial stability. In view of this, the formation of a comprehensive strategy for public debt management, which minimizes risks and creates conditions for attracting capital, is an extremely urgent task for the Ukrainian economy.

The purpose of the study is to determine the mechanisms for reducing the debt burden of Ukraine, which will ensure the financial stability of the state and create conditions for attracting investment in reconstruction. The object of the study is the public debt management system of Ukraine, which is under the influence of internal and external economic factors.

The research methodology is based on a systemic approach, which includes methods of economic and mathematical modeling, scenario analysis and comparative analysis. The theoretical basis is modern research in the field of public debt management and the experience of other countries in post-crisis fiscal risk management. Special attention is paid to the analysis of international practices of debt restructuring, the attraction of alternative financing and the development of institutional mechanisms for transparent management of public finances.

The obtained results demonstrate that reducing the debt burden is a multifactorial process that includes measures of a financial, institutional and international nature. In particular, the following mechanisms are proposed [1–7]:

restructuring of external debt obligations (development of individual agreements with major creditors, including extension of repayment terms, reduction of interest rates and partial write-off of debts. Ukraine's experience in negotiations with international financial institutions has already shown the effectiveness of this approach, which made it possible to reduce the debt burden by USD 1.5 billion every year);

the use of recovery-oriented debt instruments (the introduction of "green", social and recovery bonds, which allow attracting financing for specific projects with transparent monitoring of the use of funds. For example, it is expected that the issue of "reconstruction bonds" will be able to attract more than USD 5 billion over the next three years);

optimization of internal debt management (conducting institutional reforms to increase the transparency and efficiency of the public debt management system. The implementation of digital debt monitoring tools will reduce administrative costs by 20% and increase the accuracy of forecasting fiscal risks);

introduction of debt financing mechanisms through infrastructure projects (creation of public-private partnerships that allow financing critical projects without a significant increase in debt). This can reduce the debt burden by USD 3-4 billion in the medium term;

attraction of grants (cooperation with international organizations, such as the European Union, the World Bank, the IMF, makes it possible to obtain grants for financing social and humanitarian needs). Only in 2023, Ukraine received more than USD 4 billion in grants, which significantly reduced the need for new borrowing;

formation of a risk management system for public debt (creation of an integrated risk management platform that considers both macroeconomic and political risks, will allow more effective forecasting of possible financial threats and prompt response to them).

The practical value of the proposed mechanisms lies in the formation of a clear and coherent strategy for public debt management in the conditions of post-war reconstruction. The implementation of these mechanisms will contribute to the reduction of fiscal risks, which is a key factor in restoring the confidence of international investors and ensuring long-term economic stability.

In addition, the developed recommendations have high applied significance, as they allow combining the efforts of various institutions and international partners in achieving common goals. For example, the complex implementation of mechanisms for reducing the debt burden will allow to reduce the total debt burden by 15-20% over the next five years.

Thus, effective management of public debt is the basis for successful economic recovery of Ukraine. Implementation of the proposed mechanisms will not only reduce fiscal risks, but also create the necessary conditions for attracting investments in strategically important sectors of the economy. This approach will allow Ukraine not only to overcome the crisis, but also to lay the foundation for sustainable development in the future.

1. Petrukha N., Petrukha S., Miakota R. Debt Policy in the Conditions of the War Economy and Post-War Recovery. *Трансформація економічної системи в умовах інформаційно-технологічних викликів*. Рига, Латвія : Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2024. С. 87–107 DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-437-5-5>
2. Petrukha S., Petrukha N., Miakota R. Debt Policy of Ukraine in the Conditions of Modernization of Public Finances. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10 No. 3. P. 276–288. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-3-276-288>
3. Петруха Н., Клименко К., Петруха С. Українська незламність – стійкість державних фінансів в умовах війни. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. № 3. С. 56–72. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-75-56-72>
4. Petrukha N., Klymenko K., Petrukha S., Miakota R. Orthodox-Innovative Exposition of Financial Mechanisms of the Post-War Reconstruction of the Economy of Ukraine. *Economics, Finance and Management Review*. 2024. № 2(18). P. 101–120. DOI: <https://doi.org/10.36690/2674-5208-2024-2-101-120>
5. Петруха Н., Куцовський О., Петруха С. Іманентність та типологізація державного боргу й боргової політики в кризових умовах. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. № 1. С. 93–104. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-73-93-104>
6. National Bank of Ukraine. *Ukraine's Economic Recovery and Debt Stabilization: A Mid-Year Report*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q3_en.pdf?v=8
7. Ministry of Finance of Ukraine. *National income strategy until 2030*. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf

Ostapenko R.M.

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting, Audit and Taxation, State Biotechnological University, Kharkiv, Ukraine

Kovalevska N.S.

PhD in Economics, Associate Professor, Professor of the Department of Accounting, Audit and Taxation, State Biotechnological University, Kharkiv, Ukraine

INNOVATIVE FINANCING MODELS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES

In the modern world, innovative financing models are becoming increasingly important, especially in the context of ensuring sustainable development of enterprises. In Ukraine, where the economy is facing numerous challenges, the introduction of the latest financial mechanisms is extremely relevant. These models not only help companies raise capital, but also contribute to their competitiveness and resilience to external economic shocks.

Sustainable development of enterprises in Ukraine requires a comprehensive approach that includes not only traditional methods of financing but also innovative solutions. For example, crowdfunding, venture capital and social investment are becoming important tools for implementing business ideas. These financing models allow entrepreneurs to obtain the necessary resources while engaging the public in the investment process.

Globally, sustainable development is becoming an important part of political and economic strategies. Many countries are incorporating sustainability principles into their national programmes in an effort to achieve the goals set by the United Nations, including the Sustainable Development Goals (SDGs). These goals cover a wide range of issues, from poverty reduction to quality education and environmental protection.

In Ukraine, the concept of sustainable development is also gaining popularity, especially in the context of economic reforms and integration into the European community. Recently, there has been a growing interest in environmentally friendly technologies, renewable energy sources and socially responsible business. Ukrainian entrepreneurs are increasingly aware of the importance of environmental and social aspects in their operations, which has a positive impact on their competitiveness.

In addition, the local context of Ukraine requires the adaptation of global trends to the country's specific conditions. This implies the development of new business models that take into account the social needs of the population and environmental challenges. Thus, sustainable development is becoming not only an ethical necessity but also a strategic requirement for successful business in Ukraine.

Traditional models of corporate financing include several main sources of capital, such as bank loans, equity and bond issues, and internal reserves. These models have their advantages and disadvantages, which can affect the sustainability of a business.

One of the main advantages of traditional financing is accessibility. Banks offer a variety of loan programmes that allow businesses to obtain the necessary funds for development. Also, the issuance of shares and bonds can provide a stable source of capital for large companies. Internal reserves, in turn, allow businesses to avoid debt service costs, making them more financially flexible.

However, traditional financing models also have their drawbacks. For example, obtaining loans can be difficult due to high collateral and financial reporting requirements. This can be an obstacle for small and medium-sized enterprises that do not always have sufficient assets to secure loans. In addition, investor participation through the issuance of shares can lead to dilution of ownership, which is not always acceptable to entrepreneurs.

In the context of sustainable development, traditional financing models may not always meet modern requirements. They often fail to take into account environmental and social aspects that are becoming increasingly important to businesses. For example, traditional loans may encourage businesses to pursue short-term profits rather than invest in environmentally friendly technologies or socially responsible projects.

Thus, while traditional financing models have their advantages, their limitations call into question their effectiveness in the context of sustainable development. Businesses seeking to achieve long-term success may need new, more innovative approaches to financing that emphasise the social and environmental aspects of their operations.

In Ukraine, innovative financing models are constantly evolving to reflect the needs of the modern business environment and global trends. Crowdfunding, venture capital and social investment are among the main models that are gaining popularity.

Crowdfunding has become an important tool for start-ups and small businesses that have difficulty accessing traditional financing. It is a mechanism that allows you to raise funds from a large number of people through online platforms. For example, platforms such as Big Idea or StartUp Ukraine allow entrepreneurs to present their projects and attract investors who are interested in supporting innovative ideas. Crowdfunding not only provides finance, but also helps to test the product concept on the market by attracting previous consumers.

Venture capital is another important model that involves attracting investors to finance high-risk startups. In Ukraine, venture capital funds such as AVentures Capital and U.Ventures are actively investing in technology companies. This approach provides companies not only with financial resources, but also with expertise and a network of contacts, which is critical for early stage growth.

Social investment, on the other hand, focuses on achieving social and environmental goals alongside financial returns. In Ukraine, initiatives such as Social Impact Investment provide funding for projects that aim to have a positive social impact, such as in the areas of education or healthcare. This approach allows attracting investments in projects that may not generate immediate profit but have the potential for sustainable development.

These innovative models not only promote entrepreneurship but also provide new opportunities for investors interested in supporting socially responsible projects.

The state plays a key role in promoting innovative financing models, which is essential for the development of enterprises in Ukraine. The government implements a variety of programmes and initiatives aimed at stimulating investment and supporting entrepreneurship. This can include both financial mechanisms and administrative measures that help to create a favourable environment for innovation.

One of the main initiatives is government funding programmes for start-ups and small businesses, which often face difficulties in accessing capital. For example, the Affordable Loans 5-7-9% programme enables small and medium-sized enterprises to obtain loans on favourable terms to invest in new technologies and expand their business. This allows entrepreneurs to focus on innovation instead of worrying about financing costs.

In addition, the government actively supports the development of venture capital in Ukraine. Initiatives such as the Ukrainian Startup Fund provide funding for promising startups operating in the technology sector. The fund not only provides financial support, but also promotes the development of the startup ecosystem by attracting investors and experts.

Government support also includes training and advisory programmes for entrepreneurs seeking to implement new financial models. These initiatives may include seminars and workshops that help entrepreneurs understand how to use new financing tools such as crowdfunding or social investment.

Thus, the role of the state in promoting innovative financing models is crucial for the development of entrepreneurship in Ukraine, as it provides the necessary resources, knowledge and support to realise ambitious business ideas.

The implementation of innovative financing models in Ukraine faces numerous challenges and barriers that can significantly slow down the process of adaptation of enterprises to the new environment. First, one of the main challenges is the lack of awareness of entrepreneurs about available innovative financial instruments. Many businesses, especially in the regions, do not have sufficient information about crowdfunding or venture capital opportunities, which limits their chances of attracting the necessary resources.

Second, the lack of an appropriate legal framework also poses a serious barrier to the introduction of new financial models. Uncertainty in the regulatory environment can scare away potential investors and complicate start-up financing processes. For example, insufficient legal regulation of crowdfunding can lead to the risk of fraud, which will negatively affect the credibility of this financial instrument.

Another significant challenge is the limited access to capital for small and medium-sized enterprises. Often, these businesses do not have sufficient assets or credit history to qualify for financing, making it difficult for them to adopt innovative models. Many traditional financial institutions still follow conservative approaches that do not meet the needs of modern businesses.

In addition, cultural and psychological barriers also play an important role. There is a stereotype in society that innovation and risk-taking do not always lead to success, and entrepreneurs may avoid new financing models for fear of failure. It is important to change this paradigm by encouraging entrepreneurs to experiment and implement new ideas.

The prospects for innovative financing models in Ukraine look promising, given the dynamic changes in the global economic environment and the specific needs of Ukrainian businesses.

One of the main trends is the growing popularity of crowdfunding, which allows small and medium-sized enterprises to raise capital from a wide audience. With the development of technology and e-commerce, Ukrainian crowdfunding platforms are gaining popularity, creating new opportunities for entrepreneurs. This is especially important in times of economic instability, when traditional financial institutions may be less willing to provide loans.

Venture capital also has great potential for development in Ukraine. As the number of startups and innovative companies grows, investors are increasingly looking to the Ukrainian market. Thanks to the support of the government and international organisations that encourage investment in technology projects, Ukraine can become an attractive destination for venture capital funds.

In addition, social investment, which focuses on achieving positive social and environmental outcomes, is gaining popularity. This is in line with global trends where investors are increasingly paying attention to the ethical aspects of business. New initiatives are emerging in Ukraine to support projects aimed at addressing social issues such as healthcare, education and the environment.

An important aspect is the adaptation of international experience to local conditions. This includes the development of new legal frameworks that support innovative financing models, as well as educational programmes for entrepreneurs. Understanding and implementing best practices from other countries will help Ukraine develop its economy using the latest financial instruments and technologies.

To achieve sustainable development of enterprises in Ukraine, it is important not only to introduce innovative financing models, but also to create a favourable environment that would support their use. Adapting international experience to local conditions will be the key to success in this area.

In summary, the introduction of modern financing models is key to the sustainable development of enterprises in Ukraine. This will require a comprehensive approach to optimising existing models and developing new mechanisms to support innovation.

1. Національний банк України. Політика щодо розвитку сталого фінансування на період до 2025 року. Київ, 2021. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Policy_rozvytok-stalogo-finansuvannja_2025.pdf

2. Muzychenko-Kozlovska O. Strategy for the Development of the Innovative Activity of the Enterprise on the Basis of Sustainable Development. Economics: time realities. 2024. Vol. 2, no. 72. P. 30–38. URL: <https://doi.org/10.15276/etr.02.2024.4> (date of access: 24.11.2024).

Андрєєв А. О.

аспірант,

ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ, Україна

Яворський В. В.

аспірант,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ: ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ

Майбутній повоєнний період ставить перед Україною завдання швидкого та ефективного відновлення. В умовах значних збитків, завданих інфраструктурі, економіці та соціальній сфері, пріоритетності питань оборони та безпеки, обмеженості фінансових ресурсів, роль державних фінансів загалом та державного бюджету зокрема, як інструменту стратегічного управління, буде лише зростати. Адже саме державні фінанси дають можливість концентрувати ресурси на найбільш вагомим напрямках. Проте процес відновлення буде супроводжуватись значними викликами, що постануть перед державою в процесі реалізації політики відновлення. Аналіз міжнародного досвіду та адаптація успішних практик із суміжних областей може стати основою для формування ефективної політики у сфері управління державними фінансами.

Метою цього дослідження є визначення ролі державних фінансів у вирішенні пріоритетних завдань повоєнного відновлення та аналіз основних викликів, які постають у цьому процесі. Дослідження базується на матеріалах інших дослідників, які спеціалізуються на даній тематиці, і представлені в наукових роботах [1–6].

У дослідженні застосовуються методи порівняльного аналізу, системного підходу, вивчення статистичних даних, а також аналіз практик повоєнного відновлення в інших країнах.

Роль державних фінансів розкривається через функції, які вони виконують. В період повоєнного відновлення економіка України входить з рядом дисбалансів, що повинні бути враховані в реалізації політики відновлення. З точки зору державних фінансів слід зазначити, що вони не можуть на 100 % сконцентруватись на економічній ефективності, адже повинні виконувати й соціальну функцію, що буде додатковим, але необхідним навантаженням на них [3; 5].

Серед основних дисбалансів, які стануть викликами перед державними фінансами, слід виділити три. Перший – це дисбаланс фінансування. Війна значно обмежила можливості фінансування на внутрішньому ринку, тоді як воєнні витрати призвели до значного зростання зовнішнього боргу, який склав 85 % від ВВП у 2023 році, і продовжує зростати. Необхідність наповнення бюджету на тлі війни призводить, то непопулярних, але необхідних змін в

фіскальній політиці – збільшення податків, але в цьому аспекті слід не забувати, що на державні фінанси покладена і стимулююча функція, що потребує розробки низки стимулів для збільшення економічної активності всередині країни. Другим є дисбаланс економічної активності, що виражається як в зміні історичного потенціалу регіонів в наслідок прямих збитків від військових дій, адже найбільш постраждалими є регіони з високо розвинутою промисловістю, так і дисбаланс в людському потенціалі, викликаний як прямими збитками – людськими втратами, так і внутрішньою та зовнішньою міграціями. Питання збільшення економічної активності населення шляхом створення нових робочих місць, перекваліфікації, стимулювання повернення зовнішніх мігрантів вже на сьогодні стоять гостро. Не менш важливим є дисбаланс потреб, адже витрати на безпеку та оборону залишаються пріоритетними для забезпечення довготривалої стійкості держави і після закінчення активних бойових дій, проте зросте роль соціальної та економічної складових.

Всі ці дисбаланси не є окремими явищами, а тісно переплітаються один з одним. Тому їх вирішення потребує комплексного підходу у державних фінансах, щоб враховувало всі складові (безпекову, економічну, соціальну) в коротко- та довгостроковій перспективах. Їх вирішення не можливе без пріоритезації напрямків та дій, створення дорожніх карт відновлення з часовими чек-поінтами та ефективними елементами контролю за використанням коштів. Саме державні фінанси повинні стати флагманом запровадження цих дій, планів їх реалізації та інструментів контролю.

На тлі війни єдиний пріоритет повоєнного відновлення, що не викликає дискусій у суспільстві, є пріоритет обороноздатності та безпеки. Пріоритетний розвиток військово-промислового комплексу може стати запорукою не лише в питаннях безпеки, а й в економічній складовій, адже має значний експортний потенціал на тлі глобального зростання витрат на безпеку у світі. Україна має необхідну наукову базу, валідний воєнний досвід для розуміння сучасних потреб, що дозволяє їй потенційно стати глобальним лідером в даному напрямку. Сучасні продукти ВПК – це продукти з високою часткою доданої вартості, що в середньо- та довгостроковій перспективах дозволить інвестувати ці ресурси в розвиток інших сфер й забезпечить довготривалу стійкість держави.

Готовність інвесторів (як внутрішніх, так і зовнішніх) інвестувати в економіку України буде залежати від рівня впевненості в безпеці нашої країни. В даному аспекті важливо не лише мати впевненість в здатності країни забезпечити своє існування як суб'єкта міжнародного права, а й у впевненості у верховенстві права. Боротьба з корупцією повинна стати пріоритетною, а цифровізація економіки, в тому числі і державних фінансів, – одним з найбільш дієвих інструментів. Фокус на цифровізації економіки дозволить не лише ефективно контролювати використання коштів, а й застосовувати новітні інструменти даних-аналізу для пошуку нових точок зростання і розвитку [1; 4; 6].

Базою будь-якого економічного зростання є наявність необхідної інфраструктури, тому її відновлення є пріоритетним завданням в процесі повоєнного відновлення. Слідування принципам сталого розвитку в інфраструктурних проєктах, фокус на відновлювальні джерела енергії може надати широкий доступ до іноземних інвестицій як зі сторони міжнародних організацій, так і зі сторони приватних інвесторів, що матиме позитивний вплив на існуючий дисбаланс у фінансуванні [5]. В короткостроковій перспективі відновлення інфраструктури також вирішить питання економічної активності населення, адже матиме значну потребу в робочій силі, а в середньо- та довгостроковій перспективах створить можливість для розбудови економіки України [1].

Невід'ємною складовою державних фінансів є їх соціальна функція, тому соціальна політика також має бути серед пріоритетів. В соціальній політиці в першу чергу слід утриматись від популістських рішень «для всіх», а зробити її більш точковою для найбільш вразливих верств населення, з впровадження дорожньої карти розширення соціальних гарантій на більш широкі верстви населення. Повсемісне впровадження цифровізації повинно

надати можливості для ефективного використання точкової соціальної підтримки, точок контролю її використання та побудові ефективних моделей розширення [2].

Створення економічних стимулів розвитку для суб'єктів господарювання забезпечить зростання економіки України в середньо- та довгостроковому періоді, тому також потребує пріоритетної імплементації від державних фінансів в програмі повоєнного відновлення. Для створення ефективної політики стимулів слід звернутись до міжнародних практик і приділити значну увагу їх адаптації до українських реалій [6]. План Маршала, повоєнне відновлення Японії та країн Балкан надає низку напрямків, які потребують глибокого аналізу на можливість їх імплементації в Україні в реаліях економіки 21-ого століття.

Основними пріоритетними напрямками повоєнного відновлення для державних фінансів повинні стати ті напрямки, що відповідають принципам зміцнення суверенітету, соціальної справедливості, стійкого розвитку, з дотриманням принципу нульової терпимості до корупції в процесі їх реалізації.

1. Петруха Н., Клименко К., Петруха С. Українська незламність – стійкість державних фінансів в умовах війни. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. № 3. С. 56–72. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-75-56-72>

2. Петруха Н., Петруха С., Жмаєв А., Синкевич М. Цифровізація економіки та державних фінансів: сучасні тенденції та повоєнна парадигма. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 7(35). С. 152–172. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-7\(35\)-152-172](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-7(35)-152-172)

3. Петруха С. В., Палійчук Т. В., Петруха Н. М. Місцеві фінанси в умовах коронакризи: нова бюджетна архітектоніка та фінансова спроможність регуляції секторальних і соціально-економічних процесів. *Фінанси України*. 2020. № 12. С. 83–105. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2020.12.083>

4. Melnyk S., Chabaniuk O., Ravlinko Z., Petrukha N., Bodnariuk I. Formation of a security environment for personnel management of socio-economic systems before and during the war: *Legal aspect. Cuestiones Politicas*. 2023. Volume 41 (78). P. 493–503. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4178.34>

5. Petrukha S. V., Tripak M. M., Petrukha N. M., Konovalenko D. V. Modernization of Public Finances and Resilience of Veteran Business. *The Problems of Economy*. 2024. № 3 (61). С. 249–260. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-3-249-260>

6. Petrukha S., Konovalenko D., Petrukha N. Inclusive Economy and Public Finance: Current Condition and Principles of Post-War Recovery. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10 No. 2. P. 219–231. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-2-219-231>

Андросова М.О.

Здобувач вищої освіти другого магістерського рівня

Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

Науковий керівник

Шикіна Н.А.

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів

Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

ВАЛОВИЙ ЗОВНІШНІЙ БОРГ УКРАЇНИ ТА ОСНОВНІ КРИТЕРІЙ ЙОГО ОЦІНЮВАННЯ

Відношення валового зовнішнього боргу до валового внутрішнього продукту (ВВП) є одним із ключових макроекономічних показників, що характеризує стійкість економіки країни, її фінансову стабільність та кредитоспроможність. Зростання цього показника може свідчити про підвищення залежності економіки від зовнішніх джерел фінансування, що створює додаткові ризики, пов'язані з обслуговуванням боргу, валютними коливаннями та економічною вразливістю до зовнішніх шоків.

У контексті сучасної глобальної економіки, що характеризується підвищеною турбулентністю, інфляційними ризиками та геополітичними викликами, моніторинг динаміки та рівня боргового навантаження стає особливо важливим. Для України ця тема набуває ще більшої актуальності, оскільки країна активно використовує зовнішні запозичення для фінансування дефіциту бюджету, проведення реформ та відновлення економіки в умовах війни.

Таким чином, аналіз цього показника дозволяє оцінити ефективність боргової політики держави, виявити ризики для макроекономічної стабільності та розробити заходи для забезпечення стійкого економічного розвитку.

Боргова безпека - відповідний рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для задоволення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує суверенітету держави та її фінансовій системі [1].

Для оцінки боргового навантаження на економіку країни використовується індикатор відношення валового зовнішнього боргу до валового внутрішнього продукту (ВВП). Цей показник дозволяє визначити рівень залежності економіки від зовнішніх запозичень та оцінити здатність держави забезпечувати обслуговування боргових зобов'язань. У розрахунках враховується необхідність переведення боргових зобов'язань, деномінованих у валюті, в національну валюту, що є особливо актуальним для України, де значна частина боргу номінована в доларах США.

У формулі розрахунку валовий зовнішній борг (млн дол. США) представляє сукупний обсяг заборгованості державного та приватного секторів перед зовнішніми кредиторами. Для переведення цього боргу у гривневий еквівалент застосовується середній курс гривні до долара США за певний період (наприклад, рік), що враховує вплив валютних коливань. Далі отримане значення ділиться на обсяг ВВП у мільйонах гривень, після чого результат множиться на 100 для представлення показника у відсотках.

Застосування цього індикатора дозволяє аналізувати динаміку боргового навантаження на економіку та визначати ключові ризики, пов'язані із зовнішніми запозиченнями. Високе значення показника може свідчити про зростання залежності країни від зовнішніх кредиторів, що створює додаткові виклики для забезпечення макроекономічної стабільності. Такий підхід забезпечує уніфіковану методику аналізу боргової безпеки, що є особливо важливим для країн з економіками, що розвиваються, як-от Україна.

У таблиці один наведені розрахунки, які демонструють відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП у відсотках. Для оцінки цього індикатора використано методичні рекомендації щодо розрахунку боргової безпеки України. Згідно з цими рекомендаціями, оптимальний рівень показника становить до 40%, задовільний – від 40% до 45%, незадовільний – від 45% до 55%, небезпечний – від 55% до 60%, а критичний – 70% і вище.

Із таблиці 1 видно, що майже в усі роки, за винятком 2021-го, спостерігався критичний рівень відношення валового зовнішнього боргу до ВВП. У 2013 році цей показник становив 78,03%, що перевищує критичний рівень і свідчить про значне боргове навантаження. Найвищий показник зафіксовано у 2015 році – 129%, а у 2016 році він трохи знизився до 120,64%. Зростання показника у 2015 році було зумовлене економічною кризою, викликаною військовими діями на сході України, анексією Криму, девальвацією гривні, різким збільшенням курсу долара, що значно вплинуло на номінальні показники зовнішнього боргу в гривні. У 2016 році, хоча показник залишався критичним, його зниження до 120,64% відбулося завдяки частковій стабілізації економіки та реструктуризації частини зовнішнього боргу, що дозволило зменшити боргове навантаження в доларовому еквіваленті.

Найнижчий показник зафіксовано у 2021 році – 64,84%, що залишається небезпечним, але є суттєвим покращенням порівняно з попередніми роками. Зниження показника пояснюється частковим погашенням зовнішнього боргу, економічним зростанням після першого року пандемії COVID-19, збільшенням номінального ВВП у гривнях, а також стабільністю курсу гривні.

Однак у 2022 році показник знову зріс до 75%, що пояснюється наслідками повномасштабної війни, яка призвела до економічного спаду, зростання витрат на оборону, зниження інвестицій і скорочення ВВП. У 2023 році ситуація ще більше погіршилася, і рівень показника досягнув 90,36%. Таке зростання стало результатом значного падіння економічної

активності через тривалі бойові дії, руйнування інфраструктури та вимушене збільшення державних запозичень для підтримки економіки та фінансування бюджету.

Таблиця 1. Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, відсотків

Роки	Обсяг валового зовнішнього боргу, млн. доларів США	Середній курс гривні до долара США	Обсяг валового зовнішнього боргу, млн. грн.	ВВП,млн. н.грн.	Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, відсотків	Інтервал характерн. значень індикатора
2013	142 079	7,99	1 135 211,21	1454931	78,03	критичний
2014	126 308	11,89	1 501 802,12	1566728	95,86	критичний
2015	117 668	21,84	2 569 869,12	1979458	129,83	критичний
2016	112 524	25,55	2 874 988,20	2383182	120,64	критичний
2017	115 451	26,60	3 070 996,60	2982920	102,95	критичний
2018	114 710	27,20	3 120 112,00	3558706	87,68	критичний
2019	121 739	25,85	3 146 953,15	3974564	79,18	критичний
2020	122 150	26,96	3 293 164,00	4194102	78,52	критичний
2021	129 713	27,29	3 539 867,77	5459574	64,84	небезпечний
2022	120 852	32,34	3 908 353,68	5191028	75,29	критичний
2023	161 533	36,57	5 907 261,81	6537825	90,36	критичний

Джерело: складено автором на основі джерел [2].

Аналіз боргової безпеки України показує, що більшу частину досліджуваного періоду країна перебувала у стані критичного боргового навантаження, що становить значну загрозу для її фінансової та економічної стабільності. Найвищі значення відношення валового зовнішнього боргу до ВВП зафіксовані у 2015 та 2023 роках, коли цей показник перевищував 120% і 90% відповідно. Це свідчить про системні ризики, пов'язані з економічними кризами, військовими конфліктами, значними девальваційними процесами та низьким рівнем внутрішнього виробництва.

Незначне покращення у 2021 році, коли показник знизився до 64,84%, було досягнуто завдяки економічному зростанню, частковій стабілізації валютного ринку та погашенню частини зовнішнього боргу. Проте у 2022–2023 роках ситуація знову погіршилася, а показник досяг небезпечних рівнів – 75% у 2022 році та 90,36% у 2023 році. Це стало наслідком повномасштабної війни, зниження ВВП, зростання зовнішніх запозичень для фінансування державних потреб та втрати економічного потенціалу через окупацію частини територій України та неможливість ведення бізнесу на прифронтових територіях.

Загальний стан боргової безпеки України свідчить про високу залежність держави від зовнішніх запозичень, що створює значні ризики для її економічної незалежності. Для зміцнення боргової стійкості необхідно зменшити залежність від зовнішнього фінансування шляхом розвитку внутрішніх джерел доходів та залучення інвестицій, забезпечити ефективне управління боргом, включно з реструктуризацією та оптимізацією умов обслуговування запозичень, реалізувати заходи з відновлення та стабілізації економіки, зокрема, сприяти відновленню виробництва, інфраструктури та експорту, а також забезпечити жорсткий контроль над державними витратами, особливо у кризові періоди, для уникнення надмірного боргового навантаження.

Таким чином, ключовим завданням державної боргової політики залишається створення умов для економічного зростання, яке дозволить зменшити залежність від зовнішніх боргів, стабілізувати макроекономічну ситуацію та підвищити стійкість економіки до зовнішніх шоків, але це все зможе бути реальним тільки після завершення війни та звільнення окупованих територій.

1. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня боргової безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 року № 1277. URL: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=325755 (дата звернення 20.11.24 р.)
2. Національний банк України: сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators> (дата звернення: 28.04.2024).

Антуф'єв Т.В.

Здобувач вищої освіти ступеня бакалавру

Попадюк А.Л.

Здобувачка вищої освіти ступеня бакалавру

Хмельницький університет управління та права ім. Л. Юзькова,

м. Хмельницький, Україна

МІЖБЮДЖЕТНІ ТРАНСФЕРТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСОВОГО ВИРІВНЮВАННЯ.

Міжбюджетні трансферти – це фінансові ресурси, які безоплатно та безповоротно передаються з одного бюджету до іншого. В Україні існують різні види міжбюджетних трансфертів: дотації (для вирівнювання фінансової спроможності місцевих бюджетів та покриття їх дефіциту через зміни в податковій базі), субвенції (для реалізації державних цільових програм) та кошти, що передаються для спільного фінансування проектів на прилеглих територіях. Згідно з Бюджетним кодексом України, ці трансферти визначаються як кошти, що надходять від органів державної влади, місцевого самоврядування чи міжнародних організацій на безоплатній і безповоротній основі[1].

Міжбюджетні трансферти відіграють ключову роль у фінансовій стабільності місцевих бюджетів, сприяючи вирівнюванню фінансових можливостей територіальних громад і стимулюючи ефективніше управління місцевими ресурсами. Вони спрямовані на вирішення таких основних завдань[2]:

1. Коригування вертикальних податкових дисбалансів – усунення розриву між потребами у видатках і доходами місцевих бюджетів, що виникає через нерівномірний розподіл фінансових ресурсів між рівнями бюджету.

2. Фінансування витрат місцевих бюджетів, пов'язаних із реалізацією загальнодержавної політики – забезпечення покриття витрат, які виникають у зв'язку з виконанням державних програм і рішень, що мають загальнонаціональне значення.

3. Коригування горизонтальних податкових дисбалансів – забезпечення рівних фінансових можливостей для надання суспільних послуг всіма органами місцевого самоврядування, що дозволяє уникнути значних відмінностей у фінансуванні між різними територіями.

4. Компенсація зовнішніх ефектів – покриття витрат, пов'язаних з наданням суспільних послуг, які впливають на інші територіальні одиниці або мають загальнонаціональне значення.

5. Гармонізація видатків місцевих бюджетів у рамках державних цільових програм – стимулювання участі місцевої влади в пріоритетних державних проектах при збереженні фінансової автономії.

6. Підвищення ефективності місцевих податків і управління бюджетними ресурсами – зменшення фінансових ризиків для місцевих бюджетів та розвиток місцевого податкового адміністрування.

7. Підтримка макроекономічної та соціальної політики уряду через трансферти, які сприяють розвитку пріоритетних галузей економіки територіальних громад.

Зважаючи на важливість цих завдань, необхідно вдосконалити систему міжбюджетних трансфертів в Україні. У цьому контексті важливі напрацювання Сидор І.П., яка пропонує кілька основних напрямків для покращення цієї системи[3]:

1. Підвищення стимулюючої функції трансфертів – під час збалансування бюджетів не слід прагнути до повного бюджетного вирівнювання. В умовах транзитивної економіки роль трансфертів має бути більш вираженою, ніж у країнах зі стабільною економікою.

2. Формульний підхід до розподілу трансфертів – доцільно застосовувати формульний підхід до розподілу вирівнювальних трансфертів протягом тривалого часу, при цьому необхідність коригування розрахунків може бути забезпечена через цільові субвенції.

3. Прямі розрахунки між державним бюджетом та місцевими бюджетами – важливо запровадити прямі розрахунки, що потребує вдосконалення функціонування казначейської системи.

4. Удосконалення міжбюджетних відносин на місцях – необхідно зосередитися на покращенні порядку міжбюджетних відносин на рівні сіл, селищ, міст районного підпорядкування та адміністративних районів.

5. Розробка державних соціальних стандартів – важливим кроком є визначення вартості соціальних послуг і їх складу, що дозволить забезпечити прозорість і справедливість у наданні соціальних послуг.

6. Адресність соціальних пілг – необхідно забезпечити точну адресність соціальних пілг, що дозволить більш ефективно спрямовувати фінансові ресурси на нужденні категорії населення.

7. Підвищення ефективності місцевих податків і зборів – удосконалення механізмів адміністрування місцевих податків і зборів та формування єдиної бази даних для покращення фінансової прозорості та підвищення ефективності місцевих фінансів.

Виконання цих заходів дозволить не тільки покращити ефективність міжбюджетних трансфертів, але й сприятиме розвитку фінансової автономії місцевих органів влади.

Міжбюджетні трансферти є важливим інструментом фінансового вирівнювання, який сприяє збалансованості місцевих бюджетів та підтримує ефективне управління ресурсами на всіх рівнях влади. Вони виконують кілька ключових завдань, серед яких коригування вертикальних і горизонтальних податкових дисбалансів, фінансування загальнодержавних програм та гармонізація місцевих видатків. Для покращення ефективності цієї системи в Україні необхідно впроваджувати пряму фінансову взаємодію між державним і місцевими бюджетами, удосконалити механізми адміністрування місцевих податків і розподілу трансфертів, а також забезпечити адресність соціальних пілг та соціальних послуг. Це дозволить підвищити фінансову автономію місцевих органів влади та сприятиме сталому розвитку територіальних громад.

1. Про затвердження Порядку перерахування міжбюджетних трансфертів. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1132-2010-п#Text>.

2. Shulha T. M. INTERBUDGETARY TRANSFERS FOR FINANCING THE INFRASTRUCTURE: CURRENT STATUS AND PROBLEMS OF LEGAL REGULATION. *Juridical scientific and electronic journal*. 2023. No. 2. P. 680–682. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/163>

3. Сидор І.П. Міжбюджетні трансферти в системі доходів місцевих бюджетів: сучасний стан та напрями вдосконалення. *Гроші, фінанси і кредит*. 2019. Вип. 32. С. 363–370

Арзумян О.А.

Аспірант

ДННУ «Академія фінансового управління» м. Київ, Україна

НЕЗАЛЕЖНІ ФІСКАЛЬНІ ІНСТИТУЦІ В ДОВГОСТРОКОВІЙ ПЕРСПЕКТИВІ ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Незалежні фіскальні установи (НФІ) є найважливішим інноваційним кроком в управлінні державними фінансами. Ефективність та дієвість НФІ була доведена в роки

глобальної кризи 2008 року, та спровокувала появу даних установ в багатьох країнах світу. Актуальність теми полягає в необхідності створення незалежних фінансових інституцій в фінансовій системі України, тому що ефективність роботи НФІ доведена досвідом країн які запровадили ці установи та працюють як запобіжник при прийнятті політичних рішень.

Фінансова система України останні роки балансує на гранично встановлених нормах, загальний державний борг постійно зростає, також надзвичайне навантаження на фінансову систему України обумовлено повномасштабним вторгненням росії в Україну, таким чином зростаючий державний борг і майбутній тиск на витрати після закінчення бойових дій призведуть до збільшення уваги в довгостроковій фінансовій стабільності. Сприяючи розумінню громадськістю цих викликів і наслідків бездіяльності, ці інституції можуть допомогти створити політичну волю до дій, які повернуть державні фінанси на більш стійкий шлях.

Є декілька основних принципів за якими працюють НФІ [1]:

- Незалежність – відокремленість від політичного впливу, саме це дає можливість об'єктивно оцінювати фінансову політику держави
- Прозорість та достовірність – держава і суспільство мають бути в курсі фінансових питань тому інституції можуть оприлюднювати аналізи та звіти, публікувати отримані дані
- Контроль та моніторинг – НФІ проводять моніторинг виконання бюджету та фінансової політики, проводять консультації та надають рекомендації для покращення фінансової політики, виявляють проблеми та можливі ризики
- Науковий підхід – використовують статистичні дані та економічні моделі для аналізу, забезпечуючи цим обґрунтованість своїх висновків

МВФ та ЄС вбачає у незалежних фінансових установах можливість покращити стійкість фінансової системи за допомогою більш відповідальних політичних рішень, на базі рекомендацій НФІ.

Оскільки Україна перебуває на шляху до членства в ЄС, а європейські практики врядування дозволяють говорити з іншими країнами-членами однією мовою і демонструвати високий рівень відповідальності та питання зваженої фінансової політики після війни стане надзвичайно важливим через високий рівень боргу, що став наслідком агресії РФ, своєчасним було б розглянути питання створення НФІ та прийнятих в Єврозоні практик підтримки бюджетної стійкості, однак жорстких зобов'язань у створенні НФІ для вступу до ЄС немає.

В будь якому варіанті в умовах інтеграції до ЄС створення незалежних фінансових установ (НФІ) стає важливим кроком для України. НФІ сприяють підвищенню прозорості, контролю за державними фінансами та ухваленню відповідальних рішень. У післявоєнний період ці установи допоможуть забезпечити довгострокову фінансову стабільність і покращити управління борговими зобов'язаннями.

В Україні є невеликий досвід роботи у 2015-2019 рр., коли офіс з фінансового та економічного аналізу при Верховній Раді України фінансувався за рахунок міжнародної технічної допомоги та діяв як консультативний бюджетний офіс, покликаний забезпечити незалежну економічну та фінансову експертизу для народних депутатів з метою підвищення ефективності та якості законодавства. Але на жаль при закінченні фінансування від партнерів локального фінансування офіс не отримав і програму закрили [2].

В Україні за дотримання фінансових правил фактично відповідає Міністерство фінансів, за макропрогноз - Міністерство економіки, єдиним органом яка є зовнішнім аудитором є Рахункова палата України, що діє від імені Верховної Ради України, може зробити кілька заяв щодо макроекономічного прогнозу при підготовці аналізу бюджетних надходжень або в проекті Закону про Державний бюджет, або в бюджетних звітах (щомісячних, квартальних або річних). Однак, системної оцінки такого прогнозу в Україні не існує.

1. Джерело 1. Створення незалежної фінансової установи в Україні – міжнародний досвід. <https://ces.org.ua/policy-brief-on-the-establishment-of-an-independent-fiscal-institution/>

2. Джерело 2. Інститут незалежних фінансових консультантів: ставлення та перспективи розвитку в Україні. <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/18536/1/%D0%9A%D1%96%D0%B8%D0%BC%D0%B0%20%D0%A2..pdf> B7% D0%

Богдан Б. В.

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри публічного та міжнародного права, уповноважений з антикорупційної діяльності

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Управління державними фінансами є економіко-правовою категорією, яка тривалий час перебуває у фокусі уваги як теоретиків-науковців, так і практиків. Рациональність використання публічних коштів, їх збалансованість є стимулом для динамічного розвитку економіки України та має на меті сприяти розвитку підприємницької діяльності, залученню інвестицій. Проте в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації та введеного внаслідок цього воєнного стану на території України управління державними фінансами заслуговує на особливу увагу, оскільки від його ефективності залежить в тому числі і подальша повоєнна відбудова України.

Управління державними фінансам можна визначити як цілеспрямований процес перерозподілу фінансових ресурсів між суб'єктами фінансової системи та всередині ланок (елементів) фінансової системи. В контексті досліджуваної тематики управління державними фінансами є ключовим стратегічним напрямом повоєнної відбудови України, оскільки ефективна система управління публічними фондами коштів сприятиме фінансовій стабільності держави та створюватиме умови для сталого економічного зростання.

Відповідно до пп. 9 п. 4 Положення про Міністерство фінансів України Міністерство фінансів України як головний орган в системі центральних органів виконавчої влади «здійснює заходи з підвищення управління державними фінансами» [1]. На думку С. М. Марченка, Міністра фінансів України, стратегічне управління державними фінансами слід відрізнити від стратегії реформування системи управління державними фінансами [2, с. 7].

Стратегію реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки, метою якої є побудова сучасної, стійкої та ефективної системи управління державними фінансами, було схвалено Урядом 29.12.2021 [3]. Така система управління має бути спрямована на забезпечення фінансової стабільності та створення умов для соціально-інклюзивного економічного зростання, тобто переходу від ресурсозберігаючої соціально-інклюзивної економіки, шляхом підвищення ефективності мобілізації публічних фондів коштів та їх використання. Реформа системи управління державними фінансами почалась в 2017 році, коли Урядом було схвалено Стратегію реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки та затверджено відповідний план заходів з її реалізації [4].

Протягом 2017-2020 років в реформуванні більшості складових елементів системи управління державними фінансами було досягнуто позитивних результатів, проте наразі залишаються сфери, в яких відсутніх результатів в рамках плану заходів з реалізації зазначеної Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки не було досягнуто, зокрема залишається:

- відсутньою цілісна система стратегічного планування;
- відсутнім повноцінне впровадження середньострокового бюджетного планування;
- неналежна якість бюджетного планування з боку головних розпорядників бюджетних коштів;
- відсутнім чіткий розподіл повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;

- формальний підхід до розроблення фінансово-економічних розрахунків впливу виконання актів на надходження та втрати державного та/або місцевих бюджетів;
- недостатньою управлінська та інституційна підзвітність у сфері управління державними фінансами.

Зазначені фактори сприяли схваленню Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки, стратегічними цілями якої визначено:

- дотримання загальної бюджетно-податкової дисципліни у середньостроковій перспективі;
- підвищення ефективності розподілу ресурсів на рівні формування державної політики;
- забезпечення ефективного виконання державного та місцевих бюджетів;
- підвищення рівня прозорості та підзвітності в управлінні державними фінансами;
- розвиток управління людськими ресурсами у сфері державних фінансів [3].

Метою дотримання загальної бюджетно-податкової дисципліни є удосконалення податкової, митної систем, а саме: побудова сучасної справедливої податкової системи, сприяння міжнародній торгівлі та безпеці шляхом зниження рівня незаконного переміщення товарів через митний кордон України; завчасне виявлення та вжиття необхідних заходів для уникнення та/або мінімізації впливу фіскальних ризиків на бюджет; забезпечення боргової стійкості і підвищення ефективності управління державними боргом, гарантованим державою боргом, місцевим боргом; підвищення прогнозованості і доступності коштів для виконання державних функцій.

Підвищення ефективності розподілу ресурсів на рівні формування державної політики має на меті розбудову дієвої системи державного прогнозування та стратегічного планування економічного та соціального розвитку, узгодженого з бюджетним плануванням, а також збалансованості бюджетно-податкової політики.

Забезпечення ефективного виконання державного та місцевих бюджетів передбачає застосування в бюджетному процесі програмно-цільового методу як основи для прийняття управлінських рішень, зокрема щодо використання бюджетних коштів. В той же час необхідно вбачається і фіскальна децентралізація, метою якої є забезпечення фінансової спроможності територіальних громад в умовах нової моделі територіальної організації публічного адміністрування. Запорукою раціонального використання державних коштів є також ефективне функціонування системи публічних закупівель, планування державних інвестицій шляхом здійснення прозорого відбору інвестиційних проектів, які є економічно обґрунтованими.

З метою підвищення якості, повноти і достовірності даних, які беруться за основу прийняття управлінських рішень у сфері управління державними фінансами, передбачається удосконалення бухгалтерського обліку у державному секторі – організаційних засад, якості національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та якості виконуваних функцій бухгалтерськими службами.

Підвищення рівня прозорості та підзвітності в управлінні державними фінансами передбачає участь громадян у бюджетному процесі, хоча не зовсім зрозуміло яким чином, адже фізичні особи не входять до складу учасників бюджетного процесу, оскільки відповідно до ч. 3 ст. 19 Бюджетного кодексу України «учасниками бюджетного процесу є органи, установи та посадові особи, наділені бюджетними повноваженнями (правами та обов'язками з управління бюджетними коштами)» [5]. Підвищення рівня прозорості в управлінні державними фінансами передбачає також застосування сучасних інформаційних технологій для подолання проблем цифрової трансформації системи управління державними фінансами.

Розвиток управління людськими ресурсами у сфері державних фінансів як стратегічна ціль передбачає посилення кадрового потенціалу, професійний розвиток персоналу відповідних інституцій та підвищення рівня його професійної компетентності.

З огляду на вищезазначене, є підстави дійти висновку, що реалізація Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки передбачає

комплексний підхід для покращення функціонування всіх сфер функціонування держави. Стан реалізації цієї Стратегії свідчить, що навіть в умовах введеного воєнного стану система управління державними фінансами продемонстрована свою стійкість [6], тому є фундаментом для успішної повоєнної відбудови України, забезпечуючи фінансову стабільність та створюючи умов для сталого економічного розвитку.

1. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.11.2024).

2. Марченко С. М. Стратегічне управління державними фінансами: євроінтеграційний курс, міжнародні тренди, національні особливості. *Фінанси України*. № 1. 2022. С. 7-26. URL: https://finukr.org.ua/docs/FU_22_01_007_uk.pdf DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2022.01.007> (дата звернення: 30.11.2024).

3. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки та плану заходів з її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1805-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-%D1%80> (дата звернення: 30.11.2024).

4. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 № 142-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80#n9> (дата звернення: 30.11.2024).

5. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n399> (дата звернення: 30.11.2024).

6. Улюгін Д. Звіт про виконання у 2022 році Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. 07.06.2023. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/sistema_upravlinnia_derzhavnimi_finansami_prodeonstruvala_svoiu_stiikist_navit_v_umovakh_viini_-_denis_uliutin-4046?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 01.12.2024).

Большук А.,

аспірант кафедри фінансів

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ОЦІНЮВАННЯ СТАНУ ФІНАНСОВОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Актуальність теми. У контексті євроінтеграції України та адаптації до високих стандартів ЄС, забезпечення фінансової ефективності публічних закупівель є ключовим елементом сталого управління державними ресурсами. Це вимагає запровадження комплексного підходу до оцінки ефективності закупівель та запобігання корупційним ризикам із використанням інноваційних інструментів, таких як система Prozzoro.

Мета дослідження. Метою є розробка методики оцінювання фінансової ефективності публічних закупівель на основі визначених критеріїв та аналізу даних системи Prozzoro, а також формулювання рекомендацій для підвищення ефективності та прозорості закупівель.

Методика дослідження. Для оцінювання фінансової ефективності було застосовано багатокритеріальний аналіз із використанням таких критеріїв:

1. Економічність – оптимальне співвідношення ціни та якості;
2. Результативність – відповідність результатів запланованим цілям;
3. Прозорість – забезпечення відкритості та підзвітності процесів;
4. Конкуренція – кількість учасників та рівень ринкової конкуренції;
5. Відповідність законодавчим нормам – дотримання вимог національного та міжнародного права;
6. Інституційна спроможність – рівень підготовки та кваліфікації учасників закупівель.

Дані були отримані з відкритої системи Prozzoro та аналізувалися за допомогою методу зваженої суми та порівняння з показниками ЄС.

В ході дослідження було досягнуто наступних результатів:

Економічність: Аналіз виявив, що значна частина закупівель в Україні перевищує середні ринкові ціни, що свідчить про необхідність оптимізації бюджетного планування.

Результативність: Близько 75% закупівель досягають запланованих результатів, але затримки у виконанні контрактів залишаються проблемою.

Прозорість: Впровадження Prozzого значно підвищило прозорість процесів, але залишається потреба у вдосконаленні доступу до фінансової інформації.

Конкуренція: Рівень конкуренції залишається низьким, особливо у вузькоспеціалізованих секторах.

Відповідність законодавству: Часті зміни нормативно-правової бази створюють ризики недотримання норм.

Інституційна спроможність: Недостатня кількість кваліфікованих кадрів обмежує ефективність управління закупівлями.

До суджень рекомендаційного характеру слід віднести наступні фактори:

1. Стимулювання конкуренції через розширення доступу малих і середніх підприємств до тендерів;

2. Впровадження автоматизованих систем моніторингу для своєчасного виявлення корупційних ризиків;

3. Покращення підготовки кадрів шляхом навчальних програм і сертифікації;

4. Гармонізація законодавства України з нормами ЄС для усунення правових колізій.

Висновки. Запропонована методика оцінювання фінансової ефективності дозволяє отримати комплексну оцінку стану публічних закупівель, виявити основні проблеми та запропонувати практичні рішення для їх подолання. Реалізація рекомендацій сприятиме досягненню стандартів ЄС та ефективному управлінню державними ресурсами.

1. Kumar, A., Nair, A., & Piecha, J. (2015). Measuring efficiency in international public procurement. *Journal of Public Procurement*. Дослідження методів оцінки ефективності публічних закупівель з урахуванням часу та процедурних аспектів.

2. Kikavets, V. (2022). Legal form of financial support of public procurement. *Gosudarstvo i pravo*. Стаття розглядає правові та фінансові аспекти ефективності публічних закупівель, включаючи концепцію "бюджетного контракту".

3. Demakova, E., Demina, L., & Menshikova, V. (2021). Analysis of economy in procurement for public needs based on a system and risk-based approaches. *Trade, service, food industry*. Аналіз ефективності закупівель за допомогою системного та ризик-орієнтованого підходів.

4. Fedorova, I. (2020). Development of interaction of structural elements of financial mechanism within state procurements system. Стаття аналізує інструменти покращення ефективності закупівель через реформування фінансових механізмів.

5. Koshkina, K. (2023). Theoretical aspects of measuring the efficiency of public procurement expenditure. *World of Finance*. Обговорення критеріїв ефективності публічних закупівель у контексті сталого розвитку.

Борщук О. С.

Аспірант

ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ, Україна

ДЕРЖАВНЕ-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ДРАЙВЕР ІНВЕСТИЦІЙ У ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

В умовах післявоєнної реконструкції України першочерговим завданням є мобілізація значних фінансових ресурсів для відновлення інфраструктури, модернізації ключових секторів економіки та забезпечення соціальної стабільності. За даними спільного дослідження Уряду України, Європейської комісії та Світового банку, загальні потреби у фінансуванні реконструкції станом на вересень 2022 року становили 349 мільярдів доларів США, а в березні 2023 року ця цифра зросла до 411 мільярдів доларів США [1; 2]. Враховуючи обмеженість бюджетних ресурсів і недостатність грантової допомоги від міжнародних донорів, залучення приватного капіталу через механізми державно-приватного партнерства (ДПП) стає надзвичайно важливим для подолання цих викликів.

Державне-приватне партнерство є сучасною формою співпраці держави та бізнесу, яка ґрунтується на принципах розподілу ризиків, взаємної вигоди й досягнення стратегічних цілей. ДПП дозволяє ефективно мобілізувати приватний капітал для фінансування, будівництва та експлуатації об'єктів інфраструктури чи соціальних послуг, зберігаючи при цьому контроль держави над стратегічно важливими активами. У контексті післявоєнної

реконструкції України особливо перспективними є гібридні моделі ДПП, які поєднують традиційні підходи з інноваційними фінансовими інструментами. Одним із таких інструментів є облігації реконструкції, що можуть залучати як внутрішніх, так і міжнародних інвесторів [4]. Крім того, створення державно-приватних інвестиційних фондів дозволяє об'єднати капітали держави, приватного сектора та міжнародних донорів для фінансування масштабних проєктів у галузі інфраструктури, енергетики та цифровізації [5].

Важливим напрямом використання ДПП є відновлення транспортної та енергетичної інфраструктури, яка зазнала значних руйнувань через військові дії. Реалізація концесійних проєктів, зокрема реконструкція доріг, залізниць і портів, сприятиме інтеграції України у світові транспортні коридори. Енергетична модернізація, включно з розвитком відновлюваних джерел енергії, таких як вітрові й сонячні електростанції, сприятиме не лише відновленню енергетичного потенціалу країни, але й забезпеченню її екологічної стійкості [5].

Окрім того, значний потенціал ДПП має у сфері цифрової трансформації. Залучення приватних ІТ-компаній для створення цифрових платформ дозволить модернізувати державне управління, автоматизувати соціальні послуги та полегшити доступ громадян до цих послуг. Упровадження таких технологій, як штучний інтелект і блокчейн, може значно підвищити прозорість і ефективність державних процесів [4].

Втім, реалізація ДПП в Україні стикається з численними викликами. Недосконалість нормативно-правової бази та низький рівень правового захисту інвесторів створюють додаткові ризики для приватного сектора [3]. Непрозорість процесів ухвалення рішень і високий рівень корупції підривають довіру до державних інституцій. Також обмежений доступ до довгострокового фінансування в умовах недорозвиненого фінансового ринку України значно ускладнює залучення приватного капіталу [5].

Для подолання цих бар'єрів необхідно переглянути чинне законодавство про ДПП та привести його у відповідність до міжнародних стандартів, створити незалежного регулятора для моніторингу проєктів і забезпечити участь міжнародних фінансових організацій як гарантів прозорості й надійності. Активна взаємодія держави з такими партнерами, як Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) та Міжнародна фінансова корпорація (ІФС), сприятиме залученню інвестицій і впровадженню найкращих практик [6].

Очікується, що успішна реалізація проєктів ДПП дозволить залучити до 30% від необхідних інвестицій для реконструкції України. У довгостроковій перспективі це сприятиме не лише відновленню економіки, а й створенню нових робочих місць, підвищенню конкурентоспроможності та забезпеченню сталого економічного розвитку.

Державно-приватне партнерство може стати фундаментом для створення нової моделі економічного розвитку України. Його впровадження дозволить не лише вирішити нагальні проблеми відновлення, але й закласти основи для сталого економічного зростання. Це вимагає комплексного підходу, що включає законодавчі реформи, створення інституційної інфраструктури та активну взаємодію між державою, бізнесом і міжнародною спільнотою. Успіх цього процесу залежатиме від здатності держави забезпечити прозорість, довіру та ефективність у реалізації партнерських проєктів.

1. World Bank. "Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Estimated at \$349 Billion."
2. European External Action Service. "Оновлена оцінка потреб у відновленні та відбудові України."
3. Закон України "Про державно-приватне партнерство".
4. Ministry of Economy of Ukraine. "Guidelines for Public-Private Partnerships in Post-War Reconstruction."
5. European Investment Bank. "Public-Private Partnerships in Europe: Best Practices."
6. Deloitte Insights. "Innovations in PPP Models: Global Trends and Future Prospects."

Бурбела А. Л.

викладачка кафедри фінансів,
банківської справи, страхування і фондового ринку
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Україна

Камінна О. В.

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні
факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Україна

РОЗВИТОК ФОНДОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ: ДИНАМІКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Фондовий ринок України відіграє ключову роль у фінансовій системі країни, сприяючи залученню інвестицій та підтримці економічного зростання. Протягом останніх років ринок зазнав значних змін, демонструючи нестабільну динаміку через вплив внутрішніх і зовнішніх чинників, проте завдяки реформам і розширенню фінансових інструментів він зберігає потенціал для подальшого розвитку та інтеграції у світовий фінансовий простір.

Формування та розвиток фондового ринку України відображають економічну трансформацію країни та її інтеграцію у світовий фінансовий простір, що дозволяє виявити ключові досягнення та перешкоди й оцінити ефективність впроваджених реформ і регуляторних механізмів (табл. 1).

Таблиця 1. Етапи історичного розвитку фондового ринку України

Період	Характеристика етапу	Ключові події та особливості
1991-2000	Формування законодавчої бази та інфраструктури	- Прийняття Закону "Про цінні папери і фондовий біржу" (1991) - Створення ДКЦПФР (1995) - Масова приватизація - Поява перших фондових бірж
2000-2008	Стрімке зростання та розширення	- Збільшення обсягу торгівлі - Поява нових фінансових інструментів - Зростання капіталізації - Активізація ринку іноземних інвесторів
2008-2009	Період значного спаду та нестабільності	- Падіння фондових індексів - Відтік іноземного капіталу - Зниження ліквідності - Скорочення деяких операцій
2010-теперішній час	Відновлення та трансформація ринку	- Впровадження нових технологій торгівлі - Посилення регулювання - Інтеграція з міжнародними ринками - Розвиток електронних торговельних платформ

Джерело: складено авторками на основі [1, с. 90-91]

Представлені дані на рис. 1 ілюструють динаміку розвитку фондового ринку щодо обсягів емісії акцій та облігацій підприємств в Україні за період 2016-2023 років в умовах економічної нестабільності. Найвищий показник емісії акцій було зафіксовано у 2019 році, який склав 324844 млн грн, що свідчило про активне залучення капіталу через механізм акціонування. Проте після цього піку відбувся різкий спад – у 2020 році обсяг випуску акцій

скоротився до 22264 млн грн, що склало лише 6,9% від показника попереднього року, що пояснюється впливом пандемії COVID-19 та загальною економічною невизначеністю.

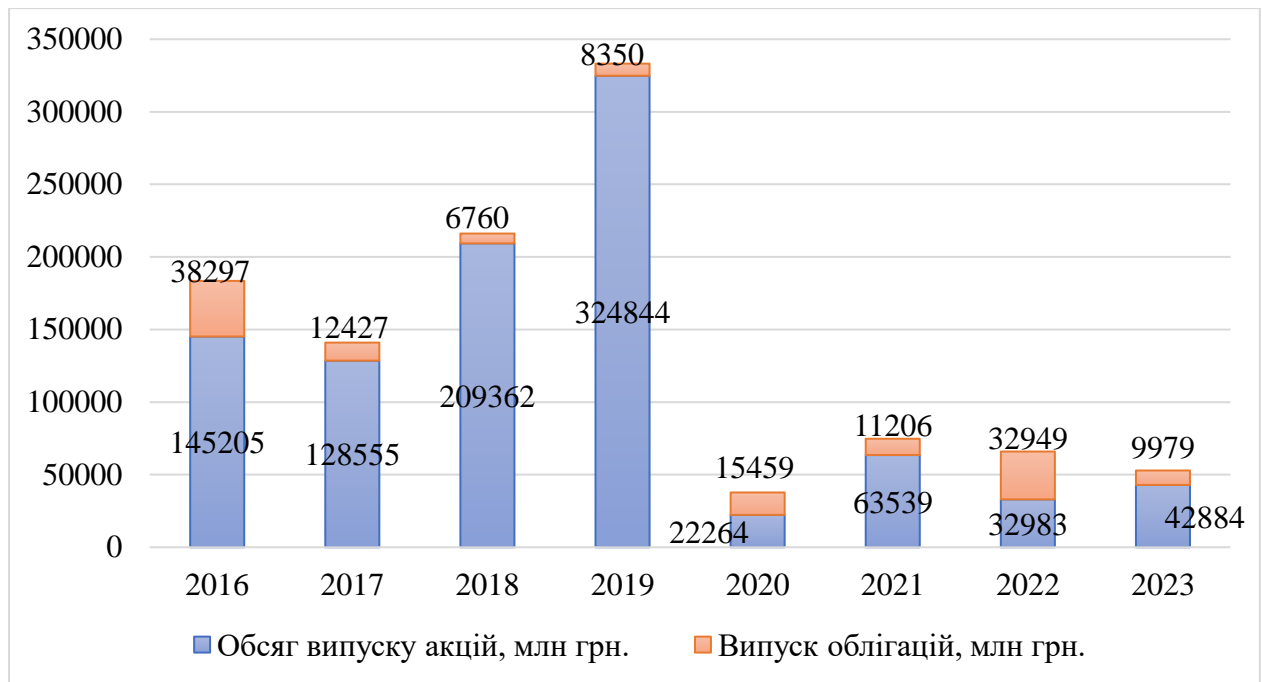

Рис. 1. Обсяг емісії акцій та облігацій підприємств протягом 2016 - 2023 рр.
Джерело: складено авторками на основі [2]

Щодо облігацій, то найбільший обсяг спостерігався у 2016 році – 38297 млн грн, після чого відбулося суттєве скорочення ринку до 6760 млн грн у 2018 році. Варто зауважити, що у 2022 році, незважаючи на початок повномасштабної війни, обсяг випуску зобов'язань склав 32949 млн грн, майже зрівнявшись з обсягом випуску акцій (32983 млн грн), що свідчить про зміну пріоритетів емітентів щодо інструментів залучення капіталу в умовах підвищеної ринкової невизначеності. У 2023 році обсяг емісії акцій зріс до 42884 млн грн, тоді як ринок облігацій скоротився до 9979 млн грн, що свідчить про зміну пріоритетів емітентів у виборі інструментів залучення капіталу.

На сучасному етапі розвитку фондового ринку України стикається з низькою суттєвими проблемами, які перешкоджають його ефективному функціонуванню та подальшому зростанню. Ключовими викликами залишаються: низька ліквідність ринку, що підтверджується значними обсягами обсягів емісії цінних паперів; недостатня прозорість операцій та обмежений доступ до інформації про емітентів; слабкий захист прав інвесторів, що знижує довіру до ринку; недостатньо розвинена інфраструктура та обмежений набір фінансових інструментів. Додатковими факторами ринку, які негативно впливають на розвиток, є макроекономічна нестабільність, воєнний стан в країні, що погіршує до зниження інвестиційної активності, та недосконалість нормативно-правової бази, яка не повною мірою відповідає міжнародним стандартам регулювання фондових ринків [3, с. 115].

Для вирішення актуальних проблем та стимулювання розвитку фондового ринку України необхідно впровадити комплекс заходів, спрямованих на його модернізацію та підвищення ефективності. Насамперед, слід удосконалити законодавчу базу відповідно до міжнародних стандартів, що забезпечить стабільне правове регулювання ринку. Важливим кроком є запровадження нових фінансових інструментів для розширення можливостей інвестування, а також посилення захисту прав інвесторів шляхом створення ефективних механізмів компенсації збитків. Окрім цього, необхідно оновити інфраструктуру фондового ринку, інтегруючи сучасні технологічні рішення, що сприятимуть зростанню прозорості операцій через вдосконалення системи розкриття інформації. Додатково, для залучення

внутрішніх та зовнішніх інвестицій доцільно оптимізувати податкові та регуляторні механізми, створюючи сприятливі умови для розвитку ринку.

Успішна реалізація реформ фондового ринку України вимагає тісної співпраці між усіма ключовими учасниками. Регулювання та нагляд забезпечують Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку разом із Національним банком, тоді як Верховна Рада створює необхідну законодавчу базу. Професійні учасники, такі як біржі та брокери, мають посилювати інфраструктуру, а освітні установи, в свою чергу, підвищувати фінансову грамотність і готувати спеціалістів для розвитку ринку.

Отже, український фондовий ринок, попри значні виклики та нестабільність, зберігає потенціал для відновлення та зростання за умови впровадження комплексних реформ та модернізації інфраструктури. Стратегічний розвиток цього сегменту фінансової системи є ключовим для забезпечення економічної стійкості та залучення інвестицій у національну економіку.

1. Верба, В. А., Ковальчук, О. П. Тенденції розвитку фондового ринку України у контексті світових тенденцій. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. № 56(2), 2019. С. 89-97.

2. Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку. Офіційний сайт. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/>

3. Бабич А. М., Губернаторов С. В. Проблеми та перспективи розвитку фондового ринку в Україні. *Журнал економічних досліджень*, 2020. С. 112- 118.

Васильчук І.П.,

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів та бухгалтерського обліку

Денисюк А.Ю.

здобувач освітнього рівня «магістр»,

спец. 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Державний університет економіки і технологій, м. Кривий Ріг, Україна

РОЛЬ КОРПОРАТИВНИХ ФІНАНСІВ У ДОСЯГНЕННІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Вступ. Досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР) є одним із ключових викликів сучасності, який вимагає консолідації зусиль міжнародних організацій, урядів, бізнесу та громадянського суспільства. Інтеграція принципів та сталого розвитку в корпоративну стратегію стала нагальною необхідністю для сучасних компаній. В свою чергу, корпоративні фінанси відіграють ключову роль у впровадженні екологічних, соціальних та управлінських критеріїв (ESG-критеріїв). Вони забезпечують оцінку впливу бізнесу на навколишнє середовище та суспільство, допомагають ідентифікувати ризики і можливості, пов'язані з екологічною та соціальною відповідальністю. Зокрема, фінансові менеджери (CFO) активно розробляють стратегії декарбонізації, управління ресурсами та соціального інвестування.

Мета дослідження – дослідити та систематизувати основні виклики, виокремити та описати нові функції та завдання фінансової служби та CFO, в умовах сталого розвитку,

Виклад основного матеріалу. За оцінками експертів і практиків соціальні/екологічні інвестиції згідно ESG-критеріїв монетизуються на декількох рівнях. Перший рівень — репутаційний, оскільки впливає на взаємини з персоналом та спільнотами, в яких здійснюється діяльність компанії. Другий рівень — зниження собівартості продукції, що безпосередньо впливає на прибутковість компанії. Третій рівень — вартість капіталу та умови фінансування, які залежать від ризиків, зокрема в галузі ESG. Чим нижчі ці ризики, тим вигідніші умови для компанії. Це стосується як вартості позикових коштів, так і вартості акціонерного капіталу. Наприклад, у випадку боргового фінансування кредитори готові прив'язувати ставку кредитування до певних показників ESG.

У таких умовах зростає значущість у роль фінансової служби та фінансового директора у впровадженні ESG-практик та підвищення рівня звітування про інвестиції компаній у

власний сталий розвиток та соціальні інвестиції бізнесу для місцевих громад. Тому фінансова служба стикається з низкою викликів при реалізації корпоративної стратегії сталого розвитку. Ці виклики виникають через складність поєднання традиційних фінансових завдань із цілями сталого розвитку, що охоплюють екологічні, соціальні та управлінські (ESG) аспекти. На основі дослідження фахових публікацій [1-5] доцільно узагальнити основні виклики, з якими стикаються фінансові служби (табл.1). CFO використовують ESG-критерії для оцінки інвестицій, зокрема знижуючи вплив на довкілля, оптимізуючи умови праці та забезпечуючи соціальні інвестиції для громад. Завдяки цьому компанії підвищують свою стійкість та покращують фінансові показники.

Одним із напрямів для підприємств, яке може змінити роль і функції фінансової служби, є налагоджене управління вуглецевим обліком та іншими викидами у атмосферу. Головна ідея полягає в необхідності інтеграції вуглецевого обліку у фінансову функцію компанії для підвищення прозорості, оптимізації витрат на декарбонізацію та забезпечення відповідності регуляторним вимогам. До ключових аспектів упровадження слід віднести:

1.Прозорість і відповідність вимогам. Клієнти та інвестори все частіше вимагають інформацію про вуглецевий слід продуктів і діяльності компанії. Використання надійного обліку викидів забезпечує прозорість і полегшує дотримання міжнародних норм, таких як механізм коригування вуглецю на кордонах ЄС (СВАМ).

2.Ефективне зниження викидів. Вуглецевий облік допомагає фінансовим директорам виділяти основні джерела викидів і покращувати ефективність заходів декарбонізації через єдині показники та підвищену відповідальність в межах компанії.

3.Інтеграція вуглецевого обліку у фінанси. Синхронізація вуглецевого обліку з фінансовими системами (ERP) дозволяє створювати CO₂-книгу обліку, розробляти бізнес-показники (KPI) щодо вуглецевих бюджетів і забезпечувати підтримку процесу прийняття рішень у бізнес-функціях.

4.Оптимізація роботи з постачальниками. Точні дані сприяють кращим взаємодіям із постачальниками, забезпечуючи відповідність екологічним стандартам у ланцюгах постачання.

Таблиця 1. Виклики для CFO в умовах запровадження стандартів ESG

№	Виклики	Характеристика
1.	Інтеграція чинників сталого розвитку в фінансову стратегію	<ul style="list-style-type: none"> · <i>Брак чітких стандартів.</i> Відсутність єдиних міжнародних стандартів у сфері ESG ускладнює інтеграцію сталого розвитку в фінансову стратегію. · <i>Баланс коротко- та довгострокових цілей.</i> Необхідність знайти баланс між досягненням негайних фінансових результатів і довгостроковими інвестиціями в сталість.
2.	Забезпечення фінансування сталих ініціатив	<ul style="list-style-type: none"> · <i>Обмежені ресурси.</i> Інвестиції в сталий розвиток часто потребують значних фінансових витрат, які не завжди є доступними. · <i>Високі ризики для інвесторів.</i> ESG-проекти можуть здаватися ризикованими через відсутність історичних даних щодо їхньої прибутковості. · <i>Конкуренція за капітал.</i> Внутрішні ресурси можуть бути обмежені, і CFO має переконати стейкхолдерів у доцільності інвестицій у сталість.
3.	Управління ризиками	<ul style="list-style-type: none"> · <i>Кліматичні та регуляторні ризики.</i> Підприємства стикаються з новими викликами, пов'язаними зі зміною клімату, новими податками (наприклад, на викиди CO₂) і зростаючою кількістю нормативних вимог. · <i>Репутаційні ризики.</i> Неуспішна реалізація ініціатив сталого розвитку може негативно вплинути на репутацію компанії та її фінансовий стан.
4.	Розробка системи вимірювання та звітності	<ul style="list-style-type: none"> · <i>Відсутність єдиних KPI.</i> Фінансовому директору важко визначити ключові показники ефективності, які коректно оцінюють вплив сталих ініціатив. · <i>Складність звітності.</i> Підготовка ESG-звітності, яка відповідає міжнародним стандартам (GRI, TCFD, SASB), потребує додаткових зусиль і ресурсів.

		<ul style="list-style-type: none"> · <i>Прозорість і достовірність даних.</i> CFO має забезпечити точність і достовірність нефінансової інформації для звітності перед інвесторами, регуляторами та суспільством.
5.	Взаємодія зі стейкхолдерами	<ul style="list-style-type: none"> · <i>Різні очікування.</i> Інвестори, регулятори, співробітники та клієнти можуть мати різні вимоги щодо впровадження принципів сталого розвитку. · <i>Налагодження партнерств.</i> CFO має активно працювати над формуванням партнерств для реалізації сталих проєктів, що може бути складним через відмінності у цілях і стратегіях інших організацій.
6.	Впровадження інновацій	<ul style="list-style-type: none"> · <i>Висока вартість інновацій.</i> Технологічні рішення, необхідні для реалізації принципів сталого розвитку (енергоефективність, циркулярна економіка, цифровізація), часто вимагають значних інвестицій. · <i>Швидкість змін.</i> CFO має адаптуватися до швидко змінюваних технологій і нових бізнес-моделей, що базуються на принципах сталого розвитку.
7.	Формування корпоративної культури	<ul style="list-style-type: none"> · <i>Опір змінам.</i> Усередині компанії можуть виникати складнощі з впровадженням принципів сталого розвитку через опір співробітників або недостатнє розуміння важливості цих змін. · <i>Навчання персоналу.</i> CFO має забезпечити навчання працівників для інтеграції ESG-метрик у щоденну діяльність.
8.	Контроль за ланцюгом постачання	<ul style="list-style-type: none"> · <i>Складність перевірки постачальників.</i> Забезпечення дотримання принципів сталого розвитку по всьому ланцюгу постачання є трудомістким і складним процесом. · <i>Зростання витрат.</i> Вибір екологічно відповідальних постачальників може призвести до підвищення вартості продукції.

Джерело: узагальнено автором на основі джерел [1-5].

5. Підтримка стратегічних рішень і звітності. Фінансова служба спільно з командами зі сталого розвитку забезпечує єдність стандартів обліку та звітності, що покращує як внутрішнє, так і зовнішнє звітування, створює зв'язок із загальними фінансовими результатами та підвищує вартість компанії в очах інвесторів.

Ця інтеграція допомагає компаніям бути готовими до майбутніх регуляторних змін і створювати нову цінність, не лише відповідаючи нормативним вимогам, але й підсилюючи конкурентні переваги [1-4].

Ефективні фінансові директори втілюють бачення в дію, використовуючи чіткі дані для ухвалення рішень. Для прийняття рішень на основі вуглецевих даних фінансові відділи можуть забезпечити послідовність, покращити внутрішні процеси, оцінити й упровадити відповідну ERP-систему, а також забезпечити необхідний рівень координації по всій організації. Так, ERP-системи є необхідним елементом ефективного управління викидами, оскільки допомагають обробляти потік даних про вуглецевий слід. ERP має підтримувати стратегічну ціль компанії, забезпечуючи точні дані та стандарти, які пов'язані з фінансовою звітністю. ERP-системи також можуть бути складними в модернізації, тому компанії варто впроваджувати модульні рішення для більшої гнучкості в майбутньому. Тому для ефективного управління даними про ESG-показники фінансова служба використовує сучасні ERP-системи, автоматизацію звітування та аналітичні інструменти. Це дозволяє забезпечувати прозорість фінансових і нефінансових звітів, що є обов'язковою умовою для відповідності сучасним стандартам, наприклад TCFD або CSRD.

Фінансовий відділ може використовувати свій досвід роботи з обліковими стандартами для відповідності кліматичним вимогам. Наприклад, можна застосовувати щорічні процеси для встановлення цілей зменшення викидів, визначення вуглецевих компенсацій та бюджету на декарбонізацію. Фінансовий відділ забезпечує стандартизований облік викидів на рівні транзакцій, що дозволяє отримувати точні дані для прийняття бізнес-рішень.

Таким чином, зростання ролі корпоративних фінансів допомагає компаніям: зменшувати ризики, пов'язані зі змінами клімату та екологічними обмеженнями; залучати нових партнерів та інвесторів; підвищувати свою конкурентоспроможність через відповідність вимогам

регуляторів і ринкових трендів; формувати позитивну репутацію, зосереджену на відповідальності та прозорості.

Висновки. Інтеграція сталого розвитку є стратегічною необхідністю для бізнесу. Фінансова служба та фінансовий директор виступають ключовими гравцями у впровадженні ESG-принципів. Виклики у впровадженні сталого розвитку вимагають від фінансових директорів поєднання стратегічного мислення та інноваційного підходу. Сталій розвиток став важливим аспектом оцінки компаній інвесторами. У цьому контексті фінансова функція повинна забезпечувати: прозоре звітування відповідно до ESG-стандартів; оцінку впливу ризиків сталого розвитку на фінансову стабільність компанії; обґрунтування інвестиційної привабливості бізнесу. Отже, корпоративні фінанси, інтегруючи принципи сталого розвитку, переходять на новий рівень стратегічного управління. Їхня роль вже не обмежується лише моніторингом і розподілом фінансових ресурсів – вони стають ключовим елементом адаптації бізнесу до глобальних викликів, забезпечуючи стійкість, інноваційність і відповідальність.

1.Розвиток майбутнього: як екологічний і соціальний підхід сприяє сталому розвитку компанії. URL: <https://mind.ua/publications/20218003-rozvitok-majbutnogo-yak-ekologichnij-i-socialnij-pidhid-spriyae-stalomu-rozvitku-kompaniyi>

2.Екологічні, соціально-демографічні та економічні виклики середнього та великого бізнесу в агропромисловому секторі. URL: <https://agroportal.ua/blogs/ekologichni-socialno-demografichni-ta-ekonomichni-vikliki-serednogo-ta-velikogo-biznesu-v-agropromislovomu-sektori>

3.Peter Gassmann, Will Jackson-Moore (2022) The ESG dilemma. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/issues/esg/ceo-esg-dilemma.html>

4.McKinsey&Company (October 2024). Managing carbon: A new role for the CFO. URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/strategy-and-corporate-finance/our-insights/managing-carbon-a-new-role-for-the-cfo>

5.McKinsey&Company (September 2024). Drawing finance to the mobility transition. URL: <https://www.mckinsey.com/industries/automotive-and-assembly/our-insights/drawing-finance-to-the-mobility-transition>

Волкова В.В.

к.е.н., доцент кафедри фінансів і банківської справи

Бартош А. А.

здобувач вищої освіти ОП «Фінанси, банківська справа та страхування»

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ДЕРЖАВНИМ БОРГ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ КРАЇНИ

Основний текст. Державний борг є ключовим індикатором фінансової стабільності країни та суттєво впливає на її економічний розвиток. Він змінює важливу роль у політиці будь-якої держави, виступаючи як джерело фінансування економічного зростання, але водночас може стати чинником, що підтримує економічний прогрес.

Метою даної роботи є аналіз впливу державного боргу на економічний розвиток країни.

Державний бюджет – основа фіскальної політики держави, що визначає методи і джерела фінансування бюджету і його використання. Бюджет поповнюється в основному за рахунок податкових надходжень і витрачається на державні потреби [1].

Державний борг є невід'ємною складовою фінансової системи як країн, що розвиваються, так і більшості розвинених держав. Вивчення процесів його формування та скорочення є актуальним через багатосторонній вплив, який державний борг має на соціально-економічну ситуацію в країні. Згідно чиним законодавством державний борг, являє собою сукупність боргових зобов'язань держави перед усіма кредиторами, включаючи юридичних і фізичних осіб, іноземні держави, міжнародні організації тощо. Він охоплює заборгованість центрального уряду, регіональних і місцевих органів влади, а також борги корпорацій з державною участю, відповідно до частки держави в їхньому капіталі. [2].

Управління державним (місцевим) боргом, це комплекс заходів, що охоплює залучення, обслуговування та погашення боргових зобов'язань, а також інші операції з державним

(місцевим) боргом, спрямовані на забезпечення збалансованості бюджету та оптимізацію боргового навантаження. Збалансований бюджет означає, що доходи держави за певний період (як правило, рік) дорівнюють її витратам, тобто держава використовує рівно стільки, скільки заробляє. Це ідеальний стан, який дозволяє уникнути дефіциту бюджету та накопичення боргових зобов'язань.

Таблиця 1. Державний та гарантований державою борг України з 2019 по 2024 рр. (млн. грн.) [3]

Рік	Зовнішній борг	Внутрішній борг
на 31.12.2019	1 159 221,6	839 053,8
на 31.12.2020	1 518 934,8	1 033 000,8
на 31.12.2021	1 560 230,0	1 111 597,6
на 31.12.2022	2 610 945,6	1 460 737,5
на 31.12.2023	3 862 987,6	1 656 496,3
на 30.09.2024	4 612 991,3	1 791 010,7

Аналізуючи державний та гарантований державою боргу України (табл. 1) за 6 років, можна зробити такі висновки, що зовнішній борг України в порівнянні з 31.12.2019 роком в 30.09.2024 році зріс майже вчетверо. Це свідчить про суттєве зростання залежності України від зовнішніх запозичень. Поступово збільшувався і внутрішнього боргу щороку, але дещо повільнішими темпами, порівняно із зовнішнім боргом. Помітно, що зростання державного боргу (особливо зовнішнього) стало більш інтенсивним після 2022 року. Це може бути зумовлено збільшенням потреб у фінансуванні, включно з витратами на відновлення економіки та підтримку фінансової стабільності. Також з динаміки наведеної на рис. 1 видно, що на 30 вересня 2024 року зовнішній борг перевищує внутрішній майже у 2,6 разів, що може свідчити про сильну залежність від зовнішніх кредиторів і потенційні ризики для національної економіки у випадку змін у світових фінансових умовах.

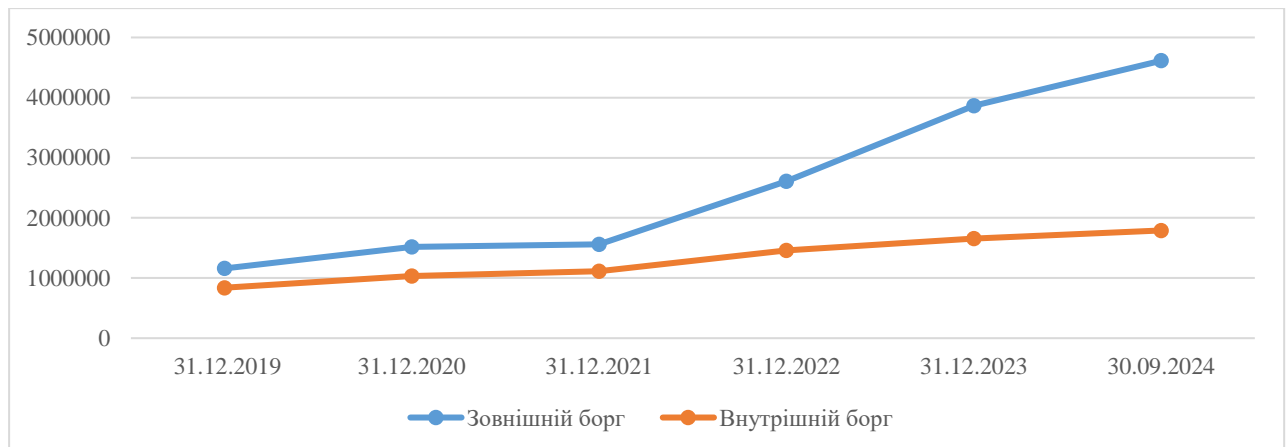

Рис. 1. Динаміка державного боргу України за 6 років

Враховуючи зростання як зовнішнього, так і внутрішнього боргу, доцільним є впровадження стратегій для поступового скорочення боргу в середньо- та довгостроковій перспективі, щоб зменшити залежність від запозичень та ризик для економічної стабільності країни.

Управління державним боргом має суттєвий вплив на бюджет держави, оскільки визначає рівень витрат на обслуговування боргу та впливає на здатність держави фінансувати основні потреби (табл. 2).

Таблиця 2. Вплив держаного боргу на фінансовий стан країни

Прямий вплив	Непрямий вплив
Найбільш очевидний вплив – це витрати на обслуговування боргу, тобто виплата відсотків за кредитами. Чим більший борг і вищі відсоткові ставки, тим більшу частину бюджету держава змушена направляти на ці виплати.	Великий державний борг обмежує можливості держави маневрувати своїм бюджетом. Значна частина коштів уже закладена на обслуговування боргу, що залишає менше ресурсів для інших важливих статей видатків, таких як освіта, охорона здоров'я, інфраструктура тощо.
Окрім відсотків, держава має погашати сам тіло кредиту. Це також є значним видатком з бюджету, особливо коли мова йде про великі суми боргу.	Високий рівень державного боргу може відлякувати інвесторів, оскільки вони можуть побоюватися, що держава не зможе вчасно обслуговувати свої борги. Це може призвести до зниження інвестицій і уповільнення економічного зростання.
	У деяких випадках, для фінансування дефіциту бюджету держава може вдаватися до емісії грошей. Це може призвести до зростання інфляції.

Розроблено автором на основі [1,2,3,4]

Державний борг є складним і багатогранним явищем, яке має як позитивні, так і негативні наслідки для економіки країни. Ефективне управління державним боргом є одним з ключових завдань фінансової політики.

Висновок. Державний борг є потужним інструментом фінансової політики, проте його надмірне зростання може призвести до серйозних економічних проблем. Аналіз динаміки державного боргу України свідчить про необхідність впровадження стратегій його стабілізації та поступового скорочення. Збільшення витрат на обслуговування боргу обмежує можливості держави для інвестування в розвиток економіки та соціальної сфери, що може негативно вплинути на довгострокові перспективи країни.

1. Небава М.І. Розділ 11 ТЕОРІЯ Бюджетного дефіциту і управління державним боргом. *ТЕОРІЯ МАКРОЕКОНОМІКИ*. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/14nebava_teoriya_makroekonomiki/11.htm.

2. Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI: станом на 21 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 07.11.2024).

3. Державний борг України (2009-2024). *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (дата звернення: 07.11.2024).

4. Кенігсбергер Я. Р. Алексеевко Л. М. УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ. «Актуальні проблеми економічного розвитку у глобалізованому світі» Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту ТНЕУ. 2019. С. 175–178.

Волковський М. А.

здобувач вищої освіти другого магістерського рівня

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» м. Дрогобич, Україна

Попова О. Ю.

д.е.н., професор, завідувач кафедри управління і фінансово-економічної безпеки

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» м. Дрогобич, Україна

ФАКТОРИ ЗРОСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Інвестиційна діяльність відіграє значну роль для розвитку будь-якої економіки світу. Національна економіка залежить від рівня інвестиційної привабливості. На даний період часу в Україні вона несприятлива через повномасштабну війну. Військові дії у державі ускладнюють залучення інвестицій, оскільки створюється серйозна невизначеність. Метою цього дослідження є аналіз факторів зростання інвестиційної привабливості економіки України.

Інвестиційний клімат – це сукупність різних факторів (економічних, правових, соціальних, географічних та ін.), які забезпечують умови та сприяють здійсненню інвестиційної діяльності в окремій країні [1, с. 54].

Сутність інвестування в тому аби перерозподілити ресурси та отримати у майбутньому з них дохід і матеріальні цінності. Їх функціональна роль обумовлена, як на макроекономічному, так і на мікрорівні.

З макроекономічної сторони інвестиції стимулюють попит на вітчизняну продукцію, що, своєю чергою збільшує виробництво та сприяє зростанню ВВП. Це привертається увага іноземного капіталу, який нарощує валютні резерви, збільшуючи фінансову стійкість країни. Інвестиційна політика держави займає не меншу вагу для макрорівня. Основне її завдання – це забезпечення стабільності й зростання економіки країни.

На мікрорівні інвестиції впливають на конкретного суб'єкта господарювання. Вони виступають джерелом розвитку, бо завдяки ним відбувається розширення виробництва, формуються нові робочі місця, зростає якість товарів та послуг. Завдяки інвестуванню йде заохочення до інновацій і досліджень на підприємствах. Своєю чергою ці суб'єкти господарювання стають технічно конкурентоздатними. Завдяки залученню зовнішнього інвестування йде стимулювання на розвиток. Одночасно з цим інвестування в управління й розвиток персоналу покращує продуктивність праці. На мікрорівні інвестиції виступають як стратегічний інструмент для здобутку стійкого зростання і зміцнення конкурентоздатності[2, с. 4].

Пріоритетними інвестиціями для будь-якої країни виступають прямі іноземні інвестиції (ПІІ). Вони являють собою довгострокові вкладення матеріальних і нематеріальних засобів компаніями-нерезидентами в економіку держави. Завдяки їм реалізуються величезні проєкти, з'являються нові технології на виробництвах, впроваджуються найсучасніші методи управління, зростає конкурентоздатність країни у світі.

Для отримання ПІІ у великій кількості індекс інвестиційної привабливості країни повинен бути високим. Згідно з рейтингом Європейської бізнес-асоціації на 2024 рік в Україні він становить 2,49 за п'ятибальною шкалою. Цей результат вказує на значні проблеми, які викликані як об'єктивною ситуацією військових дій, так і системними економічними проблемами [3].

Варто зазначити, що дослідження цієї асоціації проводяться в Україні з 2008 року. За шістнадцять років індекс інвестиційної привабливості ніколи не отримував оцінку вище 4 бали. Це свідчить про системні проблеми, які заважають розвиватися державі. Також повномасштабна війна негативно впливає на інвестиційну привабливість. На рисунку 1 зображений рейтинг інвестиційної привабливості з 2008 року по 2024 рік.

Рис. 1. Індеси інвестиційної привабливості України за період з 2008-2022 рр. [3]

Як можна побачити з рисунка, то інвестиційна привабливість України спадала під час економічних шоків, найбільші з них були у 2014 році, через гібридну агресію та у 2024 році

через повномасштабну війну. Однак, в інші періоди часу інвестиційна привабливість не досягала чотирьох балів. Це свідчить про наявність системних проблем.

До таких системних проблем можна віднести:

Корупцію, оскільки її високий рівень є негативним сигналом для інвесторів і утворює для них додаткові ризики. Для подолання цієї проблеми повинні бути дієві антикорупційні заходи, механізми контролю та перевірки. Завдяки їх проведенню буде зростати інвестиційний клімат в країні.

Недостатньо врегульована податкова система, оскільки на даний час вона складна та нелогічна, що стає сильним навантаженням для підприємців. Це своєю чергою впливає на рішення інвесторів.

Бюрократичні перешкоди, а саме складність і довгі процеси може відтягувати реалізацію проєктів, включаючи й інвестиційні [2, с. 7].

Також окрім вищезазначених системних проблем, Україна повинна подбати про свою обороноздатність. Від її ефективності залежить не лише інвестиційна привабливість, але й життєдіяльність країни в цілому.

Для збільшення кількості інвестицій та оновленні економіки України потрібно виконати конкретні кроки. У порядку спадання представлена їх важливість. До таких заходів відносять:

1. Політичні: забезпечення безпеки та обороноздатності держави; забезпечення верховенства права та дієвої й ефективної судової реформи, яка повинна забезпечити справедливість правосуддя в Україні; відбудова та вдосконалення життєва важливої інфраструктури;

2. Організаційно-правові: реалізація привабливого податкового режиму; додержання автономності Національного Банку України, Антимонопольного комітету та блоку антикорупційних органів; забезпечення достатнього страхування політичних ризиків для інвесторів; пристосування та інтегрування врівноваженої монетарної, фіскальної, бюджетної та боргової політики; задоволення захисту прав власності, рівності на ринку всіх гравців та гідному захисту інтелектуальної власності;

3. Ринкові: проведення лібералізації валютного контролю; поліпшення корпоративного управління та покращення роботи державних підприємств; забезпечення довгострокових можливостей доступу до ринку з міжнародними торговими партнерами; лібералізація трудового кодексу та виконання політики соціального забезпечення; запорука прозорого, своєчасного та повному обсязі відшкодування ПДВ експортерам; сприяння діджиталізації розвитку ІТ-екосистеми в розмірі держави; розвиток інфраструктури ринку капіталу; зростання застосування кількості відновлюваних джерел енергії та збільшення видобутку газу та нафти у середині держави; допомога у міжнародній торгівлі та убезпечення ланцюгів постачання товарів [4, с. 138- 139].

Порядок проведення цих заходів базується на аналізі та практиці інших держав, які змогли привести значну кількість інвестицій після військових конфліктів. Безпека, верховенство права, інфраструктура вистають базовим фактори на які зважають інвестори під час прийняття рішень. Практика Південної Кореї та Руанди показали, що після військового конфлікту потрібно зосереджувати увагу на забезпеченні саме цих напрямків. Після проведенні них і закладаються фундаментальні умови для ефективного проведення наступних реформ (податкової системи, стимулювання інновацій тощо). Важливо під час їх реалізації робити їх по черзі, тобто по їх важливості [4, с. 139].

Найцікавішими для інвесторів будуть галузі пов'язані з високою доданою вартістю продукція й одночасно вона повинна бути конкурентоздатною для світового ринку. Наступні галузі задовольняють цим вимогам і мають сильний інвестиційний потенціал: оборонно-промисловий комплекс, металургія та металообробка, енергетика, природні ресурси, агропромисловий комплекс, логістика та інфраструктура, промислове виробництво, деревообробка та меблеве виробництво, фармацевтика інноваційні технології. У таблиці 1 представлені дані щодо інвестиційного потенціалу України.

Таблиця 1. Інвестиційний потенціал галузей України [4, с. 138].

Галузь	Інвестиційний потенціал (млрд дол.)
Енергетика	177
Логістика та інфраструктура	123
Оборонно-промисловий комплекс	43
Металургія та металообробка	26
Агропромисловий комплекс	34
Промислове виробництво	16
Фармацевтика	19
Інноваційні технології	11
Природні ресурси	5,6
Деревообробка та меблеве виробництво	5

Отже, інвестиції відіграють важливу роль для розвитку, як на макрорівні, так і на мікрорівні. Пріоритетними інвестиціями для держави є прямі іноземні інвестиції (ПІІ). Вони є такими, оскільки вкладаються у довгостроковий період та несуть за собою суттєві зміни. Для їх притоку потрібно аби держава мала високий рівень інвестиційної привабливості, але через системні проблеми та військові дії в Україні інвестиційна привабливість знаходиться на низькому рівні. Для розв'язання цієї проблеми потрібно провести комплекс реформ. Однак, попри негативні фактори, корупції, завелику бюрократизацію багатьох процесів, високого податкового тиску, впливу повномасштабної війни українські підприємства у перспективних галузях для інвестування показують добрі результати. Завдяки їм українська економіка потрохи відновлюється. Притік ПІІ до них стане міцним підґрунтям економічного відновлення України. Окрім цього деякі галузі між собою можуть утворювати кластери, що призведе до ефекту синергії.

1. Сташук О., Деркач О., Лозовик В. Інвестиційний клімат України та напрями його покращення. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2023. Т. 1, № 33. С. 52–60. URL: <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2023-01-52-60> (дата звернення 20.11.2024)

2. Музиченко А. О., Овчаренко Т. С., Сігасва Т. Є. Стратегії залучення інвестицій в українську економіку: прогнози й виклики. *Академічні візії*. 2023. №23. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/602> (дата звернення 20.11.2024)

3. Європейська бізнес асоціація. Індекс інвестиційної привабливості України. URL: <https://eba.com.ua/research/doslidzhennya-ta-analilyka> (дата звернення: 11.11.2024).

4. Нечасва І. Відновлення ПІІ: глобальні перспективи та можливості для України. *Acta academiae beregsiensis. economics*. 2024. № 5. С. 132–144. URL: <https://doi.org/10.58423/2786-6742/2024-5-132-144> (дата звернення: 11.11.2024).

5. Завадських Г.М. Інвестиції як ефективний інструмент повоєнного відновлення економіки України. *Інвестиційні перспективи України: матеріали наук. семінару*. К.: НУХТ, 2022. Вип. 24. С.19 – 22

Гандзюк В.О.

здобувачка вищої освіти факультету управління та економіки

Науковий керівник: **Самарічева Т.А.**

к. е. н., доцентка, доцентка кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, Україна

РОЛЬ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОЗОРОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Фінансовий контроль є важливим інструментом для забезпечення прозорості та ефективності діяльності місцевого самоврядування. Він сприяє збереженню довіри громадян до органів влади, забезпечуючи відповідальне та раціональне використання бюджетних коштів. В умовах децентралізації фінансовий контроль набуває особливого значення, оскільки саме на місцевий рівень покладається значна частина повноважень з управління ресурсами та надання суспільних послуг.

Фінансовий контроль являє собою процес аналізу, моніторингу і перевірки фінансових операцій, здійснюваних органами місцевого самоврядування. Його головною метою є забезпечення належного управління фінансами, дотримання бюджетної дисципліни та досягнення запланованих цілей розвитку громади. Фінансовий контроль на місцевому рівні здійснюється посадовими особами органів місцевого самоврядування, а також окремими громадянами чи їх об'єднаннями [1, с. 61]. Фінансовий контроль поділяється на: попередній контроль, який виконується перед прийняттям фінансових рішень та здійсненням видатків; поточний контроль, який здійснюється в процесі виконання бюджету та фінансових операцій; наступний контроль, який проводиться після завершення фінансових операцій та виконання бюджету [2].

Прозорість є фундаментальною складовою будь-якої ефективної системи управління. Місцеве самоврядування, що відповідає за витрачання коштів громади, зобов'язане забезпечувати максимальну відкритість своїх дій. Це означає не тільки облік і публікацію фінансових звітів, а й активне інформування мешканців про планування та виконання бюджету. Наприклад, сучасні електронні платформи, як-от Prozorro чи OpenBudget, дають змогу будь-якому громадянину перевірити, як розподіляються кошти на рівні його громади. Відкритість цих даних дає впевненість, що фінансові операції здійснюються відповідно до потреб громади, а зловживання стають менш імовірними. Прозорість також сприяє формуванню довіри між владою і громадянами, що є ключовим фактором для успішного розвитку громади [3, с. 406].

Не менш важливим аспектом є участь громадян у процесах контролю. Лише за активної участі мешканців можна забезпечити справжню підзвітність місцевої влади. Наприклад, у багатьох громадах практикується формат бюджету участі, коли громадяни самі вирішують, на які проєкти витратити певну частину коштів. Це не лише посилює відчуття відповідальності мешканців за спільне майбутнє, а й змушує органи місцевого самоврядування діяти максимально відкрито. Крім того, громадські організації, журналісти та активісти можуть брати участь у моніторингу фінансової діяльності органів влади, організувати незалежні перевірки чи звертати увагу на підозрілі операції. Така взаємодія створює умови, за яких місцеве самоврядування постійно перебуває під наглядом, що мінімізує ризики зловживань.

Одна з головних цілей фінансового контролю – забезпечення ефективного використання коштів. Це особливо актуально для громад з обмеженими ресурсами, де кожна витрачена гривня має приносити максимальний результат. Наприклад, під час планування ремонтів інфраструктури аудит дозволяє не лише оцінити вартість проєкту, але й перевірити, чи були досягнуті заплановані цілі. Результати фінансового контролю також допомагають громадам

краще планувати бюджети на майбутнє. Аналіз минулих витрат дозволяє уникати помилок, знаходити слабкі місця у процесах управління та виявляти резерви для оптимізації.

Незважаючи на важливість фінансового контролю для забезпечення прозорості місцевого самоврядування, його ефективна реалізація стикається з низкою труднощів, які потребують системного підходу до вирішення. Однією з найбільших проблем є недостатня кількість фахівців у сфері фінансового аудиту та контролю. Це особливо гостро відчувається у малих громадах, де через обмежений бюджет немає можливості залучати професійних аудиторів або навчати співробітників. Часто фінансовий контроль проводиться працівниками, які не мають відповідної освіти або досвіду, що знижує ефективність цього процесу.

Наявність складних і непрозорих процедур управління фінансами створює можливості для корупції. Деякі посадовці зловживають своїми повноваженнями, маніпулюючи фінансовими документами або організовуючи непрозорі тендери. Бюрократичні перепони, зокрема довгі погодження або недосконалі регламенти, також стають перешкодою для ефективного моніторингу.

Також багатьох випадках мешканці громад не проявляють достатньої активності у питаннях фінансового контролю. Причини цього можуть бути різними: відсутність інформації про можливість участі, недовіра до того, що їхній голос буде враховано, або ж низький рівень зацікавленості. Як результат, громадський контроль залишається слабким, а влада менш підзвітною.

Ще однією проблемою є відсутність необхідної інфраструктури для впровадження електронних інструментів. Використання застарілих методів обліку та звітності у багатьох громадах створює технічні проблеми для якісного фінансового контролю. Наприклад, у віддалених регіонах часто відсутній доступ до сучасного програмного забезпечення або належного інтернет-з'єднання. Це ускладнює збір і аналіз фінансових даних, а також затримує процеси аудиту.

Для подолання цих проблем важливо розробляти регіональні навчальні програми для підвищення кваліфікації фахівців, зокрема в малих громадах, а також сприяти спільному використанню ресурсів між громадами. Боротися з корупцією можна через спрощення регламентів, автоматизацію процесів і посилення відповідальності, доповнюючи це незалежними аудитами та громадським моніторингом. Крім того, необхідно активізувати громади через інформаційні кампанії та надання зручних інструментів для участі, одночасно інвестуючи у цифрову інфраструктуру та розвиток державно-приватного партнерства.

Отже, фінансовий контроль є незамінним інструментом для забезпечення прозорості й ефективності місцевого самоврядування. Він допомагає попереджати корупцію, сприяє ефективному використанню ресурсів і залучає громадян до процесів управління. Проте для досягнення цих цілей необхідно подолати існуючі виклики, зокрема впроваджувати сучасні технології, навчати фахівців і активно залучати громадян до контролю. Лише за умови злагодженої роботи усіх учасників цього процесу місцеве самоврядування зможе стати справжнім інструментом розвитку громади.

1. Бортняк В. А. До питання про здійснення фінансового контролю на місцевому рівні. *Академічні візії*. 2022. Вип. 10-11. С. 58-66.

2. Бортняк В. А. Форми і методи здійснення фінансового контролю в Україні. *Академічні візії*. 2022. Вип. 13. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/98> (дата звернення: 25.11.2024).

3. Захаркін О., Небаба Н., Лебідь О., Змієнко В., Корнєєв М. Цифрова мультирівнева система управління транспарентністю фінансових відносин. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2024. № 1. С. 403-409.

Гандзюк В.О.

здобувачка вищої освіти факультету управління та економіки

Науковий керівник: **Самарічева Т.А.**

к. е. н., доцентка, доцентка кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, Україна

РОЛЬ МІЖБЮДЖЕТНИХ ТРАНСФЕРТІВ У ВИРІВНЮВАННІ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ

Фінансова спроможність регіонів є важливим аспектом економічного розвитку та соціальної стабільності держави. Вирівнювання фінансових можливостей регіонів сприяє забезпеченню рівного доступу до якісних суспільних послуг для всіх громадян, незалежно від місця проживання. Одним з ключових інструментів для досягнення цієї мети є міжбюджетні трансферти.

Міжбюджетні трансферти являють собою кошти, що перераховуються з одного бюджету до іншого для підтримки фінансової спроможності регіонів. Вони спрямовані на вирівнювання дисбалансу у доходах та видатках місцевих бюджетів, забезпечення фінансової стабільності та реалізацію соціально-економічних програм [1]. В Україні міжбюджетні трансферти регулюються Бюджетним кодексом, і їх основними видами є:

1) Базова дотація – надається з державного бюджету для підтримки фінансової спроможності місцевих бюджетів, які мають низький рівень власних доходів. Вона допомагає забезпечити стабільність і покриття основних витрат на соціальні та комунальні послуги;

2) Субвенції – призначаються для фінансування конкретних проєктів або програм, таких як будівництво шкіл, лікарень або доріг. Це цільові кошти, які допомагають регіонам реалізовувати важливі ініціативи і підвищувати рівень життя мешканців;

3) Реверсна дотація – це механізм, при якому регіони з високими доходами передають частину своїх коштів до державного бюджету. Згодом ці кошти перерозподіляються на користь менш фінансово забезпечених регіонів, сприяючи вирівнюванню їхньої спроможності;

4) Додаткові дотації надаються для покриття непередбачених витрат або специфічних потреб регіонів, які виникають у випадках надзвичайних ситуацій, економічних криз або для реалізації важливих соціальних програм. Вони забезпечують гнучкість у фінансовому управлінні [2].

Однією з головних функцій міжбюджетних трансфертів є зменшення фінансової нерівності між регіонами. В Україні, як і в багатьох країнах, існує суттєвий дисбаланс між регіонами у рівнях доходів місцевих бюджетів. Наприклад, промислово розвинені області, такі як Київська або Львівська, генерують значно більше податкових надходжень, ніж сільські або менш розвинені регіони, наприклад, Закарпатська чи Чернівецька області. Це зумовлено різницею у рівнях економічної активності, інвестиційній привабливості, розвитку бізнесу та чисельності населення. Міжбюджетні трансферти, зокрема дотації вирівнювання, дозволяють компенсувати ці дисбаланси, забезпечуючи менш розвиненим регіонам фінансову спроможність для фінансування необхідних витрат на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист, інфраструктуру тощо.

Цільові субвенції, як форма міжбюджетних трансфертів, відіграють значну роль у створенні умов для економічного зростання регіонів. Вони спрямовуються на реалізацію конкретних проєктів, які можуть включати: розвиток транспортної інфраструктури, інвестиції в освіту, оновлення медичної інфраструктури, сприяння місцевому підприємництву тощо [2]. Ефективно використані трансферти сприяють підвищенню економічної активності,

створенню нових робочих місць, зростанню доходів місцевих бюджетів та зменшенню соціальної напруги.

Згідно з чинним законодавством, держава передає частину своїх функцій місцевим органам самоврядування. Серед таких функцій – надання освітніх, медичних, соціальних послуг тощо. Для виконання цих завдань місцеві бюджети часто не мають достатньо власних ресурсів. Міжбюджетні трансферти, зокрема субвенції, забезпечують фінансування таких витрат, як: заробітна плата вчителів, лікарів, соціальних працівників; покриття витрат на енергоносії для бюджетних установ; придбання обладнання та матеріалів для виконання державних програм тощо. Це дозволяє гарантувати стабільність і якість послуг для населення, незалежно від того, наскільки спроможним є місцевий бюджет.

Попри важливість міжбюджетних трансфертів, існують проблеми, які ускладнюють їх ефективне використання, адже багато місцевих громад, отримуючи значну частину своїх доходів у вигляді трансфертів, не зацікавлені у розвитку власної економічної бази. Вони менше стимулюють розвиток малого та середнього бізнесу, не запроваджують ефективні програми залучення інвестицій чи оптимізації витрат. Така ситуація може призводити до стагнації регіону. Іноді механізми розподілу трансфертів базуються на стандартних формулах, які не завжди враховують реальні потреби регіонів. Наприклад, розподіл субвенцій на соціально-економічний розвиток може бути непропорційним через політичні впливи або недостатньо якісний аналіз ситуації. Це призводить до того, що одні регіони отримують більше, ніж потрібно, тоді як інші залишаються без достатньої підтримки. Нерідко кошти, які виділяються на конкретні проекти чи програми, використовуються неефективно або не за призначенням. Наприклад, субвенції на інфраструктурні проекти можуть бути витрачені на роботи низької якості через корупційні схеми або недостатній контроль з боку держави чи громадськості.

Для підвищення ефективності міжбюджетних трансфертів необхідно вжити низку заходів. По-перше, слід оптимізувати механізми їх розподілу, забезпечивши, щоб критерії враховували не лише рівень доходів регіону, а й реальні потреби населення та стратегічні цілі розвитку. По-друге, важливо стимулювати фінансову автономію регіонів, заохочуючи їх до активного розвитку місцевої економіки та розширення власної податкової бази. По-третє, необхідно забезпечити максимальну прозорість процесу, посиливши контроль за цільовим використанням коштів і впровадивши ефективні механізми громадського моніторингу. Комплексний підхід до вирішення цих завдань дозволить підвищити результативність трансфертів і сприятиме збалансованому розвитку регіонів.

Отже, міжбюджетні трансферти є важливим інструментом для зменшення фінансових дисбалансів та стимулювання розвитку регіонів. Проте їх ефективність залежить від прозорості, справедливості розподілу та стимулювання економічної самодостатності місцевих громад. Лише за умов комплексного підходу до реформування системи міжбюджетних відносин можна досягти гармонійного розвитку всіх регіонів країни.

1. Круглякова В. В., Вацяк Д. І., Олійник А. В. Вплив міжбюджетних трансфертів на фінансове вирівнювання територій. *Ефективна економіка*. 2020. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7786> (дата звернення: 23.11.2024).

2. Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI: станом на 20 листопада 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 23.11.2024).

Грицевич О., ст.гр. ЕКМ-21

Луцький національний технічний університет, Україна

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ВЕКТОР ПІДВИЩЕННЯ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ

Шляхи підвищення виробничого потенціалу регіонів зводяться до двох рівноцінних складових це розвитку інновацій та зацікавленість в таких діях інвесторів. Підприємства різного типу стикаються з гострою проблемою впровадження інновацій через брак коштів і державної зацікавленості. В результаті чого підприємства часто користуються старими технологіями, що унеможливує процвітання.

Для забезпечення регіону належним конкурентним статусом потрібно виконання низки умов таких як:

- зміни в нормативно-правовій базі, яка передбачає збільшення повноважень місцевого самоврядування у регулювання інвестиційної діяльності;
- запровадження програм розвитку ринку фінансових послуг для збільшення обізнаності в різних інвестиційних програмах та вигідних умов співпраці;
- посилення ролі місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування для допомоги створення інвестиційних проектів, та інфраструктури, що дозволяє до заохочення ресурсо-потенційною складовою.[1, с. 116]
- покращення доступності інформації, та планувань громадами інвестиційної привабливості і співпраці з міжнародними організаціями;
- транспортні сполучення та логістика у якій багато проблем з незадовільним станом доріг, зносу матеріально-технічної бази [2, с. 104].

Кожна умова сфокусована на покращенні та модернізації державних регулюючих органів, які в свою чергу точніше виконують проблемні питання на всіх рівнях до найнижчого з максимальним корисним ефектом.

Інноваційний розвиток починаємо з:

- навчальних інноваційних центрів для кращої роботи регіональних та державних служб для управління елементами виробничо-технологічної підсистеми;
- раціонального екологічного менеджменту, що передбачає зменшення відходів виробництв за рахунок еко технологій та повна переробка залишків.
- енергетика та енергоефективність котра фокусується на транспортуванні енергії, раціональному використанні, та зможі виробляти альтернативні енергетичні ресурси.
- нові речовини та матеріали виробництв котрі допоможуть створювати індустрію нанометалів та нанотехнологій з фокусом на виробництві. [3, с. 22].

Такі підходи фокусують підприємства на покращення виробничої бази і слугують підвищенню виробничого потенціалу за рахунок різносторонніх оцінок та їх покращення.

Хороші умови регіонів є запорукою інвестиційної привабливості тому слід не допускати занепаду та простою технологічної, правової, раціональної бази.

Для усіх вищенаведених передумов потрібне стратегічне планування від якого залежить темп розвитку та якість виконання. Запорукою таких зрушень є хороша комунікація між вищими і нижчими ланками влади котрі можуть приймати рішення щодо покращення привабливості регіону та впровадження інновацій миттєво.

Стратегічного планування в розрізі територіальних громад стрімко набирає обертів і є фактично найкращим рішенням для інвестування в проекти котрі мають вагомий потенціал. Такі методи розвитку є запорукою інноваційних звершень та економічних підйомів. Станом на 2023 рік стратегічним плануванням займаються понад 91% територіальних громад та половина з них вже мають готовий план змін. Це свідчить про стійкість громад та їх готовність до регіонального відновлення. [4]

Таким чином підвищення виробничого потенціалу неможливе без державного стимулювання та фінансової підтримки котра надає поштовх для відкриття нових потенційно привабливих можливостей виробництва і вдосконалення старих.

Можливість залучення іноземних інвестицій є важливим для регіонів котрі тільки почали розвиватися, тому потрібно забезпечити ці території належними умовами для спонукання інвесторів та зацікавленості з боку підприємців для подальшої співпраці сторін.

1. Гелеверя С. М., Сергієнко Ю. І. Інвестиційна привабливість регіонів як основа сталого розвитку країни : дис. канд. екон. наук : Харківський національний університет будівництва та архітектури. Харків, 2020. 116 с.

2. Петрицький І.І. Інвестиційна привабливість регіонів України за інфраструктурним розвитком / І.І. Петрицький // Актуальні проблеми економіки. -2020. №4. – С. 104

3. Карий О.І., Павліха Н.В. Територіальний розвиток і регіональна політика / О.І. Карий, Н.В. Павліха // Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України. – 2021. – С. 22.

4. Понад 90% громад розробляють або вже затвердили стратегічні документи розвитку. Міністерство інфраструктури України. URL: <https://mtu.gov.ua/news/35390.html> .

Губанов В.Є.

аспірант

ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0009-0002-4418-1475>

Гуденко Б.О.

аспірант

ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-2246-7130>

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ МІЛІТАРИЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Повномасштабне російське вторгнення спричинило різке погіршення соціально-економічного розвитку України. Значних збитків зазнали об'єкти виробничої інфраструктури, знизилася ділова активність, загострилися проблеми з нерівномірним розвитком продуктивних сил та територій, виникла необхідність у застосуванні антикризових заходів по забезпеченню стійкості державних фінансів в кризові періоди. Помітно зросли витрати для покриття потреб сил безпеки і оборони, нарощенню потенціалу військово-промислового комплексу, відновлення соціально-побутової інфраструктури, знищеної або пошкодженої окупантами, покриття нових потреб у соціальних видатках державного бюджету, забарвлених необхідністю матеріальної підтримки населення, поверненням ветеранів до соціально-економічного способу життя, збереженням молоді в країні [3–4; 8]. Також слід враховувати, що російсько-українська війна суттєво ускладнила процес управління державними фінансами, внаслідок додаткового розбалансування співвідношення витрат і ресурсної бази для їх забезпечення, деформації раніше вмонтованих до Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 роки регуляторних цілей і цінностей, пронизаних духом курсу європейської інтеграції та глобальними цілями зі сталого й всеохоплюючого розвитку, які мають бути вмонтовані до «Плану Маршалла» для України в процесі повоєнного відновлення.

Окремо слід відзначити ускладнення проведення операцій у сфері державних фінансів, внаслідок бюджетної консолідації, особливого порядку планування капітальних видатків та виконання розпису державного бюджету в умовах правового режиму воєнного стану, невизначеності подальшої підтримки союзниками видатків державного бюджету.

Таким чином проблематика стійкості та ефективності функціонування системи державних фінансів набуває особливого значення в умовах необхідності ресурсного забезпечення економіки воєнного часу та її повоєнного відновлення. Відтак стійкість

державних фінансів та їх структурних ланок є запорукою повноцінного фінансування сектору безпеки і оборони за умов збереження належного фінансового забезпечення суспільного добробуту громадян та фінансової спроможності підтримки економічної стабільності та політичної незалежності України.

Теоретична площина стійкості державних фінансів, трактується як здатність держави забезпечувати виконання власних фіскальних функцій – акумуляцію доходів, фінансування видатків, обслуговування боргу – у довгостроковій перспективі, не вдаючись до заходів, що підривають економічну стабільність та соціальну справедливість. Методологічно стійкість оцінюється через аналіз бюджетного дефіциту, відносного боргового навантаження, структури доходів і видатків, спроможності держави реагувати на шоки та підтримувати макроекономічну рівновагу. У контексті мілітаризованої економічної політики важливими показниками стають частка воєнних видатків у ВВП, тягар фінансування сектора безпеки та оборони, а також здатність уряду залучати зовнішні та внутрішні ресурси без надмірного зростання вартості запозичень [10].

Методологічно оцінка стійкості державних фінансів може здійснюватися за допомогою кількісних та якісних методів: економіко-математичного моделювання, фіскальних правил, сценарного аналізу, аналізу чутливості та багатофакторних індикаторів (наприклад, індексів фіскальної стійкості). Особливої актуальності набувають макроекономічні моделі, що враховують вплив військового конфлікту та стратегічні обмеження, накладені на економічну систему.

Мілітаризація економічної політики передбачає переорієнтацію фіскальних пріоритетів на оборонні потреби, збільшення видатків на безпеку, логістику, виробництво зброї та військової техніки, а також на відновлення пошкодженої інфраструктури та соціальний захист населення, постраждалого від воєнних дій. В умовах України це призводить до посилення фіскального тиску, оскільки ресурси, які могли бути спрямовані на інвестиції в інші сфери (освіта, охорона здоров'я, інновації), перерозподіляються на потреби оборони [5; 9].

Мілітаризація збільшує вразливість державних фінансів до зовнішніх шоків [4; 8; 11]:

– залежність від зовнішнього фінансування (кредити МВФ, Світового банку, ЄС, військова та фінансова допомога з боку західних партнерів);

– підвищення інфляційного тиску через зростання монетарного фінансування дефіциту;

– збільшення навантаження на майбутні покоління у вигляді державного боргу.

За останнє десятиріччя доходи бюджету України зазнали суттєвих коливань, пов'язаних з економічною рецесією (2014–2015 рр.), поступовим відновленням (2016–2019 рр.), а потім новим шоком у 2022 р. через повномасштабну військову агресію. Видатки на оборону і безпеку зростали з 3,1% ВВП у 2014 р. до понад 10% ВВП у 2023 р. (за попередніми оцінками), у той час як соціальні видатки залишалися відносно стабільними [1; 11]. Це спричинило перерозподіл фіскального простору на користь військового блоку.

У 2014–2015 рр. бюджетний дефіцит коливався в межах 4–5% ВВП, а у 2016–2019 рр. спостерігалася тенденція до його зменшення до близько 2–3% ВВП завдяки реформам, підтриманим МВФ та іншими міжнародними донорами [1; 11]. Проте після 2022 р. дефіцит різко зріс до історичних максимумів (понад 10% ВВП у 2022–2023 рр.) через необхідність фінансувати військові видатки та підтримувати функціонування економіки. Це вказує на суттєвий тиск на стійкість державних фінансів.

Державний та гарантований державою борг, як частка ВВП, зріс із близько 70% ВВП у 2015 р. до понад 85% у 2023–2024 рр. [7]. Збільшення боргового навантаження пояснюється необхідністю мобілізувати додаткові ресурси для оборони, а також частковим скороченням бази оподаткування у регіонах, що постраждали від війни. Хоча міжнародна допомога та кредити на пільгових умовах допомогли утримати макроекономічну стабільність, у довгостроковій перспективі зростаючий борг може стати фактором фіскальної уразливості.

Війна вплинула і на валютний ринок, спричинивши девальвацію гривні та підвищення інфляційного тиску, особливо у 2014–2015 та 2022–2023 р.р [2]. Зростання інфляції знижує купівельну спроможність бюджету та ускладнює боргове навантаження через зростання вартості обслуговування боргу в іноземній валюті.

Упродовж 2014–2024 рр. Україна отримувала кредити та гранти від МВФ, Європейського Союзу, урядів США, Канади, Великобританії, а також військову підтримку від низки союзників [6; 11]. Ці ресурси допомогли покрити значну частину фіскального розриву та забезпечити стійкість державних фінансів у короткостроковому періоді. Проте довгострокова стійкість залежить від здатності диверсифікувати економіку, збільшити власні фіскальні доходи та знизити залежність від зовнішніх запозичень. Незважаючи на зовнішню підтримку та міжнародне фінансування, держава зіштовхується з довгостроковою проблемою зростаючого боргу та обмеженими можливостями для економічного зростання. Період 2014–2024 рр. виявився випробуванням для традиційних інструментів фіскальної політики, які, в умовах війни, дедалі більше спрямовуються на військово-оборонні цілі [5; 8–9]. Мілітаризація економічної політики призвела до гіпертрофованого розвитку оборонного сектора за рахунок інших галузей, що може негативно позначитися на стійкості у довгостроковій перспективі без структурних реформ та зміцнення податкової бази і, звісно, зменшення корупційних чинників.

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Національний банк України. URL: <https://www.bank.gov.ua>
3. Петруха Н., Клименко К., Петруха С. Економіка та державні фінанси – феномен української незламності. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. № 2. С. 42–55. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-74-42-55>
4. Петруха Н., Клименко К., Петруха С. Українська незламність – стійкість державних фінансів в умовах війни. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. № 3. С. 56–72. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-75-56-72>
5. Трипак М. М., Петруха С. В., Петруха Н. М., Коноваленко Д. В. Ветеранський бізнес: резильєнтність інклюзивної економіки та державних фінансів. *Інклюзивна економіка*. 2024. № 2 (04). С. 42–55. DOI: https://doi.org/10.32782/inclusive_economics.4-8
6. European Commission. Ukraine 2023 Report. Brussels: EC Reports. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf
7. OECD Economic Outlook, Volume 2024 Issue 2: Ukraine. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-outlook-volume-2024-issue-2_839ef1cf-en/ukraine_f33c279e-en.html
8. Petrukha N., Klymenko K., Petrukha S., Miakota R. Orthodox-Innovative Exposition of Financial Mechanisms of the Post-War Reconstruction of the Economy of Ukraine. *Economics, Finance and Management Review*. 2024. № 2(18). P. 101–120. DOI: <https://doi.org/10.36690/2674-5208-2024-2-101-120>
9. Petrukha S. V., Tripak M. M., Petrukha N. M., Konovalenko D. V. Modernization of Public Finances and Resilience of Veteran Business. *The Problems of Economy*. 2024, № 3 (61). P. 249–260. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-3-249-260>
10. Petrukha S., Konovalenko D., Petrukha N. Inclusive Economy and Public Finance: Current Condition and Principles of Post-War Recovery. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10 No. 2. P. 219–231. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-2-219-231>
11. Ukraine: Fifth Review Under the Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility, Requests for Waivers of Applicability of Performance Criteria, Modification of Performance Criterion, Rephrasing of Access, and Financing Assurances Review-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Ukraine. *IMF Staff Country Reports*. 2024. Volume 2024: Issue 314. 168 p. DOI: <https://doi.org/10.5089/9798400290534.002>

Гуцул І.А.

доцент кафедри фінансів,
банківської справи, страхування
та фондового ринку
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова,
м.Хмельницький, Україна

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ПОКАЗНИКІВ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

У сучасних умовах ринкової економіки рентабельність є одним з основних показників фінансової стабільності та ефективності підприємства. Управління рентабельністю є критично

важливим для керівників, оскільки це впливає на здатність підприємства досягати стратегічних цілей, забезпечувати сталий розвиток та підвищувати свою конкурентоспроможність.

Рентабельність відображає прибутковість підприємства, тобто співвідношення отриманого прибутку до витрат. Це є якісною оцінкою ефективності використання виробничих ресурсів. Висока рентабельність свідчить про ефективне управління ресурсами, що дозволяє не лише покривати витрати, але й отримувати значний прибуток.

Глобальна пандемія COVID-19 та військові події в Україні призвели до зменшення обсягів продажів, обмежень у діяльності та змін у споживчих уподобаннях. Підприємства змушені швидко адаптуватися, переглядати свої стратегії розвитку та вжити заходів для підтримки фінансової стабільності.

Рентабельність підприємства є критично важливим об'єктом управління, оскільки вона безпосередньо пов'язана з кінцевими результатами його діяльності. Існують різні методи розрахунку рентабельності залежно від того, який саме показник потрібно отримати: рентабельність активів, власного капіталу, продукції, витрат чи реалізації.

Управління ефективністю рентабельності підприємства залежить від безлічі чинників, які відображають різні аспекти його функціонування.

Процес формування механізму управління рентабельністю підприємства має розпочинатися з ретельного аналізу його складових. Це включає детальну оцінку показників рентабельності, а також ідентифікацію факторів, що вплинули на їх зміни. Крім того, важливо розробити конкретні шляхи для покращення цих показників, що дозволить оптимізувати фінансові результати. При створенні механізму управління рентабельністю підприємства необхідно чітко визначити тип стратегії, яка буде сприяти підвищенню його рентабельності та загальної ефективності діяльності [3, с. 48].

На рисунку 1 представлено механізм ефективного управління рентабельністю підприємства, який ілюструє ключові етапи та основні складові цього процесу, на яких базується підвищення фінансової стабільності та конкурентоспроможності.

Процес управління рентабельністю складається з кількох ключових етапів:

- збір і обробка інформації про підприємство, включаючи його фінансову звітність;
- визначення цілей і завдань, що залежать від обраної стратегії підприємства;
- пошук компромісу між ризиком і прибутковістю;
- аналіз факторів, які впливають на рентабельність і прибутковість підприємства в кількісному вираженні;
- розробка методик для покращення показників рентабельності, використовуючи важелі впливу на відповідні чинники;
- проведення узагальнюючих розрахунків для оптимізації та реалізації заходів на підприємстві.

В умовах фінансової кризи, нестабільності ринкового середовища та погіршення показників діяльності підприємств прогнозування їх фінансового стану набуває особливої важливості. Це дозволяє оцінити майбутні результати діяльності та ухвалити обґрунтовані рішення щодо її покращення. У процесі прогнозування здійснюється відбір і аналіз даних, достовірність яких безпосередньо впливає на стабільність фінансового стану в перспективі та якість управлінських рішень.

Водночас підприємства стикаються з постійним посиленням конкуренції, змінами в податковому законодавстві, зростанням інфляції та коливанням цін на сировину й матеріали. Це зумовлює необхідність прогнозування результатів діяльності як важливого інструменту для оцінки ефективності операційної діяльності. Особливе значення для кожного суб'єкта господарювання мають виробничі, збутові та постачальницькі процеси, що забезпечують платоспроможність і прибутковість, впливаючи на рух грошових потоків.

У цих умовах діагностика фінансового стану, зокрема оцінка прибутковості, є ключовим етапом для виявлення причин зниження ефективності діяльності підприємства та розробки дієвих антикризових рішень.

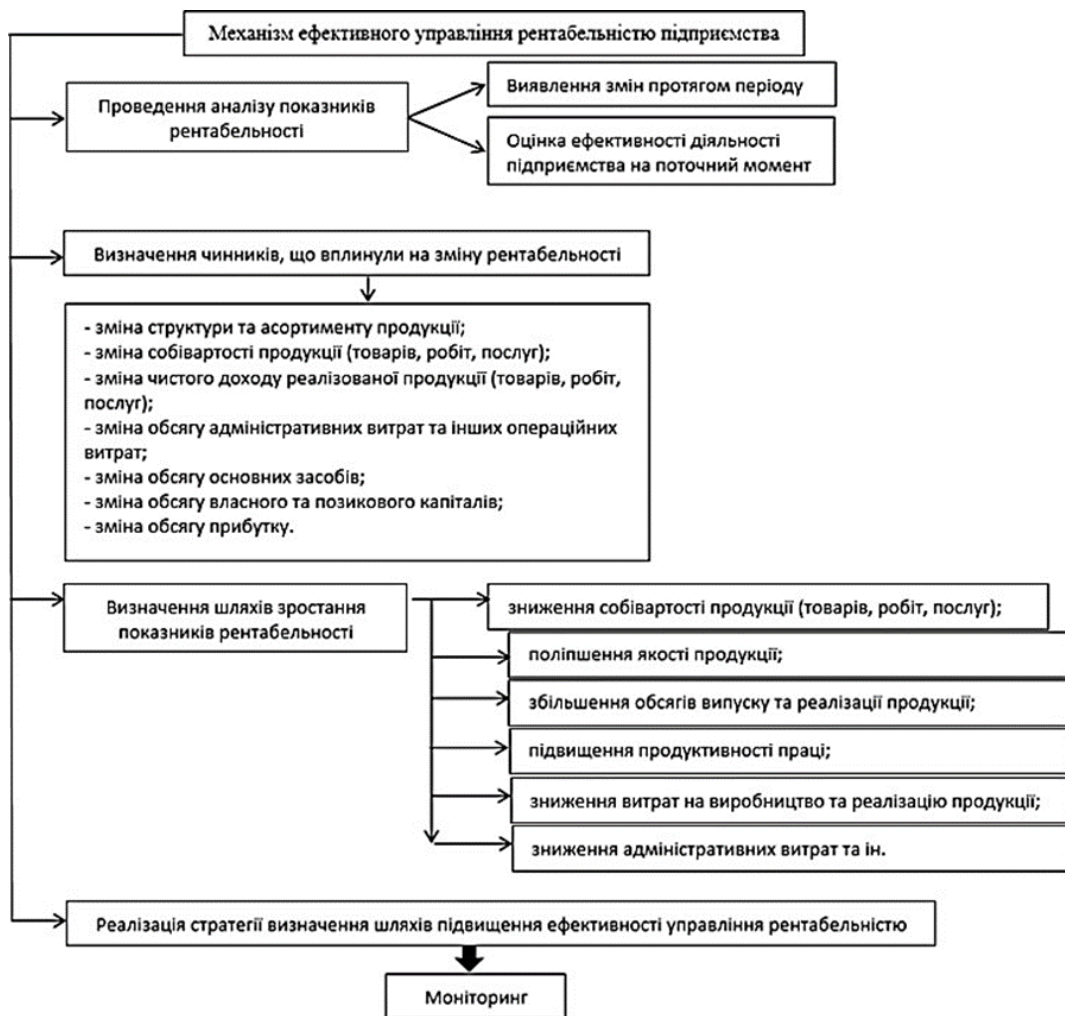

Рис. 1 Система ефективного управління рентабельністю підприємства [3, с. 49]

Для розроблення прогнозів прибутковості підприємства важливим є вибір адекватних методів і підходів, які відповідають специфіці завдання. У науковій літературі виділяють кілька основних груп методів, серед яких:

- балансовий метод;
- методи експертних оцінок;
- методи аналізу часових рядів (рядів динаміки);
- економетричні моделі.

Для прогнозування фінансових результатів у короткостроковому періоді особливо ефективними є адаптивні ситуаційні методи. Ці методи враховують постійне оновлення інформації, дозволяючи адаптувати параметри моделі до змін у середовищі. Одним із прикладів таких підходів є методи експоненційного згладжування, які забезпечують високу точність у ситуаціях з частими змінами вихідних даних.

Аналіз прибутковості підприємства також здійснюється за допомогою різноманітних методів і прийомів. Найпоширенішими серед них є:

- балансовий метод;
- коефіцієнтний аналіз;
- аналіз на основі рейтингів;
- комплексна інтегральна оцінка та інші.

Кожен із цих методів має свої переваги й недоліки, тому вибір конкретного інструменту залежить від мети аналізу, доступності даних і тривалості прогностичного періоду.

Рентабельність не лише відображає рівень прибутковості, але й характеризує ефективність використання ресурсів, що є ключовим для забезпечення стабільного розвитку компанії. Різні групи показників, такі як витратний, прибутковий продажів та ресурсний підходи, дозволяють отримати комплексну картину фінансового стану підприємства. Основні показники, включаючи рентабельність продажів, активів та власного капіталу, надають цінну інформацію про здатність компанії генерувати прибуток і ефективно використовувати свої ресурси.

У сучасних умовах складної економічної ситуації, зовнішньополітичної нестабільності та внутрішніх кризових явищ, у яких змушені функціонувати вітчизняні суб'єкти господарювання, спостерігається суттєве зниження рівня прибутковості підприємств незалежно від форми власності. У зв'язку з цим особливого значення набуває визначення ключових чинників, що сприяють підвищенню прибутковості підприємств.

1. Вовк О. М., Ковальчук А. М., Комісаренко Я. І., Джулай А. В. Прибуток та рентабельність як детермінанти розвитку підприємства. Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics», 2020. №21. С. 37-44. URL: <https://www.researchgate.net/profile/>

2. Гаватюк Л. С., Пілат А. К. Удосконалення системи управління рентабельністю як умова ефективного функціонування підприємств. Вісник Хмельницького національного університету. 2020. № 2. С. 47-50.

3. Гайбура Ю. А. Методичні підходи щодо оцінки і прогнозування прибутковості підприємства. /Ю.А. Гайбура // Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. – 2023. – Випуск 1(38). – С. 118–124. DOI: <https://doi.org/10.37406/2706-9052-2023-1.17>

Дикун О.,

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні за спеціальністю «Менеджмент»

Науковий керівник: **Синчак В.,**

доктор економічних наук, професор кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку,

Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, Україна

ЕКОЛОГІЧНЕ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Проблема екологічного оподаткування актуальна як для України, так і для країн Європи, оскільки сучасні екологічні виклики вимагають ефективного механізму захисту довкілля. Екологічне оподаткування є одним із важливих інструментів, спрямованих на стимулювання зменшення забруднення та використання природних ресурсів, а також на збір фінансових ресурсів для екологічних заходів. Зростання екологічних ризиків та можливість природних катастроф, що спричиняють значні економічні наслідки, спонукають нас змінювати напрям розвитку екологічного оподаткування. Це призводить до створення інтегрованої системи регулювання впливу на екосистеми, де важливу роль відіграє екологічне оподаткування.

Аналіз останніх досліджень. Тема екологічного оподаткування наразі є актуальною у наукових дослідженнях, оскільки процес екологізації економіки потребує нових підходів, які забезпечать ефективне впровадження екологічних податків. Тему екологічного оподаткування в Україні та країнах Європи розглядали такі науковці як Свиноус І. В. [1], Слободенюк О. І., Лазаришина І.Д. [4] та інші. Різні підходи дослідників доповнюють один одного та створюють комплексне розуміння екологічного оподаткування, враховуючи специфіку правових систем, економічних умов та екологічних викликів.

Виклад основного матеріалу. Екологічне оподаткування є одним із ключових інструментів, для стимулювання раціонального використання природних ресурсів та захисту навколишнього середовища. Основна мета цього підходу створити економічні стимули для зменшення шкідливих викидів в атмосферу, впровадження екологічно безпечних технологій, скорочення обсягів використання невідновлюваних ресурсів. За допомогою екологічних податків держава регулює екологічне навантаження, одночасно наповнюючи бюджет для фінансування природоохоронних заходів. Це спонукає підприємства до впровадження екологічних інновацій та переходу на стійкі моделі виробництва, зменшуючи їхній негативний вплив на природу.[1]

На даний час в Україні нормативною основою для екологічного оподаткування є Податковий кодекс України. Згідно з його положеннями, екологічний податок є загальнодержавним обов'язковим платежем, який сплачують суб'єкти господарювання за фактичні обсяги негативного впливу на навколишнє середовище [2]. Основні об'єкти оподаткування за ПКУ включають: викиди в атмосферу від стаціонарних джерел забруднення, викиди у водні об'єкти в процесі господарської діяльності, розміщення відходів, окрім тих, що використовуються як вторинна сировина на територіях підприємств, утворення радіоактивних відходів під час виробництва, тимчасове зберігання радіоактивних відходів, якщо перевищено ліцензійні строки, обсяги електричної енергії, вироблену установами, що експлуатують ядерні установки.

Варто звернути увагу на динаміку надходжень екологічного податку в Україні, оскільки ці дані є важливими для розуміння ефективності екологічної політики та її впливу на державний бюджет. Таблиця 1, що містить інформацію за 2020-2023 роки, показує річний план, фактичні надходження та відсоток виконання плану, що ілюструє, як коливалися надходження від екологічних податків у різні роки.

Таблиця 1. Надходження екологічного податку до бюджету України, млн грн

Рік	Річний план	Надходження	Виконання плану, %
2020	5 363.4	5 397.6	100.63
2021	5 539.0	5 989.2	108.12
2022	6 727.4	4 897.6	72.80
2023	3 824.2	4 966.0	129.85

Складено автором на основі:[3].

З даних, що наведені у таблиці 1, бачимо що реалізація плану у 2020 році складає 100,63%, це свідчить про стабільність фінансової ситуації, оскільки фактичні надходження від екологічного податку на рівні запланованих надходжень. У 2021 виконання плану на 108,12% демонструє позитивні тенденції в економіці та активізацію екологічних ініціатив, підвищення відповідальності підприємств у сфері екології. Суттєве зниження надходжень через негативний вплив війни на економіку сталось у 2022 році, виконано всього 76,8% від запланованих річних надходжень. Хоча й було значне зниження плану, проте 2023 рік відзначився реалізацією плану на **129,85%**. Фактичні надходження значно перевищили заплановані, що є ознакою поступового покращення фінансової ситуації та екологічної свідомості в країні.

Тепер розглянемо екологічне оподаткування країн Європи. Основою для екологічного оподаткування в ЄС є фізична одиниця об'єкта, щодо якого доведено, що він має негативний вплив на навколишнє середовище. Дані про екологічні податки у статистиці подають у розрізі надходжень від енергетичних, транспортних, на забруднення середовища, та податків на користування природними ресурсами.

Енергетичні податки включають податки на забруднюючі енергетичні продукти, такі як транспортне паливо та стаціонарну енергію. Транспортні, а саме, податки на імпорт та продаж автомобілів, реєстраційні та періодичні податки, а також плата за використання доріг, збори за затори, міські збори та податки на інші транспортні засоби такі як літаки, кораблі. Податки

на використання ресурсів охоплюють податки на користування водою, заготівлю біологічних ресурсів, видобуток сировини (мінералів, нафти, газу) та податки на дії, які змінюють водний баланс або ландшафтні особливості території. Податки на забруднення охоплюють збори за викиди шкідливих речовин, таких як оксиди сірки, азоту, вуглецю та інші атмосферні забруднювачі, за забруднення водойм, і також шумове навантаження від транспортних засобів.[4]

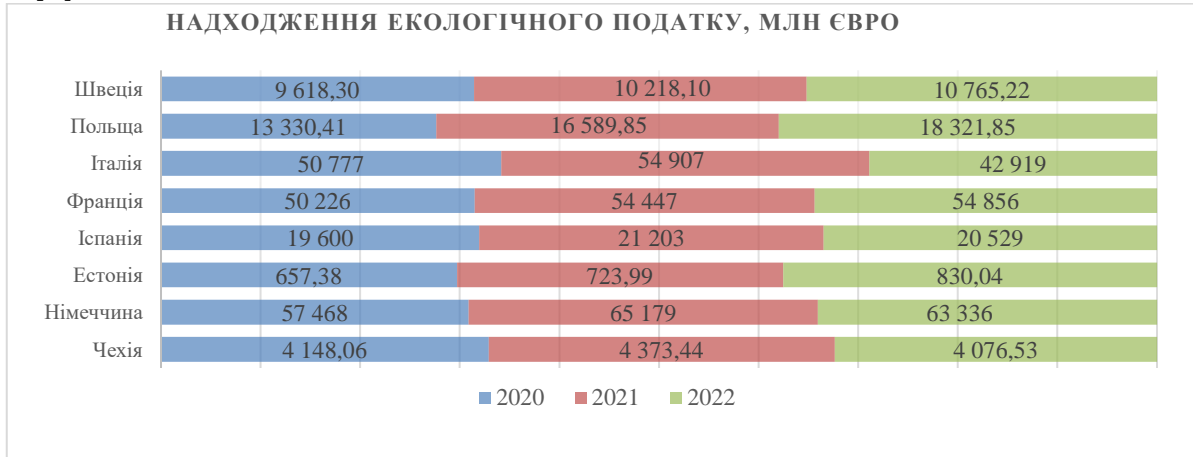

Рис. 1 Надходження екологічного податку країн Європи
Джерело: складено автором на основі [5].

Загалом, рисунок 1 ілюструє, що деякі країни Європи активно підвищують надходження від екологічних податків, в той час як інші стикаються зі спадом або залишаються на стабільному рівні. Зростання спостерігається в таких країнах: Німеччина, Польща, Естонія, Швеція. Значний спад ілюструє Італія, незначний Чехія. Стабільність присутня у Франції та Іспанії.

Таким чином, загальна картина показує, що більшість європейських країн вживають ефективних заходів для збільшення надходжень від екологічних податків, хоча результати можуть значно варіюватися залежно від конкретних економічних та політичних умов у кожній країні. Ці дані відображають загальний тренд підвищення уваги до екологічних питань і необхідності впровадження сталих екологічних практик у різних секторах.

Висновки. Отже екологічне оподаткування залишається пріоритетом для багатьох країн, хоч і з різним рівнем прогресу залежно від економічних умов та стратегій. У Німеччині, Швеції та Польщі завдяки активному впровадженню екологічних ініціатив та технологій, відбувається зростання надходжень від екологічних податків. Україна має потенціал для адаптації успішних практик європейських країн, що дозволить забезпечити стійкий екологічний та економічний розвиток у майбутньому. Загалом, результативні системи екологічного оподаткування вимагають не лише належного законодавства, але й суспільної підтримки, інвестицій в екологічні технології та моніторингу результатів. Тільки за умови скоординованих зусиль держави, бізнесу та суспільства можливо створити дієву екологічну політику, здатну швидко та ефективно вирішувати сучасні екологічні виклики.

1. Свиноус І. В., Слободенюк О. І., Осадчий М. С. Екологічне оподаткування: світовий досвід та виклики для України. Інвестиції: практика та досвід. 2021.

2. Державна податкова служба України. РОЗДІЛ VIII. ЕКОЛОГІЧНИЙ ПОДАТОК. URL: <https://tax.gov.ua/nk/rozdil-viii--ekologichniy-podatok/>

3. Державний веб-портал бюджету для громадян. Доходи в бюджет з екологічного податку. URL: <https://openbudget.gov.ua>

4. Лазаришина І.Д., Олійник Л.А. Екологічне оподаткування в європейському союзі та Україні: тенденції і перспективи. 2022.

5. Eurostat. The home of high quality statistics and data on Europe. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ENV_AC_TAX/default/table?lang=en

Дров'яніков М.Р.

Здобувач вищої освіти

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

Ткачук Н.М.

к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

РОЗВИТОК СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ

Страхові компанії в Україні відіграють важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності та соціального захисту громадян. Останні роки відзначаються значними змінами в сфері страхування через вплив економічних і соціокультурних факторів. Актуальність дослідження розвитку страхових компаній зумовлена необхідністю аналізу їх діяльності в умовах сучасних викликів, зокрема змін економічних умов, ринкових тенденцій та ризикового середовища. Надзвичайні події, такі як епідемії, природні катастрофи та економічні кризи, вимагають адаптації страховиків до нових умов діяльності. Аналіз інноваційних підходів і стратегій розвитку стає важливим у контексті нестабільності та невизначеності.

У фінансовій системі держави важливе місце займає страховий ринок як важлива сфера фінансових відносин, яка сприяє ефективному функціонуванню інших сфер і ланок фінансової системи країни. На початку 90-х рр. ХХ ст. перехід України до ринкової економіки сприяв розвитку фінансових послуг. Це було обумовлено становленням ринкових відносин, приватною формою власності, зменшенням частки державної власності, реформуванням банківської системи та появою небанківських фінансових установ, зокрема страхових компаній.

Страхові компанії - це фінансові установи, які надають страхові послуги, тобто виплачують компенсації в разі виникнення страхових ризиків. Вони виконують важливу роль в економіці, забезпечуючи фінансову захист для індивідів, бізнесу та інших організацій від різних видів ризиків;

Страхові компанії в Україні виконують різноманітні функції, спрямовані на забезпечення фінансової захищеності клієнтів: зокрема створення і використання страхових резервів, ризикова, превентивна, контрольна, функція заощадження, компенсаційна, охоронна та інвестиційна (табл. 1).

Визначальні фактори розвитку страхових компаній в Україні в сучасних умовах розвитку економіки України такі:

1. *Зростання попиту на страхові послуги.* Після війни в Україні буде зростати потреба в страховому захисті як у населення, так і в бізнеса. Це пов'язано з тим, що війна призвела до значних збитків, як у матеріальному, так і в людському плані.

2. *Залучення інвестицій.* У післявоєнний період в Україну буде залучено значні інвестиції, які також сприятимуть розвитку страхового сектору. Це пов'язано з тим, що страховий ринок є важливим елементом економічного розвитку будь-якої країни.

3. *Запровадження нових технологій.* Страхові компанії будуть активно впроваджувати нові технології, що дозволить їм підвищити ефективність своєї діяльності та покращити якість обслуговування клієнтів.

Характеристика функції страхових компаній [3; 4]

Назва функцій	Зміст функції
Ризикова	передбачає оцінку, управління, та зменшення фінансових та інших ризиків, пов'язаних зі страховою діяльністю
Створення і використання страхових резервів	полягає в обов'язковій формуванні фінансових резервів для забезпечення виплат страхових відшкодувань і забезпечення фінансової стабільності під час здійснення страхової діяльності
Заощадження (накопичення) коштів	передбачає збір і інвестування коштів для отримання прибутку та відшкодування збитків страхувальникам
Превентивна функція	полягає в зменшенні ризиків та втрат для страховиків і страхувальників
Контрольна	спрямована на забезпечення стійкості і надійності страхових операцій
Компенсаційна (відновлювальна)	спрямована на відновлення майнового стану страхувальника через відшкодування збитків, завданих стихійними лихами чи іншими подіями
Охоронна	полягає в забезпеченні захисту і безпеки для страхувальників і страховиків
Інвестиційна	спрямована на отримання прибутку та забезпечення фінансової стійкості компанії

Страхові компанії повинні також підтримувати високий рівень обслуговування своїх клієнтів, постійно вдосконалювати свої страхові продукти та послуги, щоб залишатися конкурентоспроможними, активно взаємодіяти з громадськістю, щоб підвищити рівень довіри до своєї діяльності та забезпечити сприятливі умови для розвитку своїх послуг.

1. Олійник О. В., Нагаєва Г. О. Страхування: навч. посібник. Харків: ХНАУ, 2020. С. 252.
2. Мельник О. І., Кульбачна Л. А., Жулім М. С. Аналіз сучасного стану страхового ринку в Україні. *Modern economics*. 2022. С. 107-113.
3. Олійник О. В., Нагаєва Г. О. Страхування: навч. посібник. Харків: ХНАУ, 2020. С. 252.
4. Добіжа Н. В. Особливості функцій інституту страхування в Україні. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/30070/1/26.PDF>

Заєць Д. С.

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, Україна

РОЛЬ КРЕДИТУВАННЯ В ЕКОНОМІЧНОМУ ЗРОСТАННІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА РИЗИКИ

Кредитування є важливим елементом сучасної економічної системи, оскільки воно стимулює підприємницьку діяльність, появу нових господарських суб'єктів, розширює ринок праці та сприяє соціально-економічному розвитку й підвищенню темпів економічного зростання. Кредити забезпечують компаніям та фізичним особам доступ до фінансових ресурсів, необхідних для інвестицій, розширення бізнесу та задоволення споживчих потреб. Однак, як і будь-який інструмент фінансової системи, кредитування має свої ризики, зокрема можливість виникнення боргових криз.

Кредит – це гроші або інші матеріальні ресурси, що передаються в тимчасове користування за певну винагороду (проценти) на умовах повернення. Тож це не лише кошти, отримані в борг від фінансової установи на особисті потреби, це насамперед зобов'язання [1]. Існують два види кредиту: комерційний та банківський. Перший виступає основою кредитної системи. Його необхідність обумовлена відтворювальним процесом. Одні виробники вже продають на ринку свої товари, інші ще не реалізують свою продукцію, тому не мають готівкових коштів та коштів на поточних рахунках. Комерційний кредит сприяє прискоренню реалізації товарів та всього процесу кругообігу капіталу. Банківський кредит визначається як форма економічних відносин, що полягає у передачі банком капіталу у тимчасове користування позичальнику на умовах повернення, платності та цільового використання. Він є засобом перерозподілу капіталу між учасниками економіки, мобілізуючи тимчасово вільні кошти та спрямовуючи їх у сфери, де виникає потреба в додаткових ресурсах.

Банківські ресурси формуються шляхом залучення коштів інших суб'єктів через депозити чи емісію боргових зобов'язань, що дозволяє забезпечувати обіг і акумулювання капіталу для активних операцій банку [2]. Перерозподіляючи значні обсяги грошей та товарів, кредит надає учасникам ринку додаткові ресурси. Однак, в умовах надлишкового виробництва товарів кредит може мати негативний вплив, особливо за умов високої інфляції. Введення нових платіжних засобів в обіг через кредитування збільшує надлишкову кількість грошей в економіці. Малий та середній бізнес часто розвивається, не маючи запасу міцності, який є у великих корпораціях. В таких умовах засновники невеликих приватних підприємств не можуть собі дозволити ризикувати [2]. Кредити дозволяють малому та середньому бізнесу швидше адаптуватися до змін на ринку, реалізовувати нові проекти та підвищувати свою конкурентоспроможність. Наприклад, у країнах із розвинутою економікою до 70% нових робочих місць створюється завдяки малому бізнесу, і багато з цих підприємств активно користуються кредитними ресурсами. Крім того, кредитування відіграє важливу роль у розвитку споживчого попиту. Споживчі кредити, такі як іпотека та кредити на купівлю транспортного засобу, стимулюють купівельну активність населення, що, у свою чергу, підтримує зростання економіки. Збільшення обсягів продажу товарів і послуг сприяє зростанню доходів підприємств, що стимулює подальше інвестування у виробництво. В умовах стабільної економіки та низької інфляції банки можуть знижувати процентні ставки за кредитами, що робить їх більш доступними для бізнесу та населення. Це сприяє збільшенню обсягів кредитування, що, своєю чергою, стимулює економічне зростання.

Одним із перспективних шляхів розвитку кредитування є використання цифрових технологій. Фінтех-інновації дозволяють банкам і кредитним організаціям значно спростити процес надання позик, знизити операційні витрати та прискорити обслуговування клієнтів. Ще одним важливим напрямком є розвиток іпотечного кредитування. Стимулювання житлового будівництва за рахунок доступних іпотечних кредитів позитивно впливає на будівельний сектор, який є важливим драйвером економічного зростання. Розвиток інфраструктури також сприяє створенню нових робочих місць та підвищенню добробуту населення.

Попри позитивний вплив на економіку, кредитування несе в собі певні ризики. Одним із найбільших ризиків є проблема неповернення кредитів. Високий рівень проблемних кредитів може призвести до фінансової нестабільності банківської системи та негативно вплинути на економіку в цілому. Наприклад, у періоди економічних криз багато підприємств і домогосподарств стикаються зі зниженням доходів, що ускладнює погашення кредитів. Іншим ризиком є інфляція. Кредитування може спричинити зростання грошової маси в обігу, що, за певних умов, може підштовхнути інфляцію. Зокрема, надмірне кредитування споживчого сектору може призвести до зростання цін на товари та послуги, що підриває купівельну спроможність населення.

Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що завдяки банківським кредитам бізнес отримує сьогодні можливість інвестувати ресурси в нові проекти, впроваджувати інновації та підвищувати конкурентоспроможність. Кредитування також сприяє зростанню споживчого

попиту, що підтримує загальну економічну активність. Однак, кредитування супроводжується певними ризиками, такими як неповернення позик та інфляційні процеси.

1. Головні правила позичальника – що варто знати перш ніж оформлювати кредит? Гаразд – це безкоштовна онлайн-платформа для підвищення рівня фінансової грамотності. URL: <https://harazd.bank.gov.ua/article/kredit/umovi-kredituvannya/golovni-pravila-pozicalnika-so-varto-znati-pers-niz-oformluvati-kredit>.

2. Суть та функції кредиту. Банківське кредитування суб'єктів господарювання: види, принципи, організація. URL: https://epidruchniki.com/content/578_83_syt_ta_fynkcii_kredyty_bankivske_kredytyvannya_sybektiv_gospodaruvannya_vidi_principi_organizaciya.html

Імгрунт К.А.

студентка 3 курсу факультету Економіки

Янчук Т. В.

доцент кафедри маркетингу та бізнес-аналітики

Донецький Національний Університет імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна

СТРАТЕГІЇ SMM ДЛЯ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У ВІДБУДОВУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Ефективне використання соціальних медіа (SMM) є важливим інструментом для підвищення інвестиційної привабливості України, особливо в умовах відбудови після війни. Соціальні мережі відкривають можливості для прямої комунікації з інвесторами, формування позитивного іміджу країни та залучення фінансових ресурсів. Статистика свідчить про зростання ролі цифрових комунікацій: у 2023 році близько 83% інвесторів використовували соціальні мережі для отримання інформації про нові ринки та інвестиційні можливості, що підкреслює актуальність SMM для відновлення економіки України.

Метою даного дослідження є аналіз ключових стратегій SMM, спрямованих на стимулювання іноземних інвестицій, та їх вплив на економіку України. Залучення іноземних інвестицій є критично важливим для успішного відновлення економіки України після війни. У цьому контексті використання SMM є сучасним інструментом, який забезпечує ефективну комунікацію з іноземними інвесторами, сприяє формуванню позитивного іміджу країни, просуванню інвестиційних проєктів та створенню довіри до державних інституцій [1].

Стратегії SMM для залучення іноземних інвестицій включають кілька важливих аспектів. Перш за все, це створення якісного контенту, який висвітлює економічний потенціал України, доступні інвестиційні проєкти та успішні кейси реалізованих ініціатив. За даними компанії Sprout Social, візуальний контент отримує на 80% більше взаємодій у порівнянні з текстовими повідомленнями, що робить використання відеоконтенту, інфографіки та історій успіху ефективним для привернення уваги інвесторів [2].

Другим важливим аспектом є таргетинг, тобто спрямування рекламних кампаній на чітко визначені цільові аудиторії. Для залучення іноземних інвестицій важливо орієнтуватися на підприємців, венчурні фонди, корпорації та бізнес-спільноти з інших країн. Використання платформ, таких як LinkedIn, Facebook та Instagram, дозволяє налаштовувати рекламу з урахуванням географічних, демографічних та професійних характеристик аудиторії [3]. Наприклад, LinkedIn є платформою, де зареєстровано понад 900 мільйонів професіоналів, і саме тут можна ефективно взаємодіяти з бізнес-лідерами та потенційними інвесторами.

Ще один ключовий аспект – формування довгострокових комунікаційних стратегій. Це включає регулярне оновлення інформації про інвестиційні можливості, оперативне реагування на запити потенційних партнерів, а також проведення онлайн-заходів, таких як вебінари, конференції та презентації проєктів. Такі заходи допомагають підвищити рівень довіри та прозорості, що є важливим для інвесторів. Згідно з дослідженням HubSpot, бренди, які регулярно взаємодіють із своєю аудиторією, отримують на 89% більше уваги з боку споживачів.

Крім того, важливу роль у залученні іноземних інвестицій відіграє співпраця з інфлюенсерами, експертами в галузі економіки та представниками міжнародних організацій. Їх підтримка в соціальних мережах додає ваги поширюваним повідомленням і робить їх більш впливовими. Інфлюенсери можуть виступати амбасадорами економічних реформ, висвітлюючи позитивні зміни, що відбуваються в Україні [4]. Наприклад, використання популярних міжнародних експертів допомогло кільком країнам Центральної Європи залучити додаткові інвестиції на суму понад 2 мільярди доларів у 2022 році [5].

Успіх SMM-стратегій базується на якісній аналітиці. Використання таких інструментів, як Google Analytics та Meta Ads Manager, дозволяє оцінювати ефективність кампаній, відстежувати взаємодію аудиторії та своєчасно коригувати комунікаційні стратегії для досягнення максимального результату. Згідно з даними, компанії, які активно використовують аналітичні інструменти для оцінки ефективності маркетингових кампаній, підвищують свої доходи на 20% швидше, ніж ті, що цього не роблять [6].

Таким чином, використання SMM є потужним інструментом для залучення іноземних інвестицій, що сприяє економічному відновленню України. Стратегії SMM мають базуватися на розумінні цільової аудиторії, створенні якісного контенту, таргетованих кампаніях та співпраці з міжнародними експертами. Соціальні медіа відкривають унікальні можливості для формування позитивного іміджу України та залучення міжнародних партнерів до процесу її відбудови. Інтеграція інфлюенсерів та експертів у SMM-стратегії, а також використання сучасних аналітичних інструментів сприяє підвищенню ефективності кампанії та забезпечує успішну комунікацію з потенційними інвесторами. В умовах глобальної цифровізації соціальні мережі стають ключовим інструментом для залучення фінансових ресурсів, відновлення довіри до державних інституцій та стимулювання розвитку міжнародного партнерства.

1. Колобердянко О. В., Гордєєва-Герасимова Л. Ю. Інновації у сучасному маркетингу. 2023. С. 37-40.
2. Kaplan A. M., Haenlein M. Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business Horizons*. 2010. P. 59-68.
3. Tuten T., Solomon M. *Social Media Marketing*. Sage Publications, 2023. P. 216-312.
4. Коваленко Д. А. Інструменти SMM - впливу на споживачів на міжнародних ринках. 2024. С. 45-52.
5. Brown D., Fiorella S. *Influencer Marketing: How to Create, Manage, and Measure Brand Advocates*. 2013. P. 260-265.
6. Кримська А. О., Балик У. О., Клімова І. О. Цифрова трансформація у сфері маркетингу: нові підходи та можливості. *Академічні візії*, 2023. С. 28-34.

Карлін М. І.,

д. е. н., проф., проф. каф. фінансів,

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

ФІНАНСИ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ

В умовах подолання наслідків російської агресії проти України виникла необхідність використання можливостей такої нової складової публічних фінансів як фінанси публічно-приватного партнерства. Нестача бюджетних коштів у держави та органів місцевого самоврядування за умов воєнного стану в Україні зумовлює пошук нових джерел коштів для відбудови економіки та соціальної сфери відповідно до вимог сталого розвитку та до стандартів ЄС, оскільки наша країна отримала статус кандидата на вступ до цієї організації.

До сьогодні не існує однозначного розуміння публічно-приватного партнерства, його видів та форм, що ускладнює використання його фінансів. Публічно-приватне партнерство у зарубіжній економічній літературі розглядається насамперед в контексті державно-приватного партнерства (ДПП). Це в свою чергу звужує розуміння фінансів ППП, що гальмує їх використання в сучасних умовах у нашій країні, оскільки до уваги не беруться фінанси

муніципально-приватного партнерства (МПП). Крім того, поки не існує однозначного трактування форм ДПП, що впливає на його розвиток у різних країнах.

В українській економічній літературі все більше ДПП визначається як складова публічно-приватного партнерства. До його складу відносять і муніципально-приватне партнерство (МПП), фінансоване органами місцевого самоврядування. Причиною цього стало проведення в Україні реформи децентралізації, що сприяло зростанню фінансових ресурсів територіальних громад. Наслідком цього стало збільшення кількості проектів МПП для реалізації першочергових потреб територіальних громад, на які до того не виділялось достатніх коштів у державному бюджеті. Тому доцільно розглядати фінанси МПП як окрему ланку фінансів ППП.

Особливість публічно-приватного партнерства полягає в тому, що приватний інвестор бере під власний контроль державний чи муніципальний актив, будує його або реконструює наявний об'єкт до належного стану, підтримує та розвиває його протягом тривалого часу, одночасно заробляючи на ньому. Після завершення контракту актив залишається власністю держави чи громади. Важливо забезпечити його повернення у задовільному стані для того, щоб він функціонував, не порушуючи насамперед умови сталого розвитку.

Певний час в Україні популярною формою участі приватного сектора у розвитку інфраструктури була оренда у різних видах. Проте практика довоєнного та воєнного часу показала, що оренда не завжди може бути ефективним заходом щодо розбудови тих чи інших об'єктів. Іншою формою державно-приватного партнерства виступає концесія, яка є цивілізованою формою оренди. У той же час поки в Україні до кінця не виписані відмінності між ними.

Водночас треба враховувати й причини небажання брати участь у благодійній діяльності багатьох українців, що пояснюється наступними причинами: недостатність коштів; недовіра до отримувачів благодійної допомоги; невіра в те, що така діяльність може мати реальний вплив на ситуацію в Українській державі. Від себе можна додати, що ще однією причиною небажання брати участь у благодійній діяльності багатьох українців є корупція при розподілі цієї допомоги, на що постійно вказують незалежні від влади засоби масової інформації.

Загалом, фінанси ППП, важливу ланку публічних фінансів України, слід розглядати як систему фінансових взаємовідносин, що передбачає об'єднання фінансово-економічних зусиль держави, органів місцевого самоврядування, внутрішніх і зарубіжних інвесторів та спонсорів з розподілом ризиків, відповідальності й доходів при побудові чи реконструкції того чи іншого об'єкта, насамперед інфраструктурного.

Коноваленко Д. В.

к.е.н., викладач кафедри фінансів, обліку та оподаткування імені С. Юрія Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут», м. Кам'янець-Подільський, Україна

Плахотній Д. О.

аспірант ВНЗ «Національна академія управління», м. Київ, Україна

ІНКЛЮЗИВНА ЕКОНОМІКА І ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА В КОНТЕКСТІ ПІСЛЯВОЄННОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ

Повоєнна реконструкція економік країн, які пережили військові конфлікти, є одним із найбільших викликів для сучасних держав. Післявоєнний період характеризується не лише фізичним відновленням інфраструктури та відбудовою промисловості, але й важливими соціальними та економічними перетвореннями, які є критичними для збереження стабільності і стійкості держави в майбутньому. В умовах війни і руйнування економічних структур необхідно не лише відновити фізичні об'єкти, але й врахувати соціальну та економічну рівновагу, зменшити рівень нерівності та створити рівні можливості для всіх громадян.

Важливим елементом такої стратегії є інклюзивна економіка – модель розвитку, що гарантує доступ до ресурсів і можливостей для різних груп населення, сприяючи таким чином зменшенню соціальної нерівності і покращенню загального добробуту.

Особливе значення для стабільного відновлення має фінансова політика, яка, з одного боку, забезпечує необхідне фінансування для реалізації проектів з відбудови, а з іншого – сприяє перерозподілу ресурсів для підтримки соціальної справедливості. В умовах післявоєнної реконструкції фінансова політика має виконувати подвійне завдання: забезпечити ефективне використання обмежених ресурсів та створити механізми підтримки найбільш вразливих верств населення. Враховуючи значне навантаження на державний бюджет унаслідок війни, пошук оптимальних підходів до реалізації інклюзивної фінансової політики є важливим питанням для стабільного розвитку країни в післявоєнний період.

Наразі існує достатня кількість досліджень [1–8], які надають широкий огляд сучасних тенденцій у сфері інклюзивної економіки та державних фінансів, а також вказують на важливі аспекти повоєнного відновлення, такі як забезпечення сталості й всеохоплюючого розвитку, соціальної справедливості, інклюзії та стійкості державних фінансів. Дослідницькі роботи дають ґрунтовний аналіз проблем інклюзивної економіки та державних фінансів в Україні, пропонують рекомендації щодо розвитку інклюзивної політики та повоєнного відновлення країни.

Важливо зазначити, що тема інклюзивної економіки та державних фінансів в Україні є актуальною та потребує подальших досліджень для вироблення ефективних регуляторних рішень щодо подальшого взаємовпливу і взаємозалежності інклюзивної економіки та державних фінансів, потенціалу до їх колаборації та апроксимації сформованих інклюзивно-бюджетних цінностей та решту механізмів формування економічної політики.

У випадку України, після війни перед країною стоїть виклик не лише відновлення фізичної інфраструктури, але й створення нової економічної моделі, яка б базувалася на принципах інклюзивності, сталості та соціальної справедливості. Таким чином, дослідження взаємозв'язку між інклюзивною економікою та фінансовою політикою в умовах післявоєнної реконструкції є важливим для розробки стратегії економічного відновлення, що враховує специфіку української реальності та світові тенденції розвитку економік.

Інклюзивна економіка являє собою систему, де доступ до економічних ресурсів та можливостей є рівним для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального становища, доходу чи регіону проживання. Такий підхід передбачає рівні можливості в освіті, медичному обслуговуванні, доступі до кредитів і підтримки бізнесу. В умовах післявоєнної реконструкції, коли країна стикається з наслідками руйнації та значними соціальними і економічними втратами, принципи інклюзивності стають надзвичайно важливими для забезпечення сталого розвитку. Оскільки найбільш вразливими є саме бідніші верстви населення, відсутність уваги до їх потреб може призвести до поглиблення соціальної нерівності, що згодом стане бар'єром для ефективного відновлення.

Інклюзивний розвиток економіки дозволяє зменшити соціальні напруження та посилити громадську згуртованість, що є необхідним для стабільності в післявоєнний період. Він сприяє тому, щоб відновлення країни не було зосереджено лише в інтересах еліт, але й охоплювало широкі верстви населення, зокрема, соціально вразливі групи, такі як пенсіонери, багатодітні сім'ї, люди з інвалідністю тощо. Важливим елементом є також інтеграція таких соціальних верств у процеси економічного відновлення через створення нових робочих місць, доступ до ресурсів для розвитку малого і середнього бізнесу, а також доступ до кваліфікованої освіти та тренінгів для підвищення професійної підготовки.

Важливу роль у цьому процесі відіграє фінансова політика держави, яка має забезпечити належне фінансування для відновлення і розвитку економіки, а також для підтримки соціальних ініціатив. Зважаючи на значне зростання боргового навантаження в умовах війни, фінансова політика повинна бути максимально ефективною в перерозподілі ресурсів. Одним із важливих аспектів є створення прогресивної системи оподаткування, що

дозволить забезпечити необхідний рівень фінансування соціальних програм та інфраструктурних проєктів. За таких умов фіскальна політика повинна не лише фінансувати відновлення, а й активно сприяти створенню умов для інклюзивного розвитку економіки, забезпечуючи доступ до базових послуг та можливостей для всіх громадян.

У ситуації, коли державний бюджет обмежений, важливо використовувати міжнародні фінансові ресурси для підтримки відновлення країни. Міжнародна співпраця є важливим фактором для досягнення цих цілей, оскільки дозволяє не тільки залучати інвестиції, але й отримувати технічну допомогу, що сприятиме більш ефективному відновленню. Україна має можливість скористатися досвідом інших країн, які вже пройшли через процеси післявоєнного відновлення, таких як Ізраїль, що має значний досвід у галузі відбудови на основі інновацій і соціальної інтеграції.

Крім того, важливим аспектом є розвиток малого та середнього бізнесу, який може стати основою для створення нових робочих місць та економічного зростання в поствоєнний період. Залучення малого і середнього бізнесу до процесу відновлення дозволяє не лише відновити виробничі потужності, а й забезпечити більш рівномірний розподіл економічних благ серед різних груп населення. Це дозволяє створювати стійкі економічні структури, що сприятимуть розвитку та стабільності країни.

Післявоєнна реконструкція є складним процесом, що вимагає комплексного підходу до відновлення. У цьому контексті інклюзивна економіка є критичним елементом для забезпечення соціальної рівності та стабільності. Вона дозволяє не лише відновити економічні потужності, а й створити умови для сталого розвитку, де вигоди від відновлення економіки розподіляються рівномірно серед усіх громадян. Інклюзивність сприяє зменшенню соціальних диспропорцій, що є особливо важливим у післявоєнний період, коли соціальна напруга може бути високою.

Далі важливо здійснити поглиблений аналіз досвіду Ізраїлю в управлінні економікою та процесі повоєнного відновлення. Ізраїль є прикладом успішного економічного розвитку, попри складні геополітичні умови та обмежені ресурси. Вивчення стратегій, які дозволили Ізраїлю досягти стабільного економічного зростання та ефективно відновити країну після військових конфліктів, може дати цінні уроки для інших держав, зокрема для України. Ключовими аспектами, що заслуговують на увагу, є політика інновацій, розвиток високотехнологічних секторів, підтримка підприємництва та створення сприятливого інвестиційного клімату. Аналіз цих аспектів ізраїльського досвіду може стати основою для формулювання конкретних стратегій і заходів для вдосконалення економічної політики та процесу відновлення в Україні.

Наступним важливим напрямом є розробка стратегії інклюзивного розвитку економіки, яка повинна включати питання стабільності державних фінансів у повоєнний період. Визначення конкретних завдань, показників і суб'єктів реалізації інклюзивної економіки є пріоритетом у процесі створення стратегії післявоєнного відновлення. Важливим практичним кроком у цьому напрямку в минулому стала розробка і реалізація загальнонаціонального плану імплементації ідей сталого розвитку [9] в якому чітко визначено ключові завдання та показники їх досягнення.

Проте автори вважають, що для повоєнного відновлення економіки України необхідно ініціювати перегляд Цілей сталого розвитку. У короткостроковій перспективі слід внести зміни до проміжних Цілей сталого розвитку, в яких варто врахувати вплив війни на економічну, соціальну та екологічну ситуацію в країні. Особливу увагу потрібно приділити інклюзивності та питанням державних фінансів у післявоєнний період. Це є важливим, оскільки нові реалії означають сповільнення економічного зростання, збільшення рівня бідності, погіршення доступу до якісної освіти, знищення екосистем, значні збитки енергетичній інфраструктурі та інші серйозні виклики.

Наразі також існує програма, що включає питання інклюзивності, – План для Ukraine Facility. Цей план розділений на три основні блоки: базові реформи, економічні реформи та

ключові сектори. Окрім того, документ передбачає три наскрізні напрями, які охоплюють усі розділи, а саме: «зелена» й цифрова трансформація, а також європейська інтеграція.

Згідно з думкою авторів, цей план може стати основою для розробки стратегії інклюзивного розвитку економіки, яка враховує питання державних фінансів у повоєнний період. Однак у новій версії документа варто звернути більшу увагу на питання інклюзивності через розвиток державних фінансів, щоб забезпечити соціальну рівність і стійке відновлення економіки в Україні.

1. Петруха Н. Повоєнне відновлення аграрного сектору економіки на засадах біоекономіки. *Економічний аналіз*. 2023. Том 33. № 4. С. 49–58. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2023.04.049>.
2. Petrukha S., Konovalenko D., Petrukha N. Inclusive Economy and Public Finance: Current Condition and Principles of Post-War Recovery. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10 No. 2. P. 219–231. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-2-219-231>.
3. Клименко К. В., Петруха Н. М., Петруха С. В. «Зелений» план Маршалла для України: фінансово-економічний та регуляторний контекст. *Наукові праці НДФІ*. 2024. № 1. С. 20–49. DOI: <https://doi.org/10.33763/npdfi2024.01.020>.
4. Yeretin Y., Oharicva N., Petrukha N., Hudenko B., Tsiupa O. Effect of Humanitarian Spending for National Economy in Wartime: Budgetary and Economic Aspects. *Pakistan Journal of Life and Social Sciences*. 2024. 22(2). P. 6592–6601. DOI: <https://doi.org/10.57239/PJLSS-2024-22.2.00497>.
5. Petrukha N., Petrukha S., Alekseienco N., Kushneruk O., Mazur A. Social Imperatives of Public Finance: War Adaptation and Principles of Post-War Recovery. *Financial and Credit Activity-Problems of Theory and Practice*. 2023. Volume 3 (50). P. 358–371. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.3.50.2023.4031>.
6. Тріпак М., Петруха С., Петруха Н., Коноваленко Д. Ветеранський бізнес: резильєнтність інклюзивної економіки та державних фінансів. *Інклюзивна економіка*. 2024. № 2(04). С. 42–55. DOI: https://doi.org/10.32782/inclusive_economics.4-8.
7. Петруха С. В., Петруха Н. М. Аграрний сектор економіки: візія фінансового контексту досягнення Цілей сталого розвитку. *Облік і фінанси*. 2023. № 4. С. 143–155. DOI: [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2023-4\(102\)-143-155](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2023-4(102)-143-155).
8. Петруха Н., Клименко К., Петруха С. Економіка та державні фінанси – феномен української незламності. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. № 2. С. 42–55. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-74-42-55>.
9. Petrukha N., Klymenko K., Petrukha S., Miakota R. Orthodox-Innovative Exposition of Financial Mechanisms of the Post-War Reconstruction of the Economy of Ukraine. *Economics, Finance and Management Review*. 2024. № 2(18). P. 101–120. DOI: <https://doi.org/10.36690/2674-5208-2024-2-101-120>.

Круглякова В.В.

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансового менеджменту
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

Синичич М.М.

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

КОМПЛАЄНС-КОНТРОЛЬ У БАНКАХ УКРАЇНИ

В сучасному світі банківська сфера відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності та ефективності фінансової системи, а також в забезпеченні довіри клієнтів до фінансових інститутів. Однак, в умовах постійних змін у регулюванні, стрімкого технологічного розвитку та складного економічного середовища, банки зіштовхуються із низкою викликів, пов'язаних із дотриманням різних нормативних вимог та стандартів. Одним із ключових інструментів для вирішення цих викликів є організація системи комплаєнсу.

Комплаєнс в банках стає невід'ємною складовою успішної діяльності, оскільки він впливає на репутацію банку, його фінансовий стан, а також спроможність відповідати високим стандартам з питань етики та дотримання закону. Таким чином, дане дослідження набуває особливої актуальності в сучасних умовах.

«Комплаєнс» в перекладі з англійської означає згоду, відповідність. Так, Міжнародна асоціація комплаєнсу (International Compliance Association) визначає комплаєнс як здатність діяти у відповідності до встановлених правил, норм, вимог та внутрішніх стандартів [1].

Відповідно до п. 24 ст 2 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», комплаєнс – регламентований внутрішніми документами професійного учасника ринків капіталу та організованих товарних ринків або особи, яка здійснює діяльність,

пов'язану з ринками капіталу та організованими товарними ринками, безперервний процес, спрямований на забезпечення та покращення:

а) опису всіх внутрішніх процесів, пов'язаних з провадженням професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках або діяльності, пов'язаної з ринками капіталу та організованими товарними ринками;

б) відповідності внутрішніх документів, що описують передбачені підпунктом "а" цього пункту процеси, вимогам законодавства про ринки капіталу та організовані товарні ринки, правил організованого ринку, учасником якого є такий професійний учасник або на якому його цінні папери допущені до торгів, стандартів, правил, інших внутрішніх документів саморегулювальної організації професійних учасників ринків капіталу, у разі якщо професійний учасник є членом такої саморегулюючої організації, а також відповідність бізнес-плану (бізнес-стратегії), ухваленого наглядовою радою або іншим органом, відповідальним за здійснення нагляду професійного учасника;

в) виконання працівниками професійного учасника ринків капіталу та організованих товарних ринків або особи, яка здійснює діяльність, пов'язану з ринками капіталу та організованими товарними ринками, правил та процедур [2].

Основними напрямки комплаєнс контролю є:

1. регуляторний контроль:

- забезпечення контролю дотримання вимог законодавства та інших обов'язкових вимог;
- забезпечення контролю виконання вимог внутрішніх нормативних документів;

2. деонтологія:

- забезпечення виконання вимог корпоративної етики;
- врегулювання ситуацій конфлікту інтересів та попередження зловживання ними [3].

Українські банки формують комплаєнс-контроль відповідно до норм законодавства України й міжнародних стандартів щодо захисту клієнтської бази та прозорості діяльності своєї фінансової установи [4].

Функції комплаєнс-контролю в банківській діяльності є багатограними та включають низку важливих завдань, спрямованих на забезпечення відповідності діяльності банківської установи нормативним вимогам, внутрішнім політикам і стандартам (рис. 1) [5].

Таким чином, функції комплаєнс-контролю охоплюють широкий спектр завдань, спрямованих на забезпечення відповідності банківської установи нормативним вимогам та внутрішнім стандартам, що є ключовим фактором стабільного та ефективного функціонування банків в умовах сучасного регуляторного середовища.

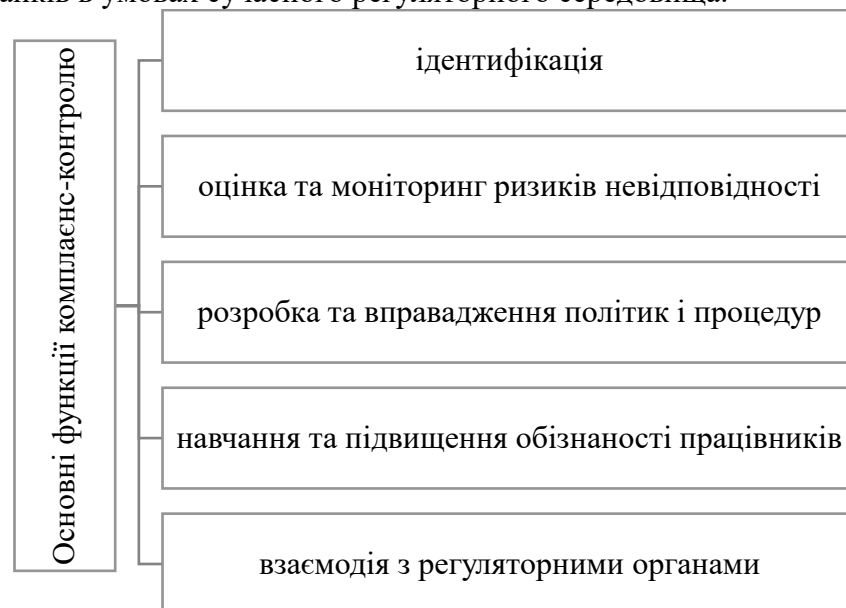

Рис. 1. Основні функції комплаєнс-контролю

Для проведення комплаєнс-контролю можуть застосовуватись різні інструменти, зокрема:

- політики та процедури – встановлюють внутрішні правила та стандарти, що регламентують діяльність банку. Забезпечують чіткі інструкції для співробітників щодо дотримання нормативних вимог;
- автоматизовані системи – використовуються для моніторингу транзакцій, виявлення підозрілої діяльності та забезпечення відповідності нормативним вимогам у режимі реального часу;
- внутрішній аудит – проводить регулярні перевірки та оцінки дотримання політик і процедур, виявляє порушення та надає рекомендації щодо їх усунення;
- навчання та тренінги – підвищують обізнаність співробітників щодо нормативних вимог, внутрішніх політик та етичних стандартів, сприяють формуванню культури комплаєнсу;
- звіти та моніторинг – регулярний збір та аналіз даних про дотримання нормативних вимог і внутрішніх стандартів. Забезпечують прозорість та інформування керівництва про стан комплаєнс-контролю;
- консультації з юридичним відділом – забезпечують правову підтримку та консультації з питань відповідності законодавчим та регуляторним вимогам;
- аналітичні інструменти – використовуються для аналізу великих обсягів даних та ідентифікації потенційних ризиків невідповідності;
- відстеження законодавчих змін – забезпечує постійний моніторинг змін у законодавстві та регуляторних актах, що впливають на діяльність банку, та своєчасне оновлення внутрішніх політик і процедур [5].

Для забезпечення ефективної діяльності банку та мінімізації ризиків важливу роль відіграє впровадження комплаєнс-контролю. У табл. 1 наведено основні результати впровадження комплаєнс-контролю в банківській сфері, які демонструють переваги для різних учасників процесу.

Таблиця 1. Результати ефективного запровадження комплаєнс-контролю в банку

Учасники процесу	Переваги запровадження комплаєнс-контролю в банку
Для власників і вкладників	<ul style="list-style-type: none"> • збільшення дохідності активів в обігу за рахунок опер. економії від зайвих витрат; • менше ризиків втратити інвестиції; • збільшення інвестиційних можливостей.
Для менеджерів	<ul style="list-style-type: none"> • підвищення персонального доходу через зменшення витрат; • діють впевненіше під час прийняття рішень; • збереження персональної репутації на ринку.
Для клієнтів	<ul style="list-style-type: none"> • підвищення рівню задоволеності та довіри до банку; • захищені під час користування послугами; • збільшення кількості промоутерів та зменшення детракторів (збільшення портфелю без витрат).
Для держави	<ul style="list-style-type: none"> • підвищення стабільності роботи системи; • зменшення кількості порушень та випадків застосування заходів впливу.

Джерело: складено на основі [6].

Без застосування комплаєнсу практично неможливо створити систему корпоративного управління в банку, а наслідки невідповідності можуть призвести як до втрати та недовіри

клієнтів, так і до ряду санкцій і штрафів. Комплаєнс в банківській сфері постійно розвивається, тому необхідно застосовувати нові інформаційні технології, проводити регулярні перевірки та освоювати нові правила і політики [1].

Таким чином, дослідивши суть поняття «комплаєнс» та охарактеризувавши систему комплаєнс-контролю в банку, необхідно відзначити його значну ефективність у боротьбі з корупцією, запобіганні та уникненні корупційних ризиків, збереженні позитивного іміджу суб'єктів банківських відносин, мінімізації втрат та підвищенні ефективності діяльності.

1. International Compliance Association. URL: <https://www.int-comp.org>
2. Закон України від від 23.02.2006 № 3480-IV «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>
3. Практичне застосування вимог до управління комплаєнс ризиком. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/praktichne-zastosuvannya-vimog-do-upravlinnya-komplajens-rizikom>
4. Комплаєнс-контроль у банках України. LIGA ZAKON – українська продуктова IT-компанія URL: https://biz.ligazakon.net/analitics/226072_komplans-kontrol-u-bankakh-ukrani
5. Озарко, О. П., Чікалкін, І. І., Даньків, Н. І., Бавдис, А. Е., & Лозинський, І. І. (2024). ЗМІСТ ФУНКЦІЙ КОМПЛАЄНС-КОНТРОЛЮ В БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*, (41), 424-430. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1357>
6. Роль підрозділу комплаєнс у системі внутрішнього контролю банку. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rol-pidrozdilu-komplajens-u-sistemi-vnutrishnogo-kontrolyubanku>

Бурбела А.Л.

викладачка кафедри фінансів,
банківської справи, страхування і фондового ринку

Кубіна А.П.

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні
факультету управління та економіки

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ УКРАЇНИ: СТАН І ПРОБЛЕМИ

Державний борг є невід'ємною частиною економічного розвитку будь-якої країни, виступаючи інструментом фінансування бюджетних потреб та підтримки економічної стабільності. Надмірний рівень боргу може створювати значні ризики для економіки, включаючи підвищення боргового навантаження, зростання витрат на обслуговування боргу та зниження інвестиційної привабливості країни. Аналіз стану та проблем державного боргу дозволяє краще зрозуміти його роль у забезпеченні економічного розвитку та визначити можливі шляхи ефективного управління ним.

Відповідно до ст. 2 Бюджетного кодексу України, державний борг - загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення [1].

Державний борг виконує кілька ключових функцій, серед яких фінансування бюджетного дефіциту, стимулювання економічного розвитку, стабілізація економіки в кризових умовах та інтеграція у світові фінансові ринки. Насамперед, боргові зобов'язання дозволяють державі забезпечувати фінансування соціальних і стратегічних програм за відсутності достатніх бюджетних доходів. Водночас залучені ресурси сприяють економічному розвитку, зокрема через інвестиції у важливі інфраструктурні проєкти та підтримку пріоритетних галузей. У періоди економічних криз або форс-мажорних обставин державний борг стає стабілізаційним механізмом, дозволяючи оперативно залучати кошти для подолання викликів. Крім того, зовнішні запозичення відкривають доступ до міжнародних фінансових ринків, сприяють зміцненню економічної співпраці та впровадженню інновацій. Таким чином, ефективне використання державного боргу є важливим інструментом економічного розвитку та фінансової стабільності.

Державний борг являє собою загальну суму фінансових зобов'язань держави перед внутрішніми та зовнішніми кредиторами, які виникають унаслідок залучення коштів для покриття бюджетних потреб. Внутрішній борг – це зобов'язання держави перед резидентами, включаючи громадян та юридичних осіб, що виникають у разі випуску облігацій чи інших фінансових інструментів на внутрішньому ринку. Натомість зовнішній борг охоплює зобов'язання перед іноземними кредиторами, такими як уряди інших країн, міжнародні організації чи іноземні інвестори, що формуються внаслідок отримання кредитів або випуску облігацій на міжнародних ринках. Керування цими видами боргу здійснюється урядом і центральним банком із застосуванням різних стратегій, враховуючи особливості внутрішнього і зовнішнього фінансового середовища та умов укладених угод [2, с. 49-51].

Динаміка державного боргу України демонструє стрімке зростання проаналізованого періоду, особливо в умовах повномасштабної війни рф проти України (рис. 1). Якщо у 2019 році загальний борг становив близько 1 998 275,8 млн грн, то до 2023 року він збільшився майже вдвічі, сягнувши 4 897 556 млн грн, що пов'язане із забезпеченням фінансування воєнних витрат, підтримки економіки та забезпечення стійкості державних фінансів в умовах воєнного стану.

Структура боргу характеризується випереджальним зростанням зовнішнього боргу відповідно до внутрішнього. Якщо внутрішній борг збільшився на 84%, то зовнішній борг збільшився майже втричі, що говорить про посилення залежності України від міжнародних кредиторів та значні навантаження на державний бюджет з обслуговування зовнішніх запозичень.

Державний борг України за останні роки значно зріс, що обумовлено потребами фінансування в умовах економічної кризи, спричиненої повномасштабною війною. Основними проблемами є висока вартість обслуговування боргу, особливо зовнішнього, що створює значний тиск на державний бюджет, а також ризики валютних коливань через значну частку зобов'язань в іноземній валюті. Додатковим викликом є потреба в залученні нових фінансових ресурсів для відновлення економіки та інфраструктури. Ефективне управління боргом вимагає комплексного підходу, включаючи диверсифікацію джерел фінансування, запровадження виваженої боргової політики та забезпечення фінансової стійкості держави.

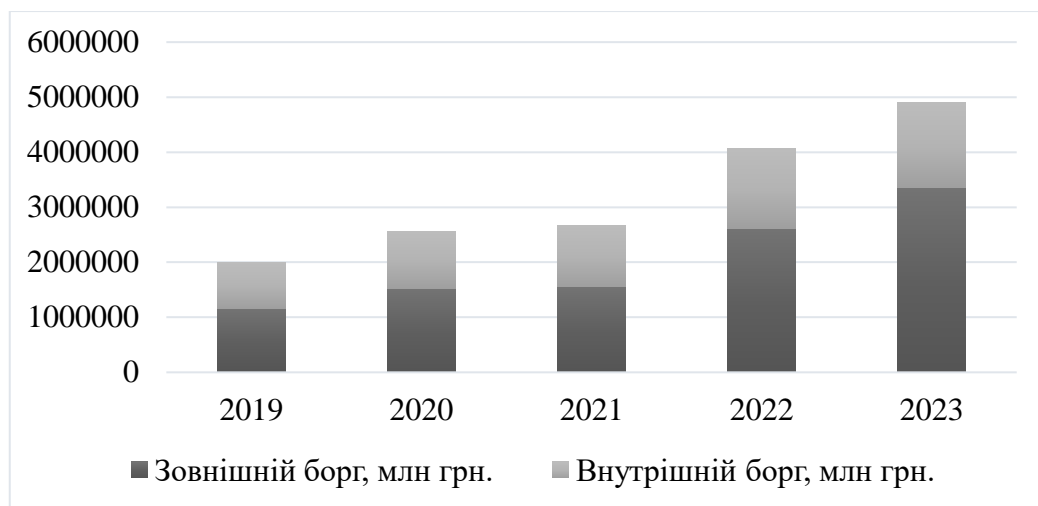

Рис. 1. Державний та гарантований державою борг України в період 2019- 2023 рр.
Джерело: [3]

Для ефективного управління державним боргом України необхідно забезпечити запровадження комплексної боргової стратегії, яка включатиме диверсифікацію джерел фінансування, зменшення частки зовнішніх зобов'язань та перехід до більш вигідних умов запозичень. Уряд має приділити увагу розвитку внутрішнього фінансового ринку та

залученню внутрішніх інвесторів для зниження залежності від зовнішніх кредиторів. Крім того, важливо впроваджувати структурні реформи для стимулювання економічного зростання, що сприятиме зменшенню боргового навантаження. Прозоре управління, ефективне використання залучених коштів та посилення міжнародної співпраці допоможуть забезпечити фінансову стабільність держави у довгостроковій перспективі.

Отже, державний борг України є важливим інструментом фінансової стійкості під час кризи, але його зростання через воєнні витрати та економічні виклики підвищує бюджетні ризики. Значна частка зовнішніх зобов'язань та їх висока вартість збільшують залежність від кредиторів і ризики валютних коливань проте водночас борг сприяє фінансуванню нагальних потреб і відновленню країни.

1. Бюджетний кодекс України : Закон від 11.01.2019 № 2456-VI, зі змінами та доповненнями. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2456-17>

2. Борисов О. Г. Особливості формування державного боргу України в сучасних умовах. *Фінанси України*. 2020. № 5. С. 45-57.

3. Державний борг України. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov>

Кучерявий А.О.

аспірант

ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ, Україна

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ ВПЛИВУ BITCOIN ETF НА ГЛОБАЛЬНИЙ КРИПТОВАЛЮТНИЙ РИНОК

Біржові фонди (ETF) в сучасному фінансовому світі стали ключовим інструментом для інвесторів, які шукають доступ до різних ринків, товарів та фінансових інструментів. Ці інвестиційні фонди, які торгуються на фондових біржах, сприяють диверсифікації портфеля та надають можливість отримати вигоду від різноманітності ринкових секторів. У наш час, спростити доступ до різних класів активів є однією з ключових переваг ETF.

Exchange-Traded Funds (ETFs) – це інвестиційні фонди, які торгуються на фондових біржах, схожі на окремі акції. Вони спрямовані на відстеження ефективності конкретного активу чи кошика активів, що дозволяє інвесторам отримати доступ до різних ринків, товарів чи фінансових інструментів без прямого володіння базовими активами. На відміну від пайових фондів, ETF торгуються на фондових біржах протягом усього торгового дня, аналогічно звичайним акціям [1].

ETF (біржові фонди) можуть охоплювати широкий спектр секторів та індустрій, включаючи банківську сферу. Для відображення рейтингу країн за залученням ETF, було обрано метрику розмірів ETF, яка вимірюється загальною вартістю активів під управлінням [2]. До найбільших ETF у світі належать фонди під управлінням State Street, Blackrock та Vanguard.

На рисунку 1 наведено рейтинг країн за розмірами ETF.

Важливо зазначити, що хоча запровадження біткойн-ETF може вплинути на ринок, фактичний вплив може варіюватися залежно від кількох факторів, включаючи регуляторні рішення, ринкові умови та ширші економічні тенденції. Крім того, ринку криптовалют притаманна волатильність, і на ціни може впливати цілий ряд факторів, які не залежать від запровадження ETF. Інвесторам слід ретельно враховувати ці фактори та бути в курсі регуляторних змін і динаміки ринку [3].

Створення належного обліково-аналітичного забезпечення реалізації операцій з ETF включає ряд ключових етапів, які визначаються бухгалтерськими стандартами та правилами регулювання. Облік таких операцій має свої особливості в залежності від конкретного фонду та його стратегії управління. Важливо враховувати міжнародні (міжнародні стандарти

фінансової звітності) та регіональні стандарти (Європейські стандарти фінансової звітності), а також дотримуватися вимог регуляторів фінансового ринку.

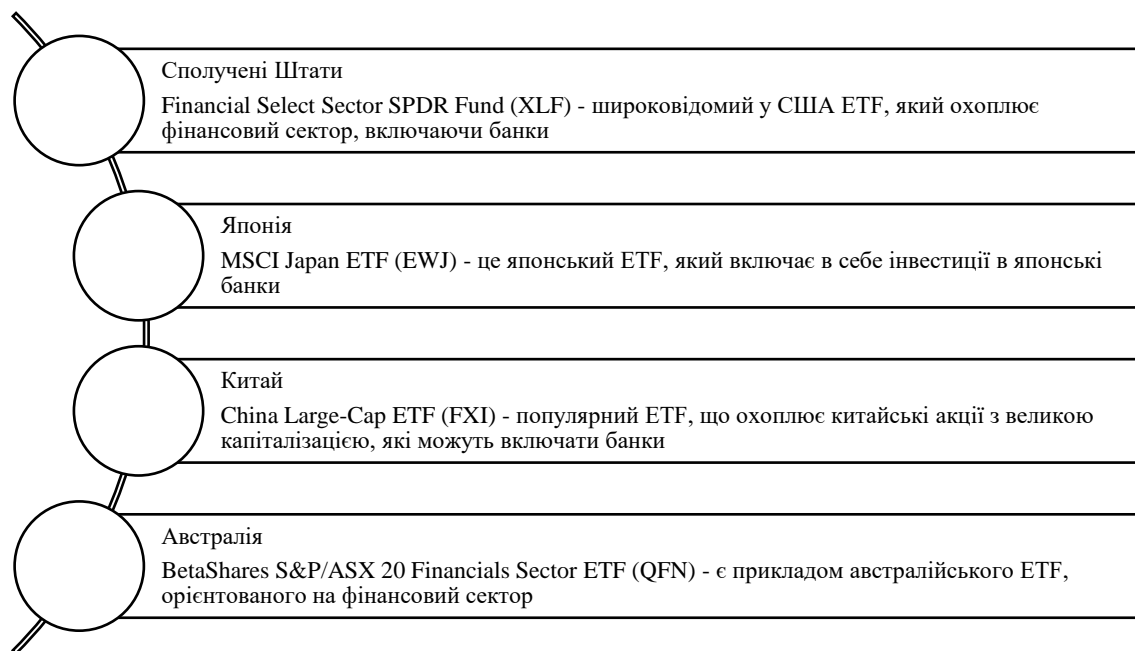

Рис. 1. Рейтинг країн за розмірами ETF.
Джерело: [1-4].

Ключові операції, пов'язані із ETF узагальнено в таблиці 1.

Таблиця 1. Особливості бухгалтерського обліку операцій з ETF

Операція	Зміст
Придбання ETF	Коли інвестор придбаває частки (акції) ETF на відкритому ринку, це фіксується як збиток грошових коштів та збільшення інвестицій у фонд. З цього моменту інвестор має власність на певну кількість акцій ETF.
Оцінка активів	Оцінка вартості активів в обліку (Net Asset Value – NAV) фонду ETF проводиться щоденно. NAV визначається як вартість всіх активів фонду мінус вартість всіх зобов'язань, поділена на кількість виписаних часток.
Редемпція ETF	Якщо інвестор продав частки ETF, це реєструється як збільшення грошових коштів та зменшення інвестицій у фонд. Інвестор втрачає власність на акції ETF.
Дивіденди та відсотки	Дивіденди чи відсотки, отримані від утримання акцій ETF, фіксуються як дохід. Ці гроші можуть бути реінвестовані або виплачені інвестором, в залежності від його вибору та політики фонду.
Комісії та витрати	Бухгалтерський облік також включає реєстрацію комісій та витрат, пов'язаних з управлінням та утриманням фонду. Це може включати витрати на управління портфелем, адміністративні витрати та комісії за операції купівлі-продажу.

Джерело: [4].

У світлі швидкого розвитку криптовалют та фінансових інструментів, важливо продовжувати науковий супровід методологічних засад та організаційно-методичних підходів до відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності високоякісних даних щодо операцій із криптовалютами.

1. Ahn, W., Lee, H. S., Ryou, H., & Oh, K. J. (2020). Asset allocation model for a robo-advisor using the financial market instability index and genetic algorithms. *Sustainability*, 12(3), 849. <https://doi.org/10.3390/su12030849>
2. Cumming, D. J. and Monteiro, P. (2022). Hedge fund investment in etfs. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4058765>
3. Gao, Y. (2022). Empirical study on stock index futures arbitrage and relationship with spot index. *Proceedings of the 2022 International Conference on Economics, Smart Finance and Contemporary Trade (ESFCT 2022)*, 506-513. https://doi.org/10.2991/978-94-6463-052-7_60
4. Zhang, W., Wang, P., Li, X., & Shen, D. (2018). Multifractal detrended cross-correlation analysis of the return-volume relationship of bitcoin market. *Complexity*, 2018, 1-20. <https://doi.org/10.1155/2018/869142>

Лиценко М.В.

Аспірант, ДННУ «Академія фінансового управління», Київ, Україна

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ ТА БЮДЖЕТНОЇ ЗВІТНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Повоєнне відновлення державного сектору економіки потребуватиме значних капітальних інвестицій. Пошук джерел фінансування є складним викликом для органів державної влади, місцевого самоврядування та громад. Проте не менш складним та важливим завданням є ефективне використання коштів, які будуть спрямовані на потреби повоєнного відновлення. Особливої актуальності це набуває при значному збільшенні фінансування окремих громад.

Як приклад, можливо навести значне збільшення дохідної частини місцевих бюджетів окремих громад, від сплати податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) з грошового забезпечення військовослужбовців. У регіональному розрізі 2022 року темпи збільшення надходжень від сплати цього податку становили від 2,3 до 10,6 разів. При цьому використання цих коштів породило значні дискусії та суперечки. З одного боку, кошти спрямовувались на купівлю обладнання і техніки, облаштування ліній захисту, невідкладне відновлення зруйнованих обстрілами інфраструктурних об'єктів, закупівлю дронів для армії, купівлю військових облігацій. З другого боку, отриманий фінансовий ресурс використовувався на виконання власних повноважень органів місцевого самоврядування, серед яких і утримання житлово-комунального господарства, об'єктів освіти, культури, спорту тощо. Соціальну напругу в суспільстві спричинило проведення місцевою владою масштабних ремонтів та реконструкцій стадіонів, музеїв, переукладання бруківки, облаштування парків, на які спрямовувались невинновданно великі для умов воєнного часу доходи від податків із зарплат військових [1]. Для врегулювання зазначеної ситуації було прийнято рішення тимчасово перенаправити отриманий ресурс від військового ПДФО на розвиток ОПК з внесенням відповідних змін до законодавства [2]. З наведеного прикладу, можливо зробити висновок, що навіть кратне збільшення надходження коштів не гарантує їх ефективного використання.

Надходженню капітальних інвестицій, спрямованих на відновлення державного сектору економіки, має передувати ґрунтовний аналіз фінансової та бюджетної звітності, що дозволить отримати об'єктивне бачення про фінансовий стан та спроможність суб'єкта державного сектора щодо своєчасного, цільового та ефективного використання вкладень.

Фінансова звітність складається згідно з національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку в державному секторі та іншими нормативно-правовими актами Міністерства фінансів України. Бюджетна звітність відображає стан виконання бюджету, містить інформацію в розрізі бюджетної класифікації [3]. Спроможність розпорядників та одержувачів бюджетних коштів щодо ефективного використання капітальних інвестицій пропонується аналізувати за наступними показниками:

- Фінансовий стан. Аналіз фінансового стану пропонується здійснювати за аналізом «Балансу» (форма № 1-дс) [4] та «Звітів про надходження і використання коштів» (Форми №4-

х) [5]. Пропонується аналізувати на предмет: наявності достатніх коштів, рівня заборгованості та фінансової спроможності, структури доходів. Ознаками спроможності є: стабільне джерело доходів, низький рівень боргового навантаження та позитивний залишок коштів.

- Ефективність використання бюджетних коштів. Пропонується здійснювати аналіз форми №2 «Звіт про надходження та використання коштів загального фонду», «Звіт про надходження і використання коштів» (форми №4-х) [5]. Пропонується аналізувати на предмет: відсотку виконання запланованого бюджету за ключовими статтями, наявності суттєвих відхилень між запланованими та касовими витратами, співвідношення витрат на утримання суб'єкта до витрат на розвиток. Ознаками спроможності є: понадпланові надходження за спеціальним фондом; рівень залишку коштів, який перевищує прогнозовану потребу на завершення планового періоду; висока частка освоєних коштів із мінімальними відхиленнями від плану.

- Організаційна структура та кадровий потенціал. Пропонується здійснювати аналіз «Звіту із праці» (Форма № 1-ПВ) [6] та пунктів 5, 8 «Бюджетного запиту» (Форми БЗ-2) [7]. Доречно проаналізувати щодо: наявності кваліфікованих кадрів для управління великими проектами та рівня адміністративних витрат. Ознаками спроможності буде наявність достатньої кількості працівників, які мають відповідний досвід.

- Готовність до управління інфраструктурними проектами. Доцільно проаналізувати дані про необоротні активи, наведені в «Балансі» (форма № 1-дс) [4], та «Звітах про надходження і використання коштів спеціального фонду» (Форми №4-х) [5]. Аналізувати слід на предмет: наявності необхідних ресурсів та інфраструктурних об'єктів для реалізації проектів, частки коштів, які спрямовуються на модернізацію або створення нової інфраструктури. Ознаками спроможності буде те, що громада інвестує в розвиток та підтримує належний стан існуючих активів.

- Прозорість і підзвітність. Слід оцінити наявність аудиту звітності та повноту оприлюднення інформації про надходження коштів та понесені витрати. Ознакою спроможності буде наявність доступу до фінансових та бюджетних відомостей і можливість оцінки їх неупередженого аналізу.

Оцінювання спроможності суб'єктів державного сектора щодо ефективного використання капітальних інвестицій пропонується виконувати шляхом горизонтального аналізу, порівняльного аналізу фінансових результатів, аналізу коефіцієнтів та факторного аналізу [8]. При цьому варто застосовувати інструменти SWOT-аналізу, бенчмаркінгу, проектного аналізу [9].

Підсумовуючи вищенаведене, можливо зробити висновок, що аналіз фінансової та бюджетної звітності є дієвим та найбільш об'єктивним інструментом підвищення ефективності капітальних інвестицій в умовах повоєнного відновлення державного сектору економіки. Аналіз слід проводити одночасно як щодо фінансової так і бюджетної звітності за наведеними показниками, що дозволить достовірно оцінити спроможність розпорядників та одержувачів бюджетних коштів щодо ефективного використання капітальних інвестицій. Необхідно сприяти впровадженню консолідованої звітності, створенню єдиної облікової системи з метою уніфікації інтерпретації інформації про рівень та якість управління фінансовими та матеріальними ресурсами суб'єктів державного сектору.

1. Сторонянська І. З., Бенювська Л. Я. Зміни у розподілі доходів від ПДФО як виклик для системи фінансового вирівнювання місцевих бюджетів в умовах війни. Регіональна економіка. 2023. №3(109). С. 110-120. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-3-10>;

2. Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України» від 08.11.2023 № 3428-IX

3. Бюджетний кодекс України. Редакція від 20.11.2024, підстава -3979-IX;

4. Додаток 1 до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 «Подання фінансової звітності» затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 28 грудня 2009 року № 1541 (в редакції від 9 грудня 2021 року № 654);

5. Порядок складання бюджетної звітності розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів, звітності фондами загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, затверджений Наказ Міністерства фінансів України 24.01.2012 № 44 (у редакції наказу Міністерства фінансів України 07.02.2017 № 44);

6. Про затвердження форм державного статистичного спостереження № 1-ПВ (місячна) «Звіт із праці» та № 1-ПВ (квартальна) «Звіт із праці» наказ Державної служби статистики від 15.04.2024 № 117;

7. «Інструкція з підготовки бюджетних запитів» затверджена Наказом Міністерства фінансів України 21 грудня 2022 року № 450;

8. Методика аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки, затверджена наказом Міністерства фінансів України 14.02.2006 № 170;

9. Аналіз господарської діяльності: Робочий зошит до курсу лекцій та виконання практичних завдань з навчальної дисципліни [Електронне видання]: навч. посіб. / Калабухова С. В., Ямборко Г. А. Кузьмінська О. Е. – Київ : КНЕУ, 2019. - 240 с.

Лінник А.Д.

студентка 1 курсу ОС Магістр

Науковий керівник: **Севастьяненко О.В.**, старший викладач кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права

Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

МЕХАНІЗМИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ РАХУНКОВОЇ ПАЛАТИ

Рахункова палата є ключовим інституційним механізмом у системі державного фінансового контролю, який відіграє важливу роль у реалізації фінансової політики держави та забезпеченні раціонального управління публічними фінансами. У контексті поглиблення демократичних процесів та європейської інтеграції України особливого значення набуває адміністративно-правовий аспект діяльності Рахункової палати. Це пов'язано з необхідністю вдосконалення правового регулювання фінансового контролю, підвищення ефективності державного управління та забезпечення прозорості бюджетного процесу.

Відповідно до ст. 98 Конституції України, імплементовано фундаментальний конституційно-правовий механізм реалізації контрольної функції законодавчої гілки влади у фінансово-бюджетній сфері через інституційний орган – Рахункову палату. Конституційна норма визначає інституціональний статус Рахункової палати як спеціалізованого державного органу, що здійснює парламентський фінансовий контроль шляхом комплексної перевірки надходження та цільового використання бюджетних коштів [2].

Науково-правова інтерпретація конституційної норми передбачає розширене тлумачення контрольних повноважень, які включають:

- систематичний моніторинг повноти та своєчасності акумуляції фінансових ресурсів до державного бюджету;
- превентивний та послідуочий аналіз ефективності бюджетних витрат;
- верифікацію дотримання бюджетного законодавства учасниками бюджетного процесу;
- забезпечення транспарентності та підзвітності у сфері публічних фінансів.

Парадигма фінансового контролю в Україні унормована комплексом нормативно-правових актів, що визначають структурно-функціональні характеристики контрольних повноважень Рахункової палати, зокрема Закон України «Про Рахункову палату» (далі – Закон), Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні». Диференціація фінансового контролю передбачає множинність підходів до здійснення контрольних процедур. Зокрема, чинне законодавство передбачає такі основні форми державного фінансового контролю: державний фінансовий аудит, інспектування, перевірку закупівель та моніторинг закупівельної діяльності [4].

Відповідно до ч. 2 ст. 4 Закону, державний зовнішній фінансовий контроль (аудит) забезпечується Рахунковою палатою шляхом здійснення фінансового аудиту, аудиту

ефективності, експертизи, аналізу та інших контрольних заходів. Принципова особливість аудиту Рахункової палати полягає в його превентивній функції – не лише констатації фактів порушень, але й розробці конкретних рекомендацій щодо вдосконалення фінансового управління та запобігання потенційним зловживанням [5].

Контрольні повноваження Рахункової палати корелюються з міжнародними стандартами державного аудиту, зокрема з положеннями Лімської декларації керівних принципів контролю (INTOSAI), прийнятої IX Конгресом Міжнародної організації вищих контрольних органів у 1977 році. Декларація визначає фундаментальні принципи незалежного зовнішнього державного аудиту, що становлять методологічну основу діяльності Рахункової палати [3].

Системний аналіз ст. 110 Бюджетного кодексу України розкриває характер контрольних повноважень Рахункової палати у сфері бюджетних відносин. Інституційна компетенція органу охоплює багатовекторний моніторинг фінансово-бюджетних процесів, що включає:

- комплексний моніторинг надходжень до Державного бюджету України;
- верифікацію цільового використання бюджетних асигнувань;
- діагностику ефективності бюджетного менеджменту;
- аналіз механізмів формування та обслуговування державного боргу [1].

Таким чином, фінансовий контроль в Україні є складною адміністративно-правовою системою, що забезпечує ефективність та прозорість бюджетного процесу. Рахункова палата виступає ключовим інституційним механізмом реалізації зовнішнього фінансового контролю, маючи широкий спектр повноважень від фінансового аудиту до стратегічного оцінювання бюджетної політики. Нормативно-правове забезпечення діяльності Рахункової палати формує комплексний інструментарій контролю, який базується на конституційних принципах та міжнародних стандартах публічного управління. Контрольні механізми Рахункової палати спрямовані на підвищення бюджетної дисципліни, запобігання фінансовим зловживанням та забезпечення прозорості публічних фінансів.

1. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI : станом на 20 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 21.11.2024).
2. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 20.11.2024).
3. Лімська декларація керівних принципів контролю : Декларація Респ. Перу від 01.01.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/604_001#Text (дата звернення: 21.11.2024).
4. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України від 26.01.1993 № 2939-ХІІ : станом на 30 черв. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text> (дата звернення: 20.11.2024).
5. Про Рахункову палату : Закон України від 02.07.2015 № 576-VIII : станом на 4 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text> (дата звернення: 21.11.2024).

Лободіна З. М.,

доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,

Труш В. Л.,

викладач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

МІЖБЮДЖЕТНІ ТРАНСФЕРТИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОГО ВИРІВНЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Різна дохідна спроможність бюджетів територіальних громад, зумовлена регіональними відмінностями у їх соціально-економічному розвитку, а в сучасних умовах і наслідками воєнних дій, є однією із причин недостатнього обсягу фінансового забезпечення виконання органами місцевого самоврядування делегованих та власних повноважень. З огляду на зазначене, виникає необхідність застосування в управлінні публічними фінансами такого фіскального інструменту як міжбюджетні трансферти.

Фіскальну роль міжбюджетних трансфертів продемонстровано на рис. 1. Зокрема на тлі щорічного зростання доходів бюджетів територіальних громад – у 2023 р. на 19,99% порівняно із 2021 р. – динаміка обсягу дотацій і субвенцій, одержаних органами місцевого самоврядування від органів державної влади, у 2022 р. демонструвала тенденцію до зниження на 22,17% порівняно із 2021 р. з подальшим збільшенням у 2023 р. на 28,78% порівняно із попереднім роком. Загалом у 2023 р. порівняно з 2021 р. обсяг міжбюджетних трансфертів, одержаних бюджетами територіальних громад, зріс лише на 0,23%.

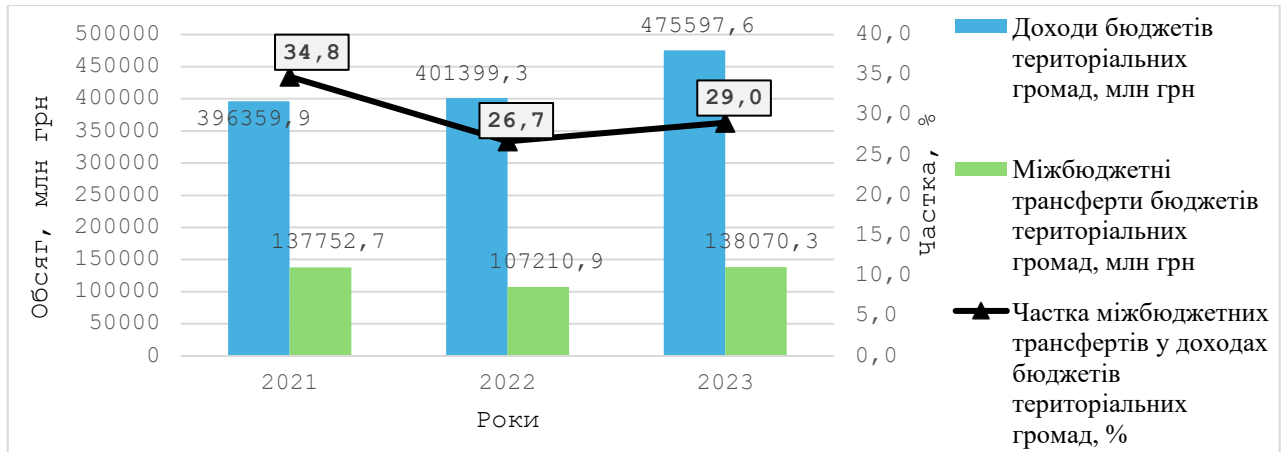

Рис. 1. Роль міжбюджетних трансфертів у доходах бюджетів територіальних громад України у 2021–2023 рр.

* Побудовано і розраховано авторами за даними [1].

Величина питомої ваги міжбюджетних трансфертів у доходах бюджетів територіальних громад, яка коливається на рівні 26,7–34,8% свідчить про активне використання зазначеного фіскального інструменту органами державної влади для «забезпечення відповідності повноважень на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами за бюджетами, та фінансових ресурсів, які мають забезпечувати виконання цих повноважень» [2]. Водночас, тенденція до зниження зазначеного показника дає підстави констатувати певною мірою суперечливі тренди: з одного боку можна вести мову про зростання фінансової самодостатності територіальних громад і зниження фіскальної та регулюючої ролі міжбюджетних трансфертів в контексті посилення фіскальної децентралізації, а з іншого – про зменшення обсягу фінансового забезпечення делегованих державою повноважень органам місцевого самоврядування через дефіцит бюджетних ресурсів.

Важлива роль у складі міжбюджетних трансфертів відводиться таким інструментам фінансового вирівнювання: «реверсній дотації, яка передбачає перерахування коштів від фінансово спроможних громад до державного бюджету, та базовій дотації, яка спрямовується менш забезпеченим громадам для підтримки їх фінансової стабільності» [3].

Загалом «система горизонтального вирівнювання бюджетів в Україні спрямована на забезпечення фінансової спроможності територіальних громад шляхом перерозподілу ресурсів між регіонами з різним рівнем доходів. Вона базується на принципах солідарності та справедливості, дозволяючи громадам з меншими надходженнями отримувати підтримку для фінансування базових потреб і розвитку» [3].

У 2025 р. до бюджетів територіальних громад надійде 20507,5 млн грн базової дотації або 80,34% від загального обсягу базової дотації, яка передбачена у Державному бюджеті України для усіх місцевих бюджетів. Щодо реверсної дотації, то не зважаючи на численні дискусії щодо доцільності продовження практики припинення вилучень реверсної дотації на період дії воєнного стану, у 2025 р. вона буде перераховуватись до державного бюджету з усіх місцевих бюджетів, за винятком 7 бюджетів громад, на території яких ведуться бойові дії.

Як зазначає І. Онищук, «спроможні громади виступають за збереження реверсної дотації у своїх бюджетах, вважаючи її необхідною для підтримки стабільності. Водночас, менш спроможні громади, які через воєнний стан та втрату податкових надходжень внаслідок передислокації бізнесу не здатні самостійно стабілізувати фінансове становище, підтримують пропозицію, що реверсну дотацію слід вилучити і направити ці ресурси на збільшення обсягів базової дотації для громад, які найбільше потребують фінансової підтримки» [3].

«У 2025 році реверсна дотація до державного бюджету перераховуватиметься з 189 бюджетів територіальних громад, а базову дотацію з державного бюджету отримають 1009 бюджетів територіальних громад. Реверсну дотацію передбачено для бюджетів територіальних громад, у яких індекс податкоспроможності більше 1,1, або надходження з податку на доходи фізичних осіб на 1 жителя більше 4458,10 грн. Базову дотацію отримують бюджети територіальних громад, у яких індекс податкоспроможності менше 0,9, або надходження на 1 жителя менше 3647,54 грн» [4].

На наш погляд, відмова від вилучень реверсної дотації як інструменту фінансового вирівнювання може допускатися лише як тимчасове явище і такі заходи були доцільними на початку війни або ж відносно до територій, де ведуться бойові дії. Тривале використання цієї практики дестабілізує увесь механізм фінансового вирівнювання дохідної спроможності бюджетів територіальних громад і фактично перетворює регулюючу дію його інструментів – базової та реверсної дотацій – на фіскальну дію базової дотації.

Аналізуючи види міжбюджетних трансфертів, які надходять до бюджетів територіальних громад, можна констатувати, що серед них суттєво переважають субвенції, які повинні бути використані на визначені органом державної влади цілі і таким чином прямо впливають на структуру видатків бюджетів територіальних громад. Посилення ролі субвенцій як фіскального інструменту, з одного боку, свідчить про зростання рівня відповідальності органів державної влади за бюджетне забезпечення реалізації делегованих повноважень органам місцевого самоврядування, а з іншого – про збільшення фіскальної централізації.

Результати проведеного дослідження дають підстави резюмувати: з огляду на те, що за рахунок міжбюджетних трансфертів формується близько третини доходів бюджетів територіальних громад, вони здійснюють значний вплив на соціально-економічний розвиток територіальних громад. Посилення їх фіскальної ролі відбувається у зв'язку із збільшенням обсягу повноважень, які передаються з центрального рівня на місцевий, та необхідністю вирішення проблем громад, зумовлених викликами воєнного стану. Поглиблення диференціації територіальних громад за обсягом приросту їх власних доходів підтверджує необхідність підвищення рівня регулюючої дії міжбюджетних трансфертів та удосконалення трансфертної політики держави.

1. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n1296>
3. Онищук І. Аналіз реверсної дотації на 2025 рік: експертний огляд. URL: <https://decentralization.ua/news/18921>
4. Закон України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» від 19.11.2024 р. № 4059-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>

Мандрик В.О.

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку, фінансів та готельно-ресторанної справи
Національний лісотехнічний університет України, м. Львів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ У 2025 РОЦІ

Державний бюджет є ключовим інструментом економічної політики, що забезпечує фінансову стабільність, розвиток соціальної сфери, обороноздатність та відновлення економіки. У 2025 році формування бюджету України відбувається в умовах подальшого

впливу воєнних дій, економічної нестабільності та необхідності інтеграції до європейського фінансового простору. Питання наповнення бюджету, раціонального розподілу видатків і управління дефіцитом є критично важливими для забезпечення економічної безпеки країни.

Бюджет на 2025 рік передбачає доходи у розмірі 2,3 трлн. грн., що на 32,1% більше від запланованого на 2024 рік. Основними джерелами доходів стануть податкові надходження – майже 2 трлн. грн. (зростання на 26% порівняно з 2024 роком) та зовнішні запозичення – 1,7 трлн грн (+4,7%). Власні ресурси (податки, неподаткові надходження, внутрішні запозичення) дозволять профінансувати 57,5% видатків.

Враховано зміни до Податкового кодексу, підвищення ставок акцизного податку на тютюнові вироби до рівня ЄС, підвищення ставок військового збору з 1,5% до 5%, а також запровадження цього збору для фізичних осіб-підприємців на спрощеній системі оподаткування. Тимчасове підвищення податку на прибуток банків до 50% у 2024 році, повернення до 25% у 2025 році. Для небанківських фінансових установ ставка зросте з 18% до 25%. Внаслідок цих змін очікується додаткове надходження 126,7 млрд. грн.

Дефіцит бюджету залишиться значним через воєнні умови. Планується покриття дефіциту за рахунок зовнішніх позик (41,1%) та податкових надходжень (50,4%). Відновлено пріоритетність власних джерел доходів зокрема частка податкових надходжень зросте до 50% усіх видатків.

Кабінет міністрів розраховує на продовження значної регулярної фінансової підтримки від міжнародних партнерів наступного року. Очікується, що у 2025 році до загального фонду державного бюджету надійде 1,7 трлн грн (36,9 млрд дол. США) позик від іноземних партнерів, зокрема 537,2 млрд грн від Європейського союзу в рамках програми Ukraine Facility, 123,6 млрд грн від МВФ, 140,2 млрд грн від Світового Банку і 857,3 млрд грн від інших кредиторів. Ще 88 млрд грн (близько 2,0 млрд дол. США) зовнішніх позик буде спрямовано до спеціального фонду державного бюджету України. Окрім зовнішніх позик, які відіграватимуть ключову роль у фінансуванні дефіциту державного бюджету в 2025 році, уряд також планує залучити 87,6 млрд грн грантових коштів – 72,9 млрд грн від ЄС в рамках Ukraine Facility та 14,7 млрд грн від інших іноземних партнерів. [1]

Продовжено дію обмежень щодо дефіциту бюджету, рівня державного боргу та надання державних гарантій. Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР) не фінансуватиметься. Кабінет міністрів отримав право ухвалювати умови правочинів з державним боргом без погодження з Бюджетним комітетом ВР.

Ключовими ризиками для бюджету є і залишаються військові дії втрати економіки перевищили 0,5 трлн доларів США[1] та продовжують зростати, а руйнування виробничих комплексів та інфраструктури сприяють системному скороченню капіталу. Блокування морських портів та скорочення експорту через обмеження в морському транспорті зменшує валютні надходження. Демографічна криза через скорочення населення та тривалості життя обмежує продуктивний потенціал. Послаблення міжнародної підтримки а також обмежений доступ до грантів і кредитів ускладнює фінансування видатків. Зростання цін на енергоносії знижує конкурентоспроможність економіки та посилює тиск на виробників. Втрата посівних площ і нестача працівників загрожують зниженням врожаю, зменшенням валютної виручки та уповільненням розвитку переробної промисловості.

Найбільша частка доходів у структурі податкових надходжень від непрямих податків – 51,3%, зокрема ПДВ (внутрішній та імпорتنний) прогнозовано має становити – 39% надходжень, акцизний податок – 12,3%. Також у бюджеті 2025 року передбачається зростання ролі прямих податків зокрема ПДФО і військовий збір мають забезпечити 19,6% усіх доходів, що значно перевищує показники попередніх років.

Державний бюджет України на 2025 рік відображає складні виклики воєнного часу, включно з необхідністю збільшення податкових надходжень та пошуку альтернативних джерел фінансування. Ключовими завданнями стануть підвищення ефективності податкової

системи, мінімізація ризиків і залучення міжнародної підтримки для забезпечення стабільності фінансової системи країни.

1. Проект державного бюджету-2025: основні характеристики та стратегічні пріоритети. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/vkkwkc> (дата звернення: 28.11.2024)
2. Проект Закон України “Про Державний бюджет України на 2025 рік” за № 4059-IX від 19.11.2024 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44888> (дата звернення: 28.11.2024).

Машталяр О. В.

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Ткачук Н. М.**, к.е.н., доцентка, доцентка кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, Україна

АНАЛІЗ СТАНУ РИНКУ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Сьогодні ринок небанківських фінансових послуг (далі – РНФП) охоплює цілу низку різноманітних видів послуг, серед яких: інвестиційні, страхові, лізингові, факторингові та інші. Це, зі свого боку, зумовлює різноманітність і відповідних установ, діяльність яких, згідно з досвідом розвинених країн, є також невід’ємним елементом у забезпеченні економічної стабільності. На жаль, в Україні РНФП поки що перебуває на стадії свого становлення та розвитку, що зумовлено багатьма причинами. Разом з тим, функціонування РНФП у нашій країні є важливим, оскільки кожен з видів небанківських фінансових установ спеціалізується на конкретних послугах, що забезпечує різноплановість фінансового ринку та є стимулом для його розвитку, а відтак і для економічного зростання країни. Саме це й зумовило необхідність більш детального дослідження сучасного стану розвитку ринку небанківських фінансових послуг в Україні.

Головними суб’єктами, що надають фінансові послуги на РНФП є: страхові компанії, фінансові компанії, ломбарди, кредитні спілки, лізингові компанії, інвестиційні компанії та фонди, недержавні пенсійні фонди та інші.

На сьогодні спостерігаємо тенденцію до скорочення кількості небанківських фінансових установ у середньому на 50% за період 2020-2023рр. [1]. Так, якщо у 2020р. нараховувалось 1794 учасників даного ринку, у 2021р. – 1616, у 2022р. – 1233, то вже на кінець 2023р. їхня кількість становила 939 учасника. В динаміці в 2022р. порівняно з 2021р. коли почалося повномасштабне вторгнення відбулося зменшення їх кількості на 23,7%, у в 2023р. порівняно з 2022р. – ще на 23,8%. Таке скорочення викликане не лише реаліями сьогодення, що спричинені військовими діями, а й втручанням і впливом регулятора ринку – Національного банку України. Діяльність значної кількості установ була збитковою, тому виникла необхідність оздоровлення РНФП шляхом призупинення діяльності окремих небанківських фінансово-кредитних установ, які не дотримувалися встановлених вимог і нормативів.

Аналізуючи структуру вітчизняного ринку небанківських фінансових послуг варто звернути увагу на її неоднорідність за суб’єктами надання таких послуг. Так, станом на 01.11.2024р. на РНФП нараховувалось 897 учасників, серед яких налічувалось: 492 фінансових компанії, 109 кредитних спілок, 111 ломбардів, 70 страховиків, 71 колекторських компаній, 43 страхових брокерів та одна лізингова компанія (рис. 1).

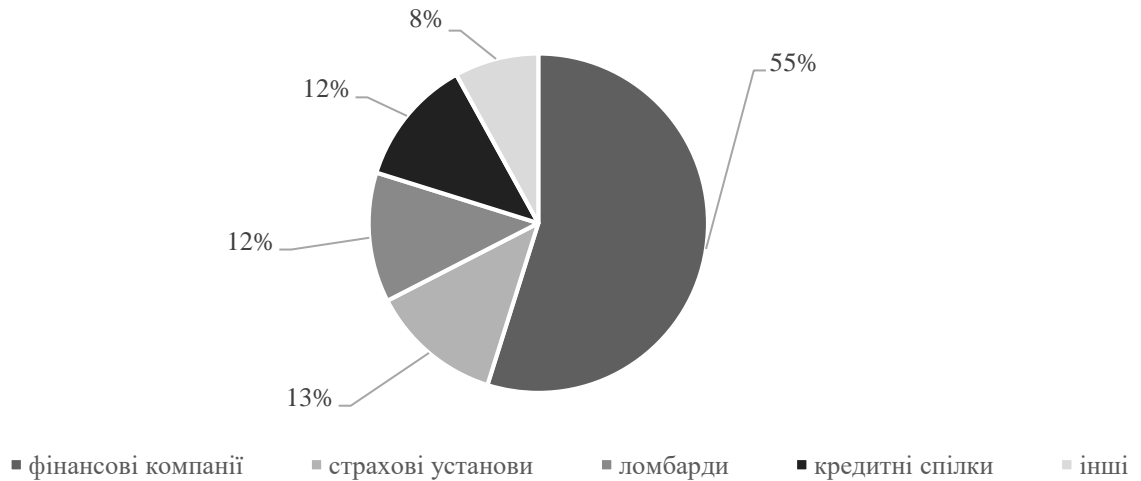

Рис. 1. Структура ринку небанківських фінансових послуг в Україні станом на 01.11.2024р. [2].

Як видно з наведених на рис. 1 даних, найбільшу частку серед усіх небанківських фінансових установ мають фінансові компанії – 55%, на другому місці страхові установи з часткою 13%, а питома вага ломбардів і кредитних спілок становить 12%. Така структуризація НФП свідчить про нерівномірний розвиток небанківських фінансово-кредитних установ у нашій країні, зокрема, маємо на сьогодні лише єдину спеціалізовану лізингову компанію. На наш погляд, така ситуація є негативною, адже надання лізингових послуг на фінансовому ринку може стати одним із рушійним стимулом активізації малого та середнього бізнесу.

Діяльність небанківських фінансових установ в Україні характеризується відносною стабільністю, про що свідчать основні показники їх діяльності: кількість укладених угод, обсяги активів, фінансові результати, що подані в табл. 1.

Таблиця 1. Динаміка основних показників діяльності небанківських фінансових установ України в період 2020-2023рр. [3].

Показники	Роки				Відхилення, (+,-)		
	2020	2021	2022	2023	2021р. до 2020р.	2022р. до 2021р.	2023р. до 2022р.
Кількість наданих послуг, млн од.	394,9	428,9	376,6	388,8	+34,0	-52,3	+12,2
Темп росту до попереднього року, %	—	108,6	87,8	103,2	+8,6	-12,4	+3,2
Активи, млрд грн	258,8	279,6	319,8	330,1	+20,8	+40,2	+10,3
Темп росту до попереднього року, %	—	108,0	114,4	103,2	+8,0	+14,4	+3,2
Фінансові результати, млрд грн	6,6	6,5	8,7	12,7	-0,1	+2,2	+4,0
Темп росту до попереднього року, %	—	98,5	133,8	146,0	-1,5	+33,8	+46,0

Найбільшу нестабільність серед наведених показників (табл. 1) можна помітити у кількості наданих послуг: якщо у 2021р. порівняно з 2020р. відбувся приріст на 8,6%, то вже у 2022р. почався спад на 12,2%. За весь період у 2023р. проти 2020р. кількість послуг скоротилася на 1,5%. Знову ж таки, основною причиною складеної ситуації є дестабілізація економіки нашої країни через атаки ворога, через що значна частина населення виїхала закордон, почалися масові збої в роботі фінансових установ, викликані як перебоями в електропостачанні, так і хакерськими атаками, тощо. Проте, у 2023р. можна знову простежити поживавлення у кількості наданих послуг, темп приросту яких порівняно з 2022р. склав +3,2%

На противагу цьому, дещо краща тенденція у таких показниках, як активи та фінансові результати. Зокрема у 2023р. порівняно з 2020р. темп приросту активів склав 27,5%. Незважаючи на складну ситуацію в країні, у 2022р. порівняно з 2021р. теж відбувся приріст цього показника на 14,4%, а у 2023р. порівняно з 2022р. – на 3,2%. Щодо фінансових результатів, то у 2023р. порівняно з 2020р. темп приросту показника склав аж 92,4%. Порівняно незначний спад відбувся у 2021р. проти 2020р., а саме на 1,5%. Уже на 2022р. порівняно з 2021р. спостерігаємо знову приріст фінансових результатів на 33,8%, а у 2023р. проти 2022р. – на 45,98%.

У загальному такий аналіз нам дає розуміння, що РНФП в Україні став функціонувати ефективніше, а установи, що провадять свою діяльність на ньому, стали більш прибутковими. На сьогодні лише половина з тих установ, що була у 2020р., забезпечує набагато більшу активність ринку. Зокрема, якщо підрахувати, скільки млн грн фінансового результату припадає на одну установу, то у 2020р. це значення буде дорівнювати 3,68, а у 2023р. – 13,53, що у 3,8 разів більше.

Утім, необхідно зауважити, що таку позитивну тенденцію на РНФП України переважно формують фінансові та страхові компанії, а наприклад, діяльність ломбардів та кредитних спілок на сьогодні є більш нестабільною [3]. Це зумовлено певними недоліками у функціонування вітчизняного РНФП, серед яких можна виділити такі:

- нерозвиненість інфраструктури ринку;
- недостатній контроль та моніторинг за діяльністю фінансових установ;
- недосконала законодавча база;
- низький рівень фінансової обізнаності та фінансової грамотності населення щодо діяльності небанківських фінансових установ;
- часті порушення та недотримання вимог регулятора (НБУ) з боку небанківських фінансових установ та інші;
- недостатньо повне висвітлення результатів діяльності усіх небанківських фінансових установ.

Отже, підсумовуючи вищевикладене відзначимо, що загалом ринок небанківських фінансових послуг в Україні є доволі перспективним і має значний потенціал ефективного розвитку. Від того моменту, коли обов'язки регулювання та нагляду перейняв на себе Національний банк, функціонування ринку значно поживалося. Проте, на сьогодні в діяльності небанківських фінансових установ наявно чимало суттєвих проблем, що пов'язані як з державно-правовим регулюванням, так і з політикою надання фінансових послуг відповідними небанківськими установами. Звісно, на поточний час уся ситуація ще більш ускладнена повномасштабним вторгненням росії. Та все ж, у перспективі, вирішення актуальних проблем дозволить вітчизняному ринку небанківських фінансових послуг розвиватися в потрібному напрямі, що підвищить значимість небанківських фінансових установ в Україні як фінансових посередників у післявоєнній підтримці економіки країни та її фінансового сектору.

1. Огляд небанківського фінансового сектору за березень 2024 р. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Nonbanking_Sector_Review_2024-03.pdf?v=7 (дата звернення: 22.11.2024).

2. Новини. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-jovtni-na-rinku-nebankivskih-finansovih-poslug-zyavivsya-odin-noviy-gravets-30nebankivskih-ustanov-viklyucheno-z-reyestriv> (дата звернення: 22.11.2024).

3. Наглядова статистика. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення: 23.11.2024).

Мельник Я.М.

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Україна

Бурбела А.Л.

викладачка кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку
Хмельницький університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Україна

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Визначну роль у розвитку ринку цінних паперів відіграють банківські установи, які є його головними інституційними учасниками. Здійснення операцій із цінними паперами сприяє диверсифікації діяльності банківських установ та посиленню конкурентної боротьби на фінансовому ринку. Наявність конкурентного середовища стимулює використання новітніх фінансових методів та технологій, які разом з іншими заходами щодо побудови ринкової економіки в Україні, будуть сприяти швидкому прогресу країни.

Відповідно до Закону України «Про банки та банківську діяльність» [1] комерційні банки, крім основних банківських послуг, мають право також здійснювати діяльність щодо інвестицій; емісія власних цінних паперів; зберігання цінностей (у тому числі щодо обліку і зберігання цінних паперів); надання консультаційних та інформаційних послуг; надання послуг адміністратора за випуском облігацій.

Порівнюючи банки України з іншими суб'єктами господарювання, вони проводять значну частину операцій з цінними паперами на фондовому ринку, що пояснюється їх здатністю залучати тимчасово вільні кошти та ефективно користуватися ними як для задоволення потреб реального сектору економіки, так і для розширення способів нарощення капіталу. Тобто банки здійснюють емісійну діяльність, що дозволяє їм диверсифікувати різні джерела надходжень фінансових ресурсів за допомогою інструментів ринку цінних паперів. Також, такий спосіб залучення коштів дає можливість великій кількості потенційних покупців інвестувати свої кошти в банківські цінні папери. Щоб оцінити динаміку вкладень банків в цінні папери розглянемо таблицю 1.

Таблиця 1. Динаміка вкладень банків в цінні папери у 2019–2023 рр., млн грн.

№ з/п	Показники	Рік					Темп приросту, %
		2019	2020	2021	2022	2023	
1.	Кількість банків, од.	75	73	71	67	63	-16
2.	Активи банків	1493298	1822841	2053232	2353592	2748813	84,1
3.	Вкладення в цінні папери	539466	791373	829887	1021520	1312769	143,3
4.	Частка вкладень в цінні папери у загальному обсягу активів, %	36,1	43,4	40,4	43,4	47,8	32,3

Примітка. Розраховано за даними [2].

Попри зменшення кількості банків протягом 2019–2023 рр., банківська система України відображає позитивну динаміку росту. Перш за все це прослідковується в інвестиційній діяльності комерційних банків у складі активних операцій. Адже протягом аналізованого періоду 2019–2023 рр. банкам вдалося збільшити активи на 84,1 %, за рахунок збільшення частки вкладень у цінні папери. Також можемо спостерігати стійке збільшення відсотка інвестиційних операцій у цінні папери у загальній сумі активів, зокрема з 36,1 % у 2019 році до 47,8 % у 2023 році.

Діяльність банків щодо емісії цінних паперів характеризується залежно від видів цінних паперів, що випускаються в обіг. Тому, варто зазначити, що розвиток емісійної діяльності банків визначається й випуском нетрадиційних цінних паперів, вони випускаються з метою підтримки рівня капіталу банку, зменшення ризиків, пов'язаних із його операційною діяльністю, а також для банківського хеджування. Таку важливу роль виконують похідні цінні папери [3].

У цілому емісійна функція банківських установ є надважливою для фінансового ринку, оскільки саме через випуск цінних паперів вони привертають увагу більшості інвесторів. Тому важливим аспектом в аналізі діяльності банків України на ринку цінних паперів є дослідження тенденцій випуску банками таких цінних паперів, як акцій та облігацій (табл. 2).

Таблиця 2. Обсяги цінних паперів, випущених комерційними банками України, млн грн

Роки	Ощадні та депозитні сертифікати	Облігації	Векселі	Усього
2019	2943	437	2	3382
Структура,%	80,17	11,90	0,05	100,00
2020	2531	507	2	3039
Структура,%	73,66	14,76	0,06	100,00
2021	1606	630	2	2238
Структура,%	58,96	23,13	0,07	100,00
2022	1098	19	3	1119
Структура,%	79,97	1,38	0,22	100,00
2023	725	86	3	814
Структура,%	89,07	10,57	0,37	100,00

Примітка. Розраховано за даними [4].

З наведених даних у таблиці можна сказати, що найбільші обсяги випуску цінних паперів за всіма їх видами спостерігалися у 2019 році, при цьому за весь аналізований період боргова діяльність мала більші значення показників. Найменшу частку серед усіх років становлять векселі із майже незмінним показником щорічного випуску протягом 2019-2021 років у розмірі 2 млн грн та в 2022-2023 році – 3 млн грн.

Отже, як висновок можемо сказати, що виявлено загальну позитивну тенденцію щодо зростання банківських активів та обсягів операцій з цінними паперами, що свідчить про їхню активну участь на фондовому ринку. Хоча емісійна діяльність комерційних банків за окремими видами цінних паперів, як-то облігації та векселі, зазнала зниження, загалом можна говорити про збільшення операцій із похідними цінними паперами, які використовуються для зниження ризиків та банківського хеджування. Це вказує на адаптацію банків до нових ринкових умов та фінансових інструментів. Позитивна динаміка зростання банківських інвестицій в цінні папери є показником збільшення довіри до банківського сектору з боку інвесторів, що, своєю чергою, сприяє зростанню капіталізації фінансового ринку та загальному економічному розвитку країни. Таким чином, комерційні банки України відіграють ключову роль у розвитку ринку цінних паперів, підвищуючи фінансову стійкість та інвестиційну привабливість економіки України.

1. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 7.12.2000 р. № 2121-III. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>

2. Основні показники діяльності банків України. Національний Банк України. URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Indicators_Banks_2024-09-01.xlsx

3. Рекуненко І. І., Шалда А. А., Чийпеш В. О. Роль банківського сектору в розвитку фондового ринку України. Електронний журнал «Ефективна економіка». 2021. № 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2021/7.pdf

4. Цінні папери, крім акцій, випущені депозитними корпораціями (крім Національного банку України). Національний Банк України. URL: https://bank.gov.ua/files/3.5-Securities_liabilities.xlsx

Мотрунич І.В.

провідний науковий спеціаліст, Київська міська державна адміністрація
Комунальна науково-дослідна установа «Науково-дослідний інститут соціально-економічного розвитку міста», м. Київ. Україна

ДОСВІД ІНШИХ КРАЇН У ЗАЛУЧЕННІ ІНВЕСТИЦІЙ ДЛЯ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Післявоєнне відновлення країни є складним, багаторівневим процесом, що вимагає значних фінансових ресурсів та ефективного управління [1. с. 45–67]. Україна, зіткнувшись із масштабними руйнуваннями через військову агресію, може використати досвід інших країн для залучення інвестицій у відбудову своєї економіки та інфраструктури. Успішні приклади відновлення таких країн, як Німеччина, Японія, Ірак та Балканські країни, свідчать про важливість міжнародного співробітництва, прозорості використання коштів та створення сприятливого інвестиційного клімату.

Актуальність. У сучасних умовах збройного конфлікту Україна стикається з масштабними викликами, які охоплюють відновлення зруйнованої інфраструктури, підтримку економічної стабільності та забезпечення функціонування соціальної сфери. Особливого значення набуває залучення міжнародної фінансової допомоги, а також адаптація досвіду інших країн, що пережили аналогічні кризи. Аналіз цього досвіду є важливим інструментом для запобігання помилкам у процесі післявоєнного відновлення та визначення найбільш ефективних механізмів залучення інвестицій. Тема дослідження набуває особливої актуальності в контексті потреби України не лише у значних фінансових ресурсах, але й у впровадженні інноваційних підходів до їх раціонального та ефективного використання.

Мета дослідження. Проаналізувати успішні приклади залучення інвестицій для післявоєнної відбудови інших країн, визначити ключові принципи та адаптувати їх до українських реалій.

Німеччина: «План Маршалла»

Суть програми. Після Другої світової війни Німеччина отримала значну фінансову допомогу в рамках «Плану Маршалла». Загальна сума допомоги склала понад \$12 млрд, що було спрямовано на модернізацію промисловості, інфраструктури та створення нових робочих місць [1. с. 45–67].

Ключові уроки: прозорість використання ресурсів, співпраця з міжнародними донорами, створення умов для інвесторів, орієнтованих на довгостроковий розвиток.

Японія: міжнародна інтеграція та інновації

Післявоєнний період. Завдяки співпраці зі США, Японія отримала фінансову та технологічну підтримку для відновлення економіки. Значну роль відіграли іноземні інвестиції в промисловість, зокрема автомобільну та електронну галузі [2. с. 45-59].

Ключові уроки: інвестування у високотехнологічні галузі, використання грантів та кредитів на інновації.

Ірак: міжнародні донорські конференції

Проблеми залучення інвестицій. Відновлення після конфлікту було ускладнене через корупцію та нестабільність, але міжнародні донори (ООН, Світовий банк) допомогли створити Фонд для відновлення [3. с. 12-38].

Ключові уроки: координація зусиль міжнародних партнерів, боротьба з корупцією, прозорість фінансових потоків.

Балканські країни: підтримка ЄС

Роль ЄС у відновленні. Європейський Союз надав значну допомогу у відновленні інфраструктури та інтеграції країн до європейського ринку [4. с. 89-102].

Ключові уроки: спрямування коштів на розвиток малого та середнього бізнесу, підтримка реформ і соціальних програм.

Висновки та рекомендації

Ключові уроки для України: Прозорість використання коштів та боротьба з корупцією мають стати пріоритетом. Залучення інвестицій через міжнародні донорські конференції, схожі до тих, які проводились для Іраку чи Балкан. Розробка спеціальних програм, які надають пільги для інвесторів у стратегічних галузях (енергетика, інфраструктура, технології).

Створення умов для інвесторів: Забезпечення правової стабільності та гарантій для інвесторів. Залучення міжнародних фінансових організацій для аудиту та координації проєктів.

Розвиток інновацій: Використання досвіду Японії щодо інвестування в технологічний сектор. Впровадження інноваційних механізмів фінансування (зелені облігації, публічно-приватне партнерство).

Досвід повоєнного відновлення інших країн свідчить про те, що залучення інвестицій у післявоєнний період визначається кількома ключовими чинниками, зокрема ефективним управлінням фінансовими потоками, активною міжнародною співпрацею та формуванням сприятливого інвестиційного клімату. Для України надзвичайно важливо не лише врахувати успішні практики, але й уникнути помилок, які були допущені іншими країнами у подібних умовах. Особливу важливість мають забезпечення прозорості та підзвітності у використанні фінансових ресурсів, боротьба з корупцією, впровадження комплексних реформ у судовій системі та гарантування захисту прав інвесторів, оскільки саме ці аспекти є головними елементами успішного залучення інвестицій та сталого розвитку країни.

Особливу увагу слід приділити інтеграції міжнародного досвіду з урахуванням українських реалій. Наприклад, використання механізмів донорських конференцій, як у випадку Іраку, або впровадження програм публічно-приватного партнерства, що довели свою ефективність у Балканських країнах [5. с. 68-78]. Одночасно, для довгострокового розвитку, Україна може орієнтуватися на японську модель інвестування у високотехнологічні галузі та стимулювання інновацій.

Надання пільг стратегічним інвесторам, зокрема у відновленні енергетики, інфраструктури та соціальної сфери, разом із залученням міжнародних фінансових інституцій для незалежного аудиту проєктів, може зміцнити довіру як внутрішніх, так і зовнішніх партнерів. Крім того, координація дій уряду, громадянського суспільства та бізнесу має бути спрямована на формування довгострокових стратегій, які сприятимуть сталому економічному розвитку.

Україна має унікальну можливість стати прикладом для світу, якщо використає накопичений міжнародний досвід, адаптувавши його до специфіки національного контексту. Розумне управління ресурсами, активна міжнародна взаємодія та реальні реформи здатні не лише забезпечити успішне післявоєнне відновлення, але й закласти основу для процвітання країни у майбутньому [6. с. 33-47; 7 с. 21-36].

1. Борман, Н. "План Маршалла: уроки для сучасного світу". Київ: Науково-аналітичний центр, 2020. С. 45–67.
2. Сміт, Д. "Відновлення Японії після Другої світової війни: роль іноземних інвестицій". Журнал економічних досліджень, 2018, №4, С. 45–59.
3. ООН. "Звіт про використання міжнародної допомоги в Іраку". Нью-Йорк: Департамент з питань відновлення, 2015. С. 12–38.
4. Європейська комісія. "Підтримка Балканських країн у процесі інтеграції до ЄС". Брюссель, 2017. С. 89–102.
5. Світовий банк. "Механізми публічно-приватного партнерства у післявоєнній відбудові". Вашингтон, 2019. С. 65–78.
6. Коваль, О. "Інвестиції у відновлення України: виклики та перспективи". Київ: Інститут стратегічних досліджень, 2022. С. 33–47.
7. Фонд Маршалла. "Ефективність міжнародної фінансової допомоги: історичний досвід". Вашингтон, 2018. С. 21–36.

Небісь В.П.

Аспірант кафедри бізнес-економіки та підприємництва
ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ, Україна

**РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У РОЗВИТКУ
КРЕДИТУВАННЯ ЕКСПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ**

Сучасні виклики для українських підприємств, зокрема війна та повоєнне відновлення, створюють нові умови для розвитку експортних операцій. Інтеграція України до європейського економічного простору ставить перед бізнесом завдання відповідати міжнародним стандартам ESG (екологічне, соціальне та корпоративне управління), які дедалі більше впливають на кредитування та фінансову доступність. Директива CSRD (Corporate Sustainability Reporting Directive) Європейського Союзу значно розширила вимоги до звітності підприємств, акцентуючи на принципі подвійної суттєвості, що охоплює як вплив зовнішніх факторів на компанію, так і її власний вплив на суспільство та довкілля.

Інформаційно-аналітичне забезпечення є важливим інструментом для розвитку експортного потенціалу України в умовах євроінтеграції. Розширення підходів до оцінки кредитоспроможності, врахування ESG-аспектів і цифровізація процесів звітності сприятимуть підвищенню довіри з боку європейських фінансових установ [2, 5]. Тобто, серед основних компонентів інформаційно-аналітичного забезпечення можна виділити:

1. Екологічні фактори, які передбачають оцінку використання ресурсів, рівня шкідливих викидів і впровадження екологічних інновацій.
2. Соціальні аспекти, що охоплюють аналіз умов праці, дотримання прав працівників і соціальну відповідальність компанії.
3. Цифровізацію звітності, яка полегшує обробку даних і забезпечує доступність інформації для міжнародних партнерів і фінансових установ.

Вивчивши досвід Польщі, Румунії та Болгарії, визначили декілька ключових напрямків для України (таблиця 1). Розвиток інформаційно-аналітичного забезпечення для підтримки кредитування експортних операцій в Україні є необхідною умовою для ефективної інтеграції країни до європейських економічних структур. Однак, попри важливість інтеграції ESG-принципів у бізнес-практики, реалізація цієї ідеї на практиці стикається з численними бар'єрами. Перш за все, важливо зазначити, що регуляторна база в Україні все ще недостатньо розвинена для забезпечення ефективного впровадження ESG-звітності на національному рівні. Хоча є певний прогрес у формалізації цих вимог, не існує єдиного національного стандарту, який би гарантував чітке і послідовне впровадження ESG у бізнес-практики. Це створює ризики для компаній, оскільки недостатньо чіткі інструкції можуть призводити до неправильного застосування стандартів, що, в свою чергу, знижує довіру інвесторів і кредиторів [3, 6].

Наявна також диспропорція між великими та малими підприємствами. Великі компанії, завдяки своїм ресурсам і міжнародним зв'язкам, здатні швидко адаптуватися до нових стандартів і вимог, в той час як малий та середній бізнес стикаються з великими труднощами. Вони мають обмежені ресурси для впровадження необхідних змін і не завжди можуть дозволити собі дорогі програми консалтингу чи навчання, необхідні для адаптації до ESG. Це породжує ризик того, що багато малих підприємств залишаться поза процесом євроінтеграції, що в свою чергу погіршить їхню конкурентоспроможність на міжнародному ринку [1].

На практиці впровадження ESG-звітності в Україні є нерівномірним. Великі компанії, такі як промислові холдинги або державні банки, активно адаптуються до нових вимог завдяки доступу до ресурсів і досвіду співпраці з міжнародними організаціями. Малий і середній бізнес, навпаки, стикається з перешкодами через обмежені фінансові та технічні можливості [4].

Війна також значно вплинула на здатність компаній дотримуватися стандартів сталого розвитку. Проте вона водночас стимулювала потребу у впровадженні стійких бізнес-практик для забезпечення виживання підприємств. Досвід міжнародних проєктів, таких як ініціативи ЄБРР і Світового банку, показує, що ESG-стандарти можуть ефективно впроваджуватися навіть у кризових умовах.

Таблиця 1. Напрямки інтеграції ESG-принципів для України

НАПРЯМОК	ЗМІСТ
Розвиток регуляторної бази	Як показує досвід Польщі та Румунії, важливим є надання чітких державних рекомендацій і норм, що регулюють ESG-звітність. Україні необхідно розробити єдині національні стандарти, що відповідатимуть вимогам ЄС. В умовах високих економічних ризиків для експортних операцій, важливою є адаптація до європейських стандартів сталого розвитку та підвищення рівня прозорості звітності. Використання автоматизованих платформ для аналізу ESG-звітності, як XBRL, допоможе підвищити ефективність кредитування експортних операцій, оскільки банки та інвестори зможуть отримувати точніші та швидші дані про стійкість підприємств.
Залучення інвестицій в інфраструктуру	Україна повинна активно впроваджувати програми фінансування для малих та середніх підприємств, щоб вони мали можливість впроваджувати ESG-підходи. У зв'язку з війною та економічними труднощами, міжнародні фінансові інституції, такі як Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) і Світовий банк, надають фінансування для відновлення економіки України. Це створює можливості для українських підприємств залучати кредити під вигідні умови для розвитку експортних операцій [2, 7].
Підвищення корпоративної культури	Українські компанії повинні працювати над збільшенням прозорості своїх процесів, що допоможе залучити інвестиції і підвищити їхню конкурентоспроможність на європейських ринках.
Інтеграція українського бізнесу в глобальні ланцюги постачання	З урахуванням відновлення після війни та євроінтеграції, українські підприємства мають можливість інтегруватися в глобальні ланцюги постачання, що відкриває нові ринки для експорту. Враховуючи зростання попиту на екологічно чисті продукти та послуги, підприємства, які інтегрують ESG-принципи в свою діяльність, можуть отримати додаткові фінансові ресурси для розвитку експортних операцій через нові механізми кредитування та фінансування.
Цифровізація	Впровадження цифрових інструментів для обробки та аналізу фінансових і ESG-даних надає українським підприємствам можливість зменшити адміністративні витрати і зменшити помилки в процесі кредитування. Такі технології, як блокчейн і платформи для електронної звітності, можуть сприяти забезпеченню прозорості та спрощенню процесів на всіх етапах кредитування [3, 6]

**розроблено автором*

Незважаючи на наявні проблеми, оптимістичні тенденції таки спостерігаються. Роль міжнародної допомоги, зокрема від ЄС, в цьому процесі важко переоцінити. Україна має можливість отримати значні інвестиції та гранти для переходу до сталих моделей ведення бізнесу, що дозволяє знизити вплив економічних та екологічних криз. Проте, на нашу думку, для того, щоб цей процес став успішним і стійким, важливо проводити систематичні

дослідження щодо адаптації ESG-стандартів у контексті війни та її впливу на підприємства, що дозволить на майбутнє адаптувати українську економіку до глобальних економічних змін і вимог.

1. Борисенко, Т., & Шевченко, О. (2024). Порівняльний аналіз фінансових стратегій для експортних підприємств в Україні та ЄС. *Європейська економіка*, 9(2), 101-116. DOI: 10.1109/ee.2024.02.101
2. Євтушенко, О. (2022). Ризики і можливості в кредитуванні експортних операцій в умовах війни. *Економіка відновлення України*, 1(2), 11-24. DOI: 10.3456/eru.2022.01.02.011
3. Захарова, І., & Іванова, О. (2020). Адаптація українського бізнесу до європейських стандартів ESG: теорія і практика. *Журнал євроінтеграції та міжнародного права*, 3(4), 33-50. URL: www.eur.int/journal2020/zaharova
4. Ковальчук, І., & Дмитренко, О. (2021). Вплив ESG-звітності на доступність кредитних ресурсів для українських підприємств. *Економіка та фінанси*, 12(3), 44-57. URL: www.finances.ua/journal2021/kovalchuk
5. Harrison, J., & Brown, R. (2021). The Role of ESG Reporting in Export Credit Financing: Implications for Emerging Markets. *Journal of International Business Studies*, 52(4), 715-732. DOI: 10.1057/s41267-021-00383-9
6. Anderson, K. (2023). Financial Instruments for Export Credit: A Comparative Study of EU and Non-EU Approaches. *Global Finance Journal*, 59, 87-103. DOI: 10.1016/j.gfj.2023.04.005
7. Schaefer, M., & Wilson, D. (2020). Export Credit Agencies and Sustainable Development Goals: The Role of Green Bonds in Financing Exports. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 10(3), 256-273. DOI: 10.1080/20430795.2020.1775411

Нестор О.Ю.,

кандидат економічних наук, науковий співробітник відділу регіональної фінансової політики,

Дуб А.Р.,

кандидат економічних наук, доцент,

старший науковий співробітник відділу регіональної фінансової політики,

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», м.Львів, Україна

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ ТА МІСЦЕВИМ ЕКОНОМІЧНИМ ВІДНОВЛЕННЯМ УКРАЇНИ

Питання економічного відновлення України після війни є надзвичайно актуальним, зважаючи на значні втрати та руйнування, завдані військовими діями соціальному, продуктивному, фінансовому секторам та інфраструктурі. І особливо важливу роль у відновленні відіграватимуть регіональний та місцевий рівні врядування.

Потужний вплив на відновлення регіонів та громад чинитиме демографічна проблема, адже скорочення населення неминуче призводить до скорочення робочої сили та результується у стримуванні економічного розвитку та продуктивності. З початком військової агресії росії в Україні зазначена проблема значно загострилася, оскільки мільйони людей покинули своє місце проживання та переїхали в інші країни чи регіони через військові дії, руйнування та насильство з боку окупанта. Переміщення населення неминуче впливає на розробку державної, регіональної та місцевої політик, оскільки потрібно враховувати його довгостроковий вплив на відбудову, довгострокове відновлення та стійкість. Говорячи про кількісний вимір проблеми, варто уточнити, що станом на кінець липня 2024 року в Європі було зареєстровано не менше 6,168 млн українських біженців за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців [1], а на 2030 рік демографи прогнозують скорочення населення України до 30-35 мільйонів, залежно від часу завершення війни та активності повернення тих українців, які зараз перебувають за кордоном [2]. Також проблемним стане посилення рівня старіння через війну, що призведе до зростання навантаження на працююче населення, яке є платниками податків, з яких фінансується медицина та соціальні послуги. Важливим аспектом демографічної проблеми є й те, що за кордон емігрували українці, котрі мають вищу освіту, можуть дати собі раду та влитися в нове середовище [2; 3]. Це потенційно може спричинити проблеми, оскільки освічені, кваліфіковані та самозарадні українці є управлінським активом своїх громад та свого регіону та можуть зробити важливий внесок в процес управління регіональним та місцевим відновленням.

Вагомим чинником є якість взаємодії в межах трикутника «держава – бізнес – суспільство», адже від неї залежить як довіра та побудова партнерських стосунків між зацікавленими сторонами, так і можливість залучення коштів приватних інвесторів для реалізації інвестиційних проєктів. Якість взаємодії неминуче впливатиме на процес управління повоєнним регіональним та місцевим відновленням, тож важливо приділити увагу не лише її побудові, але й усуненню проблем та недоліків, які заважають її налагодженню.

Попри війну та фокус на перемозі у ній України, влада на різних рівнях уже планує повоєнне відновлення. Зауважимо, що посилення спроможності українських регіонів і територіальних громад паралельно задовольняти потреби у відбудові (короткострокова ціль) та досягати економічного відновлення і розвитку (довгострокова ціль) є ключовим викликом процесу управління повоєнним відновленням. Здійснені попередні реформи слугуватимуть опорою для досягнення зазначених вище цілей. Зупинимось на них детальніше.

З 2014 року, після Революції Гідності, в Україні впроваджувалися реформи децентралізації та регіонального розвитку, у рамках яких розроблено детальну політику, систему управління та фінансування регіонального розвитку. Упродовж 2015-2019 рр. у кілька разів зросло фінансування регіонального та місцевого розвитку. Результатом реформ стало також створення різноманітних координаційних органів політики національного, регіонального і місцевого рівнів, наприклад, агенцій регіонального розвитку, які сприяють розробці та реалізації стратегій і проєктів територіального розвитку, залучають державні і приватні інвестиції.

Успіх зазначених вище реформ значно сприяв готовності регіонів та територіальних громад реагувати на війну та її наслідки, а також долучатися до процесів реконструкції та відновлення. Внаслідок реформи децентралізації понад 10 000 місцевих рад були об'єднані у 1469 територіальних громад, що отримали нові адміністративні повноваження та фінансування, зокрема було створено кілька нових міжурядових дотацій та збільшено частку доходів місцевих бюджетів, отриманих від сплати податків. У результаті було покращено якість адміністративних та соціальних послуг, про що свідчать результати опитування територіальних громад Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), проведеного у 2021 році (зростання якості зауважили понад 70% респондентів із 741 територіальної громади) [4]. Зрештою, завдяки реформі децентралізації органи влади регіонального та місцевого рівня отримали повноваження адаптувати реагування на надзвичайні ситуації відповідно до місцевих потреб для кращого захисту цивільного населення.

Однак, варто зауважити, що між територіальними громадами в Україні існують значні відмінності, зокрема у фінансальній, адміністративній та людській спроможностях, а з початком російсько-української війни вони лише підсилились: одні зазнали величезних людських втрат і руйнувань критичної інфраструктури, а інші надали прихисток та підтримку внутрішньо переміщеним особам. Ці відмінності впливають на управління процесом реконструкції та відновлення і вимагають індивідуального підходу з урахуванням місцевих потреб та можливостей.

Попри значний прогрес зазначених вище реформ, в Україні також спостерігалось зростання деяких проблем розвитку та поглиблення територіальних диспропорцій. Серед них можна назвати наступні:

1) механізми і практики фінансування регіонального розвитку в Україні потребують зміцнення. Саме ці механізми і практики та їхня недосконалість суттєво впливають на інвестиційні результати. Проблемаю є, наприклад, подрібнення інвестиційного фінансування регіонального та місцевого розвитку на велику кількість грантів (понад 100), що результується у неефективному впровадженні та витрачанні грантових коштів. У довоєнному періоді спостерігалася тенденція до спрямування коштів з Державного фонду регіонального розвитку здебільшого на невеликі проєкти на рівні громад, а не проєкти з вищою економічною віддачею - регіональні чи міжрегіональні.

2) спроможність регіонів та територіальних громад. Її посилення також має вирішальне значення для ефективного сприяння післявоєнному відновленню. Згідно результатів опитування ОЕСР, проведеного у 2021 році, територіальні громади значно покращили свої навички у сфері планування, бюджетування та управління інвестиціями завдяки реформі децентралізації, хоча досі існують значні прогалини у спроможності, які потрібно заповнити [4]. Особливо це характерно для сільських громад. Розробка та впровадження ефективної стратегії навчання для територіальних громад, яку можна адаптувати до різних територіальних контекстів і потреб, є важливою для забезпечення органів місцевого самоврядування необхідним досвідом для розробки та реалізації проєктів реконструкції та надання послуг. Зміцнення регіонального та місцевого потенціалу стає ще важливішим після здійснення скорочень державної служби у 2024 році. Відсутність потрібних фахівців в об'єднаних територіальних громадах, недостатність кваліфікації наявних посадових осіб для виконання нових функцій призводить до неефективного використання фінансових ресурсів територіальних громад, неспроможності освоїти кошти державних субвенцій на розвиток громад. Органи місцевого самоврядування сільських об'єднаних територіальних громад часто не можуть підготувати якісні інвестиційні проєкти для отримання коштів державної підтримки та коштів міжнародної допомоги, не готові до запровадження стратегічного планування та програмування розвитку громад [5]. Сильна управлінська команда значною мірою є запорукою успіху громади. Не менш важливим у діяльності об'єднаних територіальних громад є якісний склад депутатського корпусу та ефективна робота старост. Якість державного управління позитивно корелює з економічним зростанням, зокрема сприяє йому наступними шляхами: покращує інвестиційний клімат, зменшує корупцію, приваблює інвестиції у приватний сектор [6].

3) відсутність чіткого розподілу завдань та відповідальності між рівнями влади, яка існувала ще до лютого 2022 року [4] та є великою проблемою для ефективності процесу відновлення України після війни. Нечіткий розподіл обов'язків є однією з найважливіших проблем багаторівневого управління, оскільки важливі функції управління можуть розподілятися між різними рівнями влади або між різними органами влади. Це створює перепони для забезпечення загальної ефективності державних інвестицій і місцевої політичної підзвітності та часто спостерігається у таких сферах, які передбачають багаторівневе управління. Наслідки такої нечіткості особливо відчутні у критично важливих для відновлення сферах, як-от інфраструктура - дороги, транспорт та енергетика. Нечіткість у розподілі обов'язків результується у неузгоджених діях або бездіяльності з боку різних урядових структур. У критичній ситуації це створює ризик перекидання відповідальності на інші рівні влади, що призводить до неузгодженого та неефективного реагування. Діалог між національним та місцевим рівнями влади в Україні напередодні війни був обмеженим, оскільки ключові органи (як, наприклад, Міжвідомча координаційна комісія з питань регіонального розвитку) або не працювали в повному обсязі, або не забезпечували систематичної участі місцевих органів влади у своїй роботі [4].

4) неналагоджена координація між органами національного та регіонального й місцевого рівнів (як вертикальна, так і горизонтальна), та, як наслідок - слабка взаємодоповнюваність інвестицій у «тверду» та «м'яку» інфраструктуру, часто недостатня кваліфікація фахівців органів влади. Проблема координації є одним із трьох основних викликів, що обмежують ефективність і результативність роботи на різних рівнях урядування, оскільки міжсекторальну, міжюрисдикційну та міжурядову координацію важко реалізовувати на практиці. Проблемою також є велика кількість суб'єктів, залучених у різні процеси, наприклад, до здійснення державних інвестицій та, як наслідок, - неспівпадіння їхніх інтересів. Трьома основними важливими перешкодами для координації є ізолювана робота політиків з різних секторів та різних рівнів влади, транзакційні витрати на координацію, конкуренція за кошти [7]. Власне, перевагою координації є уникнення непотрібних дублювань, збігів та нечіткості у розподілі обов'язків.

Якість взаємодії між різними рівнями врядування суттєво впливає на ефективність процесу управління, та як наслідок, на процес повоєнного відновлення. Вирішення зазначених вище викликів стане ще важливішим у процесі реконструкції та відновлення, оскільки саме від усунення перепон та продовження реформ залежатиме ефективність, прозорість та результативність відновлення фізичної інфраструктури та людського капіталу, а також посилення ефективності регіональних та місцевих органів влади.

1. Ukraine: Over 6 Million Refugees Spread Across Europe. UN Regional Information Centre. 2024. URL: <https://unric.org/en/ukraine-over-6-million-refugees-spread-across-europe/>
2. Лібанова Е. Після війни. Скільки українців повернуться з-за кордону та яким буде населення-2030. New Voice. 2022. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/skilki-ukrajinciv-vijihalo-za-kordon-libanova-rozpovila-pro-naselennya-pislya-viyni-novini-ukrajini-50289917.html>
3. Лібанова Е. Цього я дуже боюсь. Чи повернуться українці з-за кордону. New Voice. 2024. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/naselennya-ukrajini-libanova-rozpovila-chi-povernutsya-ukrajinci-z-za-kordonu-50449559.html>
4. Turning to regions and local governments to rebuild Ukraine. OECD Policy Responses on the Impacts of the War in Ukraine. 2022. 7 с. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/12/turning-to-regions-and-local-governments-to-rebuild-ukraine_0e2084e0/9510f490-en.pdf
5. Нестор О. Ю. Управлінський актив територіальних громад: теоретичні підходи та прикладні аспекти. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр. 2021. Вип. 1(147). С. 21-26. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2021-1-4>.
6. Piętak Ł. Regional disparities, transmission channels and country's economic growth. Journal of Regional Science. Wiley Blackwell. 2022. Vol. 62(1). С. 270-306. DOI: <https://doi.org/10.1111/jors.12564>
7. Effective Multi-level Public Investment: OECD Principles in Action. OECD. Paris. 2019. 89 с. URL: https://www.oecd.org/effective-public-investment-toolkit/Full_report_Effective_Public_Investment.pdf

Нужна О.А.

к.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту

Зеленко С.В.

к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту

Кожан О.О.

здобувач ОП «Облік і оподаткування» другого (магістерського) рівня вищої освіти
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

ОБСЯГ НАДАНИХ ПОСЛУГ У ЗАКЛАДАХ, ЯКІ НАДАЮТЬ ІНШІ ВИДИ ОСВІТИ, В УКРАЇНІ ТА ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ: ОЦІНКА ДИНАМІКИ І ТЕНДЕНЦІЙ

Діяльність бюджетних установ в сфері освіти відноситься до секції Р «Освіта», розділу 85 «Освіта», групи 85.5 «Інші види освіти» і класу 85.59 «Інші види освіти, н.в.і.у.» відповідно до КВЕД-2010 [1].

Клас 85.59 «Інші види освіти, н.в.і.у.» включає в себе, зокрема:

- «освіту, не обумовлену будь-якими рівнями;
- академічне навчання;
- діяльність навчальних центрів, які пропонують курси з корекції (додаткової підготовки з певної дисципліни);
- діяльність курсів з підвищення професійної кваліфікації;
- навчання комп'ютерній грамоті» [1].

За даними Державної служби статистики України, ознайомимось із показниками обсягу наданих послуг у закладах, які функціонують в Україні та у Волинській області й здійснюють зазначений вид економічної діяльності як основний, та зробимо висновки про динаміку цих показників (таблиця 1).

Таблиця 1. Аналіз динаміки обсягу наданих послуг у закладах, які надають інші види освіти, в Україні та у Волинській області за 2014-2023 роки

Рік	Обсяг наданих послуг, тис. грн.		Питома вага обсягу наданих послуг у Волинській області у обсягу наданих послуг в Україні, %
	Україна	Волинська область	
2014	518557,8	к/с	-
2015	668438	4697,3	0,70
2016	748415,4	6727,6	0,90
2017	854640	13074	1,53
2018	1114495,8	23531	2,11
2019	1720375,6	52107,3	3,03
2020	1815652,3	60129,7	3,31
2021	2112018,2	74195,2	3,51
2022	1545535	79819,8	5,16
2023	2467622,3	111870,0	4,53
2023/2015, абс.	1799184,3	107172,7	3,83
2023/2015, відн.	269,16	2281,58	x
2023/2022, абс.	922087,3	32050,2	-0,63
2023/2022, відн.	59,66	40,15	x

Джерело: побудовано автором на основі власних досліджень за даними [2].

Таким чином, проаналізувавши подані в таблиці 1 дані, можемо зробити такі висновки. Загалом за період дослідження, як провести порівняння показників 2023 року з показниками 2015 року, то можемо спостерігати збільшення обсягу наданих послуг у закладах досліджуваного виду економічної діяльності як в Україні (на 1799184,3 тис. грн. або на 269,16%, або у 3,7 рази), так і у Волинській області (на 107172,7 тис. грн. або на 2281,58%, або у 23,8 рази).

По Україні ми також можемо провести порівняння показників 2023 року з показниками 2014 року і можемо спостерігати збільшення обсягу наданих послуг у закладах досліджуваного виду економічної діяльності на 1949064,5 тис. грн. або на 375,86%. Однак напрям змін обсягу наданих послуг у цих закладах не був однаковий протягом всього періоду дослідження.

До прикладу, обсяг наданих послуг у закладах, які надають інші види освіти, в Україні зростав протягом всього періоду дослідження, за винятком 2022 року, коли спостерігається зменшення обсяг наданих послуг цими закладами на 566483,2 тис. грн. (26,8%).

Однак у 2023 році відновилась позитивна динаміка досліджуваного показника і, відповідно, зафіксовано зростання обсягу наданих послуг у закладах, які надають інші види освіти, в Україні на 922087,3 тис. грн. (59,7%).

У Волинській області динаміка обсягу наданих послуг у закладах, які надають інші види освіти, подібна до динаміки загалом по Україні, причому показник має постійну позитивну динаміку до зростання.

Протягом 2016-2023 років обсяг наданих послуг у таких закладах у Волинській області збільшувалась щороку в середньому на 53,2% і досяг у 2023 році найбільшого за весь період дослідження значення 111870,0 тис. грн.

Графічно динаміка обсягу наданих послуг у закладах, які надають інші види освіти, в Україні та у Волинській області за 2014-2023 роки наведена на рисунку 1.

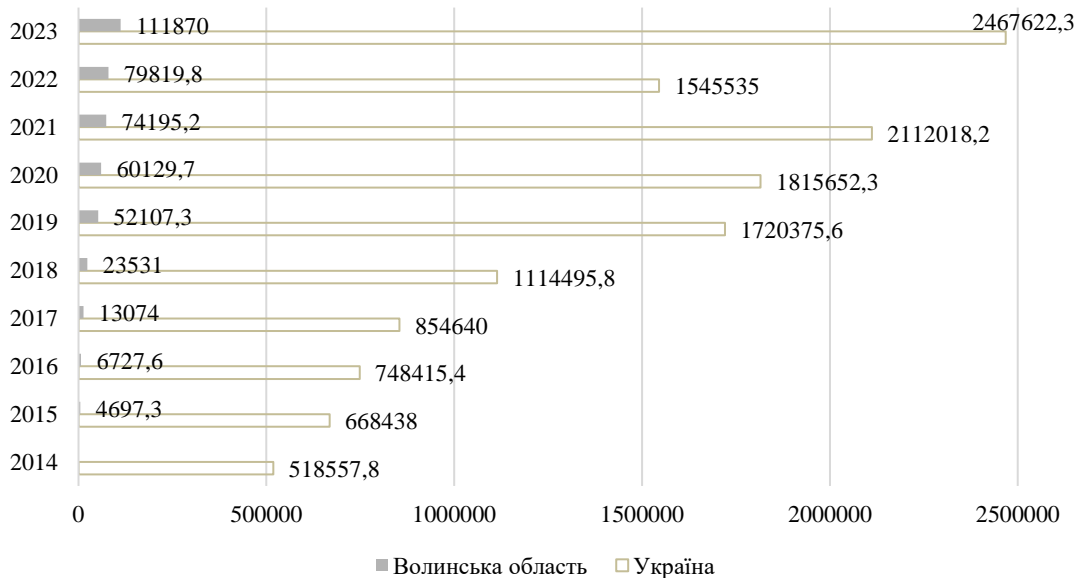

Рис. 1. Динаміка обсягу наданих послуг у закладах, які надають інші види освіти, в Україні та у Волинській області за 2014-2023 роки, тис. грн.

Джерело: побудовано автором на основі власних розрахунків за даними таблиці 1.

За нашими спостереженнями, темпи зростання обсягу наданих послуг у закладах досліджуваного виду діяльності у Волинській області протягом 2016-2021 років перевищує відповідний показник по Україні від 1,4 рази у 2021 році до 6,6 рази у 2017 році.

Питома вага обсягу наданих послуг у закладах, які надають інші види освіти, у Волинській області у обсягу наданих послуг у закладах України протягом періоду дослідження зростає від 0,70% у 2015 році до 5,16% у 2022 році. У 2023 році порівняно з 2015 роком показник зріс на 3,83 відсоткових пункти, а у 2023 році порівняно з попереднім 2022 роком показник, навпаки, зменшився на 0,63 відсоткових пункти.

Отже, можемо констатувати зростання обсягу наданих послуг у закладах, які надають інші види освіти, в Україні та у Волинській області протягом періоду дослідження та збільшення частки Волинської області у обсягу наданих послуг такими закладами в Україні.

1. Сервіс для визначення кодів видів економічної діяльності за КВЕД-2005 та КВЕД-2010. Державна служба статистики України. URL: https://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/85/KVED10_85_59.html (дата звернення 20.10.2024).

2. Чистий прибуток (збиток) підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (без урахування банків) за 2010-2023 роки. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/fin_new/chpr_ek_vsmm_2010_2020_ue.xlsx (дата звернення 13.11.2024).

Опанасенко А.В., аспірант

ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ВЕЛИКИХ ДАНИХ, МАШИННОГО НАВЧАННЯ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПОДАТКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЯХ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Цифровізація та впровадження штучного інтелекту (далі, ШІ) стають ключовими інструментами модернізації податкових систем у світі. В умовах активізації процесів інтеграції України в Європейський Союз та необхідності швидкого відновлення й розвитку економіки під час і після війни, ці технології набувають стратегічного значення. Їх впровадження дозволяє не лише адаптувати податкову систему до вимог сучасної економіки, але й підвищити її прозорість, ефективність і справедливість, сприяючи формуванню стійкої та конкурентоспроможної економіки на загальноєвропейському і світовому ринках.

Використання великих даних, машинного навчання та штучного інтелекту податковими адміністраціями стає все більш поширеним, оскільки вони прагнуть підвищити ефективність збору податків, виявити спроби шахрайства та покращити обслуговування платників податків. Завдяки технологічним досягненням, таким як збільшення обчислювальних потужностей, розвиток алгоритмів обробки даних та поява нових джерел інформації (наприклад, електронні рахунки-фактури, соціальні мережі), податкові органи можуть аналізувати великі обсяги різноманітних даних для прийняття обґрунтованих рішень.

Згідно зі звітом ОЕСР «Адміністрування податків» 2023, близько 50% податкових адміністрацій країн-учасниць використовують штучний інтелект для оцінки ризиків і виявлення шахрайства[1].

Для прикладу, податкова служба США (IRS) застосовує ШІ для виявлення податкових шахрайств. Завдяки ньому в 2023 році було виявлено понад 1,5 мільйона підозрілих транзакцій, що призвело до додаткового збору податків на суму понад 10 мільярдів доларів.

У Великобританії Податкова та митна служба його Величності (HMRC) використовує ШІ для аналізу ризиків та виявлення ухилень від сплати податків. У 2022 році це дозволило виявити понад 600 мільйонів фунтів стерлінгів недоплачених податків.

Канадське агентство доходів (CRA) впровадило ШІ для автоматизації процесів обробки податкових декларацій. Це скоротило час обробки на 30% та підвищило точність виявлення помилок на 20%.

Австралійське податкове управління (ATO) застосовує ШІ для моніторингу транзакцій та виявлення підозрілих операцій. У 2023 році це допомогло виявити понад 1 мільярд австралійських доларів, які були приховані від оподаткування.

Податкова служба Нідерландів використовує ШІ для аналізу великих обсягів даних та виявлення податкових порушень. У 2022 році це призвело до додаткового збору податків на суму понад 500 мільйонів євро.

Окрім використання ШІ для виявлення потенційного податкового шахрайства або помилок, більшість податкових органів наразі застосовують ШІ для підвищення ефективності власних процесів дотримання норм і адміністративної діяльності. Це включає, зокрема, процеси найму персоналу[2]. Такі країни, як Канада та Сінгапур, є лідерами у цьому напрямку.

Також, податкові органи дедалі частіше використовують віртуальних помічників на основі ШІ. До списку країн, які вже впровадили такі рішення, входять: Іспанія, Перу, Австралія, Канада, Великобританія, Ірландія, Фінляндія, Швеція, Латвія, Естонія, Китайська Республіка, Сінгапур, Гватемала, Чилі, Мексика, Коста-Рика, Колумбія та Бразилія[3].

Виходячи із наявного світового досвіду, Україні необхідно забезпечити інтеграцію поточної цифрової податкової платформи з іншими державними реєстрами, митною службою та банківськими системами. Це дозволить автоматизувати збір і перевірку даних, зменшити кількість помилок при поданні звітності, а також підвищити швидкість обробки декларацій.

Крім того, запровадження обов'язкового використання електронних рахунків-фактур сприятиме боротьбі з шахрайськими схемами, такими як «скрутки» ПДВ.

Також, необхідно впровадити алгоритми машинного навчання для аналізу податкових декларацій і автоматичного ранжування ризиковості платників. Це дозволить оптимізувати процеси аудиту, зосередивши зусилля на високоризикових випадках[4]. Моніторинг фінансових транзакцій у режимі реального часу за допомогою ШІ допоможе виявляти аномальні операції та схеми ухилення, що суттєво зменшить податкові втрати.

Ще однією сферою застосування може стати використання ШІ для аналізу заявок на податкові пільги, що дозволить виявляти випадки шахрайства та нецільового використання ресурсів. Алгоритми зможуть автоматично перевіряти відповідність заявлених даних встановленим критеріям, що підвищить прозорість та ефективність пільгових програм[5]. Також автоматизація процесу подання заявок на пільги зменшить бюрократичне навантаження на платників податків. Крім того, ШІ зможе сам підказувати платникам податків доступні для них податкові пільги.

Не слід нехтувати і можливістю автоматизації комунікацій з платниками податків, яка може бути досягнута завдяки впровадженню чат-ботів на основі штучного інтелекту. Вони допомагатимуть платникам заповнювати декларації, надавати відповіді на найпоширеніші запитання та автоматично інформувати про зміни в податковому законодавстві. Такий підхід зменшить навантаження на податкові органи та покращить якість обслуговування громадян і бізнесу.

Крім того, сформована аналітика великих даних може бути корисною для розробки ефективної податкової політики[6]. Дані з різних джерел — банківські операції, реєстри нерухомості, митні бази — можуть бути використані для моделювання впливу податкових змін на економіку. Це дозволить створювати гнучку податкову систему, яка оперативно реагуватиме на виклики й дозволить приймати обґрунтовані рішення у стислий час, що дозволить легше долати кризові явища в економіці.

Запропоновані заходи допоможуть створити ефективну, прозору та адаптивну податкову систему, яка відповідатиме сучасним викликам та сприятиме економічному зростанню України. Цифровізація, аналітика великих даних і штучний інтелект не лише зменшать втрати бюджету, але й за умов належної реалізації зміцнять довіру громадян до податкової системи, що є важливим етапом на шляху до інтеграції України в Європейський Союз. Також побудова високоякісної відкритої цифрової податкової із застосуванням найкращих світових практик і передових технологій допоможе швидше побороти міф про Україну, як найбільш корумповану державу одночасно із значним зниженням рівня корупції. Але застосовувати світові практики слід не бездумно, а із врахуванням контексту, в якому вони застосовувалися й до якого результату прагнули, враховуючи всі проблеми й розбіжності в результатах, з якими стикалися, адаптуючи отриманий досвід до українських умов і поставлених цілей. Бездумне копіювання чужого досвіду не здатне забезпечити потрібний результат.

1. Tax Administration 2023: Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies. OECD Publishing, 2023. URL: <https://doi.org/10.1787/900b6382-en>.

2. Caroline Bruckner, Collin Coil (2024). AI and the Modern Tax Agency: Adopting and Deploying AI to Improve Tax Administration. IBM Center for The Business of Government. URL: <https://www.businessofgovernment.org/sites/default/files/AI%20and%20The%20Modern%20Tax%20Agency.pdf>

3. Richard Asquith (2024). Tax authorities adopt AI for tax fraud and efficiencies. VATCalc. URL: <https://www.vatcalc.com/artificial-intelligence/tax-authorities-adopt-ai-for-tax-fraud-and-efficiencies/>

4. Junquera-Varela, Raúl Félix, Cristian Óliver Lucas-Mas, Ivan Krsul, Vladimir Calderón, Paola Arce. (2022) Digital Transformation of Tax and Customs Administrations. World Bank Publications. URL: <https://hdl.handle.net/10986/37629>

5. Cas Milner, Bjarne Berg (2020). Tax Analytics Artificial Intelligence and Machine Learning – Level 5. URL: <https://www.pwc.no/no/publikasjoner/Digitalisering/artificial-intelligence-and-machine-learning-final.pdf>

6. Technologies for Better Tax Administration: A Practical Guide for Revenue Bodies. OECD Publishing, 2016. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264256439-en>.

Павлова О. О.

Здобувач вищої освіти спеціальності 081 «Право»

Чубань В. С.

к. е. н., доцент, доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

ПІДТРИМКА США У ФІНАНСУВАННІ ДСНС УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

США посідає перше місце серед усіх країн світу за кількістю наданих фінансів та ресурсів для підтримки України в умовах війни. Саме міжнародна фінансова підтримка під час війни є важливим вкладом для забезпечення фінансово-економічної стабільності в Україні. З початком повномасштабної військової агресії Російської Федерації проти України саме США надали найбільш значне та найбільше за кількістю фінансове та гуманітарне забезпечення для України, така допомога посприяла підтримці і для системи ДСНС України.

Так у 2023 році США надали Україні додаткове фінансування у розмірі 1,34 мільярдів доларів США у межах програми Світового банку «PEACE in Ukraine».

Фінансування складається з позики Світового банку у розмірі 1,086 млрд доларів США, які надійшли через Цільовий фонд з надання необхідної кредитної підтримки Україні (ADVANCE Ukraine) під гарантії Уряду Японії. Шосте додаткове фінансування удоских PEACE in Ukraine містить також і грантову складову:

1. 190 млн доларів США від Норвегії через Цільовий фонд підтримки, відновлення, відбудови та реформування України (URTF);
2. 50 млн доларів США від Уряду Сполучених Штатів Америки;
3. 20 млн доларів США від Уряду Швейцарії.

Кошти будуть спрямовані на часткову компенсацію видатків держбюджету України не пов'язаних зі сферою безпеки та оборони, зокрема на пенсійні виплати та виплати працівникам Державної служби з надзвичайних ситуацій (ДСНС) [1].

21 червня 2023 року у Лондоні на конференції з питань відновлення України була підписана Угода про залучення кредитного фінансового забезпечення у розмірі 500 мільйонів доларів США під гарантію Великої Британії .

Зазначені кошти є частиною п'ятого додаткового фінансування проєкту PEACE. Кошти позики будуть спрямовані на зарплати працівників державних органів небезисковоя сектору, зокрема Державної служби з надзвичайних ситуацій (ДСНС), працівників бюджетних установ освітньої сфери, на пенсійні виплати, виплати за окремими програмами державної соціальної допомоги, а також на оплату медичних послуг за програмою медичних гарантій [2]

Також Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в тому самому 2023 році надало Україні фінансову допомогу та гуманітарне забезпечення для ДСНС України.

Зокрема USAID надає підтримку ДСНС України у придбанні та доставці обладнання для очищення води, насосів для відкачування води, рятувального обладнання на воді, а також човнів та човнових моторів [2].

Вже у серпні 2024 року США виділили для України грантову грошову допомогу у розмірі 3,9 мільярдів доларів США.

Грант допоможе Урядові України відшкодувати пріоритетні видатки соціальної та гуманітарної сфери, не збільшуючи боргового навантаження. Фінансування буде спрямовано на компенсацію таких видатків: заробітна платня вчителям, співробітникам служб швидкого реагування (ДСНС), працівникам державних органів та першочергові соціальні видатки (виплати допомоги внутрішньо переміщеним особам, малозабезпеченим сім'ям та особам з інвалідністю) [3].

Також варто зауважити, що хоч фінансова допомога від США не завжди прямо спрямована на систему ДСНС України, загальна фінансова, гуманітарна та матеріально-

технічна підтримка спрямована на закриття загальних потреб, що стосуються підтримки критичної інфраструктури та забезпеченням ресурсів для життєдіяльності, а у зв'язку з цим сприяє ефективній діяльності ДСНС і зменшенні непередбачуваних витрат з бюджету держави.

Отже, підтримка США допомагає Україні забезпечити стабільність у діяльності ДСНС, адже ефективна діяльність рятувальних служб значно покращилася після наданих фінансових, гуманітарних та технічних ресурсів. Завдяки міжнародній співпраці і допомозі для України в умовах війни вдалося досягти успіху в покращенні системи цивільного захисту та стабільного функціонування рятувальних служб, таких як ДСНС України.

1. Україна отримала 1,34 млрд доларів США в рамках проекту Світового банку PEACE in Ukraine на підтримку соціальної сфери: веб-сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://surl.li/nksxvt>

2. Допомога міжнародних фінансових інститутів Україні (червень 2023): веб-сайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <http://surl.li/gkgkvy>

3. Допомога міжнародних фінансових інститутів Україні. Серпень 2024 року: веб-сайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <http://surl.li/dgsmts>

Петруха С. В.

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту в будівництві

Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ, Україна

БЮДЖЕТНА БЕЗПЕКА В РЕГУЛЯТОРНІЙ СИСТЕМІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ ВОЄННОГО ЧАСУ

Бюджетна система – провідний компонент фінансової політики держави, який використовується задля збереження суверенітету, фінансової та економічної стійкості України, а також подолання кризових явищ в економіці в цілому та сільській зокрема, іменованих аграрною кризою, детермінуючи залежність стабільності бюджетної системи, а й відповідно державних фінансів та регуляції сільської економіки від рівня бюджетної безпеки. Ефективна та результативна протидія бюджетним загрозам і ризикам неможлива без створення оптимальної системи безпеки бюджетної сфери. Невипадково у Стратегії національної безпеки України та Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року однією з основних загроз фінансовій безпеці визначено незбалансованість національної бюджетної системи, зокрема в частині соціальних видатків з урахуванням негативних демографічних тенденцій та недотримання рекомендованого рівня співвідношення між прогнозним номінальним обсягом ВВП і неборговими джерелами фінансування бюджетних видатків, в тому числі спрямованих на регуляцію швидкості адаптації сільської економіки до умов воєнного часу.

В даний час бюджетна система України залежить від зміни ситуації на полі бою, обсягів воєнної та фінансової підтримки союзниками потреб сил безпеки і оборони, й соціальної сфери, розвитку інституційної спроможності й регуляції економічних систем в цілому та сільської економіки зокрема, наражається на масштабні внутрішні загрози, викликані як російсько-українською війною, так і дестабілізаціями у процесах управління державними фінансами. Так, за оцінками Рахункової палати України [1], унаслідок меншого, ніж прогнозувалося, зростання реального ВВП, імпорту товарів, споживчих цін, середнього обмінного курсу гривні до долара США та євро, до державного бюджету за 9 місяців 2024 року недоотримано 56,8 млрд грн запланованих доходів, при цьому економія витрат на погашення й обслуговування боргу та деяких видатків становила лише 14,4 млрд грн. Відтак, за січень – вересень 2024 року проведено видатків державного бюджету в обсязі 2 трлн 977,8 млрд грн, або 68,7 % від річного плану. Порівняно з відповідним періодом попереднього року, видатки державного бюджету зросли на 152,2 млрд грн, або 5,4 %, однак рівень виконання річного плану скоротився майже на 7 % [2].

З метою забезпечення бюджетної безпеки Кабінет Міністрів України 26.11.2024 року здійснив перерозподіл видатків у спеціальному фонді державного бюджету, спрямованих на антикризове регулювання та забезпечення функціонування сільської економіки в умовах воєнного часу на 3,86 млрд грн, в тому числі зменшено обсяг видатків розвитку за програмами [3]:

1201310 «Часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва» на 99830,3 тис. грн;

1201360 «Забезпечення державної підтримки реалізації інвестиційних проектів із значними інвестиціями» на 1762838,8 тис. грн;

1201420 «Компенсація витрат за гуманітарне розмінування земель сільськогосподарського призначення» на 2 млрд. грн.

Відповідно, актуальність дослідження проблем бюджетної безпеки обумовлена дискусіями щодо ідентифікації загроз й ризиків у бюджетній сфері, неоднозначним підходом (відсутністю типологізації) до розуміння взаємовпливів і взаємозалежностей між бюджетними видатками та державною регуляцією сільської економіки [4–5], у зв'язку з чим виникає потреба у формуванні нової, що відповідає викликам військової економіки, бюджетної стратегії, яка б забезпечила ефективний механізм протидії загрозам і ризикам, одночасно ресурсозабезпечуючи антикризову регуляцію сільської економіки.

В першу чергу мова йде ресурсне забезпечення операційного плану заходів реалізації Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні [6] у коротко (2025 рік) та середньостроковій перспективах (2026–2028 роках) з урахуванням реальних можливостей державного бюджету із подальшою верифікацією та пріоритезацією відповідних антикризових заходів, які мають зачепити функціонування сільської економіки воєнного часу.

1. Результати аналізу виконання закону про Державний бюджет України на 2024 рік у січні – вересні. Рахункова палата. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2024/54-4_2024/Vysn_54-4_2024.pdf

2. Петруха Н., Клименко К., Петруха С. Економіка та державні фінанси – феномен української незламності. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. № 2. С. 42–55. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-74-42-55>

3. Петруха Н. М., Петруха С. В. Державне регулювання інтегрованих корпоративних об'єднань в умовах структурно-інституціональної та функціональної трансформації сільської економіки: проблеми методології, теорії, соціально-економічної та секторальної політики : монографія. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Професіонал», 2020. 496 с. + 1 електрон. опт. диск.

4. Про перерозподіл деяких видатків державного бюджету, передбачених Міністерству економіки у 2024 році. Розпорядження Кабінету міністрів України від 26.11.2024 № 1165-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-pererозpodil-deiakikh-vydatkiv-derzhavnoho-biudzhetu-peredbachenykh-ministerstvu-ekonomiky-u-2024-rotsi-i261124-1165>

5. Петруха С. В., Клименко К. В., Петруха Н. М. Сільська економіка і державні фінанси: впливи взаємної реконструкції. *Фінанси України*. 2024. № (9). С. 77–98. URL: <https://finukr.com.ua/index.php/journal/article/view/67>

6. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025—2027 роках. Розпорядження Кабінету міністрів України від 15.11.2024 № 1163-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-strategii-rozvytku-silskoho-hospodarstva-ta-silskykh-terytorii-v-ukraini-na-period-i151124-1163>

Плахотнюк М.С.

студентка 3 курсу обліково-фінансового факультету

Радзіховська Л. М.

доцент Вінницького торговельно-економічного інституту ДТЕУ

Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

ВПЛИВ ЕКСПОРТУ УКРАЇНИ НА ЗРОСТАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ВАЛОВОГО ПРОДУКТУ

Сучасна економіка характеризується інтеграцією міжнародних ринків, а зовнішньоекономічна діяльність є ключовим чинником розвитку країн. Вивчення впливу експорту та імпорту на ВВП важливе для оцінки економічної активності. Економетричне моделювання допомагає аналізувати ці взаємозв'язки. У воєнний час в Україні важливо визначити стратегію розвитку зовнішньоекономічних відносин для відновлення економіки. [3]

Таблиця 1 показує ВВП та обсяги експорту в Україні за 2019–2023 роки, відображаючи економічний стан країни та вплив військових дій на виробництво і споживання імпортованих товарів.

Таблиця 1. Показники експорту та ВВП в Україні за 2019-2023 рр.[2]

Рік	Номінальний ВВП, млн грн	Експорт товарів та послуг, млн грн
2019	3974564	1636416
2020	4194102	1637399
2021	5459574	2224704
2022	5191028	1840563
2023	6537825	1868904
Всього:	25357093	9207986

В таблиці 1 показано динаміку ВВП і експорту України за 2019–2023 роки. ВВП зростає, досягнувши максимуму в 2023 році (6537825 млн грн). Експорт зростає до 2021 року, але різко знизився у 2022 році через війну й залишився на цьому рівні в 2023 році (1868904 млн грн). Це вказує на відновлення економіки, хоча зовнішня торгівля все ще під тиском війни.

Дослідження впливу експорту на зростання ВВП за допомогою кореляційного методу оцінює взаємозв'язок між обсягами експорту та ВВП країни, визначаючи силу і напрямок впливу змін в обсязі експорту на динаміку ВВП. Кореляційний аналіз — це математичний метод для виявлення та оцінки ступеня зв'язку між випадковими величинами, зокрема шляхом розрахунку коефіцієнта кореляції для двох або більше величин [1].

Коефіцієнти детермінації та кореляції показують, наскільки економетрична модель відповідає емпіричним даним, і дозволяють оцінити її достовірність. Щоб пояснити метод їх розрахунку, необхідно показати, що варіацію залежної змінної Y навколо середнього значення \bar{y} можна розкласти на дві складові:

- 1) варіацію розрахункових значень \hat{Y} навколо середнього значення \bar{y} ;
- 2) варіацію розрахункових значень \hat{Y} навколо фактичних Y [4].

Кореляційно-регресійний аналіз допомагає обрати модель для точного відображення економічних процесів. Однофакторна модель показує зв'язок між двома змінними, багатфакторна — вплив різних чинників. Зв'язок між ВВП та експортом важливий для розвитку України.

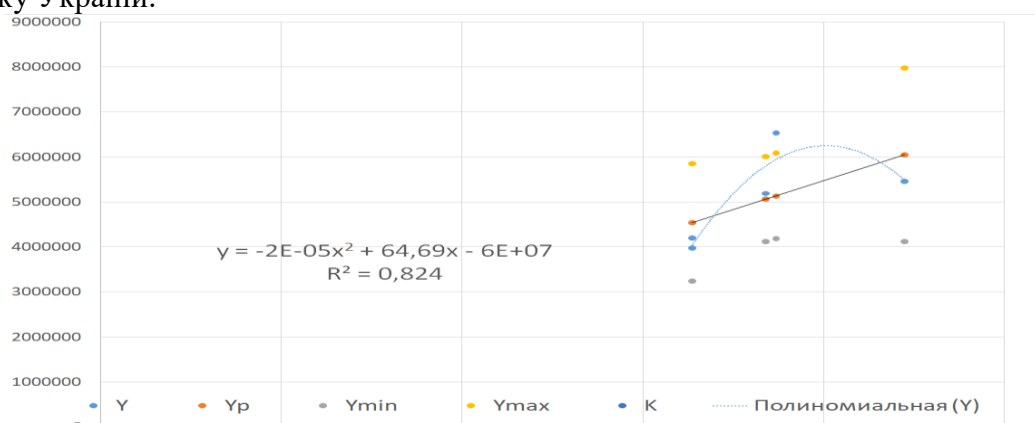

Рис. 1 – Результати регресійного оцінювання впливу експорту на ВВП України у 2014-2023 рр.

На представленому графіку, відображено залежність між експортом (у грошовому вираженні) та ВВП країни. Лінія тренда, що відповідає рівнянню $y = -2E-05x^2 + 64,69x - 6E+07$ має найбільший коефіцієнт детермінації $R = 0,824$, демонструє загальну тенденцію зростання ВВП зі збільшенням експорту. Графік чітко демонструє позитивний кореляційний зв'язок між експортом та ВВП.

експортом та ВВП. Це означає, що зі збільшенням обсягів експорту, як правило, спостерігається зростання ВВП країни.

На основі отриманих результатів можна зробити висновок, що експорт має помірний позитивний вплив на ВВП України (коефіцієнт кореляції 0,824). Це свідчить про зв'язок: зростання експорту зазвичай супроводжується збільшенням ВВП.

Таким чином, зовнішньоекономічна діяльність є важливою для сталого розвитку економіки України, а ефективне управління імпортом і експортом сприяє економічній стабільності та зростанню ВВП.

1. Волошин О., Галайко Н. Економетрія. Ч. 1: навч. посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 192 с.

2. Експорт та імпорт України (2005-2023). Ставки, індекси, тарифи. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/>

3. Макаренко О., Курченко М. Економетричне моделювання впливу зовнішньоекономічної діяльності (експорту та імпорту) на ВВП України. *Молодий вчений*. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-12-124-1>

4. Наконечний С., Терещенко Т., Романюк Т. Економетрія. Київ: КНЕУ, 2004. 520 с.

Плахотнюк М.С.

студентка 3 курсу обліково-фінансового факультету

Тімошенко Н. М.

доцент Вінницького торговельно-економічного інституту ДТЕУ

Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

СУТНІСТЬ ТА МЕТА ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

Фінансовий моніторинг — це система правил, що дозволяє виявляти і запобігати підозрілим фінансовим операціям. Його основна мета — забезпечення прозорості та безпеки фінансових транзакцій, а також виявлення дій, пов'язаних з ухиленням від сплати податків, відмиванням грошей і фінансуванням тероризму. Основні характеристики фінансового моніторингу включають державний публічний обов'язок, міжнародні зобов'язання, організаційно-правовий аспект і систему співпраці для виявлення підозрілих операцій. Він також передбачає можливість передачі інформації правоохоронним органам і допомагає зменшити ризики відмивання грошей. Фінансовий моніторинг ділиться на два рівні: державний, що здійснюється Державною службою фінансового моніторингу, і первинний, виконуваний суб'єктами первинного моніторингу[1,3].

Фінансовий моніторинг забезпечує стабільність і прозорість економіки, а також захищає від незаконних дій, які можуть загрожувати національній і глобальній безпеці. У умовах глобалізації та війни він є ключовим елементом фінансової безпеки країни, допомагаючи контролювати фінансові потоки, виявляти загрози та запобігати легалізації незаконних доходів, фінансуванню тероризму й відмиванню грошей. Крім того, ефективний фінансовий моніторинг сприяє економічному розвитку та соціальному захисту, що важливо для стабільності та відновлення України[2].

Забезпечення економічної безпеки — це складний процес, що потребує ефективних рішень з урахуванням зовнішніх змін. Центральну роль у цьому відіграє фінансова складова, а фінансовий моніторинг зміцнює як фінансову систему, так і економічну безпеку загалом[5].

Шляхи підвищення рівня економічної безпеки України шляхом розвитку фінансового моніторингу в країні наведені в таблиці 1.

Таблиця 1. Шляхи зміцнення економічної безпеки держави шляхом розвитку фінансового моніторингу

Шляхи	Зміст
Посилення законодавчої бази	Оновлення та зміцнення правової бази для відповідності новим фінансовим інструментам і технологіям у боротьбі з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму.
Забезпечення прозорості фінансових операцій	Впровадження політики, що підвищує прозорість через відкриття інформації про реальних власників компаній та зміцнення міжнародних стандартів прозорості в бізнесі.
Збільшення міжнародної співпраці	Співпраця з міжнародними організаціями для обміну досвідом, отримання технічної допомоги та доступу до інновацій у фінансовому моніторингу.
Удосконалення системи виявлення підозрілих операцій	Використання сучасних технологій та аналітичних інструментів для виявлення нестандартних фінансових транзакцій

Ключовим фактором ефективності фінансового моніторингу є покращення програмної та технічної інфраструктури. Основні напрями підвищення результативності включають вдосконалення звітності про підозрілі операції, підвищення ефективності аудиту та внутрішнього контролю, а також покращення роботи правоохоронних органів. Боротьба з економічною злочинністю та відмиванням грошей є важливою для економічної безпеки. Фінансовий моніторинг контролює фінансові потоки, реагує на загрози та адаптує законодавство. Співпраця з міжнародними організаціями зміцнює довіру до фінансової системи та сприяє залученню інвестицій, що важливо для розвитку України під час війни[3].

1. Все що варто знати про фінансовий моніторинг. youcontrol. URL: <https://youcontrol.com.ua/articles/vse-shcho-varto-znaty-pro-finansovyy-monitorynh/>
2. Зубрицького А. В. «Роль фінансового моніторингу у забезпеченні економічної безпеки держави. LvivStateUniversityofInternalAffairsInstitutionalRepository (LvSUIAIR): Головна сторінка. URL: <https://dSPACE.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/7393/1/ZUBRYTSKY.pdf>
3. Палій А. В. «Роль фінансового моніторингу у забезпеченні економічної безпеки держави. LvivStateUniversityofInternalAffairsInstitutionalRepository (LvSUIAIR): Головна сторінка. URL: <https://dSPACE.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4456/1/ДИПЛОМ%20Палій%20%20--.pdf>
4. Чомко С. Б. Роль фінансового моніторингу у забезпеченні економічної безпеки держави. LvivStateUniversityofInternalAffairsInstitutionalRepository (LvSUIAIR): Головна сторінка. URL: https://dSPACE.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/6655/3/Диплом_Чомко.pdf

Поліщук Н.В.

д.е.н., професор кафедри фінансів і банківської справи

Бартош А. А.

здобувач вищої освіти ОП «Фінанси, банківська справа та страхування»

Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАТСТВО УКРАЇНИ

Основний текст. Іноземні інвестиції є одним з найважливіших факторів, що впливають на економічне зростання та розвиток будь-якої країни. Вони забезпечують приплив капіталу, технологій, нових знань та сприяють створенню нових робочих місць. Україна, як країна з великим потенціалом, прагне залучити іноземні інвестиції для відновлення та розвитку своєї економіки після значних викликів, зокрема повномасштабної війни.

Мета дослідження полягає в комплексному аналізі стану, проблем та перспектив залучення іноземних інвестицій в економіку України, а саме в сільське господарство.

Іноземні інвестиції за галузевим спрямуванням поділяються на інвестиції в промисловість, сільське господарство, сферу послуг та інфраструктуру. Проаналізуємо прямі іноземні інвестиції в економіку України протягом 2019-2024 рр. (рис. 1). Прямі іноземні інвестиції є важливим інструментом економічного розвитку, однак їх ефективність залежить від багатьох чинників, таких як інвестиційна політика держави, структура економіки та загальний стан макроекономічної ситуації. Для того, щоб посилити позитивний вплив іноземних інвестицій, країнам необхідно розробляти збалансовану інвестиційну політику, яка враховує як інтереси іноземних інвесторів, так і національні пріоритети.

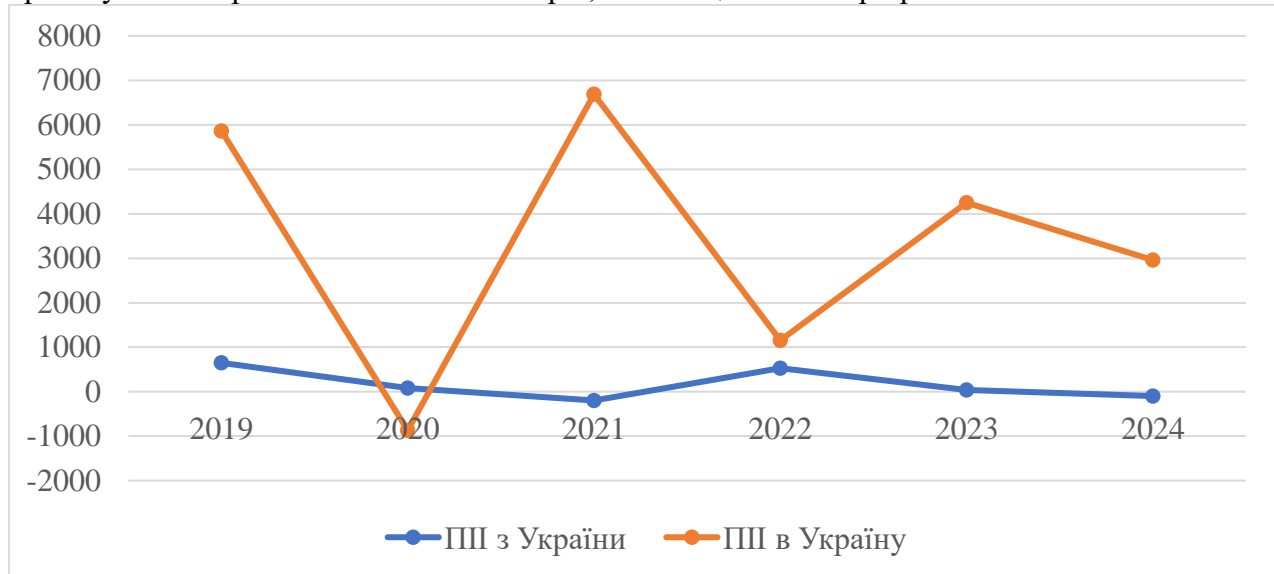

Рис. 1. Прямі іноземні інвестиції в Україні (млн. дол. США)

Джерело: побудовано на основі [1]

Прямі іноземні інвестиції в Україну мають нестабільний характер, з різкими коливаннями. Найбільший приплив інвестицій спостерігався у 2021 році, що вказує на певне економічне зростання та привабливість для інвесторів. Найнижчий приплив спостерігався у 2020 та 2022 роках, що можна пов'язати з пандемією COVID-19 та початком повномасштабного вторгнення в країну, яка суттєво вплинула на економіку та інвестиційну активність. Прямі іноземні інвестиції з України, залишаються відносно стабільними на низькому рівні протягом аналізованого періоду. Коливання присутні, але вони менш значні в порівнянні із залученням інвестицій в економіку України. Найбільший спад спостерігається в 2021 році, що свідчить про вплив макроекономічних чинників та зменшення заінтересованості інвесторів. Наведемо структуру капітальних інвестицій у сфері сільського господарства у 2023 р. (рис. 2), де найбільшу частку займають інвестиції у сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство і у сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг, що становить 65 151 млн. грн. та 63 582 млн. грн. відповідно. Найменша частка інвестицій припадає на лісове господарство, що становлять лише 1% від загального обсягу капітальних інвестицій у цій сфері.

Залучення іноземних інвестицій є важливим для економічного розвитку України, але цей процес стикається з низкою проблем (табл. 1), які обмежують приплив капіталу [3]. До основних проблем залучення іноземних інвестицій слід віднести: нестабільність законодавства у сфері оподаткування; надто складні процедури ліцензування та сертифікації, митного оформлення, застави землі іноземцями; військовий стан в Україні; високий рівень корупції; висока інфляція та нестабільний валютний курс тощо.

Для успішного залучення іноземних інвестицій у сільське господарство необхідно комплексно вирішувати вищезгадані проблеми, що передбачає як покращення внутрішнього

інвестиційного клімату, так і налагодження міжнародної співпраці. Залучення інвестицій сприятиме модернізації сільського господарства, підвищенню його конкурентоспроможності та стабільному економічному зростанню.

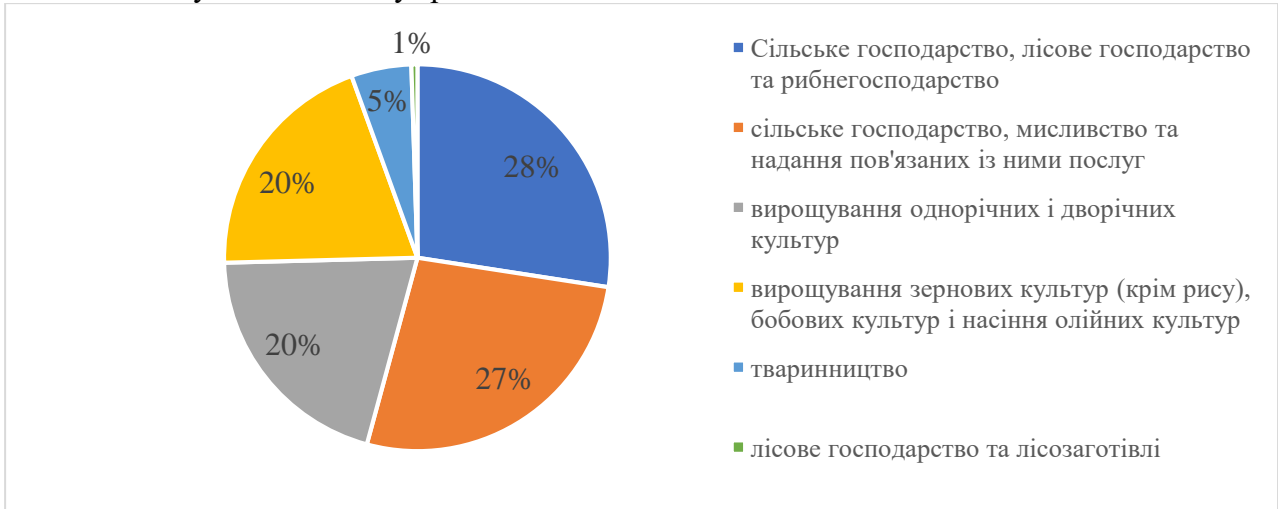

Рис. 2. Капітальні інвестиції у сфері сільського господарства у 2023 р. (у відсотках до загального обсягу)

Джерело: побудовано на основі [2]

Таблиця 1. Проблеми залучення іноземних інвестицій та шляхи їх вирішення

Проблема	Вирішення проблеми
Нестабільність законодавства у сфері оподаткування.	Створення довгострокової та прозорої податкової політики, яка була узгоджена з міжнародними стандартами. Запровадження чітких податкових правил та мінімізація частини змін у податковому законодавстві, що забезпечить передбачуваність для інвесторів.
Надто складні процедури ліцензування та сертифікації, митного оформлення, застави землі іноземцями.	Спрощення адміністративних процедур шляхом цифровізації та впровадження електронного документообігу. Скорочення на час ліцензування та сертифікацію, спрощення процедури митного оформлення товарів. Необхідно також враховувати можливість створення індивідуальних інвестиційних зон із полегшеними умовами для інвесторів.
Повномасштабне вторгнення в Україну з 2022 року.	Важливо продовжувати співпрацю з міжнародними партнерами для забезпечення безпеки інвестицій. Створення спеціальних програм страхування для іноземних інвесторів, що покриватимуть ризики, пов'язані з війною. Залучення донорської підтримки для відновлення інфраструктури, створення умов для післявоєнного відновлення.
Високий рівень корупції.	Поглиблення антикорупційних реформ, зокрема, посилення прозорості діяльності державних органів та впровадження електронних систем для моніторингу витрат. Підвищення відповідальності посадовців за корупційні дії, удосконалення судової системи та залучення незалежних антикорупційних органів.
Висока інфляція, нестабільний валютний курс.	Для стабілізації інфляції важливо здійснювати збалансовану монетарну політику, спрямовану на контроль інфляційних ризиків. Реформування банківського сектору з акцентом на стабілізацію курсу національної валюти. Важливим є розвиток внутрішнього ринку та зниження залежності від імпорту, що сприятиме зміцненню національної економіки.

Джерело: побудовано авторами.

Реалізація цих заходів сприятиме зростанню довіри іноземних інвесторів до українського ринку, зменшить інвестиційні ризики та покращить конкурентоспроможність України як економічного партнера.

Для стимулювання іноземних інвестицій в аграрний сектор за умов високої інфляції Україна може використовувати заходи на підтримку стабільності, такі як контроль інфляції

через збалансовану монетарну політику, створення податкових стимулів для аграріїв, програми страхування інвестицій від інфляційних ризиків, а також розвиток механізмів хеджування валютних ризиків для іноземних інвесторів.

Висновок. Іноземні інвестиції відіграють ключову роль у розвитку економіки України, зокрема в галузі сільського господарства, яка має значний потенціал для зростання. Однак для забезпечення стабільного припливу іноземного капіталу необхідно подолати низку проблем, зокрема: нестабільність законодавства, складність адміністративних процедур, мінімізація ризиків, а також високу корупцію і макроекономічну нестабільність. Для підвищення інвестиційної привабливості Україні важливо здійснювати антикорупційні реформи, удосконалювати законодавчу базу, забезпечувати прозорість у податковій політиці та підтримувати стабільність фінансового ринку.

1.Прямі іноземні інвестиції. *Ставки, індекси, тарифи*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/> (дата звернення: 13.11.2024).

2.Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>(дата звернення: 31.10.2024).

3. Горник В. Г., Сімак С. В. Проблеми залучення іноземних інвестицій в економіку та їх вплив на безпеку та обороноздатність України. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. № 1. С. 42–47.

4.Поліщук Н. В., Тарасов А. А. Аналіз взаємозв'язку обсягів капітальних інвестицій в економіці та обсягами ВВП: оцінка тенденцій. Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, 23 листопада 2023 р. Полтава: НУПП, 2023. С. 45-46. URL: <https://nupp.edu.ua/uploads/files/0/events/conf/2023/v-mnpk-rfruzpp/materiali-konferencii-23.11.23.pdf#page=46> (дата звернення: 04.11.2024).

Попадюк А.Л.

здобувачка вищої освіти ступеня бакалавру

Антуф'єв Т.В.

здобувач вищої освіти ступеня бакалавру

Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, Україна

БЮДЖЕТНА СИСТЕМА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Бюджетна система України є одним із ключових інструментів фінансової політики держави, який визначає розподіл державних фінансових ресурсів між різними сферами життя суспільства. У контексті глобальних економічних викликів та реформ, що відбуваються в Україні, актуальність дослідження сучасного стану та перспектив розвитку бюджетної системи є надзвичайно високою. Варто проаналізувати основні тенденції в розвитку бюджетної системи України, виявити існуючі проблеми та запропонувати напрямки подальшого вдосконалення.

Згідно з п. 5 ч. 1 ст. 2 Бюджетного кодексу України, бюджетна система України - сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права[1].

Згідно з ч. 1 ст. 5 Бюджетного кодексу України, бюджетна система України складається з:

- 1) державного бюджету;
- 2) місцевих бюджетів:
 - а) бюджету Автономної Республіки Крим;
 - б) обласних бюджетів;
 - в) районних бюджетів;
 - г) бюджетів місцевого самоврядування[1]:
 - бюджети територіальних громад міст;

- бюджети територіальних громад селищ;
- бюджети територіальних громад сіл[2].

Насправді, сучасний стан бюджетної системи України варто охарактеризувати, як стійкий у порівнянні з обставинами, що склалися та продовжують супроводжувати розвиток бюджетної системи України. Бюджетна система України переживає складний період, обумовлений як внутрішніми, так і зовнішніми. До основних проблем та викликів можна віднести:

1) вплив війни, адже російська агресія призвела до значних руйнувань інфраструктури та економіки, що потребує значних бюджетних витрат на відновлення. Також важливо звернути увагу на значні втрати людей, які також дають взнаки на економіку держави;

2) дефіцит бюджету - недостатність доходів для покриття всіх витрат держави є хронічною проблемою. Це призводить до зростання державного боргу та обмеження можливостей для фінансування соціальних програм та інвестицій;

3) неефективність використання бюджетних коштів: проблеми з корупцією, неефективним управлінням та недостатнім контролем за використанням бюджетних коштів є серйозною перешкодою для розвитку країни;

4) процес децентралізації влади, хоча й є важливим для розвитку місцевого самоврядування, створює нові виклики для координації бюджетних процесів на різних рівнях;

5) зовнішні фактори: глобальні економічні кризи, зміни цін на енергоносії та інші зовнішні чинники значно впливають на стабільність бюджетної системи України.

Незважаючи на всі труднощі, в бюджетній системі України спостерігаються й позитивні тенденції:

1) впроваджуються реформи, спрямовані на підвищення прозорості та ефективності бюджетних процесів;

2) міжнародна підтримка, адже Україна отримує фінансову допомогу від міжнародних партнерів, що допомагає стабілізувати бюджет;

3) розвиток електронних послуг, адже їх запровадження бюджетні процедури та підвищує рівень прозорості.

Для подальшого розвитку бюджетної системи України необхідно:

1) підвищення ефективності використання бюджетних коштів, а саме: впровадження нових систем контролю, боротьба з корупцією, оптимізація бюджетних витрат;

2) поглиблення децентралізації у вигляді надання більшої фінансової автономії місцевим громадам;

3) створення резервних фондів, адже формування фінансових резервів для подолання кризових ситуацій;

4) залучення приватних інвестицій - важливо забезпечити створення сприятливих умов для інвестування в економіку України;

5) реформування податкової системи, зокрема варто розглянути варіант спрощення податкового законодавства та зниження податкового навантаження на бізнес.

Бюджетна система України перебуває в стані трансформації. Для забезпечення сталого розвитку країни необхідно продовжувати реформи, спрямовані на підвищення ефективності використання бюджетних коштів, подолання корупції та забезпечення прозорості бюджетних процесів.

1. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI : станом на 20 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 25.11.2024).

2. Портал «Бюджет для громадян». Open Budget - Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/budget-literacy/budget-system/structure?type=schema> (дата звернення: 25.11.2024).

Потапова А. Г.

к. г. н., доцент, доцент кафедри економічної та соціальної географії
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

ІНВЕСТИЦІЙНІ РИЗИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Результати реалізації інвестиційних проєктів в Україні залежать від сектора, масштабу, регіону та зовнішніх умов.

Сучасна модель ринкових відносин України характеризується залежністю результатів реалізації інвестиційної проєктів від багатьох, як позитивних, так і негативних факторів. На момент проведення дослідження було виділено 8 основних груп ризиків, з якими стикається сучасний інвестор при вкладанні коштів в економіку нашої країни:

– економічний ризик пов'язаний з економічним станом країни чи ринку, в якому здійснюються інвестиції;

– політичний ризик, який пов'язаний з непередбачуваним розвитком військових дій на території України та характером прийнятих подальших адміністративних рішень національного рівня, що може призвести до економічних, комерційних та фінансових втрат іноземного інвестора;

– загальноекономічний ризик представлений світовими змінами сучасної економічної системи. Зокрема, зростанням рівня інфляції, девальвацією міжнародної валюти, зростанням відсоткових ставок, що впливає на вартісну оцінку інвестиційної діяльності та знижує рівень окупності інвестиційних проєктів;

– правовий ризик пов'язаний з недосконалістю чи змінами законодавства. Головною проблемою реалізації сучасних інвестиційних проєктів на території України є відсутність єдиної правової системи, яка б гарантувала іноземному інвестору прозорість використання земельних ділянок або промислових об'єктів на правах власника, що допомогло б уникнути значної кількості конфліктів між державними та місцевими органами управління;

– технічний ризик пов'язаний з впровадженням чи використанням технологій. Виникає у результаті неправильних розрахунків проєктної документації, зношеності засобів виробництва, неправильно обраною технологією виробництва, а також перевищення кошторису реалізації проєкту;

– фінансовий ризик пов'язаний з управлінням фінансами та змінами фінансового середовища. Більшість інвестиційних проєктів базується на співфінансуванні сторін-партнерів, які у процесі реалізації можуть незаплановано змінювати обсяги надходжень або припинити свою інвестиційну діяльність. Варто зазначити, що фінансові ризики можуть виникати також у результаті неплатоспроможності покупців готової продукції, що призводить до втрати ринку збуту та зменшення обсягів виробництва у подальшому;

– маркетинговий ризик найчастіше виникає внаслідок прорахунків в аналізі ринків збуту чи постачанні матеріалів, проведенні рекламної компанії, неправильно підбраному часу виходу продукції на ринок та низькому рівню конкурентоспроможності кінцевої продукції;

– екологічні ризики пов'язані з впливом інвестицій на довкілля або клімат. Найчастіше виникають при реалізації «нових» інвестиційних проєктів промислової спеціалізації, функціонування яких у майбутньому може призвести до забруднення ґрунтового покриву території, її повітряного простору та нанести нищівного удару здоров'ю місцевому населенню.

Окрім цього, було виокремлено ще дві категорії ризиків, з якими може стикнутися іноземний інвестор у процесі післявоєнної відбудови України, а саме:

– системний (ринковий), який властивий для усіх форм інвестування та охоплює усіх його учасників. Зазвичай він виникає в результаті зміни стадій економічного розвитку країни або кон'юнктурних циклів інвестиційного ринку, корективами податкового законодавства та іншими аналогічними факторами, на які у процесі реалізації проєкту інвестор не може вплинути;

– несистемний (специфічний) характерний лише для конкретного об'єкту інвестування або інвестиційної діяльності конкретної компанії. Він може виникати у результаті некомпетентності керівництва компанії, посилення конкуренції у конкретному сегменті економіки, нераціональним використанням інвестиційних інструментів тощо [1].

На момент проведення дослідження, головним ризиком національної економіки України залишається відсутність страхування іноземних інвесторів від воєнно-політичних ризиків, зокрема, випадків експропріації, не конвертованості валюти та порушення умов контракту однією із сторін. Варто зазначити, що дана проблема існувала в Україні ще початку повномасштабного вторгнення. Зокрема, протягом 2008–2020 року за міжнародним класифікацією територіальних ризиків країн ОЕСР (ризик введення обмежень на переказ валюти за кордон та не конвертованості валюти) Україна входила у четвірку лідерів найризикованіших для інвестицій країн. Винятком стали лише 2007 та 2008 роки, коли сума прямих іноземних інвестицій в економіку країни у 100 % перевищила їх середній обсяг за останні 25 років.

Одним із найбільш ефективних інструментів залучення іноземних інвесторів та мінімізації виникнення можливих форс-мажорів є створення владою країни спеціального трастового фонду, який надаватиме гарантії покриття «першого ризику» шляхом залучення приватних перестраховиків. Головною особливістю даної моделі страхування є не лише спільне використання учасниками договору фінансових потоків уряду країни інвестора, багатосторонніх агенцій та інших донорів, але й поділ основних ризиків, які виникають у процесі інвестиційної діяльності між державними та приватними кредиторами, інвесторами та страховиками.

Наразі Україна володіє усіма необхідними умовами для створення установи зі страхування можливих ризиків міжнародного зразка, яка дозволить економіці країни перезавантажитися та позбутися таких негативних явищ, як незахищеність прав власності іноземних інвесторів, регуляторних, судових переслідувань та забезпечить прозорість виконання умов реалізації інвестиційного проєкту.

Отже, інвестиційні ризики національної економіки України є багатогранною проблемою, яка потребує системного підходу для її вирішення. Політична нестабільність, економічна вразливість, валютні коливання та недосконале законодавство створюють високі бар'єри для інвесторів.

Однак потенціал економіки України, зокрема в галузях із високим експортним потенціалом, таких як ІТ, сільське господарство та відновлювальна енергетика, свідчить про можливість для зростання при правильному управлінні ризиками.

Для подолання цих викликів необхідно: покращити правове середовище (забезпечити ефективний захист прав інвесторів); стабілізувати економіку (впроваджувати реформи для підтримання макроекономічної стабільності); забезпечити сприятливий бізнес-клімат (знизити рівень корупції та запровадити стимули для інвесторів).

Таким чином, цілеспрямована політика уряду, підтримка міжнародних партнерів і зацікавленість бізнесу можуть значно знизити рівень інвестиційних ризиків та сприяти сталому розвитку економіки України.

1. Іванова Н. Ю., Данилів А. І. Оцінка інвестиційної привабливості регіону : порівняльний аналіз сучасних методик. *Наукові записки НаУКМА*. 2006. Т. 56 : Економічні науки. С. 16–22.

2. Кропельницька С. О., Криховецька З. М., Мацьків В. В., Пletz І. І. Проблемні аспекти управління ризиками інвестиційних та інфраструктурних проєктів відновлення України. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. Вип 19. Т. 1. С. 254-263.

3. Потапова А. Світовий досвід залучення іноземних інвестицій у розвиток національної економіки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Луцьк, 1 листопада 2024 р.) / укладачі: С. Кулик, О. Борисюк. Луцьк, Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2024. С. 136–138.

4. Shynkaruk L., Ivanchenkova L., Kychko I. Managing the economy's investment attractiveness of the state as a component of international business development. *International journal of management (ijm)*. 2020. May 2020. P. 240–251. URL: <http://www.iaeme.com/ijm/issues.asp?jtype=ijm&vtype=11&itype=5>.

Прокопчук С. О.

Студентка 4 курсу

Національний технічний університет України

“Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”, м. Київ, Україна

ВПЛИВ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ПЕРЕВАГИ ТА ЗАГРОЗИ

За офіційним визначенням Конференції ООН з торгівлі та розвитку, транснаціональні корпорації (ТНК) – це глобальні компанії, які об'єднують юридичні особи різних організаційно-правових форм в декількох країнах, ведуть узгоджену економічну політику і спільну стратегію через один або кілька центрів прийняття рішень. Основною метою діяльності ТНК є максимізація прибутку за рахунок використання дешевших виробничих ресурсів, таких як робоча сила та сировина, доступу до ринків збуту і зниження ризиків шляхом диверсифікації від залежності від ситуації на окремих національних ринках.

Транснаціональною компанією вважається підприємство, яке володіє дочірніми структурами в двох або більше країнах, незалежно від їхньої правової форми або сфери діяльності; має систему прийняття рішень, що забезпечує узгодженість політики та загальну стратегію з одного чи кількох центрів; і чий дочірні підприємства взаємопов'язані таким чином, що можуть впливати одне на одного, мати доступ до спільних ресурсів та інформації, а також розділяти відповідальність. ТНК забезпечують значну частину прямих іноземних інвестицій, контролюють 40% світового промислового виробництва та половину міжнародної торгівлі. Щорічно вони виробляють продукцію на понад 6 трлн доларів, а на їхніх підприємствах працює кожний десятий працівник у світі, окрім сфери сільського господарства. П'ятсот найбільших ТНК реалізують 80% продукції в галузях електроніки та хімії, 95% фармацевтичної продукції та 76% машинобудування [1].

В Україні більшість іноземних компаній зосереджуються на таких сферах, як торгівля, ремонт, нерухомість, будівництво і переробка сировини, що дозволяє їм оперативно отримувати прибуток. При цьому, видобувна галузь та сільське господарство також привертають увагу іноземних інвесторів, які часто виводять ці напрями на міжнародний рівень. У багатьох країнах певні галузі, такі як металургія, авіація, суднобудування, телекомунікації та енергетика, закриті для іноземних інвестицій через їхню важливість для національної оборони та безпеки. Україна ж дозволила іноземним компаніям доступ до цих секторів [2].

Українська економіка надала іноземним інвесторам можливість збільшувати свій капітал, користуючись природними ресурсами країни та доступною робочою силою. Важливим стимулом для приходу транснаціональних корпорацій стало також розширення ринку збуту продукції та послуг, що дає доступ до великого національного ринку. Завдяки інвестиціям ТНК, Україна отримала значний приплив іноземного капіталу, як це можна побачити з представлених даних у таблиці 1.

Діяльність транснаціональних корпорацій має кілька важливих переваг для економіки України, так розпочати варто було б з залучення іноземних інвестицій, про які вже згадувалось раніше. До прикладу: компанія Coca-Cola інвестувала в будівництво нових виробничих потужностей 1 млн доларів у 2024, що сприяло розвитку місцевої економіки України та створенню нових робочих місць. Важливою перевагою діяльності ТНК є трансфер технологій та знань - завдяки діяльності ТНК місцеві компанії отримують доступ до новітніх технологій, що сприяє підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності. Варто також згадати розвиток інфраструктури країни, адже ТНК активно інвестують у транспортну та логістичну галузь, що позитивно впливає на економіку.

Таблиця 1. Найбільші інвестори серед ТНК у промисловість України в 2024 році [3].

№	Компанія	Галузь економіки	Галузь інвестицій, млн. дол. США
1	Vodafone	Телекомунікації	25,1
2	ArcelorMittal	Металургія	16,6
3	Bayer	Фармацевтична промисловість	6,0
4	Carlsberg	Харчова промисловість	5,5
5	JTI (Japan Tobacco International)	Тютюнова промисловість	4,6
6	Nestlé	FMCG (харчова промисловість)	3,9
7	Philip Morris	Тютюнова промисловість	2,2
8	BAT (British American Tobacco)	Тютюнова промисловість	1,5
9	Acino	Фармацевтична промисловість	1,2
10	Coca-Cola	FMCG (напої)	1,0
11	Auchan	Роздрібна торгівля	0,5

Приклад: Maersk, одна з найбільших контейнерних судноплавних компаній у світі, інвестувала в розвиток портової інфраструктури в Україні, зокрема в порти Одеси та Чорноморська. Це сприяло підвищенню ефективності вантажоперевезень та зміцненню міжнародної торгової позиції України [4].

Іноземні транснаціональні корпорації здатні сприяти модернізації капіталомістких галузей та підвищувати загальний рівень корпоративного управління, що може забезпечити певні антикризові гарантії. Українські партнери ТНК отримують можливість виходити на традиційні ринки товарів та розвивати нові через свої канали. Для повного розуміння ролі ТНК у країнах, які їх приймають, важливо оцінити як переваги їхньої діяльності для економіки України, так і можливі загрози, з якими вони стикаються.

Основним ризиком є те, що діяльність ТНК має транснаціональний характер, що формує відносини між державами. Вбачаємо, що для національної економіки можуть існувати такі загрози:

- Кількість ТНК та їхніх філій настільки велика, що вони переважають кількість країн, що дає їм змогу безпосередньо взаємодіяти з лідерами держав та чинити тиск на уряди.
- Основна мета ТНК – максимізація прибутку, через що вони часто ігнорують можливі негативні економічні та соціальні наслідки для країни та виснаження її природних ресурсів.
- ТНК можуть лобіювати ухвалення законів на свою користь у приймаючій країні, а для забезпечення своєї бізнес-політики використовувати іноземну дипломатію, керуючись власною корпоративною ідеологією [5].

Підсумовуючи, можна сказати, що прихід транснаціональних корпорацій в Україну має здебільшого позитивний вплив на національну економіку. Такі компанії зазвичай демонструють високу продуктивність праці та капіталу, впроваджують сучасні технології і підходи до управління, що підвищує ефективність роботи. З іншого боку, інтерес ТНК до української економіки часто обмежується лише найприбутковішими галузями, які мають високий потенціал для участі в міжнародному поділі праці. Такий фокус може призвести до зменшення підтримки менш прибуткових, але важливих для країни секторів.

Реформи в Україні включають подальше залучення транснаціональних елементів у діяльність українських підприємств, що сприятиме їхній конкурентоспроможності та зміцненню фінансових ресурсів. Сучасний етап економічного розвитку України вимагає нових підходів, де транснаціоналізація може стати ефективним механізмом для створення нових пріоритетів у соціально-економічному розвитку, розширення зовнішньополітичних можливостей і підвищення участі в міжнародній торгівлі. Одним із стратегічних завдань

державної політики повинно бути створення національних ТНК, що забезпечить ефективніше виробництво, підвищить задоволеність споживачів та зміцнить конкурентні позиції українських компаній на глобальному рівні [6].

1. Інвестиційний аналіз в умовах глобалізації [Електронний ресурс] // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2017. – № 28. – Режим доступу: http://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2017/28_67_1/6.pdf (дата звернення: 14.10.2024).

2. Мекшун П.В. Вплив діяльності транснаціональних корпорацій на економічну безпеку держави // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2013. – № 4. – С. 157–162.

3. ТОП-50 найбільших інвесторів в Україні [Електронний ресурс] // InVenture. – Режим доступу: <https://inventure.com.ua/uk/tools/database/top-50-najbilshi-investori-v-ukrayini> (дата звернення: 14.10.2024).

4. Maersk інвестуватиме у розвиток інфраструктури Одеського регіону [Електронний ресурс] // Rail Insider. – Режим доступу: <https://www.railinsider.com.ua/maersk-investuvatyne-u-rozvytok-infrastruktury-odeskogo-regionu/> (дата звернення: 14.10.2024).

5. Фінансова стабільність в умовах сучасних економічних викликів [Електронний ресурс] // Економіка та суспільство. – Режим доступу: https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/57.pdf (дата звернення: 14.10.2024).

6. Вплив іноземних інвестицій на економіку України [Електронний ресурс] // Вісник економічних наук Ужгородського національного університету. – 2020. – № 29. – Режим доступу: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/29_2020ua/21.pdf (дата звернення: 14.10.2024).

Руденко О.В.

студент

Ткачук Н.М.

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, Україна

ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В умовах повномасштабної війни на території України місцевим бюджетам належить особливо важливе місце в бюджетній системі, адже з них здійснюється фінансування не лише безпосереднього функціонування громад, а й здійснюється фінансова підтримки Сил оборони України, підтримка громад та громадян що постраждали від бойових дій тощо. Однак, на формування доходів місцевих бюджетів сьогодні чинить негативний вплив безпрецедентна кількість негативних факторів, що можуть призвести до погіршення фінансової спроможності громад. Саме це й зумовлює потребу постійного аналізу процесу формування доходів місцевих бюджетів і пошуку резервів зростання надходжень.

Перш ніж здійснювати аналіз формування доходів місцевих бюджетів, варто чітко систематизувати, які бюджети відносяться до місцевих (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація місцевих бюджетів України [1]

Варто зазначити, що для кожного із видів місцевих бюджетів характерний власний законодавчо закріплений перелік джерел доходів, необхідних для виконання покладених на органи місцевого самоврядування повноважень. Отож, розглянемо особливості формування доходів місцевих бюджетів України у 2021-2023 рр. (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка обсягів і структури доходів місцевих бюджетів України у 2021-2023 рр.

Показники	2021 р.		2022 р.		2023 р.		Приріст, %	
	у млн грн	частка, %	у млн грн	частка, %	у млн грн	частка, %	2022р./2021р.	2023р./2022р.
Податкові надходження:	346,71	59,76	393,46	70,93	434,54	66,62	13,48	10,44
з них ПДФО	228,32	39,36	272,25	49,07	289,40	44,37	19,24	6,30
-у тому числі ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців	13,35	2,30	83,63	15,07	78,45	12,03	526,47	-6,19
Неподаткові надходження	27,18	4,69	22,04	3,97	36,51	5,60	-18,92	65,65
Доходи від операцій з капіталом	3,46	0,60	2,28	0,41	3,62	0,56	-34,26	59,13
Від органів державного управління	202,73	34,95	136,75	24,65	177,39	27,20	-32,54	29,71
Від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	0,04	0,01	0,22	0,04	0,20	0,03	519,42	-11,33
Цільові фонди	0,57	0,10	0,34	0,06	0,35	0,05	-40,10	2,77
Всього доходів:	580,13	100,00	554,75	100,00	652,26	100,00	-4,37	17,58

Дані, наведені в таблиці 1 свідчать про те, що доходи місцевих бюджетів України із початком повномасштабного вторгнення у 2022р. скоротилися на 4,37% у порівнянні із 2021р., а у 2023р. зросли на 17,58% у порівнянні із попереднім періодом. Основним джерелом доходів місцевих бюджетів були податкові надходження, частка яких в структурі доходів становила у 2021р. 59,76%, у 2022р. зросла до 70,93% від загальних доходів, що частково пояснюється зарахуванням до бюджетів територіальних громад 64% ПДФО (замість 60% раніше), зростанням мінімальної заробітної плати, а також зростанням надходжень від ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців. У 2023 році частка податкових надходжень скоротилася до 66,62%, що частково зумовлено переспрямуванням доходів від ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців від 1 жовтня відповідного року до держбюджету. Відповідно частка ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців у 2021 році становила всього 2,3% доходів місцевих бюджетів, а з початком повномасштабної війни зросла до рекордних 15,07% у 2022 році, та 12,03% у 2023 році, що зумовлено зростанням кількості військовослужбовців, та розмірів їхнього грошового забезпечення. Значною в структурі доходів місцевих бюджетів була частка дотацій та субвенцій від органів держуправління, однак у 2022 році частка таких надходжень скоротилась із 34,95% у 2021 році до 24,65% у 2022 році, та зросла до 27,2% у 2023 році. Частка неподаткових надходжень у структурі місцевих бюджетів скоротилася до 3,97% у 2022 році, у порівнянні із 4,69% у 2021 році, однак у 2023 році цей показник зріс до 5,6%, що значною мірою зумовлено отриманням фінансової допомоги та грантів бюджетними установами. Частка інших доходів в загальній структурі була незначною.

Проведений аналіз основних показників формування доходів місцевих бюджетів свідчить про те, що місцевим бюджетам вдалося зберегти відносну фінансову стійкість до

викликів, пов'язаних із війною. Однак, існує ряд невирішених проблем, які чинять негативний вплив на процес формування доходів місцевих бюджетів, основними серед яких є:

- низька прогнозованість місцевих бюджетів через постійні зміни в бюджетному та податковому законодавстві. Окрім того, за період дії воєнного стану не здійснювалося середньострокове планування місцевих бюджетів, що негативно впливає на ефективність бюджетної політики та стратегічного планування розвитку громад (однак, із початку 2025р. заплановане його відновлення на 2026-2028 рр.) [3].
- криза на ринку праці, зумовлена відсутністю чіткої та ефективної політики мобілізації населення під час воєнного стану, а також еміграцією працездатного населення. Як наслідок, місцеві бюджети недоотримують значні обсяги податкових надходжень (зокрема, ПДФО, податку на прибуток, єдиного податку тощо);
- ПДФО за найманих працівників сплачується податковим агентом за місцем працевлаштування, а не за місцем проживання, що негативно впливає на фінансову спроможність невеликих громад, адже мешканці таких громад працюють, переважно, у великих містах;
- неефективне управління значною частиною майна що знаходиться у комунальній власності територіальних громад У власності громад знаходиться значна кількість об'єктів (заводи, туристичні бази, склади, недобудови тощо), які не використовуються, або використовуються не ефективно;
- відсутність чіткої стратегії розвитку місцевих бюджетів, нарощування їх фінансової спроможності та автономії, яка б стала наступним етапом в реформі децентралізації. Національна стратегія доходів до 2030 року лише частково розкриває питання нарощування фінансової спроможності місцевих бюджетів через покращення системи адміністрування місцевих податків, а Дорожня карта децентралізації не є повноцінним стратегічним документом в контексті досягнення фінансової автономії місцевих бюджетів, хоча може бути використана за основу.

На основі виокремлених факторів, що негативно впливають на процес формування доходів місцевих бюджетів, можемо запропонувати низку рекомендацій для їх подолання:

- окрім повернення середньострокового бюджетного планування, необхідно запровадити на місцевому та державному рівні довгострокове планування (5-10 років), яке лягатиме в основу стратегій розвитку як на місцевому, так і на державному рівні, та сприятиме забезпеченню принципу самостійності, збалансованості, та інших принципів бюджетної системи України. Довгострокове планування також дозволить вести більш обґрунтовану бюджетну та податкову політику;
- напрацювання максимально збалансованої політики мобілізації населення, яка дозволить зменшити масштаби кризи на ринку праці, та запобігти стагнації економіки;
- провести детальний аналіз та моделювання механізму зарахування ПДФО за місцем проживання платника податків, та дослідити доцільність такого рішення (таке рішення є в переліку завдань реформи децентралізації на 2025р.) [4];
- розширити перелік майна комунальної власності, яке може бути об'єктом малої приватизації, або здане у довгострокову оренду. Продаж такого майна не лише принесе доходи від безпосереднього продажу, але й може створити нові робочі місця, податки з яких в свою чергу також наповнюватимуть місцеві бюджети;
- розширити програми підтримки та стимулювання малого та середнього бізнесу на місцевому рівні, зокрема через програми відшкодування ставок за кредитами, грантову підтримку тощо;
- розробити стратегію розвитку місцевих бюджетів, яка передбачатиме чіткі кроки для досягнення фінансової спроможності та автономії місцевих бюджетів, опиратиметься на фінансові розрахунки та довгострокові прогнози місцевих бюджетів, що в свою чергу робитиме більш прогнозованими рішення як окремих ОМС, так і державну бюджетну та податкову політику в цілому.

Таким чином, процес формування доходів місцевих бюджетів України виявився доволі стійким до викликів, пов'язаних із повномасштабною війною на території держави. Однак, даний процес відбувається під впливом безпрецедентної кількості негативних факторів. Мінімізація впливу цих факторів може розкрити значні резерви зростання доходів місцевих бюджетів, що сприятиме соціально-економічному зростанню не лише окремих територій, а й держави загалом. Саме тому нами запропоновано низку рекомендацій, які можуть бути враховані при розробці стратегій з розвитку місцевих бюджетів. Проте, даний напрямок є дуже динамічним, що зумовлює потребу постійного його дослідження, та пошуку шляхів адаптації та удосконалення.

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 №2456-VI: (поточна редакція станом на 21.09.2024р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/conv#n1394> (дата звернення: 12.11.2024);
2. Вебпортал Open budget. Доходи місцевих бюджетів. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes> (дата звернення: 12.11.2024р.);
3. Верховна Рада прийняла за основу проект Закону про відновлення середньострокового планування для місцевих бюджетів. Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-verkhovna-rada-pryiniata-za-osnovu-proekt-zakonu-pro-vidnovlennia-serednostrokovoho-planuvannia-dlia-mistsevykh-biudzhetiv> (дата звернення: 12.11.2024р.);
4. Реформа децентралізації. Дорожня карта. Міністерство інфраструктури України. URL: <https://mtu.gov.ua/content/reforma-decentralizacii-dorozhnya-karta.html> (дата звернення: 12.11.2024р.);
5. Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 р. № 1218-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/nps/pro-skhvalennia-natsionalnoi-stratehii-dokhodiv-do-2030-s1218-271223> (дата звернення: 12.11.2024р.).

Свіргун А.Р.

аспірант кафедри міжнародних економічних відносин

Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна

Орехова Т.В.

Доктор економічних наук, професор, декан економічного факультету

Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

В умовах зростаючих екологічних і пов'язаних із ними соціальних та економічних проблем на транснаціональному рівні вагомим є дієва реалізація концепції сталого розвитку. Парадигма сучасного глобального соціально-економічного розвитку ґрунтується на формуванні синергетичного взаємозв'язку між економічними, соціальними та екологічними факторами. За таких умов, актуалізується питання щодо ефективної та дієвої реалізації цілей сталого розвитку, що спрямовані на гармонізацію суспільних процесів з метою забезпечення якісного рівня життя населення у поєднанні із збереженням та відновлення природних екосистем.

Концепція сталого розвитку є важливим елементом у формуванні конкурентної та стійкої економіки. Відповідно до цього, реалізація принципів та досягнення цілей сталого розвитку як на макроекономічному рівні, так і на мікроекономічному потребує відповідного якісно сформованого інституційного середовища та дієвих інструментів фінансування [3]. Варто зазначити, що формування нормативного-правового забезпечення та фінансового інструментарію сталого розвитку відбувається відповідно до темпів та динаміки суспільно-економічного розвитку країн.

За оцінками ООН, фінансові потреби для забезпечення реалізації цілей сталого розвитку становлять від 5 до 7 трильйонів доларів США на рік [1]. Бездефіцитне фінансування даного напрямку можливе лише за умови якісно сформованого фінансового інструментарію.

Також вагомого значення у цьому контексті набуває інституційне середовище та нормативно-правова база із урахуванням відповідних стандартів формування сталого фінансового сектору.

Система інституційних засад фінансування сталого розвитку включає в себе сукупність організацій, нормативно-правових механізмів та політик, які сприяють ефективному акумулюванню, розподілі і використанні фінансових ресурсів для досягнення цілей та принципів сталого розвитку. Система інституційних засад включає наступні ключові елементи: міжнародні інституції (Організація об'єднаних націй, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Глобальний екологічний фонд); національні інституції (уряди та міністерства країн, центральні банки, агенції з управління природними ресурсами); громадські та приватні організації (неприбуткові організації та благодійні фонди, приватні корпорації, фінансові установи); публічно-приватне партнерство (спільне управління ресурсами із використанням екологічних технологій задля досягнення довгострокових цілей); регіональні платформи (Азіатський банк розвитку та Африканський банк розвитку).

Нормативно-правова база системи фінансування сталого розвитку включає в себе міжнародні угоди, національне законодавство, регуляторні акти та спеціальні політики, що сприяють ефективному використанню та контролю за фінансовими ресурсами в частині досягнення цілей сталого розвитку. Основними нормативно-правовими актами є: Цілі сталого розвитку (2015 р.), Паризька кліматична угода (2015 р.), Монтеррейський консенсус (2002), Директиви ЄС щодо сталого фінансування. Варто зазначити, що формування нормативно-правової бази фінансування сталого розвитку є адаптивним процесом, що враховує поточний рівень життя населення, соціальне забезпечення населення та кліматичні зміни [1].

Питання фінансового забезпечення сталого розвитку є актуальним в контексті наявності достатніх фінансових ресурсів задля уможливлення реалізації принципів сталого розвитку в усіх країнах. Станом на тепер, значна кількість країн лише частково використовують або ж повністю не використовують концепцію сталого розвитку у національній економіці. Така тенденція пов'язана із обмеженістю фінансових ресурсів та здійснення додаткових витрат. Відповідно до цього, варто зазначити, що запровадження та реалізація дієвих інструментів фінансування сталого розвитку є важливим чинником дотримання принципів сталого розвитку усіма країнами у перспективі.

Фінансовий інструментарій забезпечення сталого розвитку є досить складним та диверсифікованим в частині залучення інвестицій. Також варто зазначити, що у питаннях фінансування сталого розвитку вагомого значення набуває держава. Органи влади здійснюють діяльність щодо стимулювати та підвищити інвестиційну привабливість економічної діяльності в екологічній та соціальній сферах суспільства. Серед фінансових інструментів сталого розвитку найбільш поширеними є інвестиційні проекти, інвестиційні фонди, венчурне фінансування, випуск облігацій підприємствами та державою тощо [5].

Особливістю інвестиційних проектів як інструменту досягнення сталого розвитку є їх направленість не лише на досягнення фінансових результатів, а й на отримання конкретних соціальних або екологічних ефектів. Тобто, визначається не тільки фінансовий результат, але й соціальний або екологічний вплив інвестицій. Станом на тепер, вагомим є створення інвестиційних фондів, які спеціалізуються на реалізації проектів у сфері екології та сталого розвитку та сприяють забезпеченню збереження навколишнього середовища.

Інвестиції із високим рівнем ризиковості, зокрема, венчурне фінансування, є важливим інструментом залучення фінансових потоків до реалізації цілей сталого розвитку. Висока ризиковість такої діяльності пов'язана із інвестуванням у стартапи та нові компанії, які зосереджуються на вирішенні екологічних, соціальних і управлінських (ESG) проблем. Це фінансування сприяє розвитку інноваційних рішень у галузях, що підтримують сталий розвиток.

Станом на тепер, вагомим джерелом акумуляції фінансових ресурсів є емісія цінних паперів, які спрямовуються на фінансування сталого розвитку. Емісія цінних паперів відбувається компаніями або державою для фінансування проектів, спрямованих на

зменшення викиду шкідливих речовин, використання відновлювальних джерел енергії та інші екологічно чисті ініціативи. Такими цінними паперами є зелені облігації [2]. Також в умовах сьогодення особливої уваги набувають «зелені» кредити, «зелена» сек'юритизація, «зелене» страхування та «зелений» лізинг.

Також особливої актуальності набуває карбонове фінансування, що являє собою торгівлю квотами на викиди парникових газів [4]. Компанії купують або продають права на викиди, стимулюючи скорочення забруднення. У цьому напрямку також відбувається оподаткування підприємств за надмірні викиди вуглекислого газу за підвищеними ставками.

Отже, запровадження та реалізація цілей сталого розвитку є невід'ємним фактором розвитку суспільства. Проте, станом на тепер, спостерігається певна нерівність у країнах світу щодо можливості залучення фінансових ресурсів до реалізації цілей сталого розвитку. Це пояснюється тим, що потреби у фінансуванні сталого розвитку зростають, а можливості не всіх національних економік можуть в повній мірі відповідати зростаючим потребам. Зважаючи на це, формується певний бар'єр між соціально-економічним та екологічним розвитком країн. Задля унеможливлення такої ситуації, важливим є: посилення співпраці в галузі розвитку та інвестиції в сталий розвиток на транснаціональному рівні; розвиток міжнародного співробітництва та взаємозв'язків в галузі сталого розвитку; вивчення кращого досвіду та імплементація дієвих практик країн, де побудований ефективний механізм фінансування сталого розвитку; удосконалення та постійна адаптація інституційного середовища, відповідно до нових викликів; збільшення джерел для залучення коштів у приватний сектор і ширше використовувати інноваційні інструменти фінансування. Вищезазначені напрями є дієвими механізмами формування системи сталих фінансів та у перспективі унеможливають нерівність між країнами в частині досягнення цілей сталого розвитку.

1. Department of Economic and Social Affairs. United Nations. URL: <https://sdgs.un.org/>
2. European Commission. European green bond standard. 2023. URL: <http://surl.li/npnbz>
3. Financing a sustainable European economy: Final Report. The High-Level Expert Group on Sustainable Finance, 2018. 99p.
4. Numan U., Ma B., Sadiq M., Bedru H. D., Jiang C. The role of green finance in mitigating environmental degradation: Empirical evidence and policy implications from complex economies. *Journal of Cleaner Production*. 2023. Vol. 400. May. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.136693>
5. Trushkina H., Boiarko I. Green Finance In The Context Of The Concept Of Sustainable Development: Bibliometric And Trend Analysis. *Society. Economy. Digitalization*, 2024. 1(1), 13–28. <https://doi.org/10.31379/Sed.1.1.2024.7>

Синчак В. П.

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, Україна

Бачмага Д. А.

здобувачка вищої освіти першого бакалаврського рівня за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, Україна – м. Ландсгут, Баварія, Німеччина

ЕКОЛОГІЧНЕ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА НІМЕЧЧИНІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У системі податкового регулювання природно-ресурсного потенціалу в Україні та Німеччині важливе місце відводиться екологічному оподаткуванню. Дієвим інструментом у податкових системах двох країн є екологічний податок, який дозволяє стимулювати підприємства та громадян до збереження природних ресурсів і зниження рівня забруднення

довкілля. Тож основна функція екологічного податку – не лише фіскальна, а, у першу чергу, регульовальна. Саме вона сприяє переходу до екологічно чистих технологій та цивілізованих практик забруднення. У цьому сенсі екологічний податок спрацьовує як своєрідний податковий інструмент резильєнтності (здатність до відновлення), завдяки фінансовому впливу на регулювання природно-ресурсного потенціалу. Натомість податок встановлює пряму залежність між рівнем забруднення та обсягом фінансових витрат підприємств та/або фізичних осіб.

Останні два критерії (рівень забруднення та обсяг фінансових витрат) досягаються завдяки важливому принципу, який найбільш притаманний для екологічного оподаткування: «Хто забруднює – той і платить». Відмінність полягає лише у тім, скільки кожний забруднювач платить та за які саме види забруднення здійснюється оплата у тій чи іншій країні. Адже «Планета Земля» – це спільний будинок, в якому проживають усі її мешканці, незалежно від географічного розташування країн. І тому найбільш справедливим екологічне оподаткування стане тоді, коли кожний житель (суб'єкт господарювання та/або фізична особа) нашого спільного будинку «Планета Земля» сплачуватиме однакові суми екологічного податку за тотожні види, одні і ті ж обсяги забруднення та концентрацію шкідливості тощо.

З огляду на наведене вище, виникає необхідність здійснити порівняльний аналіз функціонування механізмів екологічного оподаткування в Україні та Німеччині як найбільш розвинутій країні Європейського Союзу. Таке порівняння важливе на етапі реалізації переговорної рамки (затвердженої 21 червня 2024 року державами-членами ЄС) про вступ України до ЄС. Індикатором цих переговорів є критерії, яких необхідно досягти, зокрема і в питаннях екологічного оподаткування. Означене актуалізує тему публікації та визначає її мету. Екологічне оподаткування в Україні впроваджено через екологічний податок, що охоплює такі сфери, як викиди в атмосферу, скиди у водні об'єкти, розміщення відходів і викиди CO₂. Відповідно до Податкового кодексу України (далі – ПК України), екологічний податок є важливою складовою системи податкових платежів, що призначені регулювати використання природних ресурсів та вплив на навколишнє середовище. Згідно з розділом XIV ПК України, екологічний податок встановлюється на основі кількості забруднення довкілля, що створюється в результаті діяльності суб'єктів господарювання.

Кошти, які зібрані від екологічного податку в Україні, повинні спрямовуватися на фінансування екологічних проєктів, зокрема, на заходи зі збереження навколишнього середовища, очищення води, повітря та ґрунтів, а також на відновлення природних ресурсів. Однак на практиці кошти, що мають спрямовуватися на природоохоронні заходи, часто використовуються для покриття інших потреб місцевих бюджетів. Тому вплив податку на екологічний стан та поведінку бізнесу залишається недостатньо відчутним.

У табл. 1 наведено динаміку планових та фактичних показників надходжень екологічного податку в Україні протягом 2021-2023 років. Згідно з даними табл. 1, екологічний податок в Україні демонструє значні коливання у виконанні річного плану. Так у 2021 році показник виконання становив 105,91%, що перевищило уточнений план. У 2022 році відбулося зниження до 66,50%, що свідчить про суттєве недовиконання, спричинене російською агресією. Проте у 2023 році виконання перевищило планові показники, склавши 135%. Це вказує на покращення надходжень екологічного податку в досліджуваному 2023 році.

Таблиця. 1. Стан надходжень екологічного податку в Україні у 2021–2023 рр. (млн грн)

Показники	Роки			Темп зростання (зниження) 2023/2021рр. (%)
	2021	2022	2023	
Початковий річний план	3 697.0	4 995.7	2 716.7	73,48
Уточнений річний план	3 697.0	4 995.7	2 716.7	73,48
Виконано за період	3915,8	3 322.3	3 667.8	93,67
Виконання до уточненого річного плану, %	105.91	66.50	135.00	-

Джерело: систематизовано та доповнено за даними [2].

Наведені дані у табл. 1 дозволили встановити рівень виконання запланованих обсягів надходжень та виявити тенденції щодо перевищення або недовиконання річних планів. Серед означених питань слід наголосити на низьких ставках екологічного податку, що також обмежують ефективність податкових інструментів у стимулюванні екологічних змін в Україні.

Для порівняння відзначимо підходи до екологічного оподаткування у Німеччині. У цій країні впроваджено комплексну систему екологічного оподаткування, зорієнтовану на сталий розвиток. Екологічне оподаткування в Німеччині охоплює ширший спектр податків, таких як вуглецевий податок, енергетичний податок, податок на транспортні засоби. Німецький уряд активно стимулює декарбонізацію через зростаючий вуглецевий податок, який із часом збільшується, чим стимулює перехід на більш екологічні технології [4].

У табл. 2 наведено порівняння основних аспектів екологічного оподаткування в Україні та Німеччині. Види податків у двох країнах відображають різницю у підходах до стимулювання екологічної відповідальності та вплив на довкілля.

Таблиця 2. Деякі аспекти екологічного оподаткування в Україні та Німеччині

Види податків і стимулів	Україна	Німеччина
Податок на викиди CO ₂	Введено податок на викиди CO ₂ для підприємств, але ставки значно нижчі, ніж у Німеччині	Високий вуглецевий податок, ставки збільшуються з часом для стимулювання декарбонізації
Торгівля викидами	Система торгівлі викидами в процесі впровадження, має обмежене покриття	Європейська та національна системи торгівлі викидами, що активно функціонують
Податок на енергетику	Відсутній єдиний податок на енергію; існують акцизи на окремі види палива	Податок на енергетику (раніше податок на нафту), включає різні види палива
Податок на електроенергію	Включено в загальну структуру податків на підприємства, однак відсутній як окремий податок	Окремий податок на електроенергію для стимулювання переходу на відновлювальні джерела енергії
Податок на транспортні засоби	Існує акцизний податок на авто, але екологічні вимоги є менш жорсткими	Податок на автотранспорт із врахуванням екологічності транспортних засобів
Авіаційний збір	Відсутній або обмежений (діє тільки збір за певні види міжнародних авіаперевезень)	Авіаційний податок, спрямований на зниження використання авіатранспорту, як екологічно шкідливого
Податок на утилізацію відходів	Існують збори за утилізацію небезпечних відходів, але загальні екологічні вимоги є меншими	Обов'язкові збори на утилізацію відходів, спрямовані на відповідальне поводження з відходами
Стимули для екологічного транспорту	Відсутні або в стадії розробки, низький рівень підтримки електромобілів	Податкові пільги та субсидії для електромобілів, особливо в професійній сфері
Стимули для зеленої енергетики	Деякі пільги для виробників "зеленої" енергії, однак вони обмежені	Активна підтримка відновлювальної енергетики, включаючи субсидії та пільги
Інвестиції в зелені технології	Державна підтримка наукових досліджень в цій сфері є обмеженою	Значні інвестиції в наукові дослідження в галузі зелених технологій
Вплив на надходження до бюджету	Невеликий вплив через низькі ставки екологічних податків	Суттєва частина бюджетних надходжень, яка використовується для фінансування екологічних проєктів

Джерело: систематизовано та доповнено за даними [3 - 4].

З порівняння видно, що Німеччина застосовує комплексніші та жорсткіші заходи екологічного оподаткування, активно стимулюючи інновації та перехід на зелені технології. Україна поступово впроваджує екологічні податки, але для досягнення значних результатів у захисті довкілля потрібні додаткові кроки й підвищення екологічних вимог.

У Німеччині реалізовано ряд заходів, спрямованих на запровадження принципу «платить забруднювач», що стало важливим аспектом екологічного оподаткування. Один із таких заходів – авіаційний податок, який покладає податкове навантаження на авіаперевезення, вважаючи їх екологічно шкідливим видом транспорту. Це сприяє зниженню використання авіаційного транспорту, який є значним джерелом викидів парникових газів. Також в країні запроваджено екологічні збори за утилізацію відходів, що стимулює підприємства до відповідального поводження з відходами [2].

Крім того, система квот на викиди парникових газів та підвищені ціни на викиди CO₂ роблять використання викопного пального дорожчим, що підштовхує до переходу на більш чисті джерела енергії (зелену енергію). Німеччина також активно підтримує електричну мобільність, надаючи субсидії та податкові пільги для електромобілів, особливо в професійній сфері. З метою зменшення використання авіаперевезень країна знизилу ставку ПДВ на залізничні квитки на далекі відстані, що підвищує привабливість залізничного транспорту як альтернативи.

Окрім того, Німеччина також інвестує в розробку зелених технологій і навіть розглядає можливість зниження ПДВ на рослинні продукти для підтримки сталого харчування. Частина коштів, отриманих від екологічних податків, направляють на розвиток відновлюваної енергетики. Завдяки цим заходам країна суттєво знизилу рівень викидів парникових газів і скоротила залежність від викопних видів палива, демонструючи успішний приклад екологічного оподаткування для збереження довкілля та стимулювання інновацій.

Отже, екологічне оподаткування є важливим інструментом у державному регулюванні клімату та збереженні довкілля, особливо в умовах сучасних викликів. Досвід Німеччини показує ефективність комплексного підходу, що включає різні податки та стимули для екологічних технологій, переходу на відновлювану енергетику та скорочення забруднення. В Україні екологічне оподаткування перебуває на початковій стадії розвитку. Незважаючи на запроваджені податки на забруднення, їхні ставки залишаються низькими, а фінансування екологічних проєктів із зібраних коштів – обмеженим. Для досягнення відчутних результатів Україні варто підвищити ставки та вдосконалити механізми використання екологічного податку.

1. Державний веб-портал бюджету для громадян URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes> (дата звернення 14.11. 2024 року).

2. Податок і Net Zero: як порівняти політики екологічного оподаткування в окремих країнах? URL: <https://www.bdo.ua/uk-ua/insights-2/information-materials/2022/tax-and-net-zero-how-do-green-tax-policies-in-individual-countries-compare>(дата звернення 14.11. 2024 року).

3. Umweltökonomische Gesamtrechnungen. **Steuern und weitere Abgaben.** URL: <https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Umwelt/UGR/steuern-weitere-abgaben/inhalt.html#408482> (дата звернення 14.11. 2024 року).

Синявський В.В.

здобувач ступеня доктора філософії

ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ ДВОКОМПОНЕНТНОГО РІШЕННЯ (TWO-PILLAR SOLUTION) ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ПОДАТКОВИХ ПРОБЛЕМ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ЦИФРОВІЗАЦІЄЮ ЕКОНОМІКИ

Боротьба з розмиванням податкової бази та виведенням прибутку з-під оподаткування є загальносвітовим процесом, до якого залучені міжнародні організації (зокрема, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Організація Об'єднаних Націй (ООН) та ін.), а також уряди держав в особі органів виконавчої влади, відповідальних за формування і реалізацію фінансової та податкової політики. Найбільш комплексна робота у цьому напрямку здійснюється робочими групами та структурами ОЕСР, яка разом з представниками Групи двадцяти (G20) розробила План протидії розмиванню податкової бази та виведення прибутку з-під оподаткування (План дій BEPS) [1], прийнятий у 2015 році.

Водночас кроки Плану дій BEPS не змогли повною мірою охопити весь спектр проблем розмивання податкової бази та виведення прибутку з-під оподаткування, тож ОЕСР та G20 продовжили активну роботу над створенням нових глобальних ініціатив у сфері міжнародного оподаткування, які кристалізувалися у Двокомпонентне рішення (Two-Pillar Solution) для вирішення податкових проблем, пов'язаних з цифровізацією економіки.

За результатами 15-го пленарного засідання Інклюзивної платформи ОЕСР/G20 (10-12 липня 2023 року) понад 130 країн (зокрема, і Україна) схвалили Підсумкову заяву щодо Двокомпонентного рішення для вирішення податкових проблем, пов'язаних з цифровізацією економіки (Outcome Statement on the Two-Pillar Solution to Address the Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy) [2]. Таким чином, Україна як член Інклюзивної платформи ОЕСР/G20 приєдналася до ініціативи ОЕСР щодо впровадження Двокомпонентного рішення (Two-Pillar Solution). Основу Двокомпонентного рішення (Two-Pillar Solution) складають глобальні ініціативи ОЕСР у сфері міжнародного оподаткування Pillar 1 та Pillar 2, які покликані удосконалити наявні механізми боротьби з розмиванням податкової бази та виведенням прибутку з-під оподаткування.

Ініціатива Pillar 1 включає в себе такі компоненти:

1) Amount A (Сума А) – застосовується до міжнародних груп компаній (МГК) з консолідованою річною виручкою понад 20 млрд євро та рентабельністю понад 10 % і включає в себе частку прибутку МГК (25 %) (так званий «надприбуток»), що розподіляється між юрисдикціями, де генерується принаймні 1 млн євро виручки МГК (або 250 тис євро виручки для юрисдикцій з ВВП менше 40 млрд євро) (так звані «ринкові юрисдикції»);

2) Amount B (Сума В) – сума фіксованої винагороди за базові функції маркетингу та дистрибуції (оптова дистрибуція товарів, включаючи комісіонерів та торгових агентів), які виконуються платником податків в «ринковій юрисдикції».

Оскільки ОЕСР досі працює над досягненням глобального консенсусу щодо правила Суми А (Amount A) Pillar 1, деякі країни здійснюють односторонні заходи для захисту своєї податкової бази, наприклад, шляхом запровадження податків на цифрові послуги (Digital Service Tax) [3]. В Україні, зокрема, здійснюється оподаткування ПДВ операцій з постачання нерезидентами електронних послуг фізичним особам відповідно до положень Закону України від 03.06.2021 № 1525-ІХ (так званий «податок на Google»).

Для впровадження правила Суми А (Amount A) Pillar 1 в Україні необхідно:

- приєднатися до Багатосторонньої Конвенції (MLC) щодо запровадження правила Amount A (Сума А) Pillar 1 (опублікована на офіційному вебсайті ОЕСР у 2023 році);

- внести зміни до Податкового кодексу України (ПКУ) в частині оподаткування надприбутків МГК з консолідованою річною виручкою понад 20 млрд євро та рентабельністю понад 10 %, якщо в Україні генерується принаймні 1 млн євро виручки такої МГК.

Потенційне запровадження Україною правила Суми А (Amount A) Pillar 1 дозволить отримати додаткові обсяги податкових надходжень за рахунок перерозподілу прав на оподаткування прибутку великих МГК, а саме Google, Facebook, Apple, продукцією, послугами та сервісами яких користується чимало українців, генеруючи прибутки таких МГК.

Другим компонентом ініціативи Pillar 1 є правило Суми В (Amount B), яке покликано спростити застосування правил трансфертного ціноутворення щодо базових операцій маркетингу та оптової дистрибуції товарів, а саме придбання товарів у пов'язаної особи-нерезидента та їх дистрибуція на користь третіх осіб, пропонуючи фіксовані значення показників рентабельності залежно від особливостей діяльності дистриб'ютора без необхідності проведення порівняльного дослідження з метою встановлення відповідності умов таких операцій принципу «втягнутої руки». Правило Суми В (Amount B) Pillar 1 може бути застосовано до всіх платників податків, на яких поширюються правила трансфертного ціноутворення, без конкретних порогових значень. У лютому 2024 року ОЕСР опублікувала на своєму офіційному вебсайті Звіт щодо особливостей застосування правила Суми В (Amount B) Pillar 1 [4]. Для впровадження правила Суми В (Amount B) Pillar 1 в Україні необхідно внести зміни до ПКУ в частині правил трансфертного ціноутворення. Потенційне запровадження Україною правила Суми В (Amount B) Pillar 1 дозволить спростити дотримання платниками податків, які підпадають під дію правила, принципу «втягнутої руки» та оптимізує роботу податкових органів у сфері контролю за такими операціями.

Наступною складовою Двокомпонентного рішення (Two-Pillar Solution) є ініціатива Pillar 2, яка включає в себе такі компоненти:

1) GloBE (глобальний мінімальний податок) – застосовується до МГК з консолідованою річною виручкою понад 750 млн євро з метою оподаткування прибутку таких МГК в усіх юрисдикціях, де вони здійснюють свою діяльність, за ефективною податковою ставкою 15 %.

2) Subject to Tax Rule (STTR) – правило, яке дозволить оновити положення угод про уникнення подвійного оподаткування в частині оподаткування внутрішньогрупових доходів (зокрема, проценти, роялті, страхові платежі) на рівні держави джерела доходів, якщо такі доходи підлягають оподаткуванню в державі резидентства за ставкою менше 9 %.

Впродовж 2021-2024 рр. ОЕСР опублікувала на своєму офіційному вебсайті пакет матеріалів щодо запровадження правила GloBE [5], а саме модельні правила, адміністративні рекомендації, коментарі, ілюстративні приклади, форму декларації GloBE Information Return (GIR), посібник з імплементації та інші матеріали.

Правило GloBE може бути застосовано:

- до дочірніх компаній МГК в Україні, які оподатковуються за ефективною ставкою нижче 15 % (наприклад, платники єдиного податку III та IV групи (юридичні особи), резиденти «Дія Сіті», учасники індустріальних парків, тобто підприємства, які мають пільги з податку на прибуток підприємств);

- до материнських компаній МГК в Україні, які отримують право на додаткові суми податків, за умови, якщо їх дочірні компанії будуть оподатковуватись в своїх юрисдикціях за ефективною ставкою нижче 15 %.

Для того, щоб право на оподаткування згідно з правилом не переходило до інших юрисдикцій, необхідно внести відповідні зміни до ПКУ в частині оподаткування підприємств, які підпадають під дію правила GloBE, до рівня ефективної ставки 15 % (так званий QDMTT (Qualifying Domestic Minimum Top-Up Tax) – кваліфікований національний мінімальний додатковий податок), що принесе додаткові податкові надходження до державного бюджету України. Водночас платники податку на прибуток підприємств та єдиного податку III та IV групи (юридичні особи), які не підпадають під критерії, передбачені правилом GloBE, будуть

оподатковуватися відповідно до чинних правил оподаткування, передбачених положеннями ПКУ. Для впровадження правила GloBE в Україні необхідно:

- внести зміни до ПКУ в частині оподаткування підприємств, які є платниками податку на прибуток підприємств і єдиного податку III та IV групи (юридичні особи) та підпадають під дію правила, до рівня ефективної ставки 15 %;
- внести зміни до Податкової декларації з податку на прибуток підприємств;
- внести зміни до форми та Порядку складання Повідомлення про участь у МГК;
- запровадити форму Декларації глобального мінімального податку (GloBE Information Return – GIR).

Країни-члени Європейського Союзу (ЄС) у грудні 2022 року прийняли Директиву Ради (ЄС) (Council Directive (EU) 2022/2523) щодо імплементації глобального мінімального податку (GloBE) в межах ініціативи Pillar 2 [6]. Таким чином, Україна з метою вступу до ЄС буде зобов'язана також прийняти зазначену Директиву, яка поширюється не лише на МГК, але й на великі національні групи компаній (large-scale domestic groups) (НГК).

Другим компонентом ініціативи Pillar 2 є правило Subject to Tax Rule (STTR). Суть правила – якщо внутрішньогрупові доходи оподатковуються в державі резидентства за ставкою 5 %, тоді держава джерела доходів матиме право на додатковий податок з доходів нерезидента за ставкою 4 %. Водночас правило STTR не застосовується, якщо у державі джерела вже було реалізовано право на податок з доходів нерезидента за ставкою вище 9 %. Дія правила поширюватиметься на платників податків, які виплачують внутрішньогрупові доходи за операціями з нерезидентами-пов'язаними особами, та на яких поширюється дія укладених Україною угод про уникнення подвійного оподаткування.

Для впровадження правила STTR в Україні необхідно приєднатися до Багатосторонньої Конвенції (STTR MLI). Водночас буде доступна можливість доповнення положень угод про уникнення подвійного оподаткування правилом STTR шляхом проведення двосторонніх переговорів між юрисдикціями.

19 вересня 2024 року делегація Міністерства фінансів України взяла участь у церемонії підписання Багатосторонньої Конвенції (STTR MLI) країнами-учасниками Інклюзивної платформи ОЕСР/G20 щодо BEPS, під час якої було повідомлено про зацікавленість у приєднанні до Багатосторонньої Конвенції (STTR MLI) та про намір завершити всі необхідні внутрішньодержавні процедури, необхідні для приєднання до цієї угоди [7].

Варто зазначити, що впровадження в Україні правил щодо Двокомпонентного рішення (Two-Pillar Solution) офіційно закріплено у підрозділі 4.3.3(с) Національної стратегії доходів до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 № 1218-р, та має бути здійснено протягом 2024-2027 років [8].

Таким чином, Двокомпонентне рішення (Two-Pillar Solution) для вирішення податкових проблем, пов'язаних з цифровізацією економіки є важливим етапом у розвитку правил міжнародного оподаткування. Імплементація Україною глобальних ініціатив ОЕСР у сфері міжнародного оподаткування Pillar 1 та Pillar 2 забезпечить відповідність податкового законодавства України кращим світовим стандартам та створить умови для збільшення обсягів податкових надходжень до державного бюджету України.

1. Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting. URL: https://www.oecd.org/en/publications/action-plan-on-base-erosion-and-profit-shifting_9789264202719-en.html

2. Outcome Statement on the Two-Pillar Solution to Address the Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy. URL: <https://www.oecd.org/en/about/news/announcements/2023/07/outcome-statement-on-the-two-pillar-solution-to-address-the-tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy-july-2023.html>

3. Digital Services Taxes in Europe, 2024. URL: <https://taxfoundation.org/data/all/eu/digital-tax-europe-2024/>

4. Pillar One - Amount B. URL: https://www.oecd.org/en/publications/pillar-one-amount-b_21ea168b-en.html

5. Global Anti-Base Erosion Model Rules (Pillar Two). URL: <https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/global-minimum-tax/global-anti-base-erosion-model-rules-pillar-two.html>

6. Council Directive (EU) 2022/2523 of 14 December 2022 on ensuring a global minimum level of taxation for multinational enterprise groups and large-scale domestic groups in the Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2523/oj>

7. Мінфін та ДПС обговорили з ОЕСР та МВФ прогрес виконання Національної стратегії доходів. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/the_delegation_of_the_ministry_of_finance_of_ukraine_and_the_state_tax_service_of_ukraine_took_part_in_meetings_with_representatives_of_the_organisation_for_economic_co-operation_and_development-4803

8. Національна стратегія доходів до 2030 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf

Сокальський А. О.

здобувач вищої освіти на першому освітньому рівні за спеціальністю фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

Науковий керівник: д.е.н., професор Віктор Синчак

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, Україна

ІНВЕСТУВАННЯ В ОБЛІГАЦІЇ ВНУТРІШНЬОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЗИКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Основними надходженнями до бюджету держави є податки та збори. Однак із початком повномасштабної війни постала проблема в пошуку нових джерел фінансування бюджету. Саме тому суттєвого значення в умовах війни починають набирати облігації внутрішньої державної позики (далі - ОВДП). Облігації внутрішньої державної позики – це державні цінні папери, що розміщуються на внутрішньому фондовому ринку [1]. Особливістю купівлі ОВДП є те, що отримані кошти надходять до Державного бюджету України для фінансування оборони в умовах воєнного стану. Тому надзвичайно важливо дослідити та обґрунтувати як інвестування в облігації внутрішньої державної позики допоможуть підтримати економіку країни та посилити обороноздатність країни.

Дослідженням облігацій внутрішньої державної позики займалися українські вчені та економісти, зокрема Вівчар О. Й., Дацко О. Р. [1], Лагодієнко В. В., Костилян В. А. [3], Федевич Л. С. та Ливдар М. В. [6] та інші автори. Однак актуальність даної тематики в умовах тривалості російсько-української війни не зменшується.

Для підтримки бюджету та фінансування потреб армії, держава надала можливість юридичним та фізичним особам придбати ОВДП. Останні можна купити у банків як первинних дилерів та ліцензованих брокерів. Стосовно загальної інформації про купівлю, то її можна знайти на офіційному сайті [2]. Аукціони з продажу військових облігацій проводяться Мінфіном щовівторка. У ході першого аукціону (відбувся 1 березня 2022 року) з продажу військових облігацій 1 березня Україна залучила 8 млрд грн терміном на рік [3].

Придбання військових облігацій має низку переваг серед інших варіантів інвестування. Повернення коштів повністю гарантується державою, що дозволяє інвестувати без ризику, окрім як оголошення державою дефолту. Суттєвою перевагою військових ОВДП, є те, що відповідно до Податкового кодексу України відсотковий дохід та інвестиційний прибуток, отримані від інвестування в державні облігації не включається до оподаткованого доходу. Причому, згідно із постановою Правління НБУ від 23.03.2022 № 60 для інвестування в військові облігації не потрібно надавати довідку про походження грошей, що значно спрощує та прискорює процес. Номінальна вартість однієї облігації - 1000 грн/ 1000 дол США/ 1000 євро. Ще однією перевагою є та, що з'явилася можливість швидко придбати облігації через застосунок "Дія" [2].

Як зазначено вище, інвесторами в ОВДП можуть бути різні суб'єкти, в тому числі фізичні особи. Дані щодо ОВДП, що перебувають у власності фізичних осіб, відображенні у таблиці 1.

Таблиця 1. ОВДП, які знаходяться в обігу за номінально-амортизаційною вартістю (млрд. грн.)

Роки	Вартість ОВДП у власності фізичних осіб	Частка вартості ОВДП фізичних осіб в загальній вартості, %	Відношення вартості ОВДП у власності фізичних осіб до минулого року, %	Загальна вартість ОВДП	Відношення вартості ОВДП до минулого року, %
31.12.2021	25,1	2,37	-	1060,7	-
30.12.2022	30,2	2,17	20,31	1388,0	30,86
29.12.2023	53,0	3,34	75,55	1586,1	14,27
22.11.2024	70,5	3,94%	33,02	1786,5	12,63

Джерело: розроблено за даними [2].

Як видно з даних табл. 1, станом на 22.11.2024 року 3,94% усіх облігацій внутрішньої державної позики знаходиться у власності фізичних осіб, що становить 70,5 млрд. грн. Після початку повномасштабного вторгнення частка ОВДП у власності фізичних осіб постійно зростала. Загалом із кінця 2022 року вартість ОВДП зросла у 1,28 раза, а у фізичних осіб у 2,33, що збільшило частку практично вдвічі

Станом на 1 липня 2024 року обсяг військових облігацій внутрішньої державної позики у власності нерезидентів становив 9 299,3 млн грн, 24,8 млн дол. США та 0,1 млн євро. Із офіційних джерел відомо, що з початку повномасштабної війни до 30 червня 2024 року урядом на первинних аукціонах було залучено більше ніж 1 069 млрд грн в еквіваленті: 731 644,6 млн грн, 6 788,2 млн дол. США та 2 383,9 млн євро. За цей період на погашення за ОВДП спрямовано 533 075,1 млн грн, 7 262,3 млн дол. США та 2 091,8 млн євро [5].

Рис. 1. ОВДП у власності фізичних осіб у розрізі валют станом на 01.02.2024
Джерело: розроблено за даними [5].

Переважно інвестування в ОВДП відбувається в гривнях, але для фізичних осіб ситуація інша. Гривні займають лише третину від загальної суми вартості, а саме 12,5 млрд. грн., долар США займає 63% від загальної вартості, а саме 23,6 млрд грн. Як ми можемо помітити, частка величина ОВДП у власності фізичних осіб у доларах практично вдвічі більше гривні.

У червні 2024 року максимальна дохідність ОВДП, що розміщувались на аукціонах, становила у гривні 16,80% річних, у доларах США – 4,66% річних [5]. Проте фізичні особи всерівно надають перевагу інвестуванню в доларах замість гривні. Загалом до державного бюджету в 2024 році станом на 22 листопада, залучено 360 803, 8 млн. грн [2].

Отже, інвестування в облігації внутрішньої державної позики з боку інвесторів є вигідним, в порівнянні із іншими напрямками інвестування, завдяки звільненню від оподаткування та високим відсоткам. Тому для інвестора основною проблемою може бути лише знецінення гривні, що практично зменшить дохід від облігацій. З боку держави вигода полягає у тім, що ОВДП зменшують дефіцит бюджету країни, що особливо важливо в умовах воєнного стану. Проте, за чинного порядку купівлі ОВДП (без вияснення походження коштів)

можливі передумови для «дії схеми з відмивання коштів». Тому навіть на даному етапі це може стати проблемою, яку слід вирішувати у перспективі.

1. Вівчар О. Й., Дацко О. Р. Особливості інвестування у військові облігації в умовах воєнного стану. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. Серія : Економічні науки. 2023. С. 24-29
2. Військові облігації. Міністерство фінансів України URL: <https://bonds.gov.ua> (дата звернення 22.11.2024 року).
3. Лагодієнко В. В., Костилян В. А. Облігації внутрішньої державної позики – сучасна інвестиційна течія у системі міжнародного та національного переміщення капіталу: виклики та перспективи. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2020. № 3. С. 85-90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apie_2020_3_17 (дата звернення 27.10.2024 року).
4. ОВДП, які знаходяться в обігу за номінально-амортизаційною вартістю. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/t-bills> (дата звернення 22.11.2024 року).
5. Статистика щодо продажу та погашення ОВДП. Національний банк. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/uryad-zaluchiv-ponad-1-069-mlrd-grn-vid-prodaju-ovdp-na-auksionah-uprodovji-voyennogo-stanu> (дата звернення 27.10.2024 року).
6. Федевич Л. С., Ливдар М. В. Облігації внутрішньої державної позики як інструмент для інвестицій та підтримки економіки України. *Modern economics*. № 35. 2022. С. 136-140. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2022_35_23 (дата звернення 27.10.2024 року).

Тлущкевич Н.В.

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту

Кожан О.О.

здобувач освіти спеціальності 071 Облік і оподаткування

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

ГАЛУЗЕВІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ

Особливості організації обліку і контролю виконання кошторису бюджетних установ визначенні особливостями діяльності самих установ.

Відповідно до бюджетного кодексу України «бюджетні установи – органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету. Бюджетні установи є неприбутковими» [1].

Бюджетні установи характеризуються певними особливостями діяльності, що відрізняє їх від інших суб'єктів господарювання (рисунок 1). «Бюджетні установи становлять значну частку суб'єктів господарювання України з важливим соціальним призначенням. Особливістю їх діяльності є фінансування господарських процесів за рахунок коштів відповідних бюджетів. Власне особливості їх фінансування і зумовлюють назву таких установ. Наявність спеціальних коштів не змінює статусу цих установ, оскільки можливість отримання таких коштів зумовлена діяльністю з використання ресурсів, отриманих за рахунок бюджетних коштів» [2]. Так, основне це те, що бюджетні установи не здійснюють виробничої діяльності і мають ознаку неприбутковості. Метою їх діяльності є виконання соціальних функцій в суспільстві через надання нематеріальних послуг, а не одержання прибутку.

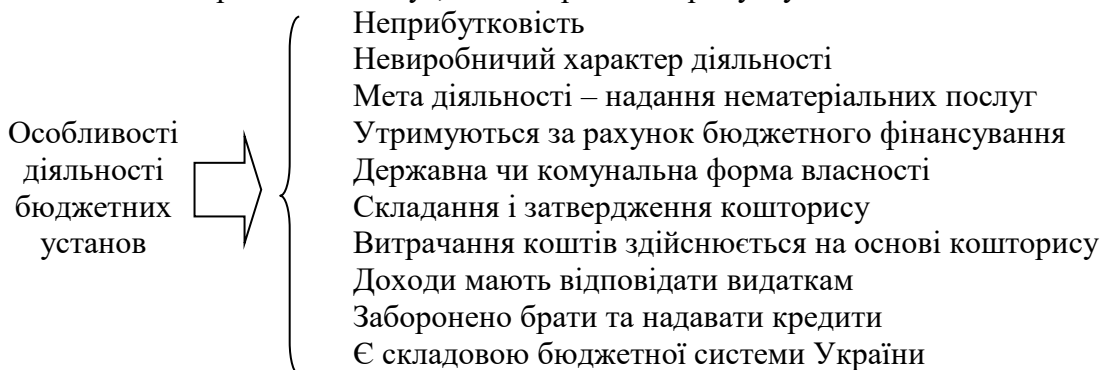

Рис. 1. Особливості діяльності бюджетних установ

Джерело: побудовано на основі [3].

Крім того, бюджетні установи «отримують фінансові ресурси для забезпечення своєї діяльності з бюджетів відповідних рівнів, а їх фінансовий стан визначається достатністю та своєчасністю надходжень фінансових ресурсів з бюджетів відповідних рівнів» [3].

Разом з тим, «установи, що утримуються за рахунок коштів бюджетів, для забезпечення своєї діяльності й виконання покладених на них функцій складають кошторис, який є важливим інструментом планування, так і контролю фінансової політики бюджетної установи. Розроблення кошторису бюджетної установи спрямоване на розв'язання основних завдань: визначення обсягу доходів і видатків, пов'язаних із діяльністю окремих структурних одиниць і підрозділів установи; забезпечення покриття видатків фінансовими ресурсами із різних джерел» [4].

Згідно Бюджетного кодексу України доходи і видатки поділяються за загальним і спеціальним фондом. Порядок формування доходів і видатків регулюють відповідні нормативні акти

Результат кошторису характеризується виконанням зазначених у ньому доходів і видатків та відповідним результатом – дефіцит (профіцит) бюджету. Взаємозв'язок доходів та видатків для формування кошторису наведено на рисунку 2.

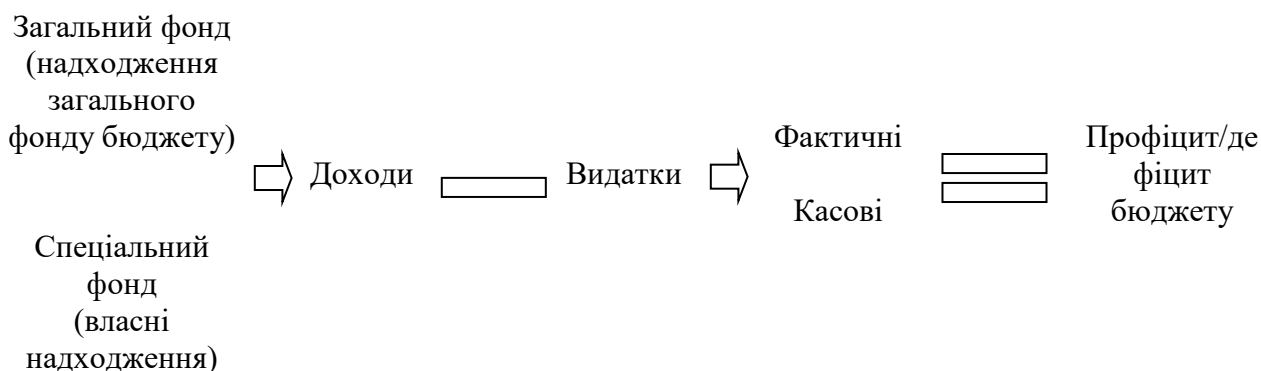

Рис. 2. Взаємозв'язок доходів та видатків для формування кошторису
Джерело: побудовано автором на основі [1;5;6].

Фінансова звітність бюджетних установ складається відповідно до НП(С)БОДС №101 «Подання фінансової звітності» [7], і характеризується виділенням в Балансі фінансових та нефінансових активів, і групуванням у інших формах звітності доходів і витрат за загальним та спеціальним фондом, обмінними і необмінними операціями [7].

Склад бюджетної звітності визначає Порядок складання бюджетної звітності розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів, звітності фондами загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування № 44 [8]. Для складання бюджетної звітності видатки поділяють на касові та фактичні. «Касовими видатками вважають всі суми, отримані установою з поточних бюджетних рахунків у банку чи реєстраційних рахунків у відповідних органах Державного казначейства для їх використання (витрачання) згідно з кошторисом. Фактичні видатки, на відміну від касових, це дійсні видатки установи для виконання кошторису, що підтверджені відповідними первинними документами. Облік касових і фактичних видатків ведеться за кодами економічної класифікації» [8].

1. Бюджетний Кодекс України: Затверджений Верховною Радою України від 08.07.2010, № 2456- VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 13.11.2024).

2. Писаренко Т.М. Організація управлінського обліку в бюджетних установах. *Економічний форум*. 2020. №3. С.124-130.

3. Писаренко Т.М. Особливості організації обліку у бюджетних установах. *Економічні науки. Серія «Облік і фінанси»*. 2013. Вип. 10(2). С. 193-202.
4. Васильєва В.Г., Таргонська О.С. Удосконалення організації і методики обліку та контролю доходів і видатків у бюджетних установах. *Економічний простір*. №138. 2018. С. 164-82.
5. Про структуру бюджетної класифікації України: Постанова ВРУ від 12.07.1996 №327/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 16.11.2024).
6. Про бюджетну класифікацію: Наказ МФУ від 14.01.2011 №11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text> (дата звернення: 16.11.2024).
7. Подання фінансової звітності: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі №101, затв. Наказом МФУ від 28.12.2009 №1541. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0095-11#Text> (дата звернення: 16.11.2024).
8. Порядок складання бюджетної звітності розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів, звітності фондами загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування : наказ Міністерства фінансів України від 24.01.2012 № 44 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0196-12> (дата звернення: 16.11.2024).

Фролов А.Ю.

к. держ. упр., докторант кафедри економічної теорії

Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана, м. Київ, Україна

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ПРОЄКТІВ НА РИНКУ ЗЕЛЕНИХ ОБЛІГАЦІЙ

Сьогодні проблема як фактичних, так і очікуваних кліматичних змін вимагає від країн поступового переходу до кліматично нейтральної економіки відповідно до зобов'язань Паризької угоди. Але перехід на «декарбонізоване» майбутнє потребуватиме від урядів держав фінансування такого рівня, що дозволяв би зменшувати не тільки негативні наслідки кліматичних змін, а і потенційні, пов'язані з цим ризики. Державам доведеться максимально використовувати будь-які можливості «екологізації» та «озеленення» вуглецеємних секторів. При цьому необхідним буде поєднання державних і приватних фондів.

Зелені облигації дозволяють залучати як державне, так і приватне фінансування. На ринку зелених облигацій підтримують широкий спектр проєктів, які спричиняють позитивний екологічний вплив. Серед проєктів, що фінансують та рефінансують надходженнями від емісії цих цінних паперів, можуть бути такі, що відносяться лише до конкретного сектору (енергетика, промисловість, транспорт, побут, землекористування, лісове, водне або сільське господарство). І є такі, що прийнятні для більшої кількості секторів. Останні відповідно можуть одночасно сприяти досягненню декількох екологічних цілей сталого розвитку.

Емітент зелених облигацій може самостійно визначити досягненню яких екологічних цілей сприяє та чи інша економічна діяльність, що планується в рамках проєкту (пом'якшення наслідків зміни клімату; адаптація до кліматичних змін; охорона та збереження водних і морських ресурсів; запобігання й контроль забруднення; захист, збереження і відновлення біорізноманіття та екосистем; перехід до циркулярної економіки). Але проєкти на ринку зелених облигацій можуть відрізнитись за категорією внеску в екологічні цілі сталого розвитку. В ЄС, наприклад, економічна діяльність може бути як сприяюча, так і перехідна.

1. Сприяюча економічна діяльність відрізняється «значним» внеском в досягненні екологічних цілей, що чітко визначені в ЄС. Характерним є безпосередній вплив на покращення тієї чи іншої економічної діяльності. При цьому, проєкти цього підтипу екологічно стійкої економічної діяльності мають не тільки суттєвий позитивний екологічний вплив впродовж життєвого циклу. Їх реалізація не перешкоджає довгостроковим екологічним цілям впродовж всього економічного терміну служби і не призводить до блокування відповідних активів. Прикладом сприяючої економічної діяльності можна вважати проєкти з термомодернізації будівель або з виробництва обладнання, необхідного для відновлюваної енергетики.

2. Перехідна економічна діяльність – це та, що спричиняє «значні» викиди парникових газів. Для цього підтипу економічної діяльності в ЄС поки не знайдено низьковуглецевих

альтернатив, тим не менш вона також важлива у підтримці «зеленого» переходу. Перехідна економічна діяльність, зокрема, здійснює значний внесок у досягненні такої цілі як «пом'якшення наслідків зміни клімату». І у зв'язку з цим її виділено в окрему категорію. Характерними ознаками такої діяльності є те, що вона: а) не перешкоджає впровадженню альтернатив з нижчим рівнем викидів парникових газів (або розробці таких альтернатив); б) не призводить до блокування активів з інтенсивним рівнем викидів впродовж їх економічного циклу; в) має рівень викидів, що відповідає найкращим бенчмаркам у відповідній галузі. Прикладом такого підтипу діяльності може бути виготовлення цементу за найновітнішими технологіями [1].

Щоб визначити пріоритетну економічну діяльність для досягнення екологічних цілей емітенту потрібно ідентифікувати проєкт, на який планують спрямувати надходження від емісії зелених облігацій. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, зокрема, відмічає, що ідентифікація проєкту для зелених облігацій – це розпізнавання проєкту як такого, що відповідає сталому розвитку. Тож з метою ідентифікації проєкту як екологічно сталого, а також подальшого його включення у портфель фінансування або рефінансування надходженнями від емісії зелених облігацій, емітенту рекомендовано керуватись бенчмарками (технічними орієнтирами, якісними та кількісними показниками, які спрямовані на досягнення найкращих результатів екологічних цілей сталого розвитку) [2].

Для ідентифікації проєкту на ринку зелених облігацій можна керуватись бенчмарками, що представлені в: а) міжнародних стандартах (зокрема, ISO, Climate Bonds Standard); б) керівництвах, розроблених учасниками ринків капіталу (таких як, ICMA Green Bond Principles, World Bank's Green Bond Framework, IFC Green Bond Framework); в) «зелених» сертифікаційних програмах міжнародного рівня (наприклад, WELL Building Standard, Leadership in Energy and Environmental Design, Excellence in Design for Greater Efficiencies, Building Research Establishment Environmental Assessment Method); г) класифікаторах екологічно сталих видів економічної діяльності (таких як, Таксономія екологічно сталих видів економічної діяльності ЄС).

Україна обрала шлях до членства в Європейському Союзі. І для виходу на європейський ринок зелених облігацій вітчизняні емітенти мають насамперед ознайомитись з Таксономією ЄС. Вже зараз завдяки їй можна оцінити 90 видів економічної діяльності, які в сумі складають 93% викидів парникових газів в ЄС [2]. Ця європейська система класифікації економічної діяльності дозволяє здійснювати ідентифікацію проєктів на основі науково обґрунтованих критеріїв прийнятності – «технічних критеріїв скринінгу», що містять порогові показники, стандарти та умови, які необхідні для оцінювання проєкту, економічної діяльності або інвестицій на предмет їх сприяння досягненню визначених в ЄС екологічних цілей. Передбачається, що кожні три роки європейська таксономія оновлюватиметься, що дозволить забезпечувати її належну відповідність науковим винаходам, технологічним розробкам і новітнім видам діяльності.

Але окрім таксономії ЄС емітенти зелених облігацій повинні керуватись також інформацією з інших офіційно визнаних на міжнародному рівні джерел бенчмарків, у тому числі і встановлених галузевих технічних стандартів в Україні, таких як, Державні будівельні норми. У разі якщо бенчмарки, що представлені в міжнародних стандартах відрізнятимуться від тих, що містяться в чинних нормативно-правових актах України, емітент зелених облігацій повинен керуватись тими технічними нормами, що на момент ідентифікації встановлюють більш жорсткіші вимоги екологічності. Результати ідентифікації проєктів підлягають розкриттю. Тож по кожному проєкту у емітента зелених облігацій повинен бути обґрунтований висновок щодо вибору бенчмарків.

Варто відмітити, що відповідно українського законодавства економічна діяльність може також визнаватися такою, що має значний вплив на довкілля. Зокрема, якщо реалізація проєкту відноситься до сфер застосування статті 3 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля», то для ідентифікації такого проєкту передусім мають бути пройдені відповідні

процедури, що передбачені цим Законом [3]. Починати будівництво проєкту заборонено без проведення оцінки впливу на довкілля, що передбачає підготовку відповідного висновку та одержання рішення щодо проведення планованої діяльності [2].

А отже, ідентифікацію проєктів для українського ринку зелених облігацій потрібно проводити відповідно до вимог українського законодавства з урахуванням міжнародно визнаних принципів, класифікацій, стандартів. Втілення прозорого і аргументованого процесу ідентифікації проєктів з урахуванням міжнародно визнаних підходів і таксономії ЄС дозволить забезпечити чіткі процедури і зрозумілі умови класифікації видів економічної діяльності, підтвердження їх сталості, що сприятиме підвищенню довіри до вітчизняного ринку зелених облігацій з боку соціально-відповідальних інвесторів.

1.Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council of 18 June 2020 on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment, and amending Regulation (EU) 2019/2088. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2020/852/oj>

2.Про схвалення Рекомендацій щодо відбору проєктів екологічного спрямування для їх повного або часткового фінансування та/або рефінансування коштами, що виручені від розміщення зелених облігацій : Рішення НКЦПФР №433 від 10.04.2024. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=18958616>

3.Про оцінку впливу на довкілля : Закон України № 2059-VIII від 23.05.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>

Халавчук В. О.

аспірант кафедри фінанси,
банківська справа, страхування та фондовий ринок
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Україна

ФІСКАЛЬНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ДИСБАЛАНСІВ В ПІСЛЯВОЄНИЙ ПЕРІОД

Фіскальна децентралізація стає все більш актуальною в умовах необхідності швидкого економічного відновлення та подолання соціально-економічних дисбалансів в післявоєнний період. Післявоєнні періоди характеризуються високим рівнем нерівномірності розвитку регіонів, поглибленням соціальної нерівності та втратою фінансових ресурсів на місцевому рівні.

Забезпечення соціально-економічних дисбалансів в розвитку регіонів безпосередньо залежить від готовності органів регіонального і муніципального управління до перегляду існуючого механізму прийняття управлінських рішень та реалізації заходів щодо підвищення рівня адаптивності регіону до економічним трансформаціям. Вже сьогодні ми стикаємось з серйозними соціально-економічними дисбалансами. Станом на 2023 рік в Україні було зареєстровано 97,3 тисячі безробітних [3].

Найбільше — 9 тисяч — безробітних зареєстровано в Запорізькій області. У Дніпропетровській області — 7 тисяч, Харківській — 6,7 тисяч і Сумській — 6,4 тисяч відповідно.

Найменше зареєстровано безробітних у Чернівецькій (1,2 тисяч), Закарпатській (1,5 тисяч) і Тернопільській (1,8 тисяч) областях.

За даними Державної служби зайнятості, станом на 1 березня 2023 року в Україні 150 тисяч людей мали статус безробітних. Серед них 43,3 тисячі чоловіків (29%) та 106, 7 тисяч жінок (71%)[4].

Проте, у травні в НБУ повідомляли, що рівень безробіття поступово знижуватиметься : у 2023 році – до 18,3%, у 2024 році – до 16,5%, а у 2025 році – до 14,7% [3]. Це пов'язано із тим, що населення України стрімко зменшується через погіршення демографічної ситуації,

масовий виїзд за кордон, велика кількість смертності та жертв у зв'язку із воєнними діями. Проте тим самим збільшується кількість вільних робочих місць, в подальшому це зумовить профіцит робочих місць, особливо у менш розвинених чи постраждалих від війни регіонів і посилить сповільнення економічного розвитку.

Попри повномасштабне вторгнення, подальше зростання середньої зарплати до 21 809 гривень на місяць, проте це відбувається нерівномірно.

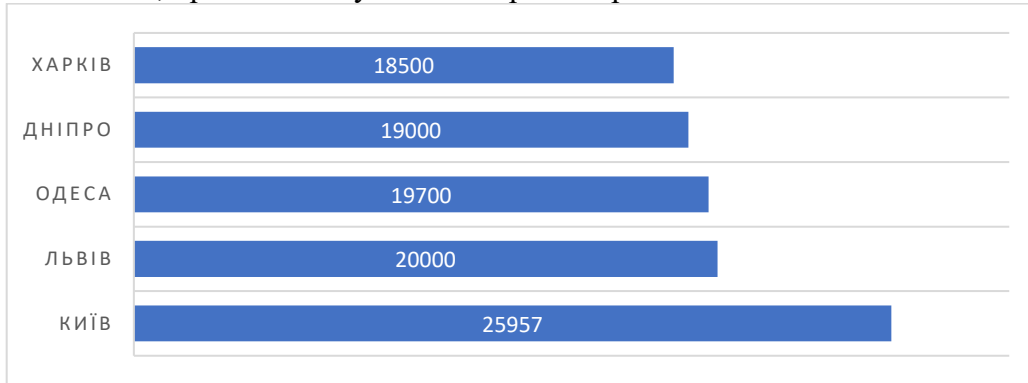

Рис. 1. Найвища оплата праці у 2024 році

Джерело: [2].

Проаналізувавши діаграму, ми бачимо: Київ — 25957 гривень. Найбільше у столиці заробляють розробники, керівники команд в ІТ, інженери з телекомунікацій та військовослужбовці. Львів та область — 20000 гривень. Найвища оплата праці у Львові — у військових, далекобійників та спеціалістів у галузі реклами. Одеса та область — 19700 гривень. В Одесі добре заробляють представники таких професій як фінансовий директор, керівник відділу продажу, ріелтор та військовослужбовець. Дніпро та Дніпропетровська область — 19000 гривень. У цьому регіоні високо оплачується праця будівельників, водіїв, бухгалтерів та військових.

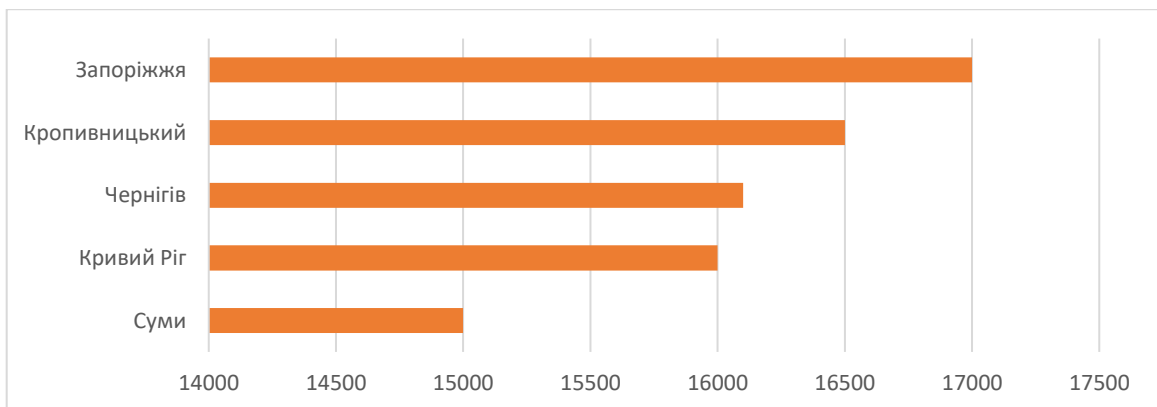

Рис. 2. Найнища оплата праці у 2024 році

Джерело: [2].

Низькі заробітні плати у цих регіонах пояснюються економічними особливостями. Так, у Сумській та Кіровоградській областях економіка залежить насамперед від аграрного сектору, де оплата праці традиційно невисока порівняно з, наприклад, сферою послуг чи промисловістю. Також маленькі зарплати пояснюються низьким рівнем концентрації бізнесу та міграцією робочої сили у більші міста чи за кордон в пошуках кращих умов праці.

Провівши аналіз деяких показників регіонів України можна стверджувати про зростання негативних тенденцій соціально-економічних дисбалансів. В післявоєнний період фінансова децентралізація може слугувати інструментом для забезпечення ефективного

розподілу фінансових ресурсів, підвищення економічної активності в регіонах та покращення якості життя населення.

На основі аналізу досліджень різних науковців, ми можемо сформулювати основні положення фіскальної децентралізації у післявоєнний період

1. Перерозподіл фінансових ресурсів і зміцнення місцевих бюджетів. Фіскальна децентралізація дозволяє зміцнити фінансову базу місцевих бюджетів шляхом передачі частини податків і зборів на місцевий рівень. Це сприяє забезпеченню фінансової стійкості регіонів, що особливо важливо в умовах значних інфраструктурних втрат. Перерозподіл фінансів на місця сприяє більш цільовому використанню коштів для відновлення інфраструктури та соціальних послуг.

2. Стимулювання економічної активності та створення робочих місць. Передача фінансових повноважень на місцевий рівень сприяє розвитку малих і середніх підприємств, що є основою для економічного відновлення регіонів. Збільшення місцевих бюджетів дає можливість органам влади інвестувати в підтримку підприємницької діяльності та створювати робочі місця, що знижує рівень безробіття та сприяє поверненню людей до своїх регіонів.

3. Підвищення рівня підзвітності та прозорості у використанні бюджетних коштів. Децентралізація сприяє зменшенню бюрократичних витрат і підвищенню прозорості використання фінансів на місцевому рівні, адже громади мають можливість контролювати і коригувати процес розподілу коштів. Прозорість управління ресурсами сприяє зростанню довіри до місцевої влади, що позитивно впливає на стабільність регіону.

4. Зниження залежності від центрального бюджету та підвищення фінансової автономії регіонів. Місцева влада отримує можливість розподіляти фінансові ресурси відповідно до потреб місцевого населення, що дозволяє оперативніше реагувати на виклики. Фінансова автономія сприяє зниженню залежності від центрального бюджету та стимулює регіони до активного залучення інвестицій, підвищуючи їхню економічну стійкість.

5. Стимулювання соціального відновлення та зменшення соціальної напруги. Фіскальна децентралізація дозволяє регіонам самостійно інвестувати у відновлення соціальної інфраструктури, включаючи освіту, охорону здоров'я та житлове будівництво. Це сприяє поліпшенню якості життя населення, особливо в регіонах, які зазнали найбільших втрат. Інвестування в соціальну сферу підвищує рівень життя громадян і зменшує соціальну напругу, яка часто виникає у післявоєнний період.

Висновки. Фіскальна децентралізація є ключовим механізмом для подолання соціально-економічних дисбалансів у післявоєнний період. Вона сприяє відновленню економіки регіонів, стимулює створення нових робочих місць та підвищує рівень життя населення. Проте її ефективна реалізація потребує дотримання принципів прозорості, підзвітності та створення умов для рівномірного розвитку регіонів. Успішна фіскальна децентралізація може значно посилити стабільність і стійкість держави в післявоєнний період, забезпечуючи її економічний розвиток та соціальне благополуччя.

1. Bushman, I. (2021). The development of the intellectual economy of the future: trends, challenges of the future. *Futurity Economics & Law*, 1(3), 33–42.

2. Офіційний сайт Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/2022/>

3. Офіційний сайт НБУ. Статистика. URL: <https://bank.gov.ua/>

4. Офіційний сайт Суспільне новини. URL: <https://suspilne.media/467438-do-kinca-roku-riven-bezrobitta-v-ukraini-stanovitime-183-nbu/>

Хамайдуга Д. О.

аспірант

ПВНЗ «Європейський університет», м. Київ, Україна

ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Повоєнне відновлення економіки України є однією з найбільш важливих тем сучасних наукових досліджень. Війна призвела до значних втрат як людських, так і фінансово-економічних ресурсів, що спричинило виникнення численних загроз демографічного, економічного, екологічного та інших типів. Це, у свою чергу, стало фактором розвитку кризових явищ і процесів, скорочення інноваційної активності підприємств та зниження інвестиційної привабливості національної економіки. Розбудова механізму інноваційно-інвестиційного відновлення є важливим елементом для подолання вказаних проблем і сприяння стабілізації економічної ситуації в країні.

Згідно з оцінками, спад промислового виробництва в Україні в 2022–2023 роках коливався в межах від 34 до 55%. У разі припинення воєнних дій відновлення промислового сектора країни розпочнеться, зокрема, за рахунок розвитку добувної, харчової та хімічної промисловості, а також виробництва будівельних матеріалів і машинобудування. Падіння в будівельному секторі протягом 2022–2023 років становило більше 47%. Однак після закінчення війни саме будівництво стане ключовим фактором економічного зростання України. Паралельно продовжиться робота з усунення інфраструктурних обмежень, формування сприятливих інституційних умов та розвитку технологій, що сприятимуть переходу економіки до сталого інноваційного розвитку [6].

Повоєнне відновлення економіки України є комплексним і багатогранним процесом, що вимагає впровадження інноваційно-інвестиційного механізму як основи для модернізації економіки та пошуку ресурсів для її реалізації. Ключовим завданням є розробка стратегії розвитку інноваційного потенціалу, а також вибір оптимальної інноваційної політики, яка враховуватиме специфіку підприємств, галузей та умов їх господарювання. Для досягнення цілей інноваційно-інвестиційної політики необхідно удосконалити правову та організаційну інфраструктуру, що забезпечить ефективність механізмів формування інвестиційного клімату та створить умови для підтримки і розвитку конкурентоспроможності національної економіки.

На етапі післявоєнного відновлення доцільним є прискорений розвиток переробної промисловості та перехід від торгівлі сировиною до торгівлі товарами з високою доданою вартістю. Важливими напрямками цього процесу є стимулювання інноваційно-орієнтованого підприємництва, зменшення впливу монополістичних структур, пошук ефективних методів спрощення регулювання малого та середнього бізнесу, а також розширення доступу до знань, ринків і капіталу. Створення сприятливих умов для ведення бізнесу є основним чинником повоєнного відновлення економіки.

Траєкторія розвитку промисловості орієнтована на середньострокову перспективу, оскільки значну частину пошкоджених активів складають металургійні комплекси Донецької області та інші підприємства важкої промисловості південного регіону України, відновлення яких потребуватиме тривалого часу. Водночас серед постраждалих підприємств є такі, продукція яких є критично важливою для відновлення зруйнованої інфраструктури, забезпечення життєдіяльності населення та підтримки обороноздатності країни [6].

Важливим завданням є стимулювання інвестиційної активності та залучення іноземних інвестицій. Необхідно переорієнтувати промислові підприємства на виробництво товарів, що найбільше відповідають потребам внутрішнього ринку, а також на випуск продукції, придатної для експорту. Водночас слід впроваджувати передові технології та забезпечувати високу якість продукції, активно залучаючи наукові дослідження та інноваційні розробки. Окрім того, важливо відновлювати та будувати інфраструктуру, зокрема транспортні мережі,

електростанції та комунікаційні системи, що забезпечить ефективну діяльність промислових підприємств.

Розв'язання зазначених проблем вимагатиме активізації інноваційної діяльності, орієнтованої на розвиток базових галузей економіки за допомогою ефективної державної політики. Для цього необхідно розробити стратегію інноваційно-інвестиційного розвитку України на післявоєнний період, яка стане комплексною моделлю з чітко визначеними ключовими заходами та стратегічними пріоритетами, з конкретними кількісними та часовими показниками щодо збільшення рівня інновацій.

Пріоритетними напрямками зазначеної стратегії повинні стати: створення умов для розвитку та ефективного використання науково-технологічного потенціалу; стимулювання технологічного розвитку економіки; підвищення ефективності діяльності державного наукового сектору; забезпечення належного використання та захисту прав інтелектуальної власності; фінансування інноваційного процесу; розвиток інноваційної інфраструктури; залучення результатів науково-технічної діяльності; формування системи управління інноваційною діяльністю; розробка та реалізація інноваційної регіональної політики [1; 2; 5].

Повоєнний етап відновлення держави обов'язково супроводжуватиметься пошуком нових підходів до розробки стабілізаційних заходів, спрямованих на прискорення економічного розвитку, особливо в постраждалих регіонах України, з огляду на значні руйнування промислової та соціальної інфраструктури на фоні дефіциту фінансових ресурсів. Розробка програм виходу з економічної кризи, викликаної війною, має ґрунтуватися на нових морально-етичних цінностях та принципах відповідального споживання, що включають мінімізацію накопичення природних та інших ресурсів, зменшення обсягів відходів через повторне використання товарів, застосування відновлювальних ресурсів і впровадження продукції з тривалим життєвим циклом [6].

Інтелектуальні ресурси держави є важливим фактором для інноваційного розвитку. Іншим ключовим ресурсом є наукова база та напрацювання інститутів, лабораторій, конструкторських бюро, що здійснюють фундаментальні та прикладні дослідження. Третім важливим ресурсом є наявні революційні технології, розроблені національними виробниками, які потребують подальшого впровадження та комерціалізації. Четвертим ресурсом є кадровий потенціал – молоді спеціалісти, які сьогодні здобувають освіту, освоюють сучасні інформаційні технології та зможуть реалізувати їх у майбутньому за умов, створених державою для відповідної діяльності. Таким чином, країна фактично має всі необхідні інноваційні ресурси, і виникає лише питання їх ефективного використання та правильного спрямування, оскільки наразі ці ресурси залишаються в значній мірі не використаними [3; 4; 5].

Щодо інвестицій, то необхідно створити відповідний інвестиційний клімат та механізми державного гарантування, які б активували та забезпечували участь в інвестиційному процесі внутрішніх інвесторів – населення та суспільства як основних фінансових учасників процесу, розвитку економіки держави та розбудови нової економічної системи. Тому інвестиційні ресурси, якими повинна володіти держава, це розбудовані дієві механізми публічно-приватного партнерства, що забезпечуватимуть партнерство та участь у процесі відродження національної економіки країни, суспільства, бізнесу, громадян.

1. Богашко О. Л. Методологічні засади регіонально-кластерної структури управління інноваційним розвитком. *Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Серія «Економіка»*. Том 21. Вип. 2. Одеса : ФОП «Головка О. А.», 2016. С. 119–124.

2. Богашко О. Л. Стратегічне планування в системі управління державою і виробництвом. *Економіка України: проблеми економічного розвитку*. Колективна монографія / За ред. В. Ф. Беседіна, А. С. Музиченка. К.: НДЕІ. 2007. С. 83–86.

3. Bohashko O. L. Indicators of innovative activity in the economy. *Підприємництво під час війни в Україні: виклики та можливості* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 60-річчю кафедри підприємництва, торгівлі та прикладної економіки. Електронне видання. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2023. С. 46–48. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/16062>

4. Космідайло І. В. Теоретичні аспекти організаційно-економічного механізму управління державними підприємствами. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. Вип. 13, 44–47. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/13_2012/13.pdf

5. Левицький В., Радинський С. Удосконалення інноваційно-інвестиційної діяльності в період післявоєнної відбудови України: організаційний та нормативно-правовий аспект. *Галицький економічний вісник*. 2023. Том 84. № 5. С. 151–161. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.05.151

6. Носирев О. Повоєнна промислова політика відновлення економіки. *Mechanism of an Economic Regulation*. 2023. Vol. 2 (100), 41–48. DOI: <https://doi.org/10.32782/mer.2023.100.07>

Хаустова В.В.

аспірантка

ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ, Україна

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ

Зараз Україна, разом з багатьма країнами світу, перебуває на важливому етапі переходу до широкого використання відновлюваної енергії, яка є важливою для сталого зростання. Зв'язок між інвестуванням і розвитком відновлюваних джерел енергії в країні є ключовим для розкриття її потенціалу для чистого енергетичного майбутнього. Підтримка інвестицій відіграє важливу роль у сприянні розширенню ініціатив щодо зеленої енергетики, що призводить до зниження викидів вуглецю, покращення енергетичної безпеки та нових економічних перспектив.

Україна має достатню кількість ресурсів для створення відновлюваних джерел енергії, таких як сонце, вітер, біомаса та гідроенергія. Для збільшення цих ресурсів життєво важливі інвестиції в інфраструктуру та створення і реалізацію нових технологій.

Допомога в розвитку інвестиційного процесу має вирішальне значення для подолання фінансових перешкод, які часто заважають проектам у сфері відновлюваної енергетики. Початкові витрати, пов'язані з технологіями сонячної та вітрової генерації, хоч вони і досить значимі, не стримують інвесторів. Але впровадження державою відповідних фінансових стратегій, таких як гранти, субсидії, податкові пільги та позики під низькі відсотки, може підвищити привабливість цих проектів для інвестицій і заохотити інвесторів до інвестування в об'єкти відновлюваної енергетики.

Інвестиційний розвиток для проектів з відновлюваної енергетики в Україні розвивається за допомогою різних методів та інструментів, які створює держава. Одним з таких інструментів була програма «Зелений тариф». Ця ініціатива гарантує оплату електроенергії, виробленої з відновлюваних джерел, за вигідними ставками суттєво більшими чим для інших видів генерації, заохочуючи інвестиції, «забезпечуючи стабільний і передбачуваний дохід для інвестора». Завдяки цій ініціативі як вітчизняні, так і іноземні інвестори були залучені в розвиток українського сектору відновлюваної енергетики, що призвело останнім часом до помітного розширення потужностей країни у сфері відновлюваної енергетики і створення нових генеруючих потужностей.

Крім того, підтримка цілого ряду світових фінансових організацій, таких як Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) і Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), була важливою для фінансування ініціатив з розвитку відновлюваної енергетики в Україні. Ці організації, як надають фінансування, гранти та експертну допомогу для сприяння розвитку структур відновлюваної енергетики та допомоги в переході до екологічно чистої економіки. Так і сприяють створенню довіри до можливостей розвитку відновлюваної енергетики в Україні і показують на інституційному рівні надійність України, як можливого партнера для інвестування.

Підтримка інвестицій є життєво необхідною не лише для створення нових генеруючих підприємств у сфері відновлюваної енергетики, мереж передачі електроенергії, але й для модернізації та адаптації існуючих енергетичних структур в Україні. Перехід до відновлюваної енергетики вимагає значних інвестицій у вдосконалення та створення нових мереж, удосконалення та створення нових систем зберігання енергії та впровадження

передових технологій для підвищення їх ефективності, щоб включити відновлювані джерела в існуючу в країні складну енергетичну систему. Удосконалення мережевої інфраструктури передачі енергії є особливо важливим для управління нерегулярністю та змінами у відновлюваних джерелах енергії, таких як сонячна та вітрова генерація, з одночасним максимальним та ефективним їх використанням.

Крім того, підтримка ініціатив щодо розвитку відновлюваної енергетики в Україні, які здійснюються не за рахунок бюджетних коштів, а коштів інвесторів, сприяє загальним інтересам економічного розвитку країни, таким як створення робочих місць, стимулювання економіки та збереження навколишнього середовища. Галузь відновлюваної енергетики може створити більше робочих місць при проєктуванні, виробництві, будівництві, виконанні пуско-налагоджувальних робіт при створенні генеруючих потужностей та обслуговуванні цих інвестиційних проєктів. Це дасть потужний імпульс економічному розвитку країни, одночасно зменшивши залежність від традиційного викопного палива і зробить країну більш екологічною. Крім того, розвиток відновлюваної енергетики допомагає скоротити викиди парникових газів і стримувати вплив зміни клімату для покращення благополуччя навколишнього середовища та захисту здоров'я населення.

Створення генеруючих потужностей у сфері відновлювальної енергетики призводить до створення розподіленої енергетичної системи країни, яка менше вразлива до бомбардувань країни агресора. Також розподілена енергетична система країни більше відповідає сучасним тенденціям розвитку енергетики в світі. Коли здійснюється локальна генерація енергії та її локальне споживання. З мінімальним будівництвом мереж передачі енергії на далекі відстані, що мінімізує втрати енергії при транспортуванні.

Зрештою, зв'язок між фінансовою підтримкою і просуванням сталої енергетики в Україні є взаємовигідним. Інвестиції мають вирішальне значення для стимулювання розширення ініціатив зеленої енергії та стимулювання переходу нації до чистіших джерел енергії. Культивуючи середовище, сприятливе для інвестицій, оптимізуючи активи відновлюваної енергетики та запроваджуючи сприятливу політику та стимули для розвитку енергетики країни, Україна може пришвидшити свій шлях до зеленішого та довговічнішого енергетичного ландшафту та здійснити «зелений перехід». Збереження постійної підтримки інвестицій та сприяння співпраці між державними та приватними структурами на основі принципів ефективного державно-приватного партнерства буде життєво важливим для сприяння розкриттю недостатньо використовуваних можливостей розвитку сталої енергетики в Україні, одночасно сприяючи цілям сталого розвитку, руху на шляху до членства в ЄС та екологізації суспільства.

Чубань В.С.

к.е.н., доцент, доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України, м. Черкаси, Україна

Жила К.В.

здобувач вищої освіти, Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України, м. Черкаси, Україна

ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ БІЗНЕСУ, ЗАВДАНИХ ВІЙСЬКОВИМИ ДІЯМИ: ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Війна завдає серйозних втрат не лише громадянам, але й економіці загалом, у тому числі бізнесу, який є ключовим елементом економічної стабільності держави. У період військових конфліктів бізнес зазнає значних збитків, що виражається у зруйнованих активах, втраті клієнтської бази, зупиненні виробництва, логістичних ускладненнях тощо.

Відшкодування таких збитків є важливим компонентом відновлення економічної активності, однак цей процес стикається з численними правовими, фінансовими та адміністративними труднощами.

Згідно з ст. 1166 ЦКУ «майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала»[2, с.1166].

В Україні одним із ключових механізмів відшкодування збитків є звернення до суду з позовами про відшкодування шкоди. На законодавчому рівні закріплено цивільно-правові та кримінально-правові засоби захисту порушених майнових прав: подання заяв про вчинення кримінального правопорушення до правоохоронних органів; подання цивільних позовів до суду для відшкодування збитків[1, 373].

Українські підприємці також мають право звертатися до національних судів, наприклад Європейський суд з прав людини, із вимогами до РФ як до країни, що здійснює агресію. Посилаючись на порушення прав власності, закріплених у статтях Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Однак ефективність цього механізму залежить від низки чинників. Серед них — наявність належної доказової бази, що підтверджує завдані збитки, а також здатність українських судів ухвалювати рішення, які згодом можуть бути виконані за кордоном. Водночас варто врахувати, що виконання рішень національних судів стосовно іноземної держави зазвичай потребує міжнародного визнання таких рішень.

Міжнародні механізми, такі як арбітраж або звернення до Міжнародного суду ООН, є ще однією можливістю для українського бізнесу. У рамках міжнародного арбітражу можуть розглядатися позови підприємств проти держави-агресора, особливо якщо між Україною та цією державою діють двосторонні угоди про захист інвестицій.

У процесі реалізації механізмів відшкодування бізнес стикається з низкою проблем. Серед них виділяють:

- зібрання доказів - військові дії часто ускладнюють доступ до зруйнованих об'єктів, що робить процес фіксації збитків надзвичайно складним;
- недостатність чітко розроблених механізмів на рівні національного законодавства;
- відсутність достатньої кількості професійних кадрів, які мають досвід роботи з міжнародними позовами такого характеру.

Отже, відшкодування збитків, завданих війною, є одним з найважливіших питань для відновлення української економіки. Успішна реалізація механізмів компенсації не лише сприятиме відновленню діяльності постраждалих підприємств, але й підвищить довіру до правової системи, стимулюючи інвестиції у майбутньому.

1.С.С. Шрамко Правові механізми відшкодування шкоди жертвам воєнного конфлікту в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право, Том 4 № 84 (2024). С. 371-376. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/312336/303363> (дата звернення 27.11.2024)

2.Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 27.11.2024)

3.Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 27.11.2024)

Шуман В. Ю.,

Аспірант, ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ, Україна

Карашенко В. С.,

аспірант

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

ПІДТРИМКА УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ ЗА КОРДОНОМ ТА ФІНАНСОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ ЇХ ПОВЕРНЕННЯ В УКРАЇНУ

Глобальні й локальні воєнні конфлікти руйнують або унеможливають повноцінне життя та професійну діяльність спільнот, які опиняються під їхнім впливом. Вторгнення російської федерації в Україну в лютому 2022 року сколихнуло світову академічну спільноту, зокрема європейські університети, які активно підтримали українських науковців, педагогів та студентів. Зокрема, надано спеціальні проектні можливості, спрямовані на забезпечення безпеки і відновлення їхніх академічних ролей.

Однією з ключових організацій, що займається підтримкою науковців у небезпеці, є всесвітня мережа *Scholars at Risk (SAR)*, яка об'єднує науковців, адвокатів, студентів і професіоналів для захисту академічної свободи. SAR Europe, заснована у 2018 році, з 2023 року керує консорціумом партнерів для реалізації стипендіальної програми MSCA4 Ukraine [1]. Ця програма дозволяє українським дослідникам продовжувати роботу в установах ЄС, підтримуючи зв'язки з українськими дослідницькими спільнотами, з надією на їхнє повернення до України для відновлення академічного сектору [2].

Однак наука в Україні переживає кризу [3]. Опитування UA Science Reload показало, що 88,2 % науковців залишилися в Україні, але 72,9 % не можуть продовжувати свої дослідження у звичному обсязі через війну [4]. Підтримка цих науковців має стати пріоритетом через впровадження дистанційних програм доступу до ресурсів, грантів на дослідження та інфраструктурної допомоги.

Важливим аспектом є створення мотиваційних умов для повернення науковців, які емігрували. Один із дієвих інструментів – гранти на повернення (*return grants*). Сума в 15–20 тисяч доларів США може стати стимулом для молодих дослідників повернутися до України, особливо якщо в країні діятимуть сучасні дослідницькі центри. Уряду необхідно розробити комплексну політику з підтримки таких грантів [5].

Крім того, міжнародна підтримка може зіграти ключову роль у збереженні та розвитку української науки. Європейські політики, надаючи тимчасовий притулок українським дослідникам, дозволяють їм залишатися частиною глобальної наукової спільноти, що є запорукою відновлення наукового потенціалу України після війни [6]. Проте довгострокові перспективи працевлаштування за кордоном залишаються обмеженими через високу конкуренцію і нестачу фінансування в європейських наукових інституціях.

Повернення українських науковців після війни потребує масштабних інвестицій у відновлення інфраструктури університетів і дослідницьких установ [7]. Це включає фінансування інноваційних центрів, збільшення заробітних плат й створення сприятливих умов для інтеграції дослідників, які здобули новий досвід та знання за кордоном. Водночас залучення студентів до українських університетів також сприятиме створенню можливостей для повернення науковців.

Зусилля міжнародної спільноти та цілеспрямована підтримка українських науковців можуть стати основою для відновлення конкурентоспроможного наукового сектору України. Це, у свою чергу, сприятиме розбудові економічної стабільності й міжнародного авторитету країни.

Забезпечення можливості повернення українських науковців є ключовим завданням для відновлення наукового потенціалу країни. Ефективна політика репатріації, підтримка науковців в Україні та інтеграція в міжнародні проекти сприятимуть розвитку наукової сфери.

Лише завдяки спільним зусиллям держави, міжнародних організацій та академічних спільнот можливо побудувати сильну й стійку наукову систему в Україні.

1. Scholars at Risk 2024. Global Congress. URL: <https://www.scholarsatrisk.org/event/sar-2024-global-congress/>
2. Annual Report 2023. Global Congress URL: <https://www.scholarsatrisk.org/annual-report-2023/>
3. Олієвська М. Г., Петруха С. В. Фінансування освітньо-наукової діяльності в країнах з низьким рівнем доходів на душу населення. *Бізнес Інформ*. 2018. № 6. С. 103–109.
4. Опитування українських науковців, які наразі перебувають в Україні під час воєнних дій, або виїхали на тимчасове перебування в іншу країну. UAScience.reload. URL: <https://www.uascience-reload.org/>
5. Petrukha N., Petrukha S., Alekseienco N., Kushneruk O., Mazur A. Social Imperatives of Public Finance: War Adaptation and Principles of Post-War Recovery. *Financial and Credit Activity-Problems of Theory and Practice*. 2023. Volume 3 (50). P. 358–371. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcapter.3.50.2023.4031>
6. Олієвська М. Г., Петруха Н. М. Суттєві та допоміжні індикатори нефінансової звітності про розвиток людського капіталу. *Наукові праці НДФІ*. 2020. Вип. 4 (93). С. 144–159. DOI: <https://doi.org/10.33763/npdfi2020.04.144>
7. Мельников О. В., Петруха С. В., Петруха Н. М. Економічне відновлення сільських територій: співвідношення фундаментального та прикладного аспектів наукового дослідження. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. № 1 (61). С. 176–193. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-61-176-193>

Яворський О.А., аспірант

ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ, Україна

ОПОДАТКУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ: ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАКТИК В УКРАЇНІ

Для України на шляху набуття членства в ЄС важливо враховувати сучасну європейську практику розвитку акцизного оподаткування у сфері тютюнових виробів.

Адже, з одного боку, актуальною є необхідність повної імплементації вимог законодавства ЄС, а з іншого – потрібне врахування досвіду країн ЄС, що пропонує шляхи розв'язання вітчизняних проблем та застерігає від небезпечних помилок. Це стосується, зокрема, акцизного податку на інноваційні тютюновмісні вироби для електричного нагрівання (далі – ТВЕН).

З огляду на нетривалий час представлення на ринку ТВЕН, недостатньо дослідженими залишаються питання обґрунтування рекомендацій щодо їх акцизного оподаткування в Україні з урахуванням європейської практики.

Важливим аспектом реформування акцизного податку на тютюнові вироби в ЄС є визначення засад оподаткування новітньої продукції, до якої належать ТВЕН. ТВЕН вважається продукцією з потенційно зниженим ризиком споживання для здоров'я, що має враховуватися в оподаткуванні.

Засади акцизної політики узгоджуються зі стратегічними цілями розвитку ЄС та засадничими принципами Європейського економічного співтовариства, проте враховують економічну природу податку та визначені Директивою Ради 2011/64/ЄС цілі [1].

Ефективність практичної реалізації цієї політики полягає в необхідності досягнення компромісу між потребами споживачів, наповненням податковими надходженнями державного бюджету та позицією виробників тютюнових виробів [2].

Директива Ради 2011/64/ЄС визначає принципи гармонізації структури і ставок акцизного податку щодо тютюнових виробів (переробленого тютюну), але не регулює оподаткування ТВЕН.

Причина очевидна – ця продукція з'явилася на ринку після того, як директиву було ухвалено.

Таким чином, країни ЄС можуть на власний розсуд визначати оподаткування ТВЕН, зважаючи, у т. ч., на потенційно знижений ризик їх споживання для здоров'я. Разом із тим Єврокомісія, побоюючись упровадження країнами надто відмінних між собою систем акцизного оподаткування ТВЕН, рекомендувала оподатковувати таку продукцію за ставками, які застосовуються для підакцизної категорії “інший тютюн для куріння” і є найнижчими серед

усіх тютюнових виробів [3]. У більшості країн ЄС такі ставки встановлено на одиницю маси в кілограмах. Усе це мало визначальний вплив на розвиток європейської практики оподаткування ТВЕН.

Серед 18 проаналізованих країн ЄС співвідношення акцизного навантаження на ТВЕН і сигарети у 2023 р. коливалося від 82,5 % у Нідерландах до 14,9 % в Угорщині, а середнє значення цього показника становило 66,3 %.

Інформації про нелегальний ринок ТВЕН у країнах ЄС не публікувалося. Перешкодою для його формування є складний технологічний процес виробництва стіків для нагрівання й обмежений доступ до вартісного високотехнологічного обладнання. Це фактично унеможливило контрафактне виробництво ТВЕН на території ЄС.

Незабаром очікується представлення Єврокомісією ініціатив щодо оновлення Директиви Ради 2011/64/ЄС. Ще на початку 2020 р. Єврокомісія опублікувала звіт із оцінкою застосування положень Директиви Ради 2011/64/ЄС, де, зокрема, обґрунтовано необхідність підвищення мінімального акцизу на сигарети і встановлення правил оподаткування щодо новітньої продукції для споживання нікотину, до якої належать ТВЕН [4].

Дискусія про перегляд Директиви Ради 2011/64/ЄС триває в непублічній площині. Зокрема, поширювалася неофіційна інформація, що змінами до законодавства запропоновано підвищити мінімальний акциз на сигарети в ЄС із 1,80 до 3,60 євро за пачку з 20 сигарет [5]. Також Єврокомісія запропонувала встановити на ТВЕН удвічі менше мінімальне акцизне навантаження порівняно з сигаретами [6; 7].

Єврокомісія повинна врахувати ризики нелегальної торгівлі сигаретами у країнах Центральної та Східної Європи, для яких ці зміни будуть найскладнішими у практичній реалізації. Хоч Україна і не є членом ЄС, втім в рамках підготовки до вступу в ЄС, вона має врахувати ці майбутні зміни законодавства ЄС.

Раніше Єврокомісія наголошувала на тому, що відмінності у підходах до акцизного оподаткування ТВЕН у країнах ЄС створюють перешкоди для функціонування єдиного ринку. Це може спотворювати конкуренцію та викликати суперечки стосовно правозастосування. До того ж, виникають адміністративні бар'єри при транскордонному переміщенні зазначеної продукції між країнами, які обрали різні підходи у цій сфері [8].

Україні доцільно брати до уваги описану практику країн ЄС щодо акцизного оподаткування ТВЕН. Виконання євроінтеграційних вимог набуло відображення в Національній стратегії доходів до 2030 року [9].

Верховна Рада України 4 червня 2024 р. проголосувала у першому читанні проєкт Закону України “Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо перегляду ставок акцизного податку на тютюнові вироби” (далі – Законопроєкт № 11090) [10], який, у т. ч., передбачає оновлення графіка підвищення акцизу на тютюнові вироби, переведення ставок їх оподаткування в євро. Відповідно до Законопроєкту № 11090, з 1 липня 2024 р. МАПЗ на сигарети становитиме 63,45 євро за 1000 шт. Це відбудеться шляхом простого перерахування чинної на сьогодні ставки з гривні в євро. Те саме передбачено й для ставки акцизного податку на ТВЕН.

Зокрема, мінімальний акциз на сигарети зростатиме на 5 % щороку, досягнувши у 2028 р. 90 євро, а ставка акцизного податку на ТВЕН за три роки має підвищитися до 72 євро. Рівень диференціації акцизного навантаження на сигарети і ТВЕН поступово зростає до 20 %. Тобто, через п'ять років акциз на ТВЕН буде на 20 % нижчим порівняно з МАПЗ на сигарети. Це також відповідає сучасній європейській практиці.

Ці зміни сприятимуть кращому наповненню державного і місцевих бюджетів. Їх прийняття мінімізує валютні ризики держави, ризики втрат податкових надходжень, що пов'язані з нелегальним виробництвом і торгівлею.

1. Про структуру і ставки акцизів, що застосовуються до тютюнових виробів : Директива Ради ЄС від 21.06.2011 № 2011/64/ЄС. URL: <http://www.minjust.gov.ua/45885>.

2. Акцизна політика у сфері тютюнових виробів і протидія нелегальній торгівлі ними в умовах нових викликів і загроз / Кошук Т., Новицька Н., Пасічний М., Швабій К. / за заг. ред. Т. Кошук. Київ : Growford Institute, 2023. URL: <https://www.growford.org.ua/research/aktyzna-polityka-u-sferi-tyutyunovyh-vyrobiv-i-protydiya-nelernalnij-torgivli-nymy-v-umovah-novyh-vyklykiv-i-zagroz/>.
3. Report from the Commission to the Council on Directive 2011/64/EU on the structure and rates of excise duty applied to manufactured tobacco. 2018. January 12. URL: https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j4nvhdscs8bljza_j9vvik7m1c3gyxp/vkkyhug4akzz.
4. Evaluation of the Council Directive 2011/64/EU of 21 June 2011 on the Structure and Rates of Excise Duty Applied to Manufactured Tobacco: Commission Staff Working Document. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020SC0032>.
5. Commission to Propose EU-Wide Vaping Levy / Tobaccoreporter. 2022. November 28. URL: [https://tobaccoreporter.com/2022/11/28/commission-to-propose-eu-wide-vaping-levy/#:~:text=The%20European%20Commission%20\(EC\)%20wants,citing%20a%20draft%20EC%20document](https://tobaccoreporter.com/2022/11/28/commission-to-propose-eu-wide-vaping-levy/#:~:text=The%20European%20Commission%20(EC)%20wants,citing%20a%20draft%20EC%20document).
6. Brussels to propose rise in cigarette taxes and first EU-wide vaping levy. Financial Times. URL: <https://www.ft.com/content/6f1c4211-5e54-4aa8-a391-0ec9bc5244de>.
7. EU tobacco taxation: The fine line between killing smoking and illicit trade / EURACTIV. 2022. November 29. URL: <https://www.euractiv.com/section/health-consumers/news/eu-tobacco-taxation-the-fine-line-between-killing-smoking-and-illicit-trade/>.
8. Study on Council Directive 2011/64/EU on the structure and rates of excise duty applied to manufactured tobacco / European Commission: Directorate-General for Taxation and Customs Union. Final report. Vol. 1 – Study. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2020. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2778/060064>.
9. Національна стратегія доходів до 2030 року : затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 № 1218-р. URL: https://mof.gov.ua/uk/national_income_strategy-716.
10. Проект Закону України про внесення змін до Податкового кодексу України щодо перегляду ставок акцизного податку на тютюнові вироби № 11090 від 18.03.2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43855>.

Ярошук В. О.

здобувачка вищої освіти

Науковий керівник - **Бурбела А. Л.**

викладачка кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, Україна

ПРОБЛЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ОПЕРАЦІЙ З КРИПТОВАЛЮТАМИ В УКРАЇНІ

У сучасному цифровому суспільстві криптовалюти стають дедалі важливішим елементом фінансової системи. Їх використання зростає не лише в Україні, а й у всьому світі, що, у свою чергу, створює нові виклики для податкових органів. В Україні операції з криптовалютами починають набувати популярності серед інвесторів, бізнесу та споживачів. Проте питання їхнього оподаткування залишаються недостатньо врегульованими, що призводить до правових невизначеностей та ризиків для учасників ринку. Актуальність теми оподаткування криптовалют в Україні обумовлена кількома факторами. По-перше, швидкий розвиток криптоіндустрії вимагає від держави впровадження нових механізмів регулювання, здатних ефективно відстежувати та оподатковувати фінансові операції. По-друге, відсутність чіткої нормативно-правової бази створює умови для ухилення від сплати податків та може призвести до втрати державних доходів.

Операції з криптовалютами охоплюють різні дії, пов'язані з використанням цифрових валют. Основними типами таких операцій є купівля, продаж і обмін криптовалют на інших платформах. Крім того, інвестування в криптовалюти стало популярним способом отримання прибутку.

Особливої актуальності набуває проблема визнання криптоактивів (криптовалюти та інших, відмінних від криптовалюти, токенизованих активів) як об'єктів бухгалтерського обліку, оскільки вони володіють дещо відмінними від традиційних активів характеристиками [4, с. 87]. Для правильного обліку операцій з криптотокенами необхідно створити належну нормативно-правову базу. Зважаючи на сучасний стан, важливо вирішити такі завдання:

1. Визначити криптоактиви як активи, які відповідають установленим критеріям.
2. Забезпечити документальне підтвердження господарських операцій, що стосуються криптовалюти та інших криптоактивів.
3. Уточнити, до якого виду активів слід відносити певні токенизовані активи.
4. Встановити методи оцінки криптоактивів для точного відображення їх вартості в бухгалтерському обліку.

Проблеми оподаткування криптовалют є одними з найбільш обговорюваних і складних тем. Їх виникнення пов'язують з певними ключовими аспектами, серед яких: невизначеність статусу криптовалют; відсутність конкретних норм щодо оподаткування операцій з криптовалютами, що створює правову невизначеність та ризики для користувачів; складність оцінки та відстеження транзакцій; відсутність достатньої підготовки та технологічної інфраструктури для ефективного моніторингу та оподаткування криптовалютних транзакцій; ризики подвійного оподаткування [1, с. 157]. Ці аспекти вказують на необхідність термінової адаптації податкової системи до нових реалій, що викликані розвитком цифрових валют. Наявність чітких норм і визначень не лише полегшить адміністрування податків, але й сприятиме створенню більш безпечного середовища для інвесторів та бізнесу. З огляду на зростаючу популярність криптовалют, важливо забезпечити правову визначеність, щоб уникнути юридичних конфліктів і захистити інтереси всіх учасників ринку. Слід також підвищити рівень підготовки податкових органів та впровадити сучасні технологічні рішення для моніторингу транзакцій, що дозволить ефективно контролювати ринок криптовалют і забезпечити справедливе оподаткування.

В Україні, як і в багатьох інших країнах, питання оподаткування операцій з криптовалютами викликає значні дискусії серед експертів та політиків. Як зазначають Колесник О. В. та Проць А. О., система оподаткування для майнінгу та інших операцій з цифровими грошима, включає:

- 1 – податок на дохід фізичних осіб;
- 2 – податок на прибуток підприємства;
- 3 – податок на капітал [2, с. 225].

Систематичне регулювання цих податків допоможе створити прозору та стабільну податкову середу для учасників ринку криптовалют в Україні. Це також сприятиме залученню інвестицій у цю галузь і підвищенню фінансової грамотності населення. В умовах глобалізації та інтеграції криптовалют в економіку важливо розробити ефективні механізми оподаткування, які враховують як інтереси держави, так і потреби бізнесу.

Якщо суб'єктом операцій з криптовалютою, як нематеріальним активом, є фізична особа, то результатом оподаткування операції з продажу криптовалюти є застосування ПДФО (18 %) та військового збору (1,5 %) [3, с. 217]. Якщо суб'єктом операцій з криптовалютою є платник єдиного податку другої або третьої групи, то існує важлива особливість цієї системи оподаткування: усі розрахунки повинні проводитися виключно у грошовій формі, що виключає можливість обміну криптовалюти на інші активи. Цей підхід має свої недоліки, зокрема, відсутність можливості врахування витрат на придбання криптовалюти при визначенні доходу від продажу. Це, в свою чергу, призводить до того, що платники податків можуть опинитися у не вигідному становищі, оскільки не зможуть зменшити свій оподатковуваний дохід на суму витрат, пов'язаних із купівлею цифрових активів. Таким чином, це створює додаткові труднощі для підприємців, які працюють у сфері криптовалют, оскільки їм важче визначити реальний прибуток та планувати фінансові стратегії в умовах правової невизначеності.

Що стосується платників єдиного податку, то використання в своїй діяльності криптовалют (їх продаж чи обмін на інші товари) загрожує примусовим переходом на загальну систему оподаткування [4, с. 31]. Це пов'язано, по-перше, з заборонаю на здійснення негрошових розрахунків для платників єдиного податку, що означає, що вони не можуть проводити операції з криптовалютами, оскільки такі транзакції не вважаються грошовими.

Таке обмеження створює серйозні труднощі для підприємців, які прагнуть використовувати криптовалюти в своїй діяльності, адже їм потрібно знаходити альтернативні методи для здійснення фінансових угод. По-друге, необхідність переходу на загальну систему оподаткування у разі ведення видів діяльності, не внесених до реєстру платників єдиного податку, також викликає занепокоєння. Це може статися, якщо платник єдиного податку почне здійснювати операції з криптовалютами або займатиметься бізнесом, який не відповідає вимогам єдиного податку. У такому випадку, підприємці можуть опинитися в ситуації, коли їм доведеться адаптувати свою фінансову діяльність до нових правил, що часто супроводжується додатковими витратами на адміністрування податків і ведення обліку.

Таким чином, оподаткування операцій з криптовалютами в Україні є складним і багатогранним питанням, яке потребує термінового вирішення. Серед основних проблем можна виділити невизначеність статусу криптовалют, відсутність чітких норм і правил щодо оподаткування, а також складність відстеження і оцінки транзакцій. Тому необхідно розробити адаптивну та прозору нормативну базу, яка б враховувала специфіку криптовалют, сприяла правовій визначеності та забезпечувала справедливе оподаткування.

1. Акименко О., Баришевський К., Грибовський М. Проблеми оподаткування криптовалют в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. №1 (37). 2024. С. 156–169.
2. Колесник О. В., Проць А. О. Оподаткування операцій з криптовалютами. Сучасні пріоритети розвитку науки та суспільства: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф.: у 2-х т. від 11-12 квіт. 2024 р.: м. Тернопіль: Крок. 2024. С. 224-227.
3. Панченко А.І. Регулювання криптовалютних операцій в Україні та їх оподаткування. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції студентів, аспірантів і молодих вчених від 14 квітня 2019. С. 216-219.
4. Мельниченко О.В., Новак О.С., Фоміна О.В. Проблеми та перспективи розвитку оподаткування операцій з криптовалютами. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. № 3 (53). 2022. С. 28-33.

СЕКЦІЯ №4
РЕГІОНАЛЬНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ, МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО,
ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ

Totska O. L.

Doctor of Economic Sciences, Full Professor, Professor at the Department of Management
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine
Associate researcher of the French Research Center in Humanities and Social Sciences
CEFRES, UAR 3138 CNRS–MEAE

**INTERNATIONAL TRADE BETWEEN UKRAINE AND THE EU: BIBLIOGRAPHIC
ANALYSIS OF SOURCES ON THE BIBCNRS PORTAL**

One of the actions in support of Ukraine from the French Center for Research in Humanities and Social Sciences CEFRES (Prague, Czech Republic) is the appointment, starting in 2023, of non-resident scholarships to support the intellectual activities of fellows. As part of it, Ukrainian researchers receive authorized access to the BibCnrs portal, which contains digital documents of the French Center for Scientific Research (CNRS) in the humanities and social sciences.

Let us conduct a bibliographical analysis of sources available on the BibCnrs portal on the topic of international trade of Ukraine and the EU. The search query “foreign trade Ukraine EU” yields 666 results for 2000–2024 [1]. By type of resources, they are grouped as follows: academic journals (458); books (2); conference materials (5); dissertations (3); eBooks (6); electronic resources (120); magazines (33); news (4); reports (4); research starters (27); reviews (4); trade publications (2).

The most frequently used keywords (over 50) in these publications are:

- European Union (91);
- international trade (85);
- international relations (77);
- Ukraine (61);
- business (58).

In addition, we note the appearance since 2022 of such a keyword phrase as russian invasion of Ukraine (16).

The largest number of publications on the topic of international trade between Ukraine and the EU was published in the following journals:

- Biznes Inform (35);
- Europe-Asia Studies (6);
- Financial & Credit Activity: Problems of Theory & Practice (25);
- Food Industry Economics / Ekonomika kharchovoi promyslovosti (6);
- ICPS Newsletter (6);
- International Affairs (8);
- International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs (7);
- Journal of European Economy (English version) (9);
- Plos One (7);
- Problems of Economy (13);
- Salem Press Encyclopedia (21);
- Scientific Papers. Series “Management, Economic Engineering in Agriculture & Rural Development” (6).

In total, publications are prepared in 27 languages, of which 425 are in English, 131 in Ukrainian, 28 in Polish, 12 in French, and 10 in German.

Publications are also divided into other sections, such as: collection (11), publisher (50), content provider (42).

Thus, thanks to CEFRES non-resident scholarships, Ukrainian researchers have free access to the BibCnrs database, which contributes to their awareness of the works of other authors.

Acknowledgements. The publication was carried out as part of the study “Foreign economic cooperation of Ukraine and EU countries: modern trends”, which is funded by CEFRES.

1. *BibCnrs*: web portal. URL: <https://bib.cnrs.fr/home/>

Білоус О.Ю.

к.е.н, науковий співробітник

ДУ «Інститут ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України», м. Одеса, Україна

МОДЕРНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЙ НА ОСНОВІ СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ

Виклики повоєнного відновлення економіки України актуалізують необхідність пошуку та успішного застосування нових ефективних підходів до управління економічним розвитком територій на основі передового світового досвіду. У серпні 2024 року, базуючись на необхідності врахувати наслідки повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України та їх впливу на територіальні громади і регіони, Кабінетом Міністрів України, було актуалізовано Державну стратегію регіонального розвитку на 2021-2024 рр. (далі – Держстратегія) [1]. Серед викликів, на розв’язання яких спрямована дана стратегія, є набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС; останні зміни, внесені у законодавство щодо необхідності стимулювання розвитку регіонів у програмах та проектах міжнародного співробітництва тощо.

У загальній частині Держстратегії зазначено, що державна регіональна політика України до 2027 року включатиме побудову культури партнерства та співробітництва, орієнтовану на взаємодію органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадян щодо розвитку. В якості однієї з основних проблем соціально-економічного розвитку регіонів України визначено «неготовність системи управління регіональним розвитком до процедур та кращих практик ЄС».

Виконання даного завдання передбачається за рахунок досягнення цілого ряду стратегічних та оперативних цілей, однією з яких визначено «розроблення та впровадження механізмів підтримки проектів регіонального розвитку, спрямованих на розвиток пріоритетних видів економічної діяльності, визначених на засадах *смарт-спеціалізації*, а також оновлення напрямів *смарт-спеціалізації* регіонів України».

Розглянемо сутність підходу «розумної спеціалізації» і яким чином на основі даного підходу можливо здійснити модернізацію управління інноваційним розвитком територій.

Стратегія розумної спеціалізації (S3) – це підхід до територіального розвитку, заснований на знаннях та інноваціях, офіційно запроваджений у Політиці згуртованості ЄС на 2014-2020 рр., що є попередньою умовою для доступу держав-членів до Європейського Фонду Регіонального Розвитку [2]. Така перспектива натхненна рекомендаціями Експертної групи зі знань для зростання [3] і вказує на *ключовий фактор впровадження процесу підприємницького відкриття (Entrepreneurial Discovery Process – EDP)*, у якому учасники визначають свої основні можливості створення цінності. Ця модель була використана Європейською комісією для сприяння процесу, який заохочує участь зацікавлених сторін, що представляють чотириланкову спіраль інновацій [4].

Розробка стратегії розумної спеціалізації вимагає ретельного аналізу регіональної/національної системи досліджень та інновацій, щоб визначити сфери, де регіон/країна має найвищий потенціал конкурентної переваги, та визначити обмежену кількість пріоритетних областей для інвестицій. Ключовим принципом є *залучення*

зацікавлених сторін з наукових кіл, бізнесу, громадського та державного сектору протягом усього процесу, щоб переконатися, що стратегія є актуальною та розвивається.

Проте, реалізація даного принципу на практиці пов'язана з виникненням *суперечності* між необхідністю стратегічних дій, які вживають уряди, що базуються на централізованому плануванні розподілу ресурсів, та необхідністю зберігати ключову роль децентралізованого підприємницького вибору та ініціатив [5]. І дійсно, визначення пріоритетів певних технологій або областей завжди тягне за собою ризик, оскільки передбачає знання майбутнього розвитку технологій і ринків. Раніше політика встановлювала пріоритети та цілі в режимі централізованого планування зверху вниз і дозволяла бюрократичним комітетам вирішувати, що краще залишити ринку. Ця політика породила багато неефективності та найчастіше не змогла стимулювати динамізм та інновації.

Суттєве питання розумної спеціалізації полягає в тому, як можна розробити стратегію спеціалізації, не повертаючись до режиму планування, коли уряд попередньо обирає цільові галузі? Дана суперечність (біфуркація) вирішується за рахунок *надання центрального місця в плануванні підприємницькому відкриттю*.

Д Форей описав логіку підприємницького відкриття наступним чином: «цілеспрямована трансформація не піде шляхом, який вирішується зверху, а буде виявленою по мірі безпосереднього розгортання процесу» [6]. Отже, поряд зі спрямованістю, яку передбачає розумна спеціалізація, з точки зору орієнтації політики на фінансування конкретних пріоритетів, її відмінною рисою є саме цей динамічний процес, який розгортається.

Проте, як зазначають вчені [7], динамізм підприємницьких відкриттів сам по собі не є оригінальною ідеєю, і він історично виникав спонтанно в регіонах, коли розвиваються нові шляхи та відбуваються структурні зміни. Новим є *формалізація динамізму підприємницьких відкриттів саме як політичного (управлінського) процесу*. І справді, як показує практика впровадження політики розумної спеціалізації, для більшості державних адміністрацій, додавання динамізму підприємницьких відкриттів у взаємодію держави (уряду, управлінської ланки) із стейкхолдерами усієї чотириланкової спіралі інновацій (підприємці, наука та освіта, громадський сектор) вимагає фундаментальної зміни парадигми управління – від логіки планування до логіки процесу [8].

Яким же чином запровадження підходу смарт-спеціалізації у Європейську політику сприяло модернізації їх систем управління економічним розвитком територій?

За результатами імплементації стратегій розумної спеціалізації в бюджетному періоді, що закінчився (2014-2020 рр.) серед представників національних і регіональних органів влади ЄС було проведено опитування, яке збило відгуки про основні зміни, запроваджені в управлінні інноваційною політикою [9]. Результати показують, що досвід Smart Specialization сприяв *зміцненню мереж акторів* і зробив процес прийняття рішень та управління інноваційною політикою більш *інклюзивним*. Найбільшою зміною, про яку повідомляють національні та регіональні органи влади, є *більш структурована та регулярна взаємодія між суб'єктами*. Після цього йде реструктуризація та/або посилення існуючих органів/мереж і розширення участі в процесах управління. Менш поширеними, хоча й не зовсім відсутніми, є більш суттєві трансформації регіональної/національної інноваційної системи, такі як *реорганізація трансферу технологій та інноваційних послуг, які пропонують державні та приватні суб'єкти* (рис. 1).

Якщо подивитися на територіальну розбивку даних, видно, що ці зміни відбуваються частіше в *більш розвинених регіонах*, ніж у менш розвинених. Вчені висловлюють певний скептицизм щодо розумної спеціалізації в контексті регіонального та місцевого управління, стверджуючи, що політична концепція розумної спеціалізації є недостатньою та неповною для вирішення адміністративних, інституційних та політичних обмежень у конкретних регіонах. Це означає багато проблем регіональної операційної спроможності щодо впровадження розумної спеціалізації [10].

Аналіз досвіду запровадження інноваційної політики, що базується на розумній спеціалізації, в менш розвинених регіонах Південно-Східної Європи (зокрема, в Болгарії, Хорватії та Сербії) [11] показав, що процес підприємницького відкриття досить помірно впливає на процеси прийняття політичних рішень, що може бути наслідком:

- жорсткості державних інституцій,
- браку довіри з боку бізнесу,
- відсутності прямих видимих каналів для їх участі у прийнятті рішень,
- браку часу для участі тощо.

Рис. 1. Основні зміни, внесені в управління інноваційним розвитком територій ЄС завдяки впровадженню політики розумної спеціалізації

Джерело: [9]

Таким чином, розв'язання завдання модернізації управління економічним розвитком територій України на засадах смарт спеціалізації потребує виваженого підходу, базуватися на новітній методології ЄС та урахувати досвід європейських регіонів, зокрема зі схожими соціально-економічними умовами.

1. «Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2024 рр.». Постанова КМУ від 13.08.2024 № 940. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/940-2024-%D0%BF#Text>

2. «Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2024 рр.». Постанова КМУ від 13.08.2024 № 940. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/940-2024-%D0%BF#Text>

3. Foray, D., David P., Hall, B. (2009). Smart Specialisation – The Concept. Knowledge Economists Policy Brief n.º 9. Publications Office of the European Union.

4. Foray, D., Goddard, J., Beldarrain, X. G., Landabaso, M., McCann, P., Morgan, K., Nauwelaers, C., & Ortega-Argilés, R. (2012). Guide on Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation. Smart Specialisation Platform. <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/en/w/guide-on-research-and-innovationstrategiesfor-smart-specialisation-ris3-guide>

5. Foray D. (2016) On the policy space of smart specialisation strategies, *European Planning Studies*, VOL. 24, NO. 8, 1428-1437, DOI: 10.1080/09654313.2016.1176126

6. Foray, D. (2019). 'In response to 'Six critical questions about smart specialisation'', *European Planning Studies*, 27(10): 2066-2078.

7. Pinto H., Nogueira C., Carrozza C., D'Emery R. (2019). 'Smart Specialisation and the Entrepreneurial Discovery: A New Approach to Design Structural Change', in L. Cagica Carvalho, C. Rego, M. R. Lucas, M. I. SánchezHernández and A. B. Noronha Viana (eds.) *New Paths of Entrepreneurship Development: The Role of Education, Smart Cities and Social Factors*, Springer

8. Perianez-Forte I. and Wilson J., Assessing Smart Specialisation: The Entrepreneurial Discovery Process EUR 30709 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2021

9. Hegyi, F.B., Guzzo F., Perianez-Forte I. & Gianelle C., The Smart Specialisation Policy Experience: Perspective of National and Regional Authorities, EUR 30683 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2021, ISBN 978-92-76-36370-5, doi:10.2760/554632, JRC123918

10. Capello and Kroll (2016) 2016) From theory to practice in smart specialization strategy: emerging limits and possible future trajectories, *European Spatial Planning*, 24: 1393-1406.

11. Radovanovic, N. and Gerussi E. (2020), "Challenges in Governance of Smart Specialisation in South East Europe", *Smart Specialisation – JRC Policy Insights*, JRC120642, May 2020

Будякова О. Ю.

к.е.н., доцент, доцент кафедри смарт-економіки

Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, Україна

БІОЕКОНОМІЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ЯК ВІДПОВІДЬ НА СПІЛЬНІ ВИКЛИКИ ЗЕЛЕНОГО ПЕРЕХОДУ

11 грудня 2019 року Європейська комісія схвалила Зелений курс (Green Deal) [1]. Європейський зелений курс започаткував нову узгоджену стратегію зростання, яка спрямована на перетворення ЄС на справедливе та процвітаюче суспільство з сучасною, ресурсоефективною економікою, в якому немає чистих викидів парникових газів і економічне зростання не пов'язано з використанням ресурсів. Зелений курс також спрямований на захист, збереження та збільшення природного капіталу ЄС, а також на захист здоров'я та добробуту громадян від екологічних ризиків та впливу. Водночас цей перехід має бути справедливим та інклюзивним. Він має поставити людей на перше місце та звернути увагу на регіони, галузі та працівників, які зіткнуться з найбільшими викликами [1]. Тобто переходу до кліматично нейтральної, ресурсоефективної та конкурентоспроможної економіки ЄС. Зелений перехід розглядається нерозривно від одночасного цифрового переходу – як подвійний перехід (Twin transition).

Глобальні цілі Європейського зеленого курсу до 2050 року:

- 1) Скорочення чистих викидів парникових газів щонайменше на 55% до 2030 року (Fit for 55) [2] порівняно з 1990 роком і стати кліматично нейтральними до 2050 року.
- 2) Постачання чистої, доступної та безпечної енергії.
- 3) Мобілізація промисловості для чистої та циркулярної економіки.
- 4) Енерго- та ресурсоефективне будівництво та реконструкція.
- 5) Амбіція щодо нульового забруднення для чистого довкілля.
- 6) Збереження та відновлення екосистем та біорізноманіття.
- 7) Від «Ферми до виделки»: справедлива, здорова та екологічна система продовольства.
- 8) Прискорений перехід до сталої та розумної мобільності.

У Європейському зеленому курсі зазначено: «Екологічні амбіції Зеленої угоди не будуть досягнуті самотужки Європою. Причини зміни клімату та втрати біорізноманіття є глобальними і не обмежені національними кордонами. ЄС може використати свій вплив, досвід і фінансові ресурси, щоб мобілізувати своїх сусідів і партнерів, щоб вони приєдналися до нього на стабільному шляху» [1].

Європейська зелена угода є невід'ємною частиною стратегії Європейської комісії щодо реалізації Порядку денного ООН на період до 2030 року та Цілей сталого розвитку [3], а також інших пріоритетів, оголошених у політичних настановах, зокрема Стратегії біоекономіки ЄС [4].

Біоекономіка готова відігравати центральну роль у вирішенні Глобальних цілей Європейського зеленого курсу.

Приклади того, як біоекономіка робить внесок у Європейський зелений курс [5]:

- 1) Кліматичний пакт та кліматичне законодавство.

Секвестрація вуглецю в ґрунті, блакитному вуглеці та лісах і його зберігання в заготовлених деревних продуктах, разом із заміщенням матеріалів на основі викопного палива (пластмаси, енергетика, текстиль), може забезпечити значну економію вуглецю та сприяти зниженню викидів на -55% до 2030 року.

2) Популяризація чистої енергії.

Невідворотні біовідходи можна перетворити на енергію, зокрема біопаливо для секторів, в яких електрифікація залишатиметься складним завданням (авіація, морський транспорт).

3) Інвестування в більш розумний та стійкий транспорт.

Використання целюлозного етанолу, виготовленого з сільськогосподарських відходів, таких як пшенична солома, в транспортному секторі може забезпечити до 95% скорочення викидів порівняно з викопними видами палива.

4) Прагнення до зеленої промисловості.

Циркулярне використання біомаси сприяє ефективному використанню ресурсів та стимулює виробництво продуктів з високою доданою вартістю з побічних потоків і відходів. Наприклад, залишки кори можна використовувати для вилучення захисних сполук, що застосовуються для нетоксичної обробки будівельних матеріалів на основі деревини.

5) Усунення забруднення.

Циркулярна біоекономіка максимізує використання побічних і залишкових потоків від сільського господарства, харчової та лісової промисловості, таким чином зменшуючи кількість відходів, що захоронюються на полігонах. Крім того, використання біодобрив, біопестицидів та засобів боротьби зі шкідниками на біологічній основі може сприяти досягненню цілей Стратегії «Від лану до виделки» та Стратегії біорізноманіття щодо зменшення використання добрив і пестицидів та ризиків, пов'язаних з ними.

6) Забезпечення справедливого переходу для всіх.

Біоекономіка може створити 400 000 нових «зелених» робочих місць до 2035 року, особливо в сільській місцевості та прибережних районах, якщо її підтримуватимуть і розгортатимуть регіональні та національні стратегії. Багато можливостей для розвитку біоекономіки також існує в міських та приміських районах.

7) Фінансування зелених проєктів.

Європейський фонд циркулярної біоекономіки обсягом до 250 млн євро інвестуватиме в інноваційні проєкти циркулярної біоекономіки у сферах сільського господарства, аквакультури та рибальства, лісового сектору, біохімії та біоматеріалів.

8) Підвищення енергоефективності будинків, реновація.

Використання ізоляційних матеріалів на біологічній основі, таких як целюлозне волокно та овеча шерсть, може ефективно ізолювати будівлі таким чином, щоб мінімізувати викиди парникових газів.

9) Від ферми до виделки.

Вирощування біомаси з водоростей може стати новим джерелом відновлюваної біомаси для виробництва продуктів харчування та екологічно чистих продуктів. Перевагою сталого виробництва водоростей є досягнення потенційно високих врожаїв при мінімальних або нульових потребах у землі та добривах, а також збільшення біорізноманіття. Крім того, циркулярна біоекономіка допомагає боротися з харчовими відходами, перетворюючи їх на ряд продуктів з доданою вартістю.

10) Захист природи.

Розвиток сталої біоекономіки може сприяти збільшенню біорізноманіття, одночасно покращуючи надання екосистемних послуг.

11) Очолити глобальні «зелені» зміни.

Європейська Комісія очолює глобальні ініціативи в галузі біоекономіки, такі як Міжнародний форум з біоекономіки, і сприяє підвищенню ролі досліджень та інновацій як ключового чинника глобального зеленого переходу.

Отже, біоекономічна трансформація економіки сприяє вирішенню глобальних цілей Європейського зеленого курсу та спільних викликів зеленого переходу.

European Green Deal. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0002.02/DOC_1&format=PDF (accessed on 30 November 2024).

2. Fit for 55 // The Council of the EU and the European Council URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/green-deal/fit-for-55-the-eu-plan-for-a-green-transition/> (accessed on 30 November 2024).

3. UN. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld> (accessed on 30 November 2024).

4. Communication COM/2018/673: A sustainable Bioeconomy for Europe: Strengthening the connection between economy, society and the environment. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0673> (accessed on 30 November 2024).

5. Knowledge Centre for Bioeconomy. URL: https://knowledge4policy.ec.europa.eu/bioeconomy/bioeconomy-european-green-deal_en (accessed on 30 November 2024).

Булгакова О.В.

к.е.н., доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
Донецький державний університет внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна

СТРАТЕГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЗА УМОВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

З того моменту, як Європейська рада офіційно надала Україні статус кандидата на вступ до ЄС, процеси євроінтеграції набули більшої інтенсивності та актуалізували роль суб'єктів публічного управління. Сучасна модель публічного управління «належного врядування», яка впроваджується в Україні, наповнено демократичним змістом та відповідає вимогам відкритого, демократичного і справедливого суспільства та регулює діяльність органів публічної влади та недержавних організацій (представників бізнесу, громадськості)», а також має ознаки результативного та ефективного управління. [1]

Складно не погодитись з тим твердженням, що в діяльності органів публічного управління великого значення набувають документи стратегічного змісту, а саме стратегії. Стратегії, як нормативно-правовий документ, який містить правові норми, доцільно розглядати орієнтуючись на положення Закону України «Про правотворчу діяльність» № 93 2023 року. [2] В цьому законі ст. 23 п. 2 пп.2 визначено, що до програмних документів публічної політики віднесено доктрини, стратегії, які призначені для розроблення документів прогнозування розвитку країни, окремого виду суспільних відносин на довготривалий період та способів досягнення поставленої мети.

Стратегія, як документ покликаний спрогнозувати розвиток країни, суб'єкту публічного управління або територіальної громади, в сучасній практиці публічного управління застосовується дуже широко. За даними Кабінету Міністрів України станом на березень 2024 року понад 90% територіальних громад. Серед лідерів за кількістю затверджених стратегій розвитку громад: Вінницька (95%), Полтавська (80%), Івано-Франківська (74%), Львівська (74%) та Миколаївська (73%) області. Водночас найбільша кількість проєктів стратегій розробляються у Закарпатській (77%), Київській (59%), Харківській (55%), Запорізькій (54%), Рівненській (53%), Кіровоградській (49%), Хмельницькій (47%) та Тернопільській (40%) областях. [3]

В сфері діяльності інституцій державного врядування стратегії набули широкого застосування. Здебільшого структура стратегій містить моніторинг та аналіз стану об'єкту управління в наявній ситуації та визначення пріоритетних стратегічних змін, які планується досягнути. Проте, більшість наявних стратегій не містить оцінку наявних ресурсів для досягнення означених стратегічних цілей.

В сфері сучасного публічного управління прийнято та переглянуто низку нормативно-правових актів, у яких відбито головні стратегічні спрямування нашої держави з питань налагодження міцних і взаємовигідних глобалізованих транскордонних зв'язків з

європейськими країнами та іншими інститутами цивілізованого світу. Впровадження стратегічного підходу в публічному управлінні за умов євроінтеграційних процесів дозволяє досягнути з одного боку гармонізації інтересів окремих громад або органів публічного управління, з іншого боку, формує механізм діяльності органів державної влади як збалансовану систему вирішення стратегічних завдань і тактичних установок щодо виконання окремих державно-управлінських завдань.

1. Луциків І., Котовська І. Стратегічне управління як інструмент розвитку суб'єктів публічної сфери в Україні. Економіка та управління національним господарством, 2018. С. 19-27. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/54/5.pdf>
2. «Про правотворчу діяльність»: Закон України № 93 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>
3. Урядовий портал: офіційний сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mininfrastruktury-ponad-90-hromad-rozrobliaiut-abo-vzhe-zatverdily-stratehichni-dokumenty-rozvytku>

Вітовський С.І., студент групи ЕКМ-21

Науковий керівник: **Шубалий О.М.**, д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки Луцький національний технічний університет, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВЕДЕННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Малий бізнес – це рушійна сила будь-якої економіки, особливо в перехідний період. Саме він є генератором інновацій, створює нові робочі місця та сприяє розвитку конкуренції. Проте, розвиток малого бізнесу часто стикається з низкою проблем, які можуть відрізнитися в залежності від країни та її економічних умов.

В Україні, як і в багатьох інших країнах з перехідною економікою, малий бізнес зіштовхується з цілим рядом викликів: від бюрократичних бар'єрів та корупції до нестабільного економічного середовища і обмеженого доступу до фінансування. Ці проблеми значно ускладнюють життя підприємців і гальмують розвиток бізнесу.

Нестабільність законодавства є одним із найгостріших викликів, з якими стикаються підприємці в Україні. Часті зміни в податковому, трудовому та інших галузях законодавства створюють невизначеність і ускладнюють ведення бізнесу. Часті зміни законодавства вимагають від підприємців постійно адаптувати свою роботу, що пов'язано з додатковими витратами на юридичні консультації, переоформлення документів тощо. Нестабільність законодавства відлякує інвесторів, які не бажають вкладати кошти в бізнес, діяльність якого може бути порушена змінами в законодавстві [3].

Сукупність адміністративних процедур, вимог і перешкод, які ускладнюють ведення бізнесу та збільшують витрати підприємців. В Україні ця проблема є особливо актуальною для малого бізнесу, оскільки саме він найбільше страждає від надмірної регуляції [2].

Обмежений доступ до фінансування є однією з найгостріших проблем, з якими стикаються малі підприємства в Україні. Недостатність фінансових ресурсів значно ускладнює розвиток бізнесу, запуск нових проєктів та розширення виробництва.

Корупція – це одне з найгостріших питань, яке гальмує розвиток України. Це явище, коли посадові особи використовують своє службове становище для особистої вигоди, на шкоду інтересам суспільства. В Україні корупція пронизує всі сфери життя, від політики до бізнесу, і має руйнівний вплив на економіку, суспільство та демократію. Підприємці часто змушені давати хабарі, щоб отримати дозволи, ліцензії, або просто щоб їхній бізнес не перешкоджали. Складні і нечіткі правила, відсутність прозорості в прийнятті рішень створюють сприятливий ґрунт для корупції. Корумповані підприємці, які мають зв'язки з владою, отримують нечесні переваги на ринку [1].

Недостатня кваліфікація підприємців є однією з ключових проблем, яка гальмує розвиток малого бізнесу в Україні. Багато підприємців, особливо на початкових етапах, відчувають брак знань і навичок у різних сферах управління бізнесом, що може призвести до невдач і закриття підприємств. Відсутність необхідних знань і навичок призводить до

неефективного використання ресурсів, помилок у прийнятті рішень і, як наслідок, до низької ефективності бізнесу. Відсутність необхідних знань і навичок призводить до неефективного використання ресурсів, помилок у прийнятті рішень і, як наслідок, до низької ефективності бізнесу. Недостатня кваліфікація підприємців є серйозною проблемою, яка потребує системного вирішення. Для подолання цієї проблеми необхідно створити сприятливе середовище для розвитку підприємництва, забезпечити доступність якісної освіти та консультаційних послуг, а також підтримувати ініціативи, спрямовані на розвиток менторства.

Нестабільна економічна ситуація є одним із найсерйозніших викликів, з якими стикається український бізнес. Постійні зміни в економічних умовах, політична нестабільність, валютні коливання та інші фактори створюють значні ризики для підприємців і ускладнюють ведення бізнесу. Підприємці не можуть точно спланувати свою діяльність на довгострокову перспективу через постійні зміни в економічних умовах. Економічна криза призводить до зниження купівельної спроможності населення, що негативно впливає на попит на товари та послуги. Банки стають обережнішими у кредитуванні, що ускладнює для підприємців отримання необхідних фінансових ресурсів.

Відсутність доступу до якісної інфраструктури є однією з найбільших проблем, з якими стикаються малі підприємства в Україні. Це обмежує їх можливості для розвитку, знижує конкурентоспроможність і гальмує економічне зростання країни в цілому. Під інфраструктурою для бізнесу розуміють сукупність матеріальних і нематеріальних активів, які необхідні для ефективного функціонування підприємств. Відсутність якісної інфраструктури призводить до збільшення транспортних витрат, уповільнення доставки товарів і послуг, ускладнення логістичних процесів. Малі підприємства часто зосереджені в великих містах, оскільки там є кращий доступ до інфраструктури. Відсутність інфраструктури в регіонах обмежує можливості для розвитку бізнесу в цих районах. Відсутність якісної інфраструктури є одним з основних факторів, який стримує економічне зростання країни.

Зарубіжний досвід ведення малого бізнесу демонструє різноманітні підходи та стратегії, які дозволяють підприємцям досягати успіху навіть в складних економічних умовах. Аналіз цього досвіду може бути корисним для України, яка прагне створити сприятливе середовище для розвитку малого бізнесу. Зарубіжний досвід демонструє, що успішне ведення малого бізнесу можливе навіть в складних умовах. Багато країн вже пройшли шлях подолання подібних проблем і розробили ефективні механізми підтримки малого підприємництва. Вивчення цього досвіду може допомогти Україні розробити власні стратегії розвитку малого бізнесу та подолати існуючі бар'єри.

Сполучені Штати Америки традиційно вважаються однією з найкращих країн для створення та розвитку малого бізнесу. Сприятливе законодавство, розвинена інфраструктура, доступ до фінансування та культура підприємництва створюють сприятливе середовище для підприємців. Процес створення компанії в США відносно простий і може бути здійснений онлайн. Найпоширенішими формами бізнесу є індивідуальне підприємництво. Існує широкий спектр джерел фінансування для малого бізнесу, включаючи банки, венчурні фонди, бізнес-ангелів, гранти від державних агентств та краудфандинг. США мають одну з найкращих інфраструктур у світі, що забезпечує підприємцям доступ до транспорту, комунікацій, енергії та інших необхідних ресурсів. В американському суспільстві підприємництво шанується, а успішні підприємці є об'єктами для наслідування. Ведення малого бізнесу в США має свої переваги та виклики. Хоча американський ринок є одним з найбільших і найпривабливіших у світі, підприємцям необхідно бути готовими до високої конкуренції та докладати значних зусиль для досягнення успіху.

Сінгапур, відомий як один з найрозвиненіших міст-держав світу, пропонує надзвичайно сприятливе середовище для ведення бізнесу. Його економічна стабільність, прозора система управління та інвестиційно привабливий клімат зробили його магнітом для підприємців з усього світу. Процес реєстрації компанії в Сінгапурі є одним з найшвидших і найпростіших у світі. Завдяки онлайн-платформам та мінімальній бюрократії, підприємці можуть

зареєструвати свою компанію за кілька днів. Сінгапур відомий своєю низькою ставкою корпоративного податку, що робить його дуже привабливим для міжнародних компаній. Крім того, існує ряд податкових пільг для малих і середніх підприємств. Країна має сучасну інфраструктуру, включаючи порти, аеропорти, дороги та телекомунікації, що полегшує ведення бізнесу на міжнародному рівні. Сінгапур має доступ до висококваліфікованих фахівців з різних галузей, що дозволяє компаніям швидко масштабуватися.

Країни Великої сімки (США, Японія, Німеччина, Велика Британія, Франція, Італія, Канада) традиційно вважаються лідерами світової економіки та пропонують різноманітні умови для ведення бізнесу. Хоча кожна країна має свої особливості, є кілька спільних рис, які характеризують бізнес-середовище в країнах G7. Країни Великої сімки пропонують різноманітні можливості для ведення бізнесу. Вибір конкретної країни залежить від багатьох факторів, таких як вид діяльності, розмір компанії, фінансові можливості та стратегічні цілі.

1. Рудик Н. В. Спрощена система оподаткування: зберегти малий бізнес в умовах локдауну в Україні [Електронний ресурс] / Н. В. Рудик // Бізнес Інформ. - 2020. - № 11. - С. 361-370. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2020_11_52
2. Швець М. А. Малий бізнес України в умовах економічної глобалізації [Електронний ресурс] / М. А. Швець // Молодий вчений. - 2020. - № 11(2). - С. 215-219. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2020_11\(2\)_22](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2020_11(2)_22)
3. Берча О. М. Вплив коронавірусу на малий бізнес Польщі [Електронний ресурс] / О. М. Берча // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Економіка. - 2020. - № 19. - С. 30-35. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2020_19_6

Дмитренко Т.Л.

к.е.н., ст. дослідник, завідувач відділу міжнародних фінансів та фінансової безпеки відділення глобальної економіки і міжнародних фінансів НДФІ ДННУ «Академія фінансового управління», Голова ГО «Українська сучасна цифрова наука», Київ, Україна,

Волкова В.М.

аспірантка ДННУ «Академія фінансового управління», депутатка Кременчуцької міської державної ради Кременчуцького району Полтавської області, член ГО «Українська сучасна цифрова наука», Київ, Україна,

ПРУДЕНЦІЙНИЙ НАГЛЯД ТА ОПОДАТКУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙНІНГУ КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ

Проблема пруденційного нагляду посідає центральне місце на законодавчому та практичному рівні при дослідженні ринку фінансових послуг. Впровадження пруденційного нагляду щодо ринку віртуальних активів, як складової частини загальної системи нагляду на ринку фінансових послуг, на жаль, не врегульовано в Україні належним чином.

Станом на листопад 2024 року в Україні відсутнє спеціалізоване пруденційне регулювання діяльності щодо віртуальних активів та майнінгу криптовалют. Майнінг не підпадає під визначення фінансових послуг, тому не є об'єктом пруденційного нагляду, який здійснюється за фінансовими установами.

Питання правового та фінансового регулювання криптовалют, а разом з ними і майнінгу, є складним і багатоаспектним, що спричинене одночасною відсутністю їхнього фізичного прояву та здатністю створювати реальну цінність і дохід. Регулювання в цій сфері здатне забезпечити контроль за фінансовими потоками, особливо в частині оподаткування доходів від операцій із криптовалютами, так як криптовалюти створюють вигоду для власників, яка може бути об'єктом оподаткування. Багато країн уже розробили принципи оподаткування доходів від криптовалют та їх емісії, розглядаючи їх як капітальний дохід, дохід від інвестицій чи комерційної діяльності. В Україні, хоча Закон «Про віртуальні активи» [1] встановив правовий статус криптовалют, податкові норми ще потребують доповнень для регулювання цих відносин.

У березні 2022 року Президент України підписав Закон «Про віртуальні активи», який визначає правовий статус криптовалют та встановлює основи для їх регулювання. Проте, для повноцінної дії цього закону необхідно внести зміни до Податкового кодексу України, які знаходяться на розгляді.

У контексті українського законопроекту №7150 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами» від 13.03.2022 року, [2] яким були запропоновані зміни до Податкового кодексу щодо оподаткування віртуальних активів, існує помітна різниця між операціями з віртуальними активами та процесом їх випуску (майнінгом).

Відповідно до ст. 14.1 Податкового кодексу вводився пункт 14.1.196-1,[3] який визначає прибуток від операцій з віртуальними активами як позитивну різницю між доходом, отриманим платником податку від таких операцій, та витратами на їх придбання. Головним чином, головний акцент робиться на оподаткуванні операцій із комерційних транзакцій: прибутку отриманого від операцій із залученням віртуальних активів, а не процесу їх створення чи випуску.

Оскільки майнінг є витратним та енергомістким процесом, економічна ефективність такого виду діяльності та підхід до його оподаткування як прибутку на основі різниці між доходами та витратами може виявитися нелогічним або неадекватним реалієм. Висока вартість електроенергії та обладнання у витратній частині в процесі майнінгу залежать від вартості електроенергії та типу обладнання, яке використовується. З ростом рівня складності майнінгу забезпечуються потужніші обчислювальні ресурси, що автоматично збільшує витрати на електроенергію та технічне обслуговування. Це впливає на собівартість кожної видобутої монети, і вона постійно змінюється залежно від ринкових умов.

З часом витрати на майнінг пристосовуються до ціни криптовалюти. Наприклад, при зниженні вартості біткойна деякі майнери можуть зменшити обсяги або взагалі призупинити діяльність, що впливає на загальний рівень надійності майнінгу та витрати на одиницю криптовалюти. Ваговим фактором також є те, що для майнінгу криптовалют потрібен тривалий період адаптації, інколи від кількох місяців до року. У результаті прибуток від майнінгових операцій може бути вкрай нестабільним, що ускладнює застосування класичних підходів до збільшення податку на прибуток як різниці між доходами та витратами.

Такий нестабільний характер економічної ефективності майнінгу ставить під сумнів ефективність класичного підходу до оподаткування прибутку, запропонованого в законопроекті №7150. Є доцільним розглядати майнінг криптовалют як цілий виробничий процес з урахуванням видаткової частини на виробництво одиниці “продукції”. Також варто розглянути встановлення окремих режимів податкового обліку або використання енергетичних показників як бази для розрахунку даних.

Станом на листопад 2023 року в Україні наразі розроблено два законопроекти, спрямовані на врегулювання ринку віртуальних активів: від Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку – Проект закону "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні" від 07.11.2023р. №10225 [4] та від Міністерства цифрової трансформації України – Проект закону "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні" від 17.11.2023р. №10225-1 [5].

Поки що питання оподаткування майнінгу в Україні так і залишається не до кінця врегульованим. Однак, доходи від криптовалют можуть обкладатися податками як прибуток від інвестицій. Це означає, що майнери, особливо великі оператори, повинні самостійно звітувати про свої доходи та сплачувати податки, дотримуючись загальних податкових норм.

Таблиця 1. Порівняльний аналіз проектів законів щодо регулювання, оподаткування та визначення державних регуляторів ринку криптоактивів від 07.11.2023р. №10225 та від 17.11.2023р. №10225-1

	Законопроект №10225	Законопроект №10225-1
Регуляторний підхід	Розроблений за участі Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР), фінансового комітету Верховної Ради та компанії Ernst and Young.	Розроблений Міністерством цифрової трансформації у співпраці з бізнесом та окремими депутатами.
	Пропонує імплементацію положення Європейського Регламенту про ринки криптоактивів (MiCA), що регулює криптоактиви та їх обіг.	Пропонує адаптацію стандартів MiCA з урахуванням українських реалій, а також створення спеціальної інноваційної зони, де підприємство може працювати без попередньої авторизації протягом трьох років.
Органи контролю	Визначає Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) та Національний банк України як основних регуляторів ринку криптовалюти.	Основними регуляторами торгового ринку Міністерство цифрової трансформації та Національний банк України.
Оподаткування криптоактивів	Пропонує встановити податок на прибуток від операцій з криптовалютами для фізичних осіб у розмірі 18% з додатковим військовим збором 1,5%.	Запропоновано поступове оподаткування доходів фізичних осіб: ставка 5% протягом перших трьох років, 9% протягом наступних п'яти років і 18% після восьми років.
	Юридичні особи також складають податок на прибуток за стандартною ставкою (18%).	Юридичні особи звільняються від ПДВ на операції з криптоактивами, окрім токенів, які представляють реальні товари або послуги.
	Звільнення від оподаткування операцій з безоплатного отримання віртуальних активів - майнінг чи стейкінг	Провайдерам послуг надається можливість вибору між стандартним додатком на прибуток (18%) або додатком на виведений капітал (9%) для резидентів «Dія.City».
Цільове спрямування та фінансова інклюзія	Приділяє увагу впровадженню європейських стандартів для забезпечення прозорості та довіри на ринку криптоактивів.	Надає більшу увагу створеним умовам для інновацій та розвитку бізнесу в сфері криптоактивів в Україні, особливо через введення інноваційної зони для старту підприємств.

Джерело: авторське складення.

Стаття 2 нового законопроекту №10225, запропонованого Національною комісією з компанією цінних паперів та фондового ринку, визначає “майнінг” як процес перевірки та підтвердження операцій з віртуальними активами шляхом використання механізму консенсусу, результатом якого є внесення записів про операції з віртуальними активами до розподіленого реєстру та створення емітентом нових одиниць віртуальних активів, які можуть слугувати винагородою від емітента особам, що здійснюють майнінг.

Відповідно до запропонованої редакцією пункту 164.2.9 Податкового кодексу України, [3] доходи, отримані від операцій з віртуальних активів відносяться до інвестиційного прибутку таких як цінні папери, деривативи, корпоративні права у формах, інші, ніж цінні папери.

Наразі в процесі обговорення вищезазначених проектів законів очікується, що додаткові законодавчі ініціативи Національного банку України і Державної податкової служби створять більш структуровані умови для майнінгу криптовалюти. Запровадження чітких регуляцій може забезпечити захист прав майнерів та стимулювати розвиток цієї індустрії.

Також ведуться дискусії щодо прийняття підходів до законотворчої діяльності щодо оподаткування криптовалют та майнінгу, адже враховуючи набуття Україною статусу кандидата в члени Європейського Союзу концепція побудови національного законодавства України повинна відповідати Регламенту ЄС про ринки криптоактивів (MiCA) [6] з метою забезпечення максимальної сумісності між українським та європейським ринками криптовалют. Тому новели законодавчих документів підлягають перегляду на відповідність європейських стандартів.

1. Про віртуальні активи. Закон України від 14.12.2021р. № 1953-IX. ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами. Проект закону від 13.03.2022р. №7150. ВРУ. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/39211>
3. Податковий Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні. Проект закону від 07.11.2023р. №10225. ВРУ. URL: <https://itd.rada.gov.ua/039cfa29-02e3-4cb8-b7f3-2c978ac7b884>
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні. Проект закону від 17.11.2023р. №10225. ВРУ. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/43232>
6. Markets in crypto-assets (MiCA). URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2022\)739221](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2022)739221)

Кифяк В.І.

к.е.н., доцент, доцент кафедри бізнесу та управління персоналом
Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича, м. Чернівці, Україна
Дубінський Р.О.

здобувач вищої освіти третього освітньо-наукового рівня
Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича, м. Чернівці, Україна

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СИСТЕМИ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: СТРАТЕГІЇ АГРОБІЗНЕСУ

Сучасні глобальні виклики створюють нові вимоги до інституційного забезпечення розвитку бізнесу. Зокрема, агробізнес, як одна з ключових галузей економіки України, вимагає адаптивних механізмів, які враховують регіональні особливості. Успіхи України у сфері стартапів, підтвержені даними Global Startup Ecosystem Index 2024, демонструють потенціал інноваційних підходів навіть у складних умовах війни. Україна, займаючи 46-те місце у глобальному рейтингу стартап-екосистем, демонструє стійкість та інноваційність. Підтримка інноваційних ініціатив, таких як програми Українського фонду стартапів, міжнародні проекти від Google та ЄС, сприяє створенню умов для регіонального розвитку бізнесу. Шість українських міст, включно з Києвом, Львовом, Харковом, Одесою, Чернівцями та Черніговом, увійшли до топ-1,000 світових стартап-екосистем, що свідчить про поширення інноваційного середовища на всю країну (рис. 1). Ці тенденції є основою для активізації агробізнесу через впровадження цифрових технологій, автоматизації та аналітики.

Регіональний контекст розвитку бізнесу формується під впливом інституційних механізмів, таких як державна політика, локальні ініціативи та доступність інвестицій. У 2024 році Чернівці стали новим осередком стартап-екосистеми завдяки зусиллям локальних IT-кластерів та збільшенню фінансування. Подібні ініціативи мають вирішальне значення для агробізнесу, оскільки забезпечують доступ до передових технологій і знань, необхідних для модернізації. Особливу роль відіграють програми підтримки, спрямовані на розширення доступу до ресурсів. Такі ініціативи як Horizon Europe надають важливі гранти, які сприяють інноваціям в агробізнесі, зокрема у сфері агротехнологій, сталого землеробства та екологічного менеджменту.

2024 National Rank	City	Global Rank	Total Score
1 st	Kyiv, Ukraine	75 th	9.621
2 nd	Lviv, Ukraine	397 th	0.843
3 rd	Kharkiv, Ukraine	599 th	0.329
4 th	Odessa, Ukraine	682 nd	0.261
5 th	Ternopil, Ukraine	962 nd	0.129
6 th	Dnipro, Ukraine	969 th	0.126
7 th	Zaporizhzhia, Ukraine	1180 th	0.069
8 th	Chernivtsi, Ukraine	1249 th	0.056
9 th	Cherkasy, Ukraine	1275 th	0.051

Рис. 1. Рейтинг інноваційних міст України згідно з Global Startup Ecosystem Index 2024
Джерело: [1].

Україна є одним із провідних виробників сільськогосподарської продукції у світі, проте війна створила нові виклики для цього сектору. Регіональні відмінності, такі як рівень інфраструктури, кваліфікація робочої сили та доступ до фінансових ресурсів, визначають швидкість і масштаби модернізації. Вивчаючи реалії України, слід звернути увагу на необхідність удосконалення підтримки стартап-руху, яка, на думку авторів [11], полягає в такому:

- створення страхування інвестицій та системи гарантій; створення державного реєстру структур, які працюють у сфері венчурного інвестування; забезпечення гарантій прав компаній на інтелектуальну власність;
- формування механізму порядку утворення та використання коштів венчурного фонду;
- створення актуальної нормативно-правової бази, яка б регулювала правові відносини у сфері інвестування в інновації [2].

Регіональні інституції, такі як локальні ІТ-кластери, освітні платформи та фонди розвитку, забезпечують основу для інтеграції сучасних технологій у виробничі процеси агробізнесу. Наприклад, у Чернівцях створення інноваційних хабів сприяє впровадженню автоматизованих систем управління господарствами, що дозволяє оптимізувати витрати і підвищити ефективність виробництва. Київ залишається лідером у застосуванні цифрових рішень, забезпечуючи агробізнесу доступ до платформ електронної комерції, які розширюють можливості виходу на глобальні ринки.

Успішні моделі також демонструють важливість диверсифікації діяльності. У Львівському регіоні підприємства поєднують традиційне землеробство із виробництвом органічної продукції, переробкою сировини та експортною діяльністю. Це дозволяє агробізнесу знижувати ризики, пов'язані з нестабільністю локального ринку, та формувати довгострокові конкурентні переваги.

Екологічна орієнтація стає ще одним важливим вектором розвитку. Наприклад, у Чернігові акцент зроблено на збереження природних ресурсів через впровадження технологій сталого землеробства, що забезпечує відповідність міжнародним стандартам та відкриває нові ринки збуту. Одночасно, соціальна відповідальність бізнесу в регіонах, як у Харкові та Одесі, реалізується через підтримку місцевих громад і створення нових робочих місць, що зміцнює зв'язок між агропідприємствами та суспільством.

Інституційна роль у формуванні таких стратегій є визначальною. Залучення інвестицій, адаптація нормативно-правової бази та розвиток освітніх ініціатив для агробізнесу створюють фундамент для регіонального економічного зростання. Такі інституційні механізми

дозволяють інтегрувати інноваційні підходи в локальний контекст, водночас забезпечуючи масштабованість успішних моделей для інших регіонів.

Стратегії адаптації агробізнесу до регіональних умов базуються на інтеграції інновацій, цифровізації, екологічної орієнтації та диверсифікації бізнес-моделей. Успішні практики, такі як створення інноваційних кластерів та впровадження соціально відповідальних проєктів, демонструють можливості навіть у складних умовах. Це підтверджує, що регіональні інституційні системи мають ключове значення для забезпечення сталого розвитку агробізнесу в Україні, а також для його позиціонування на міжнародних ринках.

1. Global startup ecosystem index 2024. URL: <https://www.startupblink.com/reports?filter>.
2. Бабаєв В. М., Димченко О. В., Смачило В. В., Рудаченко О. О. Регіональні особливості розвитку екосистеми стартапів: підприємницький аспект. Бізнес Інформ. 2022. №10. С. 58–63. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-10-58-63>.
3. Кифяк В. Стратегії інноваційного сталого розвитку бізнесу: модель реалізації. *Економіка і суспільство*. 2024. Вип. 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-57>.

Коваль Л. А.,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та фінансів

Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука», м. Рівне, Україна

Панчук О. В.,

аспірант,

Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука», м. Рівне, Україна

ФІНАНСОВА СПРОМОЖНІСТЬ РЕГІОНУ В СОЦІО-ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ

В умовах нових реалій регіонального управління на місцевому рівні, визначальним фактором для темпів розвитку громади стала її фінансова спроможність. Вона ґрунтується на двох напрямках господарювання: на тому, звідки та скільки коштів органи місцевого самоврядування здатні акумулювати до своєї казни, і на тому, як та на що їх витрачають. Тобто, фінансово спроможною можна назвати ту громаду, яка має достатню кількість коштів, чітку структуру їхніх джерел та ефективно розподіляє ці кошти за пріоритетними цілями. Фінансова спроможність дозволяє громаді досягти швидкого соціально-економічного розвитку та бути комфортним місцем проживання для своїх мешканців. Коли ж громада не є фінансово спроможною, її швидкий розвиток у найближчий час неможливий. Без економічного стимулювання та допомоги держави такі територіальні громади не є життєздатними. Тому або органи місцевого самоврядування власними силами нарощують фінансову спроможність і рухають свою громаду вперед, або залишається залежною від державних дотацій та субвенцій.

Вимірювання та оцінка фінансової спроможності дозволяє проаналізувати забезпеченість органів місцевого самоврядування фінансовими ресурсами задля виконання своїх повноважень. Також вона показує, наскільки ефективним є функціонування органів місцевого самоврядування щодо нарощування свого фінансового потенціалу.

Функціонування та одночасне забезпечення взаємодії і перспективного розвитку економіки регіону в значній мірі залежить від стану і здатності окремої адміністративно-територіальної одиниці самостійно фінансово забезпечувати власну життєдіяльність, визначати напрямки її розвитку і переважаючі пріоритети для забезпечення фінансової стійкості, збалансованості основних фінансових показників і нарощування економічної ресурсної бази.

Таким чином, саме фінансовий потенціал характеризує рівень фінансового забезпечення

регіону та соціокультурної системи вцілому. Актуальність визначення та оцінки фінансового потенціалу адміністративно-територіальних одиниць визначається тим, що саме від його якості, динаміки та обсягу залежить рівень розвитку території, сталість політичної ситуації, умови життя місцевого населення, а також здатність державного фінансового впливу на соціо-економічні процеси з допомогою фінансових ресурсів, які перебувають в розпорядженні органів влади окремо взятого регіону.

Отже, оцінка фінансового потенціалу окремих регіонів може служити мірою співставлення і порівняння можливостей формування їх фінансових ресурсів, а також базою для розробки напрямків розвитку фінансової сфери. Необхідно підкреслити, що основою формування фінансового потенціалу будьякого суб'єкту є збалансування його потреб і наявних ресурсів розвитку соціально-економічного комплексу, а це може призвести до того, що на початкових кроках фінансового планування необхідно здійснювати заходи щодо ідентифікації потенційних можливостей фінансової бази органів місцевого самоврядування регіонального і місцевого рівнів.

Сучасні фінансисти та фахівці-науковців у галузі податкової науки Н. Гавриленко [1], Н. Гришина [2] О. Дубовик [3], Ю. Іванова [4], А. Соколовська [5] сформували взаємозв'язки між фінансами, економікою та податками, що дозволяє виявити залежність між елементами моделі взаємодії фінансового, податкового і бюджетного потенціалів. Податковий потенціал регіону, його масштаб, якість і обсяги залежить від рівня розвитку фінансового потенціалу, оскільки саме фінансова та бюджетна політики здійснюють вплив на розміри податкових баз окремих податкових платежів, а податкові надходження формують доходну частину бюджетів усіх рівнів.[3]

Показники виконання місцевих бюджетів репрезентують загальний соціально-економічний стан території, її потенціал до розвитку. Наявність достатніх ресурсів у місцевих бюджетах – ключова ознака того, що громада має можливість надавати більш ширший спектр послуг своїм жителям, реалізовувати необхідні соціальні та інфраструктурні проекти, фінансувати програми місцевого розвитку.

Сам порівняльний аналіз здійснено у розрізі 11 індикативних показників, розрахованих на підставі даних про чисельність населення та показників виконання бюджету відповідної громади, за раніше розробленим та презентованим методологічним підходом з оцінки фінансової спроможності територіальних громад. За результатами проведених розрахунків значень та величин, сформовано узагальнені результати оцінювання фінансової спроможності територіальних громад з розподілом на рівні спроможності: високий, оптимальний, задовільний, низький, критичний.[6]

Індекс податкоспроможності місцевого бюджету вказує, наскільки податкоспроможним є місцевий бюджет порівняно з аналогічним середнім показником по всіх місцевих бюджетах територіальних громад в Україні у розрахунку на одну людину. Індекс податкоспроможності – сталий показник, який щороку визначає Мінфін для кожної громади, щоб дізнатися, наскільки вона здатна наповнювати свій бюджет. Іншими словами, чи може громада сама себе забезпечити, чи ні. Його обраховують на основі отриманих коштів від податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) та кількості населення у громаді. Індекс показує рівень горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів. На його основі уряд обраховує базову/реверсну дотацію. Тобто, від цього індексу залежить, чи громада перенаправлятиме надлишкові кошти зі свого бюджету до Державного (реверсна дотація), чи навпаки – у разі просідання місцевого бюджету громада доотримає з Державного додаткові кошти (базова дотація). Чим більшим є такий коефіцієнт, тим більш спроможним отримувати податкові надходження є місцевий бюджет територіальної громади.[7]

Місцеві податки та збори є надзвичайно важливими для громад. Це один з головних показників зміцнення місцевих бюджетів та розширення фінансової автономії органів місцевого самоврядування. У контексті фінансової спроможності є важливим частка сплачених місцевих податків у доходах загального фонду бюджетів територіальних громад.

Так можна простежити, наскільки органи місцевого самоврядування є фінансово автономним від центральної влади і залежним від місцевих жителів – платників місцевих податків. Також частка місцевих податків у бюджеті територіальних громад демонструє розвиток бізнесу у громаді. Загалом роль місцевих податків поступово підвищується у доходах бюджетів територіальних громад.[7]

Сильніший вплив місцевих податків на формування бюджетів дозволяє органам місцевого самоврядування орієнтуватися виключно на свої сили. Тоді місцевій владі не потрібно постійно чекати допомоги від держави. Також це формує сприятливі умови для ведення малого та середнього бізнесу в громаді. Це першочергово для тих місцевих платників податків, які суттєво наповнюють казну громади.

У аналітичних дослідженнях щодо оцінювання фінансової спроможності територіальних громад на основі показників 2021 року та виконання бюджетів у 2023 році, експерти дослідили динаміку показників фінансової спроможності територіальних громад. Аналіз виконання місцевих бюджетів у 2023 році вказує на те, що, в цілому, місцеві бюджети адаптувалися до умов воєнного стану і забезпечують реалізацію основних завдань бюджетної політики, а також забезпечують фінансування видатків, пов'язаних з підтримкою Сил оборони, заходів з територіальної оборони, підтримки ВПО та ліквідацією наслідків збройної агресії рф.[6]

Узагальнені дані щодо динаміки зміни показників фінансової спроможності територіальних громад дають змогу здійснити базовий аналіз з метою подальшого детального розгляду кожного з 11 індикативних показників і, на цій основі, сформулювати висновки щодо необхідності коригування бюджетної політики громади та прийняття відповідних управлінських рішень.

Виходячи з проведеного аналітичного дослідження, експерти резюмують[6]:

- Загалом, в умовах воєнного стану місцеві бюджети продемонстрували позитивний рівень фінансової стійкості – за підсумками 2023 року понад 70% (1009) територіальних громад знаходяться в діапазоні високого (495, 34,4%), оптимального (314, 21,8%), задовільного (200, 13,9%) рівнів фінансової спроможності. У порівнянні з 2021 роком (тобто, до повномасштабного вторгнення), кількість територіальних громад з позитивним рівнем спроможності майже не змінилася (1034 – у 2021 році, 1009 – у 2023 році), що може свідчити про ефективну адаптацію місцевої бюджетної політики до викликів воєнного часу.

- Потребують подальшого удосконалення підходи до формування державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій стосовно розроблення та реалізації механізмів підтримки територіальних громад, насамперед тих, які знаходяться у прифронтових зонах та на територіях яких ведуться активні бойові дії.

- У розрізі територіальних громад 424 підвищили свої рейтингові позиції, відносно 2021 року, 327 знизили позиції, 687 – не зазнали змін. Зміна позицій територіальних громад та їх переміщення до нижчих (вищих) категорій спроможності є об'єктивним явищем, зумовленим динамікою розвитку територіальних громад та впливом війни. Водночас, зростання диференціації спроможностей потенційно призведе до неможливості територіальних громад надавати якісні та в повному обсязі публічні послуги жителям своїх громад, а також до надання публічних послуг різної якості (кількості) у межах держави, що не повністю узгоджується з базовими принципами реформи місцевого самоврядування, а саме прагнення до забезпечення громадянам різних регіонів та громад доступу до публічних послуг однакової якості.

- Залишається актуальним питання підвищення ефективності системи фінансового вирівнювання (зокрема, удосконалення діючої системи, перегляду підходів тощо) бюджетів територіальних громад. Держава, як гарант соціальних та економічних прав, повинна забезпечувати відповідний життєвий рівень для своїх громадян незалежно від місця їх проживання. Відповідно, існує необхідність у державному регулюванні (вирівнюванні) фінансової спроможності органів місцевого самоврядування задля забезпечення їх достатнім

ресурсом для надання гарантованих державою публічних послуг визначеної якості та кількості.

Завдяки змінам до бюджетного та податкового законодавства органи місцевого самоврядування отримали більше джерел для наповнення своїх бюджетів. Тепер вони розпоряджаються значно більшими фінансами, ніж це було до початку реформи. Разом з коштами до місцевої влади прийшла нова відповідальність. органи місцевого самоврядування отримали від держави розширені повноваження для розв'язання локальних проблем громадян і створення для них комфортних умов життя.[7]

1. Гавриленко Н.В. Прогнозування розвитку регіонів на підставі багатофакторних моделей. Економіка. Фінанси. Право: щомісячний інформаційно-аналітичний журнал. 2013. Випуск 12(1). С. 19–22.
2. Гришина Л. О. Інноваційні підходи до розвитку регіону в умовах інтеграційних процесів / Л. О. Гришина, Н. В. Гавриленко // Збірник наукових праць Національного університету кораблебудування. - 2014. - № 1. - С. 126-131. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnuk_2014_1_23.
3. Гавриленко, Н. (2021). АКТУАЛІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЕЛИКИХ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ. Економіка та суспільство, (30). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-37>
4. Іванов Ю.Б., Петросянц К.В. Малий бізнес: управління податками : монографія. Харків : ІНЖЕК, 2009. 272 с.
5. Соколовська А.М. Податкова система держави: теорія і практика становлення. Київ : Знання-Прес, 2004. 454 с.
6. Порівняльний аналіз фінансової спроможності територіальних громад (на основі показників 2021 та 2023 років) URL: <https://decentralization.ua/news/18171>
7. Фінансова спроможність територіальних громад. Аналітичне дослідження. Центр спільних дій: URL: <https://centrea.org>

Корольчук Л.В.

к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК КРОК ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЄВРОПИ

Гендерна рівність є ключовим аспектом соціальної та економічної справедливості, що значною мірою визначає розвиток сучасних суспільств. У контексті сталого розвитку Європи, гендерна рівність виступає не лише як етичний принцип, але й як необхідний елемент для досягнення глобальних цілей. Європейський Союз вже понад десятиліття активно працює над інтеграцією принципів гендерної рівності у свої політики, стратегії та законодавчі ініціативи. Досягнення гендерної рівності виявляється важливим не тільки для боротьби з дискримінацією та забезпечення прав жінок, але й для підвищення економічної ефективності, покращення соціального клімату та забезпечення екологічної стабільності.

Прогрес у вирішенні проблеми гендерної рівності в контексті сталого розвитку залишається неоднозначним. За даними ООН, на глобальному рівні до 2023 року жінки складають лише 25% депутатів у парламенті, а різниця в оплаті праці між чоловіками та жінками залишається на рівні 20%. Однак кількість жінок, що отримують вищу освіту, збільшилась до 40%, а в деяких регіонах (наприклад, в Північній Європі) вже спостерігається майже рівна участь жінок та чоловіків на керівних посадах. Поряд з цим, більше 2,7 мільярдів жінок у світі все ще стикаються з обмеженнями в доступі до охорони здоров'я, прав на працю та безпеку, що показує необхідність подальших зусиль для досягнення рівності в межах сталого розвитку [1].

Метою дослідження є вивчення гендерної рівності як стратегічного напрямку сталого розвитку Європи; аналіз шляхів досягнення гендерної рівності та їх впливу на соціально-економічний розвиток країн ЄС.

Гендерна рівність означає забезпечення рівних прав, можливостей та умов для осіб незалежно від їх гендерної ідентичності чи статі, включає боротьбу з дискримінацією за ознакою статі, забезпечення рівного доступу до ресурсів і можливостей у соціальних, економічних, політичних та культурних сферах. Визначення гендерної рівності в Європі

формується через норми, закріплені в міжнародних угодах, таких як Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), а також через принципи, закладені в європейських договорах [2]. В свою чергу, ключовими документами ЄС, що визначають гендерну рівність, є Статут ЄС, Хартія основних прав Європейського Союзу, а також різноманітні програми та стратегії, зокрема Стратегія сталого розвитку ЄС та Європейська стратегія для гендерної рівності 2020-2025 років.

Як відомо, сталий розвиток є багатогранним концептом, що охоплює три основні компоненти: економічний, соціальний та екологічний. Гендерна рівність є невід'ємною складовою кожного з цих компонентів. Дослідження показують, що інвестиції в гендерну рівність можуть значно підвищити економічний потенціал країн. Жінки складають половину людства, і забезпечення їм рівних умов для участі в економічному житті призводить до підвищення виробничих і креативних можливостей. Гендерна рівність в освіті та на ринку праці дозволяє збільшити кількість робочої сили, зменшити бідність і покращити рівень життя [3].

Зокрема, у країнах Європи, де гендерна рівність значно поліпшена, спостерігається високий рівень економічної стабільності та інноваційної діяльності. Програми підтримки підприємництва серед жінок, сприяння їхній участі в науці, технологіях та інженерії (STEM) стають важливими компонентами політики ЄС [4].

Гендерна рівність має безпосереднє відношення до поліпшення соціального благополуччя. Оскільки жінки традиційно виконують роль основних доглядальниць у родині, забезпечення їх рівних прав та можливостей не лише у сфері праці, але й в розподілі домашніх обов'язків, сприяє більш справедливому розподілу соціальних та економічних ресурсів. Зменшення гендерної нерівності допомагає у подоланні таких проблем, як домашнє насильство, торгівля людьми, сексуальні домагання, що є серйозними соціальними викликами для Європи. Забезпечення рівних прав для жінок та чоловіків сприяє зниженню рівня насильства та покращенню якості життя.

Слід зазначити, що екологічна стійкість також передбачає гендерну рівність. Дослідження показують, що жінки, особливо в сільських районах, мають важливу роль у збереженні природних ресурсів і прийнятті рішень щодо управління навколишнім середовищем. Тому забезпечення рівного доступу до екологічної освіти, природних ресурсів та технологій є необхідною умовою для сталого розвитку [5]. Жінки також активно займаються екологічними ініціативами, такими як охорона водних ресурсів, боротьба зі зміною клімату, органічне землеробство, що робить їх важливими агентами змін у контексті сталого розвитку.

Європейський Союз розробив численні політики та стратегії для підтримки гендерної рівності. Однією з основних ініціатив є Стратегія Європейської Комісії для гендерної рівності на 2020-2025 роки [6], яка включає низку заходів для забезпечення рівних можливостей в освіті, на ринку праці, у політиці та в управлінні. Крім того, ЄС активно працює над реалізацією принципу гендерної рівності в рамках своїх зовнішніх політик, що включають підтримку прав жінок у країнах, що не є членами ЄС, а також сприяння глобальним ініціативам у боротьбі з гендерною нерівністю.

Деякі з ключових напрямків європейської політики включають [7]:

1. Забезпечення рівних прав на робочому місці – боротьба з дискримінацією за ознакою статі, розривом у заробітній платі між чоловіками та жінками, підтримка балансування між роботою та сімейним життям.

2. Політика щодо забезпечення рівних прав у доступі до освіти та професійного розвитку.

3. Програми протидії домашньому насильству та торгівлі людьми.

Незважаючи на досягнення, існує низка бар'єрів, що ускладнюють досягнення повної гендерної рівності в Європі. До основних перешкод належать: - традиційні стереотипи та соціальні норми – багато з цих стереотипів обмежують можливості жінок у професійній сфері, впливають на їх кар'єрне зростання і змушують їх здійснювати подвійне навантаження як на

роботі, так і вдома; - нерівність в оплаті праці – хоча за останні роки Європа досягла значного прогресу, розрив в оплаті праці між чоловіками та жінками залишається однією з головних проблем; - насильство на ґрунті статі – домашнє насильство, сексуальні домагання та інші форми насильства, що мають гендерний підтекст, досі є великими соціальними проблемами.

Для подолання цих перешкод необхідна комплексна політика, яка поєднує законодавчі ініціативи, соціальні кампанії та культурні зміни. Подальший розвиток гендерної рівності в Європі може стати важливим кроком до сталого розвитку в регіоні, а також прикладом для наслідування для усього світу. З цією метою важливо перманентно інтегрувати гендерну рівність як навчальну компоненту в освіту усіх рівнів, всіляко підвищувати обізнаність серед населення про важливість гендерної рівності, сприяти змінам у культурних і соціальних нормах.

1. Sustainable Development Goals Report 2023. Special Edition: Towards a Rescue Plan for People and Planet. United Nation. URL: <https://desapublications.un.org/publications/sustainable-development-goals-report-2023-special-edition>.
2. ООН. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW). ООН. 1979. URL: <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>
3. Accelerating progress on Sustainable Development Goal 5 (SDG 5): Achieving gender equality and empowering women and girls. Think Tank. European Parliament. 2024. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2024\)762403](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2024)762403)
4. Велика Британія. Gender Equality in the EU: Achievements and Challenges. Policy Brief. 2018. URL: <https://www.britishcouncil.org/>
5. Leal Filho, W., Kovaleva, M., Tsani, S. et al. Promoting gender equality across the sustainable development goals. Environ Dev Sustain 25, 14177–14198, 2023. URL: <https://doi.org/10.1007/s10668-022-02656-1>
6. Європейська Комісія. Стратегія ЄС для гендерної рівності на 2020-2025 роки. Європейська Комісія. 2020. URL: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality_en
7. Стратегія гендерної рівності ради Європи на 2018-2023 роки. Рада Європи, квітень 2018 року. URL: https://www.naiu.kiev.ua/files/zakon_ukr/gender/PREMS_041318_GBR_Gender_Equality_Strategy_2023_ukr_new2.pdf.

Кравець Л. В.

магістр

Львівський торговельно – економічний університет, м. Львів, Україна

ВПЛИВ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

У сучасних умовах однією з ключових тенденцій світової економіки є активізація інтеграційних процесів та поглиблення взаємодії економічних структур різних країн, значною мірою обумовлених діяльністю транснаціональних корпорацій. Вони суттєво підвищили рівень взаємозалежності між країнами, стимулюючи міжнародний поділ праці, спеціалізацію та кооперацію національних економік. Значну частку світової торгівлі становить реалізація товарів і послуг філіями іноземних компаній. ТНК є головними експортерами капіталу у формі прямих іноземних інвестицій і здійснюють найбільші фінансові витрати на розробку новітніх технологій.

Оскільки діяльність ТНК охоплює практично всі країни світу та сектори економіки, стабільний розвиток окремих держав у глобалізованому світі неможливий без співпраці з цими корпораціями.

Для України залучення прямих іноземних інвестицій через процес транснаціоналізації є надзвичайно важливим. Це сприяє підвищенню конкурентоспроможності національної економіки, розвитку ринку праці та зростанню рівня життя населення.

Структуру діяльності транснаціональних корпорацій в Україні досліджували такі науковці, як В. Є. Новицький, О. І. Рогач, В. В. Рокоча, О. А. Швиданенко, В. Ю. Шевченко та інші. Однак сучасний стан соціально-економічного розвитку України вимагає подальшого аналізу можливостей залучення транснаціональних корпорацій і оцінки їх впливу на національну економіку з метою визначення оптимальних стратегій розвитку країни.

Одним із ключових завдань для України є формування сприятливого інвестиційного середовища, яке сприятиме залученню прямих іноземних інвестицій. Водночас необхідно оцінити потреби вітчизняної економіки в іноземних інвестиціях за секторами та проаналізувати фактичний розподіл активів ТНК в Україні. Ця проблема зумовлена тим, що іноземні інвестори надають перевагу інвестиціям у посередницькі сектори з високою швидкістю обороту капіталу, тоді як Україні потрібні інноваційні інвестиції у стратегічно важливі галузі для розвитку та підвищення конкурентоспроможності країни.

На кінець 2024 року в Україні діють понад 300 транснаціональних корпорацій (ТНК), більшість із яких мають штаб-квартири в Західній Європі (57%) та США (27%). Ці компанії представлені в різних секторах, таких як технології, агропромисловий комплекс, фінансові послуги та споживчі товари.

До таких компаній належать Bunge, Raiffeisen Bank International, Inditex, Nestlé, McDonald's Corporation, Metro Cash&Carry, PepsiCo, Procter&Gamble, Samsung, British American Tobacco, British Petroleum, Coca-Cola, Danone, Toyota та багато інших.

Аналіз діяльності ТНК в Україні дає змогу визначити низку позитивних і негативних чинників, які впливають на економіку країни. До основних позитивних чинників належать:

1. Покращення виробничої бази України. Виробництво іноземними компаніями товарів і послуг на території країни сприяє будівництву нових підприємств, модернізації або розширенню наявних.

2. Впровадження науково-технічного прогресу. Імпорт технологій сприяє підвищенню якості продукції, її конкурентоздатності на світових ринках, а також стимулює зростання експорту.

3. Активізація інтернаціоналізації та глобалізації. Діяльність ТНК сприяє залученню української економіки до глобальних процесів і виходу на нові ринки товарів і послуг.

Недоліки діяльності транснаціональних корпорацій в Україні тісно пов'язані з їхніми перевагами для країни. Основні недоліки включають:

1. Орієнтація бізнесу ТНК на економічну діяльність, вигідну міжнародним компаніям, але не завжди корисну для української економіки. Зокрема, спостерігається низький рівень інвестицій у важливі для України галузі на тлі активності у секторах зі швидким оборотом капіталу.

2. Попри демонстрацію соціальної відповідальності, ТНК часто порушують права національної робочої сили та використовують недосконалість українського законодавства у сфері охорони довкілля.

Залучення транснаціональних корпорацій до України та ефективний розподіл іноземних інвестицій можливі за умов покращення інвестиційного клімату, що передбачає:

1. Подолання бюрократичних бар'єрів і корупції для створення прозорого правового поля інвестиційної діяльності. Це включає відповідність українського законодавства сучасним світовим нормам у сфері інвестицій, чіткість і дотримання законодавства.

2. Забезпечення макроекономічної та політичної стабільності, яка підвищить привабливість України для інвесторів.

3. Зростання рівня життя населення, що стимулюватиме попит на товари та послуги міжнародних компаній і заохочуватиме їх розвивати промислові підприємства в Україні.

Підвищення рівня інвестиційної привабливості та підтримка стратегічно важливих галузей є ключовими факторами у створенні конкурентоспроможних національних транснаціональних корпорацій [2].

У сучасному світі поряд із залученням іноземних компаній в економіку України важливо створювати власні транснаціональні структури. Досвід Китаю, Індії та Європи, Америки підтверджує, що національний капітал може конкурувати з міжнародними компаніями за умов підтримки фінансово-промислових груп, здатних проводити активну зовнішньоекономічну політику.

Розвиток національних транснаціональних корпорацій можливий за умов формування потужних фінансово-промислових груп, які здатні конкурувати на світовому ринку, забезпечуючи економічну незалежність країни [1].

Попри конкурентні переваги, діяльність ТНК має і негативний вплив на економіку України. Для мінімізації цих наслідків та залучення іноземних інвестицій необхідно покращувати інвестиційний клімат і розвивати стратегічно важливі сектори економіки.

1.Новицький В. Є. Транснаціональні корпорації: тенденції розвитку та вплив на національні економіки. Сучасні проблеми економіки: перспективи та виклики : матеріали наук.-практ. конф., м. Київ, 15 травня 2017 р. Київ, 2017. С. 112.

2.Швиданенко О. А. Інвестиційний клімат і транснаціоналізація української економіки. Інноваційний розвиток національної економіки: виклики та перспективи : матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 12 квітня 2019 р. Харків, 2019. С. 87.

Марків М.М.

к.е.н., доцент

ЗВО «Університет Короля Данила» (Україна)

ІННОВАЦІЙНІ БІЗНЕС-МОДЕЛІ ТА ЇХ ВПЛИВУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ КОМПАНІЙ

У сучасному бізнес-середовищі, де конкуренція за ринкові позиції стає дедалі гострішою, інноваційні бізнес-моделі відіграють ключову роль у забезпеченні конкурентоспроможності компаній [1], [2], [3]. Інноваційні бізнес-моделі дозволяють компаніям адаптуватися до змін, забезпечувати гнучкість і реактивність на ринкові виклики, залучати нових клієнтів і створювати нові джерела доходу. Ці моделі, на відміну від традиційних, акцентують увагу на використанні новітніх технологій, співпраці та відкритості до інновацій.

Платформні бізнес-моделі побудовані на створенні платформ, які з'єднують виробників та споживачів, надаючи їм можливість взаємодіяти безпосередньо. Ці моделі сприяють зниженню транзакційних витрат та підвищенню ефективності ринкових взаємодій. Відомі приклади включають Uber, Airbnb та Amazon. Вони не лише надають послуги, а й створюють екосистеми, де учасники ринку можуть обмінюватися товарами, послугами та інформацією. Платформні моделі також дозволяють компаніям масштабувати бізнес без значного збільшення витрат, що є значною перевагою.

Фріміум моделі передбачають надання базових послуг безкоштовно з можливістю платного доступу до розширених функцій. Прикладами є сервіси, такі як Spotify, LinkedIn та Dropbox. Ця модель дозволяє залучати широке коло користувачів, даючи їм можливість ознайомитися з продуктом або послугою без будь-яких фінансових зобов'язань. Пізніше частина користувачів, які бачать цінність у додаткових функціях, погоджується на платну підписку. Таким чином, компанії можуть збільшувати базу користувачів і водночас монетизувати лише частину з них, що забезпечує стабільний дохід.

Сервітізація передбачає перехід від продажу продуктів до надання послуг. Наприклад, компанії, які раніше продавали обладнання, тепер можуть надавати його в оренду або забезпечувати його обслуговування. Цей підхід дозволяє компаніям забезпечити стабільний дохід і більш тісні стосунки з клієнтами, оскільки надання послуг часто вимагає регулярних взаємодій. Сервітізація також сприяє підвищенню лояльності клієнтів, оскільки клієнти, які отримують якісні послуги, з більшою ймовірністю продовжуватимуть співпрацю з компанією.

Моделі відкритих інновацій базуються на співпраці з зовнішніми партнерами для розвитку нових продуктів і послуг. Вони включають спільні проекти, краудсорсинг та партнерства з науково-дослідними інститутами. Наприклад, компанія Procter & Gamble активно співпрацює з зовнішніми винахідниками, дослідниками та підприємствами для

розробки нових продуктів. Відкриті інновації дозволяють компаніям залучати зовнішні ідеї та експертизу, що може прискорити процеси інноваційного розвитку та зменшити витрати на дослідження та розробки.

Цифрова трансформація включає використання цифрових технологій для радикального перетворення бізнес-процесів. Вона включає впровадження інтернету речей (IoT), великих даних, штучного інтелекту (ШІ) та блокчейн-технологій. Цифрова трансформація дозволяє компаніям оптимізувати процеси, підвищити продуктивність і створювати нові бізнес-моделі. Наприклад, використання великих даних може допомогти компаніям краще розуміти потреби клієнтів і пропонувати більш персоналізовані продукти та послуги.

Інноваційні бізнес-моделі мають значний вплив на конкурентоспроможність компаній. Вони дозволяють забезпечити гнучкість і швидкість реакції на зміни ринку, залучати нові сегменти споживачів та використовувати новітні технології для підвищення ефективності. Завдяки цим моделям компанії можуть створювати нові джерела доходу, збільшувати лояльність клієнтів та зміцнювати свої позиції на ринку.

Платформні бізнес-моделі забезпечують ефективність та масштабованість, фріміум моделі дозволяють залучати широку аудиторію користувачів, сервітизація сприяє побудові тривалих стосунків з клієнтами, відкриті інновації забезпечують доступ до зовнішніх ідей та експертизи, а цифрова трансформація дозволяє радикально змінювати бізнес-процеси. Всі ці моделі дають компаніям можливість не лише пристосовуватися до змін, але й активно формувати майбутнє ринку.

Вивчення інноваційних бізнес-моделей є важливим аспектом для успішного розвитку сучасних компаній і забезпечення їх конкурентоспроможності у глобальному бізнес-середовищі. Комплексне розуміння різних типів інноваційних бізнес-моделей та їх впливу на конкурентоспроможність дозволяє компаніям бути на передовій інноваційних змін та досягати успіху в умовах жорсткої конкуренції.

1. Аналіз тенденцій інноваційного розвитку національної економіки. Економіка та суспільство, вип. 58 (Грудень). Ковальчук, Володимир. 2023. Електронний ресурс // Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-33>
2. Інноваційний розвиток підприємства. Підручник / за заг. ред. д-р. екон. наук, проф. Микитюка П. П. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. Електронний ресурс // Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/49869>
3. Концептуальна модель організаційного забезпечення формування стратегії інноваційного розвитку бізнес-структур. Бізнес Інформ. 2024. №3. С. 102–109. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-3-102-109>

Матвійчук Л.Ю.,

д.е.н., професор,

Корсак В.І.,

д.е.н., професор,

Панасюк А.В.,

аспірант

Луцький національний технічний університет

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ ВОЛИНИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Входження України до європейського простору створює нові виклики та можливості для регіонів, зокрема Волині, яка має унікальний потенціал для розвитку туризму завдяки природно-ресурсному, історико-культурному та транскордонному потенціалу. Ефективне управління цим потенціалом дозволяє не лише підвищити привабливість регіону для туристів, але й сприяти його соціально-економічному розвитку, інтеграції у міжнародні туристичні мережі та утвердженню позитивного іміджу України у світі. Розвиток туристичних дестинацій Волині набуває особливого значення в умовах євроінтеграційних процесів, які відкривають нові можливості для залучення міжнародних інвестицій, підвищення рівня туристичного

сервісу та збереження культурної спадщини регіону. Стратегічне географічне положення, унікальні природні ресурси, багатство історичних пам'яток та автентичність місцевої культури створюють сприятливі умови для формування конкурентоспроможного туристичного продукту, здатного зацікавити як вітчизняних, так і закордонних туристів. У контексті інтеграції України до Європейського Союзу важливим завданням є модернізація інфраструктури, впровадження інноваційних підходів до управління туристичними об'єктами та інтеграція Волині до загальноєвропейських туристичних маршрутів.

Ґрунтовні наукові дослідження процесу управління розвитком туристичних дестинацій Волині розкрито в працях І. Волошина, О. Ільїної, П. Кучера, М. Лепкого, Т. Тимошенко та інших. Проте, євроінтеграційні процеси Волині мають свої особливості з огляду на мультикультурний туристичний потенціал, що потребує додаткових досліджень.

Однією з унікальних атракцій Волині є невелике містечко Олика, яке поступово перетворюється на повноцінну туристичну дестинацію. Цей населений пункт славиться своєю багатю історичною спадщиною, зокрема Олицьким замком, колишньою резиденцією князів Радзивіллів, що є одним із найкращих зразків ренесансної архітектури України. Крім замку, туристів приваблюють величний костел Святої Трійці, мальовничі вулички з автентичною забудовою та атмосферою, яка занурює у минуле. Олика має значний потенціал для розвитку гастрономічного, історико-культурного та подієвого туризму, що сприяє зростанню її популярності серед вітчизняних та зовнішніх мандрівників. Завдяки інтеграції з європейськими туристичними маршрутами та інвестуванню у розвиток інфраструктури, містечко може стати одним із важливих центрів туризму Волині [1].

Олика бере участь у державній програмі «Велика реставрація», спрямованій на збереження та відновлення культурної спадщини України. У довоєнний період на реалізацію першого етапу відновлення замку Радзивіллів було виділено 10 мільйонів гривень із державного бюджету. Ці кошти мали бути спрямовані на відновлення первісного вигляду архітектурної пам'ятки, що є однією з основних туристичних атракцій регіону. Однак, через повномасштабне вторгнення росії в Україну реалізація проекту була призупинена. Загальний кошторис реставраційних робіт становить 470 мільйонів гривень, що відображає значний масштаб і амбітність завдання. Відновлення цього об'єкту сприятиме збереженню історико-культурної спадщини та стане потужним стимулом для розвитку туризму, створення нових робочих місць та підвищення економічної активності регіону. Успішне завершення реставрації залежатиме від стабілізації ситуації в країні та підтримки міжнародних і державних партнерів.

Сьогодні, в умовах війни, важливо ефективно управляти розвитком туристичних дестинацій для їх збереження та популяризації. Адже очікуємо, після перемоги, відновлення та значне збільшення туристичних потоків, особливо з боку Європи. Для цього необхідно зосередити зусилля на підтримці інфраструктури, цифровізації туристичних продуктів та створенні стратегій, орієнтованих на залучення зовнішніх туристів [2]. Волинь, з її унікальними природними та історико-культурними ресурсами, має всі шанси стати однією з найпривабливіших туристичних дестинацій України. Підготовка до майбутнього відновлення індустрії туризму передбачає інвестиції у відновлення об'єктів, розвиток брендингу регіону, підготовку кадрів та формування якісного сервісу, що відповідає міжнародним стандартам. Ефективне управління сьогодні допоможе зберегти та примножити туристичний потенціал післявоєнної Волині. До основних інструментів управління розвитком туристичних дестинацій Волині у контексті євроінтеграції віднесемо:

- стратегічне планування – створення довгострокових планів розвитку туристичної інфраструктури та маркетингових стратегій з урахуванням європейських стандартів якості;
- залучення інвестицій – стимулювання внутрішніх та міжнародних інвестицій у відновлення історико-культурних об'єктів, розвиток бізнесу гостинності та інновацій;
- розвиток інфраструктури – модернізація транспортної мережі, створення комфортних умов для туристів, забезпечення доступності об'єктів дестинації;

- партнерство і співпраця – активна участь у транскордонних програмах, обмін досвідом із європейськими країнами, а також створення партнерських відносин із міжнародними організаціями, що підтримують розвиток туризму;

- цифровізація туристичних послуг – розробка інтерактивних туристичних платформ, мобільних додатків і віртуальних турів, що сприятимуть популяризації туристичних об'єктів Волині серед європейської аудиторії;

- розвиток людського капіталу – навчання фахівців туристичної галузі відповідно до європейських стандартів, підвищення кваліфікації персоналу, впровадження інноваційних підходів до обслуговування туристів;

- ефективний маркетинг – формування позитивного бренду Волині як унікальної дестинації, організація масштабних промоційних кампаній та участь у міжнародних туристичних виставках.

Запропоновані інструменти забезпечують інтеграцію регіону у європейський туристичний простір, сприяють сталому розвитку дестинацій та підвищують конкурентоспроможність Волині на міжнародній арені. Реалізація запропонованих інструментів сприятиме відновленню та популяризації таких об'єктів, як Олицький замок, створить умови для формування Волині як провідної туристичної дестинації, здатної відповідати очікуванням сучасного європейського туриста.

Отже, управління розвитком туристичних дестинацій Волині, зокрема унікального містечка Олика, у контексті євроінтеграції є важливим завданням для забезпечення сталого розвитку регіону. Ефективне використання стратегічного планування, залучення інвестицій, розвитку інфраструктури та цифровізації дозволяє зберегти культурну спадщину, підвищити її привабливість для міжнародних туристів. Олика, з її багатою історико-культурною спадщиною та участю в програмі «Велика реставрація», має всі шанси стати одним із символів європейського підходу до управління туристичними ресурсами в Україні. Її відновлення стане не лише прикладом збереження національних цінностей, але й важливим елементом інтеграції Волині у європейський туристичний простір.

1. Матвійчук Л.Ю., Лепкий М.І., Жадько О.А. (2023). Інтеграційні процеси суб'єктів індустрії гостинності України в сучасних умовах. *Товарознавчий вісник*. 1 (16), 255-262. URL: <https://doi.org/10.36910/6775-2310-5283-2023-17-21>. (дата звернення: 18.11.2024).

2. Тимошенко Т.О. (2021) Концепція розумного управління туризмом в рамках виконання стратегій сталого розвитку територіальних громад. *Public Administration and Regional Development*. URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal> (дата звернення: 19.11.2024).

Матвійчук Р.В.

Аспірант ОП «Менеджмент»

ДВНЗ «Донецький національний технічний Університет», м. Луцьк, Україна

Попова О.Ю.

Доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедрою управління і фінансово-економічної безпеки

ДВНЗ «Донецький національний технічний Університет», м. Луцьк, Україна

ПОЛІТИКА ЗГУРТОВАНOSTІ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Україна є територіально великою країною, що в силу різних, насамперед історичних, причин має суттєві регіональні відмінності за багатьма параметрами: мовними, етнічними, релігійними, природними умовами та, звичайно, економічними. Ще більше поглибила ці відмінності повномасштабна війна, що триває на території нашої держави. Вирівнювання диспропорцій між регіонами з метою створення єдиного українського простору повинне бути важливою складовою регіональної політики України.

Отримання Україною статусу країни-кандидата на членство в ЄС та початок перемовин з Європейською Радою щодо вступу відкривають доступ до європейських ресурсів та програм підтримки Європейського Союзу. В свою чергу Європейський Союз має тривалий досвід створення єдиного простору, що ґрунтується на одній з основних політик ЄС – політиці згуртованості. Відтак, важливо перейняти досвід та принципи створення єдиного простору, адже це не лише сприятиме збалансованому розвитку держави, але й дозволить використати доступні фінансові інструменти Європейського Союзу. Для цього Україна повинна зробити багато кроків на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Політика згуртованості ЄС була започаткована в 1957 році і, пройшовши кілька етапів складних реформ, до сьогодення відіграє основну роль у стимулюванні економічного зростання та зменшенні диспропорцій між регіонами Європейського Союзу. У 2021-2027 роках вона продовжує відігравати вирішальну роль для майбутнього ЄС, адже реалізує третину довгострокового бюджету ЄС в межах багаторічної фінансової програми на цей період. Політика реалізується через наступні європейських структурні та інвестиційні фонди: Європейський фонд регіонального розвитку, Європейський соціальний фонд плюс, Фонд згуртованості, Фонд справедливого переходу, Європейський фонд мореплавства, рибальства та аквакультури, Фонд надання притулку, міграції та інтеграції, Фонд внутрішньої безпеки, Інструмент прикордонного контролю та віз.

Головними отримувачами підтримки із цих фондів є менш розвинені регіони ЄС – їм виділяється 70 % ЄФРР та ЄСФ+. Дві головні мети політики – «робочі місця і зростання» та «європейське територіальне співробітництво». Вони реалізуються через досягнення 5 цілей політики згуртованості:

1. Більш конкурентоспроможна та розумніша Європа шляхом сприяння інноваційним та розумним економічним перетворенням та регіональним ІКТ-зв'язкам (€ 73 млрд.)
2. Більш екологічна («зелена») економіка з низьким вмістом вуглецю, перехід до чистої економіки з нульовим вмістом вуглецю, пом'якшенням змін клімату (€ 92 млрд.)
3. Об'єднана (більше зв'язана) Європа завдяки покращеній мобільності (€ 40 млрд.)
4. Більш соціальна та інклюзивна Європа, яка впроваджує Європейську основу соціальних прав (€ 111 млрд.)
5. Європа ближча до громадян завдяки сталому та інтегрованому розвитку всіх типів територій (€ 19 млрд.).

Найбільшим отримувачем фінансування відповідно в рамках політики згуртованості в період 2021-2027 рр. є Польща, яка отримає 76,5 млрд. на реалізацію 7 національних та 16 регіональних програм.

Україні можливості європейської політики згуртованості будуть доступні в повній мірі після вступу до Європейського Союзу. Але існують фінансові інструменти, які доступні уже зараз. Це зокрема програми підтримки України в межах політики сусідства (U-LEAD, EU4PAR, EU4PFM, EUACI EU4DIGITAL, EU 4 Environment); програми транскордонної та транснаціональної співпраці у межах INTERREG, секторальні програми. Інструмент передвступної допомоги (IPA) є механізмом навчання для країни-кандидата щодо подальшого ефективного використання структурних фондів уже будучи членом ЄС.

В рамках Політики згуртованості ЄС для поглиблення транскордонного та транснаціонального співробітництва Європейська комісія схвалила такі програми Interreg, участь в яких [1] приймає Україна:

- Interreg для Дунайського регіону для інновацій та відновлювальних джерел енергії
- Програма Interreg NEXT Польща-Україна для збереження природи, охорони здоров'я та прикордонного контролю

- Програма Interreg NEXT Румунія-Україна для кращої освіти, охорони здоров'я та збереження природи

Також для України Європейська комісія запровадила програми підтримки України від Європейського Союзу Ukraine Facility [3], що передбачає виділення 50 млрд. Євро, які будуть спрямовані:

- € 38,27 млрд. на фінансування державного бюджету, з яких 33 млрд. – пільгові кредити, 5,27 млрд. – гранти; з них 1,05 млрд. повинні бути спрямовані на потреби регіонів.
- € 6,97 млрд. інвестиційний фонд, кошти якого зможуть отримати приватні та державні компанії через ЄБРР та інші міжнародні інституції.
- € 4,76 млрд. технічна та адміністративна підтримка уряду щодо структурних реформ та синхронізації законодавства з Європейським Союзом, розбудова спроможності органів влади на національному, регіональному та місцевому рівнях, покриття відсотків за пільговими кредитами в рамках програми.

Разом із такими важливими аспектами програми як державне управління, управління державними фінансами, реформа судової системи, боротьба з корупцією та відмиванням коштів, розвиток фінансових ринків, управління державними активами, секторальний розвиток (зокрема енергетичний сектор, транспорт, агропродовольчий сектор, підприємництво та переробна промисловість, цифрова трансформація, зелений перехід та охорона довкілля), одним із ключових напрямів визначено «Децентралізація та регіональна політика». Зазначається, що відбудова країни відбуватиметься в першу чергу в регіонах, а відтак цілями є:

- Посилення спроможності регіонів
- Економічний, соціальний, екологічний та територіальний розвиток регіонів та громад
- Активна участь населення в управлінні громадою
- Прозорість та підзвітність місцевого самоврядування
- Стратегія регіонального розвитку
- Створення умов для комфортного проживання, самореалізації та розвитку.

Очевидно, що для повноцінної та ефективної інтеграції у європейський простір, де згуртованість є наріжним каменем у розвитку як на загальноєвропейському, так і на регіональному та місцевому рівні, отримання доступу до інструментів, які доступні членам Європейського Союзу, Україні необхідно надати поняттю згуртованості особливого значення на усіх рівнях.

Важливо, що першою стратегічною ціллю Державної стратегії регіонального розвитку 2027 [2] визначено власне згуртованість України:

Стратегічна ціль 1. «Формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах». Оперативними цілями в межах її реалізації визначено:

- Забезпечення інтегрованого розвитку територій з урахуванням інтересів майбутніх поколінь
- Задоволення потреби населення у якісних адміністративних та публічних послугах
- Соціальний захист ветеранів війни та їх сімей, внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих груп населення.

Зрештою, дві наступні стратегічні цілі визначені цілком в напрямі політики згуртованості Європейського Союзу, а саме:

Стратегічна ціль 2. «Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів»

Стратегічна ціль 3. «Розбудова ефективного багаторівневого урядування».

Реалізація згаданих стратегічних та оперативних цілей залежить значною мірою від забезпечення згуртованості на регіональному рівні. Українські регіони та українські територіальні громади є досить великими за територією, мають відмінності в системі розселення та економічному розвитку, тому згуртованість для них повинна бути одним із ключових факторів забезпечення розвитку. В Україні немає жодного регіону, який би виглядав гомогенним за щільністю населення, розвитком та структурою економіки, однаковою доступністю територій до адміністративного центру тощо. Все це повинно знаходити своє відображення у регіональних стратегіях розвитку.

Аналогічна ситуація і на рівні територіальних громад, де згуртованість являє собою здатність жителів територіальної громади, органів місцевого самоврядування, які вони обирають чи які формуються у територіальній громаді на підставі закону, об'єднувати зусилля та провадити дії, що забезпечують стійкість та розвиток громади в інтересах її жителів. Згуртованість громади базується на таких елементах: ідентичність, довіра, доступність, справедливість, взаємодія. Вивчення рівня цих параметрів у громаді та формування стратегії розвитку, зважаючи на отримані результати значно підвищить ефективність реалізації цієї самої стратегії. Розбудова згуртованих громад дозволить наблизити доступність інструментів, про які було згадано вище, дозволить не освоювати кошти європейських інституцій, а інвестувати та використовувати їх на благо українських громад.

Підсумовуючи, зазначимо, що політика згуртованості ЄС є важливим інструментом рівномірного та збалансованого розвитку регіонів. Україні на шляху до членства в Європейському Союзі необхідно уже зараз звертати увагу на питання спроможності управлінців на місцевому та регіональному рівні реалізовувати програмні заходи, виробленні сталого підходу до організації процесу управління проектами та навичок стратегічного планування з метою отримання безперешкодного доступу до фінансових інструментів розвитку територій, а також ефективно їх використовувати.

1. Політика згуртованості ЄС: понад 530 мільйонів євро для територіальної співпраці, зокрема з Україною і Молдовою, у 2021-2027 роках URL: <https://www.eeas.europa.eu>
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» від 08.08.2022 р. №695 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#n187>
3. Програма підтримки Ukraine Facility URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/>

Матюк Л.В.

заступник директора з НВР,

Відокремлений структурний підрозділ

«Любешівський технічний фаховий коледж

Луцького національного технічного університету», смт Любешів, Україна

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

У сучасному світі міжнародне співробітництво є ключовим елементом забезпечення стабільності, безпеки та економічного розвитку. Виклики глобалізації, технологічні інновації та екологічні проблеми вимагають спільних зусиль усіх держав. В умовах зростаючої політичної нестабільності та економічних криз співпраця між державами є не лише актуальною, а й необхідною для досягнення спільних цілей.

Насамперед важливість міжнародного співробітництва підкреслюється низкою викликів, що стоять перед світом. Ескалація міжнародних конфліктів, тероризм, зміна клімату та пандемія COVID-19 вимагають узгоджених дій усіх держав. Наприклад, пандемія засвідчила, що кордони не можуть бути бар'єром для поширення хвороби, і держави мають об'єднати зусилля для розроблення ефективних стратегій охорони здоров'я. Це вимагає не

тільки обміну медичними технологіями та дослідженнями, а й спільної координації на міжнародному рівні.

Міжнародне співробітництво важливе і з економічного погляду. Глобалізація торгівлі та фінансів, а також розвиток нових технологій сприяють економічній інтеграції. Наприклад, міжнародні торговельні угоди, такі як угоди про вільну торгівлю (УВТ), знижують тарифні бар'єри та створюють умови, що сприяють взаємному обміну товарами та послугами. Це, своєю чергою, підвищує конкурентоспроможність країн на світовій арені.

Міжнародне співробітництво набуває різних форм. До них належать двосторонні та багатосторонні угоди, що регулюють економічні, політичні та соціальні відносини між державами. Багатосторонні організації, такі як Організація Об'єднаних Націй (ООН), Всесвітня торговельна організація (СОТ) і Європейський союз (ЄС), відіграють важливу роль у формуванні міжнародної політики та регулюванні відносин між державами.[1] Ці організації слугують платформою для обговорення спільних проблем і пошуку рішень у рамках глобального управління.

Однією з головних складових міжнародного співробітництва є участь неурядових організацій (НУО). НУО відіграють важливу роль у розвитку міжнародних відносин, просуваючи гуманітарні проекти, захищаючи права людини та розв'язуючи екологічні проблеми. НУО активно співпрацюють з урядами й міжнародними організаціями, надаючи експертну допомогу та допомагають у реалізації різних програм. Це допомагає будувати більш справедливі та стійкі суспільства, в яких враховуються інтереси всіх груп населення.

Одним із ключових елементів міжнародного співробітництва є розв'язання екологічних проблем. Міжнародні угоди, такі як Паризька угода,[2] є одним із прикладів об'єднання зусиль країн для досягнення спільної мети - боротьби зі зміною клімату. Ці угоди містять зобов'язання країн щодо скорочення викидів парникових газів і впровадження нових екологічних технологій, що є важливим кроком на шляху до сталого розвитку.

Крім традиційних економічних і політичних аспектів, культурна дипломатія також є важливим елементом міжнародного співробітництва. Вона сприяє взаєморозумінню між країнами за допомогою обміну культурними, освітніми та науковими ініціативами. Такі програми, як студентські обміни, спільні дослідження та культурні фестивалі, не тільки збагачують культурний досвід, а й зміцнюють дружні відносини між державами. У результаті створюються сприятливі умови для економічного співробітництва та політичних угод.

Крім того, важливим чинником розвитку міжнародного співробітництва є цифровізація. Комунікаційні технології та інформаційні платформи дають змогу державам координувати свої дії, обмінюватися інформацією та ефективніше реалізовувати спільні проекти. Наприклад, платформи електронного уряду сприяють інтеграції державних служб і дають змогу швидко реагувати на проблеми та потреби громадян. В умовах пандемії це особливо важливо, оскільки багато країн переходять на онлайн-форми роботи та освіти.

Ще одним важливим аспектом співпраці є екологічні ініціативи, що реалізуються в рамках міжнародних угод. Наприклад, ініціативи з охорони довкілля, такі як Конвенція ООН про біологічне різноманіття, спрямовані на захист природних ресурсів і сталий розвиток.[3] Країни-учасниці таких угод зобов'язуються реалізовувати національні програми, спрямовані на скорочення викидів, захист екосистем і підтримку стійких практик у сільському господарстві та промисловості.

Останнім часом у міжнародному співробітництві дедалі більше уваги приділяється гендерній рівності. Такі організації, як ООН, активно сприяють участі жінок у всіх аспектах економічного та соціального розвитку. Це не лише допомагає досягти більшої рівності, а й підвищує ефективність програм розвитку.

Таким чином, міжнародне співробітництво в сучасному контексті є необхідним інструментом для забезпечення глобальної стабільності та розвитку. В умовах загострення глобальних проблем, таких як пандемії, тероризм і зміна клімату, країнам необхідно шукати нові шляхи співпраці. Ефективне міжнародне співробітництво може не тільки розв'язати

наявні проблеми, а й створити нові можливості для економічного зростання та соціального розвитку.

1. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО. ДДУВС.
2. Паризька угода. Офіційний вебпортал парламенту України.).
3. Конвенція про біорізноманіття – Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України – офіційний сайт..

Матюк А. В.

здобувач освіти

Національний Університет «Запорізька Політехніка», м. Запоріжжя, Україна

ІНСТРУМЕНТИ ЕФЕКТИВНОСТІ В ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВАХ

Ефективність державної установи – це поняття, яке визначає здатність установи досягати поставлених цілей за допомогою оптимального використання ресурсів (людських, фінансових, матеріальних). Іншими словами, це міра того, наскільки добре установа виконує свої функції та забезпечує потреби громадян.

Ефективність державного управління залежить від механізмів, що забезпечують:

- злагожене та результативне управління суспільними процесами,
- вплив на розвиток країни через ефективну організацію та управління,
- реалізація державних цілей у різних сферах життя.

Одним із ключових чинників, що впливають на державне управління, є військовий стан. Він спричинив зміни в системі управління, зокрема щодо передачі повноважень державним органам, військовому командуванню, військовим адміністраціям та місцевим органам самоврядування для протидії загрозам, стримування агресії та забезпечення національної безпеки. В умовах воєнного стану організації роботи державних службовців, захист їхніх прав і створення безпечних умов для виконання обов'язків залишаються значно складнішими завданнями. Водночас за наявності умов для роботи інституцій та забезпечення безпеки, державні службовці повинні продовжувати виконання своїх функцій та реалізацію державної політики в межах закону [1].

На сьогодні важливо визнати, що українські громади мають різні умови, виклики та завдання для державних установ і мешканців. У тилкових регіонах (Львівська, Закарпатська, Чернівецька, Тернопільська, Івано-Франківська області) пріоритетом є розселення внутрішньо переміщених осіб (ВПО), забезпечення їх необхідними послугами (харчування, медицина, житло, освіта), організація гуманітарної підтримки та допомога фронту.

Водночас громади в зонах бойових дій або під окупацією (Київська, Чернігівська, Харківська, Сумська області, міста Маріуполь, Охтирка, Буча, Ірпінь тощо) зосереджені на забезпеченні виживання та підтримці роботи критичних комунальних служб. Прифронтові області (Дніпропетровська, Запорізька, Вінницька), які також можуть змінюватися, виступають «транзитним хабом» для ВПО, що вимушено прямують на захід або за кордон. Отже, нині важливо впроваджувати нові універсальні інструменти, які раніше не застосовувалися, але можуть адаптуватися до потреб кожного регіону.

Дієвими інструментами підвищення ефективності державних установ в умовах війни, враховуючи вищевикладене мають бути:

1. Антикризове управління. Створення та реалізація чітких стратегій реагування на кризові ситуації, таких як мобілізація ресурсів, забезпечення безпеки населення та надання основних послуг. Важливим аспектом є швидке прийняття рішень і координація дій між різними установами.

2. Цифровізація процесів. Впровадження інформаційних технологій дозволяє забезпечити безперебійність управлінських процесів, доступність послуг та оперативність реагування на виклики. Електронне урядування та цифрові платформи можуть значно

підвищити ефективність роботи державних установ, зокрема в умовах обмеженого доступу до фізичних офісів.

3.Мобілізація ресурсів. Ефективне управління людськими, матеріальними та фінансовими ресурсами стає ключовим фактором. Пріоритетом є розподіл ресурсів на критичні потреби, такі як забезпечення обороноздатності, підтримка населення та відновлення інфраструктури.

4.Гнучкість та адаптивність. В умовах війни ситуація змінюється швидко, тому державні установи повинні бути готові до швидкої адаптації своїх функцій та процедур, що включає перерозподіл завдань, перегляд планів і оптимізацію роботи під нові виклики.

5.Коллективне лідерство та децентралізація. Для ефективного функціонування важливо розвивати мережу локальних лідерів та розподіляти повноваження на місцевому рівні, що дозволяє швидше реагувати на потреби громад та розв'язувати проблеми в регіонах, де зосереджені найбільші ризики.

6.Відстеження та аналіз результативності. Постійний контроль та оцінка виконання завдань дозволяють оперативно виявляти недоліки у роботі та коригувати стратегії. Важливим компонентом є прозорість та підзвітність перед суспільством, що сприяє зміцненню довіри до державних установ у складні часи.

7.Міжнародна співпраця. В умовах війни важливим інструментом стає активна співпраця з міжнародними організаціями та донорами для залучення фінансової та технічної допомоги, а також обміну досвідом щодо кризового управління.

Ці інструменти сприяють не лише підтриманню функціонування державних установ під час війни, але і їхній стійкості та здатності швидко відновлюватися після завершення конфлікту.

Держава намагається впроваджувати нові інструменти для підвищення ефективності роботи, зокрема створюючи державні вебресурси. Мінекономіки оголосило про запуск бета-версії платформи "Пульс", призначеної для збору зворотного зв'язку від бізнесу. «Пульс» – це онлайн-платформа, через яку підприємці можуть залишити відгуки щодо взаємодії з державними органами. Основна метаплатформа – створити єдиний цифровий простір для прозорої взаємодії між державою та бізнесом і покращити якість державних послуг. Тепер кожен підприємець має можливість оцінювати послуги, які надаються державою. На етапі бета-тестування доступна оцінка роботи 22 держорганів, і з часом їх кількість буде збільшена. Система складатиметься з трьох основних компонентів: дашборду, інформаційного вікна та особистого кабінету [2].

Розглядаючи закордонний досвід, ми звернули увагу на досвід Великобританії щодо створення так званої громадянсько-центричної моделі (Citizen-Centric Model) – це підхід до організації державного управління та публічних послуг, який ставить громадянина в центр усіх процесів і орієнтується на його потреби та очікування. Ця модель акцентує на доступності, якості та інклюзивності державних послуг, забезпечуючи можливість кожного громадянина брати участь у прийнятті рішень, отримувати необхідну допомогу та мати вплив на функціонування суспільства [3].

Основні риси громадянсько-центричної моделі:

1.Послуги та рішення в державному секторі формуються на основі потреб і побажань громадян, а не державних установ.

2.Британський уряд активно розвиває електронні послуги, щоб зробити їх доступнішими та ефективнішими, зокрема через онлайн-сервіси.

3.Ця модель передбачає високий рівень прозорості у прийнятті рішень, а також регулярну звітність урядових структур перед громадянами.

4.Велика увага приділяється рівності доступу до послуг для всіх категорій населення, включаючи вразливі та менш захищені групи.

5.Уряд заохочує участь громадян у процесах прийняття рішень через громадські консультації, опитування та відкриті дебати.

6. Державні органи фокусуються на досягненні конкретних результатів, що відповідають потребам громадян, і впроваджують інновації для підвищення ефективності.

У Великобританії після запровадження громадянсько-центричної моделі створили Directgov офіційний британський урядовий портал, в якому на сьогодні об'єднані всі державні послуги та інформаційні ресурси. На сайті кожна людина може отримати консультацію, знайти усі новини, дізнатися більше про послуги, та навіть отримати послуги не виходячи з дому. Це сприяло підвищенню ефективності управління та підвищило рівень задоволеності громадян послугами.

Шведський досвід оцінки діяльності органів державного управління пропонує модель, що отримала назву аудиту адміністративної діяльності, засновану на парадигмі «внесок – продукт». Ця модель включає три основні складові:

- Економічність (economic) – орієнтація на мінімальні витрати, зокрема оптимізацію вартості ресурсів, спрямованих на досягнення певної якості послуг із дотриманням законності використання державних коштів. Це забезпечує відповідність витрат ресурсів потребам, належну кількість і якість ресурсів у потрібний час і за розумною ціною.

- Ефективність (efficiency) – сукупність та якістю наданих послуг і ресурсів, використаних для їх забезпечення. Аналізуються методи роботи, взаємодія між підрозділами, а також стимулювання працівників до скорочення витрат часу. Мета – отримати максимальний обсяг послуг з урахуванням внесених ресурсів і способів організації роботи.

- Результативність (effectiveness) – ступінь досягнення досягнутих цілей. Під час оцінки результативності аналізується, недостатньо довго досягнуті цілі та чи задоволені громадяни результатами програми [4].

Отже, ефективність державних установ є критичним аспектом для забезпечення сталого функціонування держави, зокрема в умовах війни. Визначальними інструментами є антикризове управління, цифровізація процесів, мобілізація ресурсів, гнучкість та адаптивність. Забезпечення прозорості, підзвітності й залучення громадян до прийняття рішень також є важливими факторами підвищення ефективності. Для досягнення найкращих результатів необхідно адаптувати ці інструменти до конкретних умов та потреб суспільства, враховуючи як внутрішні чинники організації, так і зовнішні виклики, такі як законодавство, технологічні тенденції та міжнародна співпраця.

1. Ляшевська О. І. Впровадження системного державного антикризового управління та розробка управлінських рішень по вдосконаленню механізмів публічного антикризового управління в Україні. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2023-1-07>

2. Відділ зв'язків з громадськістю та засобами масової інформації URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=7449e471-da08-4a68-96f0-a8ad0db93911&title=ZapuskBetaversiiPlatformipul>

3. 10.Citizen-Centric Government: What It Looks like and How to Get There. URL : <https://digileaders.com/citizen-centric-government-what-it-looks-like-andhow-to-get-there/>

4. 12.Шляхтіна Г.В., Досвід зарубіжних країн у формуванні лідерських компетентностей в органах публічної влади. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління Том 32 (71) № 3 2021 69-76 с. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/3_2021/14.pdf

Мельниченко І. В.

Аспірант кафедри економіки, туризму і рекреації

Національний лісотехнічний університет, м. Львів, Україна

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ СОНЯЧНОЮ ЕНЕРГЕТИКОЮ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ

Сонячна енергетика є однією з найбільш перспективних та ефективних форм використання відновлювальних джерел енергії, що відіграє важливу роль у забезпеченні сталого розвитку соціально-економічних систем. В умовах глобальних змін клімату та

зростаючої потреби в енергетичній незалежності, використання сонячної енергії набуває все більшого значення. Україна, маючи сприятливі природні умови для впровадження сонячних технологій, стикається з необхідністю оптимального управління та використання цього ресурсу з урахуванням екологічних і економічних факторів.

Еколого-економічні підходи до управління сонячною енергетикою передбачають інтеграцію екологічних вимог і економічної вигоди в процеси планування та експлуатації сонячних енергетичних систем. Важливими аспектами такого управління є ефективне використання сонячних ресурсів, мінімізація негативного впливу на навколишнє середовище та забезпечення економічної вигоди для держави і громадян.

В останні десятиліття дана галузь активно розвивається не лише в світовій промисловості, а й у побутовому секторі. Завдяки новітньому розвитку сонячні енергетичні системи забезпечують ефективне виробництво і економічне використання електричної енергії, використовуючи природне, майже безмежне сонячне випромінювання, при цьому маючи мінімальний вплив на екологічну ситуацію. Дослідження та виробництво в цій сфері активно розвиваються в країнах, таких як Німеччина, США, Великобританія, Японія, Корея, Китай, а також в Україні [1, с. 17].

Відтак, згідно з даними Міжнародного агентства з відновлювальної енергії Китай з потужністю 392,43 ГВт та часткою в 37,5% світового виробництва, є беззаперечним лідером у галузі сонячної енергетики. В країні активно розвиваються нові проекти в рамках національної стратегії досягнення вуглецевої нейтральності до 2060 року. Водночас, значні площі для розташування сонячних станцій зосереджені на північному заході, де є ідеальні умови для збору сонячної енергії. Проте, найбільш густонаселена частина країни знаходиться на південному сході, що ускладнює доставку електроенергії через обмеження енергомереж. Попри це, Китай продовжує активно розбудовувати сонячну енергетику і у 2024 році планував встановити нові СЕС потужністю 150-170 ГВт.

У Сполучених Штатах, які є на другому місці у світі з потужністю 110,1 ГВт сонячної генерації, за останнє десятиліття щорічний приріст складав в середньому 42%. Хоча в 2020 році сонячна енергія складала лише близько 3% від загального виробництва електрики в країні, американська адміністрація прогнозує, що до 2035 року частка сонячної енергії може досягти 40%. За цей період в США планується встановити десятки гігават нових потужностей, використовуючи ресурси сонячної енергії в штатах Арізона, Каліфорнія, Невада та інші. Однак, територіальні особливості країни, зокрема різниця в рівнях сонячної генерації в залежності від кліматичних умов, створюють додаткові виклики.

З потужністю 78,83 ГВт, Японія, займаючи 9,4% світового ринку, є світовим лідером у встановленні плавучих сонячних панелей. Оскільки країна не має великих територій для встановлення наземних сонячних станцій, Японія перенесла більшу частину своїх потужностей на воду, зокрема на озера та водні резервуари. Завдяки таким інноваціям, Японія змогла суттєво збільшити свою частку в сонячній енергетиці.

Німеччина є провідним виробником сонячної енергії в Європі, займаючи 7,5% світового ринку, з потужністю 66,55 ГВт. Хоча країна не є найсонячнішою в Європі, вона забезпечує близько 10% виробництва електрики за рахунок сонячних електростанцій. Окрім цього, Німеччина активно використовує накопичувачі енергії для стабілізації енергетичної системи, особливо у періоди високої сонячної генерації, що дозволяє компенсувати нестабільність виробництва.

Індія, з потужністю 62,8 ГВт, займає 5,5% світової частки у виробництві сонячної енергії. Хоча загальний обсяг сонячної енергії у країні складає лише 4% від споживаної електрики, Індія володіє найбільшим сонячним парком у світі — Бхадла, площею 57 км², з потужністю 2,25 ГВт. В Індії сонячна енергетика активно розвивається, зокрема з 2014 по 2021 рік потужності СЕС зросли у 15 разів, що свідчить про значний потенціал країни в цій сфері [2].

Поруч з вищевказаними лідерами у галузі сонячної енергетики, варто відзначити і Україну, яка має сприятливі умови для використання сонячної енергії завдяки помірній

інтенсивності сонячної радіації, яка змінюється залежно від часу доби, пори року та географічних характеристик. Густина сонячної радіації, що потрапляє на 1 м² земної поверхні, залежить від багатьох факторів, зокрема широти місцевості та атмосферної прозорості. У результаті, сонячна радіація на території України має нерівномірний розподіл, який змінюється від півночі до півдня.

Основною тенденцією є збільшення кількості сонячних днів і річного значення сонячної радіації з півночі на південь. Це дає змогу більш ефективно використовувати сонячну енергію у південних регіонах, де потрапляє найбільша кількість сонячного проміння. Так, у південних областях, що знаходяться в першій та другій зоні, річне надходження сонячної радіації становить 1350 кВт·год/км² та 1250 кВт·год/км² відповідно. Для третіх та четвертих зон ці значення менші: 1150 кВт·год/км² та 1000 кВт·год/км² відповідно.

Україна має значний потенціал для ефективного використання сонячної енергії — геліоустановки можуть працювати з віддачею понад 50 %, що забезпечує стабільну генерацію енергії протягом 7-9 місяців на рік. У південних областях ця ефективність зберігається з березня по листопад, тоді як на півночі — з квітня по жовтень. Взимку ефективність систем знижується, але навіть у цей період сонячна енергія все одно може забезпечувати певний рівень енергетичної віддачі.

Ці природні умови створюють можливості для розвитку сонячної енергетики в Україні, що є важливим елементом стратегії сталого розвитку. Крім того, системи сонячної енергетики можуть сприяти не лише зниженню енергетичних витрат, але й підвищенню енергетичної незалежності країни, зменшенню негативного впливу на довкілля та створенню нових економічних можливостей у секторі зелених технологій [3, с. 169].

На сьогодні сонячні електростанції в Україні забезпечують близько 75% виробництва «зеленої» енергії. Однак, війна суттєво впливає на розвиток цього сектору, зокрема на вибір регіонів для нових об'єктів. Попри труднощі, викликані воєнними діями, експерти наголошують на стратегічній важливості сонячної енергії для розвитку відновлювальної енергетики в Україні. Наразі в країні працює понад 1400 об'єктів сонячної генерації різної потужності. Проте, розвиток нових станцій у регіонах, які раніше вважалися перспективними для промислових сонячних електростанцій, тимчасово припинено через війну та зростання ризиків для інвесторів. Тобто, сонячний сектор зазнав значних змін, як у розміщенні нових об'єктів, так і в основних напрямках генерації.

За даними реєстру Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП), станом на 24 квітня 2024 року в Україні нараховується 1369 сонячних електростанцій, що належать 931 ліцензіату, повідомила Оксана Зуєва, фахівець з баз даних аналітичного центру DixiGroup.

Сонячні електростанції є найбільш поширеним типом генерації серед об'єктів відновлювальної енергетики (ВДЕ), займаючи 75% від загальної кількості ВДЕ-об'єктів. Згідно з даними реєстру, близько половини всіх сонячних електростанцій сконцентровані у шести областях: Івано-Франківській (142 СЕС), Дніпропетровській (134 СЕС), Вінницькій (122 СЕС), Хмельницькій та Київській (по 107 СЕС), Миколаївській (92 СЕС). Найменше об'єктів сонячної генерації розташовано у Луганській та Донецькій областях (по 2 СЕС), Сумській (5 СЕС) та Полтавській (7 СЕС) [4].

Водночас важливо зазначити, що деякі сонячні електростанції знаходяться на тимчасово окупованих територіях Херсонської, Запорізької, Донецької та Луганської областей. Внаслідок цього ці об'єкти не працюють у складі Об'єднаної енергетичної системи (ОЕС) України.

Війна значно сповільнила розвиток сонячної генерації. Зокрема, після 24 лютого 2022 року не було видано жодної ліцензії на нові об'єкти в Херсонській, Запорізькій, Миколаївській, Харківській, Донецькій та Луганській областях через активні бойові дії, окупацію чи близькість до лінії фронту.

Найбільш перспективними регіонами для будівництва сонячних електростанцій під час війни стали Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська та Київська області. Зараз близько 60% усіх ліцензій на виробництво електроенергії на СЕС видано для об'єктів, розташованих на території цих областей. У квітні 2024 року до цієї кількості додалося ще три нові сонячні електростанції, побудовані в Кіровоградській, Одеській та Черкаській областях.

При цьому варто враховувати, що важливим напрямом управління сонячною енергетикою є інтеграція екологічних і економічних підходів. Екологічні аспекти включають зменшення викидів парникових газів, збереження природних ресурсів і зниження негативного впливу на навколишнє середовище. Використання сонячної енергії дозволяє мінімізувати забруднення атмосфери та сприяє боротьбі з кліматичними змінами. Крім того, з економічної точки зору, розвиток сонячної енергетики сприяє створенню нових робочих місць, розвитку інфраструктури, залученню інвестицій, а також зниженню витрат на імпорт енергоресурсів. Системи сонячної енергетики можуть значно знижувати енергетичні витрати як для окремих домогосподарств, так і для підприємств. Водночас інвестиції у сонячні електростанції сприяють розвитку місцевих економік, особливо в сільських районах, де такі проекти можуть створювати нові можливості для зайнятості та розвитку малого бізнесу[5].

Технології сонячної енергетики постійно розвиваються, що дозволяє знижувати вартість виробництва сонячної енергії, збільшувати її ефективність і надійність. В Україні важливим етапом розвитку є адаптація новітніх технологій, таких як фотоелектричні системи з високим коефіцієнтом корисної дії, а також інноваційні системи зберігання енергії. Ці технології можуть значно покращити баланс споживання та виробництва енергії, особливо в умовах нестабільного постачання електрики. При цьому, впровадження еколого-економічних підходів до управління сонячною енергетикою є ключовим для сталого розвитку соціально-економічних систем України, оскільки це здатне забезпечити енергетичну безпеку та незалежність, знижуючи залежність від імпортованих енергоресурсів і стабілізуючи внутрішні енергетичні ринки. В подальшому це сприятиме економічному розвитку, зокрема через зростання місцевих підприємств, залучення інвестицій та створення нових робочих місць, особливо в регіонах з високим сонячним потенціалом. Крім того, соціальна стабільність покращується завдяки доступності та надійності енергетичних ресурсів, а також зниженню вартості енергії для населення та промисловості.

Таким чином, враховуючи вищезазначене, еколого-економічні підходи до управління сонячною енергетикою в Україні є важливим фактором забезпечення сталого розвитку країни. Правильне поєднання екологічних, економічних і соціальних інтересів може стати основою для розвитку сонячної енергетики, що в свою чергу забезпечить не тільки енергетичну безпеку, але й сприятиме економічному зростанню та поліпшенню якості життя громадян України.

1. Бутенко О. Оптимізація процесу вибору місця розташування сонячних електростанцій з використанням гіс-аналізу. *Системи управління, навігації та зв'язку*. Збірник наукових праць. Полтава: ПНТУ, 2019. Т. 1 (53). С. 17-21. doi:<https://doi.org/10.26906/SUNZ.2019.1.017>.

2. П'ять найкращих країн у сфері виробництва сонячної енергії. URL: <https://bizagro.com.ua/p-yat-najkrashhih-krayin-u-sferi-virobnitstva-sonyachnoyi-energiyi/> (дата звернення: 27.11.2024).

3. Сінчук О. М., Бойко С. М., Городній О. М., Некрасов А. В., Онищенко А. О., Ножнова, М. О. Аспекти впровадження сонячних електростанцій в умовах гірничорудних підприємств. *Технічні науки та технології*. 2021. № 1 (19), С. 168–176. [https://doi.org/10.25140/2411-5363-2020-1\(19\)-168-176](https://doi.org/10.25140/2411-5363-2020-1(19)-168-176)

4. Сонячна генерація: змінюються масштаб та географія об'єктів (2024). URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/tryfonivskas-foto-dtek> (дата звернення: 27.11.2024).

5. Прохорова В.В., Ус Ю.В., Юхман Ю.В. Особливості управління тарифоутворенням у контексті «зеленої» економіки. *Проблеми економіки*. 2024. №2 (60). С. 53-60.

Науменко Н.С.,

член-кореспондент АЕНУ, вчений секретар Волинської спілки економістів України, к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки міжнародних економічних відносин та управління проектами
Волинський національний університет ім. Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

ВІЙСЬКОВА ТА ФІНАНСОВА ДОПОМОГА СОЮЗНИКІВ УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 року, міжнародна спільнота продемонструвала безпрецедентну підтримку України. Ключову роль у цій підтримці відіграли західні союзники, зокрема США, країни Європейського Союзу, Канада, Велика Британія, Австралія та інші партнери. Їхня допомога включає фінансову, військову та гуманітарну складові.

Військова допомога

Союзники України постачають значну кількість сучасного озброєння, техніки та боєприпасів, що дозволяє Збройним Силам України ефективно оборонятися та проводити контрнаступальні операції. Найбільш значущі поставки включають:

1. Зброя та техніка:
 - США передали системи HIMARS, гаубиці M777, засоби протиповітряної оборони (NASAMS, Patriot) та іншу техніку.
 - Німеччина постачає танки Leopard 2, самохідні гаубиці PzH 2000 і системи IRIS-T.
 - Велика Британія надала танки Challenger 2, ракети Storm Shadow та засоби радіоелектронної боротьби.
 - Країни Балтії, Польща та інші східноєвропейські держави передали радянське озброєння, зокрема танки Т-72, які вже знайомі українським військовим.
2. Підготовка військових: Союзники організують навчальні програми для українських військових у своїх країнах. Наприклад, Велика Британія запустила масштабну програму тренувань, яка включає базову та спеціалізовану підготовку.
3. **Інноваційні технології:** Надання Україні дронів-розвідників, дронів-камікадзе та засобів електронної боротьби сприяє модернізації української армії.

Фінансова допомога

Міжнародні партнери надають Україні значну фінансову підтримку для стабілізації економіки та відновлення інфраструктури, пошкодженої внаслідок війни. Основні напрямки фінансової допомоги:

1. Гранти та кредити:
 - США виділили Україні понад 70 млрд. дол. США (станом на 2024 рік), з яких значна частина спрямована на військові витрати, а також на підтримку економіки.
 - Європейський Союз надав багатомільярдні пакети фінансової підтримки, включаючи макрофінансову допомогу та гранти.
 - Міжнародний валютний фонд (МВФ) затвердив програми кредитування для стабілізації економіки.

Гуманітарна допомога: Партнери фінансують постачання продовольства, медичних препаратів, енергетичних генераторів та інших необхідних матеріалів для підтримки цивільного населення.

Розмінування та відновлення інфраструктури: Країни надають кошти на розмінування, реконструкцію зруйнованих будівель, відновлення енергетичних об'єктів та інших критично важливих об'єктів.

Гуманітарна допомога

- Крім військової та фінансової допомоги, союзники активно підтримують гуманітарні ініціативи:

- Забезпечення біженців житлом, харчуванням і медичною допомогою.
- Допомога внутрішньо переміщеним особам в Україні.
- Розробка програм реабілітації для постраждалих.

Отримання всього вище переліченого це тривалий процес перемовин, тому що з перших днів російської окупації в те, що Україна може вистояти у більшості урядів Європи були великі сумніви. Український уряд постійно «тисне» на Європейський Союз та США потребуючи постачань озброєння, постачання якого або навмисно затримується, або надається в половині від обіцяного. Слід зазначити, що обіцяний США у травні 2022 року «ленд-ліз» так і не запрацював. Зразків старого радянського озброєння, що ще залишилося в арміях деяких країн НАТО, катастрофічно не вистачає. Деякі види озброєння не передаються Україні в зв'язку із побоюванням бувших країн Центрально-Східної Європи в неможливості дати відсіч російським військам у разі нападу, до того ж ВПК США не може забезпечити країни НАТО сучасними видами зброї.

Ситуація в 2025 році значно погіршиться. Європа і світ «втомилися» від цієї війни. Україна бере кредити в міжнародних фінансових установ в рахунок «заморожених» російських активів. Проте, більшість країн Європи неохоче погоджуються не лише із таким кредитуванням, але і з тим, щоб передати Україні всі російські фінансові активи, адже в такому разі це може похитнути всю європейську фінансову систему, яка вибудовувалася віками.

Союзники НАТО ще влітку 2024 року ухвалили рішення про виділення щонайменше 40 мільярдів євро на військову допомогу Україні. Фінансування планується розподілити пропорційно між країнами-членами Альянсу, а його обсяги переглядатимуться на наступних самітах НАТО, починаючи з зустрічі у Гаазі в 2025 році.

До цієї суми входить вся підтримка, яку Україна отримує від НАТО, незалежно від того, чи вона надається на двосторонній, багатосторонній або іншій основі.

Фінансування охоплюватиме різні напрями, зокрема закупівлю військового обладнання, технічне обслуговування і транспортування техніки, забезпечення логістики, підготовку українських військових, а також інвестиції в оборонно-промисловий комплекс України.

Серед попередньо відомих внесків: Нідерланди виділять до 6 мільярдів євро, Німеччина — 4 мільярди, Велика Британія — 3,6 мільярда, Швеція — 2,2 мільярда, Італія та Іспанія — по 1,7 мільярда, Норвегія — 0,6 мільярда, а Португалія — 0,2 мільярда.

22 жовтня 2024 року Європейський парламент підтримав пропозицію Єврокомісії щодо надання Україні 35 мільярдів євро кредиту. Цей кредит буде погашений за рахунок майбутніх надходжень від заморожених російських активів. Україна отримає можливість самостійно визначати пріоритети використання цих коштів, але для їх отримання країна повинна забезпечити дотримання ефективних демократичних механізмів, прав людини та виконання додаткових умов, зазначених у спеціальному меморандумі.

Європейський Союз у грудні 2024 року надасть Україні додаткові 4,2 мільярда євро для підтримки державного бюджету. Починаючи з січня наступного року, Україна щомісяця отримуватиме по 1,5 мільярда євро. Джерелом цих коштів стануть заморожені російські активи, що дозволить використовувати їх, зокрема, для фінансування військових потреб [1].

Ця ініціатива є частиною ширшої фінансової угоди, узгодженої влітку країнами G7 (50 млрд. дол. США). Інші країни також активно долучаються до підтримки України:

- США готові надати 18,5 мільярда євро, що стане важливою складовою для стабілізації економіки.
- Велика Британія підтвердила свій внесок у розмірі 2,26 мільярда фунтів стерлінгів (близько 2,93 млрд. євро) [3].

Наступного року Україна має отримати 12,5 мільярда євро в рамках програми Ukraine Facility, спрямованої на зміцнення фінансової стійкості держави.

МВФ також сприятиме фінансовій стабільності України. За умови виконання положень меморандуму, у 2025 році фонд планує надати Україні 2,5 мільярда євро кредиту, який буде розділений на чотири транші:

- найбільший транш буде перерахований у березні,
- наступні транші надійдуть у червні, серпні та грудні [2].

28 листопада Світовий банк схвалив додаткове фінансування у розмірі 664 мільйони доларів для проекту INSPIRE, який спрямований на забезпечення соціальних виплат найбільш уразливим категоріям населення України. Ця підтримка допоможе зберегти критично важливу допомогу для громадян, які найбільше постраждали від наслідків війни [1].

Ця фінансова підтримка є ключовою для забезпечення макроекономічної стабільності України, відновлення інфраструктури та подолання наслідків війни. Вона також відображає незмінну міжнародну солідарність у підтримці суверенітету України та її реформаторських зусиль.

Слід до цього додати ще допомогу українським біженцям у Європі. Нині їх в ЄС нараховується близько 8 млн. чоловік.

За даними Управління верховного комісара ООН у справах біженців, найбільша кількість українських біженців – близько 1,2 мільйона осіб – перебуває в Німеччині. За більш ніж два роки уряд Німеччини витратив 30,6 мільярда євро на підтримку українців. Українці мають право на Bürgergeld: 563 євро (25,6 тис. грн.) для самотніх, 506 євро (22,9 тис. грн.) для партнерів, 451-390 євро (20,3-17,6 тис. грн.) для дітей залежно від віку.

З 2025 року виплати зменшуватимуться на 30%, якщо біженці не прийматимуть пропозицій працевлаштування.

Польща, яка прийняла близько 957 тисяч біженців, спрямувала на допомогу 26,5 мільярда євро. Біженці, які живуть у колективних закладах, отримують безкоштовне харчування, 140 злотих (1,4 тис. грн) на одяг і 50 злотих (526 грн) кишенькових. Ті, хто самостійно орендує житло, отримують 750 злотих (7,8 тис. грн) на особу на місяць. Для сімей із чотирьох осіб виплата становить 1 500 злотих (15,7 тис. грн). Додатково діють соціальні програми: допомога при народженні дитини, виплати на дітей (800+), програми Dobry Start та Aktywny Rodzic.

Чехія та Іспанія витратили по 7 мільярдів євро кожна. У Чехії зареєстровано близько 370 тисяч українських біженців, а в Іспанії – понад 200 тисяч.

Чехія забезпечує фінансову допомогу: середня виплата – 7 336 крон (13 тис. грн) на одного. Для дорослих, які не працевлаштовані, розмір виплати знижується до 4 860 крон (8,6 тис. грн), для дітей – до 3 490 крон (6,2 тис. грн).

Франція виділила 3,9 мільярда євро для допомоги 66,6 тисячам українців. Румунія витратила 3,2 мільярда євро, прийнявши 162 тисячі біженців. У Франції допомога залежить від кількості членів родини: 6,80 євро (306 грн.) на добу для однієї особи, 10,20 євро (460 грн.) для двох осіб і більше. Якщо держава не надала житло, біженцям виплачують додаткові 7,40 євро (333 грн.) на день.

Італія та Швейцарія спрямували по 3,1 мільярда євро, де знайшли прихисток 172 тисячі та 67 тисяч біженців відповідно. В Італії щомісячна допомога становить 300 євро (13,5 тис. грн.) і виплачується максимум протягом трьох місяців. Біженців розміщують у центрах надзвичайного прийому або в приватних оселях. В Швейцарії у середньому виплата становить 1 000 франків (47,97 тис. грн.) на місяць. Розглядається можливість одноразової виплати до 4 000 франків тим, хто повертається в Україну.

Велика Британія надала 3 мільярди євро допомоги для 274 тисяч українців. Українці можуть в'їхати за програмою Homes for Ukraine: одноразова виплата – 200 фунтів (10,7 тис. грн). Є програми соціальної підтримки: універсальний кредит, допомога на догляд, виплати на дітей (21,80 фунтів на тиждень для старшої дитини та 14,45 фунтів для інших).

Бельгія витратила 2,8 мільярда євро на 81 тисячу біженців, а Нідерланди – 2,7 мільярда євро на 118 тисяч.

Словаччина виділила 2,6 мільярда євро для підтримки 125,5 тисяч біженців. Розмір допомоги залежить від віку: 80 євро (3,6 тис. грн) для дорослого, 160 євро (7,2 тис. грн) для дітей до 3 років. Максимальна сума на сім'ю – 380 євро (17,1 тис. грн) на місяць.

Ірландія та Угорщина спрямували по 2,4 мільярда євро кожна, де перебуває 109 тисяч та 31 тисяча українців відповідно. Норвегія та Австрія витратили по 2,3 мільярда євро кожна на 74 тисячі та 79 тисяч біженців. Болгарія виділила 2,2 мільярда, а Туреччина – 2 мільярди євро.

Швеція витратила 1,1 мільярда євро, прийнявши 39 тисяч українців. Виплати залежать від умов проживання: 2 130 крон (8,4 тис. грн) на дорослого без харчування або 720 крон (2 858 грн) з харчуванням у гуртожитках.

Данія та Фінляндія спрямували по 1 мільярду євро для підтримки 40 тисяч і 64 тисяч біженців відповідно. Литва, Латвія та Португалія витратили по 0,8 мільярда євро кожна, прийнявши 63 тисячі українців.

Естонія спрямувала 0,7 мільярда євро, Греція – 0,5 мільярда, Хорватія – 0,4 мільярда. Так, в Естонії виплати на родину: 150 євро (6,7 тис. грн) для першого члена, 120 євро (5,4 тис. грн) для другого дорослого, 180 євро (8,1 тис. грн) для дітей.

Люксембург, Кіпр і Словенія витратили по 0,2 мільярда євро кожен, а Мальта та Ісландія – по 0,1 мільярда євро [4-5].

Соціальна підтримка в кожній країні відрізняється за розміром і умовами, але в більшості випадків спрямована на забезпечення базових потреб біженців.

Допомога союзників відіграє критично важливу роль у захисті суверенітету та територіальної цілісності України. Міжнародна підтримка також демонструє солідарність демократичного світу у боротьбі проти агресії та дотриманні принципів міжнародного права.

Попри вже надану масштабну допомогу, Україна продовжує потребувати тривалої підтримки для успішного завершення війни та подальшої відбудови країни.

1. ЄС у 2025 році щомісяця надаватиме Україні по 1,5 млрд. євро допомоги. (1.12.2024). *Слово і діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/12/01/novyna/ekonomika/yes-2025-roczni-shhomisyacya-nadavatyme-ukrayini-po-15-mlrd-vevro-dopomohy> (дата звернення 1.12.2024).

2. Військова та фінансова допомога від союзників. (22.10.2024). *Слово і діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/10/22/infografika/finansy/vijskova-ta-finansova-dopomoha-soyuznykiv-yaki-perspektyvy-2025-rik> (дата звернення 1.12.2024).

3. Зовнішнє фінансування України у 2025 році: країни G-7 майже домовилися. (22.10.2024). *Слово і діло*. URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/dopomoha-ukrajini-na-2025-2026-roki-krajini-g7-majzhe-domovilis-pro-50-miljardiv-dolariv-html> (дата звернення 1.12.2024).

4. Скільки грошей країни Європи витратили на допомогу Українським біженцям. (15.10.2024). *Слово і діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/10/15/infografika/ekonomika/skilky-hroshej-krayiny-vevropy-vytratyly-dopomohu-ukrayinskym-bizhencyam> (дата звернення 1.12.2024).

5. Копитко В. До 25 тисяч гривень. Скільки платять українським біженцям у країнах ЄС. (9.10.2024). *РБК*. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/25-tisyach-griven-skilki-platyat-ukrayinskim-1728483585.html> (дата звернення 1.12.2024).

Оболенцева Л.В.

д.е.н., професор, зав. каф. Туризму і готельного господарства

Андрєєв В.Е.

здобувач освіти на магістерському рівні 2 курсу ННІЕiМ

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, м. Харків, Україна

РЕКРЕАЦІЙНІ ПОТРЕБИ НАСЕЛЕННЯ ТА ВИРОБНИК ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ: БАЛАНС ІНТЕРЕСІВ

Туризм є однією з найбільш стабільних і стійких складових світової економіки. За останні десятиліття він демонструє стабільне зростання, в середньому на 5% на рік, і при цьому не піддається значним коливанням у попиту чи пропозиції. У сучасних умовах туризм

став невід'ємною частиною стилю життя понад третини населення планети, і його участь у повсякденному житті можна вважати важливою складовою загальної якості життя. Такий процес сприяє не лише культурному та соціальному розвитку, але й відіграє ключову роль у стимулюванні економічного прогресу багатьох країн. Саме через свою універсальність та здатність адаптуватися до змін у середовищі туризм часто розглядається як один з найбільш перспективних напрямків соціально-економічного розвитку в умовах глобалізації.

Рекреація є процесом, основою якого є відпочинок людей у їх вільний від роботи час. Вона передбачає активний або пасивний відпочинок, що дозволяє людині відновити свої фізичні та психологічні сили. Рекреаційна сфера охоплює широкий спектр галузей і підприємств, які займаються організацією цього відпочинку. Метою рекреації є не тільки забезпечення відновлення енергії та поліпшення здоров'я, але й створення можливості для емоційного і соціального розвитку [1].

Попит, який виникає на рекреаційні послуги, зумовлений потребами людини, що виникають у процесі її життєдіяльності. Потреби в оздоровленні, лікуванні чи відпочинку є первинними, оскільки вони безпосередньо пов'язані з необхідністю підтримання фізичного і психологічного здоров'я. Відповідно, задоволення цих потреб відбувається на першочерговій основі. Отже, рекреаційні послуги прямо спрямовані на задоволення цих базових потреб людини, забезпечуючи їй відпочинок, оздоровлення та лікування, що сприяє покращенню її загального самопочуття і якості життя.

Рекреаційні потреби населення тісно взаємодіють із туристичною пропозицією, причому ця взаємодія має визначену структуру. Потреби споживачів у відпочинку постійно змінюються під впливом різних соціальних, культурних та економічних факторів. Вони мають специфічні характеристики, що залежать від часу, місця, вікових та демографічних груп, а також від індивідуальних уподобань. Зважаючи на ці постійно змінювані потреби, виробники туристичних послуг здійснюють детальний аналіз рекреаційних запитів, щоб створити та запропонувати відповідні туристичні пакети, які б задовольняли вимоги різних сегментів споживачів. Такий підхід дозволяє не лише ефективно реагувати на зміни в попиті, але й розвивати нові види послуг, що відповідають сучасним тенденціям у сфері туризму.

Актуальність цієї проблеми полягає в тому, що аналіз балансу інтересів між різними учасниками туристичного ринку відкриває можливості для вдосконалення туристичних послуг. Це дозволяє запропонувати більш різноманітні варіанти послуг, адаптовані до потреб різних груп споживачів, а також впроваджувати диференційовану цінову політику. Такий підхід сприяє кращому задоволенню вимог клієнтів і стимулює розвиток індустрії, що, в свою чергу, може позитивно вплинути на економічні показники. Зокрема, це може призвести до збільшення валового внутрішнього продукту країни завдяки розширенню туристичних потоків, зростанню зайнятості та розвитку інфраструктури.

Формування рекреаційної потреби залежить як від світогляду людини, який включає вплив соціального оточення, виховання та потенційних уявлень про необхідність відпочинку, так і від її індивідуальних можливостей. Ці можливості включають фінансові обмеження (прийнятна ціна на послугу) і фізичний стан (наприклад, рівень здоров'я), що визначають, наскільки доступним і реалізованим є задоволення потреби в відпочинку.

Для задоволення рекреаційної потреби людини туроператори розробляють різноманітні турпакети, що включають послуги перевезення, розміщення та харчування. Турагент, отримуючи ці пакети від туроператора, реалізує їх клієнтам. У свою чергу, клієнт отримує «невидимий» продукт, який не має фізичної форми, але задовольняє його потреби в відпочинку та розвагах. Цей процес, який охоплює розробку, реалізацію та споживання туристичних послуг, утворює економічний баланс інтересів усіх учасників.

Туроператор отримує оплату за турпакет, турагент заробляє комісію від туроператора, що є його економічним інтересом, а клієнт задовольняє свою потребу в відпочинку. Така взаємодія утворює систему економічних відносин, в якій кожна сторона досягає своєї вигоди. Однак кінцевим результатом цього процесу є туристична послуга, яка є результатом

суспільного виробництва і сприяє задоволенню потреб клієнтів. Це вказує на те, що через ці економічні відносини формується кінцевий продукт, що є важливою частиною розвитку туристичної індустрії.

Виробник туристичних послуг та споживач, який має рекреаційну потребу, завжди знаходяться в межах балансу інтересів, на який впливають численні фактори. Найбільш суттєвими з них є якість і ціна послуг. Ідеальний баланс між цими факторами характеризується їхньою рівністю, проте таке співвідношення є рідкісним у реальності. Баланс між якістю та ціною туристичної послуги може бути різним залежно від конкретної ситуації. Визначити оптимальний баланс між цими факторами в випадку товару, зазвичай, можна досить швидко, оскільки покупець отримує його одразу після здійснення покупки. Однак у випадку послуг цей процес є більш складним: оцінити якість туристичної послуги можна лише через певний час, після того як споживач здійснить її споживання.

Цей баланс інтересів є динамічним, оскільки кожен споживач формує власне уявлення про те, яка якість послуги для нього є прийнятною і відповідною його потребам. Тому споживачі можуть змінювати свої вимоги і очікування щодо якості послуг залежно від накопиченого досвіду та порівняння різних варіантів. Таке постійне коливання балансу між якістю і ціною вимагає від виробників туристичних послуг гнучкості у своїй стратегії, щоб задовольняти потреби споживачів, одночасно підтримуючи свою економічну ефективність.

Рекреаційна діяльність має безпосередній вплив на економіку регіону чи країни, оскільки споживання рекреаційних послуг є важливим стимулом для зростання економічних процесів. Щодо опосередкованого впливу рекреації, то його сутність проявляється у стимулюванні попиту на різні види економічної діяльності, такі як транспортні послуги, зв'язок, готельний та ресторанний бізнес, роздрібна торгівля, харчова промисловість, а також фінансові та страхові послуги. Цей попит сприяє зростанню доходів у цих галузях, що, у свою чергу, покращує економічну ситуацію в регіоні та країні загалом. Створюються нові робочі місця, як на постійній, так і на сезонній основі, що забезпечує додаткові доходи для місцевих жителів і зменшує рівень безробіття. Завдяки розвитку рекреаційної діяльності збільшується обсяг виробництва і послуг, що стимулює зростання валового внутрішнього продукту. Крім того, туризм дозволяє залучати інвестиції у регіон, як від вітчизняних, так і від іноземних інвесторів. Інвестиції у розвиток інфраструктури сприяють подальшому розвитку регіону. З посиленням інтересу до рекреаційного сектору зростає зацікавленість у стабільності економіки та інвестиційному кліматі [2].

Таким чином, розвиток рекреаційної діяльності є важливим фактором економічного зростання, оскільки він не лише забезпечує прямі вигоди від споживання послуг, але й має ширший мультиплікаційний ефект для інших галузей економіки, оскільки сприяє створенню робочих місць та удосконаленню якості інфраструктури.

1. Федяй І.О. Функції рекреаційної діяльності людини. Фізична реабілітація та рекреаційно-оздоровчі технології. 2017. №2. С. 98-104.

2. Каленюк І.С., Котенко Т.М. Соціальні аспекти розвитку рекреації і туризму як значущого сегменту світового господарства: теоретико-методологічні засади. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. №3. С. 172-176.

Оболенцева Л.В.

д.е.н., професор, зав. каф. Туризму і готельного господарства

Попова М.А.

здобувач освіти на магістерському рівні 2 курсу ННІЕiM

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ТА ЗАВДАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИСТИЧНОГО МАРКЕТИНГУ

У сучасних умовах інтенсифікації регіоналізації економічної діяльності особливого значення набуває розвиток регіонального напрямку туристичного маркетингу. Його роль полягає в стимулюванні соціально-економічного розвитку конкретних територій та регіонів шляхом ефективного використання їхнього потенціалу.

Регіональний маркетинг як складова стратегічного управління покликаний забезпечувати комплексний розвиток територій, сприяти підвищенню їхньої конкурентоспроможності та формуванню стійких економічних моделей. Крім того, він спрямований на інтеграцію регіонів у загальнодержавний економічний простір, а також на їхню активну участь у міжнародних ринках. Завдяки цьому відбувається не лише економічне зростання, а й підвищення рівня життя місцевого населення, що є ключовим чинником стійкого розвитку.

Таким чином, регіональний туристичний маркетинг виступає важливим інструментом, який спроможний гармонізувати економічні процеси на місцевому та глобальному рівнях, сприяючи формуванню збалансованого соціально-економічного середовища [1].

Регіональний маркетинг – це сучасна комплексна система управління розвитком регіону, яка орієнтована на задоволення потреб споживачів і зростання конкурентоспроможності території. Основною метою такого підходу є створення сприятливих умов для залучення економічних агентів, здатних забезпечити зростання інвестиційної привабливості, розвиток інфраструктури та формування нових можливостей для економічної діяльності.

Успішна реалізація концепції регіонального маркетингу сприяє зростанню рівня добробуту місцевого населення шляхом створення нових робочих місць, підвищення якості послуг і товарів, а також активізації економічної та соціальної взаємодії. При цьому ефективність такого підходу залежить від узгодженості стратегічних пріоритетів регіону з реальними потребами його цільових груп, включаючи бізнес, місцеві громади та зовнішніх інвесторів.

Регіональний маркетинг за формою подібний до традиційного товарного маркетингу, проте суттєво відрізняється за своєю сутністю. Якщо маркетинг товару орієнтований на виявлення, просування та донесення до споживача унікальних властивостей конкретного продукту, то регіональний маркетинг зосереджений на виявленні, формуванні та популяризації унікальних послуг і можливостей регіону.

Основною метою регіонального маркетингу є створення позитивного іміджу території, який буде привабливим для різних груп споживачів: туристів, інвесторів, бізнесу та місцевого населення. Такий підхід передбачає аналіз сильних сторін регіону, розробку унікальних пропозицій та їхнє ефективне позиціонування на національному і міжнародному ринках [2].

На відміну від товарного маркетингу, регіональний маркетинг має ширший спектр завдань, оскільки включає не лише задоволення потреб споживачів, а й дозволяє забезпечити соціально-економічний розвиток території, підвищити її конкурентоспроможність та створити умови для сталого зростання. Таким чином, регіональний маркетинг виступає стратегічним інструментом, який забезпечує інтеграцію економічних, соціальних і культурних факторів для досягнення довгострокового розвитку регіону.

У рамках регіонального маркетингу в сфері туризму дослідження ринку проводяться різними суб'єктами, які відіграють ключову роль у розвитку туристичної індустрії.

Регіональний маркетинг у сфері туризму передбачає багаторівневий підхід до аналізу ринку, залучаючи як приватний, так і державний сектор. Це дозволяє забезпечити комплексний розвиток галузі, орієнтуючись на потреби як туристів, так і місцевих громад.

Регіональний маркетинг варто розглядати як комплексну маркетингову діяльність, яка реалізується як органами державного управління так і регіональними структурами виконавчої влади з метою розвитку та просування інтересів конкретного регіону. Ця діяльність включає планування і впровадження заходів, спрямованих на ефективне використання наявних конкурентних переваг регіону, а також на створення нових можливостей для економічного зростання.

Основними завданнями регіонального маркетингу є:

забезпечення соціально-економічного розвитку регіону у відповідності до стратегічних пріоритетів, що враховують як поточний стан, так і перспективи довгострокового розвитку;

залучення економічних агентів, таких як інвестори, підприємці та туристи, які здатні сприяти економічній активності, створювати нові робочі місця та підвищувати добробут місцевого населення;

формування конкурентних переваг регіону, які можуть включати розвинену інфраструктуру, сприятливий бізнес-клімат, природні ресурси, культурну спадщину, унікальні туристичні об'єкти та інше.

Основоположним принципом маркетингового управління регіоном, яке виступає як філософія, стратегія і тактика поведінки учасників ринкових відносин, є орієнтація на запити споживача. Важливо підкреслити, що мова йде не про усереднений образ споживача, а про конкретні цільові групи, які належать до чітко визначених сегментів ринку. Тому принцип орієнтації на споживача (цільові сегменти регіону) стає основним в маркетинговому управлінні. Суть цього принципу полягає в необхідності постійного дотримання пріоритету інтересів споживачів і ринку в цілому, а також в забезпеченні того, щоб ці інтереси були узгоджені з інтересами суспільства в глобальному контексті. Це дозволяє створювати стійку та ефективну маркетингову стратегію, яка буде сприяти не лише задоволенню потреб конкретних споживачів, а й розвитку регіону в цілому.

Застосування концепції територіального маркетингу до регіону, яка спрямована на об'єднання зусиль усіх учасників ринкових відносин сприяє виникненню синергетичного ефекту, що дозволяє ефективно досягати поставлених цілей.

Маркетинг території полягає у проектуванні та розвитку регіону таким чином, щоб він задовольняв потреби та вимоги цільових ринків, зокрема жителів, бізнесу, туристів та інвесторів. Успіх цієї стратегії досягається, коли регіон є привабливим для місцевих мешканців і підприємців, а також коли очікування туристів та інвесторів повністю виправдовуються. Це дозволяє створити позитивний імідж території, що, в свою чергу, підвищує її конкурентоспроможність та сприяє економічному розвитку [3].

Спеціальним завданням територіального маркетингу в туристичній галузі є підвищення привабливості регіону для туристів, створення умов для збільшення туристичних потоків, а також посилення наявних і формування нових переваг для залучення інвесторів. В контексті туризму територіальний маркетинг фокусується на конкретній місцевості з метою привернення туристів, що вимагає комплексного підходу до просування та розвитку регіону.

Стратегія маркетингу повинна базуватись на різноманітних заходах, які охоплюють не лише рекламу і просування туристичних атракцій, а й покращення інфраструктури, розвитку сервісних послуг та створення сприятливого бізнес-клімату для інвесторів. Такий підхід дозволяє не лише збільшити кількість туристів, але й забезпечити сталий економічний розвиток регіону через залучення капіталу та розширення можливостей для бізнесу.

Таким чином, регіональний маркетинг може стати важливим інструментом економічного зростання в Україні за умови усунення перешкод, що гальмують його

реалізацію, і підвищення рівня інтеграції маркетингових підходів у систему регіонального управління.

1. Беркова О., Борисюк О., Дудник І. Географічний регіон як об'єкт туристичного маркетингу. *Географія*. 2019. №1(74). С. 75-81.

2. Устік Т.В. Формування маркетингової стратегії регіонального розвитку туризму. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. №1. С. 372-276.

3. Буднікевич І.М., Баранюк Д.С., Крупенна І.А. Загрози та можливості розвитку туристичних дестинацій у сучасних умовах: маркетинговий аспект. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2020. №5. С. 42-48.

Підлісна Д.В.

Студентка 3 курсу факультету Економіка

Фурман Т.Ю

к.пед.н., доцент кафедри маркетингу та бізнес-аналітики

Донецький Національний Університет імені Василя Стуса, м.Вінниця, Україна

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ У РІЗНИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Статистичний аналіз якості життя населення в різних регіонах України є важливим інструментом оцінки рівня соціально-економічного розвитку та добробуту населення. Якість життя охоплює набір показників, що характеризують фінансове становище, соціальні умови, доступ до освіти, охорони здоров'я, стан навколишнього середовища, рівень безпеки, задоволення культурних потреб.[1] Даний показник є одним з ключових при формуванні державної політики, спрямованої на підвищення рівня життя громадян.

Одним з основних методів статистичного аналізу якості життя є розрахунок індексу людського розвитку, який включає в себе 3 основні елементи: очікувану тривалість життя, рівень освіти і валовий національний дохід на душу населення. За допомогою ІРЛП можна порівняти рівень якості життя між регіонами країни. Наприклад, регіони з більш розвиненою інфраструктурою, вищим рівнем зайнятості та кращими умовами для освіти та охорони здоров'я, як правило, мають вищі показники якості життя.

Соціально-економічні відмінності між регіонами України суттєво впливають на якість життя населення.[2] Західні та центральні регіони країни, як правило, демонструють вищі показники якості життя порівняно з південними та східними регіонами, де економічні умови часто складніші. Такі показники, як рівень безробіття, середній дохід населення, доступ до медичних послуг та стан навколишнього середовища, залежать від рівня інвестицій, розвитку інфраструктури та можливостей працевлаштування.

Дані, отримані під час перепису, відіграють важливу роль у статистичному аналізі якості життя. Вони дозволяють оцінити суб'єктивні аспекти якості життя, такі як рівень задоволеності життям, безпека та соціальна стабільність. Дані цих обстежень допоможуть виявити основні проблеми, які необхідно вирішити на регіональному та національному рівнях.

Крім того, статистика якості життя дозволяє урядам та місцевим органам влади розробляти та впроваджувати політику, спрямовану на підвищення рівня життя. До них відносяться підвищення рівня доходів населення, створення нових робочих місць, розвиток освітніх і медичних послуг, а також вирішення екологічних проблем. Ефективне використання статистичних даних може сприяти більш збалансованому соціально-економічному розвитку регіонів України.

Статистичний аналіз якості життя населення також враховує екологічні умови регіону, які роблять істотний вплив на загальний рівень добробуту населення. Рівні забруднення повітря, води, ґрунту та промислових викидів сильно різняться в різних регіонах, що безпосередньо впливає на здоров'я та тривалість життя населення. У Східному регіоні, особливо в Донбасі, де переважає важка промисловість, екологічна ситуація є однією з

найгірших в країні.[3] Це призводить до зростання респіраторних, серцево-судинних захворювань і онкологічних патологій. Водночас у західних регіонах, де економічна активність зосереджена на сільському господарстві та легкій промисловості, рівень забруднення низький, що позитивно позначається на здоров'ї місцевих жителів.

Аналіз якості життя також враховує доступність та якість медичних послуг у різних регіонах. Наявність сучасного медичного обладнання, кваліфікованих лікарів та інфраструктури для надання медичних послуг значною мірою впливає на рівень медичного обслуговування. Наприклад, в центральних і західних регіонах України зосереджені медичні установи з кращим фінансуванням і кадровим забезпеченням, в той час як в сільській місцевості відчувається нестача фахівців і літніх людей, що призводить до істотної різниці в очікуваній тривалості життя і захворюваності між міськими і сільськими районами.

Іншим важливим аспектом є доступ до якісної освіти, який є одним з ключових факторів, що впливають на довгостроковий рівень життя населення. Регіони з високим рівнем інвестицій в освіту підвищили рівень освіти та конкурентоспроможність молоді на ринку праці. У той же час слаборозвинені регіони, особливо сільські райони, мають обмежений доступ до якісної освіти, обмежені можливості для соціальної мобільності та посилюють нерівність. Відмінності в можливостях отримання освіти між міськими та сільськими районами впливають на перспективи працевлаштування в майбутньому і рівень доходів населення.

Також важливим є вплив культурних та соціальних умов, які відрізняються від регіону до регіону. Різноманітність культурних традицій та історичних особливостей формує відмінності в соціальних звичках, рівнях соціальної активності та соціальної згуртованості. Наприклад, у західних регіонах України підтримка регіональних ініціатив та державних інституцій більш виражена, що сприяє розвитку місцевих громад. У південних та східних регіонах через різні економічні проблеми та історичні обставини громадська активність менш виражена і може вплинути на соціальну інтеграцію та розвиток місцевих громад.

Окрім соціально-економічних та культурних факторів, рівень безпеки є ще одним важливим показником якості життя. Політична нестабільність, криміногенні ситуації та військові конфлікти мають значний вплив на рівень безпеки в різних частинах країни. Наприклад, через військові дії на сході України рівень безпеки в цих регіонах значно знизився, що вплинуло на міграційний процес, стабільність суспільства і загальний добробут місцевого населення. У той же час більш стабільні західні регіони відрізняються більш високою якістю життя через відсутність активних бойових дій і низького рівня злочинності.

Тому статистичний аналіз якості життя населення різних регіонів України є необхідним інструментом для оцінки соціально-економічного стану країни та прийняття стратегічних рішень. Регіональні відмінності в рівні життя сприяють підвищенню якості життя всіх громадян і вимагають постійного моніторингу для своєчасного виявлення проблем і вжиття заходів щодо їх усунення.

1. Вимірювання якості життя в Україні. United Nations Development Programme. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/59adf99aed5db656c02288d8a2a0a3411651dc4464211cfb716f19b63aacefec.pdf>(дата звернення: 27.11.2024).

2. Соціально-економічна диференціація регіонів як джерело загроз економічній безпеці держави | О В Сотула | Ефективна економіка №11 2012. Журнал «Ефективна економіка» - наукове фахове видання з питань економіки. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1568>(дата звернення: 27.11.2024).

3. Екологічна ситуація на донбасі. Army fm. URL: <https://www.armyfm.com.ua/ekologichna-situaciya-na-donbasi/>.

Попадюк А.Л.

здобувачка вищої освіти ступеня бакалавру

Антуф'єв Т.В.

здобувач вищої освіти ступеня бакалавру

Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Україна

ВПЛИВ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ФАКТОРІВ НА ФІНАНСОВУ ЗВІТНІСТЬ

Сучасний бізнес функціонує в глобалізованому світі, де економічні процеси тісно переплетені з політичними подіями. Геополітичні фактори, такі як війни, санкції, зміни торговельних угод, політична нестабільність, значно впливають на діяльність підприємств і, відповідно, на їхню фінансову звітність. Важливо розуміти, як геополітичні події відображаються у фінансовій звітності компаній, які ризики вони створюють та які можливості відкривають для бізнесу.

Згідно з аб. 13 ч. 1 ст. 1 Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”, фінансова звітність - це звітність, що містить інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства[1].

Геополітична нестабільність – це складний феномен, який може суттєво впливати на економіку країни та, відповідно, на діяльність підприємств. Зміни в політичному кліматі, війни, санкції, торговельні війни та інші геополітичні події можуть призводити до значних економічних потрясінь, що, в свою чергу, вимагають від підприємств адаптації своїх бізнес-моделей та відповідних змін в обліковій політиці.

Основні напрямки впливу геополітичної нестабільності на облік та звітність:

1) оцінка активів та зобов'язань: зміни валютних курсів внаслідок геополітичних подій можуть призвести до значних переоцінок активів та зобов'язань, що відображаються у звітності як курсові різниці. Також політична нестабільність може призвести до затримки платежів, дефолтів контрагентів, що вимагає створення резервів під сумнівні борги;

2) облік доходів та витрат: геополітичні події можуть призвести до зменшення або збільшення обсягів продажів, що впливає на визнання доходів. Санкції, торговельні обмеження можуть ускладнити виконання контрактів, що вимагає переоцінки очікуваних майбутніх грошових потоків та визнання резервів під сумнівні доходи. Підприємствам часто доводиться нести додаткові витрати на адаптацію до нових умов (наприклад, витрати на перекваліфікацію персоналу, зміну постачальників).

3) розкриття інформації: підприємства зобов'язані розкривати у фінансовій звітності інформацію про існуючі та потенційні ризики, пов'язані з геополітичною нестабільністю. У деяких випадках може виникнути необхідність виділення окремих сегментів бізнесу, які найбільш схильні до впливу геополітичних факторів.

Геополітична нестабільність створює значні виклики для бізнесу, оскільки вона вносить елемент невизначеності в операційну діяльність підприємств. Розглянемо, які економічні ризики несе геополітична нестабільність для бізнесу:

1) зміни валютних курсів, адже політична нестабільність часто призводить до значних коливань валютних курсів, що може призвести до валютних збитків для компаній, які здійснюють міжнародні операції;

2) інфляція, тому що геополітичні кризи часто супроводжуються високою інфляцією, що призводить до зростання витрат на виробництво та зниження купівельної спроможності споживачів;

3) зміна податкової політики. Важливо звертати увагу, що уряд може вводити нові податки або змінювати існуючі з метою фінансування додаткових витрат, пов'язаних з подоланням наслідків кризи. Це може призвести до збільшення податкового навантаження на підприємства;

4) обмеження на рух капіталу. Знову ж таки уряд може ввести обмеження на рух капіталу, що ускладнить для компаній отримання фінансування та репатріацію прибутку.

Геополітична нестабільність є потужним каталізатором змін у фінансовій звітності підприємств. Вона викликає значну невизначеність, підвищує ризики та вимагає від компаній адаптації до нових умов. Для успішного подолання цих викликів підприємствам необхідно впроваджувати ефективні системи управління ризиками, здійснювати постійний моніторинг геополітичної ситуації та бути готовими до швидких змін.

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV : станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 19.11.2024).

Сидоренко С. Г.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти доктор філософії (PhD)

Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління», м. Київ, Україна

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ ВАЛЮТНИМ ФОНДОМ У СФЕРІ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ

Трансфертне ціноутворення (далі – ТЦУ) – це ключовий елемент податкового законодавства України, який спрямований на контроль ціни між пов'язаними особами та в угодах з нерезидентами. З 60-х років минулого століття ТЦУ використовується у 80% країн світу. Україна запровадила норми права про ТЦУ в національне законодавство, зокрема, ст. 39 Податкового кодексу України [1] 1 вересня 2013 року. Ці норми засновані на принципах Керівництва Організації економічного співробітництва та розвитку (далі - ОЕСР). ОЕСР розроблено п'ять методів визначення трансфертних цін, головним з яких є метод порівняльної неконтрольованої ціни. ТЦУ сприяє боротьбі з ухиленням від сплати податків, допомагає справедливо та неупереджено розподіляти податкову базу. Міністерство фінансів України прогнозовано очікує значні обсяги надходжень до державного бюджету за рахунок реалізації норм про ТЦУ.

Одним із пріоритетних завдань Уряду України на початку 2024 року було визначено розроблення та подання законопроекту про внесення змін до Податкового кодексу України щодо подальшого удосконалення правил ТЦУ [2]. Очікуваними результатами є удосконалення правил ТЦУ, оподаткування нерезидентів, які провадять свою діяльність на території України через постійні представництва та/або мають місце ефективного управління в Україні.

Міжнародний валютний фонд (далі - МВФ) є глобальною організацією, яка була створена у 1944 році та працює донині для досягнення сталого зростання і процвітання для всіх своїх 191 країн-членів. Він робить це, підтримуючи економічну політику, яка сприяє фінансовій стабільності та монетарному співробітництву, що необхідні для підвищення продуктивності, створення робочих місць та економічного добробуту [3]. МВФ управляється і підзвітний 191 країні-членам, які складають його майже глобальне членство. МВФ заснували 44 країни-члени, які прагнули побудувати рамки для економічного співробітництва.

Діяльність МВФ у сфері ТЦУ спрямована на підтримку країн у створенні та впровадженні ефективних систем управління трансфертним ціноутворенням, особливо в контексті міжнародного оподаткування. Основні напрямки роботи МВФ у цій сфері включають наступні напрями:

1. *технічна допомога* - МВФ надає технічну підтримку урядам з метою розробки законодавства з ТЦУ, яке відповідає міжнародним стандартам (зокрема, Керівним принципам ОЕСР); впровадження процедур оцінки ринкових цін у трансакціях між пов'язаними сторонами; розробки методів оцінки ризиків та процедур аудиту.

2. *аналіз економічного впливу трансфертного ціноутворення* – МВФ аналізує вплив ТЦУ на обсяги податкових надходжень; перерозподіл прибутків у транснаціональних компаніях; економічну стабільність країн. Особлива увага приділяється країнам, що розвиваються, які часто стикаються з відтоком капіталу через агресивні податкові стратегії транснаціональних корпорацій.

3. *інституційна співпраця* - МВФ працює в координації з міжнародними організаціями, такими як: ОЕСР (в рамках ініціативи BEPS (Base Erosion and Profit Shifting); Світовий банк і Організація Об'єднаних Націй (підтримка глобальних стандартів); група G20 (забезпечення виконання міжнародних угод щодо уникнення розмивання бази оподаткування).

4. *проведення досліджень та аналізу* - МВФ проводить аналітичну роботу, яка охоплює оцінку ефективності застосування правил ТЦУ в різних країнах; вплив ТЦУ на економічний розвиток, інвестиційний клімат і податкові надходження; розробку рекомендацій для країн, що розвиваються, з урахуванням їхніх економічних особливостей.

5. *впровадження принципів прозорості* - МВФ активно просуває принципи прозорості у сфері ТЦУ шляхом надання рекомендацій щодо вдосконалення податкових систем для забезпечення справедливого розподілу доходів; запровадження механізмів обміну інформацією між країнами для боротьби з агресивним податковим плануванням.

6. *аудит та оцінка ризиків* - МВФ навчає податкові органи країн виявляти та оцінювати ризики ТЦУ через використання статистичних методів і економічного аналізу та розробку автоматизованих систем оцінки ризиків.

7. *підтримка країн, що розвиваються* - країнам з обмеженими адміністративними ресурсами МВФ допомагає розробляти спрощені методи оцінки трансфертних цін; рекомендує адаптовані до національного контексту правила трансфертного ціноутворення; підтримує впровадження системи "Безпечної гавані", яка полегшує дотримання податкового законодавства.

Україна вступила до МВФ у 1992 році [4]. З моменту завершення Революції Гідності, з урахуванням трьох програм МВФ Stand-by 2014-2020 років, а також Механізму Розширеного Фінансування (EFF) - Україна отримала фінансову підтримку від МВФ загальним обсягом 16,61 млрд. дол. США (11,65 млрд. СПЗ)

Основними цілями співробітництва України з МВФ є стабілізація української фінансової системи, проведення структурних реформ та створення підґрунтя для сталого економічного зростання. МВФ допомагає Україні поновити свою фінансову спроможність, спрямовуючи на найбільш ефективно впровадження програми реформ. Також співробітництво з МВФ на сучасному етапі відкриває можливості для залучення фінансування від інших міжнародних фінансових установ, таких як Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, Європейський інвестиційний банк і інші, та урядів інших держав, в тому числі США, ЄС, Німеччини, Канади, Японії тощо.

11 червня 2020 року Україною отримано перший транш за Програмою для України Stand-by обсягом 2,1 млрд. дол. США, який було спрямовано до Державного бюджету України. Загалом в рамках співробітництва з МВФ Україна отримала 23,910.76 млрд. СПЗ (еквівалент 35 млрд. дол. США) [5].

Узагальнюючи викладене вище, є підстави дійти висновку, що МВФ відіграє ключову роль у зміцненні податкової системи України, забезпеченні стійкості державних фінансів у глобалізованій економіці, а діяльність МВФ у сфері трансфертного ціноутворення сприяє підвищенню податкових надходжень (особливо країнах, що розвиваються); зменшенню відтоку капіталу через агресивне податкове планування; справедливому розподілу податкового тягаря між країнами.

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 26.11.2024).

2. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2024 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.02.2024 № 137-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 26.11.2024).

3. INTERNATIONAL MONETARY FUND. Official website. URL: <https://www.imf.org/en/About> (дата звернення: 26.11.2024).

4. Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій : Закон України від 03.06.1992 № 2402-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-12#Text> (дата звернення: 26.11.2024).

5. Міжнародний валютний фонд. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/myf> (дата звернення: 26.11.2024).

Скрипник А.В.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

Науковий керівник – Шикіна Н.А.

к.е.н., доцент кафедри фінансів

Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ІНОЗЕМНИХ ПАРТНЕРІВ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

З початком повномасштабного вторгнення російської армії 24 лютого 2022 р. Україна зіштовхнулася із рядом соціальних та економічних проблем, для вирішення яких було мобілізовано усі можливі інструменти. Державні інституції впроваджували нові правила та вимоги, було розроблено значний обсяг постанов, наказів та рішень, які мали єдину мету - забезпечення економіко-соціальної безпеки країни. Однак, більш складним завданням стала підтримка на достатньому рівні фінансової безпеки держави. Стрімке зростання видатків на оборону країни, із потребою подальшого виконання захищених статей бюджету сформувало нагальну потребу у отриманні додаткової фінансової підтримки. Допомога міжнародних організацій та іноземних партнерів (США, Великобританія, Японія, Канада) зменшила навантаження на бюджет України. Міжнародне співробітництво та підтримка іноземних партнерів вже давно стало важливим фактором підтримки економіки України в кризові моменти та забезпечення розвитку економіки, зокрема через інвестиційно-інноваційні інструменти. На шляху до євроінтеграції Україна отримувала фінансову, технічну та гуманітарну допомогу, яка кратно збільшилася з початком повномасштабного вторгнення.

Аналіз показників Державного бюджету України за 2019-2023 рр. дає змогу чітко простежити зростання ролі надходжень від Європейського Союзу (далі – ЄС), міжнародних організацій та іноземних урядів у формуванні доходної частини бюджету. Відповідно до бюджетної класифікації усі надходження від іноземних партнерів розподіляються на [1]:

- кошти, отримані від секретаріату ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ або іншої міжнародної організації за участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки;
- гранти (дарунки), що надійшли до бюджетів усіх рівнів;
- надходження в рамках програм допомоги ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ.

У період 2019-2021 рр. кошти іноземних партнерів формували менше 1% доходів Державного бюджету України, однак вже у 2022 р. надходження зросли у 372 рази, загалом було отримано 481 млрд грн, а їх частка склала рекордні 26%. Дане стрімке збільшення відбулося головним чином за рахунок отримання грантів на суму 456,3 млрд грн. У 2023 р. частка у структурі доходів Державного бюджету України зазнала скорочення до 16%, а у абсолютних значеннях відбулося зменшення надходжень на 47,6 млрд грн, що спричинено скороченням грантів до 88 млрд грн [2].

При детальному аналізі грантових надходжень до бюджету України у 2023 р. було виявлено, що 99% сум були отримані в рамках «грантів на бюджетну підтримку», які

передбачають забезпечення видатків оборонного та соціального характеру. Зокрема, гранти та донорська фінансова допомога надавалася для забезпечення виплат заробітних плат освітянам, медикам, працівникам Державної служби із надзвичайних ситуацій та підтримку пенсіонерів і внутрішньо переміщених осіб [3].

При цьому 1% інших грантів складає близько 1,8 млрд грн та включає наступні програми [2]:

- грант від Міжнародного банку розвитку та реконструкції (далі – МБРР) на відновлення логістичної інфраструктури та електросполучення – 1,76 млрд грн;
- грант на відновлення водопостачання в м. Миколаїв – 34,4 млн грн;
- грант для забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб – 10,3 млн грн.

За умови, що грантова допомога від урядів іноземних країн та міжнародних організацій є безповоротним отриманням необхідних коштів, то залучені кредити для вирішення нагальних потреб передбачають повернення через певний проміжок часу. При аналізі впливу міжнародних фінансових організацій на фінансову безпеку України важливо приділити увагу аналізу також зовнішнього Державного боргу України. Бюджетний дефіцит та як наслідок зростаючий державний борг були і залишаються ключовими проблемами управління бюджетними ресурсами. Загальна сума Державного боргу України на 31 грудня 2023 р. склала 5,2 трлн грн, що становить близько 100% від реального ВВП України за 2023 р. При цьому частка зовнішнього державного боргу становить 65% від загальної суми Державного боргу України. За останні 5 років зовнішній Державний борг зріс у 3,8 разів з 931 млрд грн до 3,6 трлн грн. Головними кредиторами України стали ЄС (1,25 трлн. грн.), МБРР (495,8 млрд. грн.) та Міжнародний валютний фонд (379,9 млрд. грн.). Найбільше зростання зовнішнього боргу за позиками одержаними від ЄС відбулося у 2023 р., коли порівняно з 2022 р. зобов'язання зросли у 2,3 рази з 452 млрд. грн. до 1,25 трлн. грн. Найбільша заборгованість за позиками, одержаними від урядів іноземних країн, в розмірі 139,8 млрд. грн. сформована перед Канадою [4].

Зовнішні запозичення не є суто негативною практикою. Збільшення запозичень в умовах дефіциту доходів та зростання обсягів видатків є вимушеним, однак необхідним кроком. Так, голова комітету з питань фінансів, податкової та митної політики Гетьманцев Д.О. наголошує, що нові кредитні кошти, залучені після повномасштабного вторгнення, надавалися на пільгових умовах, які передбачають низькі ставки кредитування та значні строки погашення заборгованості. Так, кредити від ЄС були надані на період від 25 років із ставкою у 2% [5]. Однак значні обсяги державного боргу в умовах невизначеності вимагають ефективних управлінських рішень, які забезпечать уникнення дефолту. Український уряд використовує весь доступний інструментарій управління боргом: проведення оптимізації структури боргу, рефінансування та реструктуризація боргу [6, с. 207]. При цьому Україні вдається, навіть в період континентальної війни та дефіцитного бюджету, виконувати свої зобов'язання перед кредиторами. У липні 2024 р. Україні вдалося досягти згоди із утримувачами єврооблігацій про проведення реструктуризації зовнішнього боргу на суму у понад 20,4 млрд. доларів США, яка передбачає прощення близько 25% боргу без виконання додаткових вимог та ще 17% за умови, що рівень зростання українського ВВП не перевищуватиме прогнози Міжнародного валютного фонду (далі – МВФ). В той же час держава зобов'язалася емітувати додатковий обсяг цінних паперів, виплати по яким розпочалися у серпні 2024 р.

Отже, розглянувши умови договору реструктуризації ми можемо виділити ще один аспект впливу на фінансову безпеку та економічний розвиток, а саме - міжнародні організації можуть впливати опосередковано на фінансову та економічну безпеку України за рахунок встановлення певних вимог та правил виконання яких забезпечить отримання чергового фінансового траншу. Яскравим прикладом подібного «регулювання» економіки країни можна назвати відносини між Україною та Міжнародним валютним фондом. Міжнародний валютний фонд (далі – МВФ) – підрозділ Організації Об'єднаних Націй, метою функціонування якого є підтримка фінансової стійкості та стимулювання економічного зростання країн. Україна

вступила до фонду у 1992 р. і з того часу активно співпрацює із міжнародною організацією [7, с. 138]. Станом на 2020 р. Україна отримала від МВФ спеціальних прав запозичень на суму еквівалентну 35 млрд. дол. США. Отримання запозичень від МВФ передбачає підписання Договору між МВФ та урядом країни, де встановлюється перелік вимог для отримання наступного траншу в рамках кредитної лінії. Вимоги можуть охоплювати різні проблемні аспекти економіки, управління, правоохоронної та інших підсистем країни.

Повномасштабне вторгнення не припинило співпрацю України та Фонду, так зараз діє програма Механізму розширеного фінансування (EFF, 2023-2027 рр.), за час якого бюджет України отримав 8,7 млрд. дол. США із 15,6 млрд. доларів передбачених угодою. В жовтні 2024 р. Україні вдалося пройти п'ятий етап перевірки в рамках EFF, які передбачали виконання наступних вимог: реформа митного законодавства відповідно до міжнародних стандартів; проведення аналізу фінансового стану підприємств теплопостачання; розробку нової системи управління державним майном (позитивні показники проведення програм Малої та Великої приватизації) та розвиток ринку цінних паперів. Наступними вимогами від МВФ є проведення аудиту ряду контролюючих органів (зокрема, Національного антикорупційного бюро України), завершення формування наглядової ради та призначення керівництва Укренерго, реформування судової гілки влади [8].

Загалом міжнародні організації та іноземні партнери можуть впливати на фінансову безпеку країни через: 1) надання фінансової допомоги у вигляді грантів, «свопових» договорів та т.п., щоб покрити частково або повністю видатки соціального, гуманітарного або правоохоронного характеру; 2) надання кредитів та позик для вирішення ряду завдань від покриття видатків до фінансування певних проєктів; 3) встановлення певних вимог при наданні фінансової допомоги чи кредитів, які передбачатимуть досягнення певних економічних показників або ж вирішення певних економічних проблем; 4) безпосереднє інвестування в проєкти, які в майбутньому створять передумови для економічного зростання та збільшення фінансових доходів. Міжнародні організації та економічно розвинені країни світу мають значну кількість методів та інструментів впливу на фінансову безпеку країни, якими активно користуються для підтримки й України. Однак, важливо наголосити, що міжнародні партнери не можуть повністю вирішувати проблеми в країні, тому в край важливим є ефективне управління фінансовими ресурсами, як власними, так і залученими від міжнародних/іноземних донорів із забезпеченням прозорого та результативного використання коштів, проведенням реформ та покращенням економічного стану країни. Навіть в період повномасштабної війни, Україна має продовжувати свій шлях євроінтеграції та відбудови країни, який неможливий проведення глибоких реформ, вирішення значних проблем та співпраці із міжнародними партнерами та іноземними урядами країн, що підтримали нас у цей складний час.

1. Про бюджетну класифікацію: Наказ Міністерства фінансів України від 14.11.2011 №11 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text> (дата звернення 21.11.2024).

2. Доходи Державного бюджету України. OpenBudget URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes> (дата звернення 20.11.2024).

3. Нікіфоров П.О., Легкоступ І.І. Роль міжнародної допомоги у формуванні доходів бюджету України періоду воєнного стану. *Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку в умовах інституційних перетворень глобального середовища: матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 14 листопада 2024 року. Одеса, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2024.* URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10818> (дата звернення 20.11.2024).

4. Державний борг та гарантований державою борг. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavju-borg> (дата звернення 20.11.2024).

5. Що буде із державним боргом України? *Економічна правда* URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/06/18/715386/> (дата звернення 21.11.2024).

6. Трофімчук М., Трофімчук О. Особливості управління державним боргом України в умовах війни. *Вісник Економіки*, Вип.3, 2023, С. 198-11, URL: <https://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/1499> (дата звернення 21.11.2024)

7. Засць Р.Б. Міжнародна співпраця України з МВФ. *Світ наукових досліджень. 2023. Вип.18 С. 137-139.* URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7900/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%2020->

21%20%D0%BA%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8F%20%D0%92%D0%B8%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA%2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=137 (дата звернення 21.11.2024).

8. Представники влади України та МВФ досягли домовленості на рівні експертів щодо шостого перегляду програми Механізму розширеного фінансування (EFF). Міністерство фінансів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/predstavnyky-vlady-ukrainy-ta-mvf-dosiahly-domovlenosti-na-rivni-ekspertiv-shchodo-shostoho-perehliadu-prohramy-mekhanizmu-rozshyrenoho-finansuvannia-eff> (дата звернення 21.11.2024).

Тимченко К. С.

PhD in Economics, науковий співробітник

відділу економіко-екологічного розвитку приморських регіонів

Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень

Національної академії наук України», м. Одеса, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ЕКСПОРТУ РИБНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНІ РИНКИ

Експорт рибної продукції України є важливою складовою частиною зовнішньої торгівлі країни. Україна, маючи значні природні ресурси, зокрема акваторії Чорного та Азовського морів, а також річок і озер, здатна постачати різноманітну рибну продукцію на світовий ринок. Україна традиційно є постачальником риби та рибної продукції, в тому числі консервів, заморожених морепродуктів та інших продуктів харчування, на міжнародні ринки. Основні позиції експорту рибної продукції включають: рибу (включаючи морську та прісноводну), особливо такі види, як тріска, судак, оселедець, лосось, а також різні види морепродуктів (кальмари, креветки); консервовану рибу та рибні продукти, включаючи паштети та інші оброблені вироби; рибне борошно та інші кормові добавки, що виробляються для тваринницької галузі [1]. Однак через економічні, політичні та логістичні виклики, пов'язані з війною, ситуація на зовнішньому ринку рибної продукції зазнала значних змін.

Експорт риби і рибної продукції з України зазнав значного зниження у 2022 – 2023 році через війну та її наслідки (рис.1). По-перше, це пов'язано зі знищенням інфраструктури, війна призвела до значних пошкоджень транспортної та логістичної інфраструктури, що ускладнило доставку продукції на зовнішні ринки. Особливо це стосується як портів на узбережжі Чорного моря, так і внутрішніх шляхів транспортування. По-друге, це зниження виробничих потужностей, через бойові дії багато підприємств, які займаються переробкою риби та виробництвом рибної продукції, були змушені призупинити свою діяльність або зменшити обсяги виробництва, що негативно вплинуло на експортні обсяги. По-третє, негативно вплинула на експортні поставки риби і рибної продукції з України нестабільність попиту, перебої в поставках і економічна невизначеність, що призвело до зменшення попиту на українську рибну продукцію на зовнішніх ринках, зокрема в Європі та інших країнах. У зв'язку з блокадою чорноморських портів і зниженням можливостей для морських перевезень, українські експортери були змушені шукати нові маршрути та способи доставки товарів, що призвело до додаткових витрат і логістичних труднощів [2].

Експорт риби, рибної продукції та інших водних біоресурсів України поступово зростав із 10,6 тис. т. у 2018 р. до 13,2 тис. т. у 2021 році. У 2022 році експорт рибної продукції України знизився через масштабні воєнні дії, що негативно вплинули на виробництво та логістику. Порти, через які здійснювався більший обсяг експортних поставок, були заблоковані, що спричинило порушення ланцюгів постачання. Проте за даними митних органів, у 2022 році Україна експортувала 8,5 тис. т. риби, рибної продукції та інших водних біоресурсів на загальну суму 48,7 млн дол. США. Це вказує на те, що навіть у складних умовах українські виробники змогли зберегти певні експортні обсяги. У 2023 році, попри продовження бойових дій, було зафіксовано експорт 6.5 тис. т рибної продукції на суму 31,2 млн дол. США, що вказує на зниження обсягів в порівнянні з 2022 роком. Це зниження є

результатом погіршення логістичних умов, зменшення попиту на деякі види продукції та непередбачуваних змін на ринках.

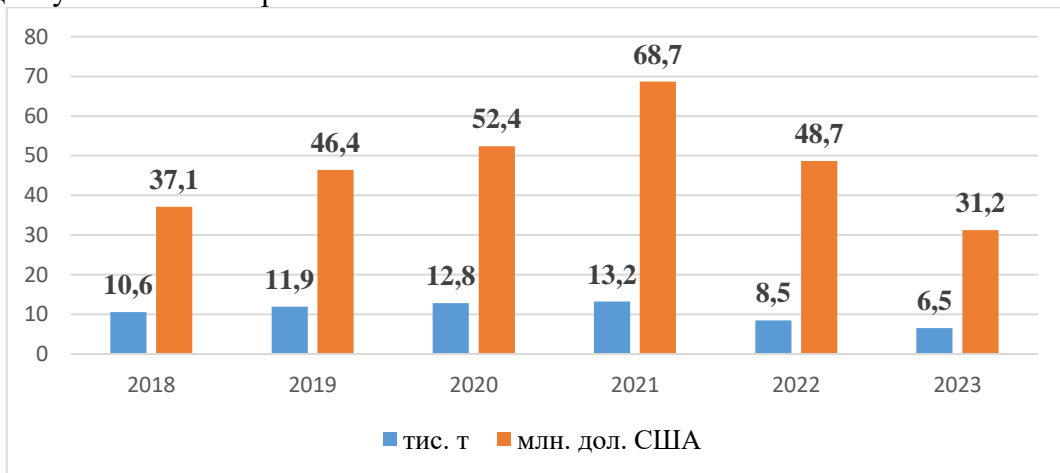

Рис. 1. Експорт риби, рибної продукції та інших водних біоресурсів України з 2018 по 2023 рр.
Джерело: складено за матеріалами [3; 4]

У 2023 році Україна експортувала рибну продукцію до ряду країн, зокрема до Європейського Союзу, а також до інших регіонів світу. У країнах Євросоюзу спостерігається стабільний попит на високоякісні морепродукти та рибу, що створює можливості для українських виробників. Основними країнами-імпортерами в Європі були Польща, Литва, Нідерланди та Німеччина. Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, включаючи угоди про вільну торгівлю, сприяють зниженню торгових бар'єрів та митних зборів, що відкриває більше можливостей для експорту. Українські виробники рибної продукції, щоб постачати свою продукцію до ЄС, повинні відповідати високим стандартам якості та безпеки, що позитивно впливає на імідж і конкурентоспроможність продукції на європейському ринку [5].

Перспективи експорту рибної продукції з України, незважаючи на виклики, зумовлені війною, є оптимістичними, оскільки сектор має потенціал для відновлення та розвитку за кількома ключовими напрямками. Розглянемо основні перспективні напрями експорту рибної продукції (табл.1).

Експорт рибної продукції з України має перспективи для відновлення та зростання у середньо- та довгостроковій перспективі. Незважаючи на труднощі (знищення інфраструктури, зниження виробничих потужностей, зменшення попиту на українську рибну продукцію на зовнішніх ринках, блокада чорноморських портів, зниження можливостей для морських перевезень), українські виробники продовжують шукати нові можливості на зовнішніх ринках і адаптуватися до нових умов, спираючись на інновації та оптимізацію виробничих процесів, що свідчить про стійкість сектору. Важливими чинниками зростання експортних поставок рибної продукції на міжнародні ринки для подальшого розвитку є модернізація виробництва, розширення ринків збуту та підвищення якості продукції.

Вдосконалення методів переробки риби, використання нових видів упаковки та вдосконалення процесів логістики дозволяє збільшити обсяги експорту та забезпечити конкурентоспроможність продукції на міжнародних ринках. Розбудова та модернізація портів і терміналів для обробки рибної продукції дозволяє ефективніше здійснювати експорт і знижувати витрати на транспортування. Впровадження ефективних систем зберігання та транспортування замороженої продукції (наприклад, морозильні склади, спеціалізовані судна) забезпечує збереження якості риби на всіх етапах її транспортування.

Зростання попиту на екологічно чисту та органічну рибу, а також на продукцію, що відповідає вимогам безпеки харчових продуктів, є важливим чинником зростання експортних поставок. Попит на сталу рибну продукцію, вирощену за екологічними стандартами, може значно збільшити експорт, особливо на ринки ЄС та інших країн, де звертають увагу на

збереження екології. Налагодження партнерств з міжнародними дистриб'юторами та ритейлерами може допомогти збільшити обсяги експортних поставок рибної продукції на світові ринки.

Таблиця 1. Основні перспективні напрями експорту рибної продукції на міжнародні ринки

Перспективні напрями експорту рибної продукції	Коротка характеристика напрямів
1. Розширення ринків збуту, збільшення обсягів експорту до ЄС, США, Канади та інших країн	<ul style="list-style-type: none">- зниження торгових бар'єрів та мит після підписання угоди про асоціацію з Європейським Союзом;- зростання попиту на екологічно чисту продукцію, зокрема, рибу з українських вод, яка відповідає стандартам безпеки та якості ЄС.
2. Розвиток альтернативних логістичних маршрутів, адаптація до нових логістичних реалій під час війни	- розвиток альтернативних логістичних маршрутів через порти на річках або через західні кордони з Польщею та Румунією, що може забезпечити стабільність поставок, оскільки після початку війни багато українських портів на Чорному морі були заблоковані або стали небезпечними для судноплавства
3. Інвестиції в модернізацію виробництва	<ul style="list-style-type: none">- автоматизація процесів і впровадження інновацій в обробку риби, що дозволяє знизити витрати і підвищити якість продукції;- розвиток фермерських господарств, які займаються аквакультурою (вирощуванням риби у водосховищах і спеціальних ставках), що може забезпечити стабільне постачання риби навіть за умов нестабільності в природних умовах.
4. Підвищення якості та сертифікація	<ul style="list-style-type: none">- сертифікація продукції за міжнародними стандартами (наприклад, GlobalGAP або HACCP) є важливим кроком для здобуття довіри серед іноземних покупців.- акцент на органічну рибу та екологічно чисту продукцію, яка користується зростаючим попитом серед споживачів у Європі та США.
5. Інновації в пакуванні та зберіганні	<ul style="list-style-type: none">- використання перероблених матеріалів та еко-пакувань, що відповідає трендам екологічної відповідальності;- розвиток нових технологій заморожування для довготривалого зберігання риби, що дозволяє знижувати втрати під час транспортування та зберігання.
6. Підтримка держави та міжнародна співпраця	<ul style="list-style-type: none">- підтримка у вигляді субсидій та грантів для рибного сектору;- активна дипломатична робота та відкриття нових ринків збуту в рамках міжнародних торгових угод.

Джерело: складено за матеріалами [1; 2]

Отже, експорт рибної продукції України має значний потенціал для зростання після стабілізації ситуації в країні, відновлення інфраструктури та оптимізації логістичних ланцюгів. Українські компанії можуть зосередитись на таких напрямках: вихід на нові ринки (зокрема в Азії, Африці та на Близькому Сході); підвищення якості продукції та її сертифікація для міжнародних стандартів; розвиток переробки та виробництва продуктів з високою доданою вартістю; інвестування в екологічно чисту продукцію та відновлювані ресурси для задоволення потреб ринку, орієнтованого на сталий розвиток.

1. Аналіз рибної галузі України URL: <https://brdo.com.ua/wp-content/uploads/2024/07/ZK-Analiz-rybnoi-galuzi-Ukrainy.pdf>
2. Огляд рибного ринку України за 2022 та 2023 роки. URL: <https://uifsa.ua/news/news-of-ukraine/overview-of-the-fish-market-of-ukraine-for-2022-and-2023>
3. Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм URL: <https://darg.gov.ua/>
4. Державна служба статистики України URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Пріоритетним для експорту рибної продукції є ринок Євросоюзу URL: <https://agrotimes.ua/tvarinnitstvo/priorytetnym-dlya-eksportu-rybnoyi-produkcziyi/>

6. Купінець Л.Є., Шершун О.М. Ємність ринку продукції рибальства та рибицтва на засадах визначення співвідношення пропозиції та попиту. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2022. № 4 (37). С. 23-32. URL: https://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/37_2022/6.pdf.

Швагер А.В.

аспірант

ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ, Україна

АУДИТ КОРПОРАТИВНОЇ ЗВІТНОСТІ ЗІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ У КОНТЕКСТІ ПОЛОЖЕНЬ ДИРЕКТИВИ 2022/2464

Директива 2022/2464 від 14 грудня 2022 року про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 537/2014, Директиви 2004/109/ЄС, Директиви 2006/43/ЄС та Директиви 2013/34/ЄС щодо корпоративної звітності зі сталого розвитку (далі – Директива 2022/2464) [1] визначає новий підхід до корпоративної звітності зі сталого розвитку, запроваджуючи обов'язкове подання інформації про стійкість відповідно до стандартів ESRS (European Sustainability Reporting Standards).

Ці зміни мають значний вплив на аудиторську практику, відкриваючи нові можливості, але водночас створюючи певні виклики. Серед основних викликів, що виникають у процесі аудиту звітності зі сталого розвитку, можна виділити такі:

1. Складність перевірки нефінансових даних, яка обумовлена відсутністю уніфікованих підходів до вимірювання екологічних, соціальних та управлінських показників у різних галузях. Це ускладнює процес аудиту через розбіжності у методиках оцінювання та критеріях розкриття інформації, що створює додаткове навантаження на аудиторів і може впливати на точність їхніх висновків.

2. Брак спеціалізованих кадрів. Проведення аудиту звітності зі сталого розвитку потребує не лише фінансових знань, але й компетенцій у сферах екології, соціальної відповідальності та корпоративного управління. Відсутність фахівців із такими міждисциплінарними знаннями ускладнює розвиток цього напрямку аудиту та підвищує попит на навчання й підготовку спеціалістів.

3. Ризик «зеленого відмивання» (greenwashing). Компанії можуть завищувати свої показники сталого розвитку або робити недостовірні заяви про досягнення у сфері ESG (екологічна, соціальна, управлінська діяльність). Це зобов'язує аудиторів до ретельного аналізу представлених даних, що потребує значних ресурсів і спеціалізованих знань. Невиконання цих вимог може призвести до втрати довіри з боку зацікавлених сторін і регуляторів.

4. Високі витрати на адаптацію створюють додатковий бар'єр як для компаній, так і для аудиторів. Для підприємств це включає збір, аналіз і підготовку нефінансових даних, а для аудиторських фірм – розробку нових стандартів і процедур перевірки. Такі витрати можуть бути особливо обтяжливими для середніх і малих підприємств, що сповільнює впровадження інновацій у звітності та аудиті сталого розвитку.

Ці виклики підкреслюють важливість розвитку нормативної бази, гармонізації міжнародних стандартів звітності та інвестування в підготовку спеціалістів. Лише системний підхід дозволить зменшити вплив зазначених бар'єрів і забезпечити якісний аудит звітності зі сталого розвитку.

Попри виклики, пов'язані з аудитом такої звітності, Директива 2022/2464 створює низку нових можливостей для аудиторської професії та бізнесу загалом. По-перше, впровадження обов'язкового аудиту звітності зі сталого розвитку сприяє розширенню аудиторських послуг, створюючи додатковий попит на перевірку нефінансових даних. Це дозволяє аудиторським фірмам розвивати нові напрямки діяльності та залучати клієнтів, які прагнуть відповідати сучасним вимогам прозорості. По-друге, нові вимоги до аудиту стимулюють інновації у

професії. Впровадження ESRS сприяє створенню сучасних інструментів і методик перевірки звітності, що відповідають викликам сталого розвитку. Оскільки ESRS регламентують підготовку звітності, задаючи чіткі критерії розкриття інформації, аудиторі отримують основу для вдосконалення своїх підходів, адаптуючи їх до нових стандартів і специфіки сталого розвитку.

Це забезпечує професійний розвиток аудиторів та підвищує якість аудиту, оскільки ESRS сприяють більш детальній перевірці звітності зі сталого розвитку завдяки чітким критеріям та інструментам, що забезпечують більш глибокий аналіз і відповідність сучасним вимогам прозорості.

Крім того, якісний аудит звітності зі сталого розвитку сприяє підвищенню довіри до бізнесу. Прозорість у розкритті ESG показників формує позитивну репутацію компаній і підвищує довіру інвесторів, споживачів та інших зацікавлених сторін. Це особливо важливо в умовах глобальної тенденції до відповідального інвестування. Нарешті, поєднання фінансових і нефінансових аспектів у звітності стимулює розвиток міждисциплінарного підходу. Залучення фахівців із різних сфер дозволяє інтегрувати знання та компетенції, що сприяє кращому розумінню потреб бізнесу та суспільства.

Загалом, Директива 2022/2464 формує нові стандарти прозорості та відповідальності бізнесу, водночас стимулюючи розвиток аудиторської професії. Аудит корпоративної звітності зі сталого розвитку стає важливим елементом стратегії довгострокового розвитку компаній, сприяючи досягненню Цілей сталого розвитку та зміцненню довіри до бізнесу особливо на фоні зростаючих вимог до сталого розвитку. Для успішної імплементації положень Директиви необхідні інвестиції у навчання аудиторів, впровадження інноваційних підходів та гармонізація стандартів нефінансової звітності на міжнародному рівні.

1. Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2022/2464/oj> (дата звернення: 22.11.2024).

Шеломовська О.О.

к.н. з держ.упр, доцент, доцент кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук

Толкачов А.А.

здобувач

Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське, Україна

ВИМУЩЕНА МІГРАЦІЯ УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ: ГЛОБАЛЬНІ ТРЕНДИ

У сучасному світі вимушена міграція є однією з найактуальніших проблем, що стосується мільйонів людей по всьому світу. Збройні конфлікти, політичні переслідування, екологічні катастрофи, економічна нестабільність і порушення прав людини змушують людей залишати свої домівки в пошуках безпеки та кращих умов для життя. Міграційні процеси мають далекосяжні наслідки не лише для країн-донорів та країн-реципієнтів, а й для глобальної соціальної структури – вони змінюють демографічну карту світу, впливають на економіку, соціальні інститути та культурну взаємодію. Особливу увагу привертає той факт, що міграція супроводжується суттєвими соціальними змінами, які охоплюють інтеграцію мігрантів, культурне взаємодоповнення, а також виникнення нових форм соціальної нерівності.

Вимушена міграція являє собою це процес переміщення людей з їхнього постійного місця проживання через обставини, які ставлять під загрозу їхнє життя, безпеку чи добробут і змушують їх залишати свої домівки незалежно від їхнього бажання. Це переміщення здійснюється не за власним бажанням, а під тиском зовнішніх обставин, що загрожують життю, безпеці чи гідності.

До основних причин вимушеної міграції належать:

- збройні конфлікти (війни, громадянські заворушення);
- політичні переслідування (через етнічну, релігійну чи політичну приналежність);
- порушення прав людини (дискримінація, геноцид, насильство);
- екологічні катастрофи (зміна клімату, стихійні лиха, деградація довкілля);
- економічна нестабільність (втрата засобів існування через структурну кризу).

До вимушеної міграції належать як міжнародні біженці, які шукають захисту в інших країнах, так і внутрішньо переміщені особи, які змушені покинути свої домівки, але залишаються в межах своєї держави. У 2024 році Організація Об'єднаних Націй зареєструвала близько 32 млн біженців і 67 млн внутрішньо переміщених осіб. Кількість міжнародних біженців та внутрішньопереміщених осіб щороку лише зростає, що детермінується економічною та структурною нерозвиненістю, конфліктами та політичною нестабільністю. Якщо у на початку 1950-х років їх нараховувалося 2,1 млн, то у 2023 р. – 123 млн (рис. 1).

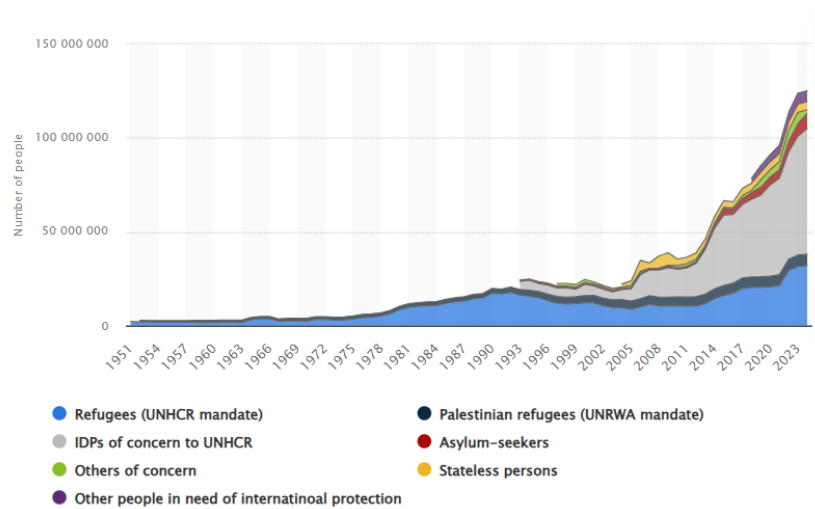

Рис. 1. Чисельність міжнародних біженців і внутрішньо переміщених осіб 1951-2024рр.

Значну роль у міграційних процесах зіграло повномасштабне вторгнення росії в Україну, адже у 2022 р. кількість вимушено переміщених осіб перевищила 100 млн. людей. Фактично війна в Україні спричинила найбільшу міграційну кризу в Європі з часів Другої світової війни. За попередніми даними у 2024 р. прогнозується зростання кількості вимушених мігрантів до 125 млн через кризи в Судані та Палестині [1].

Основним драйвером вимушеної міграції є збройні конфлікти. Наприклад, війна в Сирії, триваюча нестабільність у Афганістані, а також повномасштабна війна в Україні викликали значні хвилі міграції до сусідніх та віддалених країн. У 2022 році 28,3 млн людей у всьому світі були змушені залишити свої домівки через конфлікти та насильство, що вдвічі більше, ніж у попередньому році (14,4 млн). Однією з актуальних тенденцій міграції є її фемінізація, а щодо вимушеної міграції вже взагалі беззаперечно. За гендерним складом 28% жінок-біженок у всьому світі були у віці від 18 до 59 років. Чоловіче населення цієї ж вікової групи становило 27% усіх біженців. Крім того, одна п'ята частина біженців як чоловіків, так і жінок була молодшою за 18 років [2].

Станом на 2022 рік у Сирії була найбільша кількість біженців, які втекли з країни. Того року близько 6,6 мільйона біженців покинули країну, в основному через громадянську війну, яка почалася в 2011 році. Другою в списку є Україна з 5,7 млн людей, які покинули країну після вторгнення росії. Третім виявився Афганістан – з 5,7 млн. До ТОП-10 також входять Південний Судан (2,3 млн), М'янма (1,3 млн), Демократична Республіка Конго (932 тис.), Судан (837 тис.), Сомалі (791 тис.), Центрально-Африканська республіка (748 тис.), Еритрея (508 тис.).

Станом на середину 2022 р. на батьківщину повернулися понад 160 тисяч біженців. За даними 2023 р. майже 200 тис. біженців з України, більшість з яких тікали після російського вторгнення в країну в 2022 році, змогли повернутися в країну. Крім того, майже 150 тис. людей змогли повернутися до Південного Судану. До Судану повернулися 17 тис., до Сирії – 16,5 тис., до Нігерії – 8,9 тис.

Найбільшу кількість біженців у світі приймає Європа – у 2022 році на континенті проживало понад 12 млн біженців, 3,6 мільйона – лише в Туреччині. Хоча, станом на середину 2023 року Іран був найбільшою країною у світі, яка приймає біженців. Згідно з даними Агентства ООН у справах біженців, в Ірані перебувало близько 3,4 мільйона біженців. Дані стосуються загальної кількості біженців у певній країні, не враховуючи дати звернення за притулком або дати втечі. Туреччина була другою з приблизно 3,3 мільйонами. У ТОП-10 також входять Німеччина (2,5 млн), Пакістан (2,1 млн), Уганда (1,5 млн), росія (1,2 млн), Польща (990 тис.), Бангладеш (962 тис.) і Судан (926 тис.). Країни, що межують із зонами конфліктів, часто приймають найбільшу кількість біженців, тоді як розвинені держави обмежують кількість мігрантів. Наприклад, Туреччина, Ліван та Йорданія продовжують приймати мільйони сирійських біженців, тоді як країни ЄС намагаються контролювати міграційні потоки.

Принагідно зауважимо, що сучасні вимушені мігранти часто проходять через кілька країн або регіонів у пошуках безпечного місця для життя. Це формує складні транзитні маршрути, які можуть охоплювати тисячі кілометрів, наприклад, з Африки до Європи чи з Азії до США.

У багатьох країнах вимушені мігранти стикаються з проблемами доступу до житла, роботи, медицини та освіти. Дискримінація, соціальна ізоляція та мовні бар'єри ускладнюють їхню інтеграцію в нові громади. Міжнародні опитування, проведені в 2022 – 2023рр. свідчать, що більше третини населення 28 країн світу вважає, що їхні країни повинні приймати менше біженців, ніж вони приймають сьогодні. Однак у різних країнах думки сильно відрізняються. У Бразилії практично кожен третій підтримав прийом більшої кількості біженців, тоді як у Туреччині, країні, яка приймає значну кількість біженців у світі, майже 85% висловилися за прийом меншої кількості. Майже половина респондентів вважають, що біженці роблять позитивний внесок у їхню країну, і майже половина не погоджуються з твердженням, що кордони повинні бути повністю закриті для біженців. Відповідаючи на питання про те, яка найважливіша причина приймати біженців у свої країни, понад 40% респондентів заявили, що це гуманітарний обов'язок. Крім того, 13% заявили, що це зобов'язання за міжнародним правом.

Активізація вимушеної міграції має численні наслідки, які охоплюють різні аспекти суспільного, економічного та політичного життя. Основні наслідки можна поділити на три рівні: глобальний, для країн-донорів (країн походження) та країн-реципієнтів (країн прийому). В глобальному масштабі вимушена міграція сприяє загостренню гуманітарних криз через зростання потреби в міжнародній гуманітарній допомозі для забезпечення житлом, харчуванням, медичними послугами та освітою мільйонів вимушених мігрантів; посилює міжнародну напруженість і конфлікти між країнами щодо розподілу відповідальності за прийом мігрантів; збільшує розрив між бідними та багатими країнами, оскільки більшість мігрантів прямують до економічно стабільних регіонів; загострює екологічні проблеми через збільшення тиску на природні ресурси приймаючих країн.

Водночас, варто відзначити, що вимушена міграція має не лише негативні наслідки, а й створює можливості для розвитку країн та глобальної системи. Вона сприяє: соціальним та культурним змінам у напрямку розширення культурного різноманіття, інтеграції нових ідей, зміни соціальної структури; економічним процесам – заповнення прогалін на ринку праці, зростання споживчого попиту, активізації міжнародних грошових переказів; розвитку міжнародного співробітництва – посилення уваги до прав людини, розробка глобальних стратегій, залучення фінансової допомоги; політичним змінам – адаптація міграційної

політики, посилення громадянської активності; науково-технічному прогресу – обмін знаннями, розвиток наукових досліджень.

Отже, вимушена міграція є складним і багатогранним явищем, що яке одночасно відкриває нові можливості для розвитку та створює серйозні гуманітарні, економічні та соціальні виклики для міжнародної спільноти, країн походження, транзиту й прийняття. Це актуалізує необхідність посилення міжнародної співпраці, адаптації правових рамок до нових викликів і розробки інноваційних підходів не тільки для підтримки вимушених мігрантів, а й заходів спрямованих на уникнення причин вимушеної міграції.

1.Number of international refugees and internally displaced people 1951-2024. URL: <https://www.statista.com/statistics/1309846/refugees-displaced-worldwide/>.

2.Refugees and IDPs worldwide - Statistics & Facts. URL: <https://www.statista.com/topics/10555/refugees-and-idps-worldwide/#topicOverview>

СЕКЦІЯ №5
МЕНЕДЖМЕНТ, ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА, ЛОГОСТИКА.

Bohashko O. L.

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Marketing, Management and Business Administration
Pavlo Tychna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine

**TRANSFORMATION OF THE ROLE AND TASKS OF FIXED ASSETS
ACCOUNTING IN THE MODERN ENVIRONMENT**

One of the most important objects for enterprises is non-current assets, which, regardless of various forms of ownership, organisational structures, size and scope of activities, require adequate reflection in accounting and financial statements. In this context, it is particularly relevant to study the current state of accounting for non-current assets in Ukraine. The most significant component of non-current assets of enterprises is fixed assets. The diversity of definitions of fixed assets in regulatory acts, the lack of a clear correlation between their financial and tax accounting, as well as the ambiguous perception of this essence among scholars, lead to alternative assessments and distortion of results in relation to these assets.

Despite the fact that fixed assets are extremely important and actively researched objects of accounting and audit, there are significant problems in creating a high-quality information space for management needs. This is, in particular, due to the lack of consistency between the regulatory legal acts governing the accounting treatment of fixed assets in practice. These circumstances create preconditions for further development of the Ukrainian accounting and auditing system in accordance with international standards, as well as for the formation of a unified information environment based on accounting and financial reporting data.

The article is aimed at defining and substantiating the composition of elements of the accounting policy of an agricultural enterprise in relation to fixed assets for management needs.

In the economic context, fixed assets are considered to be an integral part of permanent production capital that transfers its value to the final product throughout the entire cycle of use. It is important to take into account that labour resources have unique features that distinguish them from other assets:

- They are used in the course of business as objects through which the responsible person influences the objects of labour, or as material conditions necessary for both performing and improving the labour process of employees. The key aspect is the change in the physical and chemical properties of labour items that occurs under the influence of labour tools, which ultimately turns them into finished products;

- Labour means are used repeatedly in the production process, while retaining their original natural form.

- They transfer their value to the newly created product gradually, in the form of depreciation charges.

Certain characteristics of property, plant and equipment are key to their recognition in the accounting system, including assets that are used for more than one year or within an operating cycle exceeding one year. Such assets include, in particular, property, plant and equipment.

As the experience of successful enterprises shows, a condition for modernisation is not only an assessment of the efficiency of the use of fixed assets, but also the development of an appropriate strategy for the functioning of the business entity, taking into account fixed assets as an important component of this strategy. This approach is appropriate for implementation in the long term, as management should take into account the impact of not only external but also internal factors, in particular, the availability of fixed assets and their use, on the profitability of the enterprise.

Implementation of a strategic approach to fixed assets management will help to identify the relationship between tactical and strategic processes in an organisation. This, in turn, will contribute to the formulation of trends in the development of the enterprise and the prioritisation of tasks.

The main tasks to be solved in the implementation of this algorithm of fixed assets management are: formulation of long-term goals of the enterprise based on the real state and availability of fixed assets, as well as taking into account the market share and level of profit; monitoring of the competitive environment and orientation of the enterprise to the introduction of modern technologies and new methods of activity, since outdated fixed assets may reduce competitive advantages in the market; creation of an effective system of control over fixed assets [2].

Correctly performed accounting reflects reliable information about the company's activities, which allows analysts to make an adequate assessment of its functioning and identify potential reserves for increasing competitiveness in the industry. Property, plant and equipment are tangible assets of enterprises with a useful life of more than one year and used for production needs, including for putting into operation, as well as for performing administrative and social functions.

Accounting for such assets is a tool that provides reliable information about their condition and potential capabilities, which allows for analysis and control over the qualitative characteristics of their use in the course of operations. The life cycle phases of fixed assets function with the sole purpose of ensuring efficient operation of production assets to generate added value. In the first case, it is about preparing the production process, including acquisition, construction, reconstruction or donation, while in the second case; it is about preparing for the replacement of objects with more productive and energy-efficient ones during their operation.

The reproduction of fixed assets is associated with the dynamic and cyclical circulation of fixed capital, which is sold within the investment, operating and financial activities of the enterprise. During one cycle, fixed assets go through various stages and transformations.

Theoretical and practical studies of the process of fixed assets operation allow identifying the following information flows to be reflected in the accounting system of an enterprise:

1. Depreciation is the systematic allocation of the cost of property, plant and equipment over its useful life. In the course of operation, the value of the assets gradually decreases as a result of physical or moral wear and tear, which is reflected in the accounting by calculating depreciation charges.

2. Expenses aimed at maintaining property, plant and equipment in working order include expenses related to repairs of property, plant and equipment that are carried out to restore or preserve the original economic benefits.

3. Capital expenditures aimed at improving fixed assets related to modernisation, modification, completion, refurbishment and reconstruction of facilities contribute to increasing future economic benefits from their use in economic activities [1; 3].

In the context of the existing structure of information flows accompanying the operation of fixed assets, the main task of organising their accounting is to choose the optimal composition and volume of accounting information that should be documented in accounting documents. In addition, it is important to build an effective electronic document flow scheme that will minimise the cost of labour, material and financial resources.

The main objectives of the accounting policy in the context of fixed assets are to ensure maximum efficiency of their use and provide reliable information for management needs. The proposal to improve the elements of the accounting policy involves the development of a faceted hierarchical system for displaying accounting information, which allows accumulating data on each object owned by the enterprise by several key features: source of receipt, initial cost, centre of responsibility, functional purpose, depreciation (depreciation charges), repair costs (by type) and directions of disposal. Such an organisation of the process of forming accounting information on fixed assets will significantly increase the efficiency of the management system at enterprises.

April 2019 / edited by O. I. Cherevko [et al. KHARKIV : HDUKHT, 2019. 118–119. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/10872/1/Informatsiino-Analit.pdf>

2. Lysenko A. M., Akimov S. S. Features of conducting an audit in the field of agribusiness. *Development of accounting, auditing and taxation in the context of innovative transformation of socio-economic systems: materials of the X International Scientific and Practical Conference*, 17 November. 2022 Kropyvnytskyi: CNTU, 2022. 142–145. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/handle/123456789/12301>

3. Rudenko S. V., Pohribniak D. S. Accounting in the context of digitalisation. *Bulletin of Khmelnytsky National University*. 2021. № 1. [Electronic resource]. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/?page_id=39

Porfirenko V.I

Associate Professor, PhD in Economics, Associate Professor of the Department National Transport University, Kyiv, Ukraine

Fandikova R.O

Bachelor, student of mag.

National Transport University, Kyiv, Ukraine

LOGISTICS IN THE CONDITIONS OF WAR

In Ukraine, since the beginning of the full-scale invasion of the Russian Federation in 2022, logistical processes have become critically active for securing the front, evacuating the population, delivering humanitarian aid and supporting the economy. Hostilities, damage to new transport infrastructure and changes in priorities have challenged the country's logistics systems. Let's try to figure out how Ukraine overcame difficulties and fixed logistics in the country and abroad.

Table 1. Features of logistics during the war [1]

Logistics	Features
Voyskova	The main direction became the provision of the Armed Forces of Ukraine with weapons, ammunition, equipment, fuel and food. Military logistics adapts to the dynamic situation at the front, ensuring the rapid movement of resources in the combat zone.
Humanitarian	From the first days of the war, Ukraine faced mass flows of internally displaced persons. Delivery of humanitarian aid in occupied and frontline regions has become one of the main challenges. Voluntary organizations and international partners play an important role in this player.
Economical	The war disrupted traditional logistics routes. Blocked ports and damaged infrastructure forced Ukrainian business to reorient to alternative supply routes. also, the role of railway transport and European logistics hubs has increased.

The problems faced by the logistics of Ukraine were quite critical, but the quick response led to the solution of the problem and elimination of the consequences without major losses.

The destruction of infrastructure: bridges, roads, railway junctions, port infrastructure led to the impossibility of using traditional routes.

Blockade of sea ports: in the Black Sea (Odesa, Mykolaiv, Chornomorsk), which led to significant reductions in grain and metal exports.

Shortage of fuel: interruptions in the supply of fuel due to the destruction of oil depots and blockade of supply.

Reloading of the western borders: queues at the borders, low crossing capacity, this led to delays in the delivery of goods.

The biggest problem was the closure of airspace for civil aviation. [2]

The physical volumes of exports in 2022 decreased by 38.4%, but this figure can be considered positive in this situation [3].

Table 2. Volume of Ukrainian exports through transport channels (2022-2024) [4]

Type of transport	2021 (million/ton)	2022 (million/ton)	2023 (million/ton)	2024 (million/ton) (roughly predicted)	Major changes and factors
Sea transportation	150	35	50	60	Partial port blocking, grain deal
Railway	60	80	85	90	The main export channel to the EU
Motor transport	25	30	35	40	Priority for quickly available goods
Air transportation	1,2	0.6	0.8	1	Reduction due to closure of airspace

Having identified the main problems of logistics during the Russian invasion, we will consider ways of solving and stabilizing the main economic link of Ukraine.

The rapid construction of temporary bridges and detours led to the use of alternative routes, and investment in infrastructure rehabilitation through international grants led to the rapid construction of destroyed roads.

With sea routes, the solution to the situation looked like this: the implementation of the grain agreement, which allowed the partial export of agricultural products, most of the sea transportation was transferred to railway chains for delivery to European ports.

The shortage of fuel was fought in the following way: concluding an agreement on the import of fuel with the EU, using electric transport, organizing mobile fuel stations in critical regions of the country.[5]

The expansion of the infrastructure at the western borders and the optimization of customs procedures for cargoes have made it possible to avoid long queues and lead to faster cargo deliveries.

It was more difficult to solve the issue with air transportation, because the sky of Ukraine is closed to this day, the air hubs of neighboring countries such as Poland, Romania, Moldova came to the rescue, and the development of railway transport replaced aviation by 70%.

Consequently, logistics during the war in Ukraine underwent significant changes, but demonstrated flexibility and efficiency. Military, humanitarian and economic tasks are successfully solved due to adaptation of transport infrastructure and international support. In the future, the task will be to restore the damaged infrastructure and integrate it into European logistics systems.

1. Viktor Berestenko. How logistics adapted to the war. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/07/24/702529/>.

2. Grand Logistics Company. Logistics during the war in Ukraine. URL: <https://glc.in.ua/uk/logistika-vo-vremya-voyny-v-ukraine/>

3. Yevhen Lebed. Key problems of transport and logistics during the war in Ukraine. URL: https://logist.today/osoboe_mnenie-uk/2024-06-18/klyuchevye-problemy-v-sfere-transporta-i-logistiki-v-period-vojny-v-ukraine-2/

4. Logistics in wartime. How to preserve and maintain export supplies? URL: <https://www.mikhailenko.com.ua/24-05-2023/logistyka-v-umovah-vijny-yak-zberegty-ta-pitrymuvaty-ekspornii-postavky/>

5. Ilchyshina E.O., Skavronskiy D.O. Transport logistics during the war 2023 DOI: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/61974/1/%D0%86%D0%BB%D1%8C%D1%87%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%BD%D0%B0.pdf>

Gudkova N.

PhD, Ass. Prof.

Solorov N.

Master, Educational Program «Innovative Entrepreneurship and Startup Project Management»
Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv, Ukraine

STRATEGIC PLANNING FOR ENTERPRISE DEVELOPMENT IN WARTIME CONDITIONS

Developing a strategic development plan for an enterprise during wartime is a crucial task, as businesses face numerous challenges such as disruptions in logistics, loss of sales markets, staff shortages, and financial difficulties. In conditions of instability, effective strategic planning helps ensure that an enterprise can adapt to a changing environment, maintain competitiveness, minimize risks, and seize opportunities for further growth. This not only enables the company to survive but also lays the groundwork for stable long-term growth.

The essence of developing a strategic development plan lies in creating a systematic approach to defining the company's objectives, directions, and activity priorities for the medium and long term. A strategic plan allows the enterprise to assess its internal resources, external challenges, and opportunities, as well as to formulate a set of measures to achieve its established goals [1].

Table 1 presents the key aspects of the essence of a strategic plan.

Table 1. Key aspects of the essence of a strategic plan

№	Aspect	Description
1.	Environmental analysis	assessment of internal factors (strengths and weaknesses) and external factors (opportunities and threats) affecting the enterprise. This helps to understand the market conditions, competitive environment, and potential risks.
2.	Defining mission and vision	the mission defines the core purpose of the enterprise and its role in the market, while the vision outlines long-term strategic objectives and future aspirations for growth and development.
3.	Setting strategic goals	establishing specific, measurable, attainable, and realistic goals focused on growth and development, taking into account the company's capabilities and market conditions.
4.	Strategy formulation	selecting optimal approaches to achieve the set objectives, including strategies for growth, diversification, innovation, and cost optimization to enhance competitiveness.
5.	Implementation and control	executing the strategic plan through detailed action plans, efficient resource allocation, coordination of departments, and continuous monitoring to assess plan performance.
6.	Performance evaluation	regular analysis of achieved results to assess the effectiveness of implemented strategies, identify challenges, and adjust the plan to improve outcomes.

Source: compiled by the author based on [1, 2]

Developing a strategic development plan for an enterprise is a key tool for ensuring resilience and competitive advantages in a dynamic market environment, particularly in crisis situations such as war. This enables enterprises to adapt to new realities, minimize risks, and discover new pathways for sustainable growth.

In the current context of conducting business during wartime, enterprises face significant challenges that demand a comprehensive and strategic approach to planning their development. Amid constant uncertainty and instability, companies must reassess their management approaches, focusing

on building resilient business models capable of rapidly adapting to changes in the external environment. A crucial aspect is the development of a strategy that takes into account both internal capabilities and resources, as well as new threats arising from military conflicts. This requires flexibility in decision-making, readiness to manage risks, and the ability to quickly adapt to new market conditions to ensure business continuity, maintain competitive positions, and establish a foundation for sustainable long-term growth. In Table 2, key factors to consider when developing an enterprise's strategy during wartime are presented.

Table 2. Key factors to consider when developing an enterprise's strategy during wartime

№	Factor	Description
1.	Security factors	assessment of employee safety and asset protection, establishing backup communication channels, data security against cyberattacks, evacuation plans, and protection of critical infrastructure.
2.	Risk assessment and crisis management	identification of business risks, development of crisis management plans, action scenarios to minimize losses, and creation of financial reserves for responding to unforeseen situations.
3.	Financial stability and liquidity	cost optimization, cash flow management, review of investment programs, capital preservation, and ensuring access to financial resources (loans, grants).
4.	Flexibility and adaptability of business processes	rapid decision-making, development of new sales channels (including online), diversification of products and services to reduce dependence on specific markets.
5.	Logistics and supply chain management	finding alternative suppliers, adapting logistical routes, creating reserve stocks, and optimizing inventory management to ensure production continuity.
6.	Human resource management	retaining key personnel, maintaining employee motivation, enabling remote work, and implementing social support programs.
7.	Innovation and digitalization	implementation of new technologies, process automation, and leveraging digital platforms to enhance efficiency and reduce costs.
8.	Collaboration with government and partners	seeking state support (grants, tax incentives), collaborating with international organizations and partners to restore and develop the business.

Source: compiled by the author

During wartime, enterprises are forced to reassess their approaches to strategic planning and adaptation to extremely challenging and unstable conditions. The importance of ensuring the safety of employees and assets comes to the forefront, as any breaches in this area can lead to significant financial losses and threats to lives. Securing backup communication channels and cybersecurity becomes critically important for protecting information systems, helping businesses maintain operations even in the absence of stable infrastructure. In parallel, strategic risk management and crisis planning enable companies to proactively prepare for potential threats and minimize the impact on their business.

Ensuring financial stability and liquidity is a key factor in sustaining the viability of enterprises in times of uncertainty. Cost optimization and efficient cash flow management help prevent shortages of financial resources and maintain business resilience. Flexibility in business processes is crucial, enabling companies to swiftly adapt to market changes and implement new sales approaches, particularly through digital channels. Product and service diversification helps reduce dependency on specific markets and provides additional revenue sources during challenging periods.

Special attention should be given to personnel management, as people are the main asset of any company. Creating conditions for remote work and maintaining employee motivation helps retain skilled staff. Innovation and digitalization of business processes enhance efficiency and optimize costs, which is particularly important in wartime. Moreover, collaboration with government bodies

and international partners can open access to additional resources, such as grants and tax incentives, providing substantial support for business recovery and development. All these factors together lay the foundation for a resilient development strategy, helping enterprises not only survive but also find opportunities for further growth.

Figure 1 presents the tools for developing an enterprise's strategy.

The presented figure clearly illustrates the necessity of adopting a structured approach to developing an enterprise's strategy, particularly in conditions of instability and crises. By employing modern tools and methodologies at each stage of the strategic planning process, companies can conduct a thorough and comprehensive assessment of their internal resources, potential risks, and external influences, significantly enhancing their flexibility and adaptability to changing circumstances. Such an approach not only helps enterprises optimize internal processes and utilize resources more efficiently but also enables them to preserve competitive advantages, even in the most challenging and uncertain environments. Ultimately, this structured strategy ensures business resilience and fosters the ability to swiftly adapt, which is crucial for sustaining ongoing operations and driving future growth and long-term success in volatile markets.

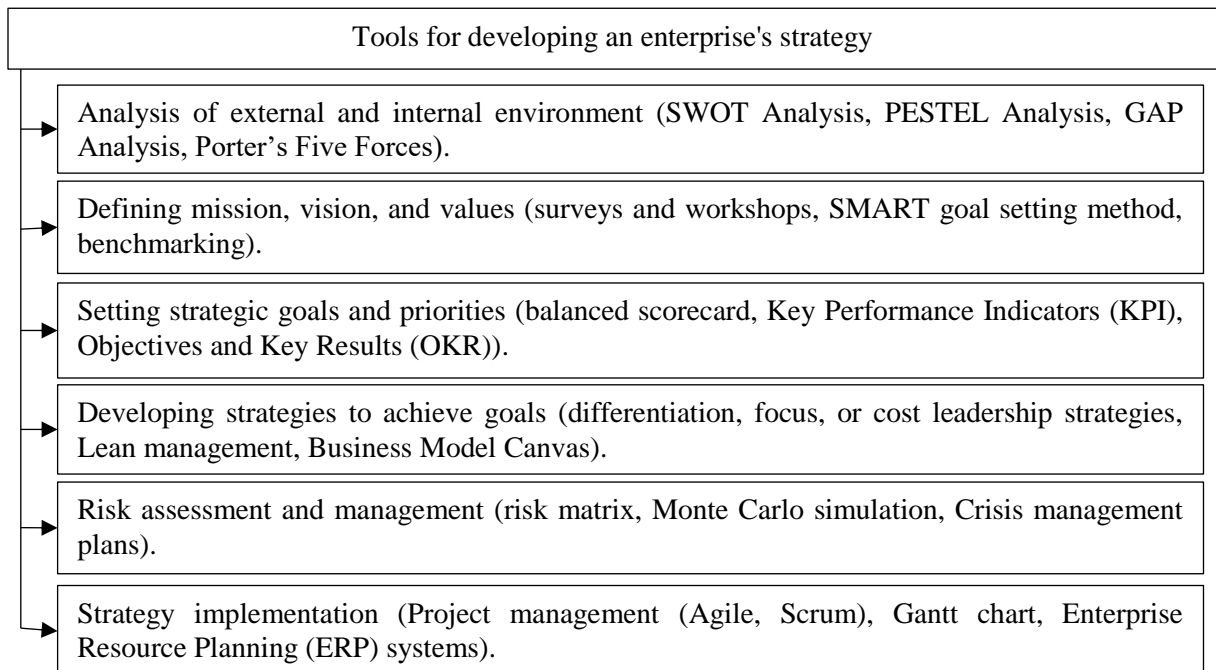

Fig. 1. Tools for developing an enterprise's strategy

Source: constructed by the author based on [3]

Thus, developing a strategic development plan for an enterprise during wartime is an exceptionally important task that requires a comprehensive approach and the application of modern strategic management tools, as it directly influences the company's ability not only to overcome significant disruptions but also to protect its assets and ensure stable operations even under the most challenging conditions. In a highly unstable environment, where the level of risks is constantly increasing, enterprises must swiftly respond to unpredictable changes in the external environment by implementing agile strategies that not only guarantee continuity of operations but also enhance financial stability and strengthen market positions in the face of ongoing crises. Flexibility, effective resource management, timely risk assessment, and the implementation of innovative solutions become the foundation not only for maintaining competitiveness but also for uncovering new growth opportunities. This enables enterprises to optimize resource allocation, discover new ways to increase efficiency, reduce costs, and achieve sustainable profitability even amid serious external threats and instability. As a result, strategic planning becomes the cornerstone that helps companies not only

survive but also lay a solid foundation for future sustainable growth, ensuring adaptability to any changes in the market environment.

1. Куліш. Д. Сучасні реалії стратегічного планування діяльності підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: економічні науки.* 2022, № 6, том 2. с. 142-149.
2. Bryson, John M., Lauren Hamilton Edwards, and David M. Van Slyke. 2018. Getting Strategic about Strategic Planning Research. *Public Management Review* 20(3): 317– 39.
3. Хоменко О. І. Види стратегій та інструментарій формування стратегії розвитку підприємства. *Управління розвитком.* 2022. 131–137 с.

Gudkova N.

PhD, Ass. Prof.

Vysotska E.

Bachelor, Educational Program «Entrepreneurship and Customs and Logistics activities»

Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv, Ukraine

FORMATION OF A SYSTEM FOR MANAGING THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AN ENTERPRISE IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION OF THE ECONOMY

Many works by domestic and foreign researchers have been devoted to the issues of improving the management systems for innovative development of an enterprise in the context of global competition in the struggle for competitive advantages. However, methodologically and practically, the problem of managing the innovative development of enterprises in the context of digitalization of the economy, which creates new opportunities for the development of enterprises, but also requires them to constantly adapt and improve, is not sufficiently studied. Management of innovative development is becoming one of the key success factors in modern conditions, which combines strategic thinking, flexibility, investment in technology and human resource development.

The concept of “innovation” has become more multifaceted and complex, covering a wide range of changes in society, the economy and technology. Successful innovation requires taking into account both technological aspects and social, economic and marketing factors. Digitalization is a powerful catalyst for innovation that is changing technology, society, the economy, and the way we understand innovation.

After analyzing the latest trends in the formation of the conceptual apparatus of the innovation category, we will provide the following clarification and addition to the concept: innovation is the result of a complex process that includes scientific research, technological development, financial investment and entrepreneurial activity aimed at creating and introducing new products, services, processes or business models to the market based on the use of digital technologies and ensuring increased efficiency, competitiveness and sustainability of economic systems.

In general, the innovation process consists of three stages: 1) the concept stage in which new ideas are found, the stage of ‘invention’ and free creativity; 2) the development stage in which ideas are transformed into projects; 3) the business stage in which projects are turned into new business [1].

In the context of the digitalization of the economy and global economic transformations, innovation is an essential argument for the competitive advantage of an enterprise.

An important theoretical construct for further research is the consideration of innovation potential in the context of economic digitalization. Innovation potential is understood as a set of institutional, structural and technological elements that create a favorable environment for the generation, development and implementation of innovations. In the context of the digital transformation of the economy, innovation potential is of particular importance, as it determines the ability of the economy to adapt to new technologies, create competitive products and services, and ensure sustainable economic development.

The digitalization of the economy significantly expands opportunities for innovation, opening up new markets, sales channels, and ways of interacting with customers. However, it also poses new

challenges, such as the need for continuous learning and adaptation to change, protection of intellectual property, and cybersecurity.

Thus, innovation potential is a set of production and technological capabilities, human, financial, organizational, managerial, marketing, digital infrastructure, as well as innovation culture and ecosystem, which together ensure the ability of an enterprise to generate, develop and implement innovations that will contribute to achieving a sustainable competitive advantage in the global economy and digital transformation, while taking into account social and ethical aspects (Fig. 1).

Innovative potential is a set of external and internal conditions and resources focused on creating a new product that provides an opportunity for competitive advantage and sustainable reproduction of innovation activity, and is a key factor of competitiveness.

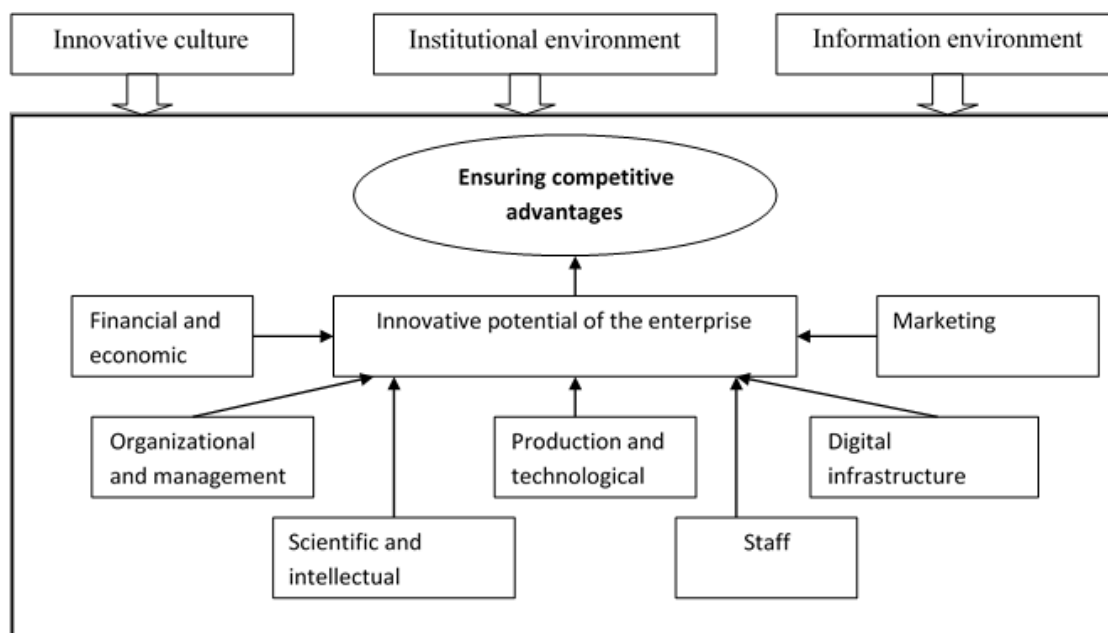

Fig. 1. A set of elements that form the innovative potential of an enterprise in the context of digitalization of the economy

Source: constructed by the author based on [2; 3]

Effective implementation of innovations and achievement of sustainable competitive development in the context of digital transformation of the economy requires a systematic approach to managing innovation processes. Such an approach is impossible without a set of organizational and managerial innovations, including: scientific and technological forecasting with due regard to digital trends, dynamic indicative planning, adaptive target programming, digitalization of organizational processes and creation of a flexible regulatory framework. Particular attention should be paid to quality assurance at all stages of the innovation cycle, including the development, production, and launch of innovative products and services.

Thus, in the current conditions of digital transformation of the economy, innovation requires a comprehensive systematic approach. In addition to the traditional aspects of developing and implementing innovative products, modern innovation activities involve the use of innovative management tools, including digital planning, project management, accounting and analysis tools. Effective innovation management is ensured through the integration of functions such as strategic planning, supply chain management, marketing and communications, as well as continuous monitoring and adaptation to market changes.

Digital technology provides innovators with powerful tools for creating new products and services. Big Data allows us to identify implicit connections and trends, artificial intelligence automates routine tasks, and the Internet of Things opens up new opportunities for customer

interaction. Figure 2 shows a comprehensive model of the innovative development of a business in the context of the digitalization of the economy.

Modern innovation activities in the digital economy go beyond the traditional understanding and include not only the development of an innovative product but also its effective promotion in the market. Digital technologies make it possible to segment the market more accurately, analyze consumer behavior and personalize marketing communications. As a result, innovative products not only satisfy existing demand but also create new needs, stimulating market development.

In the context of the digital transformation of the economy, to improve the efficiency of business processes, it is necessary to implement integrated information systems that ensure the creation of a single digital environment. This approach allows to optimize the planning, coordination and control of all business operations, ensuring transparency and efficiency of management decision-making.

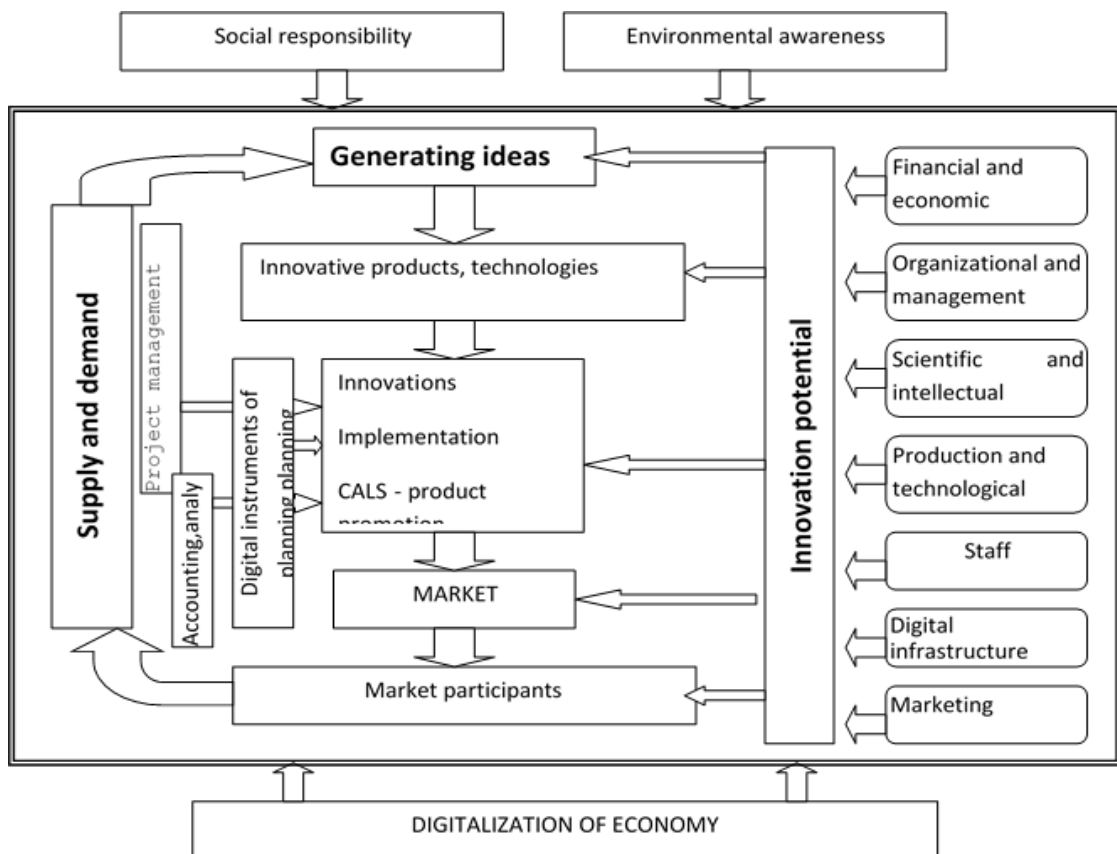

Fig. 2. Comprehensive model of innovative development of a business in the context of digitalization of the economy

Source: compiled by the author

In general, it can be argued that innovation activities in the context of the digitalization of the economy are becoming increasingly important for ensuring the competitiveness of enterprises and economic growth. The successful implementation of innovative projects requires a comprehensive systematic approach that combines strategic planning, the use of digital technologies, human resource development, and the creation of a favorable innovation environment.

Further research in this area will reveal new opportunities for the development of innovations and contribute to the creation of a more innovative and competitive economy.

1. Meer H. v. d. Open innovation – the Dutch treat: challenges in thinking in business models. *Creativity and Innovation Management*. 2007. Vol. 6, no. 2. P. 192–202.

2. Пілецька С., Коритько Т. Формування стратегії забезпечення фінансової безпеки підприємства. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Т. 8, № 2. С.224-230.

3. Пілецька С., Мягких І. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємств в умовах економіки знань. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53.

Mokliak Alina
Olena Palyvoda

National aviation university (NAU)

EFFECTIVE COMMUNICATION IN MANAGEMENT: THE ROLE OF INTERACTION IN TEAM SUCCESS

In today's business environment, where the speed of change and competition are constantly increasing, effective communication in management becomes a key success factor. Interactions between team members, managers, and other stakeholders determine how successfully an organization achieves its goals.

Effective communication is not only about conveying information, but also about understanding, interaction and feedback. It includes verbal and non-verbal elements, active listening and the ability to adapt the communication style to the needs of the audience. When communication is open and transparent, it creates trust between team members, which in turn increases productivity and motivation.

Team interaction is the process that determines how team members work together, share information, and solve problems. It includes the stages of exchanging ideas, joint decision-making and feedback.[1] When team members communicate openly, share ideas, and express their views, it fosters creativity and innovation. Open discussion allows you to identify the strengths of each participant and use them to achieve common goals.

Key aspects of interaction:

Active listening

This means not only hearing, but also understanding what the interlocutor is saying. Active listening helps avoid misunderstandings and increases the effectiveness of communication. Managers can encourage this practice by asking questions and summarizing what is heard.

Feedback

Constructive feedback contributes to the development of both individuals and the team as a whole. It is important to be able to give and receive feedback in order to improve results. Regular feedback sessions can help identify areas for improvement and celebrate achievements.

Clarity and Specificity

It is important to be clear in the statements. Clear instructions and expectations help avoid confusion and increase accountability.[2] Instead of general phrases, managers should formulate specific tasks and deadlines.

Adaptability

Every team is unique, so managers must adapt their communication style to the needs and characteristics of the team. It is important to be sensitive to the different communication styles and approaches of team members.

Improving team interaction can have a significant impact on overall success, as the relationships between team members form the basis for their productivity and effectiveness. When communication becomes more open and proactive, it creates an atmosphere of trust and support, which in turn allows each team member to express their ideas and concerns freely. There are several current approaches that help build a harmonious and productive environment.

Use of social networks and platforms for communication

Corporate social networks such as Slack, Microsoft Teams or Trello are popular, allowing you to effectively organize team communication, exchange ideas, documents and tasks.

Forming psychologically compatible teams

An important aspect of successful teams is psychological compatibility. Companies conduct personality tests (such as the Myers-Briggs Type Indicator or DISC) to better understand the personalities of team members and assign roles based on their strengths.

Team building through virtual games and networking

For remote teams, virtual team building activities such as joint games or interactive quests have become popular. Such events help strengthen informal ties between employees and create more cohesive teams.

Flexibility and autonomy

More and more companies are implementing a culture of flexibility — employees have the opportunity to independently choose their work schedule or location (office or remote).[3] This approach increases the level of employee satisfaction and allows you to create more balanced teams, where everyone can work in the most comfortable mode for themselves.

Feedback culture

It is important not only to give feedback to employees, but also to encourage them to take an independent initiative to improve processes and relationships within the team.

Managers must be an example to follow, demonstrating openness, readiness for dialogue and support for their subordinates. Creating a safe environment where employees can freely express their opinions is the key to successful interaction.

Managers must also be able to effectively manage conflicts that may arise within the team. The ability to resolve misunderstandings and provide constructive dialogue are important skills for every leader.

Effective communication is the foundation of any team's success. It promotes better understanding, reduces the likelihood of conflict and increases overall productivity. Interaction based on openness and trust can significantly improve the performance of the team and, therefore, of the entire organization. In a world where change happens at an incredible speed, developing effective communication skills is essential to succeed in management. Teams that invest in improving engagement are able to not only meet their goals, but exceed them.

1. Важливість роботи в команді та співпраці . 2024. URL: <https://www.freeconference.com/uk/the-importance-of-teamwork/>

2. Що таке ефективні команди? Навчання необхідних навичок для успішної співпраці. 2020. URL: <https://www.empatia.pro/what-makes-an-effective-team-ua/>

3. Взаємодія з командою. 2023. URL: <https://projectavatar.fun/ua/vzaimodia-komandu/>

Olesnevych Oleksandr

graduate student 073 management,

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

EFFECTS OF UNIVERSITIES TRANSFORMATION INTO ENTREPRENEURIAL

Annotation. Transformation of universities leads to effects for both sides as well for social system of the country in many aspects as for universities. If a university gets benefits from the resources that come from patenting, spin-offs, reinvestment of profits, strategic alliances with industry, and increased prestige, which includes attractive conditions for faculty and students, as well as attracting clients for applied research. So, the socio-economic system of a country gets benefits through jobs, professional support for economic development, accelerated channels of communication between universities and industries, provision of specialized services, promotion of innovation, creation of new markets, and increased participation in global markets.

Discovering aspects of international experience from universities transformation into entrepreneurial, on their way universities pushed to develop entrepreneurial strategies and adopt an entrepreneurial vision in order to survive in the knowledge economy [1]. These changes are caused not only by the philanthropic spirit of supporting economic development, but also by increasing competitiveness, as evidenced by the privatization of universities [2]. This has led to the

commercialization of knowledge by traditional universities in search of efficiency in the use of scarce resources and effectiveness in obtaining grants and contracts from public and private sources. Universities not only compete in selling an image of high quality in teaching and research to attract customers (students, governments and companies), but also compete to survive in the marketplace. Thus, they must maintain reasonable financial performance that will allow them to hire prestigious faculty and professional staff, maintain facilities, build initial venture capital reserves, invest in marketing campaigns, and foster an entrepreneurial organizational culture. In the context of competitiveness, it has been recommended that entrepreneurial universities employ a specialized administration capable of making decisions about entrepreneurial outcomes, coordinating efforts, and promoting an entrepreneurial culture through the establishment of appropriate incentives [3].

The next effect was caused by the decline in public funds to support them and the pressure on them to become more efficient. Thus, universities were pushed to increase revenues from other sources in a competitive marketplace to fund research, hire faculty, and maintain facilities on their own. Due to this, universities may need to raise funds from private sources to subsidize research. In addition, affect might be described as refocusing on the main goals of universities onto commercialization of results and getting revenue, which is decreasing purposes of scientific work for general development.

Although many arguments can be made for university transformation, the process of transition can be beneficial if and only if the university is in control of it and systematically manages the factors that influence it based on its current state and mission statement. It is worth noting that entrepreneurship at a university is associated not only with the commercialization of research, but also more generally with the distribution of knowledge based on the university's strengths. For example, a university may have an excellent platform for online education or have the know-how to implement specialization programs focused on improving professional skills. In both cases, the university transfers knowledge and generates revenue by focusing on the core business of education rather than commercial research.

The main effects of the transformation of the university into an entrepreneurial one are as follows: increased focus on innovation and commercialization; more attention to practical, hands-on learning and applied research; strengthening partnerships with industry and business; shift to technology-oriented programs and interdisciplinary fields; greater emphasis on entrepreneurial education and support; more dynamic labour market for graduates; spreading the culture of entrepreneurship in the university; increased competition for funding and resources; potentially reduced emphasis on traditional academic fields and humanities education; changes in the roles and priorities of faculty and administration.

Transforming a university into an entrepreneurial university can have a number of consequences, including the following:

Increased innovation. By focusing on entrepreneurship, universities can stimulate innovation and the creation of new businesses and start-ups.

Increased competitiveness. Entrepreneurial universities can help a country to remain competitive in a globalized world by fostering an entrepreneurial mindset and equipping students with the skills and knowledge needed to succeed in a rapidly changing economy.

Enhanced collaboration. Entrepreneurial universities can foster collaboration between academia and industry, which can lead to greater commercialization of research and better transfer of knowledge and technology to the private sector.

Diversifying the economy. By fostering entrepreneurship, universities can help to diversify the economy and reduce dependence on traditional industries.

Increased talent attraction: Entrepreneurial universities can attract talented students and researchers interested in innovation and entrepreneurship, which can increase the local talent pool.

Strengthening research and development. Transformation increases the level and quantity of research and development, leading to technological advancements and the creation of new products and services.

Enhanced skills development. An entrepreneurial university provides students and the local community with the skills and knowledge needed to succeed in the world of business and entrepreneurship.

Conclusion. The transformation of universities brings benefits to both the institutions themselves and the socioeconomic systems in which they operate. Universities gain resources through patenting, spin-offs, reinvestment of profits, and strategic alliances with industry, which increases their prestige and attracts faculty and students. At the same time, socio-economic systems benefit from job creation, support for economic development, improved university-industry linkages, innovation, and market expansion. In response to global changes, traditional research universities are beginning to implement entrepreneurial strategies.

1. Bezanilla, M. J., García-Olalla, A., Paños-Castro, J., & Arruti, A. (2020). Developing the entrepreneurial university: Factors of influence. *Sustainability*, 12(3), 842. <https://doi.org/10.3390/su12030842>

2. Verger, A., Fontdevila, C., & Zancajo, A. (2016). *The privatization of education: A political economy of global education reform.* Teachers College Press.

3. Mense, E. G., Lemoine, P. A., Garretson, C. J., & Richardson, M. D. (2018). The development of Global Higher Education in a world of transformation. *Journal of Education and Development*, 2(3), 47–60. <https://doi.org/10.20849/jed.v2i3.529>

Posasheva D. V.

student of the State University of Trade and Economics
State University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine

Tanklevska N. S.

Doctor of Science in Economics, Professor, Professor of the Department of Economics and Finance of the Enterprise
State University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine

CRISIS MANAGEMENT AND DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE POST-WAR PERIOD

The importance of the agricultural sector in Ukraine's economy is very high, and Ukraine is one of the world's most famous exporting regions for grain, sunflower oil, rapeseed and other crops, making the Ukrainian food market a significant part of the global economy. In the context of post-war reconstruction, the agricultural sector needs a comprehensive anti-crisis strategy that would help stabilize production, restore exports, and maintain the competitiveness of Ukrainian enterprises on the international market. The main objective of the study is to develop an anti-crisis strategy for Ukrainian agricultural enterprises. With this in mind, the following tasks need to be addressed to achieve this goal: to analyze the impact of the crisis on the agricultural sector of Ukraine, identifying the main problems and challenges faced by enterprises; to identify the main risks for agricultural enterprises, including financial and logistical aspects, and to study their impact on the sustainability of enterprises; to develop recommendations for the implementation of anti-crisis measures, in particular in the areas of finance, product diversification, use of modern technologies.

To achieve the goal set in this paper, a set of generally accepted methods and techniques of scientific knowledge was used. Risk analysis will identify and categorize the main risks for agricultural enterprises, as well as assess their potential impact on the stability of the sector. Economic analysis to assess the impact of the proposed measures on the financial stability of agricultural enterprises and the overall level of development of the sector.

The object of the study is the crisis management systems of agricultural enterprises in Ukraine. The subject of the study is the processes of forming a mechanism for ensuring and improving the efficiency of crisis management of an agricultural enterprise.

The ongoing war in Ukraine has a negative and very significant impact on the agricultural sector, one of the main sectors of the economy, which has suffered significant losses at various levels. The fighting has destroyed important agricultural infrastructure, including warehouses, farms,

processing plants, elevators, and transportation routes. In addition, the war has greatly complicated access to both domestic and foreign markets due to the blocking of ports, the destruction of transport infrastructure, and high security risks associated with transportation [3].

The need to mobilize the majority of the working-age population, including educated and experienced agricultural workers, has led to an acute labor shortage. Another problem for enterprises is the lack of people trained for operational activities. This impairs performance and, in turn, reduces the overall amount of work performed.

Many agricultural enterprises operating in the crisis have suffered economic losses that have a direct impact on financial stability and competitiveness. Currently, the agricultural sector is maintaining a low level of production due to the loss of productive land and deterioration of the transportation and communication system, as well as the lack of sufficient labor. Yields are declining and production capacity is limited, leading to higher production costs, which in turn affect the operations of enterprises, making their products less competitive on both domestic and foreign markets.

The war has led to a paradigm shift in the foreign economic relations of agricultural enterprises. In particular, the blockade of the Black Sea ports and insecure transportation communications limited the possibility of exporting goods, resulting in the loss of some of their traditional markets [3]. In addition, some countries have also imposed new restrictions on products from Ukraine, which hinders export sales of such products and reduces revenues.

In an unstable environment, agricultural enterprises face numerous financial risks, such as difficulties in accessing credit, increased input costs, and reduced profitability. Logistical risks associated with limited access to markets and difficult transportation routes exacerbate the problems of enterprises [1].

The mechanism of financial stabilization underlies the principles of anti-crisis policy, which focuses on the ability of agricultural enterprises to withstand adverse changes in the economy and ensure successful recovery from disasters [4].

The availability of multiple sources of financing, such as government subsidies and soft loans, foreign direct investment and aid, is crucial for agricultural enterprises after the end of hostilities. A reserve fund will help organizations respond quickly to unforeseen situations by ensuring that they have the funds to cover the deficit during a crisis. The reserve fund can be created both from internal sources and from certain profits in good times for the company. The existence of such a reserve will also increase the company's ability to manage external economic threats and financial downturns.

Expanding the scope of activities by processing products helps a firm to further increase the value of its products, thereby mitigating the impact of seasonality and material costs [2]. In addition, value-added products, such as frozen foods, canned goods, and organically grown foods, help the company earn relatively constant profits and protect it from the volatility of raw material prices. This direction is even more profitable as it will provide access to new markets and increase the competitiveness of products.

The introduction of new technologies is one of the key elements of increasing agricultural productivity, especially in ensuring the sustainability and viability of enterprises in the post-war period. For example, modern agricultural practices today include the introduction of precision farming, the use of unmanned aerial vehicles to check the condition of fields, and the use of GPS systems. These technologies allow for a more concentrated use of resources, such as water, fertilizers, or seeds, and thus higher yields are achieved.

Automation of processes and the transition to digital production management significantly contribute to reducing maintenance costs, increasing the accuracy of operations, and reducing the risk associated with the human factor. In addition, the use of big data and analytical systems in marketing research to forecast yields and manage inventory has made it easier for businesses to adapt to change [5]. The implementation of these anti-crisis measures, combined with financial stabilization, diversification, and innovation, will allow Ukrainian agricultural enterprises to adapt to new realities and create a basis for sustainable development in the post-war period.

The introduction of tax holidays for agricultural enterprises will reduce their financial burden, which, in turn, will help restore production capacity. In addition, providing assistance in purchasing seeds, fertilizers, agricultural machinery, and other necessary tools could allow farmers to start production, and a compensation scheme could help compensate farmers for losses incurred as a result of interruptions in agricultural activities due to the war.

The proposed anti-crisis strategy for the agricultural sector of Ukraine, which includes financial stabilization, business diversification, innovation, state support and international cooperation, can effectively contribute to the recovery and development of agricultural enterprises in the post-war period. An integrated approach will reduce dependence on a single type of activity, stabilize the financial condition of enterprises and increase their resilience to external economic challenges.

1. Berezin O.V., Zhyvotenko V.O. Anti-crisis management of agricultural enterprises: theory and mechanisms of implementation: monograph: "K.: Dyvosvit, 2014. 188 p.

2. Ligonenko L.O. Anti-crisis management of the enterprise: theoretical and methodological principles and practical tools / K.: KNTEU, 2001. -580 p.

3. Tymoshenko M.V., Petrov V.A. Identification of risks and features of crisis management in wartime. Entrepreneurship and trade: development trends: *materials of the 5th international scientific and practical conference, Odesa: State University "Odesa Polytechnic", 2022. C. 52-54.*

4. Chernyavsky A.D. Crisis management of the enterprise: Textbook - K.: IAPM, 2006. 256 p.: ill. - Bibliography: 242-245.

5. Shershniova Z. E. Anti-crisis management of the enterprise: a textbook for students of economic specialties of all forms of education [Text] / "Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman". - KYIV: KNEU, 2007. - 676 c. - Bibliography: pp. 672-676. - ISBN 966-574-931-5.

6. Khudolii L.M., Tanklevska N.S., Barabash L.V. Financial, economic and psychological and behavioral emphasis of the post-war "economic miracle" in foreign countries. *Collection of scientific works of Uman NUS. 2022. Issue 100. Ч. 2. C. 329-339*

Абрамченко Д.О. студент II курсу магістратури спеціальності 073 Менеджмент
Національний університет «Запорізька політехніка», м.Запоріжжя, Україна
Пуліна Т.В. науковий керівник, д.е.н, проф.,
Національний університет «Запорізька політехніка», м.Запоріжжя, Україна

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

В умовах воєнного стану для підприємств залізничного транспорту в Україні важливість ефективних методів управління підприємствами стає особливо актуальною. Зокрема, підприємства залізничного транспорту стикаються з викликами, такими як зниження обсягів перевезень, проблеми з логістикою, фінансова нестабільність та зростання ризикових ситуацій. Ці чинники значно впливають на їхнє стратегічне управління, створюючи нові вимоги до адаптації та гнучкості у прийнятті рішень.

Тому управління розвитком підприємства стає критично важливим для забезпечення виживання та успішного функціонування підприємств у цій сфері. Тому підприємствам в галузі залізничного транспорту потрібно вдосконалювати бізнес-процеси, зберігати та розширювати конкурентні переваги, що вимагає створення та реалізації ефективних стратегій розвитку. Управлінські рішення, що приймаються на всіх рівнях, повинні бути спрямовані на забезпечення гнучкості, інноваційності та адаптивності підприємства до викликів зовнішнього середовища.

Управлінням розвитком промислового підприємства це процес зміни руху підприємства у позитивному напрямі, що виникає під впливом зовнішнього та внутрішнього середовища, задля виконання його місії та досягнення стратегічних цілей підвищення рівня розвитку (збалансований, сталий тощо) за усіма сферами діяльності (економічна, соціальна, екологічна тощо) [1, с. 220].

Стратегічне планування та регулювання діяльності підприємств залізничного транспорту набувають особливого значення, оскільки від них залежить здатність підприємства адаптуватися до нових умов, ефективно реагувати на виклики ринку та розвивати свої

виробничі можливості. Необхідність модернізації, інтеграції нових технологій і оптимізації бізнес-процесів є важливими аспектами, які визначають успіх у конкурентній боротьбі.

Стратегічне управління визначається як динамічний процес, що охоплює не лише прийняття рішень на стратегічному рівні, а й інтеграцію усіх елементів організації в єдину систему, що забезпечує досягнення поставлених цілей. Це підтверджує необхідність постійного моніторингу змін у зовнішньому середовищі та адаптації стратегій до нових умов, що, в свою чергу, підвищує конкурентоспроможність підприємств. Таким чином, стратегічне управління розвитком підприємства є ключовими елементами успішного функціонування в умовах постійних змін, що сприяє досягненню довгострокових цілей і стійкого розвитку організації.

Стратегічне управління розвитком підприємства визначає не лише довгострокові цілі, а й засоби їх досягнення, що формує основу для адаптації до змін у зовнішньому середовищі.

Сутність стратегічного управління розвитком підприємства полягає в оптимізації використання наявних ресурсів, що сприяє досягненню стійких конкурентних переваг. Це може включати інвестиції в нові технології, покращення виробничих процесів або вдосконалення управлінських практик. При цьому стратегічний розвиток передбачає гнучкість у реакції на зміни ринкових умов, технологічні інновації та потреби споживачів, що включає своєчасну корекцію стратегічних планів, аби підприємство могло ефективно відповідати на виклики.

Насамперед, для управління розвитком підприємств залізничного транспорту доцільно застосувати комплексний підхід, який поєднує системний та процесний аспекти з урахуванням інфраструктурного компоненту. Системний підхід розглядає залізничну систему як сукупність взаємопов'язаних елементів – станцій, рухомого складу, пасажирських і вантажних потоків та дозволяє залізничним підприємствам не лише адаптуватися до змін, а й активно формувати своє майбутнє, що забезпечить їхню стійкість та конкурентоздатність в умовах динамічного ринку. Процесний підхід фокусується на управлінні бізнес-процесами та операційному менеджменті підприємства залізничного транспорту.

Ключовим результатом стратегічного управління розвитком підприємства залізничного транспорту є формування та підтримка стійких конкурентних переваг. Це може бути досягнуто через інновації, підвищення якості продукції, зниження витрат або покращення обслуговування споживачів.

Управління стратегічним розвитком підприємства втілюється у процесі, за допомогою якого менеджери провадять довгострокове управління підприємством, виокремлюють специфічні цілі діяльності, щоб розробити стратегії для досягнення цих цілей, враховуючи найсуттєвіші зовнішні та внутрішні умови, а також контролюють виконання розроблених планів, які постійно оновлюються та змінюються.

Для залізничних компаній створення і реалізація нових можливостей вимагають постійної орієнтації на майбутнє. Вони повинні бути готовими передбачити, як і чому можуть виникати нові тенденції, наприклад, розвиток нових технологій, зміна споживчих вподобань або впровадження інновацій у системи управління перевезеннями. Це передбачає безперервний розвиток компетенцій та адаптацію внутрішніх процесів, що дозволить не лише реагувати на зміни, а й випереджати їх.

Основними принципами стратегічного управління розвитком підприємств залізничного транспорту є адаптивність і проактивність. Адаптивність в даному контексті розглядається як процес пристосування до змінюваних умов, які можуть виникати в результаті регуляторних змін, розвитку інфраструктури або нових технологій. Вона включає здатність залізничних компаній швидко реагувати на запити споживачів, здійснювати зміни в структурі та процесах для підтримання конкурентоспроможності. Цей процес також включає цілеспрямовані зміни, що сприяють максимальному підвищенню стійкості підприємства за рахунок створення нових зв'язків як всередині організації, так і за її межами.

Адаптивність залізничного підприємства тісно пов'язана з поняттям гнучкості, проте має більш широкий контекст. Адаптивність передбачає цілеспрямовану трансформацію системи, тоді як гнучкість виступає лише як засіб для досягнення цієї мети. Залізничне підприємство, яке вміло реалізує зміни, володіє високим рівнем готовності до них, що є критично важливим для успіху в умовах швидко змінюваного ринку.

Стратегічне управління розвитком підприємства залізничного транспорту складається з розробки стратегічного набору, портфеля стратегій розвитку, моделювання, проектування та контролінгу та є основою для створення стабільного та конкурентоспроможного підприємства. Система організаційного розвитку повинна враховувати зовнішні та внутрішні виклики, адаптуватися до змін, що відбуваються, і забезпечувати безперервний процес удосконалення. Визначення організаційного розвитку як систематичного процесу, орієнтованого на підвищення ефективності та конкурентоспроможності підприємств, підкреслює його важливість у забезпеченні сталого розвитку.

Таким чином, управління розвитком підприємств залізничного транспорту є складним і багатогранним процесом, який вимагає комплексного підходу та інтеграції різних аспектів управління. У цьому контексті важливим є активне використання сучасних методів стратегічного планування, аналізу та контролю, що забезпечить підприємствам можливість успішно адаптуватися до викликів, які постають на шляху до їхніх стратегічних цілей.

Для залізничного транспорту важливо формувати єдину методичну базу управління, яка допоможе реалізувати нові можливості, посилити позиції на ринку та відповісти на зростаючі вимоги споживачів. Успішна реалізація сучасної концепції розвитку потребує від підприємств не лише адаптації до змін, але й активного формування нових стратегій, що базуються на системному аналізі та інтеграції різних підходів до розвитку.

1. Ястремська О. М., Ястремська О. О. Управління розвитком підприємств: уточнення теоретичних положень. *Проблеми економіки*. 2020. №1 (43). С. 214-226.

Андренко І. Б.

к.е.н., доцент, доцент кафедри туризму і готельного господарства
Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова,
м. Харків, Україна

Лук'янчук А.І.

здобувач,
Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова,
м. Харків, Україна

ЦИФРОВІ ДЕТОКСИКАЦІЙНІ ПОДОРОЖІ ТА ЇХ ВАЖЛИВІСТЬ

Детокс – термін, який багато хто спочатку асоціює з дієтою та фізичною детоксикацією. Але цифровий детокс також можливий. Цифрові детоксикаційні подорожі, або офлайн-відпочинок, стають дедалі популярнішими в сучасному світі, де технології проникають у всі аспекти життя. Постійна присутність у цифровому середовищі може призвести до стресу, тривожності та зниження якості соціальних взаємодій. Відтак, актуальність дослідження цього феномену зумовлена потребою вивчення впливу таких подорожей на психічне здоров'я та загальний добробут людини.

Мета даної роботи – дослідити особливості та важливість цифрових детоксикаційних подорожей.

Цифрова детоксикація – це «вибір на деякий час відмовитися від таких технологій, як соціальні мережі, електронна пошта та потокові сервіси. Мета її полягає в тому, щоб зменшити стрес та відволікання, збільшити концентрацію людини та відновити зв'язок із реальним світом навколо» [1].

Як основні причини важливості цифрової детоксикації, зазначимо наступне:

1. Зменшує стрес і занепокоєння: постійне підключення до технологій може викликати стрес і занепокоєння; цифрова детоксикація дозволяє людям відпочити від вимог технологій, що може допомогти знизити рівень стресу та сприяти розслабленню.

2. Покращує якість сну: синє світло, яке випромінюють електронні пристрої, може порушити режим сну; від'єднавшись від технологій, люди можуть покращити якість свого сну, що є важливим для загального здоров'я та благополуччя.

3. Підвищує продуктивність: постійна перевірка електронної пошти, сповіщень і соціальних мереж може відволікати й забирати багато часу; цифрова детоксикація дозволяє людям зосередитися на роботі та бути більш продуктивними.

4. Покращує стосунки: технології часто можуть бути перешкодою для побудови та підтримки стосунків; цифровий детокс дозволяє людям бути присутніми в даний момент і спілкуватися з іншими на більш глибокому рівні.

5. Сприяє уважності та самосвідомості: від'єднавшись від технологій, люди можуть стати більш уважними до своїх думок, почуттів та оточення; це може підвищити самосвідомість і допомогти людям стати більш присутніми у своєму повсякденному житті.

6. Загалом, цифрова детоксикація «важлива для зміцнення психічного здоров'я, підвищення продуктивності, покращення стосунків і сприяння уважності та самосвідомості. Важливо робити регулярні перерви в роботі з технологіями, щоб підтримувати здоровий баланс між цифровим і фізичним світами» [2].

Один зі способів відволіктися від стресу та технологій - це відпустка для цифрової детоксикації. Цифровий детокс-туризм стає все більш популярним завдяки можливості відключитися від напруженого життя.

Ключовий принцип цифрової детоксикаційної подорожі - призупинити сповіщення, щоб можна було розслабитися та взяти тривалу перерву від пристроїв або навіть, можливо, переоцінити свої загальні стосунки з ними.

Існують кемпінги без технологій. Місця для кемпінгу або віддалені котеджі, де місце спеціально позбавлене від технологічних зручностей. У таких турах можна насолоджуватися активними видами відпочинку на природі: риболовлю, походами, поїздкою на велосипедах, плавання, спостереження за природою та інше.

Під час подорожі відсутність смартфонів спонукає туристів до спілкування один з одним, що дає можливість зміцнити соціальні зв'язки.

Ще одна ключова концепція цифрових детокс-мандрівок – стати ближчим до природи. Під час відпустки цифрової детоксикації ви зможете взяти участь у багатьох різноманітних заходах на природі [3].

Спокійне оточення лісів, гір, пляжів або річки створює чудову екологічну атмосферу, допомагаючи відчувати спокій на природі. Багато досліджень показали, що час, проведений на природі, покращує зняття стресу, покращує настрій і когнітивні здібності. Такі краєвиди та звуки співу птахів, шелесту листя та вітру гарантують, що людина заспокоюється і відпочине. Немає міського шуму та візуального забруднення для відчуття занурення та спокою.

Також організуються екологічні ретрити, як правило, ідея еко-ретритів пов'язана з простими та розумними концепціями. Перебування в екологічному місці спонукає до уповільнення швидкісного міського життя та переходу до екологічно чистого життя з низьким рівнем впливу. Від природних елементів простого розміщення до місцевої їжі з органічних джерел, еко-ретрити сприяють повільному та зваженому темпу життя, який автоматично узгоджується з тим, до чого прагнуть цифрові детоксиканти.

Еко-ретрити – це місця, де пропонуються різноманітні оздоровчі заходи, які допомагають клієнтам розслабитися та замислитися над собою. Заняття йогою та медитацією, спа-процедури та прогулянки на природі – здорові види діяльності допомагають омолодити ваш контакт з навколишнім середовищем і з собою. [4]

Оздоровчі курорти пропонують спеціальні пакети цифрової детоксикації. Ці пакети зазвичай включають заходи та зручності, які сприяють відключенню від технологій, наприклад спа-процедури, оздоровчі семінари та зони, вільні від технологій.

Оздоровчі курорти зазвичай надають різноманітні заходи на свіжому повітрі, які допоможуть відновити зв'язок із природою та собою. Це можуть бути походи з гідом, прогулянки на природі, велопогулянки чи інші види діяльності, які не потребують смартфонів та іншої техніки.

Нерідко під час цифрових детоксикаційних турів надаються практики усвідомленості, включаючи медитації, йогу, дихальні вправи. Ці практики дозволяють людям бути повністю присутніми в даному моменті [5]

Цифрові детоксикаційні подорожі надають чудову можливість відпочити від технологій, що допомагає людям звільнитися від цих постійних потреб і заново відкрити для себе радість повної присутності.

Як рекомендації щодо впровадження цифрової детоксикації доцільно наступне:

Встановлення чітких меж використання пристроїв: слід визначити конкретний час для перевірки електронної пошти та соціальних мереж, уникаючи їх використання під час прийому їжі або перед сном; використання спеціальних додатків для моніторингу та обмеження часу, проведеного за екраном.

Створення зон без технологій: впровадження в домі або на робочому місці просторів, вільних від електронних пристроїв, щоб сприяти живому спілкуванню та відпочинку.

Планування регулярних періодів цифрового відпочинку: виділення часу для занять, які не потребують використання гаджетів, таких як читання книг, прогулянки на природі або заняття спортом.

Усвідомлене використання технологій: доцільно звертати увагу на те, скільки часу особа проводить онлайн, і намагатися скоротити непотрібне використання пристроїв.

Підтримка соціальних зав'язків офлайн: доцільно організовувати зустрічі з друзями та родиною без використання телефонів, щоб зміцнити реальні стосунки.

Використання альтернативних занять: можливо знайти хобі або заняття, які можуть замінити час, проведений за екраном, наприклад, малювання, музика або кулінарія.

Підвищення обізнаності про вплив технологій: слід інформувати себе та оточуючих про можливі негативні наслідки надмірного використання цифрових пристроїв і переваги цифрової детоксикації.

Впровадження цих рекомендацій сприятиме покращенню психічного здоров'я, підвищенню продуктивності та зміцненню соціальних зв'язків як у туристичній сфері, так і в повсякденному житті.

Впровадження цифрової детоксикації в туристичні послуги є важливим кроком для турфірм, які прагнуть задовольнити зростаючий попит на відпочинок без цифрових пристроїв. Це дозволяє не лише розширити спектр пропозицій, але й сприяє покращенню психічного здоров'я клієнтів.

Можливо запропонувати наступні рекомендації для турфірм щодо організації цифрових детоксикаційних послуг:

Розробка спеціалізованих турів: створення програм, які передбачають мінімальне або повне виключення використання цифрових пристроїв, з акцентом на активний відпочинок, медитацію, йогу та інші практики усвідомленості.

Вибір відповідних локацій: партнерство з готелями та ретрит-центрами, розташованими в місцях з обмеженим доступом до Інтернету або які спеціально пропонують зони без Wi-Fi, сприятиме створенню сприятливого середовища для цифрової детоксикації.

Навчання персоналу: підготовка співробітників до роботи з клієнтами, які прагнуть цифрового детоксу, допоможе забезпечити якісний сервіс та підтримку під час відпочинку.

Інформування клієнтів: розробка інформаційних матеріалів про переваги цифрової детоксикації та включення їх у маркетингові кампанії сприятиме підвищенню обізнаності та зацікавленості потенційних клієнтів.

Гнучкість програм: пропонування різних рівнів цифрового детоксу – від повного відключення до часткового обмеження використання пристроїв – дозволить задовольнити потреби різних категорій клієнтів.

Важливість впровадження цифрових детоксикаційних послуг для турфірм можна сформулювати наступним чином:

1. Задоволення зростаючого попиту: сучасні туристи все більше шукають можливості відпочити від цифрового світу, і надання таких послуг дозволить турфірмам відповідати на ці потреби.

2. Диференціація на ринку: запровадження унікальних пропозицій цифрового детоксу допоможе виділитися серед конкурентів та залучити нових клієнтів.

3. Покращення репутації: підтримка тенденцій, спрямованих на покращення психічного здоров'я та благополуччя клієнтів, позитивно вплине на імідж компанії.

4. Розширення цільової аудиторії: цифрова детоксикація приваблює різні категорії клієнтів, включаючи бізнес-професіоналів, молодь, сім'ї та людей похилого віку, що дозволяє розширити клієнтську базу.

5. Впровадження цифрових детоксикаційних послуг відповідає сучасним тенденціям у туризмі та сприяє покращенню якості життя клієнтів, що робить їх важливим елементом стратегії розвитку турфірм.

Таким чином цифрова детоксикація набуває все більшої популярності, оскільки сучасні мандрівники прагнуть відновити баланс між цифровим та реальним світом. Постійна присутність у цифровому просторі може призводити до стресу, зниження концентрації та емоційного виснаження. Впровадження цифрової детоксикації в туристичні послуги стає важливим напрямом для турфірм.

1.Planning Your Perfect Digital Detox Getaway at Freewyld. URL: <https://freewyld.com/digital-detox/>

2. Digital Detox and Wellness Tourism: Importance, Top Travel Destinations, and Ways to Disconnect From Technology. URL: <https://placestovisit.help/specialized-tourism/digital-detox-and-wellness-tourism-importance-top-travel-destinations-and-ways-to-disconnect-from-technology/>

3. Exploring the World of Digital Detox Travel. URL: <https://summerstar.com.au/blog/digital-detox-travel>

4. Digital Detoxing at Eco Retreats: Unplugging and Reconnecting. URL: <https://ecoretreat.co.in/blog/digital-detoxing-at-eco-retreats-unplugging-and-reconnecting/>

5.Top 5 Ways to Achieve Digital Detox at Wellness Resorts for Ultimate Relaxation and Rejuvenation. URL: <https://www.santani.com/blog/top-5-ways-to-achieve-digital-detox-at-wellness-resorts-for-ultimate-relaxation-and-rejuvenation/>

Антуф'єв Т.В.

Здобувач вищої освіти ступеня бакалавру

Попадюк А.Л.

Здобувачка вищої освіти ступеня бакалавру

Хмельницький університет управління та права ім. Л. Юзькова,

м. Хмельницький, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ФОНДОВОГО РИНОКУ УКРАЇНИ

Фондовий ринок України перебуває на етапі розвитку, однак стикається зі значними проблемами. Низька ліквідність, обмежена кількість емітентів та недостатній рівень довіри інвесторів стримують його ефективне функціонування. Водночас, ринок продовжує відігравати важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності та акумулюванні капіталу.

У Законі України “Про цінні папери та фондовий ринок” зазначається, що фондовий ринок (ринок цінних паперів) – це сукупність учасників фондового ринку та правовідносин

між ними щодо розміщення, обігу та обліку цінних паперів і похідних (деривативів). Учасники фондового ринку – емітенти (у тому числі іноземні) або особи, що видали неемісійні цінні папери, інвестори в цінні папери, інституційні інвестори, професійні учасники фондового ринку, об'єднання професійних учасників фондового ринку, у тому числі саморегулювни організації професійних учасників фондового ринку [1].

Фондовий ринок являє собою складну систему економічних відносин між учасниками, пов'язаних із кредитуванням та співвласністю через випуск і обіг цінних паперів [2]. З інституційної точки зору, це сукупність спеціалізованих організацій, таких як біржі та фонди, а також правил, які регулюють функціонування ринку цінних паперів. З точки зору відтворення, фондовий ринок охоплює процеси створення та обігу цінних паперів, спрямовані на акумуляцію вільних грошових коштів і їх перерозподіл між різними секторами економіки, що сприяє активізації інвестиційної діяльності.

Функції фондового ринку поділяються на загальні, властиві всім ринкам цінних паперів, та специфічні, які вирізняють його серед інших фінансових ринків [3, с. 103]. Загальні функції включають комерційну, що створює умови для здійснення операцій купівлі-продажу цінних паперів; цінову, яка забезпечує визначення ринкової вартості цих паперів; інформаційну, що надає відкритий доступ до даних про діяльність компаній і стан ринку, та регулюючу, яка контролює дотримання встановлених правил і нормативів у ринковій діяльності. Специфічні функції фондового ринку охоплюють перерозподільну, яка дозволяє спрямовувати капітал між різними секторами економіки та учасниками ринку, а також функцію страхування ризиків, що забезпечує інструменти для зменшення фінансових ризиків і коливань цін.

Фінансові функції фондового ринку охоплюють операції з капіталом, залучення фінансових ресурсів і підтримання ліквідності. Загальноекономічні функції спрямовані на стимулювання економічного зростання, активізацію інвестицій і раціональний розподіл ресурсів у секторах економіки. Загальносоціальні функції передбачають забезпечення прозорості, захист прав інвесторів і сприяння соціальній стабільності через перерозподіл доходів і капіталу.

В Україні більшість із цих функцій реалізується, значною мірою завдяки переходу до ринкової економіки. Цей процес привів до реформування відносин власності, зокрема через приватизацію та роздержавлення. У перехідній економіці перерозподільча функція набуває особливого значення, адже активи масово переходять від державної власності до приватної. Це суттєво впливає на економічні процеси, формуючи нові умови для розвитку ринку.

Фондовий ринок України складається з трьох ключових складових: фондових, товарних і валютних бірж. Робота кожної з них регулюється відповідним законодавством та встановленими стандартами. Станом на кінець 2023 року в Україні функціонувало 555 бірж, зокрема 104 універсальні, 391 товарна, 24 сільськогосподарські та 36 інших видів бірж[4].

Сучасний фондовий ринок України перебуває на етапі трансформації, відчуючи значний вплив внутрішніх та зовнішніх викликів. Його ліквідність залишається низькою, а активність інвесторів обмеженою, що пояснюється як економічними, так і політичними факторами. Значна частина операцій концентрується навколо декількох великих емітентів, тоді як більшість компаній не залучаються до ринку капіталу. Регуляторні реформи тривають, однак вони впроваджуються повільно, що уповільнює адаптацію ринку до сучасних міжнародних стандартів.

Попри це, відзначаються позитивні зрушення. Зокрема, спостерігається поступове вдосконалення законодавчої бази, що сприяє підвищенню прозорості ринку. У перспективі впровадження нових технологій, таких як блокчейн, може стати поштовхом для розвитку фондового ринку. Залучення іноземних інвесторів і інтеграція з європейськими ринками також створюють додаткові можливості. Однак для повноцінного розвитку ринок потребує комплексного підходу, який включатиме підвищення довіри інвесторів, стимулювання участі малого та середнього бізнесу і подолання існуючих економічних бар'єрів.

У висновку можна зазначити, що фондовий ринок України, незважаючи на значні проблеми, зокрема низьку ліквідність і обмежену кількість емітентів, продовжує відігравати важливу роль в економіці країни, забезпечуючи акумуляцію капіталу та сприяючи розвитку інвестиційної діяльності. Проте для ефективного функціонування ринку необхідно подолати ряд викликів, зокрема підвищити довіру інвесторів, стимулювати участь малого та середнього бізнесу, а також забезпечити більш швидке впровадження регуляторних змін і нових технологій. Лише за умови комплексного підходу до розвитку ринку фондовий ринок України може стати важливим інструментом для економічного зростання та залучення міжнародних інвестицій.

1. Закон України “Про цінні папери та фондовий ринок” від 16.11.2017 № 2210-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>
2. Барановський О. І. Регулювання фондового ринку: зарубіжний досвід та уроки для України. Київ : Ін-т екон. дослідж., 2016. 102 с.
3. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України. Річний звіт за 2020 рік. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/annual-reports/>
4. Романович В. ФОНДОВИЙ РИНОК, СТАН І НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ. Чернівці, 2024. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10356/Романович%20В..pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Барвінок Н. В.

доктор філософії, викладач кафедри технологій

та організації туризму і готельно-ресторанної справи

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, Україна

РОЛЬ КЛЮЧОВИХ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ В УПРАВЛІННІ МАРКЕТИНГОМ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА

В умовах сучасного конкурентного ринку туристичні підприємства потребують ефективного управління маркетингом. Для цього необхідним є систематичний контроль результативності їхньої маркетингової діяльності, оскільки дозволяє своєчасно виявляти та коригувати недоліки, що можуть негативно вплинути на результати управління маркетингом. Своєчасний контроль забезпечує адаптацію до змін у зовнішньому середовищі, допомагаючи підприємству залишатися конкурентоспроможним і досягати поставлених цілей.

У цьому процесі важливу роль відіграють ключові показники ефективності (КРІ), адже дозволяють підприємствам об'єктивно оцінити досягнення стратегічних і тактичних цілей. Правильно визначені та виміряні КРІ можуть надати повну картину того, наскільки ефективно підприємство залучає та утримує клієнтів, адаптується до змін ринку і впроваджує маркетингові ініціативи.

Для моніторингу результатів управління маркетингом важливим є не лише визначення КРІ маркетингової діяльності, але і система вимірювання успіху маркетингової діяльності туристичного підприємства, регулярний аналіз результатів та вчасне внесення коректив у маркетингову стратегію відповідно до отриманих результатів.

Для туристичного підприємства серед КРІ маркетингової діяльності та системи вимірювання успіху маркетингової діяльності варто виділити наступні основні: кількість проданих турів, середня вартість замовлень та обсяги продажів, кількість індивідуальних та групових турів, конверсія веб-сайту, лояльність споживачів (повторні покупки), задоволеність споживачів, взаємодія у соціальних мережах, кількість учасників віртуальних турів, оперативні показники, повернення інвестицій, географічний розподіл споживачів (табл. 1).

Таблиця 1. Ключові показники ефективності маркетингової діяльності туристичного підприємства

Ключові показники ефективності	Вимірювання
Кількість проданих турів	Звіти за певний період (місячні, квартальні, річні), які відображають кількість реалізованих турів чи укладених контрактів.
Середня вартість замовлень та обсяги продажів	Аналіз фінансових звітів, які відображають прибуток за певні періоди (місяць, квартал, рік).
Кількість індивідуальних та групових турів	Аналіз розподілу між індивідуальними та груповими турами, а також кількості бронювань.
Конверсія веб-сайту	Аналіз аналітики веб-сайту для визначення відсотка відвідувачів веб-сайту, які здійснюють бронювання, конверсій та оптимізації.
Лояльність споживачів (повторні покупки)	Дослідження історії бронювань, кількості повторюваних бронювань, рівня лояльності споживачів та розробка відповідних програм лояльності.
Задоволеність споживачів	Визначення рівня задоволеності споживачів, збирання та аналіз їх відгуків та оцінки, проведення опитувань з метою визначення рівня задоволеності, вимірювання NPS (Net Promoter Score) (рівня задоволеності споживачів та їхньої готовності рекомендувати туристичний продукт іншим).
Взаємодія у соціальних мережах	Аналіз аналітики соціальних мереж, вимірювання популярності та взаємодії (кількості фоловерів, лайків, коментарів та зворотного зв'язку)
Кількість учасників віртуальних турів	Моніторинг кількості учасників, які відвідали віртуальні тури та скористалися розширеною реальністю.
Оперативні показники	Аналіз звітів та спостереження за процесами обслуговування споживачів (терміни обробки бронювань, час очікування споживачів, якість обслуговування тощо).
Повернення інвестицій (ROI)	Аналіз ефективності витрат на маркетинг (вартості приведення споживача, прибутку від клієнта та рентабельності інвестицій (ROI)).
Географічний розподіл споживачів	Аналіз джерел походження та географічного розподілу споживачів, інформації про місця реєстрації та бронювань, що визначає найвигідніші ринки.

Джерело: створено автором на основі [1; 3].

Вимірювання ключових показників ефективності, їх регулярна аналітика, а на основі цього прийняття рішень про зміни або корегування маркетингової стратегії може значно покращити результативність управлінських рішень, адаптувати підприємство до змін у зовнішньому маркетинговому середовищі, допомогти досягти успіху. Для цього показники ефективності мають відповідати таким вимогам як конкретність, вимірюваність, досяжність релевантність та часове обмеження [3].

Аналіз результатів дослідження ключових показників ефективності маркетингової діяльності та на основі них внесення коректив у маркетингову стратегію туристичного підприємства є одним з основних етапів у забезпеченні адаптації підприємства до зовнішнього маркетингового середовища. Для правильного аналізу та внесення коректив у маркетингову стратегію визначимо основні кроки, які потрібно здійснити в сучасних умовах глобалізації та стрімкого розвитку цифрових технологій (рис. 1)

На нашу думку саме така послідовність дій під час аналізу результатів управління маркетингом дозволить детально їх дослідити та вчасно внести корективи у маркетингову стратегію з метою адаптації туристичного підприємства до змін у зовнішньому маркетинговому середовищі. Це в свою чергу дозволить підприємству регулярно підвищувати ефективність управління маркетингом та забезпечити підвищення конкурентоспроможності, успішності та розвитку туристичного підприємства.

Рис. 1. Послідовність дій під час аналізу результатів управління маркетингом
Джерело: створено автором на основі [2]

Отже, систематичний контроль та аналіз ключових показників ефективності (KPI) маркетингової діяльності є дуже важливим для ефективного управління туристичним підприємством. Чітко визначені KPI, які регулярно відстежуються, дозволяють своєчасно реагувати на зміни у зовнішньому маркетинговому середовищі. Це може допомогти туристичним підприємствам залишатися конкурентоспроможним та підвищувати якість обслуговування. Досягнення стратегічних цілей, збільшення задоволеності клієнтів та підвищення загальної ефективності діяльності, що в умовах зростаючої конкуренції є вирішальним фактором для успіху та розвитку необхідним є саме постійне вдосконалення маркетингової стратегії на основі об'єктивних даних, отриманих під час контролю маркетингової діяльності.

1. Бубенець І. Г., Сломінцев Д. М. Сучасні аспекти цифрового маркетингу: основні показники ефективності. *Бізнес Інформ.* 2022. С. 271-276. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/20411>

2. Проскурніна Н. В. Концептуальний підхід до оцінки ефективності маркетингової діяльності підприємств роздрібної торгівлі. *Системне забезпечення економічної активності та сталого розвитку суб'єктів підприємницької діяльності: колективна монографія / за заг. ред.: Н.Б. Кашеної, Т.О. Ставерської; Харківський держ. ун-т харч. та торгівлі.* Харків: ФОП Іванченко І. С., 2020. С. 39-54. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/24951>

3. Стренковська А. Ю., Панченко М. О. Аналіз методичних підходів до оцінки ефективності маркетингової діяльності підприємства. *Маркетинг і цифрові технології.* 2023. № 7(1). С. 149-157. URL: <https://www.mdt-opu.com.ua/index.php/mdt/article/view/296>

Басюк Ю. В.

студентка

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

ТЕХНОЛОГІЧНІ РІШЕННЯ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ЛОГІСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ХЛІБОПЕКАРСЬКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Виробнича діяльність сучасного підприємства, в тому числі і хлібопекарського, відбувається у змінюваному динамічному середовищі і супроводжується процесами постійного руху різноманітних потоків: матеріальних, фінансових та інформаційних. Ці потоки переміщуються під час закупівлі, надходження на переробку сировини й матеріалів та збуту готової продукції. Організація проходження поточкових процесів та їхньої взаємодії створює додаткові можливості для оптимізації діяльності хлібопекарських підприємств, підвищення рівня їх конкурентоспроможності [1].

Логістика свіжого хліба — це щоденний процес з постійними маршрутами, визначеними точками доставки та стабільним асортиментом. Однак, попри на перший погляд просту схему, більшість хлібозаводів зіштовхується з тими ж труднощами та типовими питаннями, що потребують ретельної уваги та вирішення.

Своєчасна доставка хліба до торговельних точок у свіжому вигляді та в повному обсязі — ключова вимога ефективної логістичної системи хлібопекарської галузі. Через обмежений час на транспортування та високі очікування споживачів навіть незначна затримка, усього на 15–20 хвилин, може викликати скарги та незадоволення клієнтів. Водночас цей процес супроводжується значними транспортними витратами, які є найбільш вагомою частиною загальних витрат на доставку продуктів харчування саме для хлібобулочних виробів [2]. Нижче наведена таблиця 1, яка дасть відповідь на ключові питання, що стосуються транспортних витрат за маршрутами, які виникають найчастіше.

Таблиця 1. Критерії оптимізації транспортних витрат за маршрутами

Параметр	Критерій
Пріоритетні маршрути	Маршрути, у яких частка витрат у сумі реалізації перевищує 30%.
Допустимі витрати для нових маршрутів	Маршрути, у яких частка витрат менше 50%.
Термін розвитку нових маршрутів	До 3-х місяців, після чого потрібна оцінка ефективності.
Оптимізація доставки з 7 до 8 ранку	Необхідна категоризація торговельних точок та встановлення пріоритетів для оптимізації маршрутів.

Джерело: складено автором на основі [2]

Ці показники мають орієнтовний характер і можуть не повністю відповідати вимогам кожного підприємства. Проте розробка чітких критеріїв є ключовою для зниження конфліктів між відділами логістики та продажів і для підвищення ефективності їхньої взаємодії. Як зазначав Білл Хьюлетт: «Не можна керувати тим, що неможливо виміряти, але все, що піддається вимірюванню, можна досягти» [2].

Зважаючи на обмежений термін зберігання хлібопекарської продукції, потрібно відзначити, що бажання споживачів придбати певний виріб змінюється залежно від того, скільки часу минуло з моменту його випікання. Обсяги продажу такої продукції значною мірою визначаються її свіжістю, яка є пріоритетною характеристикою для покупця, залишаючи інші якісні властивості на другому плані. Рисунок 1 демонструє цю

взаємозалежність, використовуючи умовну одиницю для позначення ситуації, коли покупець здійснює заздалегідь заплановане придбання хлібобулочної продукції.

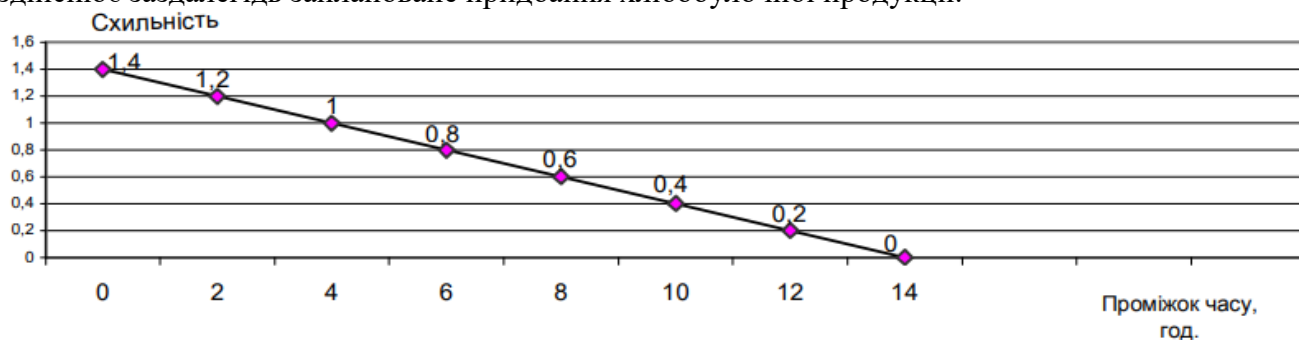

Рис. 1. Схильність споживачів до придбання хліба та хлібобулочних виробів залежно від часу їх виготовлення

Джерело: [3]

З рис. 1 видно, що ефективна логістика для хлібопекарського підприємства вимагає доставки продукції в торговельну мережу у максимально короткий час після випікання. У першому часовому проміжку (протягом кількох годин після випікання, коли хліб ще гарячий і зберігає аромат) лояльність покупців перевищує звичайний рівень, оскільки деякі споживачі здійснюють імпульсні покупки. У другій фазі (до чотирьох годин після випікання) хліб залишається свіжим, але втрачає аромат, і лояльність покупців наближається до стандартного рівня. Після п'яти-семи годин з моменту випікання хліб втрачає свої оптимальні якості, переходячи до категорії «не першої свіжості», що знижує його привабливість для покупців. На цій стадії реалізувати продукцію стає суттєво складніше, особливо за незмінної ціни [3].

Для забезпечення максимальної привабливості хлібобулочних виробів необхідно оптимізувати логістичні процеси так, щоб продукція досягала торговельних точок переважно в перші дві фази свіжості. Торговельна мережа не завжди може точно спрогнозувати потрібний обсяг, що призводить до надлишку несвіжого товару і, відповідно, до зниження попиту та товарообігу, а також до ризику втрати репутації хлібопекарського підприємства як постачальника свіжої продукції. Для покращення результатів збуту хлібопекарському підприємству слід розробити і впровадити оновлену логістичну стратегію, що забезпечить своєчасну поставку продукції, орієнтовану на перші години її реалізації.

Для вирішення цієї проблеми доцільно впровадити хмарне програмне забезпечення Transporeon, яке надає можливості для оптимізації та підвищення прозорості транспортних логістичних процесів у хлібопекарській промисловості. Це інтернет-логістична служба (SaaS), що автоматизує процеси, пов'язані з логістикою і вантажоперевезеннями, дозволяючи зменшити транспортні витрати та скоротити час на доставку, що особливо важливо для продукції з коротким терміном придатності, як-от свіжий хліб [4].

Застосування платформи Transporeon дозволить підприємствам:

- оптимізувати процес планування маршрутів і завантаження транспортних засобів;
- впровадити прозоре керування вікнами часу для своєчасної доставки продукції;
- відстежувати вантажі в реальному часі, що забезпечує абсолютну прозорість ланцюга поставок і дозволяє швидко реагувати на будь-які затримки [4].

Приклад успішного застосування Transporeon в харчовій промисловості - компанія Barilla, що використовує модулі платформи для призначення транспорту, управління вікнами часу, відстеження та проведення тендерів. Завдяки автоматизації та інтеграції логістичних процесів, Barilla знизил загальні логістичні витрати на 9%, одночасно підвищивши рівень задоволеності клієнтів завдяки своєчасній доставці.

Для хлібопекарської промисловості, де критично важлива швидка доставка свіжої продукції, впровадження Transporeon може забезпечити ефективніше використання ресурсів, зменшити затримки і підвищити конкурентоспроможність підприємства [4]. З цією метою

структура логістичного товаротransпортного потоку, що формується під впливом сукупності організаційних і технологічних чинників, буде виглядати наступним чином (рис.2).

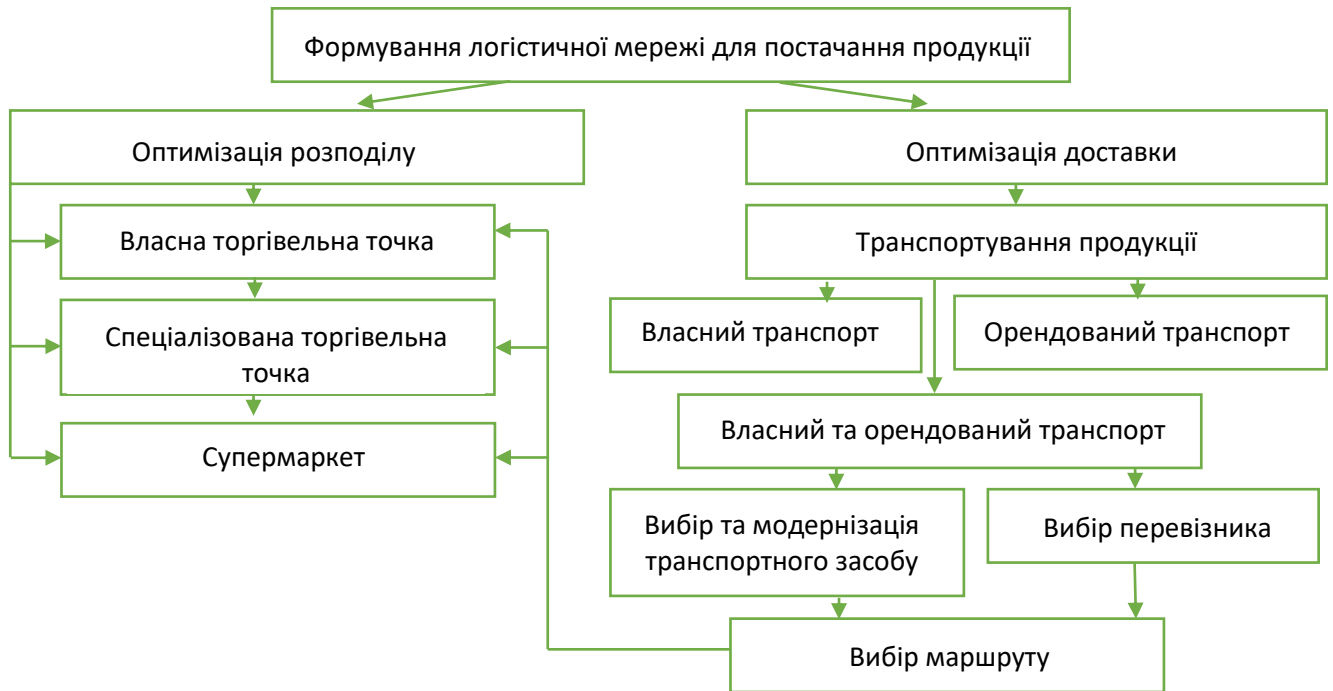

Рис. 2. Структурно-логічна модель організації товарно-транспортного потоку хлібопекарських підприємств

Джерело: [5]

Логістичний товаротransпортний потік підприємств формується під впливом сукупності організаційних і технологічних чинників товарного та транспортного потоків, які здійснюються в результаті систематичного прийняття управлінських рішень щодо переміщення транспортних засобів із вантажем за певним маршрутом від розподільного центру до торговельних закладів [6].

Отже, використання Transporeon дозволить автоматизувати всі етапи переміщення продукції через логістичну мережу (розподільний центр, маршрутний потік, торговельні заклади), що сприяє зменшенню часу на транспортування, знижує витрати і покращує контроль за термінами доставки. Також це дозволить підвищити рівень задоволеності клієнтів завдяки точному дотриманню графіків поставок і забезпеченню постійної видимості ланцюга поставок у реальному часі.

1. Фактори формування товарно-транспортних потоків підприємств із виробництва хліба, хлібобулочних і борошняних виробів. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/5_ukr/47.pdf (дата звернення: 07.11.2024)

2. Швидкісний режим: як обрати транспорт для організації логістики. URL: <https://mind.ua/openmind/20211901-shvidkisnij-rezhim-yak-obrati-transport-dlya-organizaciyi-logistiki> (дата звернення: 07.11.2024)

3. Маркетинговий підхід до формування ефективної системи збуту продукції. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/10140/1/Маркетинговий%20підхід%20до%20формування%20ефективної%20системи%20збуту%20продукції.pdf> (дата звернення: 07.11.2024)

4. SCM-системи як засіб автоматизації управління постачанням. URL: <https://oj.tsatu.edu.ua/index.php/zbirnyk/article/view/762/728> (дата звернення: 08.11.2024)

5. Оптимізація логістичних товаротransпортних потоків підприємств на еколого-економічних засадах. URL: https://scc.knu.ua/upload/iblock/4c1/aref_Khrutba%20Yu.S..pdf (дата звернення: 08.11.2024)

Береза В. Р.

здобувач вищої освіти на другому освітньому рівні за спеціальністю «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Науковий керівник – **Синчак В. П.**

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, Україна

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Для державного регулювання економіки ключовим інструментом є податкові інструменти. Оподаткування впливає на усі аспекти господарської діяльності. Це простежується ще з бажання суб'єктів господарювання інвестувати і закінчується здатністю підприємства й організації до введення інноваційної діяльності. Тому в умовах мінливих змін податкової політики, що пов'язано з війною й економічною нестабільністю, тінізацією економіки, необхідністю забезпечення ефективного адміністрування податків, проблема оподаткування господарської діяльності є актуальною.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз наукової літератури демонструє, що проблемам оподаткування господарської діяльності присвячено багато робіт як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Основні дослідження в цьому напрямку концентруються на таких аспектах, як податковий тягар [1], адміністрування [2]. Основною ж проблемою для господарської діяльності є високе податкове навантаження на малі і середні підприємства. Це зменшує конкурентоспроможність цих підприємств не тільки на внутрішньому ринку, але й і на зовнішньому [3]. Також, немалою проблемою в Україні є недосконалість механізмів податкового адміністрування. Це призводить до ухилення від сплати податків і до розвитку тіньової економіки. Отже, можна зазначити що тема оподаткування є ключовою у сьогоднішніх реаліях.

Виклад основного матеріалу. Для більшості підприємств, особливо для малих і середніх, високі податкові ставки є значною перешкодою для розвитку своєї діяльності і переходу на новий рівень. З початком широкомасштабного вторгнення 2022 року, були здійснені деякі дії з боку влади, які покращили ситуацію для малого і середнього бізнесу. Було суттєво спрощено режим оподаткування для малого та середнього бізнесу. Також була змога перейти на спрощену систему з єдиним податком в 2% від обороту для підприємств з оборотом до 10 мільярдів гривень [4]. Тобто такі підприємства звільнялися від податку на прибуток, ПДВ та інших платежів. Були введені зміни у процедурі адміністрування, а саме: зупинка планових податкових перевірок, послаблення контролю за звітністю. Але, на сьогоднішній день процедура адміністрування повертається до довоєнного стану.

Тож питання оподаткування і рівень податкового навантаження на бізнес турбує усіх. Загалом в Україні, в порівнянні із іншими країнами, рівень податкового навантаження з окремих податків є дещо вищим. У таблиці 1 наведено порівняння податкових ставок з основних податків для України, Польщі та Німеччини.

Як видно з даних табл. 1, податкові ставки для основних податків і внесків в Україні залишаються дещо вищими, порівняно з іншими країнами Європи. На нашу думку, це може впливати на інвестиційну активність. Проте слід враховувати те, що не одна лише ставка податку може бути причиною у зниженні можливості для інвестиційного розвитку.

Неефективність механізмів адміністрування податків навіть у сьогоднішніх реаліях є доволі важливою проблемою для бізнесу [5]. Підприємства в складних умовах втрачають значні обсяги ресурсів. Це також є однією з причин, що може спонукати до економії на податках, а отже – до порушень податкового законодавства. Самі ці витрати змушують власників підприємств шукати шляхи оптимізації витрат. За дослідженнями Світового банку встановлено, що саме українські підприємства витрачають в середньому 330 – 360 годин на

рік для того, щоб виконати податкові зобов'язання [6].

Таблиця 1. Ставки основних податків і внесків в Україні та деяких країнах ЄС (%)

Види податків і зборів	Україна	Польща	Німеччина
Податок на прибуток	18	9	15
Єдиний соціальний внесок	22	19.52	14.6
Податок на додану вартість	20	23	19

Примітка. Побудовано за даними джерела [8].

Даний показник є одним із найвищих у світі. Вагомою проблемою для бізнесу, як наведено вище, є високі податкові ставки. Вони разом із адмініструванням спричиняють вплив на рівень тіньової економіки в Україні. Міністерство економіки України зазначає, що у 2020 році рівень тіньової економіки становив 45% ВВП. Проте у 2024 вказана частка зменшилася та вже складає 35%. Вся ця ситуація негативно впливає на державні фінанси, зокрема через зменшення податкових надходжень до бюджету. При цьому слід відмітити, що з боку держави проводяться відповідні заходи для зменшення рівня тіньової економіки. Про це свідчить зменшення її рівня з 45% до 35% ВВП [7]. Сьогодні, всі ці проблеми шкодять як бізнесу, так і державі.

Із вищезазначених проблем, можна запропонувати шляхи оптимізації та покращення ситуації. Даніми рекомендаціями є:

1. *Спрощення податкового законодавства.* Податкове законодавство часто містить багатозначні формулювання, які допускають різне трактування. Спрощені норми повинні бути написані так, щоб не викликати сумнівів у їхньому значенні. Наприклад: замість "дохід, що підлягає оподаткуванню, визначається на основі загальних правил бухгалтерського обліку з урахуванням коригувань", краще чітко вказати формулу розрахунку. Запровадити єдину систему звітності та зниження кількості обов'язкових звітних документів. Розробити механізми для самозайнятих осіб та малих підприємств, які зменшать навантаження та спростять податкову звітність. Іншими словами, замінити численні види звітів (ПДВ, єдиний соціальний внесок, податок на прибуток, тощо) однією формою, яка міститиме всю необхідну інформацію. Автоматичне об'єднання та перевірка даних між різними податковими органами (мінімізація подвійного введення даних). Та впровадити кешбек за оплату податків, це стимулюватиме малі підприємства вести прозору діяльність.

2. *Зниження податкового навантаження.* Запровадити пільги для підприємств, що розвивають свою діяльність легально, особливо звернути увагу на малий і середній бізнес. Встановити оптимальні податкові ставки, що знизять стимул для уникнення податків і скоротять тіньовий сектор. Наприклад: Фіксована ставка для ФОП (фізичних осіб-підприємців) у розмірі 3-5% від доходу для найменшого бізнесу. Це зробить легальну діяльність доступною навіть для мікропідприємств і зменшить витрати на адміністрування податків. На кінець можна додати податкові канікули для нових бізнесів, та спрощення для самозайнятих. Тобто - новостворені підприємства можуть бути звільнені від податку на прибуток на перші 2-3 роки роботи. Це сприяє розвитку бізнесу, особливо в секторах із високими ризиками на старті. А для самозайнятих - запровадження патентної системи: фіксована сума податку (наприклад, 500-1000 грн на місяць) для самозайнятих осіб, які працюють у сферах із невеликим доходом (ремонт, дрібна торгівля, репетиторство). Загалом, дані введення призведуть до зменшення ухилення від сплати податків, та збільшення надходжень до бюджету оскільки легалізація більшого обсягу економіки компенсує зниження ставок. Адже оптимізація ставок — це не тільки зменшення податків, але й створення сприятливих умов для добровільного дотримання податкових правил.

Висновки. Отже, сучасне оподаткування має деякі важливі проблеми, які доволі впливають на бізнес в країні. Високий рівень податкового навантаження гальмує розвиток підприємств і спричиняє зменшення надходжень до зведеного бюджету країни. Через значну

кількість податкових норм та частих законодавчих змін, складні процедури звітності, неоднозначність трактування податкових норм, складність обліку для різних видів податків створює трансакційне навантаження на підприємства та підвищує ризик помилок. Для вирішення даних проблем, пропонується спрощення податкового законодавства та зниження податкового навантаження шляхом зниження податкових ставок у післявоєнний період.

Слід також додати компенсатори для бюджету, серед яких підвищення податків на специфічні товари та послуги (акцизи), запровадження нових податків, збільшення ефективності адміністрування податків. Це в першу чергу поступове збільшення податків на алкоголь і тютюн, вуглецеві викиди та на розкішні товари. До впровадження нових податків варто віднести: податок на виведений капітал, який буде базуватися на оподаткуванні лише виведених коштів, стимулюючи цим реінвестиції в бізнес; цільові збори, які першочергово будуть спрямовуватись на конкретні потреби, зокрема відновлення економіки після війни. І на кінець, підвищення ефективності адміністрування податків, через зниження витрат часу на звітність за допомогою автоматичних систем звітності. Це зменшить кількість помилок і уникнення від сплати податків і зборів.

1. Синчак В. П. Податковий тягар як фіскальний показник впливу на соціально-економічний розвиток. *Статистична оцінка соціально-економічного розвитку: зб. текстів доп. за матеріалами XVII Всеукр. наук.-практ. конф.*, 26 травня 2017 р. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2017. С. 27-29.
2. Синчак В. П., Ярмоленко Ю. Ю. Транспарентність фіскальних відносин як необхідна умова в адмініструванні та відшкодуванні ПДВ. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2023. №4 (66). С. 67-84. DOI: 10.37128/2411-4413-2023-4-5
3. Лупак Р.Л., Васильців Т.Г., Конкурентоспроможність підприємства, *Навчальний посібник: УКООПСІЛКА ЛЬВІВСЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ*, 2016 р. Львів. с. 40-50.
4. Спрощена система оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва в Україні. URL: <http://surl.li/opeybs> (дата звернення: 10.11.2024)
5. Даніл Сербін. Проблемні питання адміністрування податків. *Юридична Газета №1(779)*. URL: <http://surl.li/xuowkl> (дата звернення: 10.11.2024)
6. UIFuture. Податкова пастка для української економіки. *Український Інститут Майбутнього*. URL: <https://uifuture.org/publications/podatкова-pastka-dlya-ukrayinskoyi-ekonomiky/> (дата звернення: 10.11.2024)
7. Олег Гетман. На яких схемах тіньової економіки держава втрачає найбільше. *Економічна Правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/10/31/721290/> (дата звернення: 10.11.2024)
8. Найвищі та найнижчі податки у країнах Європи. *Профспілка металургів і гірників України*. URL: <http://pmguinfo.dp.ua/mir/7390-najvishchi-ta-najnizhchi-podatki-u-krajnakh-evropi> (дата звернення: 10.11.2024)

Білокін О. В.

аспірант

ПВНЗ «Європейський університет», м. Київ, Україна

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Актуальність соціального аспекту в контексті інноваційної діяльності на сьогодні є однією з ключових умов для ефективного функціонування та розвитку підприємств. Незважаючи на загально визнану значущість інновацій, залишається низка невирішених питань стосовно оптимальних механізмів впровадження нововведень та інновацій в рамках бізнес-процесів.

Соціальні інновації викликають значну увагу серед дослідників, що зумовлено необхідністю пошуку нових підходів до вирішення актуальних соціальних проблем, таких як соціальна нерівність, безробіття, старіння населення, соціальна ізоляція, зміни клімату та погіршення стану навколишнього середовища. Традиційні методи вирішення цих проблем виявляються або неефективними, або вичерпують свої можливості.

Інновації в соціальній сфері полягають у досягненні значущих результатів за умови мінімальних витрат, що передбачає колективну взаємодію, мобілізацію ресурсів, обмін інформацією та розробку сталих моделей для впровадження змін. Прикладами соціальних

інновацій можуть бути випадки, коли некомерційні організації здійснюють обмін надлишковими товарами, отриманими у вигляді пожертвувань, на інші продукти, що зазвичай використовуються їхніми клієнтами, або ж коли кілька некомерційних структур об'єднують свої закупівлі з метою зниження вартості товарів завдяки ефекту масштабу [1; 4].

Аналізуючи феномен соціальних інновацій, необхідно виділити ключові ознаки, які визначають як спільні, так і відмінні риси між соціальними інноваціями та інноваційною діяльністю, зокрема в контексті підприємницької діяльності. Інноваційна діяльність підприємств традиційно охоплює різні аспекти, зокрема впровадження нових товарів або послуг, удосконалення технологій виробництва, розробку нових маркетингових стратегій, політики поставок, а також нових методів ведення бізнесу і управління. Подібним чином, інновації в соціальній сфері також мають свої специфічні риси, однак для їх ефективного розвитку необхідно приймати обґрунтовані інвестиційні рішення.

Одним із ключових елементів у загальній системі соціальних інновацій є підприємство, оскільки воно виконує роль основного зв'язку між різними компонентами цієї системи, зокрема урядом, неурядовими організаціями та суспільством. Діяльність соціальних підприємств орієнтована не лише на отримання прибутку, але й на вирішення соціальних та екологічних проблем. Такий підхід підвищує значущість розвитку соціально-інноваційної діяльності на макrorівні та сприяє активізації цієї діяльності та масштабування соціальних інновацій.

Соціальні інновації спрямовані на розроблення нових рішень для вирішення соціальних викликів шляхом створення інноваційних послуг, спрямованих на підвищення якості життя окремих осіб і громад. Вони також передбачають запровадження нових механізмів інтеграції у сфері зайнятості, розвитку компетенцій, створення робочих місць та нових форм суспільної участі. Визначено п'ять ключових характеристик соціальних інновацій: новизна концепції або її застосування, що є новаторським для конкретних сфер, споживачів, регіонів або ринків; практична реалізація, що підтверджує втілення ідеї на практиці; ефективність, яка передбачає раціональне використання активів і ресурсів або створення нових можливостей [2; 4].

Соціальні інновації демонструють вищу ефективність порівняно з альтернативними підходами, оскільки вони сприяють задоволенню соціальних потреб та стимулюють активність суспільства через формування нових ролей, взаємин і ресурсів. Основні аспекти соціальних інновацій включають індивідуальну, колективну та інституційну креативність; здатність залучати різноманітні людські й фінансові ресурси; потенціал створення соціального впливу та трансформації суспільства за допомогою відповідних стимулів, фінансових механізмів, організаційних структур і рушійних факторів. У загальному сенсі соціальні інновації характеризуються такими ознаками: новизна, багатовимірність покращень, незалежність від сектора, актуальність вирішення соціальних потреб, активне залучення бенефіціарів та здатність до трансформації соціальних взаємовідносин.

Основними напрямками розвитку соціальних інновацій вважаються демографічні зміни, екологічні виклики, новітні соціальні тенденції, проблеми, пов'язані з бідністю, питання здоров'я та добробуту, а також зростаючий інтерес до етичних товарів і послуг. Соціальні інновації не мають чітких меж, оскільки їх реалізація можлива як у державному, так і в приватному секторах, включаючи як комерційні, так і некомерційні ініціативи.

Поняття «соціальна інноваційна діяльність підприємства» визначається як специфічний компонент інноваційної діяльності підприємства, спрямований на покращення соціальних чинників для зацікавлених сторін (споживачів, працівників тощо). Ця діяльність охоплює аспекти, пов'язані з екологічною відповідальністю, етичними підходами до виробництва, питаннями здоров'я та добробуту, а також іншими сферами, реалізованими через співпрацю з учасниками екосистеми соціальних інновацій, такими як некомерційні організації та урядові установи. У цілому система соціальних інновацій охоплює чотири ключові сектори: приватний, державний, дослідницький та некомерційний [3; 4].

Узагальнюючи, можна виділити такі ключові характеристики соціально-інноваційної діяльності: спрямованість на вирішення соціальних проблем, сприяння економічному розвитку, новаторський і креативний характер, встановлення нових та зміцнення наявних зв'язків між основними соціальними групами, а також універсальність, яка дозволяє застосовувати інновації у всіх аспектах діяльності підприємства, зокрема у виробництві, технологіях, менеджменті та маркетингу. Щодо форм реалізації соціальних інновацій у межах підприємства, вони можуть проявлятися у вигляді нових послуг і продуктів, виробничих процесів чи технологій, правил, практик, ринків, організаційних форм, бізнес-моделей, принципів, ідей або їхньої комбінації.

Сьогодні акцент на соціальній складовій у загальному контексті інноваційної діяльності підприємств виступає одним із ключових факторів їхнього успішного функціонування та розвитку. Сучасні умови вимагають наявності соціальних інноваторів, які не лише генерують нові ідеї, але й змінюють ширший суспільний та економічний контекст, створюючи умови для розвитку інновацій. Такі фахівці повинні володіти навичками макропрактики, зокрема в галузях адміністрування, політичної діяльності та організації громади, а також бути здатними впливати на трансформацію існуючих систем і контекстів.

Соціальні інноватори можуть діяти як соціальні інтрапренери або соціальні підприємці, залежно від способу реалізації інновацій. Участь підприємства в соціальній інноваційній діяльності сприяє створенню передумов для генерування додаткових джерел прибутку через створення соціальної цінності, отримання податкових пільг від урядових програм, а також залучення переваг як від державного, так і приватного секторів, зокрема шляхом доступу до додаткових інвестиційних ресурсів. Крім того, високий рівень соціальної відповідальності дозволяє підприємствам розробляти нові товари й послуги, впроваджувати інноваційні технології в рамках кооперативів та взаємних організацій, а також формувати сучасні підходи до створення і перерозподілу багатства. Нині соціальні інновації стали невіддільною складовою підприємницької діяльності, що орієнтована на отримання прибутку. Їх результати здатні забезпечувати позитивний економічний і соціальний вплив як на саме підприємство, так і на макроекономічну систему в цілому.

1. Богашко О. Л. Перспективи впровадження принципів розумної спеціалізації ЄС в українську практику державного регулювання інноваційного розвитку. *Економічні горизонти*. 2018. № 3 (6). С. 4–17. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.3\(6\).2018.156311](https://doi.org/10.31499/2616-5236.3(6).2018.156311)

2. Богашко О. Л. Управління регіональним інноваційним розвитком: питання теорії та практики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. Вип. 3. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2015. С. 25–29. URL: http://visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/3_2015ua/8.pdf

3. Bohashko O. L. Indicators of innovative activity in the economy. *Підприємництво під час війни в Україні: виклики та можливості* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 60-річчю кафедри підприємництва, торгівлі та прикладної економіки. Електронне видання. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2023. С. 46–48. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/16062>

4. Shpak N., Satalkina L., Sroka W., Hittmar S. The social direction of enterprises' innovation activity. *Polish journal of management studies*. 2017. Vol. 16. (1). 187–201. DOI: <https://doi.org/10.17512/pjms.2017.16.1.16>

Більо І.О.

Аспірант кафедри Економіки і торгівлі

Волинський національний університет ім. Лесі Українки, м. Луцьк, Україна.

ІННОВАЦІЙНІ ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ХАРЧОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ПЕРЕВАГИ

Сучасна харчова промисловість України перебуває на етапі значних змін, викликаних необхідністю адаптації до глобальних викликів. Одним із найважливіших напрямів є цифрова трансформація, яка пропонує нові можливості для оптимізації виробничих процесів, підвищення якості продукції та зниження витрат. В умовах посилення міжнародної конкуренції та впровадження високих стандартів безпеки харчових продуктів цифрові інновації стають ключовим фактором розвитку галузі. Однак цей процес супроводжується

численними викликами, зокрема високими витратами на впровадження технологій і браком кваліфікованих кадрів.

Цифрова трансформація у харчовій промисловості України сприяє не лише оптимізації виробничих процесів, але й створенню нових можливостей для підвищення ефективності управління бізнесом. Впровадження автоматизованих систем дозволяє підприємствам забезпечувати стабільність виробництва навіть у складних економічних умовах. Інтеграція сучасних технологій сприяє скороченню часу на виконання рутинних операцій, підвищенню точності управлінських рішень і зниженню витрат. Це стає основою для формування гнучких бізнес-моделей, які здатні швидко адаптуватися до змін ринкових умов та споживчого попиту.

Цифрова трансформація охоплює різноманітні технології, серед яких важливу роль відіграють блокчейн, штучний інтелект (ШІ) та Інтернет речей (IoT). Використання IoT дозволяє автоматизувати процеси моніторингу виробництва, що забезпечує точний контроль за якістю продукції. За даними дослідження MDPI, 50% підприємств харчової промисловості України вже використовують сенсори для контролю температури й вологості, що сприяє зменшенню втрат продукції та зниженню операційних витрат [1].

Використання блокчейн-технологій для відстеження логістичних ланцюгів забезпечує прозорість поставок і дозволяє відповідати міжнародним стандартам якості. Це особливо актуально для експорту продукції до ЄС, де вимоги до простежуваності є жорсткими. Наприклад, компанії Kernel і МХП активно використовують блокчейн для забезпечення прозорості постачання, що зміцнює їхні позиції на міжнародному ринку [2].

Цифрова трансформація відкриває перед харчовою промисловістю України значні перспективи для підвищення ефективності, адаптації до сучасних стандартів і інтеграції в глобальні ринки. Однак для повної реалізації цього потенціалу необхідно подолати виклики, пов'язані з інфраструктурними обмеженнями, інвестиціями у впровадження інновацій та розвитком цифрових навичок серед працівників. Підтримка з боку держави та міжнародних організацій, спрямована на розширення доступу до цифрових технологій, є ключовою умовою для успішного розвитку галузі.

1. Tul, S., Samoilyk, I., Klymenko, V., Shkurupii, O. Transformation of the Ukrainian Agri-Food Industry in the Context of Global Digitalization [Електронний ресурс] / MDPI, 2023. – Режим доступу: <https://www.mdpi.com/2673-4591/40/1/26> – Дата звернення: 16.11.2024.

2. Digital Transformation in Food Industry: Trends, Examples, Benefits [Електронний ресурс] / The Future of Commerce, 2024. – Режим доступу: <https://www.the-future-of-commerce.com> – Дата звернення: 16.11.2024.

Бондар-Підгурська О.В.

д.е.н., доцент, професор кафедри менеджменту

Кропова М.В.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти «Менеджмент і адміністрування» спеціальності 073 «Менеджмент»

Юхно В.Є.

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти «Менеджмент і адміністрування» спеціальності 073 «Менеджмент»

Полтавський університет економіки і торгівлі, м. Полтава, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ ТА ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

*"Якби ми мали зробити все це знову, ми почали б із культури"
Жан Моне*

Глобальна конкуренція висуває все нові вимоги до господарюючих суб'єктів нині, що потребує невпинного пошуку шляхів підвищення ефективності корпоративного управління,

врахування усіх її реальних і потенційних чинників. Серед них особливе місце належить організаційній культурі, тлумачення якої науковці розглядають з різних позицій: «1) як набір найважливіших припушень, що приймаються членами організації та виражаються в цінностях, які заявляються організацією та визначають людям орієнтири їх поведінки та дій; 2) як сукупність духовних традицій, цінностей, історичних моментів, набір символів організації, норм поведінки та правил, які включаються в роботу та цінуються кожним працівником підприємства; 3) як базовий елемент внутрішнього середовища організації, який забезпечує оптимальну внутрішню інтеграцію та зовнішню адаптацію і виступає інтегральною характеристикою рівня її розвитку; формується в результаті міжособистісної взаємодії членів організації в процесі її еволюційного розвитку та цілеспрямованого впливу керівництва; включає імпліцитну (переконавання, цінності, принципи, соціально-психологічний клімат) та експліцитну (документально-нормативне забезпечення управління, символи, традиції, імідж, бренд) складові»; 4) як система цінностей, переконань, вірувань, уявлень, очікувань, символів, а також ділових принципів, норм поведінки, традицій, ритуалів і т. ін., які склались в організації та її підрозділах за час діяльності та які приймаються більшістю співробітників; 5) як система колективних базових уявлень, які набуваються групою при вирішенні проблем адаптації до зовнішнього середовища і внутрішньої інтеграції, що довели свою ефективність і тому розглядаються як цінність і передаються новим членам групи в якості правильної системи сприйняття, мислення і відчуття відносно названих проблем» [1, с. 12]; 6) як похідна від людського капіталу; 7) як його інтелектуальний резерв.

«Головною метою культури організації є підвищення рівня іміджу підприємства і конкурентних переваг шляхом кількісно-якісного задоволення потреб споживачів, створення високоорганізованої поведінкової діяльності персоналу і здорового морально психологічного клімату в колективі» [2].

Відокремлюють три рівні організаційної культури компанії: 1) *поверхневий (перший рівень)* — видимі зовнішні елементи, тобто все те, що можна відчутти та сприйняти за допомогою відчуттів людини: архітектура і дизайн приміщень, символіка компанії, поведінка, мова працівників, філософія та гасла тощо; 2) *проміжний, або підповерхневий (другий рівень)* — формується системою цінностей і вірувань працівників організації. Їх сприйняття має свідомий характер та залежить від бажання людей; 3) *глибинний (третій рівень)* окреслює базові припушення, що визначають поведінку людей: ставлення до природи, інших людей, роботи і відпочинку, розуміння реальності часу та простору. На нашу думку, варто додати 4) *зв'язуючий (четвертий)*, де буду формуватися ставлення до інших субкультур у компанії. Саме це обумовлює необхідність корегування загальної мети організаційної культури — створення в організації здорового психологічного клімату для об'єднання працівників у єдиний колектив, що сповідує певні етичні, моральні та культурні цінності, а також потребує формування такого середовища, де інші субкультури (наприклад, інноваційна культура, цифрова культура) змогли б успішно формуватися та реалізуватися.

До елементів організаційної культури компанії традиційно відносять: організаційні цінності, які є орієнтирами поведінки членів організації; місія (головні мета існування, призначення організації) та гасла; філософія організації (система ключових цінностей, які відображають її самосприйняття); обряди та ритуали — стандартні заходи, спрямовані на підкреслення значущості певних подій, цілеспрямованого психологічного впливу на працівників з метою їхнього згуртування, формування у них відданості компанії, необхідних переконань та цінностей; звичаї та традиції; норми та стиль поведінки працівників один з одним та з суб'єктами зовнішнього середовища; історії, розповіді, легенди, міфи про найважливіші події та людей організації; символіка — емблеми, товарні знаки, уніформа та інші атрибути зовнішнього вигляду персоналу, дизайн приміщень тощо [3].

Варто згадати Ж. Моне, котрий часто наголошував, що культура повинна відігравати велику роль у європейській інтеграції, і вона має бути більш тісно пов'язана з основними сферами економічного, правового і політичного співробітництва.

При цьому, Жан Моне визнав помилковим той факт, що під час створення Європейського Союзу величезну увагу акцентували лише на політичних, економічних і юридичних складових процесу інтеграції. Озираючись назад, він наголосив, що "якби ми мали зробити все це знову, ми почали б із культури" [4, с. 23].

Підводячи підсумки вищевикладеному стає очевидним, що з розвитком цифрової економіки та посиленням глобальної конкуренції нового змісту набуває організаційна культура як чинник підвищення рівня ефективності корпоративного управління та зростання ступеня задоволення інтересів персоналу компанії, споживачів, стейкхолдерів.

Глобальна конкуренція вимагає від товариств застосування інноваційних технологій як інструменту попередження кризових явищ і протистояння новим загрозам, а також оволодіння цифровими навичками персоналу – запоруки успіху компаній у інформаційному світі та одночасно чинника ефективності корпоративного управління [5-8].

В свою чергу, ефективне корпоративне управління в умовах глобальної конкуренції обумовлено рівнем використання інноваційних технологій, а вимоги цифрової економіки вимагають застосування цифрових навичок. При цьому, організаційна культура має створити таке середовище, де поєднуються цифрова та інноваційна культури, що у підсумку через підвищення рівня ефективності корпоративного управління сприятиме підвищенню рівня задоволення інтересів персоналу компанії, споживачів, стейкхолдерів. У формалізованому вигляді даний процес можна представити як $Y = f(A; B; C; D)$ (рис. 1).

Отже, розглядаючи організаційну культуру як чинник підвищення ефективності корпоративного управління в умовах глобальної конкуренції та прискореного розвитку цифрової-економіки стає очевидним необхідність оновлення її змісту та наповнення. Вона розширюється завдяки вимушеному зрощуванню з інноваційною та цифровою культурами, і органічно імплементуються у зміст загальної культури компанії (товариства). При цьому високий рівень задоволення інтересів персоналу компанії, споживачів і стейкхолдерів має стати головною метою ефективного корпоративного управління.

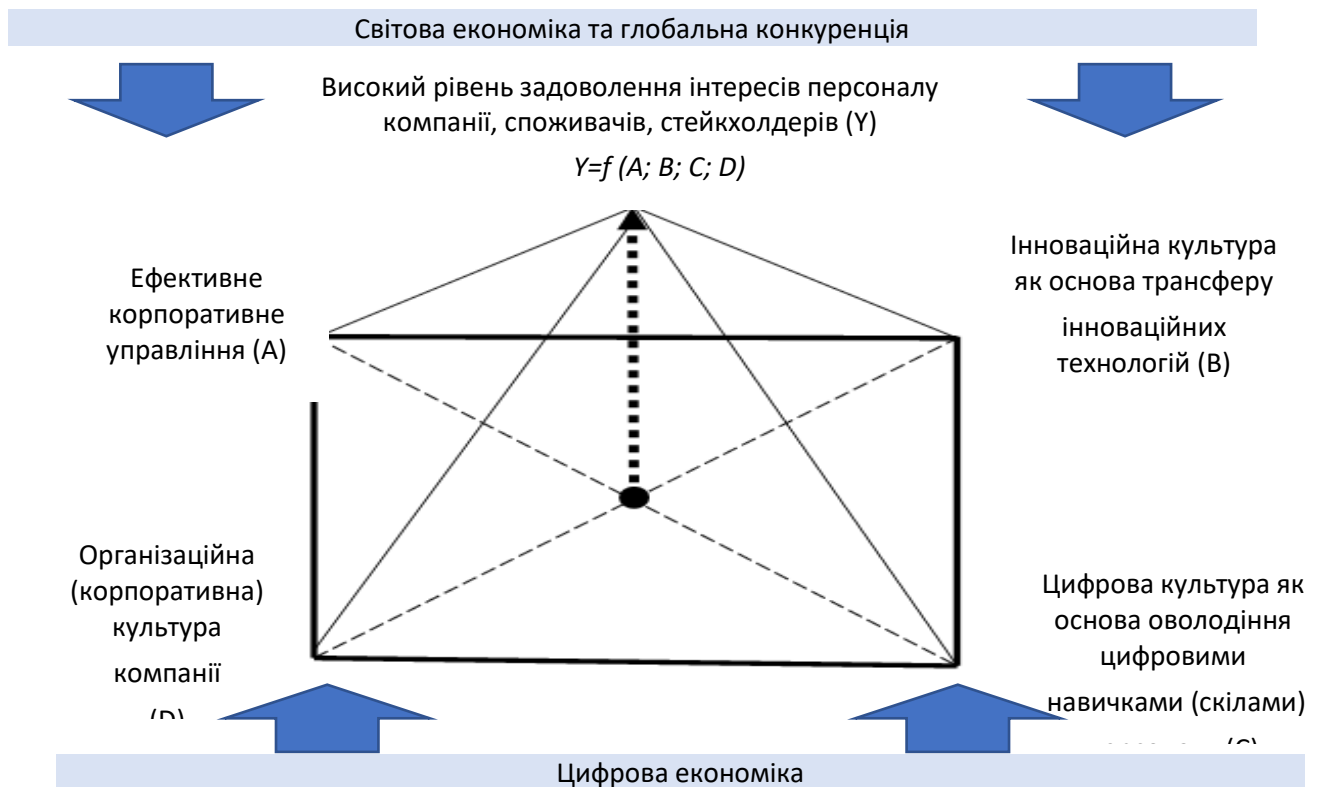

Рис. 1. Організаційна культура як чинник корпоративного управління товариства в умовах глобальної конкуренції та цифрової економіки

Джерело: авторська розробка.

1. Бойченко К.С. Використання організаційної культури як інструменту управління організацією. Дипломна робота бакалавра. Запоріжжя: НУ «Запорізьська політехніка», 2023. 97 с.
2. Семененко О. Організаційна культура як соціальна підсистема культури підприємства. *Економіка та суспільство*, 2020. № 22. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-41>.
3. Організаційна культура. Офіційний сайт: Національний фармацевтичний університет. 1999-2024. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/16660/organizacijna-kultura-o-k>
4. Отенко І. П., Чепелюк М. І. Корпоративна культура: міжнародний та трансформаційний аспекти : монографія. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. 243 с.
5. Бондар-Підгурська О.В., Коротич Я.В. Інноваційна культура як необхідна умова сталого розвитку соціально-економічної системи. *«Модель країн Вишеградської четвірки і інтеграції молоді в єдиний науково-культурний простір»*: збірник тез доповідей міжнародного студентського форуму. Луцьк: ВІЕН, 2012. С. 124-127.
6. Бондар-Підгурська О.В., Курзанцев Д.В., Коростелін Д.П., Михальчук Д.П., Дігтярь Є.С. Менеджмент інноваційно-інвестиційної привабливості підприємства: імідж і корпоративна культура. *«Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами»*: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (15 грудня 2023 року, м. Луцьк). Луцьк, 2023. Частина 1. С. 219-221.
7. Бондар О. В. Формування вітчизняної моделі корпоративного управління. *«Методологія та практика менеджменту на порозі ХХІ століття: загальнодержавні, галузеві та регіональні аспекти»*: матеріали ІІІ Міжнародної наук.-практич. конференції, присвяченої 45-річчю ПУСКУ. Полтава: РВЦ ПУСКУ. 2006. С. 89-90.
8. Бондар-Підгурська О.В. Науково-методичний підхід до прогнозування та оцінки ефективності системи управління сталим інноваційним соціально орієнтованим розвитком економіки на основі модернізованого індексу людського розвитку. *Проблеми економіки*. 2015. № 4. С. 99–107.

Букань Л.В.

студентка 3 курсу спеціальності 073 «Менеджмент»

Омельченко А.І.

к.е.н., старший викладач кафедри менеджменту підприємств

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна

РОЛЬ БІЗНЕС-АНАЛІЗУ В РЕАЛІЗАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗМІН НА ПІДПРИЄМСТВІ

Функціонування підприємств в сучасних економічних умовах передбачає динамічні зміни як у внутрішньому, так і у зовнішньому середовищі. Від швидкості та адекватності реакції на зміни залежатиме ефективність адаптації до нових умов та можливості стійкого розвитку для бізнесу. Організаційні зміни є невід'ємною частиною розвитку компаній, оскільки сприяють підвищенню власної ефективності, конкурентоспроможності, інноваційності тощо. Вони передбачають безперервний процес перетворень на всіх етапах життєвого циклу компанії, що виступає ключовим фактором успіху для бізнесу в умовах динамічного і турбулентного зовнішнього середовища. Для забезпечення стійкого розвитку підприємства необхідно систематично аналізувати його діяльність, оскільки це допомагає адаптуватись до змін та ефективно ними управляти. Потреба в цьому виникає через те, що зміни – неминуча частина кожного організаційного життя, і важливо навчитися адаптуватися до мінливих ринкових умов, потреб споживачів, невизначеності, технологічного прогресу та інші. Без управління підприємства ризикують стикнутися з проблемами, такими як збої, ризик відмови, негативний вплив на ефективність тощо.

У міжнародному стандарті бізнес аналізу зазначено, що «бізнес-аналіз – це діяльність, яка уможливує проведення змін в організації, що приносять користь зацікавленим сторонам у певному контексті, шляхом виявлення потреб та обґрунтування рішень, що описують можливі шляхи реалізації цих змін» [2 с.11]. Концептуальна модель бізнес-аналізу пояснює взаємозв'язки та взаємозалежності основних її концептів для ефективного реалізації змін в компанії та забезпечення його конкурентоспроможності на ринку. Основними концептами моделі є наступні [2 с.12]:

- 1) **Зміна (Change)** – цілеспрямована, контрольована зміна, спрямована на покращення у відповідь на виявлену потребу для підвищення ефективності організації;
- 2) **Потреба (Need)** – бажання стейкхолдера отримати будь-які вигоди, що мають для нього певну цінність. Тобто потреба виступає як проблемою або можливістю, яку потрібно вирішити або реалізувати;
- 3) **Рішення (Solution)** – підхід до задоволення однієї чи більше потреб у конкретному контексті. Рішення задовольняє потребу, усуваючи проблему, з якою стикаються зацікавлені сторони;
- 4) **Зацікавлена сторона (Stakeholder)** – люди чи група осіб, які зацікавлені у проведенні змін, мають певне відношення до них, а також до потреб чи способів щодо їх задоволення. Бізнес-аналітик у свою чергу може взаємодіяти з ними як безпосередньо, так і опосередковано;
- 5) **Цінність (Value)** – це корисність чогось для стейкхолдерів у конкретному контексті. Вона є частиною потреби, яка, у свою чергу, має забезпечити потенційну вигоду. Цінності можуть мати як матеріальний, так і нематеріальний характер;
- 6) **Контекст (Context)** - ситуації, які впливають або на які чинять вплив. Вони дають уявлення про зміни, являючи собою поєднання внутрішніх та/або зовнішніх факторів і обставин, що можуть позначитися на різних аспектах діяльності організації.

У ході діяльності організації у стейкхолдера (або декількох стейкхолдерів) може виникнути потреба, яку слід задовольнити, тобто постає проблема. Зазвичай потреба з'являється через зміни зовнішніх чи внутрішніх умов, тобто контексту. Такі зміни призводять до того, що потреба стейкхолдера перестає бути задоволеною та стає очевидною, перетворюючись на проблему. Для з'ясування причин проблеми розробляється план дій і обираються методи бізнес-аналізу, найбільш відповідні для вирішення цієї проблеми, оскільки підхід до аналізу часто є унікальним у кожному конкретному випадку.

Бізнес-аналіз містить у собі декілька аспектів, а саме [3]:

- 1) **Виявлення бізнес-потреб** (аналіз теперішніх та майбутніх потреб підприємства, що включає дослідження стратегічних цілей, пошук проблем і можливостей, розробку рішень тощо)
- 2) **Збирання даних та їх аналіз** (інформація стосовно бізнес-процесів, ефективності, продуктивності, структуру організації, дані щодо зовнішнього середовища та які фактори впливають)
- 3) **Визначення необхідних вимог** (для кращого розуміння, що ми хочемо побачити від роботи компанії, що очікуємо від процесу тощо. Сюди можуть включатися вимоги до продуктивності, безпеки та інші)

Систематичне використання бізнес-аналізу в діяльності підприємства надає змогу виявляти можливості та проблеми, допомагає обґрунтовувати та планувати зміни, знижувати ризики і покращувати успішність компанії. За результатами бізнес-аналізу менеджмент компанії має змогу сформулювати обґрунтовану стратегію впровадження змін враховуючи інтереси усіх зацікавлених сторін.

Бізнес-аналіз пропонує підприємствам різноманітну кількість інструментів, завдяки яким можна успішно реалізувати зміни в організації роботи. Однією з найпоширеніших методологій є SWOT-аналіз, оскільки він допомагає провести дослідження внутрішніх сильних та слабких сторони компанії, і також зовнішніх можливостей та ризиків. Цей інструмент дозволяє сформулювати поглиблене розуміння бізнес-середовища функціонування підприємства, при цьому виокремлюючи сфери, які готові до змін або потребують негайного втручання [1]. Завдяки використанню інструментів бізнес-аналізу забезпечується пошук першопричин виникнення проблеми, а не її симптомів. Це дозволяє визначити саму суть проблеми і знайти їх фундаментальне походження. У результаті компанія має змогу реалізувати ефективне управлінське рішення, яке не тільки усуватиме проблему, але й унеможливуватиме її появу знову. Крім поширених методологій підприємства

використовують такі техніки, як: дорожні карти продуктів, діаграми технологічних процесів, організаційні схеми для окреслення загальної структури організації тощо. Вдаючись до них, можна не тільки оптимізувати власну діяльність, а й знаходити правильне позиціонування, оцінювати внутрішні процеси та ін. [4].

Підсумовуючи, варто зазначити, що бізнес-аналіз надає підприємствам інструменти для вирішення тих чи інших питань. Крім того дозволяє не лише виявити потреби і вимоги, але й дає змогу розробити стратегії впровадження змін з урахуванням інтересів зацікавлених сторін. Завдяки якісному проведенню бізнес-аналізу можна мінімізувати ризики, оптимізувати ресурси, збільшити прибуток та покращити організацію праці на підприємстві тощо. Завдяки комплексному підходу до аналізу бізнес-процесів та розробці ефективних рішень, бізнес-аналіз допомагає підприємствам адаптуватися до мінливого зовнішнього середовища та досягати стійкого розвитку.

1. How business analysis drives organizational change for maximum value delivery. August 14, 2024. URL: <https://businessanalysis.institute/how-business-analysis-drives-organizational-change-for-maximum-value-delivery/>

2. Бруханський Руслан, Спільник Ірина. (2022) Бізнес-аналітика vs. бізнес-аналіз: сучасний дискурс, модель професійної компетенції ініціатора позитивних змін. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. Випуск 1-2. С. 7-21. URL: <http://surl.li/khwjje>

3. Бізнес-аналіз – визначення, методи та роль аналітика. АЗБУКА. URL: <https://azbyka.com.ua/uk/biznes-analiz/>

4. Ракова С. Бізнес-аналіз як інструмент. Основні переваги. 02.04.2022. Centum. URL: <https://www.centum-d.com/biznes-analiz-yak-instrument-osnovni-perevagi/>

Бутко Н.В.

к.е.н., доцент, доцент кафедри підприємництва і маркетингу

Макаренко Т.В.

здобувач вищої освіти магістерського рівня кафедри підприємництва і маркетингу
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, м. Черкаси, Україна

УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Основною метою функціонування будь-якого підприємства є забезпечення високого та стабільного зростання рівня прибутковості. Досягнення цієї мети обумовлене низкою ключових факторів, таких як витрати на виробництво та реалізацію продукції, обґрунтування планової ціни на кожен одиницю товару, а також загальний обсяг успішно проданих товарів чи наданих послуг.

У контексті управління витратами особливого значення набуває комплексний підхід до їх оптимізації, який включає детальний аналіз структури витрат, ідентифікацію резервів їх зниження та впровадження ефективних механізмів контролю. Систематичне управління витратами передбачає [1]:

1. Класифікацію витрат за економічними елементами та статтями калькуляції, що дозволяє точно визначити напрямки найбільших фінансових навантажень.

2. Застосування методів операційного аналізу для виявлення постійних та змінних витрат, розрахунку точки беззбитковості та оцінки впливу витрат на фінансові результати підприємства.

3. Впровадження системи бюджетування, яка забезпечує прозорість витрат, встановлення чітких лімітів та контроль за їх дотриманням в розрізі структурних підрозділів.

4. Регулярний моніторинг та аналіз відхилень фактичних витрат від планових, що дає змогу оперативно реагувати на негативні тенденції та коригувати витратну політику підприємства.

5. Розробку та реалізацію заходів з імпортозаміщення, пошук більш економічних постачальників матеріальних ресурсів, застосування методів логістичної оптимізації закупівель.

6. Модернізацію технологічних процесів, впровадження енергоощадних технологій та автоматизацію виробничих процесів з метою зниження витрат на виробництво.

Тому система управління витратами виступає важливим елементом загальної системи управління підприємством, а її функція полягає у впливі на рівень витрат шляхом оптимізації їх структури, складу та динаміки відповідно до змін у виробничих умовах та ринкових тенденціях. Управління витратами виступає ключовим інструментом для підвищення ефективності діяльності підприємства, оскільки витрати є одним із основних показників, що безпосередньо впливають на прибуток.

З огляду на це, створення якісної системи управління витратами слід розглядати як стратегічний процес, спрямований на впровадження механізмів, які забезпечують оптимізацію витрат і водночас підвищують конкурентоспроможність продукції. Така система повинна враховувати не лише поточний стан витрат, але й прогнозувати їх зміни, що дозволить підприємству своєчасно адаптуватися до зовнішніх і внутрішніх змін. Таким чином, ефективне управління витратами є однією з основних умов забезпечення фінансової стабільності, довгострокової прибутковості та розвитку підприємства.

Система управління витратами підприємства є комплексною системою економічних інструментів, методів і підходів, спрямованих на регулювання витрат у контексті досягнення гармонії між інтересами підприємства, працівників, споживачів і суспільства загалом [2]. Ця система забезпечує оптимальне співвідношення між витратами і якістю продукції, враховуючи економічні, соціальні та екологічні чинники.

Головна мета системи управління витратами – це не лише оптимізація витрат, але й узгодження інтересів усіх учасників процесу, створення саморегулюючого механізму формування витрат, а також забезпечення конкурентоспроможності та підвищення ефективності діяльності підприємства. У довгостроковій перспективі це сприяє зростанню економічної стійкості та інноваційної спроможності підприємства.

Управління витратами є невід'ємною частиною управлінського обліку. Це зумовлює необхідність формування єдиної інтегрованої системи з чітко визначеними інструментами та стратегіями. Проте існуючі системи управління витратами часто мають низку недоліків [3]:

1. Відсутність деталізованої структури управління витратами на конкретний виріб, а також недостатнє врахування економічних параметрів при оцінці якості продукції.

2. Покладання на базові витрати як основний індикатор управління, що не відображає динамічних змін.

3. Відсутність зв'язку між собівартістю виробу та загальним прибутком підприємства, що ускладнює стратегічне планування.

4. Управління витратами за господарськими одиницями, а не за виробами, що не дозволяє врахувати специфіку кожного виду продукції.

На сучасних українських підприємствах створення ефективної системи управління витратами перебуває на етапі розвитку. Менеджери усвідомлюють важливість таких систем, проте відчувають нестачу знань і практичних інструментів для їх реалізації. Це вимагає впровадження навчальних програм, обміну досвідом із провідними господарюючими суб'єктами та адаптації кращих світових практик до умов української економіки.

У результаті, ефективна система управління витратами стає ключовим інструментом досягнення підприємством високої рентабельності, покращення якості продукції та забезпечення стійкого розвитку.

Ураховуючи всі особливості витрат, формування системи їх ефективного управління на рівні підприємства має відповідати низці ключових вимог, серед яких: запобігання недоречним витратам, прийняття виключно комплексних управлінських рішень, своєчасне вдосконалення інформаційного забезпечення для аналізу та обліку, системний підхід до витрат, орієнтація на стратегічні цілі розвитку підприємства, забезпечення раціонального поєднання витрат із високою якістю продукції, взаємозв'язок методів управління на різних етапах, контроль витрат на всіх стадіях створення і реалізації продукції, мотивація працівників

і структурних підрозділів до раціоналізації витрат, а також впровадження сучасних методів їх зниження [4]. Управління витратами варто розглядати як комплексну систему, яка забезпечує розробку й реалізацію управлінських рішень, спрямованих на досягнення оптимального рівня витрат, що враховує залежність між їх обсягом, якістю продукції та ефективністю виробничих процесів, при цьому планування оптимального рівня витрат має розпочинатися ще на етапі стратегічного планування.

Отже, ефективне управління витратами є ключовим інструментом забезпечення конкурентоспроможності підприємства, дозволяючи не лише мінімізувати витрати, але й створювати передумови для подальшого стратегічного розвитку та нарощування потенціалу підприємства.

1. Богомоллова І.О., Іванов В.Ю. Формування системи управління витратами на підприємстві. *Економічний часопис-XXI*. 2017. № 3-4. С. 54–57.
2. Самойленко О. В. Системи управління витратами на підприємстві. *Наукові праці ДонНТУ. Серія економічна*. 2017. № 3 (28). С. 100–107.
3. Жеребченко Н. В. Системи управління витратами на підприємстві. *Економіка. Фінанси. Право*. 2016. № 6. С. 100–104.
4. Шубіна Г. І., Гасва Т. М. Системи управління витратами на підприємстві: методи та практика. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*. 2018. № 5. С. 25–29.

Василик Н.М.

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ СИСТЕМИ КРЕАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ОРГАНІЗАЦІЇ

У сучасному бізнес-середовищі, яке характеризується стрімким розвитком технологій, глобалізацією та високою конкуренцією, креативність стає однією з ключових складових успішного управління організацією. Формування та оцінка ефективності системи креативного менеджменту є необхідною умовою для забезпечення інноваційного розвитку та довгострокової конкурентоспроможності. Однак питання методичного підходу до оцінки цієї системи залишається недостатньо дослідженим, що ускладнює її впровадження та вдосконалення. Вивчення різних підходів до аналізу та оцінювання елементів і підсистем креативного менеджменту дозволяє знайти оптимальні шляхи для підвищення продуктивності та ефективності організації. Саме тому актуальним є дослідження підходів до оцінки системи креативного менеджменту як інструменту забезпечення інноваційного потенціалу організації.

На нашу думку, «система креативного менеджменту – це відкрита система, яка являє собою сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів і підсистем, які забезпечують активізацію творчої діяльності працівників щодо генерування креативних ідей, їх оцінку та відбір, з метою формування ефективних креативних рішень, реалізація яких забезпечить підприємству інноваційних розвиток та одержання високих економічних, соціальних та екологічних результатів» [1].

Для забезпечення ефективного функціонування та вдосконалення системи креативного менеджменту необхідно постійно здійснювати моніторинг, оцінку та аналіз її складових елементів і підсистем. Успішне проведення такої оцінки залежить від чіткого визначення компонентів системи, які підлягають аналізу.

Г. Швець у своїй публікації розглядає такі складові креативного менеджменту: «цілі, функції креативного менеджменту, суб'єкти і об'єкти креативного менеджменту, методи креативного менеджменту, креативні ідеї та рішення, інформація та комунікація» [2].

Аналіз наукових підходів до методології оцінки системи креативного менеджменту в Україні свідчить, що ця проблема ще недостатньо досліджена. Комплексний підхід до її

вивчення та розробку відповідних показників запропонував Д. Зінкевич [3], тоді як інші існуючі методичні підходи здебільшого спрямовані на оцінку окремих елементів системи. За твердженням Д. Зінкевича [3, с. 51], основними складовими системи креативного менеджменту є цілі креативного менеджменту, суб'єкти та об'єкти, методи й технології, креативні ідеї та рішення, інформація і комунікації. На основі цього автор розробив набір показників, які характеризують та дозволяють оцінити систему креативного менеджменту підприємства.

Перевага цього підходу полягає в тому, що він охоплює оцінку всіх визначених елементів системи креативного менеджменту. Однак його недоліком є відсутність інтегрального показника, який би дозволяв оцінити загальний рівень ефективності системи.

У дослідженнях Т. Турової [4], виділяються показники наявності та результативності творчої праці працівників підприємства: плинність кадрів високої кваліфікації; питома вага інженерно-технічних та наукових працівників, показник винахідницької (раціоналізаторської) активності за часом, показник винахідницької (раціоналізаторської) активності за кількістю; показник творчої активності працівників (витратний метод) [4].

В свою чергу, на основі інвестиційної теорії креативності Р. Стернберга і Т. Любарта, вчений Д. Крикуненко запропонував класифікацію компонентів інтелектуально-креативних ресурсів працівника підприємства, яка охоплює такі групи показників: когнітивні, особистісні, мотиваційні, ресурси організаційного середовища. На основі експертної діагностики та оцінки кожного з компонентів інтелектуально-креативних ресурсів працівника, вчений пропонує будувати тривимірну векторну модель інтерпретації креативності персоналу підприємства, що демонструє фактичний рівень та потенціал розвитку креативності [5].

Т. Галахова [6, 7] у своїх дослідженнях запропонувала методику оцінювання інноваційно-креативного компонента менеджменту компанії, а також розрахунок індексу креативності системи менеджменту, яку вона успішно протестувала на прикладі компаній, що працюють у сфері програмного забезпечення та комп'ютерних послуг.

Якщо розглядати підходи до оцінки системи креативного менеджменту організації більш узагальнено, то можна обрати один чи декілька підходів із нижче запропонованих.

Отже, загалом, підходами до оцінки системи креативного менеджменту організації є:

1. Системний підхід – розглядає систему креативного менеджменту як комплекс взаємопов'язаних елементів: суб'єктної, концептуальної, об'єктної та забезпечуючої підсистем. Оцінка здійснюється через аналіз відповідності структури системи цілям організації, рівня взаємодії між підсистемами та рівня забезпечення умов для креативної діяльності.

2. Ресурсний підхід – оцінює рівень забезпечення системи необхідними ресурсами, зокрема матеріальними, інформаційними, трудовими, при цьому важливим є оцінити оптимальність використання ресурсів і їхній вплив на кінцеві результати.

3. Процесний підхід – зосереджений на аналізі процесів у системі, таких як генерація, відбір і реалізація ідей, прийняття рішень, впровадження інновацій. Основними критеріями для оцінки є рівень залучення співробітників у творчі процеси, швидкість і ефективність процесів, якість управління інноваційними проектами.

4. Економічний підхід – аналізує економічну ефективність системи, включаючи: окупність вкладених ресурсів, рентабельність інноваційної діяльності, співвідношення витрат на розвиток системи до отриманих результатів.

5. Результативний підхід – основний акцент робиться на оцінці результатів функціонування системи та передбачає розрахунок таких показників, як кількість впроваджених інновацій, кількість та якість генерованих ідей, показники продуктивності праці та конкурентоспроможності організації, фінансовий результат інноваційної діяльності.

6. Соціально-культурний підхід – оцінює вплив системи креативного менеджменту на корпоративну культуру та соціальне середовище в організації та передбачає розрахунок таких

показників, як рівень задоволеності співробітників, розвиток інноваційної культури, зміни в мотивації та залученості персоналу.

7. Інтегральний підхід – передбачає створення інтегрального показника ефективності системи, що враховує сукупність якісних і кількісних критеріїв і для цього використовуються багатофакторні методи оцінки, наприклад: бенчмаркінг для порівняння результатів з аналогічними системами інших організацій, або ж SWOT-аналіз.

8. Стратегічний підхід – передбачає оцінку відповідності системи креативного менеджменту довгостроковим цілям організації, а також розглядає, наскільки система сприяє підвищенню адаптивності організації до змін у зовнішньому середовищі.

Отже, поєднання різних підходів до оцінки системи креативного менеджменту дозволяє отримати цілісну картину її ефективності. Результати аналізу сприяють виявленню резервів для вдосконалення системи та підвищення її внеску в досягнення стратегічних цілей організації.

1. Василик Н.М. Методичні підходи до оцінки системи креативного менеджменту підприємства. Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент»: збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Випуск 15 (58). Луцьк, 2018. С. 39-53.

2. Швець Г. О. Основні характеристики креативного менеджменту. International Journal of Innovative Technologies in Economy, 2020. 2(29). С. 11-17. doi: 10.31435/rsglobal_ijite/31052020/7064.

3. Зінкевич Д.К. Характеристика системи креативного менеджменту підприємств. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». № 727. 2012. С. 49-58.

4. Турова Т.В. Оцінка творчого потенціалу працівників машинобудівних підприємств сумської області в системі антикризового менеджменту персоналу. Ефективна економіка, 2010. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=131>.

5. Крикуненко Д.О. Інноваційний розвиток підприємства на засадах управління креативністю персоналу: автореф. дис... к. е. н.: 08.00.04 / Д.О. Крикуненко; Донецький національний технічний університет. Донецьк, 2014. 25 с.

6. Галахова Т.О. Креативний компонент у менеджменті міжнародних компаній: автореф. дис... к. е. н.: 08.00.02 / Т.О. Галахова; Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. К., 2015. 21 с.

7. Галахова Т.О. Моделювання стратегічного розвитку креативного компонента менеджмента міжнародних компаній у галузі програмного забезпечення та комп'ютерних послуг. Бізнес-Інформ. 2015. № 5. С. 78–87.

Вовк Є.О.

магістрант, ЕПРМ-23

Фоміна О.О.

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Дрогобич, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В нинішніх реаліях перед підприємствами постало багато проблем, які не тільки впливають на конкурентоспроможність, а й на їх існування. Адже, щодня підприємства зіштовхуються з загрозами, які можна назвати загрозами зовнішнього характеру, тобто такими, які не залежать від них. Одна з найбільш важливих загроз є ударні та розвідувальні БПЛА та різного виду крилаті ракети, які руйнують та приносять шкоду не тільки безпосередньо будівлям, а й вбивають наших людей. Також, війна впливає і на макроекономічні показники, адже чим вище рівень інфляції та, відповідно, менше рівень купівельної спроможності, тим складніше підприємству функціонувати на ринку та бути конкурентоспроможним.

Тому, метою даної роботи є висвітлення особливостей функціонування підприємства в сучасних умовах та перспективи щодо розвитку підприємств.

Проблемам формування механізму управління конкурентоспроможністю підприємств присвячено роботи вітчизняних і зарубіжних учених. Зокрема, цими питаннями займалися В. Дикань [1], А. Сухоруков [2], та інші.

Для того, аби розглянути перспективи розвитку підприємства, потрібно врахувати різні фактори, ринкові особливості та тенденції розвитку, різного виду інновацій на окремо взятому ринку та в цілому, та, зрештою, конкурентне середовище.

Найважливіший з цих факторів, можна вважати кризовий стан української економіки, який спричинений повномасштабним вторгненням. І хоч номінальний рівень ВВП і показує зростання порівняно з 2022 роком на 10,4 %, але в цілому рівень ВВП є на 10,5 % нижчим ніж у 2021 році[3]. Стрімкого падіння за нинішніх умов не сталося, у тому числі, завдяки фінансовій підтримці з боку наших партнерів та часткової релокації підприємств зі сходу на захід країни. Але не треба забувати, що деякі промислові центри України, як-от Маріуполь або ж Бахмут зараз є окупованими, а підприємства на їх території вщент зруйнованими.

Тому, для того, щоб поповнити, наприклад, запаси солі, Україна змушена її імпортувати, за даними Держмитслужби, найбільшим постачальником солі в Україну залишається Туреччина, яка забезпечила в першому півріччі 2023 року 32,4% усього її імпорту на \$14,97 млн. Частка Єгипту та Румунії складає 23,3% та 17,7% постачань, Україна їм за це заплатила \$10,745 млн і \$8,17 млн відповідно. Після окупації найбільшого виробника солі не тільки в країні, а й всієї Європи – “Артемсолі” – за перше півріччя 2023 року експорт української солі становив лише 149 тонн на \$32 тис. Її купили Румунія (93,5% постачань) і Молдова (3,2%)[4]. Тому, Україна перетворилася з експортера солі на імпортера, адже вплив «Артемсолі» на солевидобувну галузь важко переоцінити.

Підприємство «Азовсталь» було одним із стратегічних підприємств України, адже воно виробляло багато видів металургійної продукції, яка була унікальною та давала змогу проводити повний металургійний цикл виробництва. Наприклад, там вироблявся товстолістовий металопрокат, товщиною 6-200 мм, шириною 1500-3300 мм і довжиною 6000-24400 мм для суднобудування, важкого, енергетичного і спеціального машинобудування, мостобудування, для виготовлення труб великого діаметру для магістральних газо- і нафтопроводів, у тому числі північного виконання, глибоководних споруд і для інших галузей промисловості, а також товстий лист, стійкий до водневої і сірководневої корозії. Також, починаючи з 1952 року усі українські залізниці прокладаються із застосуванням рейок і рейкових скріплень виробництва ПАТ "МК "АЗОВСТАЛЬ"[5]. Тому, втрата Маріуполя досить таки сильно вдарила по металургійній промисловості України.

І це лише приклад двох міст, які ще досить таки нещодавно забезпечували своєю продукцією не лише Україну, а й продавали її закордон, а скільки таких підприємств та міст залишилося на територіях, що окуповані вже близько десяти років?

1. Дикань В. Л. Розвиток промислового потенціалу українських підприємств / В. Л. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2014. – №46. – С. 136-142
2. Сухоруков А. І. Інституційні засади розвитку інвестиційної діяльності у промисловості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.sfs.gov.ua/analitichnimateriali/statti/153444.html>.
3. <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
4. Україна з експортера солі перетворилася на імпортера – статистика URL: <https://open4business.com.ua/ukrayina-z-eksportera-soli-peretvorylasya-na-importera-statystyka/>
5. МЕТІНВЕСТ: Діяльність: Продукція URL: <https://azovstal.metinvestholding.com/ua/activity/products>

Воробей П.М., студентка групи ЕК(УП)мз-21

Науковий керівник: **Дзямуч М.І.**, к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки
Луцький національний технічний університет, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Підвищення рівня рентабельності підприємства є ключовим завданням для забезпечення його стабільного функціонування та конкурентоспроможності на ринку. При цьому необхідно

значити, що високий рівень рентабельності вказує на ефективне використання ресурсів та прибутковість господарської діяльності. Тому висока рентабельність забезпечує підприємству можливість інвестування в розвиток, дослідження та впровадження нових технологій, що, у свою чергу, сприяє зростанню його конкурентоспроможності. Підвищення рентабельності також є важливим фактором для залучення інвестицій та отримання кредитних ресурсів. Оскільки інвестори та кредиторі самі шукають можливість отримання прибутку від своїх інвестицій, то висока рентабельність свідчить про перспективність підприємства. Це стимулює їх довіру та сприяє залученню фінансових ресурсів для реалізації стратегічних планів розвитку суб'єкта господарювання.

Також підвищення рентабельності дозволяє підприємству інвестувати більше ресурсів у розвиток своїх працівників, що сприяє покращенню якості праці та підвищенню виробничої ефективності. Крім того, це створює умови для приваблення та утримання кваліфікованого персоналу, що безпосередньо впливає на інноваційність та конкурентоспроможність підприємства у довгостроковій перспективі. Тому ефективне формування заходів по підвищенню рівня рентабельності є стратегічно важливим завданням для забезпечення фінансової стійкості, залучення інвестицій та забезпечення конкурентоспроможності підприємства в умовах динамічного бізнес-середовища.

Також концептуальні засади підвищення рентабельності визначають потребу підвищення ефективності управління підприємством, включаючи дослідження ринку та конкурентного середовища, а також аналіз результатів фінансової діяльності. Це дає змогу приймати обґрунтовані рішення щодо цільового використання ресурсів суб'єкта господарювання та визначення оптимальних стратегій для досягнення поставлених цілей. Крім того, концептуальний підхід сприяє впровадженню інновацій та технологічних рішень, спрямованих на підвищення продуктивності та якості виробництва. Тому розуміння необхідності постійного вдосконалення допомагає підприємству належним чином адаптуватися до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі з метою забезпечення стійкого росту рівня рентабельності. Таким чином, концептуальні засади є основою для формування системного підходу щодо підвищення рентабельності, сприяючи визначенню стратегічних пріоритетів, оптимізації управлінських процесів та впровадженню інновацій, що в сукупності сприяє досягненню належного рівня фінансової стійкості підприємства.

Зважаючи на те, що головним елементом підходів щодо підвищення рентабельності підприємства в сучасних умовах є вдосконалення управлінських процесів, то можна стверджувати, що концептуальні засади забезпечення підвищення даного показника повинні базуватися на системі управління рентабельністю.

Таким чином, бачимо, що система управління рентабельністю підприємства відіграє важливу роль у реалізації концептуальних заходів з підвищення рентабельності. Зокрема, вона дає змогу керівництву суб'єкта господарювання ефективно аналізувати всі аспекти бізнес-процесів, визначати джерела прибутковості та виявляти слабкі місця у господарській діяльності підприємства. Усе це створює можливості для прийняття обґрунтованих рішень щодо оптимізації виробничих процесів, скорочення витрат та загального підвищення якості продукції або послуг. Система управління рентабельністю також сприяє постійному моніторингу фінансових показників діяльності підприємства, що дозволяє управлінському контуру вчасно виявляти відхилення від планів та вживати заходи по їх корекції, що є особливо важливим в умовах динамічного ринкового бізнес-середовища, у якому адаптація до змін виступає вагомим фактором успіху.

Також завдяки системі управління рентабельністю підприємство може ефективно розподіляти наявні ресурси на основі врахування їхньої вартості та прибутковості. Це сприяє оптимальному використанню капіталу підприємства, а також забезпечує раціональне фінансове планування, що забезпечує підвищення рівня фінансової стійкості суб'єкта господарювання. Крім того, система управління рентабельністю передбачає необхідність впровадження механізмів стимулювання персоналу з метою сприяння підвищенню

продуктивності праці та ефективного пришвидшення виконання виробничих завдань. Загалом можна стверджувати, що система управління рентабельністю в сучасних умовах виступає ефективним інструментом реалізації концептуальних заходів підвищення рентабельності. Саме цим забезпечується комплексний підхід до управління фінансовою та господарською діяльністю підприємства, що сприяє його стабільному розвитку.

Таким чином, на основі обраного функціонального підходу до управління рентабельністю, потрібно сформулювати концептуальний підхід до пошуку резервів її зростання. При цьому аналіз резервів зростання рентабельності повинен включати в себе комплексне дослідження усіх аспектів його функціонування. Зокрема, необхідно провести фінансовий аналіз, який охоплює оцінку доходів та витрат, а також аналіз ефективності використання ресурсів. Також важливим є стратегічний аналіз, на основі якого здійснюється оцінка конкурентних переваг, можливостей для розширення ринків та розвитку нових продуктів чи послуг. У свою чергу, аналіз внутрішнього управління дозволяє виявити слабкі місця та можливості для оптимізації бізнес-процесів. Крім того, врахування сучасних технологій, змін у споживчому попиті та маркетинговий аналіз сприяють ідентифікації нових можливостей для підвищення рентабельності. Тому, зважаючи на комплексний підхід до пошуку резервів рентабельності, можна сформулювати концептуальну схему його реалізації на рівні підприємства.

Загалом приходимо до висновку, що функціональна взаємодія усіх зазначених показників формує комплексний підхід до оптимізації виробничих процесів. Відповідно, зростання продуктивності праці і зниження матеріаломісткості, у поєднанні з високою фондівдачею, можуть призвести до ефективного використання ресурсів суб'єкта господарювання, підвищення рівня його конкурентоспроможності та збільшення прибутковості. Тому оптимізація цих факторів виступає стратегічним кроком забезпечення сталого росту та підвищення рентабельності.

Отже, на основі пошуку резервів підвищення рентабельності виникає можливість сформулювати механізм управління рентабельністю підприємства. Його сутність полягає у створенні специфічної системи стратегічного аналізу та планування, яка була б орієнтованою на максимізацію прибутку та оптимізацію витрат підприємства. Такий механізм повинен включати в себе комплексний аналіз виробничих, фінансових та управлінських аспектів, а також розробку ефективних стратегій, спрямованих на зростання рентабельності в умовах динамічних змін бізнес-середовища (рис. 3.4).

Таким чином приходимо до висновку, що практична реалізація концептуальних засад підвищення рентабельності дає змогу успішного впровадження стратегій, розроблених на основі цих засад. Ключовим елементом ефективності при цьому є постійна адаптація цих стратегій до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі з метою забезпечення динамічного розвитку підприємства в умовах конкурентного ринку.

Разом з тим, наявність проблем із забезпеченням належного рівня рентабельності потребує пошуку рішень щодо практичної реалізації визначених концептуальних засад у формі конкретизованих заходів, спрямованих на зростання даного показника. Це вимагає також і проведення аналізу ефективності впровадження цих заходів в діяльність суб'єкта господарювання.

1. Лазебник Л. Л., Гурочкіна В. В., Слюсарєва Л. В. Економіка підприємства. Ірпінь : Університет ДФС України, 2021. 426 с.

2. Лебедева А. М. Методичні аспекти аналізу рентабельності діяльності підприємства. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. 2012. Т. 17. Вип. 3-4. С. 29–36.

3. Лисак О. І., Андрєєва Л. О., Болтянська Л. О. Економіка підприємства: навчальний посібник. Мелітополь : Люкс, 2020. 272 с.

Головач Т.В.

старший викладач кафедри економіки, аналітики, моделювання та інформаційних технологій в бізнесі

Голюк Д.В.,

здобувач ОС магістра

Хмельницький національний університет, м. Хмельницький, Україна

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ З ВИРОБНИЦТВА БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ НА ПРИКЛАДІ ТДВ «ХМЕЛЬНИЦЬКЗАЛІЗОБЕТОН»

Виробництво будівельних матеріалів в Україні складається із видобутку будівельної сировини, виробництва основних матеріалів, обладнання.

Після пандемії ринок будівельних матеріалів України демонстрував значне зростання. Із початком повномасштабної війни в 2022 році відбулись зміни як у економіці країни в цілому, так і на ринку будівництва й будівельних матеріалів.

Кількість діючих підприємств по виробництву виробів із бетону для будівництва впродовж 2021 – 2023 років зменшується з 2024 одиниць до 1735 одиниць. Скорочується й кількість зайнятих осіб у цьому виробництві. Відповідно по роках у галузі працювало: 2021 рік – 23124 осіб, 2022 рік – 17727 осіб та 2023 рік – 15501 осіб [1, 2]. Впродовж 2021 – 2023 років найбільш критичною ситуація у галузі була в 2022 році. Відбулось значне скорочення обсягів доходів, зростання собівартості реалізації продукції. Зокрема, в 2022 році питома вага підприємств у галузі «Виготовлення виробів із бетону, гіпсу та цементу», які отримали чистий прибуток, зменшилась до 58,38 % (на 12,9 % менше ніж у 2021 році). У виробництві із «Виготовлення виробів із бетону для будівництва» їх частка зменшилась до 56,01 % або на 13,87 % менше ніж у попередньому році (табл. 1).

Таблиця 1. Основні економічні показники за видом економічної діяльності у 2021 – 2023 рр.

Показник	2021 рік	2022 рік	2023 рік
1. Чистий прибуток (збиток):			
– виготовлення виробів із бетону, гіпсу та цементу	3060942,8	-1223476,7	3067213,3
– виготовлення виробів із бетону для будівництва	1635693,8	-894231,9	1023907,7
2. Питома вага підприємств, які отримали чистий прибуток, у загальній кількості підприємств:			
– виготовлення виробів із бетону, гіпсу та цементу	71,28	58,38	70,0
– виготовлення виробів із бетону для будівництва	69,88	56,01	65,8
3. Рівень рентабельності операційної діяльності підприємств:			
– виготовлення виробів із бетону, гіпсу та цементу	6,8	-0,72	9,5
– виготовлення виробів із бетону для будівництва	7,0	-1,74	8,8
4. Рівень рентабельності всієї діяльності підприємств:			
– виготовлення виробів із бетону, гіпсу та цементу	5,1	-3,22	5,7
– виготовлення виробів із бетону для будівництва	5,6	-4,58	4,2

Складено авторами за джерелами [1, 3].

В 2023 році цю негативну динаміку вдалось подолати. Так питома вага підприємств у галузі «Виготовлення виробів із бетону, гіпсу та цементу», які отримали чистий прибуток, зростає до 70 %, у виробництві із «Виготовлення виробів із бетону для будівництва» – до 65,8 %.

ТДВ «Хмельницькзалізобетон» відноситься до провідних підприємств Західної України у галузі з виготовлення виробів із бетону для будівництва.

Основними видами діяльності підприємства є виробництво виробів з бетону для

будівництва, виробництво дерев'яних будівельних конструкцій та столярних виробів, роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах без переваги продовольчого асортименту тощо.

Протягом 2021 – 2023 років у асортименті продукції підприємства переважали «Елементи конструкцій збірні для будівництва з цементу, бетону або каменю штучного», «Розчини бетони, готові для використання» та «Блоки та цегла з легкого бетону». Слід зазначити спадну динаміку обсягів виробництва зазначених видів продукції у 2022 році та значне їх зростання у 2023 році. Загалом обсяги виробництва «Елементів конструкцій збірних для будівництва з цементу, бетону або каменю штучного» збільшилися з 595300 тис. грн у 2021 році до 629510,8 тис. грн у 2023 році, обсяги виробництва «Блоків та цегли з легкого бетону» – з 33148,3 тис. грн до 36909,3 тис. грн. Обсяги виробництва «Розчинів бетонних, готових для використання» дещо зменшилися за цей період з 176507,2 тис. грн до 166372,6 тис. грн. Відповідно у структурі продукції частка «Елементів конструкцій збірних для будівництва з цементу, бетону або каменю штучного» збільшилась з 72,88 % у 2021 році до 77,06 % у 2023 році.

Для більш кращого розуміння стану фінансово-господарської діяльності ТДВ «Хмельницькзалізобетон» у 2021 – 2023 роках, розглянемо його основні економічні показники (табл. 2). Джерелом інформації є фінансова звітність підприємства за ці роки.

Таблиця 2. Основні економічні показники фінансово-господарської діяльності ТДВ «Хмельницькзалізобетон» за 2020 – 2023 роки, тис.грн

Показник	Рік			Відхилення по роках (+,-)		Відхилення по роках, %	
	2021	2022	2023	2022-2021	2023-2022	2022-2021	2023-2022
1. Чистий дохід від реалізації продукції	811393	576737	849716	-234656	272979	-28,92	+47,33
2. Собівартість реалізованої продукції	635296	472386	702409	-162910	230023	-25,64	+48,69
3. Валовий прибуток	176097	104351	147307	-71746	42956	-40,74	+41,16
4. Чистий прибуток	77734	27429	38102	-50305	10673	-64,71	+38,91

Складено авторами за джерелами [4, 5, 6]

В 2022 році динаміка усіх основних фінансових показників була спадною. Попри труднощі ведення господарської діяльності в Україні в 2023 році порівняно із 2022 роком, простежується позитивна тенденція до збільшення обсягів чистого доходу від реалізації продукції, валового й чистого прибутків. Так в 2023 році сумарний обсяг чистого доходу збільшується на 47,33 %, валового прибутку – на 48,69 %, чистого прибутку – на 38,91 %. Проте обсяги валового прибутку та чистого прибутку так і не досягнули рівня 2021 року.

Проаналізуємо динаміку витрат за виробничою, управлінською та збутовою функціями (табл. 3). В 2021 році витрати на виробничі цілі склали 635296 тис. грн; видатки на управлінські функції – 31678 тис. грн; витрати на реалізацію збутової функції – 40741 тис. грн.

В 2022 році витрати на виробничі цілі скоротилися на 25,64 %; видатки на управлінські функції – на 16,36 %; витрати на реалізацію збутової функції – на 25,23 %.

В 2023 році спостерігається приріст витрат на виробничі цілі на 48,69 %; видатки на управлінські функції – на 43,45 %; витрати на реалізацію збутової функції – на 60,08 %.

Витрати на реалізації фінансової діяльності щорічно скорочуються.

Витратомісткість продукції є високою, що приводить до зменшення показників рентабельності.

Таблиця 3. Динаміка витрат за окремими функціями

Показник	Сума по роках, тис.грн			Відхилення (+,-)		Структура витрат, %		
	2021	2022	2023	2022-2021	2023-2022	2021	2022	2023
1. Виробнича функція	635296	472386	702409	-162910	230023	85,14	83,49	84,96
2. Управлінська функція	31678	26495	38006	-5183	11511	4,25	4,68	4,60
3. Збутова функція	40741	30464	48767	-10277	18303	5,46	5,38	5,90
4. Фінансова діяльність	1124	4466	6340	3342	1874	0,15	0,79	0,77
5. Витрати, що забезпечують інші функції	37300	31960	31250	-5340	-710	5,0	5,65	3,78
Всього	746139	565771	826772	-180368	261001	100,0	100,0	100,0

Складено авторами за джерелами [4, 5, 6]

За результатами проведеного дослідження узагальнимо, що на економічні показники галузі, у якій здійснює свою фінансово-господарську діяльність ТДВ «Хмельницькзалізобетон», суттєво вплинули наступні фактори:

- руйнування промислових об’єктів (приблизно 15 % потужностей та інфраструктури будівельних матеріалів було зруйновано через бойові дії та окупацію, а це не менше ніж сімдесят великих, більше ніж триста середніх й майже тисяча малих підприємств);
- порушення та ускладнення логістичних ланцюжків, вартість яких через блокування портів зросла майже вдвічі;
- брак сировини і подорожчання імпортованих будматеріалів на 5% – 10%;
- вартість усіх будівельних матеріалів зросла на 30% – 50 %, в 2024 році прогнозується їх зростання ще на 5 % – 10 % ;
- наявність дефіциту кваліфікованих кадрів (впродовж 2022 – 2023 років відбулось скорочення чисельності працюючих у будівельній галузі на 100 тисяч осіб) та складність їх бронювання;
- зниження платоспроможного попиту до 25% – 40%, у результаті чого завантаженість потужностей із виробництва будматеріалів є меншою за 35%;
- проблеми із електрозабезпеченням;
- брак недорогих фінансових ресурсів для кредитування капітальних інвестицій та обігових коштів [7, 8].

Попри всі негаразди, підприємства галузі з виробництва будівельних матеріалів, в тому числі і ТДВ «Хмельницькзалізобетон», можуть у повному обсязі задовольнити більшість потреб своїх споживачів.

Виробники очікують значного зростання попиту на їх продукцію у післявоєнний час. Необхідні для відбудови економіки України будівельні матеріали можуть виробити українські підприємства.

1. Офіційний сайт державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Структурні зміни в економіці. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm
3. Держстат / Банк даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://stat.gov.ua/uk/explorer?urn=SSSU:DF_ASSETS_2021_A_FINANCIAL_RESULTS
4. Фінансова звітність ТДВ «Хмельницькзалізобетон» за 2021 рік. URL: https://clarity-project.info/edr/01267076/finances?current_year=2021
5. Фінансова звітність ТДВ «Хмельницькзалізобетон» за 2022 рік. URL: https://clarity-project.info/edr/01267076/finances?current_year=2022
6. Фінансова звітність ТДВ «Хмельницькзалізобетон» за 2023 рік. URL: https://clarity-project.info/edr/01267076/finances?current_year=2023
7. Вітчизняних аналогів для частини імпортованих матеріалів у девелоперських проектах поки що немає - опитування забудовників, 21.03.2024. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/975075.html>
8. Ринок будівництва відновлюється: що буде з цінами на матеріали до кінця року. URL: <https://www.ucsc.org.ua/rynok-budivnytstva-vidnovlyuetsya-shho-bude-z-czinamy-na-materialy-do-kinczya-2023-roku/>

Гончаров Ю.В.

д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана
Дем'янчука», м. Рівне, Україна

Артюшок К.А.

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та фінансів,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана
Дем'янчука», м. Рівне, Україна

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сталий розвиток підприємства – це стратегічний підхід до управління, який враховує економічну ефективність, соціальну стабільність та екологічну відповідальність.

Сталий розвиток підприємства є одним із фундаментальних принципів сучасного управління. Його мета – забезпечення тривалого економічного зростання за умови збереження природних ресурсів і гармонійного співіснування з суспільством. В умовах нестабільного ринкового середовища стратегія сталого розвитку стає необхідним інструментом для адаптації та довгострокового успіху бізнесу.

Сталий розвиток базується на принципах підтримання балансу між економічними, екологічними та соціальними аспектами діяльності [1]. Розробка та реалізація такої стратегії вимагає ретельного планування, інтеграції новітніх управлінських підходів і оцінки зовнішніх та внутрішніх факторів. Зовнішні фактори, такі як зміни в екологічному законодавстві, тенденції на ринку праці або споживчі переваги, вимагають оперативної реакції та корекції стратегій. Внутрішні фактори включають структуру організації, якість управлінських рішень і корпоративну культуру. Глибокий аналіз цих факторів дозволяє підприємству ефективніше впроваджувати заходи, спрямовані на досягнення стійкого розвитку.

Основні завдання стратегії сталого розвитку у економічному аспекті полягають у оптимізації структури капіталу, забезпечення платоспроможності та ліквідності підприємства, а також підвищення рентабельності всіх видів діяльності. Такі дії гарантують довгострокову конкурентоспроможність підприємства. В умовах війни та економічної нестабільності в Україні основні завдання стратегії сталого розвитку в економічному аспекті доповнюються потребою в гнучкості, швидкій адаптації до змін ринку та збереженні фінансової стійкості. Оптимізація структури капіталу, пошук альтернативних джерел фінансування, інвестиції в енергоефективність та локалізацію постачань є ключовими заходами для забезпечення платоспроможності й рентабельності. Водночас підприємства мають враховувати потребу у відновленні економіки, формуючи партнерства з державними та міжнародними організаціями, а також орієнтуючись на довгострокову стійкість як складову загальної економічної стабільності країни.

Соціальний аспект стратегії сталого розвитку передбачає досягнення соціальних цілей, розвиток трудових ресурсів, забезпечення безпечних і комфортних умов праці, гідну оплату праці та формування сприятливого психологічного клімату. Це сприяє підвищенню мотивації персоналу і загальній стабільності компанії. Соціальний аспект стратегії сталого розвитку в умовах війни та економічної нестабільності набуває особливого значення, зосереджуючись на підтримці працівників, які постраждали від бойових дій, адаптації ВПО і реінтеграції ветеранів. Важливими є забезпечення стійкості оплати праці, гнучких форм зайнятості, програм соціального страхування та психологічної підтримки.

Сталий розвиток неможливий без збереження природних ресурсів, економії енергії та мінімізації забруднення довкілля. Реалізація екологічних завдань сприяє зменшенню викидів та ефективному використанню ресурсів [2].

Процес створення стратегії включає три основних етапи:

1. *Постановка мети.* На цьому етапі підприємство визначає ключові орієнтири сталого розвитку, враховуючи вплив економічних, соціальних та екологічних факторів. Особлива увага приділяється оцінці стійкості всіх підсистем компанії.

2. *Розробка варіантів досягнення цілей.* Підприємство враховує наявні ресурси, життєвий цикл підприємства та зовнішнє середовище. Важливим елементом цього етапу є аналіз внутрішніх і зовнішніх факторів, які впливають на діяльність підприємства.

3. *Вибір оптимальної стратегії.* На основі оцінки різних альтернатив обирається найбільш ефективний шлях досягнення визначених цілей. Важливим критерієм є відповідність стратегії принципам адаптивності та динамічності.

Успішна реалізація принципів сталого розвитку вимагає системного підходу до управління. Це передбачає впровадження сучасних технологій і інноваційних рішень, які сприяють досягненню балансу між усіма аспектами діяльності. Наприклад, застосування цифрових технологій у виробничих процесах дозволяє підвищити ефективність використання ресурсів і зменшити обсяги відходів. Водночас адаптація до змін у зовнішньому середовищі потребує впровадження гнучких управлінських стратегій, які забезпечують адаптивність підприємства до нових умов ринку та законодавчих вимог.

Ефективність стратегії залежить від правильної організації управлінського механізму, що базується на таких принципах: цілеорієнтованість – забезпечення довгострокових стимулів розвитку; збалансованість економіки та екології – припинення знищення навколишнього середовища; адаптивність – гнучкість у реагуванні на зміни зовнішнього середовища; цілісність – гармонійна взаємодія всіх підсистем підприємства [3].

Управлінські процеси в межах сталого розвитку включають використання сучасних технологій, впровадження фінансових та організаційних інновацій. Важливим елементом є системний підхід, що дозволяє враховувати динамічні зміни в усіх сферах діяльності підприємства.

На практиці сталий розвиток досягається через впровадження ефективних показників, які оцінюють вплив управлінських рішень на стійкість підприємства. Автори сучасних досліджень [4], [5], [6], [7] акцентують на важливості врахування платоспроможного попиту та використання цифрових технологій у процесах управління.

Ключовим показником є здатність підприємства виробляти продукцію, яка відповідає потребам споживачів, із мінімальними витратами ресурсів.

Таким чином, сталий розвиток підприємства – це стратегічна мета, яка досягається через гармонійне поєднання економічних, соціальних та екологічних завдань. Реалізація такої стратегії потребує сучасних методів управління, динамічного підходу та орієнтації на довгострокові результати.

Розробка стратегії сталого розвитку має важливе значення для підвищення конкурентоспроможності підприємства та його внеску у стійкість суспільства загалом.

1. Шубравська О.В. Сталый економічний розвиток: поняття і напрямки дослідження. Економіка України. 2005. №1. С. 36-42.

2. Бурик З.М. Формування концепції сталого розвитку регіону / З.М. Бурик. // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2014. – № 1. – URL: https://el-zbirn-du.at.ua/2014_1/22.pdf

3. Кореновський О.В. Концептуальні підходи до формування механізмів управління сталим розвитком соціально-економічної системи. Ефективність державного управління. 2012. Вип. 32. С. 482-490.

4. Florez-Jimenez, M.P., et al. (2024). «Corporate sustainability, organizational resilience, and corporate purpose: A framework for achieving long-term prosperity.» *Journal of Business Economics*, 94(1), 123-145. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11846-024-00735-3>

5. Tsalis, T.A., et al. (2021). «Flexibility and Resilience in Corporate Decision Making: A New Sustainability Risk Management Framework.» *Management Review Quarterly*, 71(2), 313-341. URL: https://www.researchgate.net/publication/353665494_Flexibility_and_Resilience_in_Corporate_Decision_Making_A_New_Sustainability-Based_Risk_Management_System_in_Uncertain_Times

6 van Zanten, J. A., & van Tulder, R. (2018). «Multinational enterprises and the Sustainable Development Goals: An institutional approach to corporate engagement.» *Journal of International Business Policy*, 1(3), 208-233. URL: https://www.researchgate.net/publication/325721415_Multinational_enterprises_and_the_Sustainable_Development_Goals_An_insti

[tutional approach to corporate engagement](https://www.researchgate.net/publication/383456039)

7. Kancs, d'Artis. (2022). «Enhancing Resilience: Model-based Simulations.» URL: <https://www.researchgate.net/publication/383456039> Enhancing resilience model-based simulations

Гречко О. Ю.

аспірант

ПВНЗ «Європейський університет», м. Київ, Україна

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТЕХНОЛОГІЯМИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Довгострокова конкурентоспроможність і створення цінності підприємств забезпечуються успішною реалізацією корпоративної стратегії, у якій технології виступають ключовим ресурсом. Сучасне конкурентне середовище характеризується динамічними змінами у технологічній, соціальній та економічній сферах, що зумовлює важливість ефективних і результативних практик управління технологіями на всіх етапах життєвого циклу підприємства. Здатність до стратегічного управління технологіями є ключовою умовою забезпечення стійкої конкурентоспроможності підприємства. Технологічна інформація та знання вимагають кодифікації та системного управління, що забезпечує їх доступність, збереження, ефективно спільне використання та розгортання з метою підвищення бізнес-результативності та продуктивності.

Стратегічне управління технологіями в компанії передбачає чіткий зв'язок між бізнес-стратегією та необхідними технологічними рішеннями. Ефективний та комплексний підхід до управління технологіями важливий через його складність та суттєвий вплив на стратегію компанії, продукти, конкурентоспроможність і знання персоналу. Стратегічне технічне обслуговування у вигляді процесів і практик створює внутрішні можливості компанії та формує її соціально-економічне середовище, тісно переплітаючись з усіма управлінськими процесами та операціями підприємства.

Стратегічне управління полягає в ініціативах компанії, здійснених керівництвом для формування, розширення та підтримки її спроможностей у відповідь на зміни зовнішнього середовища з метою досягнення стратегічних цілей. Зазвичай управління технологіями не організовується як окрема функція, оскільки часто реалізується в рамках науково-дослідної діяльності. Водночас стратегічне управління технологіями вимагає значної зміни парадигми, оскільки воно стає окремою функцією в структурі підприємства. Існує класифікація технологій на технології продукту, технології виробництва та інформаційні технології, а також технології, що втілені в людях або системах у вигляді явних або неявних знань [2; 4].

З позиції менеджменту, місія підприємства полягає у створенні вартості для власників, працівників, клієнтів, постачальників і суспільства загалом. Для досягнення цієї мети компанія повинна чітко визначити та організувати свою позицію в ланцюжку створення вартості через розроблені стратегії та оперативні дії, які забезпечують їх реалізацію. У швидко змінюваному технологічному середовищі конкурентоспроможність підприємства залежить від його здатності ефективно координувати та гнучко інтегрувати свої технологічні активи. Активи, необхідні для виконання місії компанії, визначаються її бізнес-моделлю. Остання включає пропозицію компанії, систему створення вартості та механізм генерування доходів.

Стратегічне управління технологіями повинно включати технологічні аспекти бізнес-моделі, яка визначається типом бізнесу та конкурентною стратегією компанії. Підприємство має здатність набувати компетенцій та ресурсів, необхідних для реалізації своєї стратегії. Ці ресурси та специфічні компетенції визначають конкурентоспроможність компанії. Управління технологіями можна розглядати як діяльність, що охоплює дослідження і розробку технологій для продуктів, їх комерціалізацію. Це включає загальні процеси ідентифікації, відбору, придбання, захисту, експлуатації та створення технологічної стратегії, а також розробку і утилізацію технологій. У цьому контексті елементи стратегічного управління технологіями,

такі як структури, цілі та наслідки, формують основу для ефективного стратегічного управління технологічними ресурсами. Стратегічне управління технологіями передбачає планування, організацію, керівництво та контроль технологічної діяльності, інтеграцію навичок компанії з метою ефективного застосування знань, структур, ресурсів та соціально-економічного середовища для сприяння формуванню та реалізації основних, довгострокових цілей і завдань підприємства. Це також включає прийняття планів дій і розподіл ресурсів, необхідних для досягнення зазначених цілей [3; 4].

Управління технологіями зазвичай сприймається як неявна діяльність, яка інтегрується з бізнес-процесами компанії, управлінням продуктом та розробкою нових продуктів. При цьому основа управління технологіями ґрунтується на стратегії компанії та вимогах клієнтів. Стратегічні плани, сформульовані на рівні управління, реалізуються через оперативну діяльність, спрямовану на досягнення місії компанії. Оперативне управління включає діяльність, що відбувається у реальному середовищі, де використовуються ресурси, процеси, практики та методи для досягнення матеріальних і нематеріальних результатів як всередині компанії, так і за її межами. Ця діяльність визначає технологічну інфраструктуру підприємства та має вплив на зовнішнє середовище. Знання працівників щодо технологій особливо використовуються на початкових етапах розвитку компанії. Сфера застосування управління технологіями охоплює людей, знання, компетенції, продукти, інструменти і методи, програмне забезпечення та ІТ-системи [1; 4].

Очевидно, що технологія повинна відповідати вимогам клієнтів і продукту за такими характеристиками, як функціональність, якість, зручність у використанні, продуктивність, надійність, безпека та енергоефективність, серед інших. Важливим аспектом є час виходу на ринок та строки випуску продукту. З точки зору компаній, наявність якісних технологій є базовою умовою, оскільки диференціація здебільшого здійснюється через їх застосування для задоволення потреб клієнтів. Крім того, компанії відрізняються завдяки глибоким знанням та досвіду у вирішенні проблем клієнтів і оптимізації процесів. Вони значною мірою залежать від знань своїх співробітників у галузі технологій та покладаються на інноваційність, притаманну людському фактору.

Організаційні функції управління технологіями залежать від специфіки бізнесу, розміру компанії, її традицій та ключових рішень щодо рівня централізації або децентралізації бізнес-одиниць та інших функцій в організаційній структурі. Процеси стратегічного управління технологіями вимагають наявності відповідних управлінських функцій, кваліфікованого персоналу для реалізації стратегії та ефективного виконання оперативних завдань. Ефективне прийняття рішень є невід'ємною складовою для забезпечення комунікації та координації реалізації технологічної стратегії, а також для визначення пріоритетів стратегічних дій і раціонального використання ресурсів. Різноманітні альянси, коаліції та угоди формують основні структури для стратегічної співпраці. Мережі співпраці включають в себе інститути, субпідрядників, постачальників, галузевих аналітиків, регуляторні органи, клієнтів і навіть конкурентів. Для кожного елемента цієї структури існує значний обсяг знань і досвіду щодо того, як їх організувати та реалізувати, що відкриває безмежний потенціал для подальшого вивчення і вдосконалення.

Концепції та практики стратегічного управління технологіями характеризуються значною непередбачуваністю. Потреба управління технологіями в організації змінюється з часом, залежно від стадії розвитку та розміру підприємства. Зі зростанням компанії можна очікувати відповідний розвиток методів управління технологіями. Тому важливо мати послідовну структуру з логічною організацією елементів у різних аспектах управління, що сприятиме аналізу, саморефлексії та діалогу для систематичного вдосконалення управління технологіями.

1. Богашко О. Л. Методологічні засади регіонально-кластерної структури управління інноваційним розвитком. *Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Серія «Економіка»*. Том 21. Вип. 2. Одеса : ФОП «Головка О. А.», 2016. С. 119–124.

2. Богашко О. Л. Стратегічне планування в системі управління державою і виробництвом. *Економіка України: проблеми економічного розвитку*. Колективна монографія / За ред. В. Ф. Бесєдіна, А. С. Музиченка. К.: НДЕІ. 2007. С. 83–86.

3. Bohashko O. L. Indicators of innovative activity in the economy. *Підприємництво під час війни в Україні: виклики та можливості* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 60-річчю кафедри підприємництва, торгівлі та прикладної економіки. Електронне видання. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2023. С. 46–48. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/16062>

4. Sahlman K., Naapasalo H. Structures of Strategic Management of Technology in a Conceptual Framework of Enterprise Practice. *International Journal of Synergy and Research*. 2012. Vol. 1 (1), 57–76. URL: https://toknowpress.net/ISSN/2083-0025/vol_1_no_1_pap_4_Sctures_of_Strategic.pdf

Гриневич А. С.

Здобувач освіти 31-ОО-Ф групи

Спеціальності 071 Облік і оподаткування

Відокремлений структурний підрозділ

«Любешівський технічний фаховий коледж Луцького національного технічного університету», смт Любешів, Україна

РОЛЬ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ПЕРІОД ВІЙНИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ

Військові конфлікти суттєво впливають на державні фінанси, спричиняючи бюджетний дефіцит, інфляцію та скорочення інвестицій. Управління фінансами має вирішальне значення в післявоєнний період для залучення допомоги, управління боргом та стимулювання економічного зростання.

Під час активної фази військової агресії, яка має місце на території України, фінансовий менеджмент доцільно розглядати насамперед в антикризовому аспекті, коли коло задач змінюється з ціллю забезпечення фінансової рівноваги підприємства й успішного продовження його діяльності. Як наголошують Нікольчук Ю.М., Лопатовська О.О., антикризовий фінансовий менеджмент – це механізм фінансового впливу, комплекс заходів на етапах виявлення кризоутворюючих факторів, своєчасної діагностики, запобігання і нейтралізації кризи на підставі використання системи специфічних методів, принципів та прийомів управління фінансами. Пацула О.І. пропонує використовувати метод прорахування декількох варіантів розвитку операційних і фінансових процесів на підприємстві [1].

Українська економіка продемонструвала значну адаптивність у першій половині 2024 року, витримавши безпрецедентні військові випробування та нестачу електроенергії. Макроекономічна стабільність та міжнародна підтримка допомогли досягти помірної інфляції та достатніх міжнародних резервів. Хоча ризики зберігаються, очікується, що економіка продовжить відновлюватися при помірному прискоренні інфляції і стійкому зростанні ВВП.[2]

Під час війни підприємства та домогосподарства зменшили інвестиційну активність через високий ризик, руйнування інфраструктури та міграцію. Інвестори та підприємства мали менші можливості для залучення інвестицій. Домогосподарства стали більше витрачати на основні потреби через інфляцію і дефіцит, в той час як підприємства зосередили свою увагу на короткостроковому виживанні, диверсифікувавшись в оборонний і ІТ-сектори.

Фінансовий менеджмент під час війни зосереджений на фінансуванні оборони, стабілізації державних фінансів, підтримці банківської системи, отриманні міжнародної допомоги, підтримці бізнесу та економічної активності, контролі за інфляцією та цінами, а також забезпеченні фінансової прозорості та контролю. Ключові завдання включають залучення ресурсів, контроль за дефіцитом бюджету та реалізацію антикризових заходів [3]

Отже, фінансовий менеджмент має вирішальне значення під час війни та післявоєнного періоду. Він забезпечує функціонування економіки за рахунок фінансування оборони, банківської підтримки та управління державними фінансами. Після війни він зосереджений на відновленні інфраструктури та сприянні сталому зростанню. Прозорість та інновації необхідні завдяки механізмам цифрового моніторингу, зменшенню корупції та підвищенню довіри.

Залучення міжнародної підтримки та партнерства має вирішальне значення, оскільки такі організації, як МВФ та Світовий банк, надають фінансову та технічну підтримку реформі фінансової системи. Довгострокові стратегії включають податкові реформи, інвестиції в інфраструктуру та розвиток галузей, орієнтованих на експорт. Рекомендації включають ефективне управління ресурсами, адаптацію бізнес-моделей до кризових умов і зміцнення міжнародного співробітництва.

1. Міністерство фінансів України – офіційна інформація про бюджетні та боргові зобов'язання (Мінфін).
2. Національний банк України – звіти про фінансову стабільність та політику під час війни (НБУ).
3. Олійник О.В., Морозова Г.С. Фінансовий менеджмент: навч. Посібник / ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. – Х., 2020. – 248 с.

Гришечко Г.А.

Студент 2-го курсу магістратури

Донецький національний університет економіки та управління імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг, Україна

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРАЛЬНОЇ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: СИСТЕМНИЙ ПІДХІД

В умовах динамічного бізнес-середовища зростає потреба в ефективних інструментах оцінки стратегічного управління організацією. Системний підхід до формування інтегральної оцінки ефективності дозволяє забезпечити комплексне розуміння процесів та підвищити якість управлінських рішень.

Метою дослідження є розробка та обґрунтування теоретико-методологічної платформи оцінки ефективності стратегічного управління на основі системного підходу.

Важливим елементом методології є формування інтегрального показника ефективності, що включає визначення вагових коефіцієнтів, нормалізацію показників та розрахунок інтегрального показника. При цьому необхідно враховувати специфіку галузі та особливості конкретної організації.

За результатами дослідження розроблено теоретико-методологічну платформу оцінки ефективності стратегічного управління, що базується на принципах комплексності, системності, релевантності та адаптивності. Запропоновано методичний інструментарій, що інтегрує економіко-математичні, статистично-аналітичні, експертно-діагностичні та соціально-психологічні методи оцінювання (рис.1).

Сформовано систему показників, що охоплює економічні (ROI, SEK, IK, EVA), організаційно-управлінські (КРСЦ, ЮГ, ПЯУР, КІА) та соціально-психологічні (ІЗП, КРЛК, ПСВ) індикатори. Розроблено алгоритм розрахунку інтегрального показника ефективності за формулою:

$$\text{ШЕСП} = \sum(W_i \times K_i) \quad (1)$$

де ШЕСП - інтегрального показника ефективності стратегічного управління с позиції системного підходу,

W_i - вагові коефіцієнти показників,

K_i - нормалізовані значення показників.

Запропонована методологія передбачає реалізацію трьох послідовних етапів: підготовчого (визначення цілей, формування інформаційної бази), аналітичного (збір та обробка даних, розрахунок показників) та синтетичного (узагальнення результатів, формування висновків).

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1. Методологічний інструментарій оцінки ефективності системного підходу є складною багаторівневою структурою, що включає різноманітні методи та інструменти аналізу.
2. Ефективність оцінки забезпечується комплексним використанням різних методів, що дозволяє врахувати як кількісні, так і якісні аспекти функціонування організації.
3. Вибір конкретних методів та інструментів залежить від специфіки організації, її цілей, галузевих особливостей та наявних ресурсів.
4. Важливим аспектом є формування інтегрального показника ефективності, що дозволяє отримати узагальнену оцінку результативності системного підходу.

Рис. 1. Теоретико-методологічну платформу оцінки ефективності стратегічного управління з позиції системного підходу

Джерело: запропоновано автором на основі [5-15]

Отже, методичні підходи до аналізу та оцінки ефективності стратегічного управління з позиції системного підходу є важливою складовою стратегічного управління. Системний підхід дозволяє забезпечити комплексне розуміння процесів в організації та сприяє підвищенню її адаптивності до змін у зовнішньому середовищі. Використання SWOT, PESTEL, GE-McKinsey, BSC та інших методів дозволяє не лише глибше оцінити потенціал та

перспективи підприємства, але й приймати більш зважені та обґрунтовані рішення. Для підвищення ефективності системного підходу необхідно приділяти увагу цифровізації процесів, вдосконаленню методів оцінки та активній інтеграції персоналу у процес розробки стратегічних рішень.

Практична значимість дослідження полягає у можливості застосування розробленої методології для оцінки ефективності стратегічного управління організацій різних галузей та масштабів діяльності. Перспективними напрямками подальших досліджень є розробка галузевих модифікацій методології та її інтеграція з сучасними цифровими технологіями.

1. Андрушко В. А. Системний підхід у стратегічному управлінні: основні аспекти. Київ: Наукова думка, 2022. 250 с.
2. Петренко О. В. Інтегральна оцінка ефективності стратегічного управління. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 2 (39). С. 45–52.
3. Кузьмін О. Є., Мельник О. Г. Стратегічне управління підприємством: теорія та практика. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015. 456 с.
4. Мельник Л. Г. Системний підхід у стратегічному менеджменті: *монографія*. Суми: Сумський державний університет, 2018. 320 с.
5. Чухрай Н. І. Інтегральна оцінка ефективності стратегічного управління логістичними системами. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Логістика*. 2017. № 869. С. 112–118.
6. Гринів Л. С. Методологічні аспекти оцінки ефективності стратегічного управління підприємствами. *Економіка розвитку*. 2019. № 1(89). С. 33–39.
7. Антонюк Л. Л., Савчук О. М. Системний підхід до формування стратегії конкурентоспроможності національної економіки: *монографія*. Київ: КНЕУ, 2017. 240 с.
8. Савчук В. С. Економічна діагностика та оцінка ефективності стратегічних рішень. Київ: КНЕУ, 2016. 278 с.
9. Дмитренко М. Г. Інтегральна оцінка ефективності управлінських рішень у стратегічному менеджменті: навчальний посібник. Одеса: ОНЕУ, 2018. 198 с.
10. Петренко О. В. Системний підхід у стратегічному управлінні підприємством. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну*. 2020. № 2(141). С. 45–52.

Гунчак В.І.

аспірант третього року навчання за спеціальністю 051 «Економіка»
ЗВО «Університет Короля Данила», м. Івано-Франківськ, Україна

ТРЕНДИ ФОРМУВАННЯ ЯКІСТІ ЖИТТЯ В ЕПОХУ ЗМІН: ЕКОНОМІКА ДОБРОБУТУ

Економіка добробуту є однією з центральних тем сучасності, оскільки вона поєднує в собі економічні, соціальні та екологічні аспекти, спрямовані на забезпечення гідного рівня життя для кожної людини. Це концепція, яка виходить за межі традиційних уявлень про економічне зростання та ВВП, зосереджуючись на реальних умовах життя людей, їхньому здоров'ю, щасті, соціальній рівності та екологічній стійкості.

У світі, що стрімко змінюється, вплив глобалізації, кліматичних криз, технологічних інновацій і соціальних трансформацій створює нові виклики та можливості. Глобалізація відкриває доступ до нових ринків і ресурсів, але водночас загострює нерівність та екологічні проблеми. Кліматичні зміни змушують переосмислювати підходи до виробництва та споживання, ставлячи питання стійкості в центр економічного розвитку. Технологічний прогрес змінює способи роботи, освіти та взаємодії, одночасно відкриваючи доступ до нових можливостей і створюючи ризики цифрового виключення.

Соціальні трансформації, пов'язані зі змінами в демографії, культурі та очікуваннях суспільства, стимулюють розвиток політик, орієнтованих на підвищення якості життя. Люди все більше звертають увагу на баланс між роботою та особистим життям, необхідність турботи про ментальне здоров'я, екологічну відповідальність та справедливий доступ до ресурсів. У цьому контексті економіка добробуту виступає не лише відповіддю на сучасні виклики, але й візією майбутнього, яка базується на інтеграції економічної ефективності, соціальної справедливості та екологічної відповідальності.

Такі трансформації створюють нові тренди, які змінюють уявлення про успіх як окремих осіб, так і держав. Вони формують нові підходи до управління економікою, пріоритетами стають не тільки фінансові показники, але й такі індикатори, як рівень щастя, доступ до якісної освіти та медицини, зменшення нерівності та впливу на довкілля (табл. 1).

Таблиця 1. Тренди економіки добробуту

Тренд	Характеристика
Увага до ментального здоров'я	Усе більше урядів і бізнесів визнають важливість ментального здоров'я як ключового елемента добробуту. Зростає інвестування в програми психічної підтримки, розвиток цифрових платформ для терапії та створення більш гнучких умов праці
Зелена економіка та стійкість	Турбота про довкілля стала невід'ємною частиною добробуту. Розвиток відновлюваної енергетики, перехід до кругової економіки та екологічно дружніх бізнес-моделей сприяють як економічному зростанню, так і покращенню якості життя
Цифровізація та доступність	Технології відкривають нові можливості для навчання, роботи та комунікації. Штучний інтелект, блокчейн та інші інновації створюють інструменти для більш ефективного управління ресурсами і забезпечення доступності послуг для ширшого кола людей
Фокус на соціальну нерівність	Зменшення економічного розриву між різними групами населення стає пріоритетом для багатьох країн. Це включає розробку програм соціального забезпечення, підвищення рівня мінімальної заробітної плати та підтримку малозабезпечених верств населення
Важливість локальних ініціатив	Популярність набирають проекти на рівні громад, які орієнтовані на поліпшення умов життя. Наприклад, міські сади, проекти переробки відходів або локальні кооперативи, які підтримують місцеву економіку
Робоча гнучкість та баланс між роботою і життям	Зі змінами у способах роботи, як-от віддалена праця, компанії все більше орієнтуються на створення умов для балансу між професійним та особистим життям

* Сформовано автором на основі [1-3]

Економіка добробуту – це не лише про багатство чи ресурси, а й про здатність суспільства адаптуватися, підтримувати своїх громадян та забезпечувати стійкість у світі змін. Деталізуємо аналітичні дані щодо економіки добробуту.

Щодо уваги до ментального здоров'я за даними ВООЗ, депресія та тривожні розлади коштують світовій економіці приблизно 1 трлн доларів США щорічно через втрату продуктивності. У 2023 році ринок цифрових платформ для підтримки ментального здоров'я (як-от програми Calm, Headspace) зріс до 7,3 млрд. доларів і прогнозується досягти 20,2 млрд. доларів до 2030 року.

Щодо зеленої економіки та стійкості, то у 2022 році обсяг інвестицій у відновлювану енергетику досяг рекордних 1,3 трлн доларів, що перевищує витрати на видобуток викопного палива. За даними Міжнародного енергетичного агентства (IEA), до 2030 року близько 70% електроенергії у світі буде генеруватися з відновлюваних джерел. Перехід до кругової економіки може збільшити глобальний ВВП на 4,5 трлн доларів до 2030 року (згідно з даними Accenture).

Щодо цифровізація та доступність, то 2024 році кількість користувачів Інтернету у світі перевищила 5,3 млрд. осіб, що становить 66% населення планети. Економіка штучного інтелекту оцінюється у 136,6 млрд. доларів і може зрости до 1,81 трлн. доларів до 2030 року (звіт Grand View Research). У країнах, що розвиваються, доступ до мобільного зв'язку та

Інтернету сприяв створенню 1,2 млн. нових робочих місць щорічно (згідно зі Світовим банком).

Щодо соціальної нерівності, то за даними Oxfam, станом на 2023 рік 1% найбагатших людей світу володіє 45,6% світового багатства, тоді як найбідніші 50% володіють лише 1,2%. У країнах із високим рівнем нерівності рівень задоволення життям на 30% нижчий, ніж у країнах зі стабільним перерозподілом доходів. У ЄС мінімальна заробітна плата у 2023 році була підвищена у 20 із 27 країн, що охоплює понад 25 млн. працівників.

Щодо локальних ініціатив, то у 2023 році міські фермерські господарства (city farming) забезпечували до 15% свіжих овочів у великих містах, таких як Нью-Йорк, Париж і Токіо. Успішні ініціативи щодо переробки відходів (наприклад, у Швеції) дозволяють переробляти 99% побутових відходів, а залишки використовуються для генерації енергії.

Щодо робочої гнучкості та балансу, то згідно з дослідженням Microsoft, у 2023 році 85% компаній запровадили гнучкі графіки роботи, що підвищило продуктивність співробітників на 31%. Віддалена робота зросла у 4 рази порівняно з доковідним періодом, а саме у 2023 році 35% працівників у США працювали повністю або частково віддалено.

Отже, інвестування в добробут може збільшити глобальний ВВП на 7–9% до 2030 року, поліпшення ментального здоров'я та зниження нерівності може зменшити рівень злочинності на 20–25% у країнах із високими показниками соціальної напруженості. Економіка добробуту – це не лише про кращу якість життя, а й про значний економічний ефект для всіх рівнів суспільства.

1. Sarah Lenz. (2021). Is digitalization a problem solver or a fire accelerator? Situating digital technologies in sustainability discourses. *Social Science Information*. Vol. 60 (2). P. 188–208. DOI: <https://doi.org/10.1177/05390184211012179>

2. Tilman Santarius, Johanna Pohl, Steffen Lange (2020). Digitalization and the Decoupling Debate: Can ICT Help to Reduce Environmental Impacts While the Economy Keeps Growing? *Sustainability*, 12, 7496. URL: <https://d-nb.info/1221184547/34> (дата звернення: 07.07.2023). DOI: <https://doi.org/10.3390/su12187496>

3. Бабчинська О. І. Формування механізму екологічного менеджменту в контексті концепції сталого розвитку. *Економіка та держава*. 2020. № 10. С. 140–143. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.10.140>

Дегтярьов С.О.,

аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна

ОЦІНКА РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

В умовах цифрової трансформації, що охопила всі сфери суспільного життя, питання економічної безпеки держави набуває особливої важливості. Україна, перебуваючи на шляху до інтеграції з міжнародними економічними системами, стикається з низкою викликів, пов'язаних з посиленням кіберзагроз, трансформацією трудового ринку, потребою у швидкій адаптації до технологічних змін. Цифровізація світової економіки сприяє зростанню глобальної конкуренції, змінює структуру традиційних галузей, створює нові сегменти ринку та одночасно відкриває нові можливості для розвитку держави. Однак цей процес несе і серйозні ризики для економічної безпеки, зокрема для країн з перехідною економікою, таких як Україна. Розуміння сутності цих ризиків та розробка ефективних механізмів для їх подолання є необхідними умовами для збереження економічної стабільності та національної безпеки.

Економічна безпека держави є складною системою, яка включає фінансову, промислову, інвестиційну, енергетичну та технологічну безпеку. В умовах цифрової трансформації економічна безпека набуває нових параметрів: зокрема, питання кібербезпеки, захисту персональних даних, інформаційної безпеки тощо. Системний підхід до оцінки економічної безпеки дозволяє враховувати взаємозалежність між різними секторами економіки та їхню

здатність адаптуватися до сучасних викликів. Зокрема, цифровізація економіки потребує розширення інформаційної інфраструктури, посилення безпеки цифрових транзакцій, розвитку компетенцій в управлінні великими обсягами даних. Це вимагає від держави відповідної політики, що забезпечить стабільність в умовах швидких змін і дозволить мінімізувати негативні впливи на економічний розвиток [1, с. 30-31; 5, с. 68-70].

Визначення рівня економічної безпеки України в умовах цифрової трансформації може базуватися на кількох ключових індикаторах, серед яких [2; 3, с. 276-279]:

1. Кібербезпека. Захист державних і приватних цифрових ресурсів від кібератак є першочерговим завданням. Стійкість до кібератак та ефективна реакція на них забезпечують збереження критичних секторів економіки.

2. Фінансова стабільність. Важливим є моніторинг фінансових показників, зокрема стійкість банківської системи, державного боргу, а також прозорість цифрових фінансових інструментів.

3. Рівень інноваційної активності. Розвиток і впровадження новітніх технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн, інтернет речей, є критично важливими для підтримки конкурентоспроможності на світових ринках.

4. Інформаційна безпека та захист даних. Захист особистої інформації громадян, підприємств, державних установ є одним із ключових компонентів забезпечення економічної безпеки.

5. Освітня та професійна підготовка кадрів. Розвиток компетенцій, необхідних для роботи в умовах цифрової економіки, є ключовим фактором забезпечення стійкого економічного зростання та адаптивності до інновацій.

Серед основних викликів для економічної безпеки України можна виділити [2; 6, с. 18-22]:

- Зростання кіберзагроз. Збільшення кількості кібератак на критичну інфраструктуру та банківську систему підвищує ризики для стабільності держави.

- Зміни на ринку праці. Цифровізація призводить до зменшення попиту на певні професії та створення нових, що вимагає перекваліфікації кадрів.

- Невідповідність регуляторної бази. Законодавча база в Україні потребує модернізації для відповідності міжнародним стандартам у сфері захисту даних та кібербезпеки.

- Інфраструктурні обмеження. Слабка розвиненість цифрової інфраструктури та недостатній рівень інвестицій у технології обмежують можливості для розвитку цифрової економіки.

Для забезпечення економічної безпеки України в умовах цифрової трансформації пропонуються такі кроки [2; 4, с. 157-159]:

1. Створення національної системи кібербезпеки з розгалуженою інфраструктурою для захисту критичних цифрових об'єктів. Ця система має включати комплекс заходів, спрямованих на запобігання, виявлення, реагування на кіберзагрози, а також на відновлення функціонування критичних цифрових об'єктів у разі кібератак. Ефективна система кібербезпеки повинна базуватися на наступних ключових компонентах:

- Інституційна структура кібербезпеки. Для координації дій у сфері кібербезпеки потрібні спеціалізовані державні установи, такі як національний центр кібербезпеки, що забезпечує контроль, аналіз та реагування на загрози у режимі реального часу. Важливо також створення кіберпідрозділів у великих державних установах та на підприємствах критичної інфраструктури.

- Технологічна інфраструктура. Розвиток та інтеграція сучасних систем виявлення та запобігання кіберзагрозам, таких як засоби моніторингу мережевого трафіку, захисту кінцевих точок (Endpoint Security), та штучного інтелекту для автоматичного виявлення аномальної активності. Важливим є також впровадження технологій криптографії для захисту даних, що особливо актуально для банківського сектору та державних органів.

- Система управління ризиками. В рамках національної системи кібербезпеки необхідно створити єдиний стандарт для оцінки та управління кіберризиками. Така система дозволить визначати потенційні вразливості в критичних системах, встановлювати пріоритети щодо їх усунення та регулярно проводити оцінку ефективності заходів кіберзахисту.

- Захист критичної інфраструктури (енергетика, транспорт, зв'язок, банківська система тощо). Для цього необхідне створення спеціалізованих протоколів безпеки, що відповідають міжнародним стандартам, та постійний моніторинг критичних систем на предмет кібератак.

- Інформаційний обмін і координація. Важливим елементом національної системи кібербезпеки є тісний інформаційний обмін між державою, приватним сектором, науковими установами та міжнародними партнерами. Це передбачає створення спеціалізованих платформ для обміну інформацією про кібератаки, нові загрози та передовий досвід захисту.

2. Модернізація законодавства для підвищення рівня захисту персональних даних та забезпечення прозорості цифрових транзакцій. Основні аспекти модернізації законодавства включають наступні елементи:

- Посилення захисту персональних даних. Закони щодо захисту персональних даних мають відповідати стандартам ЄС, зокрема, Загальному регламенту щодо захисту даних (GDPR).

- Запровадження єдиних стандартів кібербезпеки (вимоги щодо захисту мереж, шифрування даних та проведення регулярного аудиту на відповідність стандартам безпеки).

- Забезпечення прозорості цифрових транзакцій (обов'язкова ідентифікація учасників фінансових транзакцій, реєстрацію діяльності криптовалютних платформ, зобов'язання щодо публічного звітування для фінансових організацій, а також прозорість і відповідальність під час використання фінансових технологій).

- Удосконалення механізмів контролю та нагляду (створення спеціалізованих органів, які наділені повноваженнями контролювати дотримання законодавства у сфері захисту персональних даних та цифрових транзакцій, а також проводити розслідування порушень).

- Захист прав споживачів у цифровому середовищі.

- Розробка національної системи обміну інформацією про загрози між державними органами, бізнесом і громадськістю. Для цього слід розробити та законодавчо закріпити єдину національну платформу для обміну інформацією, яка дозволить швидко виявляти загрози, реагувати на інциденти та обмінюватися передовим досвідом з іншими країнами.

- Відповідальність за кіберзлочини та порушення конфіденційності (підвищення штрафів за порушення конфіденційності, зокрема за витік персональних даних, і посилення кримінальної відповідальності за кіберзлочини, що ставлять під загрозу економічну безпеку країни).

3. Інвестування в цифрову інфраструктуру та стимулювання розвитку ІТ-сектору, особливо в галузі обробки та захисту великих даних [2; 6, с. 26-27]:

- Для забезпечення швидкого і надійного доступу до інтернету на всій території України необхідно інвестувати в розширення широкосмугових мереж, розвиток мобільних технологій 5G, а також у покращення якості зв'язку у віддалених та сільських районах. Це забезпечить доступність цифрових сервісів для більшої кількості населення та сприятиме розвитку цифрових послуг.

- Впровадження інфраструктури для обробки великих даних. Інвестування у центри обробки даних, хмарні рішення та технології штучного інтелекту допоможе швидко й ефективно обробляти, аналізувати та зберігати великі масиви даних. Це також дозволить автоматизувати управлінські рішення на основі аналітики даних.

- Підтримка інноваційних стартапів у сфері ІТ (державні гранти, пільгове оподаткування, доступ до інкубаторів та акселераторів, програми для малого і середнього бізнесу у сфері технологій).

- Розвиток національної кіберінфраструктури (розвиток систем виявлення кіберзагроз, застосування технологій шифрування, створення спеціалізованих кіберцентрів і програм з моніторингу).

- Розвиток державних цифрових послуг (впровадження цифрових платформ для надання адміністративних послуг, інструментів електронного врядування, електронного документообігу та інших цифрових рішень, що спрощують взаємодію між громадянами і державою та роблять її прозорішою).

- Підтримка інноваційних кластерів та технологічних парків. Створення технопарків та інноваційних кластерів, де підприємства, дослідницькі установи і навчальні заклади можуть працювати спільно, дозволить прискорити розвиток інновацій та підвищити рівень цифрової інфраструктури. Технопарки забезпечують сприятливе середовище для досліджень, розробок, тестування технологій та залучення інвестицій.

- Просування концепції «відкритих даних». Забезпечення вільного доступу до державних даних дозволить бізнесу та громадськості використовувати їх для створення нових продуктів і сервісів, що стимулює розвиток економіки.

Отже, цифрова трансформація стає ключовим елементом розвитку сучасної економіки. Для України, яка прагне інтегруватися у світову економіку та забезпечити свою конкурентоспроможність, підвищення рівня економічної безпеки є надзвичайно важливим завданням. Впровадження інноваційних підходів до кібербезпеки, фінансової стабільності та підготовки кадрів дозволить Україні не тільки зберегти стабільність у нестабільних умовах, але й забезпечити стійкий розвиток економіки в цифрову еру.

1. Ганзюк С.М., Драй О.О. Загрози фінансовій безпеці України. *Modern Economics*. 2023. № 38. С. 28-33.

2. Грень Р.Т. Підвищення рівня інноваційної безпеки України в умовах розвитку цифрової економіки: Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка». Львів: ЛьвДУВС. 2024. 191 с.

3. Калашник А. Поняття та особливості адміністративно-правового реагування на виклики та загрози національній безпеці та національним інтересам України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. №4. С. 274-279.

4. Копитко М.І., Заверуха Д.А. Характеристика основних складових забезпечення економічної безпеки держави. *Вчені записки Університету «КРОК»*. №3 (63). 2021. С. 155-160

5. Кошиков Д. О. Поняття та класифікація функцій державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Право і безпека*. 2020. № 1 (76). С. 67-73.

6. Правдивець О. Аналіз результатів вітчизняних наукових досліджень у напрямку інноваційного розвитку системи економічної безпеки підприємства на основі цифрових технологій. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. №1 (69). С. 15-28.

Дубинчук В. В.

здобувач вищої освіти 4 курсу спеціальності 073 Менеджмент

Науковий керівник: **Тоцька О. Л.**, д. е. н., проф., професор кафедри менеджменту

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПРОДУКЦІЇ

В умовах швидко зростаючої конкуренції на ринку підприємствам необхідно постійно удосконалювати свою конкурентоспроможність із метою збільшення обсягів продажів і покращення рентабельності. Конкурентоспроможність означає здатність підприємства використовувати свої переваги порівняно з конкурентами при виробництві та продажі товарів і послуг. Успішна конкуренція на ринку залежить від того, наскільки ефективно підприємство використовує наявні ресурси, такі як праця, матеріали та фінанси [1, с. 30].

До основних чинників, що впливають на конкурентоспроможність продукції, відносять:

1. Якість – вона повинна відповідати або перевершувати очікування споживачів і відповідати вимогам безпеки.

2. Ціна продукту – повинна бути конкурентоспроможною порівняно з аналогічними

пропозиціями на ринку; відображати якість продукту.

3. Інновації – виробники повинні бути готові до впровадження нових технологій, покращень і вдосконалень, що дозволяють покращити продукт і забезпечити перевагу на ринку.

4. Бренд і репутація – споживачі мають довіру до відомих брендів і готові вибирати їхню продукцію навіть за вищу ціну.

5. Клієнтське обслуговування – здатність задовольняти потреби й очікування клієнтів, надавати високий рівень сервісу та створювати позитивні враження впливають на репутацію підприємства і його продукції.

6. Ефективність виробництва – включає оптимізацію процесів, зниження витрат на виробництво, підвищення продуктивності праці та використання сучасного обладнання.

7. Маркетингові стратегії – включає розуміння цільової аудиторії, правильне позиціонування продукту, ефективну комунікацію зі споживачами та використання різноманітних маркетингових каналів.

8. Гнучкість і адаптивність – конкурентоспроможна продукція повинна бути гнучкою та здатною адаптуватися до змін у ринкових умовах, вимог споживачів і конкурентних пропозицій. Виробники повинні бути готові до швидких змін і відповідати на них.

9. Доступ до ринків і географічна присутність – може включати розширення мережі дистрибуції, укладання партнерських угод і розвиток нових ринків.

10. Соціальна відповідальність – споживачі все більше цінують виробництво, яке дотримується етичних та екологічних стандартів, підтримує справедливую торгівлю та займається корпоративними соціальними ініціативами.

Конкурентоспроможність продукції – здатність задовольняти потреби споживачів, викликати попит на ринку і забезпечувати переваги порівняно з конкурентами. Це вимагає поєднання якості, ціни, інновацій, маркетингу й інших факторів, що сприяють успіху на ринку [2, с. 455].

Отже, конкурентоспроможність продукції залежить від забезпечення балансу між різними факторами, такими як якість, ціна, інновації, бренд, ефективність виробництва, маркетингові стратегії, гнучкість, доступ до ринків і соціальна відповідальність. Компанії, які успішно керують цими чинниками і відповідають потребам та очікуванням споживачів, мають перевагу над конкурентами і можуть досягти більшої конкурентоспроможності на ринку.

1. Балабанова Л. В., Холод В. В. Стратегічне маркетингове управління конкурентоспроможністю підприємств: навч. посіб. Київ: Професіонал, 2018. 363 с.

2. Богацька Н. М., Христюк С. Г. Оцінка конкурентоспроможності підприємства. *Молодий вчений*. 2019. № 11. С. 455–458.

Дутчак Р. Р.

к.е.н., в. о. директора навчально-наукового юридичного інституту
Державний університет економіки і технологій, м. Кривий Ріг, Україна

Дутчак В. Ф.

к.ю.н., асистент кафедри права
Державний університет економіки і технологій, м. Кривий Ріг, Україна

ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКИХ ТА ЮРИДИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію незалежної України, значна частина підприємств національної економіки вимушена екстрено переїхати з тимчасово-окупованих територій в більш безпечні регіони. Періодичні ракетні обстріли об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури в прифронтних регіонах України

спричинили загрозу здоров'ю та життю персоналу підприємств. З метою захисту персоналу більшість таких підприємств перейшли на дистанційну форму роботи. Специфіка роботи бухгалтерської та юридичної служби підприємства полягає у створенні (чи отриманні), обробці та тривалому зберіганні певних документів, як в паперовій так і в електронній формі. Дистанційний формат роботи ускладнює можливість працівників підписувати документи та забезпечувати їх оборот на підприємстві. Відповідно, в умовах воєнного стану, при високому рівні загрози знищення таких документів, підприємства приймають вимушені рішення по збереженню своїх документів: зберігають в працівників дома, вивозять за межі підприємства та зберігають в інших приміщеннях (склад, гараж, дача), вивозять в безпечні регіони України та інше.

Наведена ситуація демонструє високий ризик втрати контролю над доступом та збереженням бухгалтерських (первинні документи, облікові реєстри, звітність) та юридичних (установчі документи, довіреності, договори, протоколи та інші) документів підприємства.

Станом на сьогодні відсутні правові норми, які б чітко регламентували порядок екстреного переміщення, зберігання та віддаленого використання документів підприємства за його юридично визначеними межами в умовах воєнного стану. Дана тема відображає актуальне практичне питання, яке потребує негайного вирішення для захисту інтересів власників бізнесу, трудового колективу, контролюючих органів та інших осіб.

Дослідженням проблеми збереження документів підприємства під час воєнного стану займався ряд провідних науковців, а саме: Акименко О.[1], Патута М., Шматковська Т.[2], Ловінська Л., Озеран А., Коршикова Р.[3], Шот А., Підручняк К.[4], Свічкач Н., Войтенко А. [5] та інші. Головними напрямками досліджень цих авторів стали: забезпечення ведення бухгалтерського обліку та відновлення первинної документації в умовах тривалого воєнного стану; особливості бухгалтерського обліку та фінансової звітності в умовах воєнного стану; організація бухгалтерського обліку та оподаткування на підприємствах у сучасних умовах та інше. Незважаючи на дослідження окремих частин вказаної проблеми, невирішеним залишається порядок зберігання бухгалтерських та юридичних документів підприємства в умовах воєнного стану України.

Згідно із ч. 1 ст. 60² Кодексу законів про працю України від 10.12.1971р. № 322-VIII, дистанційна робота - це форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією роботодавця, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. У разі запровадження дистанційної роботи працівник самостійно визначає робоче місце та несе відповідальність за забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці на ньому. [6]

На період дії воєнного стану, при дистанційному форматі роботи працівників, підприємство має право самостійно організувати своє діловодство, але, при цьому воно зобов'язане забезпечити повноту, достовірність і своєчасність обліку всіх господарських операцій.

Згідно із п. 6.2 Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку від 24.05.1995р. № 88 (далі – Постанова № 88), первинні документи та реєстри бухгалтерського обліку, що пройшли обробку, бухгалтерська та інша звітність до передачі їх до архіву підприємства, установи повинні зберігатися в бухгалтерській службі у спеціальних приміщеннях або зачинених шафах під відповідальністю осіб, уповноважених головним бухгалтером. [7]

Пунктом 6.4 Постанови № 88 визначено, що первинні документи, реєстри бухгалтерського обліку та бухгалтерська та інша звітність, створені у формі електронного документа, повинні зберігатися на електронних носіях інформації у формі, що дає змогу перевірити їх цілісність на цих носіях, та протягом строку, що не повинен бути меншим від строку, встановленого для відповідних документів на папері. [7]

Відповідно до наказів МЮУ «Про затвердження Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на

підприємствах, в установах і організаціях» №1000/5 від 18.06.2015р. та «Про затвердження Переліку типових документів, що створюються під час діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб, із зазначенням строків зберігання документів» від 12.04.2012 № 578/5, документи підприємства створених під час документування однотипних (загальних для всіх) управлінських функцій повинні зберігатися за місцем їх складання чи розроблення і затвердження. [8, 9]

Наказом МІОУ «Про затвердження Порядку забезпечення евакуації, зберігання та знищення документів в умовах особливого періоду» від 17.10.2019 р. № 3194/5 визначено порядок підготовки, оформлення та приймання-передавання документів архівного фонду установи на постійне зберігання до державних архівів. [10]

Пунктом 44.1 ст. 44 Податкового кодексу України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (далі – ПКУ) встановлено, що для цілей оподаткування платники податків зобов'язані вести облік доходів, витрат та інших показників, пов'язаних з визначенням об'єктів оподаткування та/або податкових зобов'язань, на підставі первинних документів, реєстрів бухгалтерського обліку, фінансової звітності, інших документів, інформації, пов'язаних з обчисленням і сплатою податків і зборів, ведення яких передбачено законодавством. Платникам податків забороняється формування показників податкової звітності, митних декларацій на підставі даних, не підтверджених документами. [11]

Платники податків зобов'язані забезпечити зберігання документів та інформації, визначених пунктом 44.1 цієї статті, а також документів, пов'язаних із виконанням вимог законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, протягом визначених законодавством строків, але не менше: 2555 днів, 1825 днів та 1095 днів в залежності від виду конкретного документів, згідно п. 44.3 ст. 44 ПКУ. [11]

Основним внутрішнім документом підприємства, що визначає загальні засади роботи з бухгалтерськими, юридичними та іншими видами документів є положення про організацію документообігу підприємства. Таке положення відображає правила документообігу підприємства в залежності від його специфіки: структури, виду діяльності, масштабу підприємства, кількості персоналу, відповідальних осіб та інше. Особливе місце в такому положенні приділяється місцю поточного зберігання документів (до моменту передачі в архів) на підприємстві: паперова форма – відповідальними особами в приміщенні кабінету (на полицях, в шафах чи сейфі); електронна форма - відповідальними особами в папках на дисках робочих комп'ютерів чи на диску з віддаленим доступом повинні зберігати файли документів у форматі docx, xlsx, pdf та інші. Проте, в такому положенні залишається неврегульованим зберігання документів в умовах воєнного стану, пандемії чи інших надзвичайних подій, які загрожують знищенню або втраті документів на території підприємства.

Відповідно до вище викладеного, пропонується удосконалити типові положення про організацію документообігу підприємства в частині доповнення новим розділом про процедуру екстреного переміщення та тимчасового зберігання важливих документів підприємства в умовах воєнного стану. В такому розділі доцільно детально прописати наступні норми:

при яких надзвичайних обставинах потрібно здійснювати переміщення і тимчасове зберігання документів за межами підприємства;

які документи підлягають першочерговому переміщенню для безпечного зберігання;

хто уповноважений здійснювати переміщення і тимчасове зберігання документів (рекомендовано наказом керівника створити відповідну комісію з трьох і більше осіб для переміщення документів, а також визначити перелік відповідальних осіб за їх тимчасове зберігання);

місця тимчасового зберігання документів, в тому числі новостворених під час дистанційного формату роботи працівників підприємства;

порядок пакування документів: бокси для зберігання документів, картонні коробки, ящики, мішки та інше;

процедура повернення документів на постійне місце зберігання за юридичним адресом підприємства у разі відновлення безпечних умов його роботи.

Отже, дане положення дозволить врегулювати безпеку та контроль над зберіганням бухгалтерських та юридичних документів підприємства в умовах воєнного стану.

1. Акименко О. Забезпечення ведення бухгалтерського обліку та відновлення первинної документації в умовах тривалого воєнного стану в Україні. Облік діяльності бізнесу в умовах воєнного стану: новації – 2023: збір. мат. Першого бухгалтерського воркшопу-стажування. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2023. С. 8.

2. Патута М., Шматковська Т. Особливості бухгалтерського обліку в умовах воєнного стану в Україні. *Галицький економічний вісник*. № 4 (77). 2022. С. 53 – 63.

3. Ловінська Л. Г., Озеран А. В., Коршикова Р. С. Бухгалтерський облік та фінансова звітність в умовах воєнного стану в Україні. *Фінанси України*. № 4. 2022р. С. 93-106.

4. Шот А.П., Підручняк К.П. Організація бухгалтерського обліку та оподаткування на підприємствах у сучасних умовах. *Молодий вчений*. № 12 (112). 2022. С.129 – 133.

5. Свічкач Н.М., Войтенко А.С. Особливості ведення обліку та складання бізнес-звітності в умовах воєнного стану. *Управління змінами та інновації*. № 5. 2023р. С. 48 - 53.

6. Кодексу законів про працю України від 10.12.1971р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.

7. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку від 24.05.1995 р. № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text>.

8. Правила організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях від 18.06.2015р. №1000/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-15#Text>.

9. «Про затвердження Переліку типових документів, що створюються під час діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб, із зазначенням строків зберігання документів» від 12.04.2012 № 578/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0571-12#Text>.

10. Порядку забезпечення евакуації, зберігання та знищення документів в умовах особливого періоду від 17.10.2019 № 3194/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1132-19#Text>.

11. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

Євстаф'єв С.М.

здобувач освітньо-наукового рівня вищої освіти Міжнародного гуманітарного університету, аспірант кафедри менеджменту Міжнародного гуманітарного університету

ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Одним з головних напрямків діяльності підприємства є його інноваційна діяльність спрямована на використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень для удосконалення технологій виробництва, надання послуг. Впроваджуючи інновації компанії збільшують прибутки та підвищують власну конкурентоспроможність. Сьогодні такими інноваціями є впровадження цифрових технологій у управління бізнес-процесами.

Здобувши достатньо широкого розповсюдження розроблені у 80-х роках минулого століття цифрові технології швидко розійшлися по всьому світу закладаючи підґрунтя для майбутньої цифровізації, тому вже сьогодні цифрові технології використовуються повсюдно. Покликані в першу чергу спростити виконання певних задач, оптимізувати та/або автоматизувати процеси їх виконання, цифрові технології врешті решт стали невід'ємною частиною людського суспільства. Однак, наявні й супутні ризики таких інновацій. Так, іноді заходи з впровадження цифрових технологій у діяльність компанії можуть зробити компанію більш вразливою для злочинних намірів рейдерів або ж хакерів.

Останні кризові роки наочно показали наскільки цифровізація життєво необхідна, вона є майбутнім для суспільства та бізнесу. При чому саме бізнес є головним ініціатором вищезазначених нововведень, оскільки інновації завжди відкривають нові ринки та можливості для бізнесу. Не залишається осторонь від процесів цифровізації й держава, так, чимало державних послуг були переведені в цифровий простір задля забезпечення їх більшої доступності для громадян та бізнесу особливо в часи всесвітньої пандемії COVID-19 та умовах правового режиму воєнного стану в Україні.

Сьогодні українські та зарубіжні компанії мають достатньо великий досвід з впровадження цифрових технологій у бізнес-процеси з метою збільшення прибутків та конкурентоспроможності.

За твердженням науковця Ходаківського О.М. під бізнес-процесом слід розуміти елемент цільової організаційної діяльності орієнтований на отримання підприємством корисного результату [1, с. 61]. Загалом під бізнес-процесами можна розуміти будь-яку діяльність усередині компанії.

Компанії активно впроваджують цифрові технології у свою діяльність, розробляють цифрові платформи та цифрові додатки для просування власних послуг онлайн, покращення комунікацій та навчання персоналу, тощо.

Наприклад для покращення комунікацій та підвищення рівня обслуговування клієнтів підприємства у свою діяльність залучають CRM-системи (англ. Customer relationship management), тобто системи управління відносинами з клієнтами. За визначенням Ганущак-Єфіменко Л.М. CRM – це складний бізнес-процес, набір додатків, що включає процес збору інформації і до прийняття рішень на його основі. Дана система дозволяє проводити автоматизацію відповідних бізнес-процесів в маркетингу, продажах і обслуговуванні клієнтів [2, с. 52].

Для більш ефективного управління та комунікацій з персоналом компанії створюють внутрішні корпоративні портали для забезпечення спілкування та обміну інформацією між співробітниками та внутрішніми відділами компанії та системи електронного навчання (англ. Learning management system) (LMS) для підвищення кваліфікації персоналу. Також, впроваджуються різні електронні системи відстеження робочого часу працівників. Наприклад, RFID-карти та біометричні системи, що використовуються для точного фіксування робочого часу та визначення присутності на роботі. Впроваджуються системи електронних кадрів (HRIS): цифрові бази даних для зберігання та управління інформацією про персонал, включаючи дані про навчання та досвід роботи [3, с. 94].

Однак, окрім позитивних аспектів впровадження цифрових технологій у бізнес-процеси підприємств існують певні ризики пов'язані з такими інноваціями.

Зокрема, застосування електронної комерції та CRM-систем має наслідком збирання конфіденційних даних про клієнтів компанії, що вимагає від компаній обов'язкового впровадження власних політик конфіденційності та забезпечення належно захисту цифрових систем від несанкціонованого доступу до персональних даних з метою захисту конфіденційності власних клієнтів.

Разом з цифровими технологіями з'явилися й нові проблеми для бізнесу. Витоки даних, порушення конфіденційної інформації, кібертероризм та кібершпіонаж, застаріле програмне забезпечення – ключові бізнес-ризики для компаній, що впроваджують цифрові технології у свої бізнес-процеси.

Звичайно, вищезгадані ризики можуть бути контрольовані. Для їх запобігання компанії повинні витратити додаткові кошти для залучення відповідних спеціалістів та навчання персоналу. Сьогодні для українських та зарубіжних компаній не є рідкістю запровадження у штаті посади спеціаліста із захисту персональних даних (англ. Data Protection Officer, скор. DPO) та створення відділів з кібербезпеки.

Отже, впровадження цифрових технологій в управління бізнес-процесами безумовно є ефективним та сприяє збільшенню прибутків та конкурентоспроможності бізнесу шляхом вдосконалення комунікацій з персоналом та клієнтами, підвищення рівня обслуговування клієнтів, спрощуючи кадровий облік та навчання персоналу. Разом з тим існує чимало ризиків пов'язаних з їх впровадженням. Витоки даних, порушення конфіденційної інформації, кібератаки та кібершпіонаж являють собою нові загрози для безпеки бізнесу та вимагають від компаній додаткових витрат для запобігання виникнення таких загроз.

1. Гавриш О. М., Пильнова В. П., Пісковець О. В. Інноваційне підприємництво: сутність, значення та проблеми в сучасних умовах функціонування. Економіка та держава. 2020. № 12. С. 109–113. DOI: [10.32702/2306-6806.2020.12.109](https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.12.109)

2. Ганущак-Сфіменко Л. М. CRM-система як ефективний інструмент розвитку готельного бізнесу в Україні. Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія : Економічні науки. 2017. № 4. С. 51–56.
3. Хаврова К. С. Вплив цифровізації на процес управління персоналом. Економіка. Менеджмент. Бізнес. 2023. №4(43) С. 92-96.

Єременко А.В.

к.е.н., докторант

ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ, Україна

КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ

Нематеріальні активи стають важливими джерелами конкурентної переваги та економічної цінності для будь-якого бізнесу. Це стосується нефізичних і негрошових активів, таких як гудвіл та інтелектуальна власність, включаючи патенти, торгові марки та авторські права, а також нові технології, такі як технологія блокчейн і цифрові активи. Але поширеною проблемою, з якою стикаються підприємства, є оцінка та звітність нематеріальних активів, особливо в сучасній цифровій економіці. Це посилюється відсутністю стандартизованих принципів звітності. У результаті компанії можуть виявитися нездатними розрахувати повну вартість своїх нематеріальних активів або не знати, як належним чином включити такі активи у свої фінансові звіти, не маючи можливості максимізувати економічний потенціал цих активів [1].

Нематеріальні активи представляють ідеї та знання, які можуть створювати економічну цінність для їх власників. Комерціалізація цих активів передбачає перетворення цих ідей на грошові потоки за допомогою різних стратегій, таких як ліцензування, продажі, стратегічне співробітництво та розробка продуктів і послуг. Комерціалізація нематеріальних активів дозволяє компаніям максимізувати прибуток від своїх інвестицій шляхом використання їх вартості шляхом ліцензування або монетизації їх третіми сторонами, таким чином збільшуючи їх вартість, створюючи нові джерела доходу та розширюючи своє ринкове позиціонування [2].

Сьогодні компанії накопичують значні запаси невикористаних технологій, які можна перетворити на нові джерела прибутку. Однак комерціалізація нематеріальних активів є складним процесом, який визначається кількома факторами, такими як невизначеність, виробничі можливості та взаємодія компаній на ринках технологій. Коли ринкова вартість нематеріальних активів є невизначеною, а витрати, пов'язані з комерціалізацією ідеї, незворотні, існує можливість відстрочити придбання додаткових активів для власного виробництва, створюючи потенційний стимул для ліцензування. Ринкова невизначеність збільшує резервну вартість ліцензіара, ускладнюючи участь у ліцензійних угодах технологій. Враховуючи невизначеність ринкової вартості патенту, який буде комерціалізувати, компанія вважає за краще почекати і подивитися, а не ліцензувати технологію, яка може бути більш цінною в майбутньому [3].

Однією з причин, чому нематеріальні активи стали настільки економічно цінними, є їх універсальність і масштабованість. На відміну від матеріальних активів, нематеріальні активи можна комерціалізувати багатьма різними способами, використовувати їх кількома сторонами одночасно, і вони не знецінюються через використання. Це створює значні можливості для конкурентної переваги та зростання, що, у свою чергу, створює цінність для власника. Виявлення та використання цієї цінності вимагає оцінки унікальних якостей нематеріальних активів. Наприклад, узгоджені зі стратегією підприємства нематеріальні активи допоможуть захистити потоки доходів, сприятимуть розвитку можливостей на існуючих і нових ринках, забезпечать позитивну підтримку споживачів і підтримають управління активами та страхування ризиків [4].

Одним із ключових висновків є те, що компанії, які найбільше інвестують у нематеріальні активи, перевершують своїх конкурентів. Найкращі виробники, визначені як

компанії з найвищим зростанням за сектором (середнє зростання яких становило 20%), інвестують у 2,6 рази більше в нематеріальні активи, ніж виробники з низькими темпами (3% середнього зростання). Розрив між ними збільшується в п'ять-сім разів у таких секторах, як фінансові послуги, де конкурентна перевага базується на знаннях. Навіть у секторах із відносно нижчим зростанням, таких як виробництво, провідні виробники використовують значні інвестиції в нематеріальні активи, щоб перерости ринок. Деякі компанії, які перевершили показники своїх секторів, диверсифікувалися у «нематеріальні» суміжні підприємства. Наприклад, виробничі компанії в галузях, що розвиваються повільніше, використовували свої нематеріальні активи (такі як бренд), щоб створити стійкі ніші в галузі або знайти нові ринки для зростання [5].

Таким чином, нематеріальні активи набувають особливого значення у зв'язку з переходом світової економіки на інноваційний шлях розвитку і саме тому компанії повинні дуже ретельно захищати нематеріальні активи. Процедури управління визначають вибір системи статистичних та оперативних рішень, у якій усі прагнення та дії спрямовані на максимізацію вартості компанії. Як наслідок появи та розвитку фінансового ринку, діяльність та вартість компанії виявляються основним показником успішності, конкурентоспроможності та стійкості бізнесу. Це універсальний показник, який об'єднує різні економічні, фінансові та нефінансові фактори і може використовуватися як менеджментом компанії, так і зовнішніми зацікавленими сторонами (інвесторами, кредиторами, клієнтами та партнерами). Тому збільшення вартості стає пріоритетною метою будь-якої компанії незалежно від сфери діяльності. Вивчення факторів, що впливають на вартість компаній, стає важливою сферою досліджень для дослідників і практиків корпоративних фінансів.

1.How Singapore is helping businesses unlock value from intangible assets and intellectual property. URL: <https://www.edb.gov.sg/en/business-insights/insights/how-singapore-is-helping-businesses-unlock-value-from-intangible-assets-and-intellectual-property.html>.

2.Monetizing Intangible Assets: Maximizing Brand Value. URL: <https://www.bdo.cr/en-gb/insights/2024/monetizing-intangible-assets-maximizing-brand-value#:~:text=Monetizing%20intangible%20assets%20allows%20companies.and%20expanding%20their%20market%20positioning>.

3.The Commercialization of Intangible Assets: Strategies for Exploiting Technological Innovations under Market Uncertainty. URL: <https://www.amazon.com/Commercialization-Intangible-Assets-Technological-Innovations/dp/3836476622>.

4.Intangible assets – Why it's important for executives understand the economic value of their intangibles. URL: <https://dcc.com/news-and-insights/intangible-assets-why-its-important-for-executives-understand-the-economic-value-of-their-intangibles/>.

5.Getting tangible about intangibles: The future of growth and productivity? URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/growth-marketing-and-sales/our-insights/getting-tangible-about-intangibles-the-future-of-growth-and-productivity>.

Захарченко П.В.

к.т.н., професор

завідувач кафедри товарознавства та комерційної діяльності в будівництві

Лазаренко В.І.

доктор філософії в галузі економіки

доцент кафедри товарознавства та комерційної діяльності в будівництві

Васковець Ю.С.

студентка групи МАРК-23с

Будівельно-технологічного факультету

Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ, Україна

МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ БЕНЧМАРКІНГУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

В загальному розумінні, бенчмаркінг — це процес порівняння показників діяльності підприємства з кращими практиками інших компаній або галузей. Основною метою

бенчмаркінгу є виявлення можливостей для покращення, підвищення ефективності та стійкості бізнесу.

Механізм бенчмаркінгу включає кілька ключових етапів. Перший етап — визначення цілей та об'єктів порівняння. Це можуть бути певні бізнес-процеси, продукти або послуги. На другому етапі здійснюється збір даних про актуальні показники діяльності підприємства. Далі, на основі зібраних даних, відбувається аналіз результатів: порівняння показників з еталонними (лідери галузі або конкуренти).

Після аналізу виявляються області для покращення, розробляються стратегії та плани дій. Останнім етапом є реалізація змін та моніторинг їх ефективності. Важливо також зазначити, що бенчмаркінг — це безперервний процес, що дозволяє підприємствам адаптуватися до змін у ринковому середовищі та зберігати конкурентоспроможність.

Одним із важливих аспектів бенчмаркінгу є вибір правильних критеріїв для порівняння. Це можуть бути фінансові показники, такі як рентабельність, витрати на виробництво, або нефінансові, наприклад, рівень задоволеності клієнтів або час на виконання замовлення. Правильний вибір критеріїв дозволяє точно оцінити ефективність підприємства та виявити конкретні області для покращення.

Крім того, важливо залучати до процесу бенчмаркінгу всі рівні управління підприємства. Співпраця між різними департаментами — від фінансів до маркетингу та виробництва — сприяє глибшому аналізу та забезпечує комплексний підхід до виявлення проблем і можливостей. Регулярні збори та обговорення результатів бенчмаркінгу стають основою для колективного ухвалення рішень.

Не менш важливим є впровадження інновацій на основі отриманих даних. Після виявлення областей для покращення, підприємство повинно активно реалізувати нові ідеї та технології. Це дозволить не лише підвищити продуктивність, але й адаптуватися до швидко змінюваного ринкового середовища, що, у свою чергу, забезпечує стабільне зростання та конкурентоспроможність.

Щодо України, то бенчмаркінг в будівельній галузі України — це процес порівняння та аналізу ефективності роботи підприємств в цьому секторі з метою визначення найбільш успішних практик, підвищення конкурентоспроможності та оптимізації бізнес-процесів. Цей підхід дозволяє компаніям виявляти свої слабкі сторони, вивчати досвід інших гравців ринку та впроваджувати інноваційні рішення. Будівельні корпорації визначають найкращі види житлових будинків з урахуванням зонування міст.

Основні елементи бенчмаркінгу в будівельній галузі:

– *Визначення цілей*: Чітке формулювання цілей бенчмаркінгу, таких як підвищення якості будівництва, зниження витрат або оптимізація термінів виконання проектів.

– *Вибір показників*: Визначення ключових показників ефективності (KPI), які будуть використовуватися для порівняння з іншими компаніями. Це можуть бути показники продуктивності, витрат, якості, безпеки праці тощо.

– *Аналіз конкурентів*: Дослідження провідних компаній у будівельному секторі, що дозволяє виявити їхні найкращі практики і стратегії. Це може включати публічну інформацію, звіти, інтерв'ю та інші джерела.

– *Впровадження змін*: Розробка та впровадження планів з покращень на основі отриманих даних. Це може включати зміни в управлінні проектами, використанні матеріалів, технологій і навіть підходах до навчання персоналу.

– *Моніторинг та оцінка*: Постійний моніторинг впроваджених змін і їх оцінка для перевірки досягнення поставлених цілей.

В умовах сучасної будівельної галузі в Україні, де конкуренція зростає, бенчмаркінг стає необхідним інструментом для тих, хто прагне до сталого розвитку та підвищення своєї конкурентоспроможності. Ефективне застосування елементів бенчмаркінгового аналізу в будівельній галузі може стати потужним інструментом для покращення бізнес-процесів і підвищення загальної ефективності компаній в Україні. енчмаркінг є важливим інструментом

для розвитку будівельної галузі в Україні, оскільки він допомагає компаніям порівнювати свої процеси, результати та практики з кращими в галузі або аналогічними підприємствами.

1. Маркетингові аспекти будівництва: навч. Посібник/ П.В. Захарченко, І.В. Огороднік. Київ, Центр учбової літератури, 2024, 147 с.

2. Прогнозування розвитку територій. Бенчмаркінг : навч. посіб. / К.М. Білшук, А. С. Крупник, Є. Г. Матвіїшин та ін.; за заг. наук. ред. М. М. Білинської. К. : К.І.С., 2014. 120 с.

3. Парсяк, В.Н. Маркетинг: сучасна концепція та технології : підручник. Херсон : Олді-плюс, 2015. 326 с.

Зеленко С.В.

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту

Луцький національний технічний університет, Луцьк, Україна

Онуфрійчук Д.С.

магістрант

Луцький національний технічний університет, Луцьк, Україна

ЕКОНОМІЧНА СУТЬ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНІСТІ ЯК ОБ'ЄКТА ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ

Сучасна вітчизняна економіка функціонує в умовах повномасштабної війни та потерпає від зниження економічної активності суб'єктів підприємницької діяльності, поглиблення деструктивних процесів у логістиці, виробничих взаємозв'язках. Все це впливає на платоспроможність підприємств, обмежує мобільність обігових коштів та, як наслідок, поглиблює необхідність оптимізації роботи з дебіторською заборгованістю підприємств усіх галузей економіки.

Як зауважує Оляднічук Н.В. «... дебіторська заборгованість спричиняє вилучення коштів з обороту підприємства, що негативно позначається на їх фінансовому стані, а несвоєчасна оплата боргів і зобов'язань веде до залучення в оборот коштів, які належать іншим підприємствам...». [1] Такий стан речей призводить до погіршення фінансового стану обох сторін, а в подальшому як ланцюгова реакція поглиблює кризу неплатежів.

З точки зору економічних законів та теорій дебіторська заборгованість є невід'ємною складовою діяльності будь яких підприємств у різних економічних системах. Її зміст визначає НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» як «суму заборгованості дебіторів підприємству на певну дату» [2]. Дебітори, за цим же стандартом, це «юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів» [2]. У більшості публікацій останніх років (таблиця 1) досліджуване поняття не уточнюється, а сприймається як найбільш вдале та вичерпне з позиції означення суб'єкта (підприємство, яке має право та очікує на погашення боргу дебітором) та об'єкта (сум заборгованості на певну дату).

Усі визначення фокусуються на тому, що дебіторська заборгованість є активом і підлягає поверненню у визначений строк. Це дозволяє констатувати, що дебіторська заборгованість це вимір боргу в грошовому еквіваленті, а сутність та природа походження криється у причинах виникнення боргів та боржниках як суб'єктах.

Загальновідомо, що заборгованість перед підприємством може виникати як у вигляді грошових коштів, так і у вигляді інших активів оборотних або необоротних, а зважаючи на джерело виникнення (реалізація з відтермінуванням, погашення завданих збитків тощо) можна констатувати, що цей момент є ключовим у ідентифікації дебіторської заборгованості. Тобто, оцінка боргу в грошовому вимірнику є дебіторською заборгованістю, а походження боргу та боржник характеризують подальший алгоритм дій з дебіторською заборгованістю та особливостями її відображення в обліку і звітності підприємства.

Таблиця 1. Визначення сутності дебіторської заборгованості у нормативних та наукових площинах

Джерело	Зміст визначення
Боярова О.А., Кузик Н.П.	«заборгованість дебіторів до дати погашення, так і про заборгованість дебіторів, що призначена для перепродажу» [3]
Фаренюк О.П., Таранюк К.М.	«матеріальні ресурси, які не оплачені контрагентами, або кошти, які вилучені у підприємства» [4]
Гуцаленко Л. В., Мельник А. О.	«актив, який не завжди слід пов'язувати з доходом, оскільки дохід вимірюється сумою очікуваних грошових надходжень, тому якщо не очікується погашення дебіторської заборгованості у звітному періоді, то наступні надходження коштів або певних матеріальних цінностей не можна вважати доходом» [5]
Степаненко О. І., Дубовик М. Ф.	«одна з форм кредитування підприємством своїх клієнтів (покупців, замовників), що призводить до нестачі грошових коштів, уповільнення оборотності активів та знижує загальну економічну активність суб'єкта господарювання» [6]
Кравченко О.В., Кобець Т.О.	«сума боргів, належних підприємству, виникнення яких відбулося внаслідок ведення господарської діяльності, а погашення відбудеться в майбутньому» [7]
Майборода О.Є.	«це юридичне право підприємства отримати грошові кошти, матеріальні ресурси, що не оплачені контрагентами, і може використовуватися для оцінки фінансового стану підприємства на підставі розрахунку показників результативної його діяльності» [8]

Таким чином, для цілей організації обліку та контролю важливо ідентифікувати дебіторську заборгованість за джерелами її виникнення.

1. Оляднічук Н.В. Дебіторська заборгованість: облік та контроль. Актуальні проблеми обліково – аналітичного процесу в управлінні підприємницькою діяльністю: Матеріали XI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 26 жовтня 2023 р., м. Мукачєво. С. 83-85. URL: http://dspace.s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/10464/1/URGENT_PROBLEMS.pdf#page=83.

2. НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text>.

3. Боярова О.А та Кузик Н.П. Резерв сумнівних боргів як обачний інструмент впливу на діяльність підприємства. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/rezerv-sumnivnih-borgiv-yak-obachnij-instrument-vplivu-na-diyalnist-pidpriemstva.html>.

4. Фаренюк О.П., Таранюк К.М. Особливості поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи і послуги. URL: <http://intkonf.org/farenyuk-optaranjuk-km-brovko-ot-osoblivosti-potochnoyi-debitorskoyi-zaborgovanosti-zaproduktsiyu-tovari-roboti-i-poslugi/>.

5. Гуцаленко Л. В., Мельник А. О. Облік дебіторської заборгованості: концептуальні основи П(С)БО та МСФЗ. Ефективна економіка. 2020. № 9. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8173>.

6. Степаненко О. І., Дубовик М. Ф. Аналіз дебіторської заборгованості, її вплив на фінансовий стан та ділову активність підприємства. Проблеми системного підходу в економіці. 2022. № 2(88). С. 116- 125.

7. Кравченко О.В., Кобець Т.О. Організація обліку дебіторської заборгованості та шляхи її вдосконалення. Економіка та суспільство. 2021. (25). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-58>.

8. Майборода О.Є. Характеристика сутності та поняття дебіторська та кредиторська заборгованість. Економіка і суспільство. Випуск 15 / Мукачівський державний університет, Мукачєво. 2021. С. 396-402. URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/15_ukr/61.pdf.

Зінкевич А.О., студент групи ЕКм-21

Науковий керівник: **Шубалий О.М.**, д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки Луцький національний технічний університет, Україна

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗЗБИТКОВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Беззбитковість підприємства – це фінансовий стан, при якому доходи повністю покривають витрати. Це ключовий показник ефективності діяльності будь-якої компанії. Для досягнення та підтримки беззбитковості необхідно застосовувати комплексний підхід, який охоплює різноманітні напрямки діяльності підприємства. На основі налізу літературних джерел [1-3] можна запропонувати ключові напрями забезпечення беззбитковості підприємств:

1. Аналіз витрат та оптимізація.

Детальний аналіз структури витрат - систематизуйте всі витрати підприємства на постійні та змінні, прямі та непрямі. Це дозволить ідентифікувати найбільші витратні статті та визначити потенційні резерви для економії. Оптимізація виробничих процесів - впровадження нових технологій, автоматизація ручних операцій, вдосконалення логістики можуть значно знизити витрати на виробництво. Переговори з постачальниками - шукайте більш вигідні умови співпраці з постачальниками сировини, матеріалів та послуг. Енергозбереження - зменшення споживання енергоресурсів дозволить знизити витрати на комунальні послуги. Оптимізація штату - перегляньте чисельність персоналу та структуру організації. Можливо, деякі функції можна автоматизувати або делегувати.

2. Збільшення обсягів продажів. Розширення асортименту продукції або послуг - пропонуйте клієнтам нові продукти, які задовольняють їхні потреби та підвищують привабливість вашої пропозиції. Пошук нових ринків збуту - виходьте на нові регіони або країни, щоб розширити клієнтську базу. Підвищення ефективності маркетингу та продажів - інвестуйте в маркетингові кампанії, розробляйте ефективні стратегії продажів, використовуйте сучасні маркетингові інструменти. Удосконалення сервісу - забезпечте високу якість обслуговування клієнтів, щоб підвищити їхню лояльність та стимулювати повторні покупки. Створення партнерських програм - співпрацюйте з іншими компаніями для взаємного просування товарів і послуг.

3. Управління ціноутворенням. Аналіз цін конкурентів - порівняйте ціни ваших продуктів або послуг з цінами конкурентів. Це допоможе визначити оптимальний рівень цін, який дозволить зберегти конкурентоспроможність та забезпечити необхідний прибуток. Диференціація цін - встановлюйте різні ціни для різних сегментів клієнтів або для різних періодів часу. Психологічне ціноутворення - використовуйте психологічні прийоми для впливу на рішення покупців (наприклад, округлені ціни, знижки, акції).

4. Фінансове планування та контроль. Складання бюджету - розробляйте детальний бюджет, який враховує всі доходи та витрати підприємства. Регулярний фінансовий аналіз - аналізуйте фінансові показники компанії для виявлення відхилень від бюджету та своєчасного реагування на зміни. Управління дебіторською заборгованістю - своєчасно виставляйте рахунки та контролюйте своєчасність оплати клієнтами. Оптимізація оборотного капіталу - ефективно управляйте запасами, дебіторською та кредиторською заборгованістю для звільнення оборотних коштів.

5. Інновації та розвиток. Впровадження нових технологій - інвестуйте в нові технології, які дозволять підвищити ефективність виробництва та надання послуг. Розробка нових продуктів і послуг - постійно працюйте над розробкою нових продуктів і послуг, які відповідають потребам ринку. Підвищення кваліфікації персоналу - інвестуйте в навчання та розвиток співробітників, щоб підвищити їхню ефективність і конкурентоспроможність.

Отже, забезпечення беззбитковості підприємства – це складний і багатогранний процес, який вимагає комплексного підходу. Для досягнення успіху необхідно постійно аналізувати діяльність компанії, впроваджувати нові рішення та адаптуватися до змін ринку.

1. Кірдіна О. Г. Управління прибутковістю підприємств залізничного транспорту в умовах цифрової економіки [Електронний ресурс] / О. Г. Кірдіна, В. М. Орлова // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2023. - № 81-82. - С. 380-390.

2. Терещенко Е. Ю. Оцінка впливу бізнес-середовища на прибутковість підприємств [Електронний ресурс] / Е. Ю. Терещенко, О. Б. Школенко, В. Г. Андреева // Причорноморські економічні студії. - 2021. - Вип. 68. - С. 51-58.

3. Тульчинська С. О. Управління прибутковістю підприємства в умовах соціальної орієнтованості процесів розвитку бізнес-структур [Електронний ресурс] / С. О. Тульчинська, М. О. Голуб // Інфраструктура ринку. - 2021. - Вип. 61. - С. 178-182.

Значко Є. Д.,

ЗВО Магістр,

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини

Науковий керівник: д.е.н., професор, Шкурупій О. В.

ЕКСПОРТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Україна є однією з найбільших аграрних країн світу та провідним постачальником зернових культур, зокрема пшениці, кукурудзи, ячменю, а також соняшникової олії. До початку війни Україна забезпечувала близько 10% світового експорту пшениці та 15% кукурудзи.

Військова агресія росії призвела до значних порушень в агропромисловому виробництві України: заміновані поля, зруйнована інфраструктура, блокада українських портів на Чорному морі. Це створило загрози для глобальної продовольчої безпеки, особливо для країн, залежних від українського зерна.

Попри найбільшу проблему, якою для вивозу зерна є повномасштабне вторгнення росії в Україну, держава продовжує його експорт у надскладних умовах здійснення логістики. Ініціатива з безпечного транспортування зерна та харчових продуктів з українських портів («Чорноморська зернова ініціатива» або інакше «зернова угода») була укладена 22 липня 2022 року за участі Туреччини та Організації Об'єднаних Націй (ООН) з кожною стороною (Росією та Україною) окремо. Зазначена угода дозволила частково відновити експорт українського зерна через Чорне море. Це стало важливою подією для стабілізації цін на світовому ринку продовольства, а також для економіки України, яка значною мірою залежить від експорту аграрної продукції.

Відновлення експорту українського зерна через Чорне море стабілізувало глобальні ціни на продовольство та запобігло голоду в країнах Африки, Близького Сходу та Південної Азії, які є найбільшими імпортерами українських аграрних продуктів. За даними Продовольчої та аграрної програми ООН (Food and Agriculture Organization, FAO), до війни український аграрний сектор формував до 20% ВВП та понад 40% експортних доходів. У 2021 році лише експорт зернових приніс країні понад 12 млрд доларів США [1]. Російське вторгнення не лише призвело до припинення експорту. Значних руйнувань зазнали теплиці, склади, переробні потужності та система іригації. Лише за попередніми оцінками втрати українського сільського господарства можуть становити близько чверті вартості галузі до війни. Це без урахування втрат у середніх та малих господарствах на окупованих росією територіях чи в зонах бойових дій, в яких до війни, за оцінками ООН, вироблялось до 40% всієї аграрної продукції в Україні [2].

За опитуваннями, від початку війни близько чверті агровиробників взагалі втратили доступ до фінансування та кредитів, ще 20% відзначають значні складності отримання коштів. Оцінюючи ситуацію щодо можливостей експорту Україною зерна (основної продукції АПК),

необхідно також враховувати, що вивіз цієї продукції за кордон, забезпечував дохід близько 7,5 млн українців, які працювали у сільському господарстві до війни [1].

У 2022 р. експорт продовольства з України фактично опинився перед загрозою його припинення. Одразу після того, як порти були заблоковані, спроби експорту суходелом не були особливо успішними. Для експорту залізницею не вистачало вагонів ані в Україні, ані по інший бік її західних кордонів. Різниця у ширині колій також додала проблем – перевантаження на кордоні є досить тривалою та дорогою операцією.

Необхідно зазначити, що до війни через південні порти йшло близько 90% українського аграрного експорту – щомісяця близько 6 млн т. зерна. Суходелом, через залізницю, йшло близько 300 тис. т. – у 20 разів менше. У наш час, за даними ООН, ситуація оцінюється так: з моменту укладання зернової угоди через Чорне море з України було вивезено понад 21 млн т продовольства. З них:

- 47% кукурудзи
- 29% пшениці
- 5% соняшникової олії і шроту [3].

При цьому обсяги експорту могли б бути вищими на 30-40%, якби Росія штучно не блокувала інспекції в Босфорі. Крім того, згідно з дослідженням NASA Harvest (NASA's Food Security and Agriculture Program) росія вкрала українського зерна щонайменше на 1 млрд доларів [4]. Агентство зазначає, що з непідконтрольних Україні територій було зібрано майже 6 млн. т. пшениці, близько 88% озимих культур, посіяних на окупованих територіях, а неприбрані площі переважно розташовувалися вздовж лінії фронту. Майже чверть української пшениці вирощується на землях, які країна-терорист анексувала. Оцінки NASA Harvest стосуються пшениці і поки що виключають інші культури або продукти харчування, які зберігалися на складах.

Російські кораблі експортували зерно, ймовірно, до різних країн, включаючи Лівію та Іран, але важко оцінити обсяги, оскільки відправники вантажу приховують походження вантажів. Злочинні схеми викрадення зерна на окупованих територіях Запорізької області були зафіксовані розслідуваннями Financial Times. Здійснювалось це через використання приватних компанії та суден за прикриття незаконної торгівлі офіційними російськими установи.

Україна також активно співпрацює з міжнародними організаціями, зокрема з ООН та її спеціалізованими структурами (WHO – World Health Organization та UNICEF – United Nations Children's Fund), щоб підтримувати проекти з покращення якості зерна та харчової безпеки. Експорт продовольства з України, позитивно впливає на глобальну продовольчу безпеку, передусім через зниження цін на продукти харчування. Чорноморська зернова ініціатива, таким чином, забезпечує доступ малозабезпечених людей із слаборозвинутих країн до критичних продуктів харчування та зменшує небезпеку продовольчої кризи. Завдяки реалізації гуманітарної програми «Grain from Ukraine» українське зерно отримало понад 40 країн. У тому числі, під егідою Всесвітньої продовольчої програми ООН (World Food Programme, WFP) в рамках гуманітарних операцій до Афганістану, Ємену, Ефіопії та Сомалі було доставлено 426 тис. т пшениці [5]. Фактично в країни з низьким рівнем доходів або доходом на рівні, нижчому від середнього було експортовано близько 20% агропродукції.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що попри всі труднощі та небезпеки, яких зазнає Україна, здійснюючи експорт продовольства, попри штучного гальмування росією виконання угоди «Чорноморська зернова ініціатива» і блокування «зернового коридору», наша держава продовжує залишатись активним гравцем на світових ринках сільськогосподарської продукції та забезпечувати істотний вплив на глобальну продовольчу безпеку.

1. Зернову угоду продовжили. *BBS News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63573031> (дата звернення: 17.11.2024)
2. Україна: Нова оцінка ООН вказує на те, що сільські домогосподарства все більше потерпають від війни. URL: <https://ukraine.un.org/uk/211461-ukrayina-nova-otsinka-on-vkazuye-na-te-shcho-silski-domohospodarstva-vse-bilshe-poterpayut> (дата звернення: 17.11.2024)
3. Black Sea Grain Initiative Joint Coordination Centre. *United Nations*. URL: <https://www.un.org/en/black-sea-grain-initiative/vessel-movements> (дата звернення: 17.11.2024)
4. Bloomberg. Russia Reaped \$1 Billion of Wheat in Occupied Ukraine, NASA Says. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-12-03/russia-reaped-1-billion-of-wheat-in-occupied-ukraine-nasa-says> (дата звернення: 17.11.2024)
5. ООН: «Зернова угода» надто важлива для України та світу. *AgroPortal*. URL: <https://agroportal.ua/news/ukraina/oon-zernova-ugoda-nadto-vazhliva-dlya-ukrajini-ta-svitu> (дата звернення: 17.11.2024)
6. Financial Times. How Russia secretly takes grain from occupied Ukraine. URL: <https://www.ft.com/content/89b06fc0-91ad-456f-aa58-71673f43067b> (дата звернення: 17.11.2024)
7. Європейська правда. Зернова угода. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/tags/grain-deal/> (дата звернення: 17.11.2024)

Капінос Г.І.

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту та адміністрування
Хмельницький національний університет, м. Хмельницький, Україна

Смерик М. Ю.

здобувач вищої освіти, магістр
Хмельницький національний університет, м. Хмельницький, Україна

РОЛЬ ОПЕРАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УПРАВЛІННІ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА

Операційний менеджмент – це динамічна галузь управління, яка фокусується на ефективному виконанні та оптимізації всіх процесів, необхідних для створення продукту або послуги. Операційний менеджмент є важливим інструментом забезпечення стратегічного розвитку організації, оскільки він безпосередньо впливає на ключові елементи її конкурентоспроможності, адаптивності до ринкових змін та здатності до інновацій. Його інтеграція в процес стратегічного управління дозволяє організації досягати довгострокових цілей шляхом оптимізації операцій, раціонального використання ресурсів та вдосконалення внутрішніх процесів [3].

Завдяки чітко спланованим операційним процесам стратегічні цілі трансформуються в реальні результати. Наприклад, для задоволення зростаючого попиту підприємство може розширити виробничі потужності або вдосконалити логістичні мережі, скоротивши час доставки товарів до клієнтів.

Ефективність операційного менеджменту є основою конкурентоспроможності підприємства. Використання інноваційних методів, таких як Lean, Six Sigma або Agile, дозволяє суттєво знижувати витрати та одночасно покращувати якість продукції. Lean-методологія, наприклад, зосереджена на зменшенні втрат у процесах, що дозволяє підприємствам оптимізувати використання ресурсів і підвищити продуктивність. Такі інструменти, як Six Sigma, спрямовані на вдосконалення процесів шляхом зменшення дефектів у продукції, що безпосередньо впливає на рівень задоволеності клієнтів. Компанії, які успішно інтегрували ці підходи, отримують конкурентну перевагу за рахунок зниження собівартості продукції та підвищення її якості [1].

Прикладом може бути автомобільна галузь, де операційний менеджмент відіграє ключову роль у забезпеченні гнучкості виробничих систем. Для прикладу, Toyota використовує методологію Just-In-Time, яка дозволяє мінімізувати обсяги складських запасів, виробляючи саме ту кількість продукції, яка необхідна у конкретний момент. Це дозволяє значно зменшити витрати на зберігання, а також швидко реагувати на зміну попиту. Інший приклад – компанії,

які інтегрують штучний інтелект у свої виробничі процеси. Наприклад, використання алгоритмів прогнозування попиту дозволяє оптимізувати графіки виробництва, скоротити час виконання замовлень і покращити обслуговування клієнтів [5].

Операційний менеджмент також є важливим інструментом забезпечення сталого розвитку. Сучасні організації приділяють значну увагу інтеграції екологічних, соціальних та економічних аспектів у свої операційні процеси. Екологічна відповідальність стає ключовим фактором у діяльності багатьох компаній. Наприклад, впровадження енергоефективних технологій дозволяє значно скоротити споживання енергії та зменшити викиди вуглекислого газу. Компанії, що використовують відновлювані джерела енергії, як-от сонячні батареї або вітрові електростанції, демонструють свою прихильність до екологічної відповідальності, що підвищує їхню привабливість для екологічно свідомих клієнтів [3].

Соціальна відповідальність бізнесу включає створення безпечних умов праці, підтримку місцевих громад та забезпечення рівних можливостей для співробітників. Це не лише сприяє покращенню іміджу компанії, але й допомагає залучати й утримувати висококваліфіковані кадри. Наприклад, багато підприємств інвестують у професійний розвиток своїх працівників, пропонуючи програми навчання та підвищення кваліфікації. Такі ініціативи сприяють не лише підвищенню продуктивності, але й формуванню довгострокових відносин між роботодавцем та працівниками [4].

Економічна ефективність операційного менеджменту є ще одним важливим аспектом його ролі у розвитку підприємства. Оптимізація процесів, впровадження сучасних систем управління якістю та автоматизація виробництва дозволяють знижувати витрати, підвищувати продуктивність і забезпечувати зростання прибутковості. Наприклад, використання програмних рішень для управління ланцюгами постачання дозволяє зменшити кількість браку, скоротити час логістичних операцій і забезпечити стабільність поставок.

Операційний менеджмент також сприяє адаптивності організації до змін ринкового середовища. У сучасному світі, де глобалізація та цифровізація значно прискорили темпи змін, здатність підприємства швидко реагувати на нові виклики стає критично важливою. Наприклад, компанії, які впроваджують модульні виробничі системи, можуть швидко переналаштувати свої лінії на випуск нових продуктів або зміну обсягів виробництва відповідно до попиту. Це забезпечує їм конкурентну перевагу на ринку [2].

Загалом, роль операційного менеджменту у розвитку підприємства є багатогранною. Він забезпечує не лише ефективність поточних процесів, але й слугує основою для впровадження інновацій, підтримки сталого розвитку та адаптації до змін. У майбутньому значення операційного менеджменту лише зростатиме, адже підприємства все більше інтегруватимуть новітні технології, екологічні підходи та соціальні аспекти у свою діяльність. Для досягнення стратегічного успіху операційний менеджмент має стати не лише інструментом управління, але й ключовим напрямком інвестицій і розвитку організації.

Саме тому потрібно кожному підприємству вдосконалювати свою операційну систему та розвиватися разом із сучасними технологіями. Одним із найперспективніших підходів до вдосконалення операційного менеджменту є інтеграція цифрових двійників. Цифровий двійник – це віртуальна модель реального процесу, системи або продукту, яка оновлюється в реальному часі на основі даних з виробничих сенсорів та інформаційних систем [6].

Ця технологія дозволяє підприємствам моделювати та тестувати різні сценарії розвитку операційних процесів без втручання в реальну роботу. Наприклад, цифрові двійники можуть прогнозувати збої у роботі обладнання, що допомагає уникати простоїв і знижувати витрати на обслуговування. Також, вони забезпечують оптимізацію процесів у реальному часі, надаючи рекомендації щодо підвищення ефективності виробництва або логістики.

Крім того, цифрові двійники є важливим інструментом для впровадження інновацій. Перед запуском нової виробничої лінії або логістичної системи можна протестувати її віртуальну модель, що дозволяє зменшити ризики та скоротити витрати. Такі компанії, як General Electric і BMW успішно використовують цю технологію для підвищення

продуктивності, зниження енергоспоживання та адаптації до потреб ринку [6]. Компанія General Electric впровадила цифрові двійники для управління своїми турбінами, що працюють у сфері енергетики. Завдяки моделюванню та аналізу даних у реальному часі вони змогли оптимізувати роботу обладнання, скоротити витрати на технічне обслуговування та збільшити енергоефективність. Компанія BMW використовує цифрові двійники для моделювання виробничих процесів у своїх заводах. Це дозволяє оптимізувати розміщення обладнання, знижувати час виробництва та адаптувати операційні процеси до вимог конкретного ринку.

Впровадження цифрових двійників підходить для підприємств у різних галузях – від виробництва до логістики та роздрібної торгівлі. Ця технологія дозволяє не лише покращувати ефективність операційного менеджменту, але й розвивати підприємство стратегічно, зважаючи на динамічність бізнес-середовища.

1. Koushki, P., & Aghaei, M. (2017). "Lean Manufacturing and Strategic Competitiveness." *International Journal of Operations & Production Management*, 37(3), 222-245.
2. Stevenson W.J. *Operations Management*. – 14th ed. – New York: McGraw-Hill Education, 2020. – 928 p.
3. Гончарук А.Г. *Операційний менеджмент: навчальний посібник*. – Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2018. – 230 с.
4. Капінос Г.І. *Операційний менеджмент [текст]: навч. посіб.* / Г.І. Капінос, І.В. Бабій. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 352 с.
5. Коцко Т.А. *Операційний менеджмент: навчально-методичний комплекс дисципліни: навчальний посібник для студентів спеціальності 073 «Менеджмент»*. – Київ: КП ім. Ігоря Сікорського, 2019. – 120 с.
6. *Цифрові двійники: що це за технологія [Електронний ресурс] // PSM7 – Аналітика*. – Режим доступу: <https://psm7.com/uk/analytics/cifrovye-dvojniki-chto-eto-za-tekhnologiya-i-kak-ona-pomozhet-vosstanovit-ukrainu-analitika.html>.

Караїм В. П.

здобувач третього рівня вищої освіти спеціальності Менеджмент
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

ОЦІНКА СТАЛОСТІ ЗЕМЕЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ: ОГЛЯД ПІДХОДІВ І ПРАКТИК

Сталий розвиток земельних ресурсів є одним із головних завдань в умовах сучасних екологічних викликів, таких як зміни клімату, зниження родючості ґрунтів, втрата біорізноманіття та збільшення масштабів деградації земель. А ефективний земельний менеджмент у свою чергу слугує передумовою його забезпечення та в подальшому сприяє продовольчій безпеці, стабільності економічного розвитку та підтримці екосистемних послуг.

У статті розглядаються основні підходи та практики, які надають можливість науково обґрунтованої оцінки сталості земельного менеджменту, серед яких Indicators of the UN for SDGs, LADA, EA, SDAG, LCA, LQI, SLM та ін.

Першочергово зазначимо, що нині існує низка різноманітних практик оцінки сталості [11; 12] і, відповідно, існують різні визначення сутності цього поняття. Ймовірно, що найбільш «узагальненим» є варіант, запропонований Бондом та ін. [3], де оцінка сталості визначається як «будь-який процес, який спрямовує прийняття рішень на сталість».

Розглядаючи сталий розвиток як стратегію прийняття рішень, автори [17], висвітлюють основні її виклики, де роль оцінки сталості є ключовою й пропонують наступне визначення: оцінка сталості – це будь-який процес, метою якого є: сприяти кращому розумінню значення сталості та її контекстуальної інтерпретації (завдання інтерпретації); інтегрувати питання сталого розвитку в процес прийняття рішень шляхом визначення та оцінки (минулого та/або майбутнього) впливу сталого розвитку (проблема структурування інформації); сприяти досягненню цілей сталого розвитку (проблема впливу).

Узагальнюючи зазначене, можемо визначити оцінку сталості земельного менеджменту як комплексний процес, що спрямований на вимірювання та аналіз ефективності використання земельних ресурсів з позицій екологічної стабільності, соціальної відповідальності та економічної вигоди. Така оцінка передбачає використання різних методик, які дозволяють

кількісно та якісно оцінити вплив людської діяльності на землю і врахувати, як ці дії відображаються на екосистемних послугах та ресурсах для майбутніх поколінь.

Сутність оцінки сталості земельного менеджменту полягає у виявленні балансів та дисбалансів між різними типами землекористування. Ефективне управління земельними ресурсами не повинно обмежуватися тільки максимізацією продуктивності. Стійкий підхід до землекористування базується на збереженні екологічної рівноваги, що включає здоров'я ґрунтів, збереження водних ресурсів, біорізноманіття, зменшення забруднення та збереження продуктивності земель у довгостроковій перспективі. Відповідно, оцінка сталості надає інструменти для коригування політики землекористування таким чином, щоб забезпечити екологічну стійкість, економічну життєздатність і соціальну справедливість.

Сучасна оцінка сталості земельного менеджменту дедалі частіше включає використання цифрових технологій, таких як геоінформаційні системи, дистанційне зондування, а також великі дані для моніторингу земельних змін у реальному часі. Ці інноваційні підходи надають змогу отримувати точніші дані та спостерігати за змінами в ґрунтах, рослинності та водних ресурсах із високою просторовою та часовою роздільною здатністю. Наприклад, супутникові дані дозволяють моніторити зміну покриття земель та швидко ідентифікувати деградовані ділянки, що дозволяє приймати проактивні рішення щодо їх відновлення. Використання цифрових інструментів у поєднанні з іншими методиками оцінки забезпечує можливість створення інтегрованої системи оцінки сталості, яка сприяє більш ефективному управлінню земельними ресурсами на різних рівнях – від локального до глобального.

Однією з найбільш визнаних систем оцінки сталості є індикатори ООН для моніторингу Цілей сталого розвитку Indicators of the UN for Sustainable Development Goal (SDGs). Показник 15.3.1, який оцінює «деградовано/не деградовано» [5], враховує три ключові субіндикатори: тенденції у покритті земель, продуктивності земель та запасах вуглецю [4]. Цей підхід використовує статистичний принцип «Один мінус – усі мінуси», згідно з яким територія вважається деградованою, якщо хоча б один із субіндикаторів показує негативний тренд.

Враховуючи те, що здорові ґрунти мають вирішальне значення для стійких агропродовольчих систем, Продовольчою та сільськогосподарською організацією Об'єднаних Націй Food and Agriculture Organization (FAO), запущено практичні інструменти сприяння поглинання органічного вуглецю в ґрунті [4]. Важливим кроком у цьому є створення Глобальної ґрунтової інформаційної системи Global Soil Information System (GloSIS) Глобального ґрунтового партнерства FAO, яка є єдиним місцем де розміщено глобальну інформацію та дані про ґрунти. Іншими словами, платформа GloSIS створена для забезпечення легкого доступу до динамічної інформації про ґрунтові ресурси як об'єднаної, керованої країнами та глобально гармонізованої інформаційної системи про ґрунт. Розробка GloSIS контролюється Міжнародною мережею інституцій ґрунтової інформації International Network of Soil Information Institutions (INSII). Ця система наповнюється даними, наданими членами INSII. GloSIS являє собою сходинку в оцінці ґрунтових ресурсів для скерування ефективної та заснованої на знаннях політики на боротьбу з деградацією земель [6]. Також важливу інформацію для оцінки сталості земельного менеджменту можна отримати із представлених FAO наборів даних, зокрема Гармонізованої світової бази даних ґрунтів [7], Індексу сільськогосподарського стресу Agricultural Stress Index (ASI), який функціонує майже в реальному часі і є швидким індикатором, що полегшує ранню ідентифікацію оброблених земель із високою ймовірністю нестачі води (посухи) [1], Індексу стану рослинності Vegetation Condition Index (VCI) [15] та ін.

Для регіонів із земельною деградацією у посушливих зонах, доцільним є використання методики Оцінки деградації земель у посушливих зонах Land Degradation Assessment in Drylands (LADA) також розробленої FAO, яка інтегрує дані щодо деградації земель, водних ресурсів, рослинного покриву та клімату [10]. LADA використовує комбінований підхід, що включає як польові дослідження, так і дистанційне зондування. Методологія дозволяє

оцінювати рівень деградації на різних масштабах – від локального до національного, що робить її дуже універсальною для оцінки сталості земельного менеджменту в різних умовах.

Що стосується оцінки впливу землекористування на навколишнє середовище широко використовується методика Оцінки екологічної сталості Environmental Assessment (EA). Вона зосереджена на основних показниках, таких як споживання ресурсів, викиди забруднюючих речовин, рівень забруднення ґрунтів, вод та повітря. EA може використовуватися для оцінки сталості земельного менеджменту через призму довгострокових впливів на екосистемні послуги, дозволяючи краще зрозуміти, як різні види землекористування впливають на навколишнє середовище [14].

Особливої уваги заслуговує методика аналітичної сітки сталого розвитку Sustainable Development Analytical Grid (SDAG), що є інструментом, який дозволяє оцінити ефективність сталого розвитку будь-яких політик, стратегій, програм, проєктів (PSPP) на основі шести вимірів – екологічного, соціального, економічного, етичного, культурного та управління – розділених на принципи, теми та цілі. За допомогою сітки можна визначити сильні та слабкі сторони PSPP, знайти вдосконалення та визначити пріоритети для підвищення ефективності з часом, а також вибрати індикатори для відстеження еволюції [16].

Аналіз життєвого циклу Life cycle assessment (LCA) дозволяє оцінити вплив землекористування на кожному етапі життєвого циклу продукції або послуги. Він використовується для оцінки, скільки ресурсів витрачається, скільки забруднення створюється на кожному етапі – від добування сировини до утилізації. LCA є корисним для оцінки сталості окремих видів землекористування, таких як сільське господарство та лісівництво і надає комплексний підхід до оцінки ефективності управління землями [9].

Необхідно також звернути увагу на Індикатори сталого управління землями розроблені Світовим банком Land quality indicators (LQI) and Sustainable Land Management (SLM), що включають економічні, екологічні та соціальні параметри. Основна увага тут приділяється таким аспектам, як ефективність використання води, збереження біорізноманіття, запобігання ерозії ґрунтів і соціальна справедливість у розподілі ресурсів. Індикатори SLM широко використовуються для оцінки програм сталого розвитку в аграрних секторах країн, що розвиваються, де проблема земельної деградації стоїть найбільш гостро [8; 13; 18].

Зазначимо, що кожна з описаних методик має свої переваги та обмеження. Наприклад, індикатори сталого розвитку ООН є зручними для глобального моніторингу, проте вони можуть втрачати точність у локальних умовах. LADA є корисною для посушливих зон, але потребує значних ресурсів для проведення польових досліджень. EA охоплює широкий спектр екологічних аспектів, проте вона менш придатна для оцінки соціально-економічних чинників. Для ефективної оцінки сталості земельного менеджменту рекомендується використовувати комплексний підхід, який би включав кілька методик. Наприклад, індикатори сталого розвитку ООН можуть бути об'єднані з LCA для отримання більш детальної картини сталості різних видів землекористування. Використання інтегрованого підходу дозволить врахувати всі аспекти сталого розвитку, включаючи економічні, соціальні та екологічні чинники, що сприятиме кращому управлінню земельними ресурсами.

Таким чином, оцінка сталості земельного менеджменту є важливою не тільки на локальному рівні, де її результати впливають на щоденну практику землекористування, але й на глобальному, оскільки ефективне управління земельними ресурсами зменшує ризики деградації, що має прямий вплив на продовольчу безпеку, доступність води та зміни клімату. Деградовані землі втрачають свою продуктивність, знижуючи здатність екосистеми поглинати вуглець, що є одним із факторів глобального потепління. Тому оцінка сталості земельного менеджменту є критично важливою для подолання глобальних екологічних викликів і досягнення Цілей сталого розвитку, зокрема 15-ї цілі ООН, спрямованої на збереження екосистем суші.

1. Agricultural Stress Index (ASI). URL: <https://data.apps.fao.org/catalog/iso/66b7d407-edd4-490e-8b71-a9b7db6527f3>

2. Bell S., Morse, S. (Eds.). Routledge Handbook of Sustainability Indicators (1st ed.). Routledge. 2018. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315561103>
3. Bond A., Morrison-Saunders A., Pope J. Sustainability assessment: The state of the art. Impact Assess. Proj. Apprais. 2012. 30:1. 53–62. DOI: <https://doi.org/10.1080/14615517.2012.661974>
4. FAO launches practical tools to encourage soil organic carbon sequestration. URL: <https://www.fao.org/newsroom/detail/practical-tools-to-encourage-soil-organic-carbon-sequestration/en>
5. Goals 15. Sustainable Development Goals. Department of Economic and Social Affairs Sustainable Development. United Nations. URL: <https://sdgs.un.org/goals/goal15#undefined>
6. Global Soil Information System. Food and Agriculture Organization. URL: <https://data.apps.fao.org/glosis/?lang=en>
7. Harmonized World Soils Database. <https://data.apps.fao.org/catalog/iso/ff5c613c-75bb-46a9-a162-bc728059b465>
8. Indicators of Land Quality and Sustainable Land Management. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/487661468739557843/pdf/Indicators-of-land-quality-and-sustainable-land-management-an-annotated-bibliography.pdf>
9. ISO 14040:2006. Environmental management – Life cycle assessment – Principles and framework. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/ru/#iso:std:iso:14040:ed-2:v1:en>
10. LADA local level assessment manuals. Manual for Local Level Assessment of Land Degradation and Sustainable Land Management. URL: <https://www.fao.org/nr/kagera/tools-and-methods/lada-local-level-assessment-manuals/en/>
11. Pintér L., Hardi P., Martinuzzi A., Hall J. Bellagio STAMP: Principles for sustainability assessment and measurement. Ecol. Indic. 2012, 17, 20–28. URL: https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/337234/mod_resource/content/1/Texto%2003.pdf
12. Singh R. K., Murty H. R., Gupta S.K., Dikshit A. K. An overview of sustainability assessment methodologies. Ecol. Indic. 2012, 15, 281–299. URL: https://www.researchgate.net/profile/Soghra-Niroumand-Shishavan/publication/257716719_Designing_Family_Friendly_Architecture_Environments/links/55ec056308ae3e121846a334/Designing-Family-Friendly-Architecture-Environments.pdf
13. Sustainable land management: challenges, opportunities, and trade-offs. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/973741468135939915/sustainable-land-management-challenges-opportunities-and-trade-offs>
14. UN Environment Programme. Environmental assessment. Guidelines for conducting integrated environmental assessments. URL: <https://www.unep.org/explore-topics/environment-under-review/what-we-do/environmental-assessment>
15. Vegetation Condition Index (VCI). URL: <https://data.apps.fao.org/catalog/iso/095904fb-5d70-4f0d-bdea-9a1da6819b03>
16. Villeneuve C., Tremblay D., Riffon O., Lanmafankpotin G.Y., Bouchard S. A Systemic Tool and Process for Sustainability Assessment. Sustainability. 2017; 9(10):1909. DOI: <https://doi.org/10.3390/su9101909>
17. Waas T, Hugé J, Block T, Wright T, Benitez-Capistros F, Verbruggen A. Sustainability Assessment and Indicators: Tools in a Decision-Making Strategy for Sustainable Development. Sustainability. 2014; 6(9):5512-5534. DOI: <https://doi.org/10.3390/su6095512>
18. World Bank. Sustainable Land Management for Mitigation of and Adaptation to Climate Change. World Bank, Washington, DC. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/622a4356-e5f2-5ba0-8df3-3a1733eeb4fb>

Кириченко В.Р.

Здобувач вищої освіти

Левицький В.В.

к.е.н., доцент кафедри менеджменту

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

ІНСТРУМЕНТИ ТА МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМ КАПІТАЛОМ

У сучасному бізнес-середовищі, де конкуренція постійно зростає, а ринки піддаються значним коливанням, ефективне управління інвестиційним капіталом є одним з ключових факторів успіху підприємств. Інвестиції є рушійною силою розвитку бізнесу, дозволяючи розширювати виробництво, впроваджувати нові технології, освоювати нові ринки та підвищувати конкурентоспроможність. Однак, неправильне управління інвестиціями може призвести до значних фінансових втрат і навіть до банкрутства підприємства.

Основна проблема полягає в тому, що інвестування пов'язане з високим рівнем невизначеності та ризику. Вибір неправильного інвестиційного проєкту, недооцінка ризиків, неадекватне управління портфелем інвестицій можуть призвести до негативних наслідків для підприємства. Крім того, постійні зміни в економічному середовищі, технологічні інновації та нові регуляторні вимоги вимагають від підприємств постійного оновлення своїх знань та навичок у сфері управління інвестиціями.

Метою дослідження є всебічний аналіз сучасних інструментів та методів управління інвестиційним капіталом, визначення їх сильних і слабких сторін, а також розробка рекомендацій щодо їх ефективного застосування в різних умовах господарювання.

Інвестиційний капітал є важливим ресурсом для розвитку підприємств і підвищення їх конкурентоспроможності. Управління цим капіталом охоплює процеси планування, реалізації, аналізу та оптимізації інвестиційних проєктів, які сприяють зростанню вартості компанії. Інвестиційний капітал — це фінансові ресурси, що спрямовуються на створення або модернізацію основних засобів, розвиток нових напрямків бізнесу чи придбання активів, які забезпечують майбутній дохід. Відіграє ключову роль у розвитку підприємства, забезпечуючи розширення виробництва, впровадження інновацій і підвищення ефективності. Його раціональне використання дозволяє збільшувати доходи, покращувати конкурентні позиції та створювати додаткову вартість для акціонерів.

Перший етап полягає у визначенні перспективних напрямків інвестування, які відповідають довгостроковим цілям підприємства. Ідеї можуть ґрунтуватися на аналізі ринку, технологічних трендів або внутрішніх потреб компанії, наприклад, впровадженні інновацій, розширенні виробництва чи диверсифікації продуктів. Головне завдання цього етапу — сформулювати концепцію, яка забезпечить стратегічну вигоду в майбутньому. На цьому етапі інвестиційні ідеї проходять попередній аналіз. Підприємство оцінює рентабельність, ризики, відповідність ідеї наявним ресурсам та умовам ринку. Використовуються такі інструменти, як фінансовий прогноз, SWOT-аналіз і вивчення конкурентного середовища. Етап є критично важливим, оскільки дозволяє уникнути реалізації проєктів, які не є економічно обґрунтованими. На основі обраної ідеї формується детальний план дій, відомий як бізнес-план. Він включає розрахунок витрат, джерел фінансування, прогнозовані доходи, строки реалізації та механізми управління ризиками. Бізнес-план є основою для прийняття рішень щодо фінансування проєкту, а також слугує дороговказом під час його реалізації. Етап реалізації полягає у практичному впровадженні плану. Підприємство спрямовує фінансові, матеріальні та людські ресурси на виконання передбачених заходів. Успішна реалізація потребує чіткої координації між усіма учасниками проєкту, моніторингу прогресу та оперативного вирішення можливих проблем. Завершальний етап циклу управління інвестиційними проєктами включає аналіз фактичних результатів у порівнянні із запланованими показниками. Оцінка проводиться за допомогою фінансових та нефінансових метрик, таких як прибутковість, окупність, вплив на ринкову позицію підприємства. Етап дозволяє не тільки оцінити досягнення проєктних цілей, а й скоригувати майбутні стратегії, враховуючи отриманий досвід. Кожен етап управління інвестиційними проєктами відіграє важливу роль у досягненні стратегічних цілей підприємства. Системний підхід до планування, реалізації та аналізу інвестицій дозволяє зменшити ризики, оптимізувати використання ресурсів і забезпечити довгострокову конкурентоспроможність компанії. Така структура є основою для прийняття обґрунтованих рішень та ефективного розвитку підприємств.

Фінансовий аналіз є невід'ємною частиною процесу ухвалення рішень щодо інвестування. Використання сучасних аналітичних інструментів допомагає підприємствам оцінити доцільність проєктів, мінімізувати ризики та приймати обґрунтовані рішення. Одним із найпоширеніших методів є дисконтування грошових потоків (DCF), що враховує зміну вартості грошей у часі. Цей підхід дозволяє визначити теперішню вартість майбутніх доходів і порівняти її з початковим вкладенням. Внутрішня норма доходності (IRR) використовується для оцінки рентабельності проєкту. Вона відображає максимальну можливу ставку віддачі, яку можна отримати, порівнюючи її з вартістю капіталу. Індекс рентабельності (PI) є ще одним корисним показником. Він демонструє співвідношення між прогнозованими прибутками та вкладенням, дозволяючи порівнювати кілька проєктів і вибирати найефективніший. Термін окупності (PP) вказує, за який час початкові інвестиції будуть повністю повернуті. Особливо важливо для проєктів, які вимагають швидкої віддачі. Використання цих інструментів дозволяє

об'єктивно оцінювати перспективи проектів, уникати фінансових втрат і забезпечувати стабільне зростання підприємств.

Варто зауважити, що інвестиційна діяльність завжди пов'язана з ризиками, які можуть впливати на дохідність і стабільність компанії. Щодо забезпечення фінансової стійкості важливо застосовувати ефективні методи управління ризиками. Одним із найпоширеніших підходів є диверсифікація. Вона передбачає розподіл капіталу між різними проектами, галузями або активами, що зменшує вплив негативних подій на загальний результат. Хеджування є ще одним потужним методом. Використання фінансових інструментів, таких як ф'ючерси або опіони, дозволяє зафіксувати ціни або захиститися від небажаних змін на ринку, а страхування допомагає покрити можливі втрати у разі виникнення форс-мажорних обставин, таких як природні катаклізми або несподівані події, які можуть вплинути на реалізацію проекту. Застосування цих методів дає змогу підприємствам мінімізувати ризики, зберігаючи стабільність фінансових результатів навіть у складних ринкових умовах.

Ефективне управління інвестиційним капіталом є одним з ключових факторів успіху сучасного підприємства. Вибір оптимальних інструментів та методів управління залежить від багатьох факторів, таких як розмір підприємства, галузь діяльності, ринкові умови та індивідуальні цілі інвестора. Щоб досягти успіху необхідно постійно вдосконалювати свої знання та навички в області фінансового аналізу, використовувати сучасні інформаційні технології та враховувати зміни в зовнішньому середовищі.

1. Свиноус Н. І. Управління інвестиційними процесами відтворення ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Економіка та управління АПК*, 2021. №1. С. 166-178.
2. Берідзе Т. М. Інвестиційні ризики підприємства. «Сучасна молодь в світі інформаційних технологій»: матеріали, 2022. 102 с.
3. Азаренкова Г. М., Вольський О. О. Інвестиційний менеджмент: навчальний посібник. Харків: Вид-во ХНЕУ, 2019. 248 с.
4. Кушнір І. І. Управління ризиками: навчальний посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020. 312 с.

Ковальчишин Є.І.

здобувач другого (магістерського) рівня ВО
за ОПІ «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

Момот В. Л.

аспірант, кафедра менеджменту і адміністрування

Побігун С. А.

к.е.н., доцент кафедри підприємництва та маркетингу
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
м. Івано-Франківськ, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ НЕОБХІДНОСТІ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

В сучасних умовах господарювання, ефективність діяльності підприємств має бути спрямована на стратегії, які дозволять їм розвиватися та підтримувати фінансову стійкість та платоспроможність.

Однією з таких стратегій є диверсифікація, яка полягає в розширенні сфери діяльності підприємства для досягнення нового рівня господарювання та конкурентоспроможності.

В умовах глобалізації світової економіки, де технології та капітали взаємодіють, диверсифікація стає ключовою стратегією для підтримки стабільності та подальшого розвитку підприємств.

Диверсифікація є економічним процесом, який має важливе значення для забезпечення можливості продовження господарської діяльності.

Вибір стратегії диверсифікації пов'язаний з розробкою методики її реалізації, а саме обґрунтування напрямків розвитку підприємства.

Рішення щодо диверсифікації пов'язане з аналізом того, чи може новий напрямок діяльності приносити більший прибуток у порівнянні з вже існуючими напрямками, а також з можливістю конкурувати на ринку з існуючими компаніями.

Однією з ключових характеристик диверсифікації є безперервність господарювання, що означає постійний розвиток і адаптацію до змін на ринку.

Крім того, диверсифікація враховує економічні інтереси інших учасників господарських відносин.

Таким чином, диверсифікацію можна розглядати як процес, спрямований на зменшення залежності підприємства від одного напрямку діяльності і підвищення його конкурентоспроможності, при цьому специфічний напрям диверсифікації визначається конкретними ринковими умовами та цілями підприємства. За визначенням І.Ансоффа "Диверсифікація (новий продукт — новий ринок) — стратегія, що дозволяє компанії використати поточні переваги в нових сферах діяльності за умов істотної мінливості середовища господарювання" [1].

В результаті своїх досліджень І. Ансофф [1] з'ясував, що диверсифікація є вигідною для підприємств в умовах нестабільного бізнес-середовища, оскільки дає змогу розподіляти та мінімізувати ризики бізнес-портфеля, використовувати нові технології на нових ринках.

Дослідження Lee Н. підкреслює важливість розвитку стратегій, які поєднують технологічну та бізнес-диверсифікацію для забезпечення успішного росту підприємств [2]. Серед найбільш поширених підходів можна виділити наступні: 1. Фінансовий підхід, який зорієнтований на аналіз фінансових показників, таких як прибутковість, рентабельність, зростання прибутку тощо, з метою визначення впливу диверсифікації на фінансовий успіх підприємства. 2. Стратегічний підхід, який оцінює відповідність диверсифікації стратегічним цілям і досягненню конкурентних переваг, враховуючи місію й визначені цілі підприємства. 3. Ризик-орієнтований підхід, який оцінює потенційні ризики, пов'язані з диверсифікацією, та визначає готовність підприємства до їх управління. 4. Маркетинговий підхід, який аналізує вплив диверсифікації на ринкову позицію підприємства, привабливість для нових клієнтів і розширення аудиторії [3].

На підставі опрацьованих теоретичних досліджень, автором [3] запропоноване визначення диверсифікації, яке автор визначає в широкому та вузькому значеннях. В широкому сенсі – це, перш за все, як повноцінна стратегія, яка полягає в розширенні діяльності підприємства через різноманіття його діяльності, що включає розширення асортименту продукції або послуг, вихід на нові ринки, розподіл інвестицій між різними видами активів і різні сфери виробництва. Така стратегія, певною мірою,

спрямована на зменшення ризиків, пов'язаних з концентрацією діяльності в одному сегменті або ринку й сприяє створенню більш стійкого й стабільного підприємства через більш широкий спектр діяльності та інвестицій [4].

При розробці стратегії диверсифікації бізнесу необхідно використовувати 4 ключові елементи: 1. Вибір нових видів діяльності та методів їх реалізації. Найголовніше в розширенні сфери діяльності – це вибір нової галузі та методологія її розвитку (створення нової компанії, що управляє, стратегічного альянсу або спільного підприємства). Диверсифікація вузька і широка може бути в галузі, а також може впливати на різні сфери діяльності [5]. 2. Підвищити продуктивність праці в новій галузі. Після досягнення ринкової позиції необхідно створити довгострокові конкурентні переваги і домогтися стійкої прибутковості в нових галузях [6]. 3. Перетворення стратегічної значущості та інших відволікаючих переваг в конкурентні переваги. Компанія, яка диверсифікує свою діяльність у своїй галузі, має можливість обмінюватися досвідом і знаннями і обмінюватися виробничими потужностями, що призводить до їх скорочення. 4. Визначте інвестиційні пріоритети та виділіть кошти на пріоритетні напрямки підприємництва.

Також на основі досліджень [7] з'ясовано, що процес диверсифікації підприємства проходить в п'ять етапів: 1 етап – підготовчий етап (визначається доцільність здійснення окремих видів диверсифікації); 2 етап – аналітичний етап (проводиться діагностика (ідентифікація стану, аналіз, оцінювання) фінансово-господарської діяльності підприємства); 3 етап – обґрунтування доцільності проведення диверсифікації (обирається вид, і формується програма реалізації стратегії диверсифікації); 4 етап – здійснення (реалізація) процесу диверсифікації; 5 етап – аналіз і контроль (попередній, поточний, завершальний) за проведенням процесу проведення диверсифікації. На нашу думку доцільно в процес додати 6 етап – оцінка рівня досягнень поставлених цілей стратегії диверсифікації. Це дозволить обґрунтувати зміни в діючі стратегію та оперативно реагувати на тенденції ринку.

1. The New Corporate Strategy, Revised Edition Revised Edition by H. Igor Ansoff (Author), Wiley; Revised edition (February 22, 1988).

2. Lee, H. (2023) Strategic similarity in the co-evolution of technological and business diversification for firm growth: Evidence from smart-manufacturing related firms. *Technological Forecasting and Social Change*, 189, 122356. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2023.122356> (in English)

3. Теймур А. Касумов Сучасні підходи оцінки до оцінювання ефективності диверсифікації бізнес-процесів в нестабільних економічних умовах. *Актуальні проблеми економіки* № 6 (276), 2024. doi: 10.32752/1993-6788-2024-1-276-34-44.

4. Касумов Теймур. (2024). Підходи до трактування диверсифікації бізнес-процесів сучасних підприємств. *Journal of Strategic Economic Research*. 126-135. 10.30857/2786-5398.2024.2.11.

5. Yurchuk N. Features of business intelligence development in the conditions of digital transformations. *The Scientific Heritage*. 2020. №44-3 (44).

6. Dwipriyoko E., Bon A. T. B., Sukono F. Enterprise Architecture Planning as New Generation Cooperatives Research Methods. *Journal of Physics: Conference Series*. IOP Publishing. 2019. Vol. 1179. No 1. P. 5.

7. Лебедева Вертикальна диверсифікація аграрних підприємств. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія: економічні науки*. 2014. № 2. С. 75–80.

Ковальчук О.В.

к.е.н., доцент, доцент кафедри маркетингу

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

АНАЛІЗ ВЗАЄМОДІЇ КЛІЄНТА З БРЕНДОМ В ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГУ

В умовах домінування в системі маркетингу складової Інтернет-маркетингу взаємодія клієнта з брендом є визначальним чинником досягнення певних пріоритетних завдань. Відстежування та аналіз цієї взаємодії дозволяє виявити ключові фактори, що впливають на лояльність клієнтів, їх сприйняття продукту та готовність здійснювати покупки. Розглянемо основні аспекти цього аналізу.

Перш за все, однією із найважливіших складових аналізу є поведінка клієнта на сайті бренду. Відстеження клієнтського досвіду починається з фіксування, які саме сторінки відвідують користувачі, скільки часу вони проводять на сайті, як часто повертаються, які дії здійснюють перед покупкою або до виходу з сайту. Інструменти аналітики, наприклад Google Analytics, допомагають зібрати ці дані, що дозволяє виявити ключові точки взаємодії, або ж так звані точки дотику. Вивчаючи цей тип даних, можна зрозуміти, на яких етапах клієнти найчастіше відмовляються від покупки, що дозволяє удосконалити клієнтський шлях та оптимізувати навігацію сайту.

Також надзвичайно важливим елементом є взаємодія через соціальні мережі, що дозволяє не тільки просувати бренд, але й отримувати миттєвий зворотний зв'язок від аудиторії. У соціальних мережах клієнти активно залишають відгуки, обговорюють товари, ставлять запитання, діляться досвідом та реагують на контент. Кількість вподобань, коментарів, поширень та згадок бренду – це ключові показники, які доцільно вивчати для оцінки залученості аудиторії і рівня її інтересу до продукту. Додатково, ці дані допомагають зрозуміти, який контент є найпопулярнішим у аудиторії, щоб в подальшому ефективніше планувати комунікаційні зусилля.

Аналізуючи електронні розсилки та інші форми прямої комунікації, бренд може оцінити ступінь залученості клієнта та його відповідь на персоналізовані пропозиції. Наприклад, показники відкриття листів, кількість кліків по посиланням та завершення запланованих цільових дій вказують на ефективність маркетингових кампаній. Висока відкритість листів і переходи за посиланнями свідчать про зацікавленість клієнтів, тоді як низькі показники можуть вказувати на необхідність перегляду

підходу до персоналізації контенту. Аналіз цього виду взаємодії дозволяє оптимізувати стратегію електронної пошти для кращого охоплення та адаптації до потреб клієнтів.

Відгуки клієнтів також надають багато інформації про взаємодію клієнта з брендом. Розміщені на сайтах, платформах відгуків чи у соціальних мережах, ці відгуки містять важливі коментарі щодо якості продукту, досвіду користування та задоволення клієнтів. Аналіз тексту відгуків із використанням методів текстової аналітики дозволяє автоматично виявляти позитивні чи негативні тенденції, розпізнавати основні аспекти, що потребують покращення, а також виявляти сильні сторони бренду. Такий аналіз допомагає бренду зосередитися на актуальних питаннях та швидко реагувати на запити й побажання клієнтів, що підвищує рівень задоволеності аудиторії.

Ще одним важливим аспектом аналізу є рівень конверсії в різних рекламних кампаніях та вплив різних каналів на остаточне рішення клієнта. Використання аналітичних інструментів, як-от Google Ads, дозволяє відстежувати ефективність рекламних кампаній, виявляти найбільш вдалі оголошення, аудиторії та канали залучення. Завдяки такому аналізу бренд може оптимізувати маркетингові витрати, фокусуючись на кампаніях, які мають найвищу віддачу, та збільшити ефективність таргетингу.

Поведінка клієнта в мобільному застосунку також є важливим джерелом даних для аналізу. Компанії можуть досліджувати, як користувачі взаємодіють з інтерфейсом застосунку, які функції використовуються найчастіше, де клієнти стикаються з труднощами. Ці дані дозволяють удосконалювати застосунок і створювати максимально зручний для користувача інтерфейс, що сприяє збільшенню часу, проведеного в додатку, та підвищенню лояльності до бренду.

Отже, аналіз взаємодії клієнта з брендом в Інтернет-середовищі охоплює широке коло аспектів: від відвідування сайту та соціальних мереж до аналізу відгуків, ефективності електронної пошти та мобільних застосунків. Комплексний підхід до аналізу цієї взаємодії дозволяє брендам краще зрозуміти потреби своїх клієнтів, своєчасно реагувати на зворотний зв'язок, адаптувати маркетингові стратегії та оптимізувати роботу всіх цифрових каналів для формування позитивного клієнтського досвіду.

Ковальчук О.В.

к.е.н., доцент, доцент кафедри маркетингу

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

ФОРМУВАННЯ СПОЖИВЧОЇ ПОВЕДІНКИ ПІД ВПЛИВОМ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

Об'єктивною реальністю сучасності є високий ступінь залученості різних верств населення до використання соціальних мереж. Незалежно від статі, віку, соціального статусу - практично усі користуються соціальними мережами. Хтось просто читає розміщену там інформацію, хто читає та розміщує також свої повідомлення. Одні переглядають, інші коментують, поширюють пости інших. Значна частина користувачів задумувалися над можливістю заробляння коштів за допомогою соціальних мереж, багато хто вже цим займається. Тобто соціальні мережі стали невід'ємним чинником життя сучасної людини, чинником, який в тій чи іншій мірі впливає на життя, в деяких випадках, особливо для емоційно не стійких людей, або людей з особистими проблемами соціальні мережі стали доповнювати і в деяких критичних випадках навіть замінювати реальне спілкування та реальне життя. Очевидно, що соціальні мережі в більшій чи меншій мірі чинять вплив не лише на соціальну поведінку, але й на споживчу поведінку. Цілком очевидно, цей чинник має бути врахований у маркетингу.

Охарактеризуємо детальніше ключові аспекти цього впливу та його наслідки для маркетингу. В першу чергу акцентуємо увагу на впливі соціальних мереж на соціальну поведінку. По-перше, формування громадської думки. Соціальні мережі стали потужним інструментом для поширення інформації та формування трендів. Впливові блогери та лідери думок можуть помітно вплинути на погляди та поведінку тих чи інших груп людей. По-друге, створення онлайн-спільнот. Люди об'єднуються за спільними інтересами, створюючи онлайн-спільноти, які акцентують вагомості для цих груп питання, фокусуються на них і тим самим

можуть значно впливати на їхню поведінку та спосіб життя. По-третє, зміна соціальних норм. Як свідчить практика та досвід, соціальні мережі можуть як підсилювати існуючі соціальні норми, так і сприяти їх зміні. По-четверте, психологічне здоров'я. Відомі проблеми, обумовлені не контрольованістю чи недостатньою контрольованістю соціальних мереж, які обумовлюють залежність від соціальних мереж, кібербулінг, гіпертрофоване порівняння себе з іншими що може негативно впливати на психічне здоров'я користувачів.

Окремою формою впливу соціальних мереж на соціальну поведінку можна вважати вплив на таку її складову як споживча поведінка. Виходячи з того, що споживча поведінка - це певна послідовність дій, які відбуваються під впливом певних стимулів (зовнішніх або внутрішніх факторів) та призводять до прийняття або відмови від споживчого рішення, вона охоплює усвідомлення власних потреб, мотивів, цінностей, інтересів, процес прийняття споживчого рішення, аналіз альтернатив, задоволення від покупки, повторні покупки, а також багаторазовий повтор цього циклу стосовно різних товарів і в різний час [1], маємо констатувати, що поява та розвиток соціальних мереж стало вагомим чинником модифікації цієї споживчої поведінки.

Відмітимо наступні аспекти та прояви впливу соціальних мереж на споживчу поведінку:

1. Прийняття рішень про покупку. Рекомендації друзів, відгуки в соціальних мережах, інфлюенсер-маркетинг значно впливають на рішення споживачів щодо покупки.

2. Формування брендового сприйняття. Соціальні мережі з одного боку загострюють фокус уваги споживача через думку інших. З іншого боку соціальні мережі дозволяють брендам будувати довготривалі відносини з клієнтами, формуючи позитивний імідж і вибудовуючи лояльність.

3. Створення трендів, яке відбувається завдяки поширенню вірусного контенту, челленджам може швидко стати популярними і вплинути на споживчі тренди.

1. Вартанова О. В. Цалко Т. Р. Споживча поведінка: ревіталізація концепції і стрижневі моделі. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 50. URL:<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2393>

Комаровський В.І.

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня, спеціальність 073 Менеджмент Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НА ЗАСАДАХ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНІ

Управління якістю продукції є однією з ключових складових успішного функціонування підприємств харчової промисловості. Особливо актуальним це питання є для України, яка має значний експортний потенціал у сфері харчової продукції. Використання інноваційних підходів сприяє підвищенню якості, конкурентоспроможності та довіри споживачів до продукції вітчизняних виробників. Впровадження сучасних технологій та інноваційних систем управління якістю стає необхідною умовою для адаптації до міжнародних стандартів.

Якість продукції – це сукупність властивостей, які задовольняють потреби споживачів та відповідають нормативним вимогам [1]. У харчовій промисловості якість безпосередньо впливає на здоров'я населення, тому забезпечення її високого рівня має першочергове значення. Особливістю харчової промисловості України є велика частка експорту продукції, зокрема молочної, м'ясної, кондитерської продукції та зернових виробів. Основними проблемами в цій галузі залишаються застарілі виробничі лінії, низька продуктивність і недостатній рівень впровадження інноваційних технологій.

Інновації в управлінні якістю включають впровадження сучасних стандартів, автоматизацію процесів та використання новітніх інформаційних технологій. Зокрема, в Україні набули поширення такі системи [1-3]:

ISO 9001 (системи управління якістю) – міжнародний стандарт, який визначає вимоги до системи управління якістю на підприємстві. ISO 9001 орієнтований на задоволення потреб клієнтів і забезпечення постійного вдосконалення. Його впровадження дозволяє підприємствам оптимізувати внутрішні процеси, підвищити ефективність роботи і забезпечити відповідність продукції міжнародним стандартам. В Україні цей стандарт широко використовується серед виробників харчової продукції, що прагнуть виходити на зовнішні ринки.

ISO 22000 (системи управління безпечністю харчових продуктів) – цей стандарт спрямований на забезпечення безпеки харчових продуктів на всіх етапах виробництва і ланцюга постачання. Він поєднує принципи системи управління якістю ISO 9001 із вимогами щодо безпеки харчових продуктів, враховуючи методологію HACCP. ISO 22000 дозволяє підприємствам забезпечити контроль ризиків і мінімізувати можливість забруднення продукції.

HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Points, аналіз ризиків і критичні точки контролю) - підхід, який дозволяє ідентифікувати і контролювати потенційні небезпеки, що можуть вплинути на безпечність харчових продуктів. HACCP передбачає створення системи контролю за критичними точками виробництва, де ризик забруднення продукції є найвищим. В Україні HACCP є обов'язковою для багатьох підприємств харчової галузі, що забезпечує відповідність міжнародним вимогам.

TQM (Total Quality Management, всеосяжне управління якістю) – це концепція, спрямована на постійне покращення якості продукції і процесів у межах всієї організації. TQM базується на залученні всіх співробітників до процесу забезпечення якості і акцентує увагу на задоволенні потреб клієнтів. У харчовій промисловості TQM використовується для підвищення ефективності виробництва, мінімізації помилок і зниження витрат.

Бережливе виробництво (Lean Manufacturing) – саме цей підхід передбачає максимальну оптимізацію процесів і усунення втрат, які не створюють додаткової цінності для споживачів. Бережливе виробництво дозволяє підприємствам харчової промисловості зменшити витрати на сировину, енергію і час, підвищуючи при цьому продуктивність, його впровадження також сприяє більш ефективному використанню ресурсів.

Kaizen (Кайзен) - японська філософія постійного вдосконалення, яка акцентує увагу на залученні кожного співробітника до процесу покращення якості та ефективності роботи. Kaizen орієнтована на виконання невеликих, але систематичних змін у роботі, що в результаті призводять до значних позитивних зрушень. У харчовій промисловості цей підхід дозволяє мінімізувати втрати, оптимізувати процеси і забезпечити стабільну якість продукції.

Кожна із цих систем робить свій внесок у вдосконалення управління якістю, сприяючи інтеграції українських підприємств у глобальні ринки і зміцненню їх конкурентоспроможності (табл.1).

Станом на сьогодні в Україні зростає кількість підприємств, які впроваджують інновації для підвищення якості своєї продукції. Водночас багато малих і середніх виробників стикаються з фінансовими труднощами, що обмежує можливості інвестування у модернізацію. Проблеми також виникають через недостатню підтримку держави, складнощі з доступом до інноваційного обладнання та низьку культуру управління якістю на деяких підприємствах.

Для покращення управління якістю підприємств харчової промисловості необхідно зосередитися на кількох ключових напрямках. По-перше, доцільно створити державні програми підтримки підприємств, які прагнуть модернізувати виробництво, зокрема шляхом інвестицій в інновації. По-друге, важливо впроваджувати програми підвищення кваліфікації співробітників для освоєння новітнього обладнання та технологій. Державна підтримка також має включати спрощення доступу до кредитування для малого та середнього бізнесу, який хоче впроваджувати інновації.

Таблиця 1. Характеристика систем управління якістю [1-3]

Система якості	Суть	Переваги	Недоліки
ISO 9001 (системи управління якістю)	Визначає вимоги до системи управління якістю для забезпечення задоволення клієнтів і вдосконалення процесів.	- оптимізація внутрішніх процесів - підвищення конкурентоспроможності - відповідність міжнародним стандартам	- високі витрати на впровадження та сертифікацію - необхідність регулярних аудитів
ISO 22000 (системи управління безпечністю харчових продуктів)	Забезпечує безпечність харчових продуктів, поєднуючи вимоги ISO 9001 із методологією HACCP.	- контроль ризиків забруднення - відповідність міжнародним вимогам - підвищення довіри споживачів	- складність інтеграції в малі підприємства - високі вимоги до документації та персоналу
HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Points, аналіз ризиків і критичні точки контролю)	Система аналізу ризиків і контролю критичних точок для безпеки харчової продукції.	- гарантія безпечності продукції - відповідність міжнародним стандартам - обов'язковість для експорту	- залежність від технічного оснащення - складність впровадження на підприємствах із застарілим обладнанням
TQM (Total Quality Management)	Всеосяжне управління якістю, що охоплює всі процеси організації для постійного вдосконалення.	- покращення якості продукції - залучення персоналу до вдосконалення - підвищення лояльності клієнтів	- труднощі впровадження у великих компаніях - потребує значних змін у корпоративній культурі
Бережливе виробництво (Lean Manufacturing)	Оптимізація процесів через зменшення втрат, що не створюють цінності для клієнта.	- економія ресурсів - підвищення продуктивності - зменшення витрат	- вимагає значного аналізу та реорганізації процесів - залежність від кваліфікації персоналу
Kaizen (Кайзен)	Філософія постійного вдосконалення через залучення всіх співробітників.	- систематичне покращення процесів - залучення персоналу до інновацій - мінімізація втрат	- потребує часу для досягнення результатів - можливий опір змінам з боку співробітників

Крім того, слід посилити співпрацю з науковими установами, залучаючи вітчизняних і зарубіжних фахівців до розробки нових технологій та систем управління якістю. Зазначені заходи не лише сприятимуть покращенню якості продукції, але й забезпечать інтеграцію галузі у міжнародні ринки та стимулюватимуть розвиток економіки України.

1.Вербівська, Л. (2023). Функціональне значення сертифікації, стандартизації та управління якістю продукції в сучасних бізнес-процесах. Економіка та суспільство, (54). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-78>

2.Каличева Н. С. Управління якістю продукції харчової промисловості / Н. С. Каличева, Н. М. Куценко, Ф. А. Годунов // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2023. – № 84. – С. 175-182.

3.Кириченко, О. (2023). Ключові фактори системи управління якістю в забезпеченні міжнародної конкурентоспроможності підприємства . Вчені записки Університету «КРОК», (2(70), 93–99. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-70-93-99>.

Коняєва Д. О.

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності Міжнародні економічні відносини
Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів

ОСНОВНІ РУШІЙНІ СИЛИ СТРАТЕГІЧНОГО МАРКЕТИНГУ У МАЛОМУ БІЗНЕСІ

Анотація. Сучасний малий бізнес складається із багатофункціональних підприємств та стартапів, які змагаються між собою на насиченому та висококонкурентному ринку. Щоб

успішно розвиватися, вони повинні вдосконалювати свої підходи до маркетингу та визначати стратегічні цілі. У дослідженні виокремлено переваги маркетингової стратегії для бізнесу, проаналізовано умови формування ефективної маркетингової стратегії, надано вичерпний перелік маркетингових порад для малого бізнесу.

Ключові слова: дослідження ринку, малий бізнес, маркетинг, переваги, стратегія.

Основні наукові результати. Спершу, давайте визначимо поняття маркетингу як одного з основних компонентів малого бізнесу і постійного каталізатора будь-якого бізнес-проекту. Ефективність його роботи проявляється через взаємопов'язане використання стратегії. Якщо ваша стратегія високоякісна, малий бізнес може перетворитися на середній або великий у найкоротший термін. Крім того, маркетинг виступає як зв'язок між споживачем і продуктом на ринку. Загальною помилкою багатьох підприємців є відсутність чіткого, логічно структурованого та довгострокового плану. Без планування стратегічний підхід не призводить до жодних результатів. Один з найуспішніших підходів у стратегічному маркетингу полягає у вигідній співпраці з іншими бізнес-проектами. Співпраця з дрібними компаніями, які надають допоміжні товари або послуги, може розширити можливості та збільшити прибуток.

В наш час, коли конкуренція стала особливо жорсткою, практично в усіх галузях економіки, маркетингова стратегія фактично виступає як важливий каталізатор для розвитку підприємства. Ця стратегія визначає методи, якими компанія планує досягти своїх цілей, приваблюючи та утримуючи клієнтів, збільшуючи обсяги продажів та зростаючи свій прибуток.

Бізнес, який не має маркетингової стратегії, характеризується відсутністю структури і випадковим використанням різних маркетингових інструментів, що супроводжується постійними сумнівами у їх ефективності. У такого бізнесу виникають труднощі у привертанні клієнтів та створенні стабільного потоку продажів. Відсутність маркетингової стратегії може призвести до пропуску можливостей для зростання та розвитку. Недоцільне взаємодія з аудиторією може призвести до низького рівня усвідомленості про бренд та спотвореного іміджу серед цільової аудиторії. Брак чіткої стратегії може вплинути на планування та розподіл ресурсів, що в свою чергу може призвести до несатисфакційних результатів або навіть до банкрутства бізнесу.

Зворотно, наявність маркетингової стратегії призводить до кількох ключових переваг для бізнесу:

- ❖ Це дозволяє чітко визначити цільову аудиторію та її головні потреби.
- ❖ Забезпечує формування унікального бренду на ринку.
- ❖ Підтримує раціональне ціноутворення.
- ❖ Допомогає вибирати ефективні методи продуктового просування на ринку.
- ❖ Забезпечує ефективну комунікацію зі споживачами.
- ❖ Раціонально розподіляє ресурси для досягнення цілей.
- ❖ Сприяє збільшенню лояльності клієнтів.
- ❖ Дозволяє проводити аналіз результатів.

Ці переваги допомагають бізнесу стати більш конкурентоздатним та успішним на ринку. Для розробки ефективної маркетингової стратегії потрібно враховувати два ключових аспекти:

1) Розуміння зовнішнього середовища, включаючи ретельний аналіз ринку, його розміру, основних сегментів, трендів, інновацій, конкурентної ситуації, потреб та вподобань цільової аудиторії.

2) Оцінка внутрішніх можливостей, що включає аналіз наявних фінансових, людських та технічних ресурсів, а також унікальних переваг і характеристик, які пропонуються споживачам.

Ці аспекти є важливими для розробки маркетингової стратегії, що допоможе підвищити конкурентоспроможність та успішність підприємства на ринку.

Порівнюючи знання про зовнішнє середовище з аналізом власних ресурсів, досвідченому маркетологу вдається розробити маркетингову стратегію, яка відповідає умовам ринку та можливостям підприємства. Необхідно також пам'ятати, що ця стратегія повинна бути гнучкою та готовою адаптуватися до змін як у зовнішньому, так і внутрішньому середовищі. Проте, досвідчений маркетолог розуміє, що розробка маркетингової стратегії — це лише початок комплексного маркетингового процесу компанії. Без успішної реалізації подальших етапів маркетингу, сама стратегія не принесе реальних результатів та користі.

Головною проблемою малого та середнього бізнесу є недостатнє розуміння принципів маркетингу. Маркетингові закони мають свою певну логіку та загальну дієвість. На жаль, представники цих бізнесів переконані, що маркетинг є інструментом, доступним лише великим компаніям. Вони акцентують увагу на продуктовому підході, наприклад, вкладаючи кошти в обладнання, тимчасом як недооцінюють важливість інвестицій в розвиток бренду.

Інша надто завищена категорія - це клієнти, які до компанії приходять через особисті рекомендації. Саме їхня прив'язаність свідчить про недостатню ефективність маркетингу. Клієнти повинні реагувати на бренд або компанію, а не на власника. Персоналізований підхід може працювати короткостроково, але не є довгостроковим рішенням [1].

Пропонуємо поради щодо маркетингу для малого бізнесу:

1. Перший крок, який слід зробити власникам малого і середнього бізнесу, - це провести дослідження ринку (дослідження робочого столу та якісне дослідження), аналізувати запити і надавати детальний опис цільової аудиторії, а потім сформулювати цінну пропозицію. На основі цих даних можна розробити стратегію комунікації з ринком у наступному співвідношенні: 60% бюджету на сприяння іміджу та 40% на продуктивний просування.

Поза проведенням дослідження ринку, рівнозначно важливим етапом є глибокий аналіз цільової аудиторії. Виявляється, що користувачі послуг або продуктів компанії є специфічними, мають особливі потреби і відмінності, хоча потенційних клієнтів гораздо більше. Проте для їх залучення необхідно знати досвід ринку. Відбуваючись на попередніх знаннях про цільову аудиторію, може призвести до невірної маркетингової рішення.

Існуюча цільова аудиторія може надавати необ'єктивну інформацію, приховуючи справжні побажання з ввічливості. У цьому випадку важливо залучити незалежного дослідника, який може здобути більше достовірної інформації, ніж сама компанія.

2. Свідомість та прийняття категорійної лояльності також важливі. Деякі клієнти можуть залишатися з компанією на довгий термін, наприклад, якщо розглядати приклад стоматолога, якого клієнт обирає на тривалий період. В цьому випадку немає жодної магії, а лише діє категоріальна характеристика ринку.

3. Закон "приведення до середнього" вказує на те, що в кожній категорії клієнти зазвичай обирають середню кількість товарів і типові варіанти. Тому важливо фокусуватися на створенні та рекламі основних продуктів.

4. Закон "дірявого відра" сприяє існуванню менших компаній завдяки клієнтському потоку, який створюється більшими конкурентами, що знаходяться в найближчій доступності. З часом всі бренди втрачають частину своєї аудиторії, тому важливо не панікувати, а замість цього готувати стандартні товари, які відповідають ринковим стандартам, та, можливо, додавати 1-2 спеціальних продукти для нішевої аудиторії.

5. Переоцінка ролі Instagram та TikTok як інструментів маркетингу. Зазвичай вони ефективні для нестандартних продажів та задоволення попиту, який не задовольняється іншими пропозиціями. Проте такий попит швидко насичується і зазвичай відповідає вже відомій цільовій аудиторії.

Аналіз потреб і бажань клієнтів відіграє важливу роль у стратегічному маркетингу для малого бізнесу. Розуміння аудиторії допомагає розробити продукти та послуги, які задовольняють реальні потреби споживачів [2].

Нижче наводимо перелік типових стратегічних маркетингових помилок:

❖ Відсутність чіткої стратегії.

- ❖ Невідомість цільової аудиторії.
- ❖ Неспіввіднесеність повідомлень бренду.
- ❖ Недостатній рівень видимості компанії.
- ❖ Спроба залучити увагу всіх жителів планети.
- ❖ Недостатнє використання аналітики та відсутність критичного мислення.
- ❖ Обмежений бюджет та страх інвестувати в рекламу бізнесу.
- ❖ Недостатній фокус на ключових маркетингових каналах.
- ❖ Нетерпимість.
- ❖ Ігнорування конкурентів.
- ❖ Зосередженість на одній стратегії просування.

Висновки. На підставі вищенаведеного резюмуємо, що стратегічний маркетинг у малому бізнесі - це комплекс дій та методів, спрямованих на визначення і досягнення довгострокових метою підприємства через ефективне використання ресурсів на ринку. Він включає в себе аналіз ринкових умов, конкурентного середовища та макроекономічних факторів, що впливають на бізнес. Аналіз та впровадження стратегічного маркетингу може сприяти підвищенню ефективності малого бізнесу, його росту та успіху на конкурентному ринку. Для цього підприємцям важливо володіти знаннями і навичками в галузі маркетингу та вміти адаптувати свою стратегію до змін в економічному середовищі.

1. Маркетингова стратегія як головна рушійна сила розвитку бізнесу, Gazeta.ua, 11 серпня 2023 р. [URL]: <https://gazeta.ua/>. (дата звернення 04.11.2023 р.)

2 Роман Гавриш та Віталій Георгієв малий та середній бізнес в розрізі маркетингу. CASES.media, 28 жовтня 2021 р. [URL] : <https://cases.media/article/5-porad-dlya-marketingu-malogo-biznesu> (дата звернення 04.11.2023 р.)

Корінь М.В.

д.е.н., професор, професор кафедри економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом

Каличева Н.Є.

д.е.н., професор, професор кафедри економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом

Український державний університет залізничного транспорту, м. Харків, Україна

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА КЛЮЧОВІ НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Наростання на глобальному рівні загроз економічного, екологічного та соціального характеру сприяло формуванню і розвитку якісно нового напрямку підприємництва діяльності – соціальне підприємництво. Сьогодні соціальне підприємництво – це нова модель бізнесу, побудована на поєднанні комерційних цілей з вирішенням ключових проблем суспільства в соціальній чи екологічній сфері. Основна ідея соціального підприємництва зводиться до провадження прибуткової діяльності, а й реалізації при цьому певної еколого-соціальної цілі. По всьому світі соціальні підприємства підтримують біженців, безхатченків, людей з обмеженими можливостями, безробітних, ветеранів та реалізують екологічні, оздоровчі та освітні ініціативи, підтримуючи глобальні цілі сталого зростання [1].

В багатьох країнах соціальне підприємництво сьогодні прийнято розглядати в якості інноваційної моделі бізнес діяльності, оскільки діяльність більшості соціальних підприємств пов'язана з створенням новацій і втіленням в життя інноваційних ідей. Серед ключових тенденцій, що характеризують сучасний період становлення і розвитку соціального підприємництва, варто виділити наступні.

По-перше, має місце зростання цінність соціальної складової в діяльності компанії, включення соціальної відповідальності в бізнес моделі діяльності компанії. В наш час саме

соціальним підприємствам вдається поєднувати комерційну ефективність з соціальною відповідальністю та турботою про довкілля.

По-друге, цифрові рішення та інноваційні технології складають основу продукту чи послуги соціальних підприємств, які мають соціальну чи екологічну ефективність для територій.

По-третє, з розвитком соціального підприємництва тісно пов'язана і поява нових форм і механізмів залучення інвестицій. Зокрема, наразі діє значна кількість платформ (краудфандингових платформ), за допомогою яких соціальні підприємці мають можливість залучити інвестиції для власних соціальних проєктів. Найпоширенішими джерелами фінансування соціальних проєктів є і соціальні облигації, імпакт-інвестиції та гранти.

По-четверте, зростає і роль держави у підтримці розвитку соціального підприємництва. Уряди багатьох країн створюють законодавчу базу, яка полегшує діяльність соціальних підприємств, впроваджуючи для них спеціальні правові статуси, розробляючи та фінансуючи соціальні програми, надаючи субсидії та податкові пільги, тим самим мотивуючи підприємців активно залучатися до соціальних проєктів.

По-п'яте, в діяльність соціальних підприємств активно інтегруються принципи циркулярної економіки, що відповідно забезпечує відповідність бізнес моделей їх функціонування цілями сталого зростання [2].

В Україні соціальне підприємництво є відносно новою, однак швидко зростаюча сфера, в якій поєднується бізнес і соціальна відповідальність. Особливо активно соціальне підприємництво в Україні почало розвивати протягом останніх 5-7 років і найбільш прогресує в таких напрямках вирішення проблем суспільства, як безробіття, бідність, охорона довкілля, інклюзія та розвиток місцевих громад.

Варто зазначити, що серед всіх можливих варіантів реалізації соціального підприємництва, найбільш активно соціальні підприємства працюють в таких напрямках [2]:

- підтримка військових, ветеранів, людей, які постраждали внаслідок воєнних дій, а також осіб з обмеженими фізичними можливостями. Зокрема, таких категоріям громадян соціальні підприємства реалізують послуги з працевлаштування та перенавчання, психоемоційного відновлення від зазнаних психологічних травм. Окрім цього величезну турботу соціальні підприємства проявляють до людей з обмеженими фізичними можливостями, не тільки працевлаштовуючи їх, а й забезпечуючи без бар'єрний доступ до різного роду благ та надаючи доступ до якісних медичних послуг;

- турбота та захист довкілля: більшість соціальних підприємств є ініціаторами з впровадження принципів циркулярної економіки і працюють в сфері переробки відходів, вторинного використання ресурсів та очищення довкілля від наслідків людської діяльності;

- підвищення рівня освіченості та рівня культури населення. Значна частина соціальних проєктів, ініційованих та підтримуваних соціальними підприємствами, сьогодні спрямовані на підвищення рівня цифрової грамотності молодшого покоління, ознайомлення його з сучасними технологічними розробками та новаціями, навчання культурним цінностям і виховання.

Попри те, що сьогодні соціальне підприємництво в Україні активно розвивається в цілому в країні й досі не сформовано інституційного базису для ефективного функціонування соціальних підприємств. Зокрема, наразі так і не сформовано нормативно-правових основ ведення діяльності соціальними підприємствами, а саме не прийнято Закон України «Про соціальні підприємства», що зумовлює певну правову невизначеність суб'єктів даного виду діяльності [3]. Гальмує розвиток соціального підприємництва і складна воєнно-політична та економічна ситуація в країні. На жаль, через воєнні дії та високий ризик втрати активів соціальним підприємцям вкрай важко залучити інвестиції для втілення власних ідей і проєктів. Попри підвищену увагу світової спільноти до проблем українського суспільства, яке щоденно страждає від наслідків війни, все ж обсяги інвестицій в соціальні проєкти є вкрай мізерними. Не спроможна фінансово підтримувати соціальних підприємців і держава, попри існування

ряду ініціатив з підтримки соціального підприємництва в країні, більша частина видатків державного бюджету спрямовується все ж дати на забезпечення фронту. Серед інших причин, які стримують розвиток соціального підприємництва в Україні, варто виділити і відсутність культури соціального підприємництва та недостатній рівень компетентності соціальних підприємців, корупція та бюрократів, низький рівень попиту на соціальні послуги та обмеженість соціальної інфраструктури.

Попри це, сьогодні соціальне підприємництво є перспективним сектором економіки, ініціативи якого сприяють соціально-економічному розвитку територій, покращенню стану довкілля та зміцненню економічної стійкості країни в глобальному середовищі.

1. Що таке соціальний бізнес і чому він потрібен Україні: розглядаємо основи соціального підприємництва. Віледж: веб-сайт. URL: <https://www.village.com.ua/village/business/sotsialne-pidpryemnytstvo/349889-social-business>.

2. Коваль О. Міжнародний досвід соціального підприємництва і перспективи його застосування в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень: веб-сайт. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/zarubizhnyy-dosvid-sotsialnoho-pidpryemnytstva-i-perspektyvy-yoho>.

3. Назарук В. Як створити соціальне підприємство під час війни. Українська правда: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/05/9/713485/>.

Коцупал О. В.

аспірант кафедри обліку та оподаткування

Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОГНОЗНОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Формування прогнозованої фінансової інформації є важливим інструментом для успішного управління підприємством. Воно дозволяє оцінити майбутні фінансові результати та визначити можливі ризики і можливості, що сприяє прийняттю обґрунтованих стратегічних рішень. Актуальність прогнозування полягає в тому, що в умовах геополітичних шоків, мінливої економічної ситуації та зростаючої конкуренції, підприємства мають бути гнучкими і готовими до швидких змін [1].

Основними завданнями фінансового прогнозування на підприємстві є:

- аналіз тенденцій та альтернатив розвитку підприємства;
- визначення очікуваного розміру фінансових ресурсів;
- аналіз джерел формування фінансових ресурсів;
- оцінка прогнозованого фінансового стану та фінансових результатів підприємства;
- надання висновків щодо перспектив розвитку підприємства та рекомендацій відносно вибору тактики дій фінансового менеджменту.

Основною формою вираження прогнозованої фінансової інформації є прогнозна фінансова звітність. Вона є відображенням фінансового плану підприємства, що узагальнює результати прогнозування та планування за всіма видами діяльності, сегментах, бізнес-одинацях тощо [2].

Окрім внутрішніх користувачів, прогнозна фінансова звітність використовується зовнішніми користувачами для прийняття інвестиційних та позикових рішень. Формування прогнозованої фінансової звітності формує базу для аналізу, за результатами якого визначається інвестиційна привабливість або кредитоспроможність підприємства. Отже, основною метою формування і оприлюднення прогнозованої фінансової звітності є надання користувачам надійних та реалістичних очікувань про майбутній фінансовий стан, прибутки, грошові потоки та зміни капіталу, що впливає на можливість підприємства залучати додаткові фінансові ресурси [2].

Формування прогнозованої фінансової звітності зазвичай відбувається шляхом фінансового моделювання. Моделювання об'єднує облікові, фінансові, операційні, галузеві та макроекономічні метрики для створення абстрактного відображення фінансових потоків та ресурсів бізнесу з прогнозом на майбутнє у вигляді електронних таблиць. Зазвичай під

поняттям «моделювання» розуміється процес побудови автоматизованого математичного розрахунку прогнозних ключових фінансових показників діяльності підприємства в залежності від різних змінних факторів внутрішнього та зовнішнього економічного середовища. Моделювання є інструментом, що дозволяє побудувати прогноз фінансового стану компанії під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів, моделювати сценарії виникнення можливих критичних ситуацій при веденні бізнесу, дає можливість адаптувати розрахунки відповідно до зовнішніх умов діяльності компанії [3].

Прогнозні звіти про фінансові результати та грошові потоки є робочим планом для всього підприємства, тоді як прогнозний баланс показує загальний вплив управлінських рішень на фінансовий стан компанії. Всі елементи фінансового прогнозування взаємопов'язані, оскільки базуються на єдиній системі вихідних даних [4].

Прогнозування фінансової звітності зазвичай відбувається у чіткій послідовності. Спершу прогнозується звіт про фінансові результати, зокрема особлива увага приділяється виручці. Виручка є ключовим фактором для багатьох статей звіту про фінансові результати, балансу та звіту про рух грошових коштів. Після цього проводиться прогнозування балансу: рухаючись знизу вгору, спочатку прогнозується власний капітал, використовуючи прогнозний чистий прибуток зі звіту про фінансові результати. Далі використовується зростання продажів зі звіту про фінансові результати як фактор, що впливає на більшість статей пасивів та активів. І, зрештою, формується прогнозний звіт про рух грошових коштів, починаючи з прогнозування грошових коштів від операційної діяльності.

Грошові потоки від операційної діяльності, як і в звичайному процесі складання звіту про рух грошових коштів, можна формувати двома способами: прямим та непрямим. В останню чергу прогнозується рух грошових коштів від інвестиційної та фінансової діяльності, використовуючи припущення, розроблені з врахуванням стратегій та ініціатив компанії. Прийнято виділяти три підходи до прогнозування фінансової звітності:

- формальний підхід – прогнозування всіх статей звітності через зміну ключового показника (зазвичай виручки);

- деталізований підхід – прогнозування кожної статті звітності, враховуючи особливості її динаміки та зв'язки з іншими статтями;

- змішаний підхід – прогнозування статей базуючись на зміні ключового показника, з подальшим коригуванням отриманих результатів, враховуючи особливості динаміки окремих статей та їх зв'язки з іншими статтями [5].

Під час прогнозування фінансової звітності у спрощеному вигляді, тобто використовуючи формальний та змішаний підходи, зазвичай виникає необхідність використати певні статті як балансуючі, щоб всі форми звітності були у відповідності. У разі, якщо у прогнозному звіті про фінансовий стан сума активів перевищує пасиви, то це формує додаткову потребу у фінансуванні за рахунок збільшення власного капіталу або залучення зобов'язань. Якщо спостерігається протилежна ситуація, то зазвичай коригують статтю «грошові кошти та їх еквіваленти» [4].

Використання балансуючих статей – це дуже простий спосіб, але він пов'язаний з певними ризиками. Ризики полягають у тому, що деякі цифри у фінансовій звітності можуть бути помилковими, проте балансуючі статті будуть приховувати це і показувати, що все правильно, оскільки форми звітності перебувають у балансі. Деталізований підхід потребує більше витрат часу, проте дозволяє використати всі переваги принципу подвійного запису та досягти консистентності у фінансовій звітності. Якщо баланс не сходиться, то фінансовий аналітик буде знати, що в моделі є помилки. Якщо баланс сходиться, модель може мати помилки, але ймовірність того, що помилки взаємно компенсують одна одну, нижча, ніж у випадку з підходом, який використовує балансуючі статті.

Для оцінки ризиків від війни доцільно провести сценарний аналіз відповідно до специфічних викликів. На основі аналізу публікацій останніх аналітичних матеріалів при прогнозуванні, можна виділити три альтернативних сценарії, які найчастіше зустрічаються:

ескаляція конфлікту, втрата територій і припинення воєнних дій. Базовим сценарієм доцільно брати інерційне продовження поточних тенденцій. Оцінка впливу альтернативних сценаріїв на фінансову звітність здійснюється шляхом порівняння ключових фінансових показників та коефіцієнтів, що відображують ризик.

Високий рівень невизначеності та стрімкі темпи економічної нестабільності ставлять перед підприємства вимоги до удосконалення традиційних підходів до планування і прогнозування. Саме тому ризик-орієнтоване фінансове прогнозування набуває більшого значення завдяки спрямуванню фокусу на короткострокове управління бюджетами та грошовими потоками. При цьому прогнозні дані дозволяють оцінювати потенційні ризики та можливі фінансові втрати, а, отже, для підприємств стає можливим оперативно реагувати на зміни та оптимізувати свої ресурси для забезпечення стійкості в умовах кризи.

1. Коцупал О. Фінансове прогнозування в умовах глобальної невизначеності. *Scientia fructuosa*. 2023. № 1. С. 17–25. doi.org/10.31617/1.2023(147)02

2. Корягін М. В., Куцик П. О. Проблеми та перспективи розвитку бухгалтерської звітності : монографія. Київ: Інтерсервіс, 2016. 276 с.

3. Драченко А.І., Юрчишена Л. В. Концептуальний підхід до моделювання впливу фінансових показників на прибуток підприємства. *Економіка і суспільство*. 2022. Вип. 44. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1816/1752>

4. Селезень О. М. Удосконалення підходів до оптимізації і прогнозування статей балансу. *Економіка і суспільство*. 2016, Вип. 2. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/2_ukr/108.pdf

5. Корнева Н. О. Прогнозування фінансової звітності в умовах фінансово-економічної кризи. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2014. Вип. 1. URL: <http://global-national.in.ua/archive/1-2014/26.pdf>

Кривов'язюк І. В.

к.е.н., професор, професор кафедри підприємництва, торгівлі та логістики
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЛОГІСТИЧНИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення російських агресорів на територію України в лютому 2022 р. завдало непоправної шкоди інфраструктурі, економіці та порушило систему взаємозв'язків між суб'єктами господарювання як всередині країни, так і у контексті міжнародного ринкового середовища. За останніми підрахунками, прямі збитки, завдані усім сферам економіки в результаті військового вторгнення, перевищують 157 млрд дол США [1], а непрямі становлять 1164 млрд дол США (непрямі втрати через порушення логістики лише у сфері АПК становили понад 24 млрд дол США, у сфері транспортних перевезень близько 39 млрд дол США, у промисловості, будівництві та послугах – 409,9 млрд дол США [2]). Це викликало необхідність оперативної перебудови логістичних ланцюгів постачання, зміни векторів прийняття логістичних рішень в напрямку пошуку шляхів підвищення їх ефективності в умовах військового стану.

Війна досить точно окреслила основні недоліки наявної в раїні ситуації й, зокрема те, що має місце складування та зберігання продукції лише в чітко визначених регіонах країни, а також використання значної кількості маршрутів поблизу територій ведення бойових дій та об'єктів, що мають стратегічне значення для економіки та ВПК [3]. Оперативна перебудова логістичної системи країни в умовах військового стану потребувала переорієнтації матеріальних і супутніх потоків через численні загрози та руйнування існуючих логістичних зв'язків. За наявної ситуації пріоритети управління логістикою переорієнтувались з комерційної діяльності на забезпечення потреб оборони та задоволення першочергових потреб у продовольстві та товарах широкого вжитку, ключову увагу було зосереджено на питаннях забезпечення безпеки переміщення пасажирів і вантажів [4]. Проте, якщо перевезення пасажирів і вантажів залізничним транспортом підлягають відновленню, але досить складно

та дорого змінюють напрямки свого руху, то автотранспортні перевезення є значно мобільніші. Авіатранспортні перевезення в Україні практично паралізовані, а перевезення морським транспортом здійснюються виключно в районі Одеського регіону. Водночас, необхідність швидкої перебудови ланцюгів поставок призвела до зростання витрат [5]. Разом з тим, враховуючи зростаючу складність і попит на інформацію в реальному часі, компанії прискорили впровадження таких логістичних технологій як GPS, програмне забезпечення для управління ланцюгами поставок і передові засоби зв'язку. Ця дозволило логістичним компаніям уважно стежити за своїми операціями, швидко адаптуватися на основі нової інформації та підтримувати зв'язок із постачальниками, клієнтами та партнерами з логістики в складних умовах. Цифрові платформи відіграли вирішальне значення для координації логістичних операцій [4].

З іншої сторони, швидкість реагування на виклики зовнішнього середовища характеризує надійність логістичної системи, як часового показника якості її роботи, що демонструє безвідмовність її функціонування за заданих умов, збереження кількісних і якісних характеристик логістичної системи [6, с. 20]. В той же час, надійність повинна забезпечуватись усіма логістичними підсистемами та функціями (постачання, виробництва, складування, транспортування, збуту), що досить складно в умовах постійних повітряних тривог і перепон на кордонах з ЄС. Надійність логістичної системи тісно переплітається з якістю та ефективністю її функціонування, що значною мірою залежить від рівня логістичних витрат, які зростають в умовах військового стану. Однак те, як вони розподілятимуться на вартість продукції, визначатиме концепція господарювання, яку логістична компанія обрала в якості пріоритету розвитку [7].

Для українського бізнесу, через формування умов, які виникли як результат військових дій на території України, є лише два шляхи вирішення існуючих проблем у логістиці – оптимізація логістичних процесів шляхом адаптації до існуючих умов і викликів, або ж її припинення через неможливість їх подолання [8].

Для оптимізації логістичних процесів і підвищення ефективності логістичних рішень в умовах військового стану важливим є:

- покращити організаційну складову завдяки більш детальному дослідженню ринкових тенденцій, кон'юнктури та прогнозування змін у попиті, зміни маршрутів доставки, пошуку нових постачальників, технологій зберігання продукції, посилення контролю за запасами та забезпечення їх раціоналізації, удосконалення співпраці з логістичними гравцями на ринку [9];

- продовжувати активно запроваджувати у логістичну діяльність цифрові технології, з метою складання більш обґрунтованих з економічної точки зору прогнозів, активно використовувати переваги економіко-математичного моделювання та прогнозування, оперативно впроваджувати в діяльність ефективні логістичні рішення та оптимізаційні моделі ВПК [10, с. 110];

- запровадження перспективних механізмів удосконалення митної логістики, зокрема формування спільних пунктів пропуску та спільної бази даних із країнами ЄС, що забезпечить пришвидшення процедур митного оформлення, унеможливить підробку документів, скоротить транспортні витрати та витрати часу на оформлення товарів, подальше підтримування діджиталізації митних процесів і процедур, зокрема е-черги, що сприятиме поліпшенню адміністрування, прозорості, скоротить кількість «сірих» суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності тощо [11].

Таким чином, війна в Україні призвела до руйнування логістичних ланцюгів постачання як зсередини країни, так і з зовнішніми партнерами. Проте, підвищення ефективності логістичних рішень шляхом переформатування логістичних потоків, реорганізації систем зберігання продукції забезпечило виживання логістичних компаній та економіки країни в цілому.

1. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. Квітень 2024 року. Київ : Київська школа економіки. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf.
2. Андрієнко Д., Горюнов Д., Задорожня Л. та ін. Звіт про непрямі фінансові втрати економіки внаслідок військової агресії росії проти України станом на 1 липня 2024 року. Вересень 2024 року. Київ : Київська школа економіки. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/10/30.09.24_Losses_Report-ua.pdf.
3. Кулакова С., Калембет А., Подкопова Д. Особливості формування логістичних витрат підприємств в умовах воєнного стану. *Фінансово-кредитні системи: перспективи розвитку*. 2023. № 1(8). С. 22-29.
4. Смолінська Н. В., Фалик О. П., Захарчук В. С. Воєнний стан і його виклики для сучасних підприємств: проблеми управління логістикою. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 4(32). С. 827-836.
5. Гринів Н. Т., Равліковська А. А. Перебудова логістики в умовах воєнного стану в Україні. *Академічні Візії*. 2022. Випуск 13. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7411975>.
6. Кривов'язюк І. В., Кулик Ю. М. Управління надійністю логістичної системи підприємства : монографія. Львів : Манускрипт, 2012. 192 с.
7. Левчук Т.М., Кривов'язюк І.В. Проблеми забезпечення ефективності діяльності підприємства та їх вирішення в сучасних концепціях господарювання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 23. Ч. 2. С. 50–53.
8. Кузяк В. Управління логістичними процесами в Україні: проблеми та шляхи розв'язання в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск 55. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-13>.
9. Кирилюк І., Сокур А. Організація логістичних процесів підприємства в умовах війни: проблеми та рішення. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск 61. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-54>.
10. Дмитрів Д., Твердохліб А. Підвищення ефективності логістичної діяльності засобами цифрових технологій. *Цифрова економіка як фактор інновацій та сталого розвитку суспільства*: матер. III міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів (м. Тернопіль, 6-7 грудня 2022 р.). Тернопіль: ТНТУ, 2022. С. 109-111.
11. Кривов'язюк І. В. Митна логістика в умовах воєнного стану в Україні. *Modernization of today's science: experience and trends: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IV International Scientific and Theoretical Conference*, September 22, 2023. Singapore, Republic of Singapore: European Scientific Platform, PP.28-30. <https://doi.org/10.36074/scientia-22.09.2023>.

Кришталь Р.Б.

аспірант

ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ, Україна

БІЗНЕС-ДІАГНОСТИКА, ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних політичних та економічних умовах підприємства стикаються з численними викликами та ризиками. Безпека країни, економіки чи окремого суб'єкту господарювання є особливо значущим під час повномасштабної війни. Фінансова безпека, як невід'ємна складова загальної безпекової системи, потребує постійного посилення для того, щоб підприємство могло протистояти зовнішнім викликам та загроза. Зокрема, на фоні глобальних фінансових криз, коливань валютних курсів, змін у податковій політиці та інших економічних факторів, підприємствам необхідно зберігати стабільність і конкурентоспроможність. Бізнес-діагностика є важливим інструментом оцінки фінансового стану підприємства та виявлення можливих загроз. Завдяки цьому інструменту можна не лише вчасно виявити ризики, а й розробити дієві стратегії для їх усунення чи мінімізації їх впливу, що, у свою чергу, посилює фінансову безпеку підприємства. Дослідження сучасних методів і прийомів бізнес-діагностики є надзвичайно актуальним.

Бізнес-діагностика є комплексним процесом аналізу фінансового, економічного та організаційного стану підприємства. Її мета полягає у визначення сильних і слабких сторін діяльності суб'єкта господарювання, а також виявлення можливих загроз, що можуть вплинути на фінансову стабільність. За допомогою її інструментарію можна виявити не лише існуючі проблеми, а й передбачити майбутні ризики, що дає змогу своєчасно реагувати та планувати необхідні заходи. Бізнес-діагностика є помічником в оцінці загального фінансового стану підприємства, його резильєнтності, здатності до адаптації в умовах мінливого зовнішнього середовища.

До базового інструментарію бізнес-діагностики входять: фінансовий аналіз, аналіз ризиків, SWOT-аналіз та оцінка грошових потоків. Кожен з цих методів має свою специфіку і є важливим інструментом для досягнення цілей діагностики.

1. Фінансовий аналіз полягає в детальному вивченні фінансової звітності підприємства, зокрема балансу і звіту про прибутки та збитки. Це дає змогу оцінити фінансову стійкість, ліквідність, рентабельність та інші важливі показники, що безпосередньо впливають на фінансову безпеку підприємства. Дослідники наголошують, що для прийняття правильних управлінських рішень вкрай важливою є правильна інтерпретація показників фінансової звітності [1, с. 77-78].

2. Аналіз ризиків дозволяє ідентифікувати основні загрози, з якими може зіткнутися підприємство, зокрема валютні, кредитні або операційні ризики. Цей метод допомагає виявити найбільш вразливі місця в діяльності організації та є основою для подальшої розробки стратегій мінімізації їх впливу.

3. SWOT-аналіз застосовується для оцінки внутрішніх сильних і слабких сторін підприємства, а також можливостей і загроз зовнішнього середовища. На його основі можна сформулювати стратегію розвитку підприємства, орієнтуючи його на зміцнення фінансової безпеки. Проте, для уникнення хибних висновків та помилок при прийнятті рішень на основі SWOT-аналізу важливою є достовірність вхідних даних аналізу [2, с. 285].

4. Аналіз грошових потоків здійснюється шляхом дослідження руху фінансових ресурсів підприємства. Завдяки цьому можна виявити проблеми з ліквідністю або управлінням фінансами, вчасно виявити ризики, що можуть призвести до фінансових труднощів.

Бізнес-діагностика є невід'ємною складовою забезпечення фінансової безпеки підприємства. Вона дає змогу оцінити поточний фінансовий стан підприємства, виявити його слабкі місця та вчасно побудувати план коригувальних заходів. Наприклад, своєчасне виявлення проблем з ліквідністю або надмірною заборгованістю може запобігти фінансовим кризам. Крім того, бізнес-діагностика дозволяє підприємствам не лише реагувати на наявні проблеми, а й прогнозувати можливі ризики в майбутньому, що є важливим для підтримання стабільності.

Особливо значущою є роль бізнес-діагностики у періоди економічної нестабільності. З її допомогою підприємства адаптуються до змін у зовнішньому середовищі, забезпечуючи ефективне управління фінансовими потоками в умовах ризиків і невизначеності.

Отже, бізнес-діагностика є одним з ключових інструментів для забезпечення фінансової безпеки підприємства. Вона дозволяє своєчасно виявляти фінансові проблеми, оцінювати ризики та розробляти стратегії для їх усунення. Використання методів бізнес-діагностики, таких як фінансовий аналіз, аналіз ризиків та SWOT-аналіз, дає змогу підприємствам приймати обґрунтовані рішення для збереження та покращення своєї фінансової стабільності.

1. Модернізація аналізу фінансової звітності суб'єктів господарювання в умовах інноваційного розвитку економіки України [Електронний ресурс] : монографія / Л. М. Кіндрацька, І. М. Парасій-Вергуненко, С. В. Калабухова, О. Е. Кузмінська та ін.; за заг. та наук. ред. д. е. н., проф. Л. М. Кіндрацької. — Київ: КНЕУ, 2017. — 481 С.

2. Гуменюк О. Г. Використання SWOT-аналізу як основного інструменту стратегічного управління. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Випуск 17. С. 281-285.

Крук О. М.

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та підприємництва
Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ, Україна

Борисова С. Є.

д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів, банківської справи та підприємництва
Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ, Україна

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО СТВОРЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ БРЕНДУ

У сучасних умовах високої конкуренції та швидких змін ринкового середовища створення сильного корпоративного бренду набуває критичної важливості для забезпечення стійких конкурентних переваг та успішного розвитку компаній. Бренд виступає не лише засобом диференціації, але й потужним інструментом формування емоційного зв'язку зі споживачами, що впливає на їхню лояльність і готовність обирати продукцію чи послуги певної компанії. У зв'язку з цим, набуває актуальності поетапне створення бренду з урахуванням змін у споживчих уподобаннях, посиленням ролі цифрових комунікацій, а також зростаючої важливості унікальної ціннісної пропозиції для досягнення успіху на перенасичених ринках.

На основі критичного аналізу та синтезу існуючих підходів, а також власних спостережень, пропонується оновлений алгоритм етапів створення бренду, який систематизує та розширює попередні напрацювання, пропонуючи комплексний підхід до брендингу в сучасних умовах, а також демонструє послідовність ключових кроків у процесі формування сильного корпоративного бренду [1-5]:

Етап 1. Дослідження ринку характеризується глибоким аналізом потреб та вимог потенційних клієнтів, включаючи ідентифікацію їхніх ключових уподобань. Первинним завданням є проведення комплексного аналізу ринкового середовища, що охоплює вивчення актуальних тенденцій, визначення провідних гравців та конкурентів, а також оцінку їхніх сильних та слабких сторін. Наступним кроком у процесі дослідження є визначення цільової сегментації бренду, який передбачає збір та аналіз інформації про потенційних споживачів, включаючи їхні потреби, бажання, проблеми та поведінкові характеристики. На основі зібраних даних формується профіль ідеального клієнта, який служить орієнтиром для розробки таргетованих маркетингових кампаній та побудови довгострокових відносин з клієнтами.

Етап 2. Позиціонування бренду передбачає визначення та комунікацію унікального місця бренду на ринку в свідомості цільової аудиторії. Цей процес спрямований на диференціацію бренду серед конкурентів та чітке донесення до споживачів його унікальних переваг. На цьому етапі формується унікальна ціннісна пропозиція, активно створюється образ бренду, який відображає його ключові переваги та відмінності від конкурентів. Визначення основних атрибутів бренду, таких як якість, надійність, інноваційність, допомагає створити у свідомості споживачів чіткий образ. Цей крок також включає формулювання основних цілей, ідей та вибір вектору розвитку нового бренду. Позиціонування бренду також охоплює вибір відповідних каналів комунікації для взаємодії з цільовою аудиторією, включаючи рекламні кампанії, соціальні мережі, PR-активності, контент-маркетинг тощо.

Етап 3. Розробка ідентичності бренду, зокрема вибір його назви, є наступним критичним етапом. Оптимальна назва бренду повинна відповідати ряду критеріїв, що забезпечують її ефективність у маркетингових комунікаціях. Назва має бути унікальною, відмінною від конкурентів, простою для сприйняття, легкою для вимови та написання. Ідеальна назва повинна викликати позитивні асоціації, сприяючи формуванню сильного емоційного зв'язку з торговою маркою. Процес вибору назви включає мозковий штурм, під час якого створюється список потенційних варіантів. Завершальним етапом є тестування назв на фокус-групах задля отримання зворотного зв'язку від потенційних споживачів, що допоможе визначити, як різні

варіанти сприймаються аудиторією, які асоціації вони викликають і наскільки легко їх запам'ятовують. На основі отриманих даних приймається остаточне рішення щодо вибору назви.

Етап 4. У процесі розробки бренду ключовим етапом виступає ідентифікація його візуального аспекту, або айдентики. Цей етап охоплює створення унікального логотипу, підбір шрифтів та кольорової палітри, оформлення упаковки, дизайн інтер'єру офісних приміщень та веб-сайту компанії. Айдентика відіграє важливу роль у диференціації торгової марки серед конкурентів, сприяючи залученню уваги клієнтів та зміцненню їхньої прихильності до компанії. Візуальна ідентифікація бренду є комплексним процесом, що починається з розробки логотипу – центрального елемента, який повинен бути унікальним, простим та легко впізнаваним, відображаючи сутність бренду та його цінності. Наступним кроком є розробка кольорової палітри бренду, яка відіграє важливу роль у формуванні емоційного сприйняття. Вибір типографіки також є значним етапом, оскільки шрифти мають відповідати стилю та тону бренду, забезпечуючи читабельність у різних розмірах. Остаточний етап включає розробку візуальних та вербальних елементів бренду, які будуть доповнювати нову назву (створення логотипу, слогану, а також визначення стилю та тону комунікацій) та відображати її сутність.

Етап 5. Включає визначення фундаментальних елементів, що формують ідентичність бренду та його взаємодію з аудиторією. На цьому етапі формулюється місія бренду, яка відображає його основну мету і причину існування. Далі визначається візія бренду, яка описує його довгострокові цілі та бачення майбутнього. Важливим аспектом є формулювання цінностей бренду: основних принципів та переконань, які керуватимуть усіма діями компанії та відображатимуть її культуру. Бренд-платформа також включає визначення основних атрибутів бренду, таких як інноваційність, надійність, екологічність тощо.

Етап 6. У процесі розробки та впровадження бренду значущу роль відіграють брендбук та гайдлайн, які забезпечують послідовність та уніфікованість представлення бренду у всіх комунікаційних каналах. Брендбук являє собою комплексний внутрішній документ, що охоплює як стратегічні, так і тактичні аспекти бренду. Він містить детальний опис місії, візії та цінностей бренду, розкриває його філософію та позиціонування на ринку, а також представляє історію бренду, що сприяє глибшому розумінню його еволюції та контексту співробітниками та партнерами. Гайдлайн, у свою чергу, є більш технічним документом, який надає конкретні інструкції щодо застосування елементів фірмового стилю. Він включає детальні специфікації для створення різноманітних маркетингових матеріалів, таких як візитні картки, бланки, конверти, презентації, рекламні макети, зовнішня реклама, упаковка продукції. Брендбук та гайдлайн разом формують комплексну систему управління ідентичністю бренду, забезпечуючи його цілісність та послідовність у всіх точках контакту з аудиторією.

Етап 7. Після визначення місії, візії, цінностей та атрибутів бренду необхідно створити єдину комунікаційну стратегію, яка відображатиме ці елементи у всіх точках взаємодії з аудиторією. Всі комунікації повинні бути узгодженими, послідовними та взаємно підсилюючими для забезпечення цілісного сприйняття бренду. Комунікації поділяються на зовнішні (реклама, PR, соціальні мережі) і внутрішні (корпоративна культура, навчання персоналу). Тон комунікацій, що відображає емоційний аспект повідомлень, та стиль, який визначає спосіб подання інформації, повинні бути узгоджені з місією, візією та цінностями бренду. До основних методів взаємодії з потенційними клієнтами належать веб-сайти компанії, організація рекламних заходів та спеціальних пропозицій, взаємодія через соціальні мережі, ретаргетинг та ремаркетинг, контекстна реклама, SEO-оптимізація, співпраця з відомими блогерами та впливовими особистостями, створення і поширення відеоматеріалів.

Етап 8. Після формування бренду необхідно ефективно представити його суспільству, використовуючи стратегію просування, яка включає розробку системи комунікації з аудиторією, політику ціноутворення, емоційні характеристики нового бренду та опрацювання

каналів збуту продукту. Маркетингова стратегія, як важливий компонент цього процесу, передбачає визначення цілей, каналів просування та тактичних заходів для досягнення бажаних результатів. Наступним кроком є визначення цільової аудиторії, її потреб та очікувань для розуміння того, які продукти або послуги будуть найбільш привабливими для споживачів. Важливо адаптувати стратегію під конкретну аудиторію та особливості кожного каналу. Після впровадження маркетингової стратегії проводиться моніторинг та аналіз результатів заходів для оцінки їхньої ефективності та внесення коригувань у стратегію. Відстеження ключових показників, таких як обсяги продажів, відвідуваність вебсайту, рівень залученості в соціальних мережах та інших метрик, допомагає оцінити успіх маркетингових зусиль.

Етап 9. Запуск та інтеграція бренду вимагає ретельного планування та координації. Цей процес включає підготовку до запуску, сам запуск та постійні зусилля з інтеграції бренду. Підготовка до запуску передбачає розробку детального плану з чітко визначеними цілями, завданнями, термінами та відповідальними особами, а також підготовку всіх необхідних маркетингових матеріалів. Процес запуску бренду включає проведення серії заходів та активностей, спрямованих на привернення уваги цільової аудиторії та створення позитивного враження про бренд. Після успішного запуску починається процес інтеграції бренду у всі аспекти бізнесу, який включає впровадження бренду у внутрішні процеси компанії, навчання співробітників та створення корпоративної культури, що відображає цінності та місію бренду.

Етап 10. Моніторинг та оцінка ефективності бренду є завершальним, але не менш важливим етапом. Цей процес дозволяє визначити, наскільки ефективно бренд досягає своїх цілей, та які заходи необхідно вжити для подальшого вдосконалення. Моніторинг включає збір, аналіз та інтерпретацію даних з різних джерел для оцінювання результативності маркетингових активностей. Після успішного запуску бренду, для підтримки його високих показників, вирішальним є не лише встановлення стабільного діалогу з клієнтами, але й готовність до адаптації, особливо у випадках, коли товар або компанія втрачають свою привабливість на ринку. Аналіз зібраних даних, порівняння фактичних результатів з встановленими цілями та ідентифікація відхилень є ключовим етапом у процесі моніторингу ефективності. Важливо зрозуміти причини виявлених відхилень та визначити фактори, що впливають на результативність маркетингових активностей. На основі результатів аналізу приймаються рішення щодо коригування маркетингової стратегії, які можуть включати модифікацію рекламних кампаній, оптимізацію бюджетів, вдосконалення контенту, зміну каналів просування та інші заходи, спрямовані на підвищення ефективності. Важливо забезпечити гнучкість маркетингової стратегії для своєчасного реагування на зміни ринкового середовища та еволюцію потреб споживачів. Систематичний моніторинг забезпечує послідовний підхід до вимірювання результатів, ідентифікації проблем та можливостей, а також прийняття обґрунтованих рішень щодо подальших дій, що в кінцевому підсумку сприяє досягненню довгострокових цілей бренду та підтримці його позицій на ринку.

Таким чином, процес створення та впровадження бренду охоплює широкий спектр стратегічних та тактичних дій. Починаючи з дослідження ринку та визначення цільової аудиторії, процес проходить через етапи розробки ідентичності бренду, створення візуальних елементів, формування комунікаційної стратегії, до запуску бренду та його інтеграції в бізнес-процеси компанії. Кожен етап має свою специфіку та вимагає ретельного планування і виконання: від позиціонування до визначення місії та візії бренду. Викладені підходи сприяють розробці бренду, який не лише відповідає актуальним потребам споживачів, але й формує стратегічну платформу для стійкого розвитку бізнесу. Завдяки цьому бренд здатний не лише витримувати виклики глобалізації та цифровізації економіки, а й активно використовувати ці зміни для своєї трансформації: ефективно реалізовувати стратегії позиціонування, розширювати канали комунікації з клієнтами через цифрові платформи, формувати міцний фундамент для довгострокового партнерства, а також швидко адаптуватися до змін на ринку та в умовах конкуренції через впровадження інноваційних підходів у бізнес-

процеси.

1. Лищенко М. О. Бренд-менеджмент як інструмент маркетингової діяльності підприємств. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск 48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-80>
2. Бажеріна К. В. Концептуальні підходи до формування конкурентоспроможності торгової марки. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2009. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9>
3. Влащенко Н. М. Сіті-брендинг : навч. посібник. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. 2016. 151 с.
4. Смерічевський С. Ф., Петропавловська С. С., Радченко О. А. Бренд-менеджмент: навч. посібник. К. : НАУ. 2019. 156 с.
5. Ястремська О. М., Тимонін О. М., Тимонін К. О. Бренди промислових підприємств: формування та ефективність використання : монографія. Х. : Вид. ХНЕУ. 2013. 244 с.

Кукало Д. С., здобувач освіти,

Ляшок Н.Ю., к.е.н., доцент, доцент кафедри управління

і фінансово-економічної безпеки

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Дрогобич, Україна

ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У ринкових умовах запорукою виживання та основою стабільного становища суб'єкта господарювання є його фінансова стійкість. Вона відбиває стан фінансових ресурсів організації, у якому є можливість вільно маневрувати грошима, ефективно їх використовувати, забезпечуючи безперебійний процес виробництва та реалізації продукції, враховувати витрати на його розширення та оновлення.

Фінансовий стан підприємства характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення, використання, фінансових ресурсів підприємства та всю виробничо-господарську діяльність підприємства.

Мета фінансового аналізу полягає не тільки і не стільки в тому, щоб встановити та оцінити фінансовий стан підприємства, але ще й у тому, щоб постійно проводити роботу, спрямовану поліпшення виробничо-господарської діяльності.

Аналіз фінансового стану показує, за якими конкретними напрямкам треба вести роботу, дає можливість впливати на найбільш важливі аспекти, найслабші позиції у фінансовому стані підприємства.

Аналіз фінансового стану підприємства переслідує такі цілі:

- ідентифікацію фінансового стану та виявлення у ньому змін;
- виявлення основних факторів, що викликають зміни у фінансовому стані.
- прогноз основних тенденцій фінансового становища.

Здатність підприємства своєчасно проводити платежі, фінансувати свою діяльність на розширеній основі, переносити непередбачені потрясіння та підтримувати свою платоспроможність у несприятливих ситуаціях свідчить про його стійкий фінансовий стан, і навпаки. Для забезпечення фінансової стійкості підприємство має мати гнучку структуру капіталу, вміння організувати його рух таким чином, щоб забезпечити постійне перевищення доходів над витратами з метою збереження платоспроможності та створення умов для самовідтворення.

Фінансовий стан підприємства, його стійкість та стабільність залежать від результатів його виробничої, комерційної та фінансової діяльності. Якщо виробничі та фінансові плани успішно виконуються, то це позитивно впливає на фінансовий стан підприємства. І, навпаки, внаслідок недовиконання плану з виробництва та реалізації продукції відбувається підвищення її собівартості, зменшення виручки та суми прибутку і, як наслідок, погіршення фінансового стану підприємства та його платоспроможності.

Таким чином, стійкий фінансовий стан не є щасливою випадковістю, а результатом грамотного, вмілого управління всім комплексом факторів, що визначають результати

господарської діяльності підприємства. Стійкий фінансовий стан у свою чергу надає позитивний вплив на виконання виробничих планів та забезпечення потреб виробництва необхідними ресурсами. Тому, фінансова діяльність, як складова господарської діяльності, має бути спрямована на забезпечення планомірного надходження та витрачання грошових ресурсів, виконання розрахункової дисципліни, досягнення раціональних пропорцій власного та позикового капіталу та найефективніше його використання.

Головна мета фінансової діяльності зводиться до однієї стратегічної мети - збільшення активів підприємства, для цього підприємство має постійно підтримувати платоспроможність та рентабельність, а також оптимальну структуру активу та пасиву.

В залежності від цілей та методів здійснення аналізу розрізняють кілька основних його напрямів: експрес-діагностика та фундаментальний аналіз.

Експрес-діагностика має на увазі миттєву оцінку стану та динаміки розвитку організації. Об'єктом дослідження є ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг. Основні результати фінансової діяльності підприємства наведені на рисунку 1.

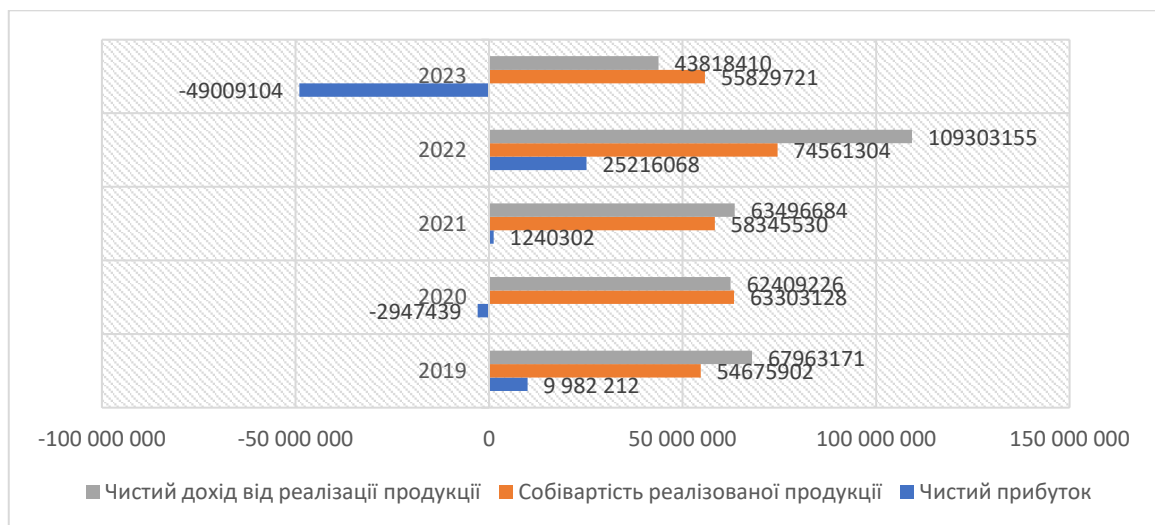

Рис. 1. Динаміка основних фінансових результатів ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» за 2019-2023 роки, тис. грн

З рис. 1 можна побачити, що за аналізований період основні фінансові показники діяльності погіршуються. Результатом експрес-діагностики було рішення про проведення деталізованого та поглибленого аналізу. Деякі розраховані показники наведені на рисунку 2.

Останні кілька років фінансово-економічний стан підприємства стійкості ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» залишається досить проблемним. Аналізуючи та оцінюючи фінансову стійкість підприємства, можна сказати, що воно перебуває у нестійкому фінансовому стані. Про це свідчить:

1. Дефіцит коштів і низька платоспроможність.
2. Недостатня віддача на вкладений у підприємство капітал
3. Низька фінансова стійкість

У сучасних умовах передбачається використовувати наступну програму заходів для утримання показників фінансової діяльності на колишньому рівні або навіть покращити їх:

1. Основною фінансовою стратегією має бути політика збільшення власних оборотних коштів (особливо у частині найбільш ліквідних активів) з метою підвищення платоспроможності та фінансової стійкості, оскільки у підприємства простежується тенденція втрати фінансової стійкості.

2. Підвищення ефективності управління дебіторською заборгованістю передбачає виконання таких задач:

- розробка формалізованих принципів оцінки кредитоспроможності клієнтів;

- контроль стану розрахунків із покупцями та підрядниками, зокрема, застосування загальноприйнятих штрафних санкцій;
- прискорення оборотності дебіторської заборгованості шляхом збільшення обсягу продажу.

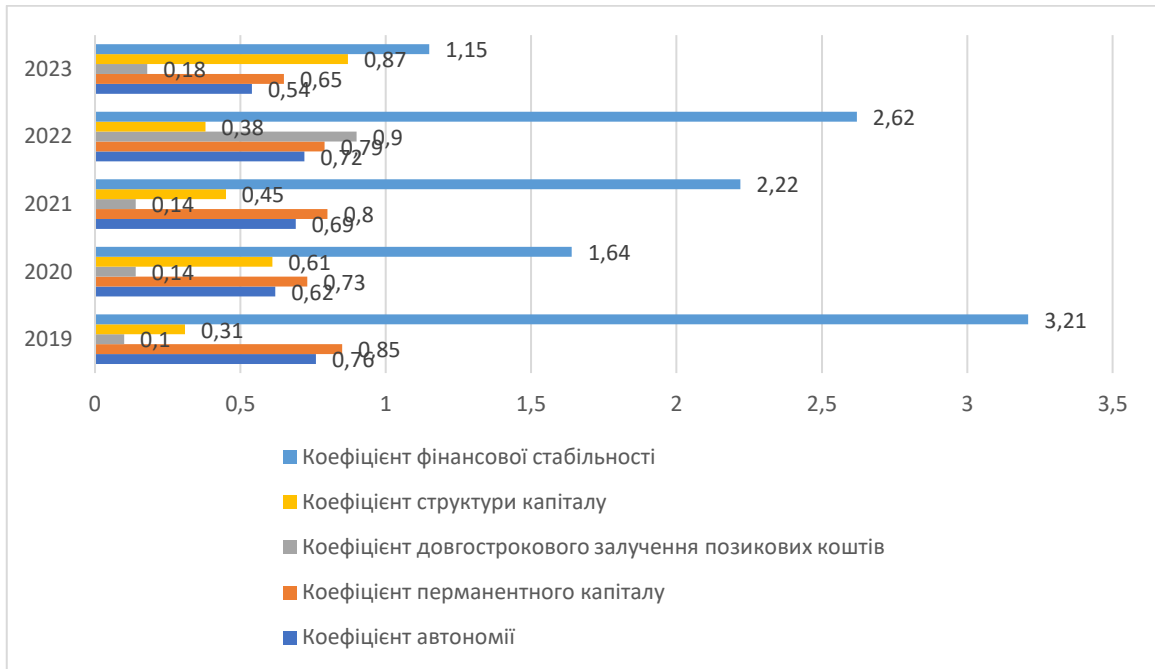

Рис. 2. Динаміка показників фінансової стійкості ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» за 2019-2023 роки

3. Оптимізація структури капіталу зумовлює постановку та досягнення наступних цілей:

- поповнення власного оборотного капіталу за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел;
- досягнення високого рівня рентабельності власного капіталу шляхом отримання достатнього рівня чистого прибутку.

4. Зниження витрат виробництва, як найефективніший спосіб збільшення прибутку. Знизити витрати виробництва можна з допомогою економії енергоресурсів, ефективного використання тари та інших.

5. Забезпечення виробництва достатньою кількістю запасів. Це сприятливо позначиться на діяльності підприємства у довгостроковій перспективі, оскільки наявність резервів сприяє посиленню стійкості підприємства за агресивних зовнішніх факторів.

6. Управління позиковим капіталом.

7. Розробка заходів щодо отримання достатнього рівня чистого прибутку для забезпечення фінансової стійкості організації.

8. Диверсифікація продукції і ринків збуту: Розширення асортименту продукції і збільшення географічної присутності може зменшити залежність від внутрішніх ринків і знизити ризики, пов'язані з локальними конфліктами чи кризами.

9. Диверсифікація джерел фінансування: Розгляд можливостей для залучення інвестицій та диверсифікація джерел фінансування можуть підвищити фінансову стійкість підприємства і зменшити залежність від банківських позик.

10. Підвищення продуктивності та мотивації персоналу: Розробка програм для підвищення продуктивності та мотивації персоналу може допомогти знизити загальні витрати і покращити ефективність виробничих процесів.

11. Моніторинг ринкових тенденцій і реагування на зміни: Вдосконалення системи моніторингу ринкових умов дозволить компанії оперативніше реагувати на зміни у попиту та ціноутворенні.

12. Стратегічне планування і управління ризиками: Важливо розробити стратегічний план на основі прогнозування ринкових умов і управління ризиками для зменшення негативного впливу зовнішніх факторів на діяльність підприємства.

Ці заходи допоможуть підприємству покращити фінансовий стан, зменшити ризики і збільшити конкурентоспроможність в умовах економічної нестабільності.

1. Андрущенко І. С. Аналіз фінансової стійкості підприємства в межах концепції оцінювання його життєздатності. Держава та регіони. Економіка та підприємство. 2019. № 6. С. 44-48

2. Бланк І.А. Фінансовий менеджмент: Учебний курс / І.А. Бланк. К.: Ніка центр. 2018. 528 с.

3. Гече С. Ф. Модель прогнозування фінансового стану підприємств на основі фінансових показників/ С. Ф. Гече. Науковий вісник Ужгородського університету. 2019. Вип. 42. С. 162-164

4. Горелкіна І.А. Методичні підходи до обґрунтування системи економічних показників оцінки ефективності діяльності організації. Економічний аналіз: теорія і практика. 2018. № 9. С. 30-60

Кулаковська К. І.

здобувач вищої освіти 5 курсу спеціальності 073 Менеджмент

Науковий керівник: Тоцька О. Л., д. е. н., проф., професор кафедри менеджменту

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

ОПТИМІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ У КРИЗОВИХ УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Фінансове управління підприємствами є основою їх стійкості та розвитку в будь-яких умовах. Однак у кризових ситуаціях, зокрема під час воєнного стану, фінансові системи підприємств піддаються значним випробуванням [1]. В умовах воєнної агресії підприємства стикаються з численними економічними та соціальними проблемами, такими як: зниження попиту на продукцію та послуги, порушення постачальницьких ланцюгів, проблеми з кадровим потенціалом, зміни в податковому та валютному середовищі, а також підвищення фінансових ризиків [2].

Підприємства змушені адаптувати свої фінансові стратегії до нових реалій, щоб зберегти ліквідність, знизити витрати та забезпечити ефективну діяльність навіть в умовах невизначеності. В умовах війни необхідно не тільки зберегти бізнес, але й знайти шляхи для його відновлення та розвитку після завершення конфлікту [3].

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що розробка та впровадження ефективних стратегій фінансового управління в умовах воєнного стану допомагає підприємствам залишатись конкурентоспроможними, мінімізувати фінансові втрати й забезпечити їх виживання в умовах кризи [4]. Ці стратегії можуть включати оптимізацію витрат, управління ризиками, розробку адаптивних моделей бізнес-планування та фінансового прогнозування. Зважаючи на важливість цього питання для національної економіки, дослідження фінансового управління в кризових умовах має велике практичне значення для підприємств, урядів і наукових установ [5].

Кризові умови воєнного стану є одним із найбільших викликів для фінансового управління підприємством [6]. В умовах війни підприємства стикаються з численними труднощами, такими як зниження обсягів виробництва, фінансова нестабільність, порушення логістичних ланцюгів, зменшення попиту та значні зміни у податковій і бюджетній політиці. У таких умовах важливим стає забезпечення життєздатності та стійкості підприємства, що потребує швидкої адаптації до нових реалій і трансформації стратегій фінансового управління [7].

Основним принципом оптимізації фінансового управління в умовах воєнного стану є фінансова гнучкість. Підприємства повинні мати можливість оперативно реагувати на зміни в зовнішньому середовищі, зберігаючи здатність адаптувати свої фінансові стратегії. Це включає створення резервних фондів, мобільність фінансових активів, а також оперативне коригування моделей витрат залежно від змінних умов. Прогнозування та планування стають важливими інструментами, оскільки підприємства повинні зменшити залежність від зовнішніх факторів і зосередитися на управлінні грошовими потоками, оптимізації дебіторської та кредиторської заборгованості [1].

Ще одним важливим аспектом є оптимізація витрат. У кризовий період, коли ресурси обмежені, підприємства змушені мінімізувати непотрібні витрати, знижувати постійні витрати, інвестувати в ефективніші технології й автоматизувати операційні процеси. Оптимізація витрат дозволяє підприємствам не лише зберігати фінансову стабільність, а й поліпшити ефективність, що надзвичайно важливо під час економічної нестабільності. У той же час управління ризиками є однією з основних складових фінансової стратегії. Визначення й управління ризиками, зокрема за допомогою хеджування, диверсифікації та страхування, дозволяє знизити ймовірність фінансових втрат [2].

Практичні дослідження діяльності підприємств під час воєнного стану показують, що малі та середні підприємства найбільше постраждали від кризових умов через обмежену фінансову стійкість і залежність від зовнішніх факторів. Однак вони також мають гнучкість у прийнятті рішень і можуть швидко адаптуватися, скорочуючи витрати та фокусуючись на ключових клієнтах або нових каналах продажу. Великі підприємства, завдяки розвиненій системі управління ризиками та більшим фінансовим можливостям, здатні легше впоратися з кризою, використовуючи свою масштабованість для диверсифікації поставок і виходу на нові ринки [4]. Проте в обох випадках важливим є швидке реагування та постійна адаптація стратегії до змін [7].

Рекомендації для оптимізації фінансового управління підприємствами в умовах воєнного стану передбачають збереження ліквідності на належному рівні, що є критично важливим для забезпечення безперервної діяльності. Для цього потрібно забезпечити ефективний контроль за грошовими потоками та скорочувати непотрібні витрати. Інвестиції в цифровізацію та інноваційні технології, а також автоматизація бізнес-процесів, дозволяють підвищити ефективність роботи та знизити залежність від людського фактора [5]. Своєю чергою, диверсифікація бізнесу, включаючи розширення асортименту або перехід на нові ринки, допомагає знизити фінансові ризики та забезпечити більш стабільний фінансовий потік [6].

Крім того, підприємства повинні зосереджуватися на ефективному використанні своїх фінансових ресурсів, включаючи оптимізацію запасів, перегляд умов із постачальниками та пошук альтернативних постачань у разі порушення логістичних ланцюгів. У кризових умовах також важливо підтримувати стабільні відносини з кредиторами, вивчаючи можливості для реструктуризації боргів або отримання пільгових кредитів від держави чи міжнародних фінансових установ [7].

Таким чином, оптимізація фінансового управління підприємством у кризових умовах воєнного стану вимагає комплексного підходу, який включає фінансову гнучкість, прогнозування, планування, ефективну оптимізацію витрат, управління ризиками та диверсифікацію джерел доходу. Підприємства, які здатні швидко адаптуватися до нових реалій, мають можливість не лише зберегти свою стабільність у період криз, але й закласти основи для успішного відновлення після завершення кризи [1].

Успішна оптимізація фінансового управління підприємством у кризових умовах воєнного стану потребує постійного моніторингу економічної ситуації та гнучкої адаптації до нових викликів. Однією з важливих складових цієї оптимізації є стратегічне управління фінансами, яке передбачає не тільки збереження ліквідності, але й стратегічне планування для забезпечення довгострокової стійкості підприємства [8].

Одним із ключових аспектів є ефективне управління дебіторською та кредиторською заборгованістю. З огляду на потенційну нестабільність платіжних потоків під час воєнного стану, підприємства повинні посилити контроль за своєчасним погашенням боргів і забезпечити мінімізацію прострочених платежів. Це можна досягти шляхом перегляду умов співпраці з контрагентами та застосування більш жорстких умов для нових угод, зокрема, запровадження авансових платежів або гарантій [9].

Для підтримки фінансової стабільності важливим є використання альтернативних джерел фінансування. В умовах криз підприємства можуть звертатися до державних програм підтримки, залучення грантів, позик від міжнародних організацій або впровадження краудфандингових платформ. Такі механізми дозволяють забезпечити додаткові фінансові ресурси, знизити залежність від традиційних кредиторів і зменшити ризики, пов'язані з відсутністю доступу до традиційних джерел фінансування [10].

В умовах воєнного стану також стає критично важливим управління запасами й оптимізація виробничих процесів. Підприємства повинні переосмислити свої ланцюги постачання, шукати альтернативних постачальників і скорочувати час обороту товарів на складі. Це дозволяє зменшити витрати на зберігання та знизити ризики, пов'язані з дефіцитом або перевищенням запасів. Автоматизація процесів управління запасами може значно підвищити ефективність і знизити ймовірність помилок в управлінні матеріальними ресурсами [11].

Один із ефективних підходів до оптимізації фінансового управління в умовах воєнного стану – це активне використання фінансових технологій (FinTech) [3]. Інноваційні платформи для моніторингу грошових потоків, фінансові аналітичні інструменти й електронні системи управління фінансами дозволяють значно знизити адміністративні витрати, підвищити швидкість прийняття рішень і покращити точність прогнозування фінансових показників. Завдяки цьому підприємства можуть оперативно реагувати на зміни ринкових умов й оптимізувати свої ресурси.

Підвищення ефективності фінансового управління неможливе без розвитку людських ресурсів. Під час кризи важливо підтримувати мотивованість працівників і залучати ключових спеціалістів до процесів оптимізації та трансформації бізнесу [5]. Мотивація персоналу повинна бути спрямована на досягнення спільних цілей підприємства, зокрема, на збереження його стабільності, розвиток нових продуктів або послуг, а також на вдосконалення внутрішніх процесів.

Узагальнюючи, оптимізація фінансового управління підприємством у кризових умовах воєнного стану потребує комплексного та стратегічного підходу. Важливим є забезпечення фінансової стійкості та гнучкості через ефективне управління грошовими потоками, запасами, дебіторською та кредиторською заборгованістю [10]. Водночас підприємства повинні активно використовувати інноваційні технології для підвищення ефективності, забезпечення безперебійної діяльності та підготовки до відновлення після завершення кризи.

Кризові умови воєнного стану є великим викликом для будь-якого підприємства, вимагаючи швидкої адаптації та стратегічного підходу до фінансового управління. У таких умовах оптимізація фінансових процесів стає критично важливою для забезпечення життєздатності та стабільності підприємства. Збереження ліквідності, ефективне управління грошовими потоками, оптимізація витрат і запасів, а також управління дебіторською та кредиторською заборгованістю є основними інструментами для підтримки фінансової стійкості.

Використання новітніх фінансових технологій, таких як платформи для моніторингу фінансів та автоматизація управлінських процесів, дозволяє зменшити адміністративні витрати і швидше адаптуватися до змінюваних умов ринку [8]. Інновації в управлінні ресурсами, а також диверсифікація джерел фінансування допомагають знизити фінансові ризики та покращити доступ до необхідних капіталів.

1. Борисенко І. О. Фінансове управління підприємством в умовах кризових явищ: теорія та практика. *Економічний огляд*. 2021. № 6(2). С. 45–58.
2. Гончаренко Л. П. Адаптація фінансових стратегій в умовах змінюваного економічного середовища. *Фінансова стратегія*. 2023. № 12(4). С. 32–41.
3. Іванова Н. О. Фінансове управління в умовах економічної нестабільності та кризових ситуацій: теорія і практика. *Управлінські рішення*. 2022. № 5(3). С. 101–113.
4. Коваленко О. С. Стратегії фінансового управління в умовах нестабільності. *Фінансовий менеджмент*. 2022. № 8(1). С. м76–89.
5. Кузьмін В. І. Фінансова стійкість підприємства в умовах війни та кризи. *Науковий вісник економіки*. 2023. № 9(5). С. 22–36.
6. Петренко С. В. Оптимізація витрат підприємств під час кризових періодів та воєнного стану. *Економічна безпека підприємств*. 2022. № 10(2). С. 54–67.
7. Петрова Л. В. Фінансова стійкість підприємства в умовах економічної турбулентності. *Фінансові дослідження*. 2020. № 4(6). С. 88–94.
8. Сидоренко О. І. Управління фінансовими ризиками на підприємствах під час війни. *Журнал фінансових стратегій*. 2020. № 7(3). С. 122–135.
9. Сидоренко О. І. Інноваційні фінансові технології та їх роль в управлінні підприємством. *Інновації в економіці*. 2023. № 11(1). С. 43–55.
10. Тимошенко М. О. Фінансові стратегії малих та середніх підприємств в умовах економічної кризи. *Сучасні економічні стратегії*. 2021. № 3(4). С. 77–90.
11. Шевченко Т. О. Кризовий менеджмент та фінансові стратегії підприємств в умовах війни. *Менеджмент та економіка підприємств*. 2021. № 6(2). С. 59–72.

Кульчицький О.В.

аспірант другого року навчання за спеціальністю 051 «Економіка»
ЗВО «Університет Короля Данила», м. Івано-Франківськ, Україна

ТРЕНДИ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ДЛЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

Швидкі темпи розвитку цифрових технологій, зміни споживчих вподобань та конкуренцію на ринку перетворило соціальні мережі на один із найважливіших інструментів для просування брендів і взаємодії з клієнтами. Для малого та середнього бізнесу (МСБ) їх роль є особливо значущою, оскільки ці платформи дозволяють досягати широкої аудиторії з відносно невеликим бюджетом.

Перш за все, соціальні мережі дозволяють малим і середнім підприємствам бути більш гнучкими в реагуванні на нові тенденції. Такі формати, як короткі відео (TikTok, Instagram Reels), соціальна комерція (Instagram Shop, Facebook Marketplace) або live shopping, забезпечують ефективне залучення клієнтів. З огляду на зростаючу популярність цих форматів, підприємства, які їх ігнорують, ризикують втратити конкурентоспроможність.

Дослідження Digital 2020 October Global Statshot Report та Digital 2021 April Global Statshot Report, проведені міжнародними агентствами DataReportal, Hootsuite та We Are Social, свідчать про те, що користувачі проводять у соцмережах багато часу. Так, в середньому один користувач витрачає на соцмережі 2,5 години на день, а в сукупності всі користувачі – понад 10 мільярдів годин щодня. [5] За даними Statista, на початок 2024 року більше 4,7 мільярда людей у світі активно використовують соціальні мережі, що становить понад 60% світового населення. Це дає бізнесам широкий доступ до глобальної аудиторії. Також, за даними Hootsuite, понад 73% маркетологів у 2023 році зазначили, що таргетована реклама в соцмережах є найбільш ефективною формою реклами для досягнення потрібної аудиторії. Це особливо важливо для малого та середнього бізнесу, які можуть точно налаштувати рекламні кампанії на конкретні сегменти ринку. [4]

По-друге, соціальні мережі відкривають можливості для персоналізації контенту, що є ключовим для побудови довіри до бренду. Сучасні споживачі цінують автентичність і прозорість, тому бізнес, який використовує локальні історії, взаємодіють із клієнтами через інтерактивний контент (опитування, вікторини) та створюють UGC (контент від користувачів), отримують перевагу. Згідно з дослідженням Facebook IQ, 78% користувачів

вивчають продукцію чи послугу в соціальних мережах перед покупкою, що підкреслює важливість присутності брендів у цих каналах для забезпечення споживчого інтересу. Відео контент - один з найбільш ефективних інструментів у соціальних мережах. Згідно з HubSpot, 54% споживачів хочуть бачити більше відео від брендів, і 83% заявляють, що відео допомагають їм прийняти рішення про покупку. Короткі відео, як-от TikTok, Instagram Reels, набирають популярності завдяки своїй здатності швидко привернути увагу. В Sprout Social відзначають, що понад 64% споживачів хочуть взаємодіяти з брендами через соціальні мережі. Це дає малому бізнесу можливість безпосередньо реагувати на запити, коментарі та пропозиції своїх клієнтів, тим самим підвищуючи рівень довіри та лояльності. Згідно з Statista, на 2024 рік Instagram і Facebook залишаються одними з найпопулярніших платформ для бізнесу, з понад 2,5 мільярдами активних користувачів кожен, що робить їх ключовими каналами для реклами і продажів, особливо для малого та середнього бізнесу. [1-3]

Також важливим фактором є економічна ефективність, а саме використання таргетованої реклами, співпраця з мікро- та наноінфлюенсерами, автоматизація через чат-боти дозволяють малому бізнесу з обмеженими ресурсами ефективно залучати аудиторію.

Крім того, соціальні мережі стають платформою для демонстрації соціальної відповідальності та екологічності, що є важливими цінностями для сучасного суспільства. Підприємства, які активно підтримують ці тренди, формують позитивний імідж і лояльність споживачів.

Сформуємо пріоритетні тренди соціальних мереж для малого та середнього бізнесу у 2025 році:

1) короткі відео (платформи, такі як TikTok, Instagram Reels та YouTube Shorts, де представлені відео тривалістю 15-60 секунд, що забезпечують швидку передачу інформації та високий рівень залученості аудиторії);

2) персоналізований контент (створення контенту, який відображає унікальність бренду і відповідає інтересам цільової аудиторії з використанням локального контенту для взаємодії з місцевими спільнотами);

3) соціальна комерція (інтеграція функцій купівлі товарів безпосередньо в соціальних мережах (Instagram Shop, Facebook Marketplace) та популяризація прямої трансляції з можливістю продажів (live shopping));

4) чат-боти та автоматизація спілкування (використання чат-ботів у Messenger, WhatsApp та Instagram для миттєвих відповідей клієнтам та автоматизація стандартних запитів та підвищення рівня обслуговування);

5) розвиток інфлюенсер-маркетингу (співпраця з мікро- та наноінфлюенсерами (аудиторія до 50 тис.), які мають сильний вплив на локальну аудиторію та бюджетна альтернатива співпраці з великими інфлюенсерами);

6) акцент на автентичність (контент без надмірної обробки або спрощені формати, що відображають реальне життя бізнесу та розуміння, що клієнти все більше цінують чесність і прозорість бізнесу);

7) акцент на екологічність та соціальну відповідальність (популярність контенту, який демонструє екологічні ініціативи, підтримку локальних громад чи благодійність, відповідність бренду цінностям сучасного суспільства);

8) геолокаційний таргетинг (використання рекламних кампаній, орієнтованих на конкретні райони або міста, також локальні акції, події чи спеціальні пропозиції);

9) інтерактивний контент (опитування, вікторини, конкурси та AR-фільтри, які залучають клієнтів і сприяють створенню контенту від користувачів (UGC), інтерактивний контент дозволяє встановити емоційний зв'язок з аудиторією);

10) підтримка спільнот і комунікація (використання груп у Facebook або Telegram для формування спільнот клієнтів, відповіді на запити в коментарях, надання цінності через експертний контент).

Таким чином, дослідження трендів у соціальних мережах для малого та середнього бізнесу є необхідним для розробки сучасних маркетингових стратегій, що забезпечують зростання бізнесу, залучення клієнтів та адаптацію до динамічних змін у цифровому середовищі. Для малого та середнього бізнесу соціальні мережі стали незамінним інструментом та відкривають унікальні можливості для росту при обмежених бюджетах. Правильне використання цих платформ дозволяє ефективно досягати аудиторії, будувати бренд і підтримувати міцні стосунки з клієнтами. Статистика підтверджує, що соціальні мережі не тільки підвищують видимість брендів, а й стимулюють зростання продажів, що робить їх важливим елементом стратегії просування для малого та середнього бізнесу.

1. Офіційний сайт «Facebook IQ». URL: <http://surl.li/jznapw> (дата звернення: 16.11.2024)
2. Офіційний сайт «Hootsuite». URL: <http://surl.li/oajbnu> (дата звернення: 16.11.2024)
3. Офіційний сайт «HubSpot». URL: <http://surl.li/eqcesw> (дата звернення: 16.11.2024)
4. Офіційний сайт «Statista». URL: <http://surl.li/irthdn> (дата звернення: 16.11.2024)
5. Харьковчук О. Динаміка зростання аудиторії соціальних мереж: порівнюємо квартали звіти DataReportal за 2020 і 2021 роки. URL: <https://web-promo.ua/ua/blog/dinamika-rosta-auditorii-socialnyh-setejcravnivaem-kvartalnye-otchetny-datareportal-za-2020-i-2021-gody/> (дата звернення: 16.11.2024)

Лагунов К. В.,

аспірант,

ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

Специфічні умови сьогодення негативно позначаються на вітчизняному бізнес-середовищі загалом, та на захищеності економічних інтересів суб'єктів господарювання. В контексті забезпечення економічної безпеки підприємств актуальними є дослідження її організаційних положень, що охоплюють: організацію захищеності всіх бізнес процесів на підприємстві; організацію збереження активів, дотримання концепції фінансового збереження капіталу, дотримання здатності підприємства розраховуватись за своїми зобов'язаннями; організацію нормативно - правового, інформаційного, технічного, соціального забезпечення управління економічною безпекою підприємства на основі ризик – орієнтованого підходу задля мінімізації загроз і небезпек.

Тематичний аналіз наукових праць вітчизняних дослідників показав, що організаційним положенням економічної безпеки підприємств надається значна увага. П.Фісуненко включає організацію економічної безпеки до засобів забезпечення економічної безпеки підприємства [1]. Л.Калініченко та К. Шип відносять до комплексу заходів економічної безпеки підприємства фінансову безпеку, силову безпеку, інформаційну безпеку, техніко-технологічну безпеку, правову безпеку, соціальну безпеку, екологічну безпеку та кадрову безпеку [2]. В.Притис, Н. Гавловська, Є. Рудніченко доводять, що система економічної безпеки підприємства охоплює екологічну, інтелектуальну, інформаційну, кадрову, техніко-технологічну, політико-правову, силову та фінансову складові [3]. Узагальнюючи результати досліджень науковців можна сформулювати уточнений перелік організаційних заходів системи економічної безпеки підприємства із долученням екологічних об'єктів, оскільки недотримання екологічних норм виробництва призводить до штрафних санкцій, що негативно позначається на економічній безпеці підприємства.

Отже, забезпечення економічної безпеки підприємства має ґрунтуватись на системному підході. Зазначене підкреслює важливість організації на підприємстві заходів, об'єднаних політикою економічної безпеки, які спрямовані, насамперед, на захист фінансів і майна

підприємства; забезпечення кадрової безпеки; забезпечення екологічної безпеки; забезпечення захисту комерційної таємниці; забезпечення безпеки бізнесу.

Заходи системи економічної безпеки підприємства мають бути спрямовані на захист таких об'єктів:

фінансових (забезпечення належного рівня показників ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості, ділової активності, рентабельності);

матеріальних (забезпечення необоротними активами, сировиною і матеріалами безперервного виробничого процесу);

кадрових (забезпечення персоналом);

екологічних (забезпечення екологічної безпеки);

інформаційних (забезпечення захисту комерційної таємниці);

ринкових (забезпечення захисту ринкової конкурентної позиції підприємства).

Оптимальна організація економічної безпеки підприємства забезпечує своєчасне виявлення загроз, ризиків і небезпек, та завдяки ефективним заходам, спрямованим на нівелювання їх негативного впливу, сприяє стабільності та подальшому розвитку бізнесу.

1. Фісуненко П. А. Забезпечення економічної безпеки підприємства: сутність, принципи, функції, методи, засоби. Економічний простір. 2019. №152. С. 176-203. URL: DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/152-15>

2. Калініченко Л. Л., Шип К. В. Заходи економічної безпеки підприємств. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави: Зб. мат. науково практичної конференції. Харків, 2018. С.248-250. URL: https://www.univd.edu.ua/general/publishing/konf/30_11_2018/pdf/122.pdf

3. Притис В. І., Гавловська Н. І., Рудніченко С. М. Дослідження базових категорій безпекоорієнтованого підходу в управлінні підприємствами. Вісник Хмельницького національного університету. 2019. № 2. С. 23-30. URL: DOI: 10.31891/2307-5740-2019-268-2-23-30

Лисенко О. В.

здобувачка першого рівня вищої освіти, спеціальність 073 «Менеджмент»

Крупський О. П.

канд. психол. н., доцент

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА В СИСТЕМІ МЕДИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ: РОЛЬ КРИЗОВИХ ПРОГРАМ ДЛЯ НАСЕЛЕННЯ ТА МЕДИКІВ

Психологічна допомога показала позитивний вплив на медичних працівників і пацієнтів під час масових спалахів інфекційних захворювань, включаючи пандемію COVID-19. Ці втручання можуть значно зменшити депресію та тривожність [1] і підвищити показники виживання пацієнтів [2]. Медичні працівники, особливо в системах екстреної медичної допомоги, стикаються з підвищеним ризиком стресу, тривоги, депресії та виснаження під час пандемії [3]. Ситуаційне дослідження в італійській лікарні під час пандемії продемонструвало ефективність впровадження програми скринінгу психічного здоров'я для медичного персоналу, що дозволило раннє втручання та підтримку [4]. Було застосовано різні типи психологічного втручання, включаючи підходи, засновані на терапевті, самостійне втручання та цифрове втручання, спрямоване на зміну поведінки [1]. Однак на ефективність цих втручань можуть впливати такі фактори, як тип контрольної групи, тяжкість захворювання пацієнта та ризик упередженості дослідження [2].

Мета роботи: дослідити роль і ефективність психологічної підтримки у кризових умовах, зокрема під час пандемії, для зменшення негативного впливу на психоемоційний стан населення та медичних працівників.

Медичний менеджмент – це сфера управління охороною здоров'я, охоплює управління всіма аспектами роботи медичних закладів і системи охорони здоров'я загалом. Основним

завдання такого виду менеджменту є покращення якості медичних послуг, оптимізація використання наявних ресурсів, розвиток та навчання медперсоналу [5].

Систематичний огляд досліджень [1] показав, що психологічні втручання є ключовим елементом стратегії боротьби з негативними психологічними наслідками серед різних груп населення. Головні завдання кризових програм управління: зниження рівня тривожності та депресії; профілактика посттравматичного стресу; надання інструментів для адаптації до нових умов. За даними [1], 70% учасників програм психологічної підтримки відчули значне зниження рівня тривоги та депресії після індивідуальної чи групової терапії. Індивідуальна терапія виявилася на 30% ефективнішою для пацієнтів із високим рівнем стресу, тоді як групові сесії сприяли соціальній інтеграції та підтримці 60% учасників [1].

Психологічна підтримка виявилася особливо корисною для пацієнтів із хронічними захворюваннями та тяжкими інфекціями [2]. Метаналітичне дослідження [2], що охопило 106 рандомізованих контрольованих випробувань із 40 000 учасниками, показало:

- Пацієнти, які отримували психосоціальну підтримку, мали на 20% вищу виживаність у порівнянні з контрольними групами.
- У 35% випадків втручання допомогли знизити рівень тривоги під час перебування в лікарнях.
- Соціальна інтеграція через групи підтримки покращила загальний емоційний стан у 50% пацієнтів [2].

Медичний персонал під час пандемії стикався з низкою стресових факторів: підвищений ризик зараження та тривалий робочий час; нестача ресурсів і перевантаження системи охорони здоров'я; емоційний тиск через високу смертність серед пацієнтів [3]. Дослідження [3] показало, що понад 80% медиків відчували хронічний стрес під час пандемії COVID-19 (60% з них повідомляли про симптоми професійного вигорання). До 45% медичних працівників вказали на підвищення тривожності через ризик інфікування та перевантаження роботою. Учасники програм підтримки показали зниження рівня тривожності на 25%, а вигорання – на 30% [3].

Прикладом успішної організації кризових програм є лікарня в Італії. Ключові аспекти організації кризових програм: формування мультидисциплінарних команд (психологи, соціальні працівники, медики); забезпечення доступу до онлайн-консультацій та телефонних ліній підтримки; розробка навчальних програм для персоналу щодо самопомоги та допомоги іншим [4]. 75% пацієнтів після участі в програмі зазначили покращення емоційного стану. Медичний персонал повідомив про зниження симптомів стресу на 40% після регулярних групових сесій. Одна лише телефонна лінія підтримки обслуговувала до 100 звернень на день, що підкреслює її важливість у кризових ситуаціях [4].

За результатами опитування медперсоналу КНП «ЦПМСД» Затишанської селищної ради Роздільнянського району Одеської області можна дізнатися, що 75% медичних працівників центру страждають на професійне вигорання, із них майже 42% мають середній ступінь вираженості змін і 33% – високий [6]. Тому застосування досвіду використання кризових програм психологічної підтримки будуть доцільні і в Україні.

Розгортання повномасштабної війни в Україні, пандемія COVID-19 зумовили активний розвиток надання Першої психологічної допомоги (ППД) та навчання населення наданню ППД, у відповідь на значно збільшений рівень стресу та тривоги [7]. Організаціями Червоного Хреста України із 24 лютого 2022 року було проведено понад 42 тис. заходів для населення, співробітників і волонтерів. Надаються індивідуальні та групові консультації, організовуються тренінги з першої психологічної допомоги для волонтерів і населення. В період повномасштабного вторгнення у подібних заходах психосоціальної підтримки взяли участь понад 260 тис. людей [7].

Проведення реформ системи охорони здоров'я в Україні потребує врахування психологічних та організаційних аспектів змін у медичних працівників. Під впливом спалаху COVID-19 та військовою агресією Росії відбувається перевірка професійних знань і навичок

сімейних лікарів. Через це сімейні лікарі постійно вдосконалюють свої знання та навички, аби бути готовими до нових викликів від хвороб та умов праці [8]. Дослідження [8] показало, що задоволення від спеціальності позитивно впливає на рівень благополуччя на робочому місці.

Висновки. Психологічна підтримка під час криз є надзвичайно ефективним інструментом управління у збереженні психоемоційного стану як населення, так і медичних працівників. Впровадження кризових програм сприяє стабілізації психоемоційного стану медичних працівників та пацієнтів, підвищує ефективність лікування та зменшує ризик професійного вигорання серед медиків. У майбутньому важливо розвивати інноваційні методи підтримки, зокрема онлайн-платформи, які дозволять забезпечити допомогу більшій кількості людей у стислі терміни. Розробка спеціалізованих навчальних програм для медичного персоналу допоможе підвищити ефективність кризового реагування та мінімізувати психологічні наслідки.

1. Alison Doherty, Valerio Benedetto, Catherine Harris, Paul Boland, Danielle L. Christian, James Hill, Gita Bhutani and Andrew J. Clegg. The effectiveness of psychological support interventions for those exposed to mass infectious disease outbreaks: a systematic review. *Doherty et al. BMC Psychiatry*. 2021. 21:592. 28 P.

2. Timothy B. Smith, Connor Workman, Caleb Andrews, Bonnie Barton, Matthew Cook, Ryan Layton, Alexandra Morrey, Devin Petersen, Julianne Holt-Lunstad. Effects of psychosocial support interventions on survival in inpatient and outpatient healthcare settings: A meta-analysis of 106 randomized controlled trials. *PLoS Medicine*. May 18, 2021. 25 P.

3. Katarzyna Wojtyśiak, Halina Zielińska-Więczkowska. WORK IN STRESSFUL CONDITIONS IN MEDICAL EMERGENCY SYSTEM DURING THE COVID-19 PANDEMIC. *Medycyna Pracy*. 2022. 73(3). P. 241–250.

4. Damiano Rizzi, Erika Asperges, Anna Rovati, Francesca Bigoni, Elena Pistillo, Angelo Corsico, Francesco Mojoli, Stefano Perlini and Raffaele Bruno. Psychological Support in a COVID-19 Hospital: A Community Case Study. *Frontiers in Psychology*. February 2022. Vol. 12. 8 P. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.820074>. (дата звернення 25.11.24)

5. Байцуренко А.А., Крупський О.П. Особливості розвитку медичного менеджменту в Україні. *Виклики та проблеми сучасної науки*. Том 1. 2023. С. 350-355.

6. Сучасні напрями змін в управлінні охороною здоров'я: модернізація, якість, комунікація: Міжнародна наукова конференція, 31 травня 2024 року, м. Одеса. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 176 с.

7. Товариство Червоного Хреста України. URL: <https://redcross.org.ua/> (дата звернення 26.11.24).

8. Крупський О.П., Стасюк Ю.М., Громцева О.В., Любенець Н.В. Вплив емоційної праці сімейних лікарів на рівень їх благополуччя та задоволення працею. *European Journal of Management Issues*. Vol. 30(4). 2022. С. 215-223.

Лісняк Г.Г.,

аспірантка кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна

ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ ТА РИЗИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Аграрний сектор є одним із ключових елементів економіки багатьох країн, забезпечуючи продовольчу безпеку, створення робочих місць та розвиток регіонів. Водночас аграрний бізнес стикається з численними загрозами та ризиками, які можуть негативно впливати на його економічну безпеку.

Особливості загроз та ризиків економічної безпеки аграрного бізнесу в Україні зумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Серед ключових природних та кліматичних загроз варто виділити значну залежність від погодних умов. Україна, як країна з помірно континентальним кліматом, стикається з нерегулярністю опадів, посухами та іншими природними катаклізмами, які безпосередньо впливають на врожайність. Крім того, ерозія ґрунтів, виснаження родючих земель та загрози біологічного характеру, як-от поширення шкідників чи хвороб рослин, є серйозними викликами для аграріїв.

Економічні загрози включають нестабільність цін на сільськогосподарську продукцію, що пов'язано з коливаннями попиту та пропозиції на внутрішньому і зовнішньому ринках. Підвищення цін на паливо, добрива, засоби захисту рослин і техніку збільшує витрати

виробників, тоді як доступ до фінансування часто є обмеженим через високі кредитні ставки. Залежність від одного виду продукції або ринку збуту також значно підвищує економічні ризики, знижуючи стійкість бізнесу до зовнішніх шоків [2, с. 92-93].

Правове середовище в Україні також є фактором ризику для аграрного бізнесу. Часті зміни законодавства, що регулюють податкову систему, землекористування та експорт, створюють невизначеність для аграріїв. Рейдерські захоплення земель або підприємств залишаються серйозною проблемою, особливо в регіонах із слабкими механізмами захисту прав власності. Додаткові виклики виникають через складність процедур отримання державної підтримки або участі у програмі дотацій.

Технологічний аспект теж має свої ризики. У багатьох регіонах України аграрний бізнес працює з застарілими технологіями, що знижує продуктивність та ефективність виробництва. Недостатня увага до впровадження інновацій і низький рівень цифровізації створюють технологічну відсталість порівняно з розвиненими країнами. Зростаюча залежність від цифрових систем управління в агробізнесі збільшує ризики кібератак.

Соціальні загрози зумовлені демографічними тенденціями, зокрема міграцією молодого населення до міст або за кордон у пошуках кращих умов життя. Це призводить до дефіциту кваліфікованих кадрів, особливо в сільських регіонах. Водночас старіння населення і низький рівень освіти працівників у сільському господарстві обмежують можливості впровадження новітніх технологій.

Геополітична ситуація додає ще більше загроз. Військові дії в Україні не тільки знищують аграрну інфраструктуру, але й ускладнюють доступ до ринків збуту через пошкодження логістичних ланцюгів. Санкції, торговельні обмеження та конкуренція з боку іноземних виробників створюють додатковий тиск на аграрний бізнес.

Таким чином, загрози та ризики економічної безпеки аграрного бізнесу в Україні є багатограними та вимагають комплексного підходу до їх ідентифікації, оцінки й управління. Ефективна стратегія має враховувати кліматичні, економічні, правові, технологічні, соціальні та геополітичні аспекти, що дозволить забезпечити стабільність і сталий розвиток аграрного сектора.

Воєнні дії в Україні значно загострили ризики для аграрного бізнесу, у таких умовах необхідно застосовувати адаптивні стратегії, які дозволять мінімізувати ризики та забезпечити стабільність економічної безпеки [1, с. 56-58]:

1. Інвестиції в безпеку виробництва – для захисту об'єктів аграрної інфраструктури варто впроваджувати заходи фізичної та кібербезпеки. До прикладу, створення укриттів для техніки та зерносховищ, розосередження виробничих потужностей у різних регіонах, впровадження автоматизованих систем моніторингу за виробничими процесами та ін.

2. Диверсифікація діяльності та ринків збуту – розширення асортименту продукції, зокрема переробка аграрної сировини, може підвищити стійкість бізнесу. Вихід на нові міжнародні ринки, навіть під час війни, сприятиме зменшенню залежності від внутрішнього попиту. Зокрема, можна використовувати програми підтримки від ЄС для українських виробників.

3. Оптимізація логістики – з урахуванням пошкодження транспортної інфраструктури, варто активно розвивати альтернативні логістичні шляхи, зокрема залізничні та водні перевезення. Організація локальних складів поблизу кордонів або портів дозволить спростити експорт агропродукції.

4. Використання страхування та резервних фондів – залучення страхових механізмів для захисту врожаю, техніки та нерухомості є важливим інструментом мінімізації ризиків. Крім того, формування резервних фондів дозволить покривати операційні витрати у випадку кризових ситуацій.

5. Державна підтримка та міжнародне фінансування – участь у державних програмах підтримки аграрного сектору, зокрема у вигляді субсидій або пільгового кредитування, є критично важливою. Водночас міжнародні організації, такі як Світовий банк чи ООН,

пропонують гранти та фінансування для відновлення сільського господарства у постраждалих регіонах.

6. Відновлення та модернізація інфраструктури – ремонт зруйнованих об'єктів і створення нових за принципами стійкості до ризиків (resilience) має бути пріоритетом (будівництво сучасних елеваторів, систем іригації та переробних підприємств із застосуванням енергоефективних технологій та ін.).

7. Застосування інноваційних технологій – використання дронів, супутникових даних і систем точного землеробства дозволяє ефективніше управляти ресурсами навіть у кризових умовах. Цифровізація бізнес-процесів сприяє зниженню ризиків людського фактору та підвищенню ефективності виробництва.

8. Екологічна адаптація – перехід до екологічно відповідального землеробства допоможе зберегти родючість ґрунтів та підвищити стійкість агровиробництва. Наприклад, органічне землеробство з використанням природних добрив знижує залежність від імпортованих ресурсів.

9. Підтримка людського капіталу – проведення навчальних програм для фермерів і працівників аграрного сектору сприятиме підвищенню їхньої кваліфікації. Крім того, важливо стимулювати повернення населення до сільської місцевості через створення нових робочих місць і підвищення рівня життя.

10. Розширення міжнародної співпраці – активна інтеграція в глобальні продовольчі програми, участь у міжнародних виставках і форумах дає змогу знаходити нові джерела фінансування та партнерства. Підтримка з боку іноземних донорів і урядів також є важливим ресурсом у відновленні аграрного бізнесу.

Отже, мінімізація ризиків економічної безпеки аграрного бізнесу під час війни потребує комплексного підходу, що поєднує державну підтримку, використання сучасних технологій, оптимізацію логістики та міжнародну співпрацю. Орієнтація на інновації, диверсифікацію та стійкий розвиток дозволить українському аграрному сектору не тільки подолати поточні виклики, але й закласти фундамент для сталого розвитку у майбутньому.

1. Вороний І.В. Економічна безпека сільськогосподарських підприємств України в умовах воєнного стану. *Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення: матер. Міжнар. наук. інтерн.-конф.*. Тернопіль. 2024. С. 56-59.

2. Микитась А.В. Типологія механізмів дотримання економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2019. № 1. С. 91-96.

Радько В.М.

к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та цифрового бізнесу

Літвінов Д.С.

магістрант спец. 051 Економіка

Державний університет економіки і технологій, м. Кривий Ріг, Україна

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Матеріально-технічні ресурси (МТР) є основою функціонування підприємств та забезпечення їхньої конкурентоспроможності.

Війна є серйозним викликом для функціонування підприємств, адже вона суттєво впливає на всі аспекти бізнес-діяльності, зокрема на управління матеріально-технічними ресурсами. Нестабільність економіки, руйнування інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів, мобілізація кадрів і зростання невизначеності змушують підприємства швидко адаптувати свої стратегії. Управління МТР, яке раніше спиралося на передбачуваність і планування, зараз стикається з безпрецедентними труднощами.

Зокрема, понад третина промислових підприємств зупинили свою діяльність через пошкодження інфраструктури або втрату доступу до ресурсів. За оцінками Київської школи

економіки, до вересня 2022 року пошкоджено або зруйновано 412 промислових об'єктів, а загальна сума прямих збитків у промисловості оцінюється у 11,4 мільярда доларів США. Це значно ускладнило управління матеріально-технічними ресурсами, що є критично важливим для відновлення виробничих процесів та забезпечення економічної стійкості країни [1].

Матеріально-технічне забезпечення також страждає через порушення логістичних ланцюгів та дефіцит фінансових ресурсів. Підприємства змушені адаптуватися до нових умов, зокрема через релокацію, диверсифікацію постачальників, а також впровадження інноваційних рішень для збереження конкурентоспроможності. Програми державної підтримки, такі як «Доступні кредити 5–7–9%», спрямовані на полегшення фінансового навантаження, однак їхня ефективність залишається обмеженою через дефіцит бюджету та недостатню залученість банків [2].

Ці умови вимагають ретельного вивчення проблем і пошуку шляхів оптимізації управління ресурсами для збереження економічної стабільності та відновлення економіки в повоєнний період.

Метою даного дослідження є виявлення основних проблем управління матеріально-технічними ресурсами підприємств в умовах війни, аналіз чинників, що зумовлюють виникнення цих проблем, та розробка стратегій їх ефективного вирішення.

Дослідження спрямоване на:

1. Вивчення впливу військових дій на логістичні ланцюги, виробничі потужності та доступ до сировини.

2. Аналіз ролі державної підтримки, зокрема програм фінансування, у вирішенні проблем підприємств.

3. Розробку рекомендацій щодо адаптації бізнесу до нових умов через диверсифікацію постачальників, локалізацію виробництва, цифрову трансформацію та міжнародну співпрацю.

Військові дії в Україні створили надзвичайно складні умови для управління матеріально-технічними ресурсами підприємств. По-перше, фізичне знищення інфраструктури — складів, транспортних шляхів та виробничих потужностей — суттєво ускладнило доступ до сировини і готової продукції. За оцінками Київської школи економіки, як вже зазначалось, лише у промисловому секторі прямі збитки становлять 11,4 млрд доларів США, а транспортна інфраструктура втратила 36,6 млрд доларів [1].

Другою критичною проблемою стало порушення логістичних ланцюгів. Блокада морських портів, пошкодження залізничних шляхів і зростання витрат на транспортування зробили постачання ресурсів непередбачуваним та значно дорожчим. Водночас підприємства, особливо малі та середні, зіткнулися з обмеженнями у фінансуванні через високі відсоткові ставки за кредитами та дефіцит оборотних коштів.

Додатковий тиск на бізнес створила масова релокація підприємств з небезпечних зон у безпечні регіони, що вимагало значних витрат та часу на відновлення виробничих процесів. Усе це відбувається на фоні зростання цін на енергоносії, що суттєво збільшує витрати на управління МТР.

Отже, проблеми, пов'язані з управлінням матеріально-технічними ресурсами, з якими зіштовхнувся вітчизняний бізнес після широкомасштабного вторгнення можна узагальнити наступним чином:

1. Руйнування логістичних ланцюгів. Військові дії часто спричиняють руйнування транспортної інфраструктури (доріг, мостів, залізничних шляхів), що унеможливорює своєчасне постачання ресурсів. Виникають затримки в доставці сировини, комплектуючих та готової продукції, що негативно впливає на виробничі процеси.

2. Дефіцит ресурсів. У воєнний час суттєво зростає попит на окремі види матеріалів, обладнання та пального, що призводить до їх дефіциту. Крім того, військові дії на території підприємств або постачальників можуть унеможливити видобуток чи виробництво певних ресурсів.

3. Порушення роботи постачальників. Постачальники, що працюють у зоні бойових дій або на окупованих територіях, можуть припинити свою діяльність. Це змушує підприємства шукати нових партнерів, часто за межами країни, що ускладнює логістику і збільшує витрати.

4. Зростання витрат. Ціни на сировину та транспортні послуги значно зростають через ризики воєнного часу. Це створює додаткове фінансове навантаження на підприємства та знижує їхню конкурентоспроможність.

5. Проблеми зі зберіганням і безпекою ресурсів. Умови війни підвищують ризик втрати МТР через обстріли, диверсії, крадіжки чи недбале ставлення до ресурсів. Забезпечення безпеки складів і виробничих потужностей стає пріоритетним, але витрати на це значно зростають.

6. Втрата кадрів. Мобілізація працівників та евакуація цивільного населення призводять до нестачі кваліфікованих кадрів, які відповідають за управління МТР. Це ускладнює координацію роботи та планування постачання.

Управління матеріально-технічними ресурсами підприємств під час війни є складним завданням через руйнування інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів, дефіцит ресурсів та фінансові обмеження. Щоб забезпечити стійкість бізнесу, потрібен комплексний підхід, що включає адаптацію до нових умов, використання державної підтримки та впровадження сучасних технологій.

Одним із ключових елементів стратегії є диверсифікація джерел постачання. Підприємствам необхідно налагоджувати нові партнерства як всередині країни, так і за кордоном, щоб зменшити залежність від небезпечних маршрутів і постачальників, що не можуть забезпечувати стабільність. Разом із цим розвиток внутрішнього виробництва критичних ресурсів дозволяє уникнути надмірної залежності від імпорту. Локалізація виробництва в безпечних регіонах країни може бути особливо важливою, забезпечуючи не лише економічну стійкість, а й підтримку місцевих громад.

Оптимізація логістичних процесів є ще одним важливим напрямком. Через блокаду портів та пошкодження транспортної інфраструктури підприємствам доцільно використовувати альтернативні маршрути, такі як залізничний транспорт або наземні шляхи через країни ЄС. Крім того, цифровізація управління логістикою та ланцюгами постачання, зокрема впровадження ERP-систем, допоможе ефективніше координувати запаси, планувати перевезення і скорочувати витрати.

Державна підтримка відіграє ключову роль у відновленні бізнесу. Програми фінансування, такі як «Доступні кредити 5-7-9%», мають бути розширені, щоб допомогти підприємствам модернізувати обладнання, закупити необхідні ресурси та компенсувати витрати на релокацію. Важливо також впроваджувати державні гарантії для підприємств, які ризикують інвестувати в складних умовах.

Іншою складовою є технологічна модернізація. Використання сучасних технологій автоматизації для управління МТР дозволяє зменшити втрати ресурсів, підвищити ефективність їх використання та знизити витрати на виробництво. Водночас інвестування в енергоефективні рішення є особливо актуальним через зростання вартості енергоносіїв.

У контексті міжнародної співпраці підприємства можуть залучати технічну, фінансову та гуманітарну допомогу, зокрема через програми від ЄС та Світового банку. Це сприятиме покриттю дефіциту ресурсів та відкриттю нових можливостей для розвитку.

Релокація підприємств у безпечні регіони також має супроводжуватися підтримкою з боку держави, зокрема створенням індустріальних парків із готовою інфраструктурою, що дозволить мінімізувати витрати на відновлення виробничих процесів. Крім того, гнучкість у стратегії управління дозволить підприємствам швидко адаптуватися до змінних умов і зберегти конкурентоспроможність.

Отже, управління матеріально-технічними ресурсами в умовах війни є надзвичайно складним завданням, що вимагає від підприємств високої гнучкості, оперативності та стратегічного мислення. Вирішення проблем логістики, безпеки, постачання та зберігання

ресурсів потребує комплексного підходу та впровадження новітніх технологій. Ефективне управління МТР у воєнний час ґрунтується на інтеграції внутрішніх і зовнішніх ресурсів, оптимізації логістики, впровадженні нових технологій та використанні державних і міжнародних інструментів підтримки. Це забезпечить підприємствам можливість не лише вижити в кризових умовах, але й створити фундамент для подальшого розвитку. Синергія державної підтримки, бізнес-ініціатив та міжнародної допомоги може стати основою для подолання проблем у сфері управління МТР, сприяючи збереженню економічної стійкості навіть в умовах воєнного стану. Попри всі труднощі, війна також відкриває нові можливості для інновацій, зокрема у сфері управління ланцюгами постачання та ефективного використання ресурсів. Підприємства, які зможуть адаптуватися до цих умов, матимуть перевагу у післявоєнний період економічного відновлення.

1. Звіт про збитки економіки України від KSE Institute. [Електронний ресурс]: Київська школа економіки (KSE). – Режим доступу: kse.ua/about-the-school/news/russia-will-pay-the-updated-data-on-the-economic-losses-of-ukraine/ – Назва з екрана
2. Пріоритети відновлення економіки України. [Електронний ресурс]: Національний інститут стратегічних досліджень (NISS). <https://niss.gov.ua/news/stat-tendencii/ekonomika-ukrainy-v-umovakh-viiny-priorytety-povoyennoho-vidnovlennya> – Назва з екрана

Лук'янова В.В.

д.е.н., професор, професор кафедри економіки, аналітики, моделювання та інформаційних технологій в бізнесі

Кирилюк М.О.

здобувач PhD, Економіка

Хмельницький національний університет

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ

Торгівля є важливим сектором економіки, що забезпечує необхідну інтенсивність процесу товарообігу в умовах ринкових відносин. Вона організовує просування товарів каналами розподілу, сприяє синхронізації процесів виробництва та споживання товарів [1].

Оптова та роздрібна торгівля є важливою частиною внутрішньої торгівлі будь-якої країни, яка здійснює реалізацію товарів, як малими так і великими партіями, з метою їх подальшого перепродажу (іншим агентам оптової або роздрібною торгівлі, населенню) та виробничого використання (суб'єктам господарювання). Вона сприяє стимулюванню збуту товарів, перетворення виробничого асортименту суб'єктів господарювання в торговий, а також здійснює зберігання та транспортування товарних одиниць (усі логістичні операції за ланцюжком товаропросування).

Ефективно організована торговельна діяльність дозволяє оптимізувати виробничу і комерційну діяльність, розширити масштаби та підвищити ефективність останніх. З іншого боку, направлена на вивчення факторів ризику, прогнозуванню майбутнього попиту та кон'юнктурних змін на ринках [2, 3].

В Україні розвиток оптової торгівлі характеризується несприятливими тенденціями.

Уже 2021 рік показував певне скорочення ділової активності і обсягів діяльності у секторі оптової торгівлі. Про це свідчать індекси фізичного обсягу оптового товарообороту у відсотках до відповідного періоду попереднього року (рис. 1). Побудовано за даними [4].

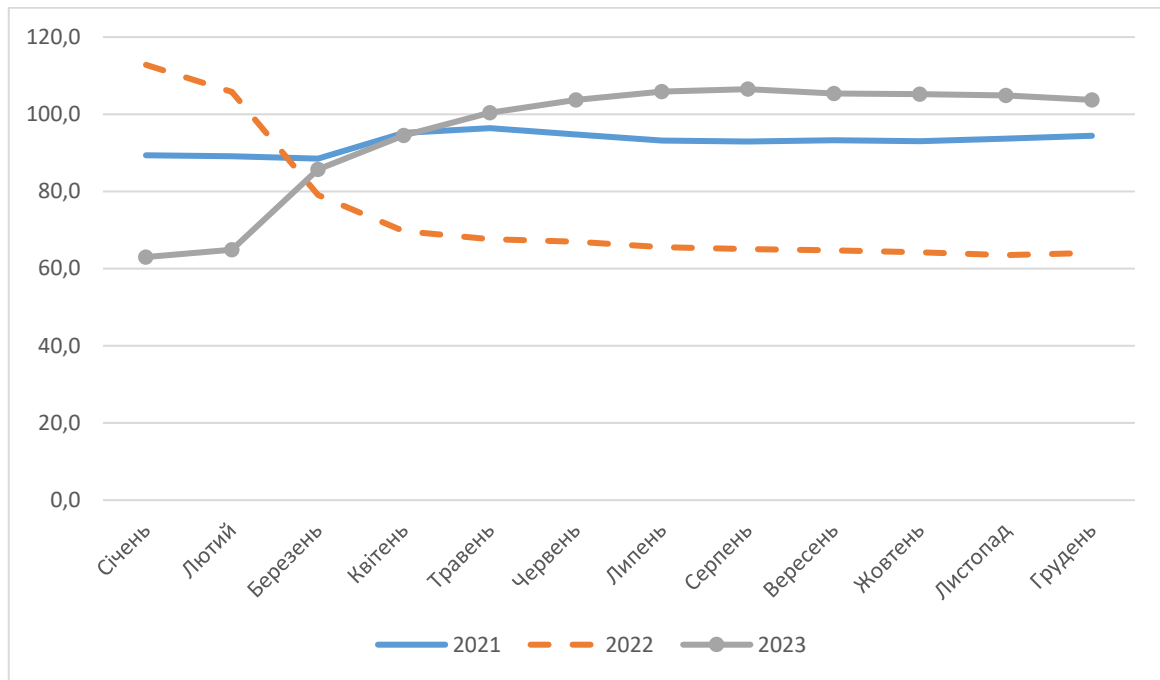

Рис. 1. Індекс фізичного обсягу оптового товарообороту до відповідного періоду попереднього року, %

На рисунку видно, що у 2021 році ситуація є стабільною (з невеликим піком квітні та травні). Але при цьому індекс фізичного обсягу жодного разу не досяг 100 відсотків.

У 2022 році уже падіння є в лютому, а далі – повний провал і фіксація на рівні біля 60 % протягом усього року. Можна сказати, що ділова активність саме і склала цей рівень не лише у сфері торгівлі, а в цілому по економіці країни.

У 2023 році лише в червні ситуація починається покращуватись. І до кінця цього року бачимо дуже незначне перевищення індексів фізичного обсягу товарообороту за 100 відсотків – максимум на 5-6 %. Але це ж зростання порівняно з 2022 роком.

Рисунок 2 відображає індекси фізичного обсягу роздрібного товарообороту.

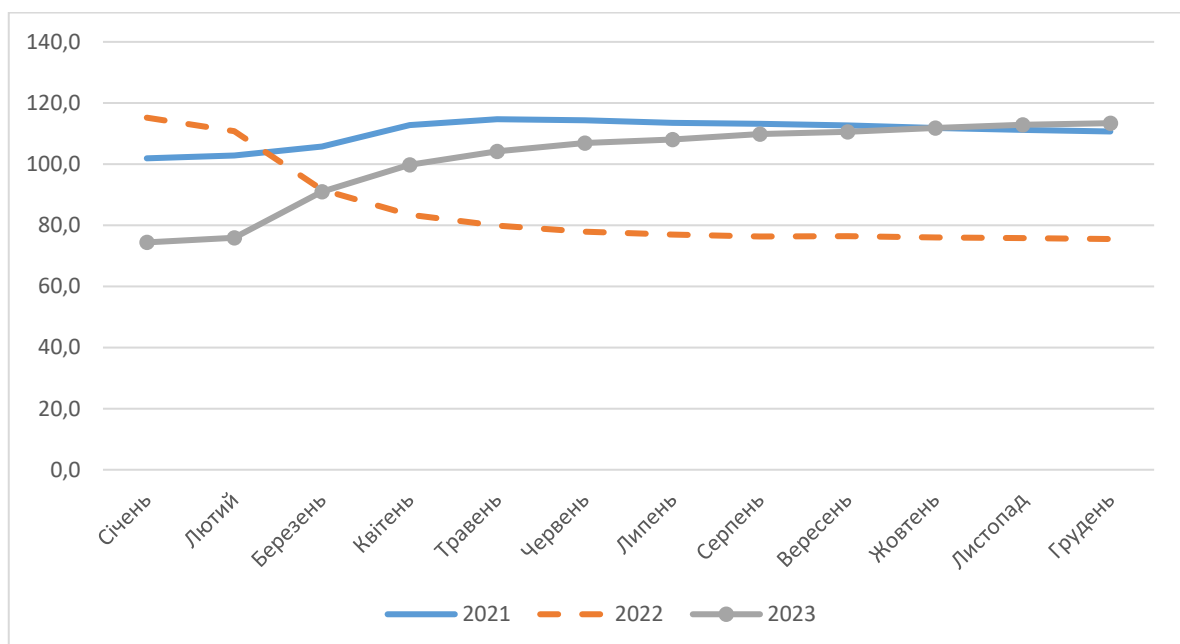

Рис. 2. Індекс фізичного обсягу роздрібного товарообороту до відповідного періоду попереднього року, %

В цілому тенденції у секторі роздрібної торгівлі аналогічні як в оптовій, але менш масштабні. Падіння у березні-квітні 2022 року зафіксувалось на відмітці біля 75-78 %. Також у квітні 2023 року бачимо перевищення рівня 2022 року у фізичному обсязі товарообороту. При цьому до кінця 2023 року зростання складає 113,4 %. Що може свідчити, з одного боку, що на початку війни споживачі (найперше, населення) в Україні скоротились десь на 25 %. Але вже на кінець 2023 року маємо приріст споживачів – відповідно частина громадян України повернулась з вимушеної міграції та виїхала з окупованих територій (без врахування поки невідомих даних про загиблих цивільних та військових громадян України). З врахуванням інфляційного впливу [5], реальні індекси фізичного обсягу 2023 року на 20-30 пунктів менші за рівень 2021 року.

1. Балабан М.П. Оптова торгівля України: етапи та тенденції розвитку в економіці ринкового типу / М.П. Балабан, П.Ю. Балабан // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2016 – № 4 (76) – С. 28-33. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/76038>

2. Бозуленко О.Ю. Оптова торгівля в Україні, її проблеми та перспективи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://sophus.at.ua/publ/2015_06_4_5_kam_podils/sekcija_section_3_2015_06_4_5/optova_torgivlja_v_ukrajini_jiji_problemi_ta_perspektivi/99-1-0-1401

3. Мазаракі А.А. Внутрішня торгівля України. / Мазаракі А.А., Лагутін В.Д., Герасименко А.Г. – Київ, 2016. – 864 с.

4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

5. Індекс інфляції в Україні 2024. Мінфін. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>

Мазурик В.С., студентка групи ЕКм-21

Науковий керівник: **Гордійчук А.І.**, к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки

Луцький національний технічний університет, Україна

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ВИРОБНИЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА

Виробничий потенціал підприємства – це сукупність ресурсів та можливостей, які підприємство має для виробництва товарів чи послуг. На цей потенціал впливає безліч факторів, як внутрішніх, так і зовнішніх (рис.1).

Трудові ресурси – це один з найважливіших факторів, який визначає виробничий потенціал підприємства. Якість і кількість працівників, їхня кваліфікація, мотивація та організація праці безпосередньо впливають на ефективність виробництва. Недостатня кількість працівників може призвести до не завантаженості обладнання, затримок у виробництві та зниженню обсягів випуску продукції. Надмірна кількість працівників може спричинити нераціональне використання трудових ресурсів та збільшення витрат на оплату праці. Кваліфікація працівників безпосередньо впливає на якість продукції та ефективність використання обладнання. Висококваліфіковані працівники здатні виконувати складніші завдання, впроваджувати інновації та підвищувати продуктивність праці.

Матеріально-технічна база підприємства – це сукупність засобів виробництва, які підприємство використовує для здійснення своєї діяльності. Це можуть бути будівлі, споруди, обладнання, транспортні засоби, інструменти, сировина, матеріали тощо. Вона є основою для виробництва продукції або надання послуг. Регулярна оцінка матеріально-технічної бази та вжиття заходів щодо її покращення дозволяє забезпечити стабільне функціонування підприємства та його конкурентоспроможність.

Фінансові ресурси відіграють ключову роль у забезпеченні ефективного використання виробничих запасів. Вони визначають масштаби закупівель, умови зберігання, а також можливості підприємства впроваджувати сучасні системи управління запасами. Чим більший фінансовий ресурс, тим більший обсяг сировини та матеріалів може закупити підприємство. Це дозволяє створювати необхідні запаси для безперебійного виробництва та отримувати

знижки при оптових закупівлях. Однак, надмірні запаси «з'їдають» обігові кошти і можуть призвести до фінансових труднощів.

Рис.1. Внутрішні фактори впливу на ефективність використання виробничого потенціалу (побудовано автором)

Наявність фінансових ресурсів дозволяє обладнати сучасні склади, забезпечити оптимальні умови зберігання запасів, що мінімізує втрати від псування та зменшує витрати на їх утримання. Сучасні системи управління запасами дозволяють оптимізувати запаси, знизити витрати на їх зберігання та забезпечити своєчасне постачання. Впровадження таких систем вимагає значних фінансових інвестицій. Фінансові ресурси дозволяють застрахувати запаси від різних ризиків (пожежа, крадіжка, стихійні лиха), що забезпечує фінансову безпеку підприємства. Відсутність достатніх коштів змушує підприємство закуповувати невеликі партії сировини та матеріалів, що позбавляє можливості отримати знижки та може призвести до підвищення собівартості продукції [1].

Організація виробництва – це комплекс заходів, спрямованих на раціональне поєднання процесів праці з матеріальними елементами виробництва в просторі і часі, з метою підвищення ефективності виробництва, тобто досягнення поставлених завдань у найкоротший строк за найкращого використання виробничих ресурсів.

Технології виробництва – це сукупність методів, прийомів і засобів, які використовуються для перетворення сировини та матеріалів на готову продукцію. Вони безпосередньо впливають на ефективність використання виробничих ресурсів. Нові технології дозволяють збільшити обсяги виробництва при використанні меншої кількості ресурсів. Сучасні технології забезпечують більш точний контроль над виробничими процесами, що

призводить до підвищення якості продукції. Завдяки новим технологіям можна зменшити кількість відходів виробництва та більш ефективно використовувати сировину. Багато сучасних технологій спрямовані на зменшення споживання енергії та інших ресурсів [2].

Корпоративна культура включає сукупність цінностей, норм, переконань та поведінки, які поділяють усі співробітники підприємства. Вона формується з часом і впливає на всі аспекти діяльності компанії. Позитивна корпоративна культура сприяє підвищенню задоволеності працівників, їхній лояльності до компанії та, як наслідок, підвищенню продуктивності. Спільні цінності та розуміння цілей компанії сприяють більш ефективній командній роботі та вирішенню проблем. Високі стандарти якості, закладені в корпоративній культурі, забезпечують виробництво якісної продукції та надання якісних послуг. Сильна корпоративна культура підвищує репутацію компанії та робить її більш привабливою для інвесторів та партнерів. Корпоративна культура передає знання та досвід від досвідчених співробітників до нових, сприяючи безперервному розвитку компанії.

Кон'юнктура ринку мінлива економічна ситуація на конкретному товарному ринку, яка визначається співвідношенням попиту і пропозиції, цінами, конкуренцією та іншими факторами. Ця ситуація безпосередньо впливає на виробничі запаси підприємств. Для задоволення зростаючого попиту підприємства намагаються скоротити терміни постачання продукції, що може призвести до зниження рівня запасів готової продукції.

Соціально-політична ситуація в країні є потужним фактором, який значно впливає на всі сфери життя, в тому числі і на виробництво. Зміни в політичному кліматі, соціальні протести, війни, зміни в законодавстві можуть прямо або опосередковано впливати на доступність та ефективність використання виробничих ресурсів. Політична нестабільність може спричинити відтік кваліфікованих кадрів за кордон, що призведе до дефіциту фахівців на внутрішньому ринку. Економічні кризи, спричинені політичними потрясіннями, можуть призвести до зростання безробіття, що, в свою чергу, знизить попит на робочу силу.

1. Маслиган О. О. Проктування інформаційно-організаційних ресурсів фінансового потенціалу виробничого підприємства [Електронний ресурс] / О. О. Маслиган, Л. П. Коробович, Т. В. Кулініч // Інвестиції: практика та досвід. - 2022. - № 18. - С. 18-24. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2022_18_5

2. Макаренко П. М. Ресурси конкурентних переваг у виробничому потенціалі підприємств [Електронний ресурс] / П. М. Макаренко, Ю. М. Карась // Агросвіт. - 2023. - № 9-10. - С. 58-64.

Маланчук Л. О.

к.е.н., доцент кафедри менеджменту та публічного управління

Національний університет водного господарства та природокористування, м.Рівне, Україна

Полюхович В.О.

здобувачки першого освітня рівня (бакалавр)

Національний університет водного господарства та природокористування, м.Рівне, Україна

АВТОМАТИЗАЦІЯ ОБРОБКИ АРХІВІВ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

У сучасну епоху стрімкого розвитку інформаційних технологій та цифровізації, питання автоматизації обробки архівних документів набуває критичної актуальності, особливо в контексті забезпечення ефективності державного управління. Архіви, які є важливим елементом збереження історичної, правової та адміністративної пам'яті, стикаються з низкою викликів, таких як зростання обсягу документів, необхідність оперативного доступу до даних та вимоги до їхньої надійності й збереження. Традиційні методи пошуку, класифікації та управління архівними матеріалами дедалі більше втрачають ефективність у контексті сучасних потреб. У цьому аспекті технології штучного інтелекту відкривають нові горизонти для вдосконалення архівної діяльності. Використання алгоритмів машинного навчання та обробки

природної мови дозволяє значно прискорити процеси класифікації, пошуку та аналізу документів, зменшуючи ризики людських помилок і забезпечуючи максимальну точність. Автоматизація обробки архівів із застосуванням штучного інтелекту сприяє підвищенню продуктивності роботи архівних установ, зменшенню витрат на управління документами та створенню умов для прозорого і доступного інформаційного середовища. Ця тема є особливо актуальною для державних установ, які прагнуть відповідати сучасним викликам інформаційного суспільства, забезпечувати якісне обслуговування громадян та інтегрувати інноваційні технології в систему управління даними.

Розвиток сучасних технологій штучного інтелекту відкриває нові можливості для вдосконалення архівної справи, зокрема у сфері автоматизації обробки даних. Технології штучного інтелекту допомагають вирішити низку актуальних проблем, пов'язаних із великим обсягом архівних документів, потребою у швидкому доступі до інформації та забезпеченні її збереження. Завдяки впровадженню систем машинного навчання, обробки природної мови, розпізнавання тексту та автоматизації аналізу, архівні відділи отримують інструменти, які значно знижують потребу в ручній обробці даних, прискорюють процеси класифікації документів і забезпечують їхню надійну структурування. Крім того, використання таких технологій підвищує точність пошуку інформації та створює можливості для інтеграції архівних баз даних із іншими цифровими платформами.

Важливим аспектом є також те, що технології штучного інтелекту сприяють значному підвищенню ефективності роботи архівних установ та архівних відділів. Вони дозволяють автоматизувати рутинні завдання, скорочуючи час на їх виконання, та зменшують ризики помилок, пов'язаних із людським фактором. Наприклад, розпізнавання тексту в зображеннях за допомогою OCR, класифікація даних через алгоритми машинного навчання та автоматичне генерування метаданих забезпечують швидкість і точність обробки архівних матеріалів. Ці переваги особливо актуальні в умовах цифровізації державних установ, де на перший план виходить ефективне управління інформаційними потоками.

Отже, переваги застосування штучного інтелекту у вдосконалення архівної справи полягають в наступному:

- штучний інтелект значно скорочує час на виконання рутинних завдань, таких як пошук, класифікація та аналіз документів;
- автоматизація процесів мінімізує ризики, пов'язані з людським фактором, забезпечуючи високу точність і достовірність результатів;
- алгоритми штучного інтелекту дозволяють обробляти великі масиви інформації, забезпечуючи їхню структурування, аналіз і зберігання;
- використання технологій штучного інтелекту скорочує потребу в ручній праці, що зменшує фінансові та часові витрати;
- штучний інтелект забезпечує зручний доступ до інформації, швидкий пошук необхідних документів і можливість інтеграції архівних баз даних з іншими системами [1].

Застосування штучного інтелекту у сфері обробки даних забезпечує значне підвищення ефективності та точності виконання завдань, що раніше потребували значних ресурсів і часу.

В табл. 1 представлені найсучасніші технології штучного інтелекту, які вже застосовуються для обробки архівів, разом із їхньою функціональністю та перевагами.

Google Cloud Vision AI – це інноваційна технологія, яка забезпечує розпізнавання тексту та об'єктів у зображеннях, що робить її надзвичайно корисною для цифровізації архівних матеріалів. Система використовує алгоритми комп'ютерного зору для автоматичного аналізу зображень документів, фотографій або інших графічних даних, це дозволяє швидко переводити інформацію зі сканованих документів у цифровий формат, зберігаючи її структуру та точність. Завдяки цій функціональності Google Cloud Vision AI значно скорочує час і витрати на ручну обробку документів, мінімізуючи людський фактор і підвищуючи ефективність

архівних процесів. Ця технологія також підтримує інтеграцію з іншими сервісами Google Cloud, що робить її універсальним інструментом для оптимізації роботи архівів [2].

Таблиця 1. Технології штучного інтелекту для обробки архівів

№	Назва ІІІ	Функціональність	Переваги для обробки архівів
1.	Google Cloud Vision AI	Розпізнавання тексту та об'єктів у зображеннях.	Швидка цифровізація документів, зменшення витрат на ручний введення даних.
2.	IBM Watson Discovery	Аналіз тексту, пошук за ключовими словами, класифікація документів.	Інтелектуальний пошук, автоматична класифікація, зменшення часу на аналіз.
3.	Microsoft Azure Cognitive Services	Обробка тексту, розпізнавання мов, автоматичний переклад.	Універсальність, легка інтеграція з іншими сервісами, підтримка багатьох мов.
4.	OpenAI GPT-4	Генерація текстів, аналіз природної мови, створення текстових резюме.	Розширений аналіз текстів, автоматизація створення метаданих для архівів.
5.	ABBYY FineReader AI	Розпізнавання тексту, створення структурованих електронних документів.	Висока точність OCR, збереження форматування, оптимізація документопотоку.
6.	H2O.ai	Машинне навчання для класифікації та аналізу даних.	Автоматичне навчання на архівних даних, покращення класифікації документів.
7.	Clarifai	Розпізнавання візуальних і текстових елементів.	Автоматизація роботи з зображеннями та текстами, швидкий пошук за вмістом.

Джерело: складено автором згідно [2-8]

IBM Watson Discovery – це потужна платформа для аналізу тексту, пошуку за ключовими словами та автоматичної класифікації документів. Завдяки використанню технологій штучного інтелекту система забезпечує глибокий семантичний аналіз даних, що дозволяє знаходити навіть приховані зв'язки між різними документами. Це особливо корисно для архівних установ, які працюють з великими обсягами інформації, що потребує структуризації. IBM Watson Discovery також пропонує можливості автоматичної класифікації документів, що суттєво знижує час на їхній аналіз і підвищує точність результатів. Інтелектуальний пошук робить цю технологію незамінним інструментом для організації архівів та забезпечення доступу до релевантної інформації [3].

Microsoft Azure Cognitive Services – це комплексний набір інструментів для обробки тексту, розпізнавання мов і автоматичного перекладу, ця технологія забезпечує багатофункціональний підхід до роботи з архівними матеріалами, дозволяючи автоматизувати процеси аналізу документів різними мовами. Універсальність Azure Cognitive Services дозволяє інтегрувати їх із іншими сервісами, що сприяє створенню комплексної системи управління архівними даними. Завдяки можливостям розпізнавання тексту та перекладу ця платформа допомагає забезпечити доступність інформації для користувачів із різних мовних середовищ, що є важливим аспектом для глобалізованих установ [4].

OpenAI GPT-4 – це інструмент, здатний генерувати текст, аналізувати природну мову та створювати текстові резюме. У контексті архівної справи GPT-4 може автоматизувати створення метаданих для документів, що значно полегшує їхній пошук і структурування. Крім того, ця технологія здатна виконувати аналітичні завдання, пов'язані з великими текстовими масивами, забезпечуючи швидкий доступ до потрібної інформації. GPT-4 також може використовуватися для автоматичного створення узагальнень або анотацій до документів, що дозволяє архівним установам підвищити ефективність роботи з текстовими даними, це робить технологію незамінною для оптимізації роботи сучасних архівів [5].

ABBYY FineReader AI – це спеціалізоване рішення для розпізнавання тексту (OCR) і створення структурованих електронних документів. Ця технологія забезпечує високу точність розпізнавання навіть у випадках складних форматів документів, таких як рукописи або старі друковані матеріали. FineReader AI також зберігає оригінальне форматування тексту, що особливо важливо для збереження контексту архівних документів. Оптимізація документопотоку за допомогою цієї технології дозволяє не лише підвищити ефективність обробки архівів, але й створити бази даних для швидкого доступу до необхідної інформації [6]. H2O.ai – це технологія, що базується на алгоритмах машинного навчання для класифікації та аналізу даних. Завдяки автоматичному навчанню на архівних даних H2O.ai може постійно покращувати свої моделі, забезпечуючи більш точну класифікацію документів і виявлення схожостей між ними. Це дозволяє архівним установам значно скоротити час на аналіз великих масивів інформації та підвищити якість обробки даних. H2O.ai також підтримує інтеграцію з іншими платформами для створення комплексних систем управління архівами, що сприяє їхній цифровій трансформації [7].

Clarifai – це інноваційна платформа для розпізнавання візуальних і текстових елементів, що знаходить широке застосування у сфері роботи з мультимедійними архівами. Ця технологія дозволяє автоматично аналізувати зображення та текстові дані, швидко класифікуючи їх за заданими параметрами. Завдяки високій швидкості обробки Clarifai забезпечує автоматизацію роботи з великими обсягами змішаних даних, таких як фотоматеріали чи скановані документи, це значно полегшує пошук і систематизацію інформації, роблячи архіви більш доступними для користувачів [8].

Автоматизація архівів із застосуванням штучного інтелекту забезпечує ефективність, точність і швидкість обробки даних, автоматизує рутинні завдання, мінімізує людські помилки, оптимізує витрати, сприяє доступності інформації, інтеграції архівів із сучасними системами управління та створює умови для надійного збереження й аналізу документів, що робить її ключовим інструментом цифрової трансформації архівної справи.

1. Benefits of Using AI for Digital Archives URL: <https://www.aureka.ai/aureka-blog/benefits-of-using-ai-for-digital-archives> (дата звернення: 29.11.2024).
2. Google Cloud Vision AI URL: <https://console.cloud.google.com/marketplace/product/google/vision.googleapis.com> (дата звернення: 29.11.2024).
3. IBM Watson Discovery URL: <https://www.ibm.com/products/watson-discovery> (дата звернення: 29.11.2024).
4. Microsoft Azure Cognitive Services URL: <https://azure.microsoft.com/en-us/products/ai-services> (дата звернення: 29.11.2024).
5. OpenAI GPT-4 URL: <https://openai.com/> (дата звернення: 29.11.2024).
6. ABBYY FineReader AI URL: <https://pdf.abbyy.com/> (дата звернення: 29.11.2024).
7. H2O.ai URL: <https://h2o.ai/> (дата звернення: 29.11.2024).
8. Clarifai URL: <https://www.clarifai.com/> (дата звернення: 29.11.2024).

Маланчук Л. О.

к.е.н., доцент кафедри менеджменту та публічного управління

Національний університет водного господарства та природокористування, м.Рівне, Україна

Мордас О.М.

здобувачки першого освітня рівня (бакалавр)

Національний університет водного господарства та природокористування, м.Рівне, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ЦИФРОВІ РІШЕННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ РОБОТИ ЦНАПІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

В умовах воєнного стану стабільність роботи Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАПів) є критично важливою для забезпечення доступу громадян до необхідних адміністративних послуг, особливо у постраждалих регіонах. Інноваційні цифрові рішення

стають ключовим інструментом для адаптації ЦНАПів до викликів, спричинених бойовими діями, переміщенням населення та загрозами кібербезпеці. Використання електронних платформ, мобільних рішень, автоматизованих систем управління, хмарних технологій та інструментів штучного інтелекту дозволяє не лише підтримувати безперервність надання послуг, але й підвищувати їхню якість, доступність і безпеку. Розробка та впровадження нових цифрових технологій є невід’ємною частиною трансформації ЦНАПів, спрямованої на задоволення потреб населення в умовах воєнного часу.

В табл. 1 представлено аналіз існуючих цифрових рішень у ЦНАПах та їх потреба в удосконаленні.

Таблиця 1. Аналіз існуючих цифрових рішень у ЦНАПах та їх потреба в удосконаленні

№	Сфера застосування	Існуючі рішення	Недоліки та потреби удосконалення
1.	Електронний документообіг	Використання цифрового підпису та систем автоматизації документообігу	Відсутність єдиної національної системи електронного документообігу для ЦНАПів.
2.	Інтеграція баз даних	Доступ до державних реєстрів (земельний кадастр, реєстр актів цивільного стану тощо)	Неповна інтеграція баз даних між різними державними органами; низька швидкість обробки запитів.
3.	Чат-боти для консультацій	Чат-боти в Telegram та Viber	Обмежений функціонал: не можуть обробляти складні запити або індивідуальні ситуації громадян.
4.	Хмарні технології	Використання хмарних сховищ для збереження даних	Потреба у посиленій безпеці даних, особливо в умовах кіберзагроз; обмежений доступ через нестабільний інтернет у деяких регіонах.
5.	Мобільні ЦНАПи	Пересувні ЦНАПи для обслуговування у віддалених або постраждалих від війни районах	Нестача мобільних точок для обслуговування великої кількості громадян; потреба у забезпеченні безперебійного зв'язку (Starlink).
6.	Автоматизовані системи управління	CRM-системи для управління зверненнями громадян	Відсутність стандартизації CRM-систем між ЦНАПами, що ускладнює передачу інформації між органами влади.
7.	Інформування громадян	SMS-розсилки та email-інформування	Потреба у мультимодальних каналах інформування (наприклад, мобільні додатки, push-сповіщення).
8.	Цифрові термінали самообслуговування	Кіоски для подачі заяв та отримання послуг	Обмежена кількість терміналів, не всі функції доступні для терміналів, відсутність інтеграції з іншими цифровими платформами.

Джерело: складено автором на основі [1]

На основі проведеного аналізу встановлено, що існуючі цифрові рішення, які використовуються в ЦНАПах, значно підвищують ефективність надання адміністративних послуг, однак потребують подальшого вдосконалення та розширення. Основними проблемами є відсутність єдиної національної системи електронного документообігу, неповна інтеграція баз даних, обмежений функціонал чат-ботів, недостатня безпека хмарних технологій, обмеженість мобільних ЦНАПів та нестача стандартизації CRM-систем.

У сучасних умовах воєнного стану забезпечення безперебійної роботи ЦНАПів є важливим елементом підтримки життєздатності суспільства та ефективності державного управління. Інноваційні цифрові рішення стають ключовим інструментом для адаптації до викликів, спричинених військовими діями, зростанням потреб населення та необхідністю

захисту даних. У цьому контексті запропоновані напрями вдосконалення покликані підвищити ефективність і стабільність роботи ЦНАПів навіть у кризових ситуаціях.

На рис.1. представлено напрями впровадження інноваційних цифрових рішень для стабільності роботи ЦНАПів.

Мобільні ЦНАПи – це стратегічне рішення для забезпечення доступу громадян до адміністративних послуг у віддалених, окупованих або постраждалих від бойових дій районах [2]. Оснащені автомобілі з ноутбуками, принтерами, сканерами та доступом до інтернету через супутникові технології, такі як Starlink, можуть стати ключовим елементом у подоланні логістичних бар'єрів. Такі мобільні центри дозволять надавати послуги в режимі реального часу, забезпечуючи гнучкість і оперативність. Інтеграція цифрових технологій у мобільні ЦНАПи також сприятиме зменшенню бюрократії та покращенню комунікації з громадянами.

В умовах воєнного стану створення мобільного додатку для ЦНАПів з повним функціоналом – це необхідний крок для діджиталізації адміністративних послуг. Такий додаток повинен забезпечувати можливість подачі заяв, оплати послуг, завантаження документів, а також відстеження статусу звернення. Він дозволить громадянам уникати черг і фізичних відвідувань центрів, що особливо важливо у зонах підвищеного ризику. Додаток має інтегруватися з уже існуючими платформами, такими як «Дія», і підтримувати доступність для людей з обмеженими можливостями через адаптивний дизайн.

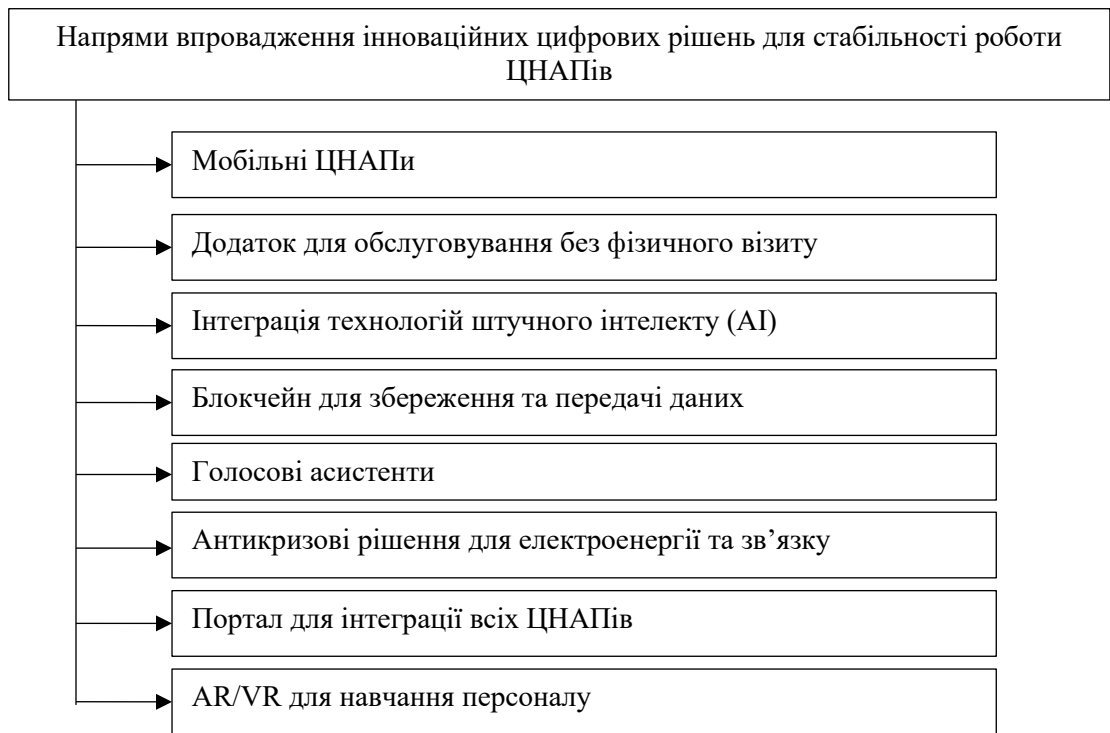

Рис.1. Напрями впровадження інноваційних цифрових рішень для стабільності роботи ЦНАПів

Джерело: складено автором.

Штучний інтелект є перспективним напрямом для підвищення ефективності роботи ЦНАПів. Використання AI у вигляді автоматизованих чат-ботів дозволить значно знизити навантаження на персонал, швидко надаючи відповіді на типові запити громадян. Крім того, AI-аналіз звернень допоможе ідентифікувати найпоширеніші проблеми громадян, що дозволить оперативно адаптувати сервіси до їхніх потреб. Залучення штучного інтелекту також може сприяти прогнозуванню запитів і розробці проактивних заходів для їх вирішення.

Інтеграція блокчейн-технологій у систему зберігання й передачі даних ЦНАПів забезпечить прозорість та безпеку адміністративних процесів. Блокчейн дозволяє створювати незмінні реєстри, що мінімізує ризик фальсифікації чи втрати даних [2]. Це особливо актуально в умовах війни, коли збереження реєстрів має критичне значення. Використання блокчейну також може сприяти прискоренню обміну інформацією між державними органами, забезпечуючи високу надійність і захист даних.

Впровадження голосових асистентів у роботу ЦНАПів стане корисним для покращення доступності послуг, особливо для людей похилого віку та осіб з інвалідністю. Голосові інтерфейси можуть забезпечити зручну взаємодію з послугами, допомагаючи користувачам орієнтуватися у складних адміністративних процесах. Така технологія також може слугувати додатковим каналом для інформування громадян про доступні сервіси та процедури.

Забезпечення безперебійної роботи ЦНАПів у кризових ситуаціях вимагає автономних рішень для енергопостачання та зв'язку. Використання генераторів і джерел безперебійного живлення дозволить працювати навіть за умов перебоїв з електроенергією. Супутникові системи зв'язку, такі як Starlink, гарантуватимуть стабільний доступ до інтернету навіть у зонах із критично пошкодженою інфраструктурою, це рішення є ключовим для забезпечення стабільності послуг у кризових регіонах.

Єдиний національний портал, який об'єднує всі ЦНАПи України, дозволить громадянам отримувати послуги незалежно від місця їхнього перебування. Така платформа має забезпечувати доступ до повного переліку послуг, можливість подачі заяв, завантаження документів і відстеження статусу звернення. Інтеграція з іншими державними реєстрами та платформами дозволить створити єдину екосистему адміністративних послуг.

Використання технологій доповненої (AR) та віртуальної реальності (VR) для навчання співробітників ЦНАПів забезпечить швидку адаптацію до нових умов роботи та підвищення їхньої кваліфікації. Завдяки інтерактивним симуляціям працівники зможуть освоювати складні процеси та реагувати на нестандартні ситуації у віртуальному середовищі [4]. Це особливо корисно для підготовки нових співробітників або підвищення кваліфікації у віддалених регіонах.

В умовах воєнного стану впровадження інноваційних цифрових рішень у діяльність ЦНАПів є стратегічно важливим для підтримання доступності адміністративних послуг та забезпечення ефективності державного управління. Аналіз існуючих технологій свідчить про їхню недостатню інтеграцію та функціональну обмеженість, що обумовлює потребу у розширенні та модернізації систем електронного документообігу, баз даних і автоматизованих систем управління. Водночас інноваційні напрями, такі як використання мобільних ЦНАПів, технологій штучного інтелекту, блокчейну та автономних енергетичних рішень, здатні суттєво підвищити гнучкість, безпеку й стійкість роботи цих центрів у кризових умовах. Застосування єдиного національного порталу послуг і інтерактивних технологій навчання персоналу також сприятиме підвищенню якості обслуговування громадян. Таким чином, реалізація запропонованих інновацій є не лише відповіддю на сучасні виклики, але й базисом для побудови інтегрованої цифрової екосистеми державного управління.

1. Цифрові адміністративні послуги в Україні. Практичний посібник. 2023 URL: <https://uastrat.com/wp-content/uploads/2024/02/digital-administrative-services-in-ukraine-2023.pdf> (дата звернення: 20.11.2024).

2. Мобільні центри надання адміністративних послуг URL: <https://mokavto.com.ua/index.php/typography/spetsializovana-tekhnika/171-mobilni-tsnapi> (дата звернення 20.11.2024).

3. Blockchain URL: <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/blockchain> (дата звернення: 20.11.2024).

4. 360° навчання. Як VR та AR допомагають в освіті URL: <https://prjctrmag.com/vrarinedu> (дата звернення: 20.11.2024).

Матійчук Н.В., Микулець М.І.

здобувачі освітнього ступеня бакалавр
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, Україна

Кулинич Р. О.

професор кафедри, доктор економічних наук, професор
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, Україна

ІНТЕГРАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ В СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

В умовах динамічного розвитку людство потребує все більше ресурсів для задоволення своїх потреб. Однак, не всі ресурси є відновлюваними, зникнення окремих із них може привести до катастрофічних наслідків. Усвідомлення цього привело до започаткування нових наукових напрямків пов'язаних із збереженням та раціональним використанням ресурсів, таких як циркулярна економіка та екологічний менеджмент.

Дане питання досліджували низка науковців таких як: Н.І. Горбаль, С.В. Сліпачик, В. В. Роледерс, І. М. Сисоева та інші. Проте, не дивлячись на наявність праць у даній сфері, проблема взаємозв'язку між цими науковими напрямками розкрита недостатньо і потребує подальших досліджень.

Ідея циркулярної економіки виникла у 60-х роках ХХ ст. Один з авторів писав про концепцію «космічного корабля Земля» як єдиного простору, без необмежених ресурсів. Тому всі виходи із системи є входами, що підлягають безперервному рециклінгу, а рівень «запасів для переробки» залежить від технологічного розвитку [1]. Всесвітній економічний форум у 2018 р. розширив базові принципи циркулярної економіки до 10R. Принципи 10R наведено нижче:

1. Refuse - відмова від неекологічних матеріалів/технологій;
2. Rethink- переосмислення використання продукту;
3. Reduce- зменшення споживання ресурсів;
4. Reuse- повторне використання з модифікаціями;
5. Repair- ремонт для продовження використання;
6. Refurbish- відновлення старих продуктів;
7. Remanufacture- використання частин старих виробів у нових;
8. Repurpose- зміна призначення продукту;
9. Recycle - переробка матеріалів;
10. Recover- відновлення енергії через спалювання [2].

Вперше дефініція «екологічний менеджмент» пролунала на конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку у червні 1992 р. у м. Ріо-де-Жанейро[3]. Основним завданням екологічного менеджменту є зниження тиску на навколишнє середовище, в рамках діючого підприємництва з використанням принципів своєчасності, попередження критичних подій та відповідальності за завдану шкоду [4]. Екологічний менеджмент як наукова дисципліна постійно еволюціонує, відповідаючи на глобальні екологічні виклики та зміни в парадигмі сталого розвитку. Інтеграція принципів 10R у теоретико-методологічний базис екологічного менеджменту представляє собою важливий етап у розвитку цієї науки. Перш за все, включення принципів 10R до концептуального апарату екологічного менеджменту розширює його теоретичні межі. Це дозволяє розглядати екологічний менеджмент не лише як інструмент мінімізації негативного впливу на довкілля, але й як комплексну систему управління ресурсами та матеріальними потоками в рамках циркулярної економіки. Таким чином, відбувається зміщення акцентів від реактивного підходу до проактивного, що

передбачає не тільки зниження забруднення, але й оптимізацію всього життєвого циклу продуктів та послуг. З методологічної точки зору, інтеграція 10R вимагає розробки нових підходів до аналізу та оцінки екологічної ефективності. Зокрема, постає необхідність у створенні комплексних індикаторів, які б враховували всі аспекти 10R, від відмови від використання шкідливих матеріалів (Refuse) до відновлення енергії (Recover). Це, в свою чергу, стимулює розвиток нових методів кількісної та якісної оцінки екологічних ефектів.

Як висновок, варто зазначити, що циркулярна економіка та екологічний менеджмент взаємопов'язані і можуть удосконалювати один одного. Таким чином інтеграція принципів 10R у екологічний менеджмент значно розширить теоретичну основу науки та дозволить протистояти новим викликам сучасного світу. Також, в довготривалій перспективі, це може перетворити виробництво на циклічне та безвідходне, що забезпечить найвищий рівень екологічності. Однак, виникає нагальна потреба у розробці нових методологічних інструментів. Зокрема, актуалізується завдання створення комплексних індикаторів, які б враховували всі аспекти 10R. Це стимулює розвиток інноваційних методів кількісної та якісної оцінки екологічних ефектів, що збагачує аналітичний інструментарій екологічного менеджменту.

1. Джерело	1.	Циркулярна економіка:	еволюція	поняття	URL:
					http://agrarianeconomy.lnau.edu.ua/images/docs/ae_2022_15_3-4/AE-15_3-4_6.pdf
2. Джерело	2.	Циркулярна економіка – основа сталого розвитку		підприємств	URL:
					https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/apr/27434/v6n1ekonomika2022-11-24.pdf
3. Джерело	3.	Екологічний менеджмент			URL:
					http://lib.kart.edu.ua/bitstream/123456789/9817/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%20%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9.pdf
4. Джерело	4.	Екологічний менеджмент			URL:
					http://repository.dnu.dp.ua:1100/upload/b4b34deca5d8d469dad698f7f90852fbLekciya-Ekomenedzhment.pdf

Менчакова Ю.О. здобувач освіти,

Ляшок Н.Ю., к.е.н., доцент, доцент кафедри управління і фінансово-економічної безпеки

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Дрогобич, Україна

СУТНІСТЬ, ФУНКЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ ЛОГІСТИКИ

В даний час логістика не так активно затребувана вітчизняними компаніями, як зарубіжними країнами, що мають півстолітню історію і розвиток.

Термін "логістика", який до недавнього часу був відомий тільки вузькому колу фахівців, сьогодні широко використовується. Це пов'язано з тим, що поняття "логістика" починає використовуватися в економіці. Однозначного судження про етимологію поняття "логістика" немає. Найпоширенішим твердженням є те, що термін "логістика" походить від:

1. грецького *logistikos* -розрахунки, обґрунтування;
2. французького *loger* – постачати
3. давньонімецького *laubja* - склад, зберігання.

Автором першого наукового дослідження з логістики був французький військовий експерт А.Джоміні. Він визначив логістику як "практичний посібник для переміщення військ" і впровадив цю науку в 1812 році, коли він вперше застосував цю науку на практиці при плануванні забезпечення армії Наполеона боєприпасами, продуктами харчуванням та ін.

Логістика довгий час вважалася військовим терміном, але його використання в цивільній сфері почалося вже в 60-х роках ХХ століття.

На сьогоднішній день в зарубіжній і вітчизняній літературі немає єдиного визначення логістики. Найбільш прийнятним, на мій погляд, є визначення Є.В. Крикавського: "Наука про оптимальне управління матеріальними, інформаційними та фінансовими потоками в системі економічної адаптації з синергетичними зв'язками" [1].

Мета логістики - оптимізувати цикл регенерації шляхом створення інтегрованого потоку матеріалів та інформації, орієнтованого на попит, при виробництві та розподілі продукції. До цього формулювання можна додати ще потік фінансових ресурсів.

Завдання логістики за ступенем значимості розділяють на три групи: глобальні; загальні; часткові (локальні). [2]

Глобальні завдання включають:

- створення складної інтегрованої системи матеріальних, інформаційних і, по можливості, інших потоків;
- стратегічну координацію, планування і управління використанням логістичних можливостей в області виробництва і дистрибуції;
- постійне вдосконалення логістичної концепції в рамках обраної стратегії в умовах ринку;
- високу гнучкість системи за рахунок швидкого реагування на зміни зовнішніх і внутрішніх умов експлуатації.

До загальних завдань відносяться:

- впровадження наскрізного контролю поточкових процесів в логістичних системах;
- розробка і вдосконалення методів управління матеріальними потоками;
- багатоваріантне прогнозування виробництва, транспортування, запасів і т. д.;
- виявлення дисбалансу між потребами виробництва і можливостями логістики, потребами в логістичних послугах при продажу і пропускнуою спроможністю логістичної системи;
- стандартизація якості логістичних послуг та вимог окремих операцій;
- раціональне іормування економічних відносин;
- оптимізація техніко-впроваджуваної структури транспортних і складських комплексів;
- визначення стратегії і технології фізичного переміщення матеріальних ресурсів, напівфабрикатів, готової продукції;
- формалізація оновлених (поточних операційних) логістичних цілей і параметрів функцій логістичної системи.

Часткові завдання в логістиці носять локальний характер. Вони більш динамічні і різноманітні:

- оптимізація на всіх етапах переміщення всіх видів запасів і товарів;
- максимальне скорочення часу зберігання продукції;
- скорочення часу транспортування;
- швидке реагування на вимоги клієнтів;
- підвищення готовності до поставок;
- зниження витрат на всіх ланках логістичного ланцюжка;
- розумний розподіл транспортних засобів;
- гарантія високоякісного післяпродажного обслуговування;
- підтримання певної готовності до прийому, обробки та видачі інформації;
- послідовність і покрокове проходження через деформовані об'єкти і багато іншого.

Об'єктом вивчення теорії логістики є процес протікання господарської та іншої діяльності у вигляді матеріальних і відповідних їм фінансових та інформаційних потоків або їх поєднання, відтворення і циркуляції, організованих в потоки [3].

Предметом вивчення досліджень теорії логістики є оптимізація матеріальних і відповідних їм фінансових та інформаційних потоків.

Практична реалізація логістичної методології виражається в її функціях: [3].

1. Системоутворююча функція. Логістика - це система ефективних технологій, що забезпечують процес управління ресурсами. У вузькому сенсі логістика формує систему управління товарами.

2. Інтегрована функція. Логістика забезпечує синхронізацію процесів маркетингу, зберігання і доставки продукції з направленням засобів виробництва на ринок і наданням посередницьких послуг споживачам. Вона забезпечує узгодження інтересів логістичних посередників в логістичній системі.

3. Регулююча функція. Логістичне управління матеріалами та пов'язаними з ними потоками спрямоване на економію всіх видів ресурсів, зниження витрат на живу і задалегідь визначену робочу силу на стику галузей з різним організаційним і економічним рівнем. У широкому сенсі, вплив на управління полягає в підтримці відповідності дій окремих логістичних систем інтересам організації в цілому.

4. Результуюча функція. Логістична діяльність спрямована на доставку продукції в необхідній кількості, в певний час і в певному місці, з певною якістю (кондицією), з мінімальними витратами. Логістика прагне охопити всі етапи взаємодії ланцюжка «постачання-виробництво-розподіл-споживання».

Отже, логістика є невід'ємною частиною сучасного бізнесу. Вона дозволяє компаніям досягти своїх цілей більш ефективно та раціонально. Завдяки логістиці, підприємства можуть забезпечити безперебійну роботу своїх виробничих і збутових ланцюгів, а також підвищити свою конкурентоспроможність на світовому ринку.

1. Крикавський Є.В. Логістика. Основи теорії: Підруч. для ВНЗ / Нац. ун-т "Львівська політехніка", Л.: Інтеллект-Захід, 2018. – 414 с.

2. Кальченко А.Г. Логістика: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2017. – С. 17–18

3. Логіка: Підручник/Під ред.Б. А. Анікіна. - 3-є видання, перевидане. І додав. - К.: КНЕУ, 2020. - С. 79-80

Мерзлікіна Є.А.,

здобувач освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 073 «Менеджмент»;

Попова О. Ю.

д.е.н., професор, завідувачка кафедрою управління і фінансово-економічної безпеки ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м.Дрогобич, Україна

СУТНІСТЬ І ФУНКЦІЇ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ

Специфічною рисою ХІХ століття є акцент уваги на новомодні визначення «совт скілз» та «хард скілз». З огляду на досягнення американської та європейської шкіл управління персоналом та менеджменту організацій український менеджмент продовжує «тягнутися» до західноєвропейських стандартів піклування та піднесення працівників на роботі. Зовсім нещодавно українські підприємства почали звертати увагу та цінувати людину, сприймаючи її не як об'єкт виконання завдань, а зосереджуючи уваги на робочому потенціалі через ставлення та проявлення особистостей в процесі роботи. Одним із сучасних термінів, що поступово досягає кожного ступеня менеджменту українського бізнесу, стає корпоративна культура.

Як зазначають більшість науковців, термін корпоративної культури є досить свіжим, тож конкретного загальнохарактерного визначення підібрати неможливо. У більшості випадків, корпоративна або організаційна культура простіше виявляється як визначення на практиці, відповідаючи особливостям певної організації. Проте, варто зауважити, що по окремо можна встановити визначення цього терміну для зображення загальної опису конкретної організації, так само вчені виділяють низку особливостей, притаманних цьому визначенню, за якими можна охарактеризувати або проявити цей термін ситуативно.

Термін «корпоративний» виник на основі латинського «corporatio» — об'єднання, спільнота, а не від «корпорації» як організаційно-правової форми господарювання підприємства. Наявність в організації «корпоративного духу» обговорювалась ще у ХІХ ст. А. Файоль назвав зміцнення та підтримання корпоративного духу одним з базових принципів управління підприємством. Тому поняття «корпоративний» потрібно розглядати саме у сенсі

«спільний, об'єднувальний, єднальний, одностайний» [1].

Фундамент корпоративної культури характеризується утворенням системи цінностей підприємства. Особливість цього визначення при трактуванні уособлюється у поняття ціннісного орієнтуру трудового колективу та самої структури. Організаційна культура є сукупністю притаманних тільки їй унікальних визначень, поглядів, вірувань, філософії, які проявляються завдяки маркерам поведінки (мова, церемонія, традиції, норми), внутрішні цінності та вірування (що підтримуються всіма членами), унікальна філософія стосунків між підлеглим та керівником, імідж організації (сформований у більшій мірі працівниками для зовнішньої системи).

Як підкреслює В.О. Аніщенко, «власна культура організації є зовнішнім відображенням корпоративної культури, яка виражає себе через імідж і дизайн організації, фірмові традиції, обряди тощо. Зовнішня сторона корпоративної культури видима і співробітнику, і клієнту, а система норм поведінки поверхнево завжди схожа в різних організаціях» [2].

Варто зазначити, що корпоративна культура виступає багатофункціональною та насиченою системою, проте структурованою завдяки наступним компонентам [3;4]:

- прийнята система лідерства;
- стилі вирішення конфліктів;
- діюча система комунікації;
- положення індивіда в організації;
- прийнята символіка (гасла, організаційні табу, ритуали).

Головним завданням формування корпоративної культури як складової внутрішньої системи організації є об'єднання персоналу підприємства завдяки утворенню єдиної унікальною системи цінностей, інтересів, норм і правил, що зрощує у трудовому колективі свідоме ставлення до роботи та його пріоритетність, підвищенню ефективності та пришвидшеному досягненні цілей, задоволенню працівників роботою та їх результатом.

Багато чого у формуванні корпоративної культури на підприємстві, на кожному з рівнів її використання, залежить від самого керівника, стилю його адміністрування та іміджу, запровадженому у структурі. Відповідно, дуже часто українська ланка бізнесу страждає через присутність вже застарілої системи управління, залишеної від радянської структури планової економіки. Більшість керівників уособлюють в собі директивну форму управління, що унеможливорює поєднання елементів піднесення трудового колективу та їх переоцінку як особистостей на роботі, а не складових виробництва.

Унікальність корпоративної культури становить її сутність, наповнена доволі абстрактними поняттями. Загальними характеристиками, притаманними поняттю можна вважати складність оформлення визначення, неокресленість об'єму вимірювання значення (тобто багаторівнева різноманітність), нееластичність та статичний стан протягом часових змін, тривалість побудови та набуття унікальності залежно від особливостей певного підприємства.

Корпоративна культура проявляє чуттєвість до стадії життєвого циклу організації. Враховуючи, що основними періодами вважають формування, зростання, зрілість та занепад, то на кожному з них виникають специфічні ситуації стосовно культури в організації та відповідні механізми їх подолання.

Основною функцією корпоративної культури є зрощення у свідомості трудового колективу об'єднаності та ідентичної згуртованості з колективом та відтворення гармонізації організаційних та індивідуальних процесів. Відповідно до особливостей притаманних конкретному підприємству цілі та вплив корпоративної культури на зовнішню систему можуть видозмінювати значимість функцій та їх розташування за важливістю виконання. Для загальної характеристики використовують наступні функції [4;5]:

1) ціноутворююча – здобуття персоналом освоєння та розуміння цінностей, поглядів та напрямків організації. Тобто відбувається вплив на світогляд працівника для його сприйняття та поглинання цінностей корпорації як свої особистісні;

2) нормативно-регулююча – несе в собі приклад поведінки для наслідування персоналом задля приборкання та контролю задля потреби під час конфліктів;

3) пізнавальна – можливість реалізації у працівників в рамках корпоративної культури особистісних мотивів, таких як: прагнення до пізнання, бажання пізнати себе і визначити своє місце в колективі;

4) комунікаційна – встановлення і використання ефективних комунікаційних потоків, які забезпечують взаєморозуміння та взаємодію в аналізі будь-якого виду інформації. Ця функція допомагає задовольнити природну потребу в інформації;

5) мотивуюча – стимул до підвищення продуктивності, виникнення бажання діяти в інтересах організації. Корпоративна культура дозволяє об'єднати зусилля всіх підрозділів підприємства для досягнення її цілей і завдань;

6) стабілізаційна – розвиток системи соціальної стабільності в організації, досягнення загальної згоди за допомогою об'єднуючих дій основних елементів культури, збільшення згуртованості колективу;

7) інноваційна – дозволяє організації адаптуватися під час змін та укорінюватися на провідних позиціях виробництва через клієнтоорієнтовані цілі та раціональні дії при ризиках та впровадженні інновацій.

Монастирський Г.Л. зазначає, що формування корпоративної культури відбувається поступово, вона вбирає досвід працівників, їхню культуру виховання, враховує цілі та установки підприємства. Загальна мета корпоративної культури – створення в організації позитивного клімату для об'єднання працівників в єдиний колектив, що сповідує певні етичні, моральні та культурні принципи.

Так само, як національні культури можуть впливати на корпоративну культуру і формувати її, може впливати і стратегія управління компанією. Ці різні культури можуть здаватися більш чи менш привабливими для працівників залежно від поточних подій і галузевих тенденцій, зокрема, змін у тенденціях найму.

Наприклад, багато технологічних компаній 21-го століття, таких як Meta, колишня назва Facebook, та Alphabet, материнська компанія Google, надали перевагу культурі менш традиційних стратегій управління. Ці компанії визначили себе як дружні до працівників, пропонуючи такі пільги, як дистанційна робота та безкоштовні обіди для працівників. Корпоративна штаб-квартира Alphabet у Маунтін-В'ю, штат Каліфорнія, пропонує такі послуги на місці, як заміна масла, мийка автомобіля та перукарня [6].

Натомість від працівників очікували високої відданості своєму роботодавцю та готовності працювати довгі години для досягнення результатів. Така культура мала сприяти творчості, колективному вирішенню проблем і більшій свободі працівників у впровадженні інновацій, що мають довгострокову перспективу. Багато технологічних компаній зберігали менталітет стартапів, швидко випробовуючи нові речі, які не обов'язково були стійкими, прибутковими чи успішними - часто характеризуються як «рухатися швидко і ламати речі» - ще довго після того, як вони стали публічними компаніями і перестали бути стартапами.

Прогресивні умови, такі як комплексні пільги для працівників та альтернативи ієрархічному керівництву (навіть відмова від закритих офісів і кабінетів), були тенденціями, що відображали більш технологічне, сучасне та гнучке покоління корпоративної культури.

Коли технологічних робочих місць було вдосталь, ця культура нетрадиційного управління, численні пільги, довгий робочий день і менталітет стартапів вважалися перевагами технологічних робочих місць. Однак, починаючи з серпня 2022 року, різноманітні фактори, такі як надмірний найм в епоху пандемії, зростання відсоткових ставок за корпоративними кредитами та вимоги інвесторів до прибутковості, призвели до початку масових звільнень [6].

У 2023 році було ліквідовано понад 260 000 технологічних робочих місць, а за перші чотири тижні 2024 року понад 25 000 працівників було звільнено зі 100 технологічних

компаній, серед яких Meta, Amazon, Microsoft та Alphabet [6].

Багато пільг для працівників, як-от фітнес-зали чи ресторани на території офісу, були скорочені або скасовані, оскільки штат скорочувався, а працівники, що залишилися, частіше працювали з дому.

Коли ці галузеві тенденції почали змінюватися, інноваційна стартап-культура технологічних компаній почала здаватися деяким працівникам менш бажаною, ніж стабільна, традиційна робота, для якої пріоритетом є утримання працівників і збалансований графік, а не пільги, пов'язані зі стилем життя.

Незважаючи на те, що теорія корпоративної культури ще досі знаходиться у процесі дослідження, особливо для Східної Європи, притаманні цьому визначенню та темі особливості несуть в собі стабільний фундамент для побудови надійної системи управління корпорацією. Відповідно до загальних засад термінології корпоративної культури важлива присутність основних елементів специфічності, що проявляються у формуванні цінностей, поглядів, правил та норм вибудовування контакту між персоналом та підприємством. У свою чергу, автентичність системи побудови кожної організації дозволяє видозмінювати та підлаштовувати менш важливі елементи для проявлення найважливішої функції корпоративної культури - зрощення у свідомості трудового колективу об'єднаності та ідентичної згуртованості з колективом та відтворення гармонізації організаційних та індивідуальних процесів.

1. Данюк В. М., Чернушкіна О. О. Сучасне розуміння корпоративної. *Формування ринкової економіки*. 2010. С. 250-259.
2. Аніщенко В. О. Роль корпоративної культури у прийнятті управлінських рішень. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 3. С.7.
3. Міхов Л. І. Сутність та зміст корпоративної культури. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2015. №3(31). С. 42-46.
4. Петрик В. Корпоративна культура та її роль в розвитку організації. *Вісник Вінницького національного технічного університету*. 2018. № 5. С. 13-17.
5. Прищак М. Д. Психологія управління в організації: навчальний посібник. Вінниця. 2016. С. 150.
6. Електронний ресурс: <https://www.investopedia.com/terms/c/corporate-culture.asp>

Московчук А.Т.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту

Сидорук В.Ю.,

магістрант

Луцький національний технічний університет, м.Луцьк, Україна

ФОРМУВАННЯ МЕТОДИКИ АНАЛІЗУ ФОНДУ ОПЛАТИ ПРАЦІ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Невід'ємною частиною сучасного управління бізнесом є аналіз напрямів діяльності суб'єктів господарювання в розрізі доходів, витрат і фінансових результатів. Важливим аспектом аналітичних досліджень є формування та використання фонду оплати праці працівників підприємства, як складової витрат. Розглянемо мету, завдання аналізу та можливі резерви зниження витрат на оплату праці, актуальні для промислових підприємств (табл. 1)

Реалізація мети аналітичного дослідження і виконання поставлених завдань забезпечуються формуванням методики аналізу. Методика аналізу – це визначена послідовність дій та сукупність методів, способів і прийомів, які необхідно застосувати для виконання поставлених завдань в конкретному дослідженні. В методиці аналізу фонду оплати праці можна виокремити такі етапи:

Таблиця 1. Мета, завдання та резерви в аналізі фонду оплати праці

Мета і завдання аналізу	Резерви зниження витрат
<p>1. Мета: зменшення витрат на оплату праці. Завдання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - оцінка відповідності чисельності персоналу обсягу виконаних робіт; - аналіз структури фонду оплати праці; - виявлення неефективної системи оплати праці; - аналіз втрат та використання робочого часу; - бенчмаркінг витрат на оплату праці; - аналіз впливу факторів на фонд оплати праці. <p>2. Мета: оцінка використання коштів, спрямованих на оплату праці. Завдання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - оцінка відповідності планових і фактичних показників фонду оплати праці; - аналіз структури фонду оплати праці; - аналіз динаміки фонду оплати праці та факторів, що її спричинили; - бенчмаркінг фонду оплати праці; - оцінка впливу фонду оплати праці на собівартість продукції. 	<ul style="list-style-type: none"> - оптимізація штатної чисельності (скорочення надлишкової кількості працівників в підрозділах, автоматизація рутинних операцій) - зміна системи оплати праці (перехід на системи оплати, пов'язані з результатами праці (преміальні системи, системи заробітної плати за виконання норм). - підвищення продуктивності праці (впровадження нових технологій, організація раціонального режиму роботи, навчання персоналу) - скорочення цілоденних та внутрішньозмінних втрат робочого часу (забезпечення безперебійної роботи обладнання, поліпшення умов праці).

- 1) вибір оптимального періоду для аналізу фонду оплати праці (місяць, квартал, рік);
- 2) збір необхідних даних про фонд оплати праці, чисельність персоналу, продуктивність праці, середню заробітну плату, втрати робочого часу тощо;
- 3) систематизація і узагальнення зібраної інформації;
- 4) аналіз отриманих даних з використанням різних методів, способів і прийомів (абсолютні, відносні і середні величини, порівняння, трендовий аналіз, факторний аналіз тощо).
- 5) формулювання висновків на основі проведеного аналізу використання фонду оплати праці та розробка пропозицій щодо його оптимізації.

Методика аналізу фонду оплати праці включає комплекс методів, способів і прийомів обробки даних. «Важливим етапом аналітичного дослідження є факторний аналіз, оскільки його проведення дає можливість виявити, які чинники і в якій мірі впливають на динаміку показника та визначити величину резервів» [1, с.75]. Застосовують факторний аналіз в стохастичних та детермінованих моделях. Для забезпечення оперативного прийняття управлінських рішень, зазвичай, аналізують вплив факторів у детермінованих факторних моделях. «Детерміноване моделювання факторних систем – це простий і ефективний засіб формалізації зв'язку економічних показників, який служить основою для кількісної оцінки впливу окремих факторів на динаміку узагальнюючого показника» [2, С.140]. Наразі способи факторного аналізу налічують десятки різних підходів та технік обробки даних. Для оцінки використання коштів, спрямованих на оплату праці персоналу підприємств та забезпечення зменшення витрат, необхідних для формування фонду оплати праці, доцільно побудувати багатофакторну модель:

$$\text{ФОП}_{\text{пр}} = \text{Ч}_{\text{прац.}} \times \text{Д}_{\text{в}} \times \text{Т}_{\text{д.}} \times \overline{\text{ЗП}}_{\text{год.}}$$

де $\text{ФОП}_{\text{пр}}$ – фонд оплати праці працівників підприємства; $\text{Ч}_{\text{прац.}}$ - середньоспискова чисельність працівників підприємства, ;

$\text{Д}_{\text{в}}$ - кількість відпрацьованих днів працівниками, дні;

$\text{Т}_{\text{д.}}$ – тривалість робочого дня, год;

$\overline{ЗП}_{год.}$ – середня годинна заробітна плата працівника, грн.

Для визначення міри впливу факторів на результуючий показник у 2023 р. порівняно з минулим, можна застосувати спосіб абсолютних різниць. Порядок розрахунку впливу факторів на фонд оплати праці цим способом наведено в таблиці 2.

Таблиця 2. Розрахунок впливу факторів на фонд оплати праці способом абсолютних різниць

Фактори	Розрахунок впливу факторів
Розрахунок фонду оплати праці	$ФОП_{2022} = Ч_{прац,2022} \times Д_{2022} \times Т_{д,2022} \times \overline{ЗП}_{год,2022}$ $ФОП_{2023} = Ч_{прац,2023} \times Д_{2023} \times Т_{д,2023} \times \overline{ЗП}_{год,2023}$
Зміна фонду оплати праці за рахунок:	$\Delta ФОП = ФОП_{2023} - ФОП_{2022}$
- зміни чисельності працівників	$\Delta ФОП^{Ч_{прац.}} = \Delta Ч_{прац.} \times Д_{2022} \times Т_{д,2022} \times \overline{ЗП}_{год,2022}$
- зміни кількості відпрацьованих днів	$\Delta ФОП^D = Ч_{прац,2023} \times \Delta Д \times Т_{д,2022} \times \overline{ЗП}_{год,2022}$
- зміни тривалості робочого дня	$\Delta ФОП^{T_d} = Ч_{прац,2023} \times Д_{2023} \times \Delta T_d \times \overline{ЗП}_{год,2022}$
- зміни середньогодинної заробітної плати працівника	$\Delta ФОП^{\overline{ЗП}_{год.}} = Ч_{прац,2023} \times Д_{2023} \times Т_{д,2023} \times \Delta \overline{ЗП}_{год.}$

Переваги застосування способу абсолютних різниць у факторному аналізі – це простота розрахунків та інтерпретації результатів, незначні витрати часу.

Беручи до уваги приведений порядок аналізу фонду оплати праці, можна стверджувати, що даний процес є невід’ємною складовою прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Застосування факторного аналізу фонду оплати праці дозволяє оптимізувати суттєву частку витрат підприємства за рахунок зменшення чисельності працюючих і скорочення цілоденних і внутрішньозмінних втрат робочого часу.

1.Московчук А.Т., Дорош В.Ю. Ретроспективна аналітична оцінка результативності діяльності підприємницьких структур. *Економічний форум*. Луцьк: ВІП ЛНТУ, 2023. №2. С.73 - 81.

2.Московчук А.Т., Ліщук В.І. Факторний аналіз в системі управління витратами підприємств. *Економічні науки. Серія «Облік і фінанси»*. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2017. Випуск 14 (53). С.138-144.

Надтока М.О.

здобувач третього (наукового) рівня

Національний університет охорони здоров’я України імені П.Л. Шупика, м. Київ, Україна

ВАЖЛИВІСТЬ ЦІНОВОГО МОНІТОРИНГУ ПРИ УХВАЛЕННІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В ЧАСТИНІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Незважаючи на загальну законодавчу регламентацію згідно Закону України «Про публічні закупівлі» [1] та інших нормативних актів процесу публічних закупівель в Україні, це питання залишається одним з найактуальніших та таких, що потребують значних доопрацювань, особливо стосовно великих державних підприємств, які проводять різноманітні закупівлі у багатьох галузевих напрямках. За даними Урядового Порталу України обсяги закупівель, які були проведені через систему Prozorro у 2023 році зросли порівняно з 2022 роком та склали близько 480 млрд грн. Prozorro повідомляє про проведення близько 255 тис. завершених процедур торгів з загальною кількістю близько 35 тис. учасників. Усього ж за результатами 2023 року за завершеними процедурами замовниками було знижено ціну своїх

закупівель на близько 37 млрд грн від початкової очікуваної вартості. На жаль, статистичні цифри не завжди відтворюють реальну картину, яка складається у секторі публічних закупівель. Аналітичні матеріали та дані про вартісні показники укладених договорів та розрахованої початкової очікуваної вартості, свідчать, що ця галузь потребує подальшого вдосконалення, в тому числі у питанні цінового моніторингу при проведенні закупівель.

Ціновий моніторинг представляє собою систематичний процес збору, аналізу та оцінки інформації про ринкові ціни на товари, роботи та послуги, що є предметом публічних закупівель. Варто зазначити, що багато учасників процесу публічних закупівель плутають поняття «цінового моніторингу» та моніторингу процедури закупівлі. Моніторингу процедури закупівлі [2] – аналіз дотримання замовником законодавства у сфері публічних закупівель під час проведення процедури закупівлі, укладення договору про закупівлю та протягом його дії з метою запобігання порушенням законодавства у сфері публічних закупівель. Опрацювання самих процедур закупівель на дотримання вимог є окремою важливою позицією, але в даному дослідженні мова іде саме про ціновий моніторинг. Згідно з дослідженнями, ефективний ціновий моніторинг може знизити ризики корупції та підвищити ефективність використання бюджетних коштів.

Основними елементами сучасної системи цінового моніторингу можна вважати:

1. Автоматизований збір актуальної інформації про ціни на ринку;
2. Використання штучного інтелекту для аналізу цінових тенденцій;
3. Порівняння цін різних постачальників у режимі реального часу;
4. Аналітика для прогнозування цінових змін;
5. Інтеграція з електронними торговельними майданчиками тощо.

Найважливішим фактором, про який слід враховувати, є те, що потрібно звикнути до моніторингу цін та оптимізації автоматизованих програм для того, щоб вони були ефективними [3]. Дуже часто ринкові дані є такими, що були зібрані, але не проаналізовані, або аналіз виконувався недостатньо швидко для підтримки своєчасних змін у програмних заходах. Щоб допомогти програмі швидко адаптуватися до змін ринкових умов важливо збирати лише ті дані, які необхідні і дати достатньо часу для аналізу. Це, в свою чергу, означає, що моніторинг цін має базуватися на мінімальному можливому обсязі даних, в той же час достатньому для прийняття вірних управлінських рішень.

Розглянемо вплив цінового моніторингу на управлінські рішення. Сучасні системи цінового моніторингу суттєво впливають на якість управлінських рішень, тому їх треба впроваджувати разом із системою моніторингу самих закупівель. Один із основних заходів контролю — моніторинг закупівлі — який за задумом є превентивним, у понад 70% випадків проводять уже після укладення договору. Натомість його потрібно проводити до укладання контракту, коли негативним наслідком порушень ще можна запобігти [4]. Таким чином проводячи якісний ціновий моніторинг, передуючи проведенню закупівлі підприємство може значно знизити ризик ухвалення неякісного управлінського рішення у частині ціни завчасно, ще навіть на етапі формування конкурсної документації. Частково питання професіоналізації проведення закупівлі вже враховується у «Стратегії реформування системи публічних закупівель на 2024 - 2026 роки» [5], одними з завдань якої є: підвищення ефективності регулювання професійної діяльності суб'єктів сфери публічних закупівель з визначенням їх рівнів, структури компетенцій та організаційної архітектури замовників і запровадження рекомендацій та нормативно-правових актів, які встановлюють відповідні вимоги; впровадження заходів, пов'язаних з професійним розвитком та навчанням; розширення компетенцій у сфері публічних закупівель на центральному та регіональному рівні.

Варто зазначити, що до питання цінового моніторингу та безпосередньо його проведення необхідно було б залучити фахівців із підтвердженим кваліфікаційним рівнем, досвідом роботи у галузі цін та ціноутворення, а також ринків товарів/робіт/послуг. У міжнародній практиці вже існує таке поняття, як професійний стандарт спеціаліста з «прок'юременту» (закупівель) [6] Управління державної торгівлі OGC (незалежного підрозділу у Міністерстві

фінансів Великобританії) та пул знань UPPCC, що використовується у США, Канаді, інших країнах.

Для ефективного впровадження сучасної системи цінового моніторингу пропонується:

1. Впровадження автоматизованих систем збору та аналізу даних;
2. Впровадження інституту фахівців із «прок'юременту» із підтвердженим кваліфікаційним рівнем визначеним законодавством та визнаним світовим співтовариством;
3. Інтеграцію з існуючими системами електронних закупівель;
4. Постійне навчання персоналу роботі з новими технологіями;
5. Створення централізованих баз даних цінових пропозицій розділених за відповідними галузями;
6. Розробку методичних рекомендацій з урахуванням цифрових технологій тощо.

Окремої уваги заслуговує організація цінового моніторингу в умовах воєнного стану, коли потрібно додатково зауважити наступні чинники:

1. Врахування підвищеної волатильності цін;
2. Оцінка логістичних ризиків та їх впливу на ціноутворення;
3. Моніторинг доступності товарів та послуг;
4. Аналіз альтернативних постачальників
5. Оцінку валютних ризиків та інших чинників, що несуть вплив на ціну.

Ціновий моніторинг є критично важливим інструментом для прийняття ефективних управлінських рішень у сфері публічних закупівель. Систематичне проведення цінового моніторингу з використанням сучасних цифрових технологій та кваліфікованих фахівців дозволить досягти економії бюджетних коштів та зниженню ризику корупції. В умовах цифрової трансформації економіки особливого значення набуває впровадження автоматизованих систем моніторингу та аналізу цін.

1. Про публічні закупівлі. Закон України. 922-VIII (2016) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>
2. Transparency International Ukraine. Як удосконалити моніторинг закупівель. Київ, 2023. URL: https://ti-ukraine.org/wp-content/uploads/2023/09/monitor_upgrade_UA_final.pdf
3. CRS.MARKIt. Price monitoring, analysis and response kit URL: <https://www.calpnetwork.org/wp-content/uploads/2020/01/markit-manual-final-high-res.pdf>
4. Transparency International Ukraine. Звіт про ефективність публічних закупівель в Україні 2023. Київ, 2024. URL: <https://ti-ukraine.org/research/public-procurement-2023/>
5. Стратегія реформування системи публічних закупівель на 2024 - 2026 роки. Кабінет Міністрів України (Розпорядження). № 76-р (2024) URL: <https://www.kmu.gov.ua/pras/pro-skhvalennia-strategii-reformuvannia-systemy-pub-a76r>
6. Ткаченко Н. Професіоналізація публічних закупівель в Україні // ВІСНИК КНТЕУ. 2017. № 5 URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2017/05/7.pdf>

Наумюк Т. П.

студент магістратури, гр. ЕКМ-21

Науковий керівник: к.е.н., доцент **Дзямуч М.І.**

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Підвищення рівня рентабельності підприємства є ключовим завданням для забезпечення його стабільного функціонування та конкурентоспроможності на ринку. При цьому необхідно зазначити, що високий рівень рентабельності вказує на ефективне використання ресурсів та прибутковість господарської діяльності. Тому висока рентабельність забезпечує підприємству можливість інвестування в розвиток, дослідження та впровадження нових технологій, що, у свою чергу, сприяє зростанню його конкурентоспроможності. Підвищення рентабельності

також є важливим фактором для залучення інвестицій та отримання кредитних ресурсів. Оскільки інвестори та кредитори самі шукають можливість отримання прибутку від своїх інвестицій, то висока рентабельність свідчить про перспективність підприємства. Це стимулює їх довіру та сприяє залученню фінансових ресурсів для реалізації стратегічних планів розвитку суб'єкта господарювання.

Також підвищення рентабельності дозволяє підприємству інвестувати більше ресурсів у розвиток своїх працівників, що сприяє покращенню якості праці та підвищенню виробничої ефективності. Крім того, це створює умови для приваблення та утримання кваліфікованого персоналу, що безпосередньо впливає на інноваційність та конкурентоспроможність підприємства у довгостроковій перспективі. Тому ефективне формування заходів по підвищенню рівня рентабельності є стратегічно важливим завданням для забезпечення фінансової стійкості, залучення інвестицій та забезпечення конкурентоспроможності підприємства в умовах динамічного бізнес-середовища.

Тому вирішенням проблеми з рівнем рентабельності є формування концептуальних засад її підвищення, на основі яких визначатиметься загальний підхід до оптимізації ефективності бізнес-процесів підприємства. При цьому важливо зазначити, що підвищення рентабельності не обмежується лише збільшенням обсягу продажів, але включає в себе детальний аналіз всіх аспектів господарської діяльності підприємства. Тому концептуальний підхід допомагає визначити стратегічні пріоритети, що впливають на рентабельність, такі як оптимізація виробничих процесів, розробка продуктів або послуг з вищою доданою вартістю, та управління вартістю.

Також концептуальні засади підвищення рентабельності визначають потребу підвищення ефективності управління підприємством, включаючи дослідження ринку та конкурентного середовища, а також аналіз результатів фінансової діяльності. Це дає змогу приймати обґрунтовані рішення щодо цільового використання ресурсів суб'єкта господарювання та визначення оптимальних стратегій для досягнення поставлених цілей. Крім того, концептуальний підхід сприяє впровадженню інновацій та технологічних рішень, спрямованих на підвищення продуктивності та якості виробництва. Тому розуміння необхідності постійного вдосконалення допомагає підприємству належним чином адаптуватися до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі з метою забезпечення стійкого росту рівня рентабельності.

Таким чином, концептуальні засади є основою для формування системного підходу щодо підвищення рентабельності, сприяючи визначенню стратегічних пріоритетів, оптимізації управлінських процесів та впровадженню інновацій, що в сукупності сприяє досягненню належного рівня фінансової стійкості підприємства.

Зважаючи на те, що головним елементом підходів щодо підвищення рентабельності підприємства в сучасних умовах є вдосконалення управлінських процесів, то можна стверджувати, що концептуальні засади забезпечення підвищення даного показника повинні базуватися на системі управління рентабельністю (рис. 1).

Отже, бачимо, що система управління рентабельністю підприємства відіграє важливу роль у реалізації концептуальних заходів з підвищення рентабельності. Зокрема, вона дає змогу керівництву суб'єкта господарювання ефективно аналізувати всі аспекти бізнес-процесів, визначати джерела прибутковості та виявляти слабкі місця у господарській діяльності підприємства. Усе це створює можливості для прийняття обґрунтованих рішень щодо оптимізації виробничих процесів, скорочення витрат та загального підвищення якості продукції або послуг. Система управління рентабельністю також сприяє постійному моніторингу фінансових показників діяльності підприємства, що дозволяє управлінському контуру вчасно виявляти відхилення від планів та вживати заходи по їх корекції, що є особливо важливим в умовах динамічного ринкового бізнес-середовища, у якому адаптація до змін виступає вагомим фактором успіху.

Рис. 1. Основні етапи управління рентабельністю підприємства
Джерело: систематизовано автором на основі: [2]

Також завдяки системі управління рентабельністю підприємство може ефективно розподіляти наявні ресурси на основі врахування їхньої вартості та прибутковості. Це сприяє оптимальному використанню капіталу підприємства, а також забезпечує раціональне фінансове планування, що забезпечує підвищення рівня фінансової стійкості суб'єкта господарювання. Крім того, система управління рентабельністю передбачає необхідність впровадження механізмів стимулювання персоналу з метою сприяння підвищенню продуктивності праці та ефективного пришвидшення виконання виробничих завдань. Загалом можна стверджувати, що система управління рентабельністю в сучасних умовах виступає ефективним інструментом реалізації концептуальних заходів підвищення рентабельності. Саме цим забезпечується комплексний підхід до управління фінансовою та господарською діяльністю підприємства, що сприяє його стабільному розвитку.

1. Дзямулич М. І., Чиж Н. М. Страхування інвестицій та диверсифікація інвестиційних ризиків. *«Економічні науки». Серія «Облік і фінанси»: Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету*. 2013. Випуск 10 (37). С. 21-26.

2. Економіка та управління персоналом : магістерський курс: навчальний посібник / О. М. Шубалий, Н. Т. Рудь, М. І. Дзямулич, О. А. Нужна, А. І. Гордійчук, І. В. Шубала, П.М. Косінський, О.А. Хілуха; за заг. ред. О. М. Шубалого. Луцьк : Надстир'я, 2024. 344 с.

Новосьолова О.С.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та оподаткування;

Волкова В.С.,

здобувач вищої освіти першого бакалаврського рівня

Херсонський національний технічний університет, м. Хмельницький, Україна

ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Проблеми формування оптимальної структури капіталу завжди цікавили як закордонних, так і вітчизняних вчених. Визначення оптимальної структури капіталу для підприємств не є однозначним та постійним критерієм, адже це залежить від форми власності підприємства, етапів його розвитку, галузі, в якій воно функціонує, масштабів господарської діяльності, а також фіскальної та грошово-кредитної політики в державі та інших чинників [1, с. 14].

Отже, проведемо аналіз динаміки власного капіталу ТОВ «ГКС УА» у 2021-2023 роках (табл. 1).

Таблиця 1. Аналіз динаміки власного капіталу ТОВ «ГКС УА» у 2021-2023 роках*

Показники	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Залишок на початок періоду, тис. грн.	-67937	-60478	-168452
Надходження, тис. грн.	7459	-	474272
Вибуття, тис. грн.	-	107974	-
Залишок на кінець періоду, тис. грн.	-60478	-168452	305820
Абсолютна зміна, тис. грн.	+7459	-107974	+474272
Коефіцієнт надходження	0,12	-	1,55
Коефіцієнт вибуття	-	0,64	-

*Примітка. Складено автором за даними джерел [2].

Як бачимо з даних таблиці 2.6, в 2021 році надходження власного капіталу на підприємстві становило 7459 тис. грн., відповідно коефіцієнт надходження дорівнював 0,12. На кінець 2022 року власний капітал ТОВ «ГКС УА» зменшився на 107974 тис. грн. порівняно з його залишком на кінець 2021 року. Отже, коефіцієнт вибуття у 2022 році склав 0,64. На кінець 2023 року власний капітал підприємства збільшився на 474272 тис. грн. Коефіцієнт надходження відповідно склав 1,55. Високий показник надходження власного капіталу є свідченням пошуку резервів для самофінансування діяльності товариства. Отже, фактичне вибуття власного капіталу на підприємстві мало місце у 2022.

Для оцінювання структури формування капіталу підприємства розраховують коефіцієнт самофінансування – відношення суми самофінансованого доходу (капіталізований прибуток + амортизація) до загальної суми зобов'язань. У таблиці 2 наведено вхідні дані для розрахунку коефіцієнта самофінансування досліджуваного підприємства.

Таблиця 2. Вхідні дані для розрахунку коефіцієнта самофінансування
ТОВ «ГКС УА» у 2021-2023 роках*

Показники	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Чистий прибуток/збиток, тис. грн.	7459	-107974	3883
Амортизація, тис. грн.	60780	64833	68596
Зобов'язання, тис. грн.	546722	604879	126989
Коефіцієнт самофінансування	0,12	-0,07	0,57

*Примітка. Складено автором за даними джерел [2].

Отже, ТОВ «ГКС УА» у 2021-2023 роках у 2021 та 2023 роках отримало чистий прибуток у розмірі 7459 тис. грн. та 3883 тис. грн. відповідно, а у 2022 році чистий збиток – 107974 тис. грн., що значно вплинуло на коефіцієнт самофінансування підприємства.

На рис. 1 розглянемо коефіцієнт самофінансування ТОВ «ГКС УА» у 2021-2023 роках.

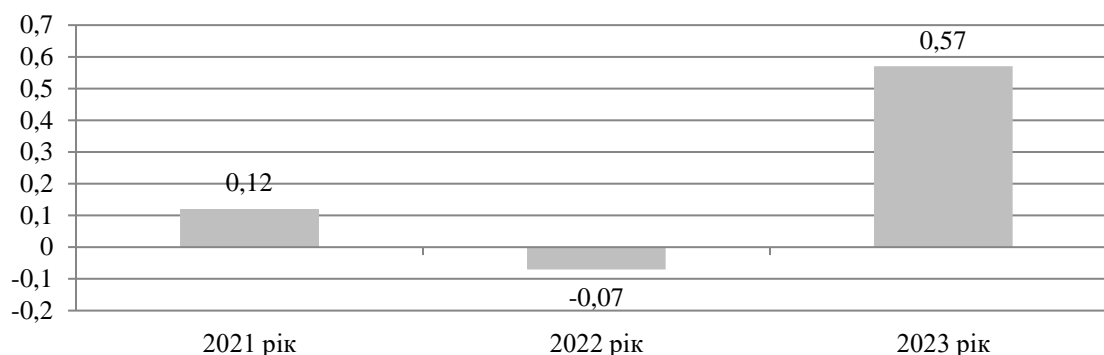

Рис. 1. Динаміка коефіцієнта самофінансування ТОВ «ГКС УА» у 2021-2023 роках, тис. грн.*

*Примітка. Складено автором за даними джерел [2].

У таблиці 3 представлено індикатори самофінансування ТОВ «ГКС УА», розраховані на основі показника Cash-flow.

Таблиця 3

Показники самофінансування ТОВ «ГКС УА» у 2021-2023 роках*

Показники	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Чистий грошовий потік на одиницю власного капіталу	0,61	-0,40	0,16
Показник самофінансування інвестицій	-1,04	-16,29	-57,39
Чиста Cash-flow-маржа	-0,06	0,54	10,31
Чистий грошовий потік на одиницю активів	-0,08	0,16	0,12

*Примітка. Складено автором за даними джерел [2].

Чистий рух грошових коштів внаслідок операційної діяльності прийнято позначати як операційний Cash-Flow. Операційний Cash-Flow підприємства у 2021 році становив - 36831 тис. грн., у 2022 році – 67746 тис. грн., а у 2023 році – 50334 тис. грн. Негативний операційний Cash-Flow у 2021 році говорить про відсутність відповідного джерела самофінансування. Як видно з таблиці 2.8, чистий грошовий потік на одиницю власного капіталу у 2022 році склав - 0,40, а у 2023 році – 0,16, позитивне значення було отримано внаслідок досягнення позитивного значення власного капіталу та Cash-Flow. Показник самофінансування інвестицій мав стабільно від’ємне значення через негативний приріст необоротних активів у досліджуваному періоді. Чиста Cash-flow-маржа та чистий грошовий потік на одиницю активів мали позитивний приріст.

1. Беренда Н. І., Редзюк Т. Ю., Ворона К. В. Управління структурою капіталу підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. № 19 (1). С. 14-18.

2. Фінансова звітність ТОВ «ГКС УА» за 2021-2023 роки. *Clarity Project*. URL: <https://clarity-project.info/edr/14121018/finances> (дата звернення: 11.05.2024).

Норець С. Р.

студент

Національний транспортний університет, м. Київ, Україна

Порфіренко В. І.

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту

Національний транспортний університет, м. Київ, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Світові економічні тренди демонструють об'єктивну необхідність адаптації до динамічних змін ринку, що вимагає впровадження нових підходів до управління їхньою конкурентоспроможністю. Одним із таких підходів є інтеграція інноваційних моделей управління, які дозволяють підвищити ефективність функціонування підприємств, створити унікальні конкурентні переваги та забезпечити довгострокову стійкість на ринку.

Конкурентні переваги можна визначити як здатність підприємства систематично досягати унікальних характеристик продукції чи послуг, забезпечувати вищі обсяги виробництва, реалізації та ринкову частку порівняно з конкурентами. Це стає можливим завдяки покращенню якісних і кількісних характеристик процесів або продуктів шляхом ефективного управління та оптимального використання наявних ресурсів, включаючи сировинні, просторові, трудові, управлінські, технологічні, інформаційні, маркетингові та інші [1, с. 392].

На сьогодні інновації виступають основним рушієм, що сприяє покращенню якості продукції, зниженню витрат, удосконаленню бізнес-процесів і розробці нових підходів до обслуговування клієнтів. У сучасних умовах значну роль відіграє цифрова трансформація, яка розширює можливості для аналізу даних, прогнозування ринкових змін і оптимізації внутрішньої діяльності підприємства. Зокрема цифрові бізнес-моделі, що базуються на використанні Big Data, штучного інтелекту, Інтернету речей та блокчейн-технологій, сприяють автоматизації операцій, створенню інноваційних рішень і розширенню ринкових можливостей [2].

Серед сучасних інноваційних моделей особливе значення має модель відкритих інновацій, що передбачає співпрацю з іншими компаніями, науковими установами та споживачами для створення спільної цінності. Ця концепція була запропонована професором Генрі Чесбро у 2003 році. Вона передбачає використання зовнішніх та внутрішніх ідей, а також ресурсів для прискорення інноваційних процесів, створення спільної цінності та підвищення ефективності компанії [3].

Не менш важливою є модель гнучкого управління (Agile), яка охоплює організаційну структуру, інформаційні системи, логістичні процеси та, зокрема, корпоративний менталітет. Гнучкість є основною рисою такої організації. Початково концепція гнучкого управління була пов'язана з гнучкими виробничими системами (ГВС), де вважалося, що автоматизація дозволяє швидко адаптувати виробничі процеси, зокрема скорочуючи час переналагодження, що забезпечує швидке реагування на зміни в асортименті та обсязі продукції. Згодом ця концепція гнучкості була розширена на ширший бізнес-контекст, ставши основою для організаційної адаптивності [4].

Впровадження інноваційних моделей управління, вимагає ретельної підготовки та системного підходу з урахуванням особливостей конкретного підприємства, його ринкової ситуації та стратегічних цілей. Першим етапом є проведення детального аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства. Що включає в себе оцінку технологічних можливостей, рівня «цифровізації», а також оцінку організаційної культури, корпоративних процесів і здатності до змін. У результаті цього аналізу підприємство отримує чітке розуміння слабких і сильних сторін, а також можливих бар'єрів на шляху до впровадження інновацій.

Після цього необхідно розробити стратегію впровадження інноваційних моделей. У випадку з цифровими бізнес-моделями важливо визначити, які саме технології – Big Data, штучний інтелект, Інтернет речей чи блокчейн – можуть бути інтегровані в існуючі процеси для автоматизації операцій і підвищення ефективності управління. Цифрова трансформація підприємства передбачає не лише впровадження нових технологій, але й зміну бізнес-процесів, розвиток інформаційних систем, а також підвищення кваліфікації персоналу для ефективного використання цих технологій.

Впровадження моделі відкритих інновацій потребує створення ефективних каналів взаємодії з зовнішніми партнерами, такими як інші компанії, наукові установи та споживачі. Це дозволяє обмінюватися ідеями та ресурсами, що сприяє прискоренню інноваційних процесів і створенню спільної цінності. Для цього підприємство має налаштувати відповідні механізми співпраці та комунікації, визначити умови для взаємодії з зовнішніми партнерами, а також створити мотиваційні стратегії для залучення сторонніх ідей та технологій.

Запровадження моделі гнучкого управління передбачає значні зміни в організаційній культурі та структурі. Гнучкість організації вимагає не лише зміни в управлінських процесах, але й у підходах до роботи з персоналом, мотивації та розвитку колективу. Підприємство має бути готове до швидких змін і адаптації до нових умов, що потребує гнучкості в організаційних структурах та бізнес-процесах. Для цього важливо створити середовище, яке підтримує швидкі рішення, експерименти та реагування на змінні умови ринку. Водночас підприємство повинно впровадити систему безперервного вдосконалення, де вивчення нових технологій та методів стає постійною практикою.

Ключовим елементом у впровадженні цих моделей є управлінський підхід, що забезпечує узгодженість стратегічних цілей з поточною діяльністю підприємства. Це вимагає високого рівня підтримки від керівництва, яке повинно бути готове інвестувати в навчання персоналу, модернізацію інфраструктури та інтеграцію нових технологій. Успішне впровадження інноваційних моделей залежить від здатності організації ефективно керувати змінами, мобілізувати ресурси та забезпечити сталий розвиток у процесі трансформацій. Ключовими факторами успіху впровадження інновацій є підтримка керівництва, високий рівень кваліфікації персоналу, гнучкість організаційної структури та ефективна комунікація. Водночас важливим аспектом є розвиток людського капіталу, створення корпоративної культури, орієнтованої на інновації, і стимулювання творчої діяльності.

Очікуваними результатами впровадження інноваційних моделей є підвищення ефективності бізнес-процесів, покращення якості продукції та сервісу, зміцнення лояльності клієнтів, розширення ринкової частки і формування стійких конкурентних переваг. Крім того, інноваційний підхід забезпечує підприємству репутацію прогресивної та технологічно розвиненої організації, що позитивно впливає на її ринкові позиції.

Таким чином, впровадження інноваційних моделей управління конкурентоспроможністю є важливим інструментом сталого розвитку підприємств, сприяючи адаптації до сучасних викликів ринку. Цей підхід дозволяє створити основу для стратегічного успіху, зміцнення ринкових позицій і формування довгострокових конкурентних переваг.

1. Цьвок Д.Р., Яворська Н.П. Теоретичні підходи до розкриття сутності та змісту поняття «конкурентна перевага» / Д.Р. Цьвок, Н.П. Яворська // Економіка і суспільство. – 2017. – Вип. 12. – С. 392.

2. Семенов А. Ю. Цифрові технології в умовах формування цифрової економіки / А. Ю. Семенов // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. – Острого: Вид-во НаУОА, вересень 2020. – № 19(47). – С. 20 - 28.

3. Чесбро Г. Відкриті інновації: новий імператив для створення та отримання вигоди від технологій / Г. Чесбро. – Бостон, Массачусетс: Преса Гарвардської бізнес-школи, 2003.

4. Крістофер М. Гнучкий ланцюг поставок: Конкуренція на нестабільних ринках / М. Крістофер. - Управління промисловим маркетингом, т. 29, № 1, 2000. – с. 37 - 44.

Нужна О.А.

к.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту

Зеленко С.В.

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту

Онуфрійчук Д.С.

магістрант

Луцький національний технічний університет, Луцьк, Україна

МІСЦЕ КЛАСИФІКАЦІЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНІСТІ В ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ПІДПРИЄМСТВА

Зазвичай дебіторську заборгованість для цілей фінансового обліку та складання фінансової звітності класифікують за різними ознаками, які, переважно, наведені в НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» та Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (рис. 1).

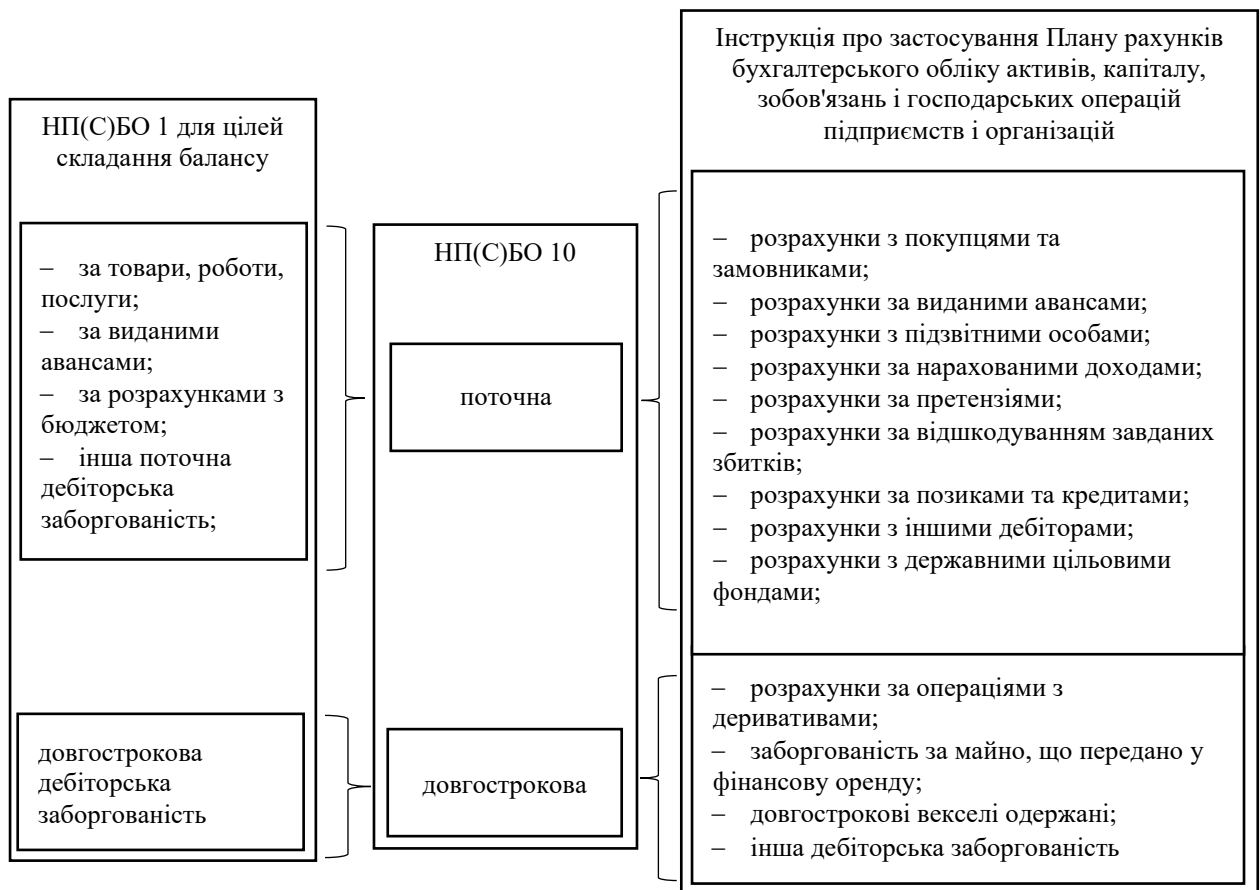

Рис. 1. Класифікація дебіторської заборгованості для цілей фінансового обліку
Сформовано автором на основі джерел: [1, 2, 3]

Однак, для цілей управління дебіторською заборгованістю, організації обліку та контролю існує значно більше підходів.

Для потреб відображення інформації в бухгалтерському обліку доцільно класифікувати дебіторську заборгованість за своєчасністю погашення (за винятком класифікаційних ознак «нереальна для стягнення» та «надійна», оскільки їх неможливо відобразити в системі фінансового обліку), за об'єктами виникнення, за формами забезпечення, за терміном

погашення, за видами. Саме такий перелік класифікаційних груп можливий для деталізації інформації про заборгованість дебіторів з огляду на приналежність до об'єкта обліку та функцій обліку як такого.

Класифікація заборгованості на «нереальну для стягнення» та «надійну» не підлягає оцінці в системі обліку та не дозволяє юридично підтвердити факт нереальності та/або надійності погашення. Але для потреб контролю, за наявності неформальної інформації (інсайдерської) або ж наявності фактів, які не перебувають під контролем та в компетенції персоналу підприємства, моніторинг та класифікація боржників за такими ознаками дозволить вчасно вжити заходів для попередження подальшого зростання боргу або сприятиме поглибленню співпраці з контрагентом.

Класифікація дебіторської заборгованості за відношенням до операційної діяльності з подальшим поділом на товарну та нетоварну може застосовуватися у фінансовому обліку, хоча вона оцінюється в грошовому вимірнику. Така класифікація не передбачена вітчизняними нормативними документами.

Відзначимо підхід до класифікації дебіторської заборгованості за видом – зовнішня та внутрішня. На нашу думку цей поділ доцільно застосувати одночасно в обліку та контролі для розподілу боржників на внутрішні та зовнішні. Це доцільно застосовувати у випадках наявності територіально віддалених філій, представництв та за наявності високої частоти розрахунків з підзвітними особами, наявності власних ремонтних, сервісних, обслуговуючих господарств, заправних паливних станцій тощо. При такій побудові обліку будуть враховані потреби організації контролю за внутрішніми та зовнішніми дебіторами.

Класифікацію дебіторів за формою розрахунків (готівкові, безготівкові) для потреб обліку недоцільно застосовувати, оскільки спосіб розрахунку автоматично відображається в системі рахунків і порядок обліку дебіторської заборгованості у такому випадку не зміниться. Для контролю такий поділ має перспективу застосування при відстеженні лімітів готівкових розрахунків з покупцями. Тому в процесі організації обліку та контролю за розрахунковими операціями такий спосіб контролю застосовується.

За доцільністю утворення (виправдана, невиправдана), за ступенем ризику (з високим ризиком, з середнім ризиком, з низьким ризиком), за можливістю планування (планована, непланована) та за регулярністю проведення угод (від регулярних угод, від нерегулярних угод) класифікаційні групи можуть бути виокремленими, хоча усі ці питання за вимогами НП(С)БО не перебувають в компетенції бухгалтерського обліку та не можуть бути оцінені за допомогою існуючих методів передбачених стандартами бухгалтерського обліку. Відзначимо, що відповідно до МСФЗ такі підходи до класифікації дебіторської заборгованості застосовують. Для цілей контролю з точки зору заходів для запобігання появи чи зменшення невиправданих сум дебіторської заборгованості доцільно такі класифікаційні підходи застосовувати.

Таким чином, класифікація дебіторської заборгованості дозволяє розширити межі застосування обліку та контролю як невід'ємних складових процесу управління в частині статичного відображення деталізованої інформації про дебіторів і визначення критичних точок через контрольні заходи для усунення в подальшому негативних наслідків від прострочення платежів.

1. НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text>.

2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#top>.

3. НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства Фінансів України від 07.02.2013 № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.

Обиденнова Т.С., канд..екон. н., доцент
доцент кафедри економіки та менеджменту
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ПРОЄКТНИЙ ПІДХІД: ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ТА ВИКЛИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Сучасні підходи до управління дедалі частіше ґрунтуються на колективній роботі, що дозволяє досягати цілей, що стоять перед компаніями, з більшою ефективністю. Серед багатьох підходів до управління особливо виділяється управління проєктами, яке по праву вважається одним з найбільш ефективних та інноваційних. Цей метод управління спрямований на досягнення конкретних результатів у рамках встановлених термінів, бюджету та ресурсів. Управління проєктами передбачає чітке планування, розподіл обов'язків та контроль на кожному етапі виконання завдання. Такий підхід дозволяє компаніям швидко адаптуватися до змін на ринку, знижувати ризики та домагатися сталого зростання.

Впровадження проєктного управління стикається з низкою суттєвих складнощів. Однією з головних проблем є обмежене застосування методів проєктного управління виключно до окремих проєктів, що перешкоджає їхній інтеграції в стратегічні цілі підприємств. Крім того, існує гостра нестача кваліфікованих фахівців, що зумовлено недостатнім рівнем підготовки в даній галузі. Ще однією проблемою є відсутність уніфікованої методології управління проєктами. Кожна компанія розробляє свої унікальні підходи, включаючи власні форми звітності, що ускладнює стандартизацію процесів. Дефіцит єдиної інформаційної системи управління проєктами також створює бар'єри для ефективної взаємодії, оскільки компанії часто покладаються на послуги сторонніх розробників, що призводить до неузгодженості даних.

Отже, зростає необхідність розробки методологічних підходів, які дозволяють використовувати проєктне управління як інструмент оптимізації організації виробництва сучасних підприємствах. Це особливо важливо в умовах високої конкуренції та швидких змін ринкового середовища.

Під проєктним управлінням у цьому контексті розуміється застосування систематизованого підходу до планування, реалізації та моніторингу виробничих процесів, що забезпечує гнучкість та адаптивність. Використання цього підходу дозволяє знизити ризики, пов'язані з організацією виробництва, а й забезпечити ефективне управління ресурсами.

Впровадження проєктного управління сприяє створенню прозорої системи управління, покращення координації між підрозділами та підвищення загальної ефективності роботи підприємства. Це також дозволяє швидше адаптуватися до змін на ринку і відповідати на запити споживачів, що зростають, що, у свою чергу, зміцнює позиції підприємства на конкурентному ринку.

Методологія управління проєктами в організації є систематизованим пакетом внутрішніх нормативних документів, який регулює процеси управління проєктною діяльністю. Вона включає сукупність практик, методів, процедур та правил, спрямованих на досягнення цілей проєктів у рамках загальної стратегії компанії. Як правило, така методологія ґрунтується на стандартах міжнародного проєктного управління, які зарекомендували себе як перевірені та ефективні «кращі практики» у сфері проєктного менеджменту.

Ключова мета методології полягає у стандартизації процесів та створенні єдиного підходу до управління проєктами, що дозволяє підвищити прозорість та контрольованість діяльності компанії. Завдяки впровадженню таких методологій організації отримують можливість ефективніше використовувати свої ресурси, мінімізувати ризики та досягати стратегічних цілей у задані терміни.

Спектр методів управління проєктами включає як загальні інструменти управління (наприклад, методи планування, моніторингу та оцінки ефективності), так і спеціалізовані підходи, які сформували основу проєктного управління як окремої дисципліни. Серед них

особливе місце посідають методи мережного планування та управління, що надають потужні інструменти для структурування складних проєктів. Методи аналізу критичного шляху (Critical Path Method – CPM) та оцінки програм (Program Evaluation and Review Technique – PERT) є одними з найбільш застосовуваних у цій галузі. CPM дозволяє визначати ключові етапи проєкту, тимчасові резерви та оптимізувати використання ресурсів. PERT, у свою чергу, пропонує оцінку ймовірності виконання проєкту у зазначені терміни з огляду на невизначеність та можливі відхилення в процесі.

Методологія управління проєктами знаходить своє відображення у різних стандартах, які систематизують підходи до управління проєктною діяльністю. Сучасні стандарти діляться кілька типів. До міжнародних належать стандарти, визнані на світовому рівні, або спеціально розроблені для застосування у глобальному масштабі. Національні стандарти створюються для використання в межах певної країни та адаптовані під її специфіку. Громадські стандарти розробляються професійними спільнотами, а приватні є комплексами знань, що поширюються приватними особами, організаціями чи компаніями для загального користування. Корпоративні стандарти призначені для внутрішнього застосування у межах однієї компанії чи групи пов'язаних підприємств.

Насправді, кожна промислова організація розробляє власну, унікальну методологію управління проєктами. Вона створюється з урахуванням особливостей її діяльності, структури, принципів прийняття рішень та рівня зрілості виробничих процесів. Індивідуальний підхід дозволяє врахувати специфіку завдань підприємства, підвищити ефективність управління та адаптувати процеси під його стратегічні цілі. «Методологія повинна обиратися на основі її здатності надавати клієнту найбільшу користь, принаймні впливаючи на тих, хто її доставляє, наскільки добре він відповідає організаторським цілям та цінностям, обмеженням, з якими стикається команда проєкту, потреби зацікавлених сторін, пов'язані ризики, розмір проєкту, вартість і, звичайно ж, складність проєкту. Не існує універсальної методології, є ті, які підходять під конкретний проєкт» [1].

У великих та середніх компаніях зазвичай існує система внутрішніх стандартів документування процесів. Ці стандарти є основою для побудови ієрархії та структури документів, які описують як проєктну, а й виробничу діяльність. Це створює основу для ефективної взаємодії між підрозділами та оптимізації процесів управління. Корпоративна система управління проєктами є ключовим інструментом для досягнення стратегічних цілей суб'єктів господарювання та підвищення їх конкурентоспроможності на ринку [2].

Проєктний підхід до організації виробництва зарекомендував себе як інструмент досягнення швидких і відчутних результатів. Його головна цінність полягає у структурованій організації робіт, чіткій орієнтації на кінцевий результат, а також можливості прогнозувати зміни та розробляти заходи щодо їх нейтралізації. Такий підхід забезпечує гнучкість і адаптивність підприємства в умовах зовнішнього середовища, що постійно змінюється. Впровадження проєктного підходу дозволяє враховувати специфіку виробничого циклу, своєчасно виявляти вузькі місця та мінімізувати ризики. Крім того, орієнтація на проєктне управління сприяє покращенню якості планування та розподілу ресурсів, що особливо важливо для промислових підприємств. Застосування проєктного підходу потребує інтеграції всіх учасників проєкту, від керівництва до пересічних виконавців. Важливо враховувати, що успішне впровадження залежить від рівня підготовки персоналу, наявності чіткої структури управління проєктами та застосування сучасних інструментів, як-от спеціалізоване програмне забезпечення. Сучасні технології відіграють важливу роль у розвитку проєктного підходу. Автоматизація процесів, використання аналітичних систем та інструментів контролю допомагають покращити прозорість управління, підвищити швидкість прийняття рішень та знизити витрати.

1. Чухліб В. С. & Ведута Л. Л. Сучасні методи управління проєктами. *Сучасні підходи до управління підприємством*. 2018. № 3/С. 234 -243/ URL: <http://spu.fmm.kpi.ua/article/view/142618> (дата звернення: 18.11.2024).

2. Обидєннова Т.С. Корпоративна система управління проєктами як ключовий інструмент досягнення стратегічних цілей суб'єктів господарювання. Управління розвитком економічного середовища в умовах глобальних трансформацій : Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 07-09 травня 2024 року) : УПА. 2024. С. 30-33. URL: <http://econmgmt.uipa.edu.ua/wp-content/uploads/2024/05/36ipka-2024-1.pdf> (дата звернення: 18.11.2024).

Оболенцева Л.В.

д.е.н., професор, зав. каф. Туризму і готельного господарства

Ваніна А.М.

здобувач освіти на магістерському рівні 1 курсу ННІЕiМ

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, м. Харків, Україна

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ВИБІР ТУРИСТИЧНИХ НАПРЯМКІВ МОЛОДІ

Сучасна молодь активно використовує соціальні мережі для спілкування, пошуку інформації та формування думок. Різні платформи відіграють домінуючу роль у процесі прийняття рішень, особливо коли мова йде про вибір туристичної дестинації. Соціальні медіа, такі як Instagram, TikTok та Facebook, стали основними джерелами натхнення для подорожей, замінивши традиційні методи пошуку інформації. Саме цим обумовлюється актуальність обраного дослідження та виникає завдання проаналізувати вплив соціальних мереж на формування туристичних вподобань молоді, визначити ключові фактори, що впливають на цей процес, та оцінити наслідки для туристичної індустрії.

По-перше, можна сказати, що соціальні мережі виступають, як джерело туристичної інформації для молоді. Дослідження показують, що понад 80% молодих людей використовують соціальні мережі для планування подорожей [1]. Ці платформи надають необмежений доступ до різноманітної та візуально привабливої інформації про туристичні напрямки. Відгуки мандрівників, фотографії та відео створюють більш автентичне уявлення про потенційні дестинації порівняно з традиційною рекламою. За даними дослідження, користувачі соціальних мереж у середньому переглядають 7-10 відгуків про заклад або місце перед тим, як прийняти рішення відвідати його. Блогери та інфлюенсери, які діляться своїм досвідом подорожей, мають значний вплив на вибір молоді, оскільки їхні рекомендації сприймаються як більш надійні та щирі, а партнерські програми з інфлюенсерами дозволяють туристичним компаніям досягти широкої аудиторії та підвищити впізнаваність бренду [2].

По-друге, існують аспекти психологічного впливу соціальних медіа. Наприклад, ефект соціального доказу, тобто схильність молодих людей обирати ті ж туристичні напрямки, які популярні серед їхніх друзів і знайомих, пояснюється бажанням бути частиною групи і отримати соціальне схвалення. Прагнення створювати унікальний контент полягає в тому, що молоді люди хочуть створювати оригінальний контент для своїх соціальних мереж і шукають нестандартні та екзотичні туристичні напрямки, що призводить до зростання популярності таких напрямків, як маловідомі острови, гірські села та інші незвичайні місця. Подорожі, також дозволяють молодим людям пізнати себе, показати свої досягнення та отримати новий досвід, яким можна поділитися в соціальних мережах.

По-третє, соціальні мережі змінюють правила гри в маркетингу туристичних продуктів. Персоналізована реклама, яка враховує інтереси та вподобання користувачів, дозволяє туристичним компаніям ефективніше досягати цільової аудиторії. Інтерактивність соціальних мереж дозволяє будувати міцніші відносини з потенційними клієнтами через обмін повідомленнями, відповіді на запитання та збір відгуків. Користувацький досвід, сформований на основі відгуків інших мандрівників, має значний вплив на прийняття рішення про бронювання поїздки.

Отже, підводячи підсумки, можна сказати, що соціальні мережі відіграють ключову роль у формуванні туристичних вподобань молоді. Вони не лише надають доступ до інформації, але

й впливають на психологічні аспекти прийняття рішень та визначають нові тренди в маркетингу туристичних продуктів. Розуміння цих процесів дозволяє туристичним компаніям розробляти більш ефективні маркетингові стратегії та задовольняти потреби сучасної молоді.

1. Коваленко А. С., Марченко М. І. Вплив інфлюенсерів на поведінку молодих споживачів в туризмі. *Журнал маркетингових досліджень*. 2021. № 2. С. 58-64.

2. Осипова О. Ю. Тренди в цифровому маркетингу туризму: соціальні мережі та вплив на молодь. *Вісник економіки та менеджменту*. 2022. № 4. С. 35-41.

Оксенюк К.І.

к.е.н., доцент, доцент кафедри підприємництва, торгівлі та логістики
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

ОПТИМІЗАЦІЯ ЛОГІСТИЧНИХ ПОТОКІВ ПІД ВПЛИВОМ ВОЄННИХ ДІЙ

Воєнні дії формують виклики для логістичних систем, які мають забезпечувати ефективне постачання товарів, послуг та ресурсів в умовах нестабільності та підвищених ризиків. Оптимізація логістичних потоків стає критично важливою для забезпечення життєдіяльності населення, підтримки економіки та ефективного функціонування державних інституцій.

Теоретичні та прикладні аспекти оптимізації логістичних потоків знайшли відображення в роботах провідних вчених, зокрема, таких як Діброва В. О., Ковалишин С. В., Коновалова І. В., Кузяк В. В., Луценко І. С., Ільченко Т. В., Огренич Ю. О., Озарко К. С., Мохненко А. С., Наумов О. Б., Чмут О. О., Матвієнко-Біляєва Г. Л. та інших. Однак, багато проблем, пов'язаних із дослідженням впливу воєнних дій на оптимізацію логістичних потоків, залишаються невирішеними, що зумовлює необхідність подальших поглиблених досліджень.

Основними викликами для логістики під час війни є:

1. Руйнування інфраструктури. Пошкодження доріг, мостів, складів та інших логістичних об'єктів ускладнює доставку товарів та послуг.
2. Дефіцит палива. Зростання попиту на паливо при одночасному обмеженні його постачання призводить до підвищення цін та ускладнює доставку вантажів на далекі відстані.
3. Обмеження руху транспорту. Введення комендантської години, заборона руху певних видів транспорту, мінування доріг – все це обмежує можливості для перевезень.
4. Зміна потреб населення. Зміна потреб населення в умовах війни вимагає перебудови логістичних ланцюгів та оперативного реагування на нові виклики.
5. Нестача персоналу. Мобілізація чоловіків, виїзд населення з небезпечних регіонів призводить до дефіциту кваліфікованих кадрів.
6. Ризик втрати або пошкодження вантажу. Під час війни можлива загроза для вантажів та транспортних засобів, що призведе до втрати або пошкодження товарів.
7. Посилення кіберзагроз. Кібератаки паралізують роботу логістичних систем.

Вищенаведені виклики призводять до зростання витрат, затримок у поставках, ризику втрати товарів та погіршення якості обслуговування.

Таким чином, однією з ключових стратегій оптимізації логістичних потоків під час воєнних дій є використання сучасних технологій та інформаційних систем. Велику роль у цьому відіграють автоматизовані системи управління логістичними процесами, які дозволяють відслідковувати рух бойових підрозділів, контролювати запаси та розподіл ресурсів.

Напрямами оптимізації логістичних потоків під впливом воєнних дій є: оптимізація складських запасів; страхування ризиків; використання альтернативних маршрутів постачання; застосування цифрових технологій; адаптація маршрутів; співпраця в

волонтерськими організаціями; страхування ризиків; налагодження системи моніторингу; співпраця з партнерами, державними органами та міжнародними організаціями тощо.

Важливо пам'ятати, що вплив воєнних дій на логістичні потоки може бути непередбачуваним, тому розробка гнучких стратегій та швидка реакція на зміни у ситуації є ключовими аспектами у таких умовах.

Отже, оптимізація логістичних потоків під час воєнних дій є складним і багатогранним процесом, який вимагає гнучкості, креативності та швидкого реагування на зміни. Застосування сучасних технологій, співпраця з державними органами та підготовка кваліфікованих кадрів – це ключові фактори успішного вирішення логістичних проблем у воєнний час. Лише шляхом ефективної координації та планування можна забезпечити безперебійну поставку товарів та послуг в умовах війни.

Олексюк Р. В.

Аспірант кафедри підприємництва, торгівлі та логістики
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ДАНИХ ТА КЛЮЧОВІ ПОМИЛКИ ПРИ ПОБУДОВІ ДІАГРАМ, ЯК ОДНОГО ІЗ СПОСОБІВ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ

З кожним днем зростає кількість інформації, яку потрібно сприйняти, та проаналізувати при опрацюванні даних про повсякденну життєдіяльність підприємства. Людський організм не здатний це ефективно зробити. Численні дослідження підтверджують, що основну частину інформації людина сприймає саме через зір. Основна частина сенсорних рецепторів знаходяться саме в очах, а це близько половини нейронів головного мозку людини.

Крім самого сприйняття також не слід забувати і про необхідність обробки даних і побудов певних прогнозів на основі обробленої інформації. Така інформація може стати у нагоді при плануванні подальшої діяльності підприємства, а також при вирішенні типових проблем. Також це може допомогти у визначенні ефективності поточного діючого рішення і можливо призвести до його передчасного відхилення в зв'язку з його неефективністю. Оскільки можливості людського сприйняття та обробки великих обсягів даних є обмеженими, тому візуальне представлення даних стає необхідністю. Посильну допомогу при візуалізації даних також роблять різні програмні продукти.

Візуалізація даних є одним з найефективніших способів обробки інформації та її систематизації. Приведення її до простого і зрозумілого представлення для прийняття зважених і ефективних управлінських рішень. Дане питання є актуальним і необхідним, про що свідчить наявність великої кількості досліджень. Науковці часто поєднують теорію і практику з візуалізації будь-яких даних. У роботі Скотта Берінато [1] та Едвард Тафте [2] доводиться, що ефективну діаграму можна впізнати відразу, бо її може зрозуміти навіть не дуже професійно обізнана людина.

Візуалізація інформації – це поєднання зображення і тексту. Це графічне представлення інформації, завдяки якому можна стисло і зрозуміло представити за допомогою зображення великі обсяги інформації.

Причини появи і розвитку способів візуалізації даних [3]:

- розвиток індустріалізації і підприємництва;
- збільшення обсягів інформації для опрацювання;
- обмежені можливості сприйняття інформації людиною;
- висока конкуренція між підприємствами;
- ризики прийняття управлінських рішень;

- бажання мінімізувати витрати і максимізувати прибутки, виділяючи ключові елементи конкретної задачі візуалізації.

Одним з основних способів візуалізації даних є візуалізація з допомогою діаграм.

Діаграма - це один з основних способів візуалізації інформації. Це графічне представлення даних, у якому числові дані подано у вигляді графіків або геометричних фігур.

Основні види діаграм [4]:

- лінійна (або лінійний графік);
- кругова діаграма (або секторна діаграма);
- кільцева діаграма;
- діаграма з областями;
- точкова діаграма;
- гістограма;
- пелюсткова діаграма.

Як зазначено вище, є велика кількість різних видів діаграм і всі вони використовуються для візуалізації даних однак при їх побудові є певні правила [5]:

1. Вертикальна вісь Y починається не з 0.

Гістограми (стовпчасті діаграми) переважно використовуються для візуалізації відносних розмірів. Наприклад, якщо людина бачить, що один стовпчик на графіку вдвічі більший за інший, то вона підсвідомо робить висновок про дворазову різницю в кількісному значенні.

2. Часова вісь неправильно відображає цілісність періоду.

Наприклад, маємо дані за перше півріччя 2024 року. На підприємстві були продажі лише у січні, лютому, квітні та червні 2024 року. А за березень і травень 2024 року продажів даних товарів взагалі не було. Якщо побудувати гістограму лише з відміткою місяців де були дані, то інформація спотвориться, оскільки глядач може подумати, що йому демонструються дані лише за 4 місяці, хоча це дані за півріччя.

3. Вибір неправильного типу графіка.

Так гістограми (стовпчасті діаграми) краще сприймаються при порівнянні категорій, лінійні графіки – при демонстрації зміни категорії у часі, а кругові діаграми – для візуалізації структури.

4. Використання 3D-ефектів.

Хоча дане рішення можна вважати інноваційним, але воно не завжди є правильним, так при побудові 3D кругової діаграми, сектори, що розміщують далі від можуть візуально змінюватись у пропорції до цілого.

5. Погане чи надмірне оформлення:

- відсутність заголовка;
- відсутність підписів осей;
- невдалий шрифт для підписів даних;
- вертикальні чи діагональні написи – вони набагато гірше читаються ніж горизонтальні.

6. Спотворення діаграм групуванням в категорію «Інші»

Часто у гістограмах чи кругових діаграмах використовують прийом об'єднання незначних у відсотковому співвідношенні груп в одну категорію «Інші». Однак цим не варто зловживати, оскільки часто саме незначні категорії описують ключові проблеми в даних.

На сьогодні важко знайти організацію, яка б у свої діяльності не використовувала візуалізацію даних, як засіб для обробки та аналізу великих обсягів інформації та

представленні її у вигляді спрощеному і організованому вигляді у вигляді різного виду діаграм. Однак, сам факт використання діаграм, не свідчить про ефективність їх побудови та використання у конкретних ситуаціях. Це питання потребує подальшого вивчення і дослідження для можливості створення простих і зрозумілих рекомендацій та правил, щоб процес створення та розуміння виведеної в вигляді діаграм інформації сприймався якомога простіше і бути якомога більш прозорим. Актуальність даного дослідження підтверджується, як частотою використання діаграм на різних рівнях менеджменту, так і широким і доступним набором інструментів представлених в різноманітних програмних продуктах.

1. Берінато С. Хороші діаграми. Поради, інструменти та вправи для кращої візуалізації даних. ArtHuss, 2022. 288 с.
2. Tufte E. The Visual Display of Quantitative Information. Cheshire: Graphic Press, 2001. 210 p.
3. Tufte E. Beautiful Evidence. Cheshire: Graphic Press, 2006. 213 p.
4. Myerson R., Zambrano E. Probability Models for Economic Decisions. The MIT Press, 2019. 58 p.
5. Bertin J. Semiology of Graphics: Diagrams, Networks, Maps. Esri Press, 2010. 25 p.

Онушканич О. Я.

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня, спеціальність 073 Менеджмент Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

ОПТИМІЗУВАННЯ СТРУКТУРИ КАДРІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЖКГ В УМОВАХ РЕСУРСНИХ ОБМЕЖЕНЬ

Житлово-комунальне господарство (ЖКГ) є однією з ключових галузей економіки, яка забезпечує базові потреби населення у житлі, енергії, водопостачанні та інших комунальних послугах. У сучасних умовах ця галузь стикається з численними викликами, зокрема ресурсними обмеженнями, що зумовлені економічною нестабільністю, зростанням собівартості послуг, недостатнім інвестуванням, високою плинністю кадрів та дефіцитом кваліфікованого персоналу. У таких умовах ефективність функціонування підприємств ЖКГ значною мірою залежить від оптимізування структури працівників, що дозволяє підвищити продуктивність праці, знизити витрати і забезпечити належну якість послуг.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних підходів і практичних заходів з оптимізування структури кадрів підприємств ЖКГ в умовах ресурсних обмежень.

Підприємства ЖКГ України характеризуються низкою проблем у сфері трудового забезпечення. Зокрема, це кількісний дисбаланс кадрів – так на багатьох підприємствах спостерігається дефіцит персоналу через високу плинність кадрів та низький рівень заробітної плати; кваліфікаційний розрив, зумовлений тим, що значна частина працівників не відповідає сучасним вимогам, причиною таких процесів є недостатній рівень фінансування навчання та професійного розвитку; низький рівень мотивації персоналу, зокрема, соціальні та економічні умови праці часто є незадовільними, що впливає на продуктивність і якість виконуваних завдань [1].

Однією з основних перешкод для ефективного функціонування підприємств житлово-комунального господарства (ЖКГ) є ресурсні обмеження. Фінансова нестабільність значно ускладнює можливості підвищення заробітної плати працівникам, впровадження інноваційних технологій та організації навчальних програм для персоналу. Унаслідок цього підприємства стикаються з дефіцитом кваліфікованих кадрів і низьким рівнем мотивації працівників. Іншою значущою проблемою є технічне старіння. Більшість підприємств ЖКГ використовують застаріле обладнання та технології, які вимагають значних людських ресурсів для їх обслуговування, що зумовлює виконання персоналом додаткових, часто трудомістких і мало продуктивних завдань та негативно позначається на загальній ефективності діяльності. Недостатня цифровізація також є критичною проблемою, брак автоматизації робочих процесів

призводить до низької ефективності розподілу трудових ресурсів, а також уповільнює адаптацію підприємств до сучасних технологічних вимог.

Для вирішення зазначених проблем і підвищення ефективності роботи підприємств ЖКГ важливо дотримуватись таких принципів:

– раціональність – розподіл персоналу має відповідати поточним обсягам робіт і їхній складності, що дозволяє уникати перевантаження працівників і забезпечувати виконання завдань у встановлені терміни;

– адаптивність – структура кадрів повинна бути гнучкою до змін у зовнішньому середовищі, таких як технічний прогрес, зміна нормативних вимог або зростання потреб споживачів;

– інноваційність – впровадження сучасних технологій і автоматизації сприяє зниженню залежності від ручної праці, підвищуючи загальну продуктивність персоналу.

На нашу думку, оптимізування структури кадрів підприємств житлово-комунального господарства (ЖКГ) є важливим кроком для підвищення їхньої ефективності. Проведений аналіз засвідчує, що в умовах ресурсних обмежень актуальним є впровадження комплексного підходу, який охоплює кілька ключових напрямів. Перший напрям – аналізування існуючої структури кадрів – першочерговим завданням оптимізації є проведення аудиту кадрової структури підприємства. Варто відзначити, що цей етап дозволяє виявити дублювання функцій між підрозділами, яке призводить до перевитрат трудових ресурсів. Також аналіз допомагає визначити невідповідність кваліфікаційного рівня працівників вимогам посад, що негативно впливає на якість виконання завдань. Додатково, аудит виявляє надлишок або дефіцит персоналу у певних напрямках діяльності, що є критично важливим для раціонального розподілу ресурсів. Другий напрям – планування чисельності персоналу – ефективне планування чисельності персоналу включає розробку моделей прогнозування кадрових потреб із урахуванням сезонності, обсягів наданих послуг та змін у технологічних процесах. Також оптимізація чисельності може включати скорочення зайвих штатних одиниць у разі впровадження автоматизованих систем. Водночас перенаванчання існуючого персоналу для виконання нових функцій дозволяє уникнути втрати цінних кадрів. Можемо зробити висновок, що цей підхід сприяє підвищенню гнучкості кадрової політики підприємства. Третій напрям – реорганізація функціональних обов'язків – усунення дублювання функцій між працівниками та підрозділами є важливим напрямом оптимізації. Зокрема, запровадження міжфункціональних груп для виконання комплексних завдань підвищує координацію роботи та її продуктивність. Делегування адміністративних функцій на нижчі рівні управління сприяє швидшому ухваленню рішень і зменшенню навантаження на керівництво. Четвертий напрям – впровадження інноваційних технологій – автоматизація робочих процесів є одним із ключових аспектів оптимізації структури кадрів [2]. Наприклад, використання систем управління ресурсами (ERP, CRM) дозволяє значно спростити процеси планування та контролю. Крім того, впровадження старт-технологій для моніторингу стану інженерних мереж знижує потребу у фізичному обстеженні об'єктів, тим самим розвантажуючи персонал. На нашу думку, такі рішення не лише підвищують ефективність роботи, але й сприяють зниженню витрат на утримання кадрів. П'ятий напрям – підвищення кваліфікації персоналу – сучасні технології висувають підвищені вимоги до компетентності працівників, тому розробка програм навчання, спрямованих на оволодіння новими технологіями, є необхідним заходом. Також доцільно запровадити систему сертифікації, яка мотивує працівників до постійного професійного розвитку та дозволить забезпечити відповідність кадрового складу сучасним вимогам і знизити ризик виникнення дефіциту кваліфікованих кадрів [3]. І останній, шостий напрям – стимулювання мотивації працівників – мотивування працівників є невід'ємною складовою оптимізування структури кадрів. Застосування нематеріальних методів стимулювання, таких як визнання досягнень, створення позитивного корпоративного клімату та надання соціальних пільг, сприяє підвищенню задоволеності працею. На нашу думку, такі

заходи не лише покращують продуктивність праці, але й формують довіру та лояльність працівників до підприємства.

Можемо зробити висновок, що оптимізування структури кадрів на підприємствах ЖКГ є багатограним процесом, який потребує детального аналізу, впровадження інновацій та розвитку людського капіталу. Комплексний підхід до вирішення цього завдання дозволить підприємствам підвищити ефективність своєї діяльності, адаптуватися до зовнішніх змін і забезпечити якісне надання послуг навіть за умов обмежених ресурсів.

1. Захарчук, В., & Онушканич, О. (2024). Потенціал підприємств житлово-комунального господарства при налагодженні міжнародної інвестиційної політики в умовах шокових збурень. Національні інтереси України, (4 (4)). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/niu/article/view/16199>

2. Демощенко, Г., & Бардах, О. (2021). Цифровізація у сфері житлово-комунального господарства: загальний тренд модернізації. Аспекти публічного управління, 9(SI (1)), 16-19. <https://doi.org/10.15421/152153>.

3. Кіріченко, О. В., & Романюк, Є. В. (2023). Кадрова безпека в системі управління житлово-комунальним господарством. In К64 Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 07-08 груд. 2023 р./М-во освіти і науки України, Центральнoукраїн. нац. техн. ун-т.—Кропивницький: ЦНТУ, 2023.—397 с. (р. 156).

Онушканич Я.В.

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня, спеціальність 073 Менеджмент Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ОБМЕЖЕНОГО ДОСТУПУ

У сучасних умовах, коли Україна стикається з численними викликами, зокрема в умовах війни та політичної нестабільності, управління ресурсами набуває особливого значення. Військовий конфлікт, економічна криза, природні катастрофи та порушення ланцюгів постачання створюють нові реалії для українських підприємств, змушуючи їх адаптуватися до обмеженого доступу до ресурсів. Зазначені проблеми стали надзвичайно актуальними для забезпечення функціонування бізнесу та підтримки конкурентоспроможності українських компаній на ринку. Особливо важливою є здатність управлінців в умовах дефіциту ресурсів ефективно використовувати обмежені можливості для забезпечення стабільності та розвитку підприємства.

Причини обмеженого доступу до ресурсів в Україні значною мірою відображають загальний стан економіки та безпекову ситуацію в країні. Військові дії, окупація росією територій України порушують ланцюги постачання та обмежують доступ до необхідних сировинних матеріалів. Блокада окремих економічних зон та територій створює додаткові труднощі для постачальників і виробників, що позначається на збільшенні витрат та ускладненні виробничих процесів. Ситуація з енергетичними ресурсами, особливо після руйнування енергетичної інфраструктури, також ускладнює функціонування багатьох підприємств, змушуючи їх шукати нові варіанти енергозабезпечення.

Природні катастрофи, зміни клімату та сезонні коливання також створюють додаткові труднощі для підприємств. Україна, як країна з великою часткою сільського господарства, особливо чутлива до таких факторів. Посухи, повені чи аномальні температури можуть серйозно знизити врожайність та обмежити доступ до необхідних природних ресурсів, таких як сільськогосподарські продукти чи вода. Крім того, стихійні лиха можуть пошкодити інфраструктуру, що також позначається на здатності підприємств ефективно працювати. Загалом, усі ці фактори ведуть до порушення ланцюгів постачання, що є однією з найбільших проблем для українських підприємств. Глобалізація, яка забезпечила більші можливості для міжнародного обміну товарами, послугами та ресурсами, тепер створює нові вразливості для

українських компаній. Наприклад, збої у виробничих процесах в одній країні можуть викликати ланцюгову реакцію, що призводить до дефіциту товарів на інших ринках. Українські підприємства, які мають тісні зв'язки з міжнародними постачальниками, змушені шукати альтернативні джерела або змінювати свою стратегію закупівель, щоб зберегти виробництво на належному рівні.

Найбільше до дефіциту схильні такі ресурси, як сировина, фінанси, персонал та інформація. Обмеження доступу до сировини, зокрема в умовах економічних або політичних труднощів, є серйозною проблемою для виробничих підприємств. Через складнощі з імпортом якісної сировини, підприємства змушені використовувати менш ефективні або дорожчі матеріали, що знижує кінцеву якість продукції [1]. Водночас, ціни на сировину та комплектуючі зростають через обмежену кількість постачальників та посилення конкуренції за ресурси на ринку.

Фінансові ресурси в умовах економічної та політичної нестабільності також стають важким викликом для підприємств. Банківський сектор не завжди має можливість надавати кредити або підтримувати достатній рівень фінансування для інвестицій, що призводить до зниження можливостей для розвитку та оновлення виробничих потужностей [2]. Проблеми з фінансуванням також обмежують можливості для створення нових продуктів чи технологій, що впливає на конкурентоспроможність підприємств на зовнішньому ринку.

Людські ресурси є ще одним критично важливим аспектом управління в умовах обмеженого доступу до ресурсів. Військова агресія, міграція населення та загроза безпеки змушують багато підприємств шукати нові шляхи забезпечення робочими кадрами. Крім того, значний дефіцит кваліфікованих спеціалістів у певних галузях обмежує можливості для розвитку нових технологій, а також збільшує витрати на навчання та перепідготовку працівників.

Управління ресурсами в умовах обмеженого доступу потребує від підприємств високої адаптивності та гнучкості. Стратегічне планування, впровадження інноваційних методів, пошук альтернативних джерел постачання та оптимізація витрат на всіх етапах виробничого процесу дозволяють зберігати конкурентоспроможність навіть у найскладніших умовах. Інвестиції в розвиток технологій, зниження енергоспоживання та раціональне використання сировини стають ключовими напрямками для українських підприємств, що прагнуть досягти стабільності та розвитку в умовах сучасної кризи.

Отже, управління ресурсами в умовах обмеженого доступу в Україні є необхідним інструментом для забезпечення сталого розвитку підприємств та національної економіки загалом. У сучасних умовах, коли країна зіштовхується з численними внутрішніми та зовнішніми викликами, підприємства повинні адаптувати свої стратегії до реалій, що постійно змінюються. Використання сучасних технологій, інноваційні підходи до ресурсного забезпечення та стратегічна адаптація до змінних умов дозволяють підприємствам ефективно функціонувати навіть у кризових ситуаціях, забезпечуючи стійкість і конкурентоспроможність на ринку. Інтеграція новітніх технологій в процеси управління ресурсами допомагає підприємствам оптимізувати витрати, знижувати залежність від обмежених ресурсів і значно підвищувати продуктивність.

Особливо важливим є стратегічне планування, яке включає в себе не тільки поточні потреби підприємства, а й передбачення можливих викликів у майбутньому, що дозволяє створити запас міцності та забезпечити гнучкість для швидкої реакції на непередбачувані зміни. Наприклад, стратегічне переналаштування ланцюгів постачання, використання альтернативних джерел сировини та енергетичних ресурсів дозволяють мінімізувати наслідки обмежень на ресурсах [3]. Окрім цього, важливими є інвестиції в навчання персоналу та розвиток висококваліфікованих кадрів, що є необхідним елементом для підтримки інновацій та впровадження нових технологій, які здатні покращити використання ресурсів.

Таким чином, успішне управління ресурсами в умовах обмеженого доступу стає основою для не тільки виживання підприємств у кризові часи, але й для їхнього подальшого

розвитку та досягнення високих результатів на міжнародному ринку. Адекватна адаптація до умов обмеження ресурсів дозволяє не лише оптимізувати витрати, а й створювати нові можливості для розвитку та підвищення ефективності. У такому контексті, особливо важливим є поєднання технологічних інновацій з адаптивним управлінським підходом, що дозволяє ефективно відповідати на виклики часу та зберігати конкурентоспроможність у глобальному бізнес-середовищі.

4.Абушов, Т. (2022). Огляд сучасних підходів до управління матеріальними ресурсами промислового підприємства. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки, 6(2), 30-35.

5.Бражник, Л., Аранчій, Д., & Чоп, В. (2023). Фінансові ресурси підприємства: управління та їх вплив на фінансовий стан. Цифрова економіка та економічна безпека, (5 (05), 115-120. <https://doi.org/10.32782/dees.5-18>.

6.Пальчик, І. М. (2023). Логістичне управління ресурсами: вплив на зменшення витрат та підвищення продуктивності. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права, (37), 225-229. Retrieved із <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/805>

Павлюк Р.А., студент групи ЕКмз-21

Науковий керівник: **Гордійчук А.І.**, к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки Луцький національний технічний університет, Україна

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВА

Прибуток підприємства формується під впливом багатьох чинників. Оскільки компанія функціонує в складній системі взаємодій, ці фактори можна розділити на внутрішні (що залежать від самої компанії) та зовнішні (що визначаються умовами ринку, економікою тощо). Зовнішні фактори впливу рентабельність підприємства (рис. 1).

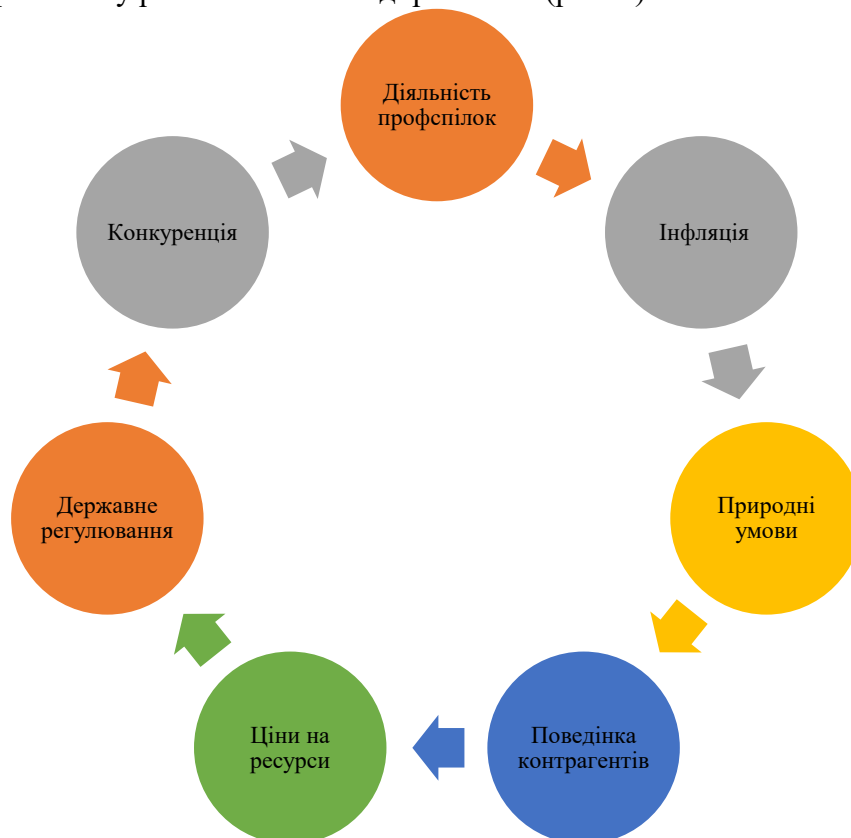

Рис. 1. Зовнішні фактори впливу на прибуток підприємств (побудовано автором за джерелом [1])

Державне регулювання – це сукупність заходів, які здійснює держава для впливу на економічні процеси, в тому числі на діяльність підприємств. Воно може як позитивно, так і негативно впливати на прибутковість підприємств. Чіткі правила гри, захист прав власності, передбачуваність податкової політики сприяють інвестиціям та стабільному розвитку підприємств. Державна підтримка через субсидії, пільги, кредити може підвищити конкурентоспроможність вітчизняних виробників і збільшити їхню рентабельність. Антимонопольне законодавство та контроль за дотриманням правил конкуренції сприяють справедливій конкуренції і перешкоджають монополізації ринку.

Ціни на ресурси є одним з ключових факторів, що впливають на прибуток підприємства. Зміни в цінах на сировину, матеріали, енергію, працю та інші ресурси можуть суттєво вплинути на собівартість продукції (робіт, послуг) і, як наслідок, на прибуток підприємства.

Зміна цін на сировину, енергоносії та комплектуючі впливає на собівартість виробництва в різних галузях промисловості. Зростання цін на нафту може негативно позначитися на рентабельності хімічної та нафтопереробної промисловості. Зміна цін на добрива, насіння, паливо та корм безпосередньо впливає на собівартість продукції. Підвищення цін на ці ресурси може призвести до скорочення прибутків аграрних підприємств, особливо дрібних та середніх. Для того, щоб успішно адаптуватися до цих змін, підприємствам необхідно розробляти і реалізовувати комплексні стратегії, які включають в себе як короткострокові, так і довгострокові заходи.

Поведінка контрагентів, таких як постачальники, клієнти, конкуренти та інші зацікавлені сторони, має значний вплив на прибуток підприємства. Співпраця з надійними постачальниками, які забезпечують стабільну якість продукції та своєчасні поставки, дозволяє знизити витрати на виробництво, підвищити якість продукції та покращити репутацію підприємства. Лояльні клієнти, які регулярно здійснюють покупки і рекомендують продукцію або послуги підприємства іншим, сприяють стабільному зростанню продажів і підвищенню прибутковості. Взаємовигідна співпраця з іншими підприємствами, наприклад, у рамках спільних проектів або партнерства, може призвести до синергетичного ефекту і збільшення прибутку. Природні умови є одним з найважливіших зовнішніх факторів, які можуть суттєво впливати на діяльність підприємства і, відповідно, на його рентабельність. Цей вплив може бути як прямим, так і опосередкованим, і залежить від багатьох факторів, таких як вид діяльності підприємства, географічне розташування, масштаби виробництва тощо.

Повені, землетруси, урагани, посухи та інші природні катаклізми можуть призвести до значних фінансових втрат через руйнування виробничих потужностей, складів, транспортної інфраструктури, а також через втрату сировини та готової продукції. Рельєф місцевості, кліматичні умови, наявність природних ресурсів можуть впливати на вибір місця розташування підприємства, його технологічні процеси та витрати на виробництво. Впровадження енергозберігаючих технологій, використання альтернативних джерел енергії, будівництво захисних споруд можуть знизити негативний вплив природних умов.

Діяльність профспілок, як представників інтересів працівників, має суттєвий вплив на фінансові показники підприємств, зокрема на їхню рентабельність. Цей вплив може бути як позитивним, так і негативним, залежно від багатьох факторів. Добре організовані профспілки можуть сприяти підвищенню задоволеності працівників, що, в свою чергу, може призвести до зростання продуктивності праці та якості продукції. Профспілки можуть допомогти вирішувати конфлікти між працівниками та роботодавцями, що знижує плинність кадрів і пов'язані з нею витрати на пошук та навчання нових працівників. Вимоги профспілок щодо поліпшення умов праці можуть спонукати підприємства вкладати кошти в модернізацію виробництва, що в довгостроковій перспективі може призвести до підвищення ефективності.

Менеджмент та управління невід'ємні складові успішного функціонування будь-якого підприємства. Саме від ефективності управлінських рішень залежить, наскільки успішно компанія досягатиме своїх цілей і, зокрема, збільшуватиме свою рентабельність. Чітко сформульована стратегія розвитку підприємства, яка враховує ринкові тенденції, конкурентне

середовище та внутрішні ресурси, дозволяє приймати обґрунтовані рішення щодо інвестицій, розширення виробництва, розробки нових продуктів тощо. Ефективна організація виробничих процесів, оптимізація логістичних ланцюгів, раціональне використання ресурсів сприяють зниженню витрат і підвищенню продуктивності. Ефективне управління фінансовими ресурсами, контроль за витратами, оптимізація податкового навантаження дозволяють забезпечити фінансову стабільність підприємства. Розробка ефективної маркетингової стратегії, виведення нових продуктів на ринок, побудова міцних відносин з клієнтами сприяють збільшенню обсягів продажів і прибутковості. Впровадження нових технологій, розробка інноваційних продуктів дозволяють підприємству зберегти конкурентні переваги і забезпечити довгостроковий розвиток.

Фактори, пов'язані з персоналом, відіграють вирішальну роль у досягненні підприємством високої рентабельності. Ефективність роботи кожного співробітника безпосередньо впливає на результати діяльності компанії. Давайте розглянемо детальніше, як різні аспекти управління персоналом впливають на рентабельність.

1. Журавльова Т.О. Оцінка прибутковості вітчизняних підприємств. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 9. С. 24–28.9.
2. Измайлова Н. В. Передумови та перші наслідки впливу коронакризи на рентабельність гірничо-видобувних підприємств. Ефективна економіка. 2020. № 12.
3. Ильченко С. В., Грищенко В. Ф., Грищенко І. В. Вплив людського капіталу на рентабельність підприємств водного транспорту України. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки. 2023. Вип. 2. С. 14–23.

Пазинич В. О.,

аспірант,

ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ, Україна

АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

Економічна безпека підприємства є ключовим елементом його стабільного функціонування в умовах динамічного ринкового середовища. Аналітичне забезпечення відіграє вирішальну роль у процесі прийняття управлінських рішень, спрямованих на виявлення та нейтралізацію загроз економічній безпеці. Удосконалення методів і технологій аналізу дозволяє підприємствам ефективно реагувати на виклики сучасності.

Метою дослідження є аналіз аналітичного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень у сфері економічної безпеки підприємств, визначення основних методів і технологій, а також розробка рекомендацій щодо їх ефективного застосування.

Дослідження ґрунтується на таких методах:

теоретичних: аналіз наукової літератури з питань економічної безпеки та аналітики; систематизація існуючих підходів до аналітичного забезпечення.

емпіричних: аналіз фінансових показників підприємств; SWOT- та PEST-аналіз для оцінки внутрішніх і зовнішніх факторів ризику;

математичних: економіко-математичне моделювання для прогнозування ризиків; статистичний аналіз для виявлення тенденцій.

Проведений аналіз поточного стану аналітичного забезпечення підприємств у сфері економічної безпеки показав, що суттєву загрозу представляють системні недоліки в управлінні: більшість підприємств не приділяють достатньої уваги комплексному аналізу ризиків. Це проявляється у фрагментарному використанні даних, відсутності єдиної стратегії роботи з інформацією та недостатньому рівні автоматизації. Також погіршенню стану економічної безпеки сприяє обмеженість доступу до якісних даних (підприємства стикаються

з труднощами в отриманні достовірної та актуальної інформації про ринок, конкурентів і макроекономічні умови, що ускладнює прийняття рішень), та недостатній рівень впровадження інформаційних технологій (використання застарілих інструментів, які не відповідають сучасним вимогам аналізу великих даних).

У результаті проведеного дослідження уточнено підходи до ідентифікації ключових ризиків і загроз економічній безпеці підприємств:

фінансові ризики: недостатня ліквідність, високий рівень кредитного навантаження та нестабільність фінансових потоків;

зовнішні загрози: зміни в законодавстві, зростаючий конкурентний тиск, нестабільність валютного ринку та загроза економічних криз;

внутрішні загрози: неефективність управлінських процесів, низька кваліфікація персоналу та слабка інтеграція між структурними підрозділами.

Оцінюючи ефективність застосування інструментарію аналітичного забезпечення у безпековій сфері, доречно акцентувати увагу на таких його методах:

фінансовий аналіз: дає змогу оцінити поточний стан підприємства, проте його ефективність обмежена у прогнозуванні довгострокових загроз;

SWOT-аналіз: виявляє внутрішні і зовнішні фактори, але має суб'єктивний характер, залежить від компетенції аналітика;

PEST-аналіз: корисний для вивчення зовнішнього середовища, однак не дозволяє враховувати динаміку змін у реальному часі;

інформаційно-аналітичні системи (ERP, CRM): їх застосування значно покращує якість аналізу, дозволяючи інтегрувати та обробляти великі обсяги даних. Проте, вони залишаються малодоступними для підприємств малого та середнього бізнесу через високу вартість впровадження.

Актуальними пропозиціями щодо покращення аналітичного забезпечення лишаються заходи з модернізації інформаційних систем і технологій: впровадження програмного забезпечення з функціями збору, аналізу і прогнозування даних. Наприклад, використання хмарних платформ для автоматизації бізнес-процесів. Використання Big Data і штучного інтелекту дозволяють аналізувати великі масиви інформації в реальному часі, ідентифікувати приховані ризики та створювати прогностичні моделі. Важливим є подальше запровадження методів ризик-менеджменту в практику аналітичного забезпечення економічної безпеки, зокрема систем оцінки й управління ризиками з використанням кількісних методів, таких як Value at Risk (VaR) чи економетричне моделювання. Також необхідно здійснювати заходи з підвищення кваліфікації персоналу: регулярне навчання працівників роботі з аналітичними інструментами та розуміння сучасних підходів до управління економічною безпекою.

Доведено ефективність інтегрованих підходів у забезпеченні економічної безпеки: комбінування традиційних методів аналізу з інноваційними технологіями (штучний інтелект, машинне навчання) дозволяє створювати адаптивні системи управління. Використання інтегрованих підходів дає змогу значно підвищити якість прийняття рішень, зменшити витрати на управлінські процеси та покращити конкурентоспроможність підприємств. Ці результати демонструють, що підвищення рівня аналітичного забезпечення може стати визначальним фактором успіху у забезпеченні економічної безпеки підприємств.

Тематичний аналіз наукових праць показав, що організаційним положенням економічної безпеки підприємств надається значна увага. Б. М. Андрушків і Л. Б. Гнатишин включають організацію економічної безпеки до засобів забезпечення економічної безпеки підприємства [1]. І. М. Грищенко відносить до комплексу заходів економічної безпеки підприємства фінансову безпеку, інформаційну безпеку, техніко-технологічну безпеку, правову безпеку, соціальну безпеку та кадрову безпеку [2]. Л. В. Козак і В.М. Полторак наводять приклади методів оцінювання ризиків в управлінні економічною безпекою підприємств [3]. Д.О. Ляшенко доводить, що система економічної безпеки підприємства охоплює

інтелектуальну, інформаційну, кадрову, техніко-технологічну, політико-правову, силову та фінансову складові [4]. Отже, існує ціла низка невирішених питань, пов'язаних з удосконаленням забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень.

Висновки. Аналітичне забезпечення є основою прийняття ефективних управлінських рішень у сфері економічної безпеки підприємств. Поєднання сучасних методів аналізу, інформаційних технологій і стратегічного планування дозволяє підприємствам забезпечувати стабільність та мінімізувати ризики. Подальший розвиток аналітичного забезпечення вимагає інвестицій у цифровізацію процесів, вдосконалення методів оцінки ризиків і підготовки фахівців.

1. Андрушків Б. М., & Гнатишин Л. Б. (2018). Економічна безпека підприємства: концептуальні основи і механізми забезпечення. Львів: ЛНУ ім. І. Франка. URL: <https://ddei5-0-ctp.trendmicro.com:443/wis/clicktime/v1/query?url=http%3a%2f%2fdspace.lvduvs.edu.ua%2fhandle%2f1234567890%2f433&umid=2A102678-27E4-1D06-8293-2D13A5D2D4FB&auth=8fd73966e683c2ff72e331ce134cec6979e31a14-0aa5aef8bc4fb75801e61ff42f4cf5eb980c7dde>

2. Грищенко І. М. (2016). Фінансова безпека підприємств: сучасні виклики та загрози. Київ: КНЕУ (с.32-48). URL: <https://ddei5-0-ctp.trendmicro.com:443/wis/clicktime/v1/query?url=https%3a%2f%2fkneu.edu.ua%2fua%2flibrary%2fknygy%2fgryshchenko%5ffinancial%5fsecurity%5fenterprises%2f&umid=2A102678-27E4-1D06-8293-2D13A5D2D4FB&auth=8fd73966e683c2ff72e331ce134cec6979e31a14-03995f299d0d59d7bc5174d694e83b45894e1a73>

3. Козак Л. В., & Полторак, В. М. (2020). Методи оцінювання ризиків в управлінні економічною безпекою підприємств. Економіка України, 12(2), 45-56. URL: <https://ddei5-0-ctp.trendmicro.com:443/wis/clicktime/v1/query?url=https%3a%2f%2fekonomika%2dukrainy.kiev.ua%2fissue%5f2020%5f12%2f&umid=2A102678-27E4-1D06-8293-2D13A5D2D4FB&auth=8fd73966e683c2ff72e331ce134cec6979e31a14-acc2f42707d4b40cbb1235577f88cc98301588a6>

4. Ляшенко Д. О. (2021). Сучасні підходи до забезпечення економічної безпеки в умовах цифровізації. Економіка та управління, 14(3), 25-32. URL: <https://ddei5-0-ctp.trendmicro.com:443/wis/clicktime/v1/query?url=https%3a%2f%2feconomics%2dmanagement.org.ua%2fvol14%2d3%5f2021&mid=2A102678-27E4-1D06-8293-2D13A5D2D4FB&auth=8fd73966e683c2ff72e331ce134cec6979e31a14-cd66ef22e1ef7af5ff005dcd1dad3281190b4e1>

Пахолюк О.В.

к.т.н., доцент, завідувач кафедри товарознавства та експертизи в митній справі

Передрій О.І.

к.т.н., доцент, доцент кафедри товарознавства та експертизи в митній справі
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЛОГІСТИКИ РОЗПОДІЛУ

Українська логістика пройшла безліч викликів за роки повномасштабної війни. Галузь витримала випробування навіть повною зупинкою морських і авіаційних перевезень. Сьогодні продовжується адаптація національної логістики до потреб та умов воєнного часу, а також складна інтеграція із транспортними європейськими мережами. Постали перед галуззю й нові виклики – брак робочої сили, прикордонні інциденти через небажання аграріїв деяких сусідніх країн пропускати через кордон українські товари, криза у вітчизняній енергетиці.

Логістика розподілу є основою управління ланцюгом постачання, гарантуючи, що товари переміщуються від постачальників до клієнтів найбільш ефективним і рентабельним способом. На зростаючому конкурентному ринку, підвищення ефективності логістики розподілу є не просто стратегічною перевагою, а необхідністю. У даних тезах розглядатимуться різноманітні стратегії та технології, які можуть допомогти підприємствам оптимізувати процеси логістики розподілу.

Логістика розподілу охоплює всі види діяльності, пов'язані з переміщенням і зберіганням товарів від місця виробництва до кінцевого споживача. Вона включає складування, управління запасами, транспортування, виконання замовлень і

доставку. Ефективна логістика розподілу гарантує, що продукти будуть доступні там, де і коли вони потрібні, зменшуючи витрати та підвищуючи задоволеність клієнтів.

Ключовими стратегіями для підвищення ефективності логістики розподілу є: автоматизація та інтеграція технологій; прийняття рішень на основі Data-Driven; економна логістика; стійкі практики; ефективна співпраця у ланцюзі поставок; розширене планування.

Автоматизація та інтеграція технологій передбачає:

- системи управління складом (WMS): впровадження WMS може оптимізувати складські операції шляхом автоматизації відстеження запасів, комплектації замовлень і поповнення запасів. Це зменшує людські помилки та прискорює процес виконання;

- системи управління транспортуванням (TMS): TMS допомагає планувати, виконувати та оптимізувати фізичне переміщення товарів. Це дозволяє відстежувати в режимі реального часу, оптимізувати маршрут і краще керувати оператором.

Прийняття рішень на основі Data-Driven:

- аналітика великих даних (Big Data): використання великих даних може надати розуміння моделей попиту, неефективності транспортування та рівня запасів. Це дозволяє приймати проактивні рішення та точніше прогнозувати;

- IoT і датчики: пристрої IoT можуть відстежувати стан і місцезнаходження товарів у режимі реального часу, надаючи цінні дані для покращення маршрутів і запобігання затримкам.

Економна логістика проявляється у таких напрямках:

- "на всякий випадок" - стратегія управління запасами передбачає виробництво, постачання та зберігання сировини та готової продукції завчасно, забезпечуючи постійне постачання товарів. Цей підхід запобігає дефіциту, зберігаючи надлишкові запаси на складах, готові задовольнити неочікуваний попит;

- "запаси точно вчасно" - зменшення надлишкових запасів шляхом впровадження практики JIT мінімізує витрати на зберігання та зменшує відходи. Це вимагає чіткої координації з постачальниками та надійного прогнозування попиту;

- "постійне вдосконалення" - регулярний перегляд і вдосконалення операцій допомагає виявити неефективність і запровадити кращі практики.

Стійкі практики передбачають:

- екологічно чистий транспорт: використання енергоефективних транспортних засобів і вдосконалення маршрутів для зменшення споживання палива може зменшити вуглецевий слід і експлуатаційні витрати;

- зелене складування: впровадження стійких методів складування, таких як використання відновлюваних джерел енергії та регулювання освітлення та опалення, може підвищити ефективність і зменшити вплив на навколишнє середовище.

Ефективна співпраця в ланцюзі поставок - інвентаризація, керована постачальником: співпраця з постачальниками за допомогою програм VMI може призвести до кращого контролю запасів і зменшення запасів. Постачальники керують рівнями запасів на основі узгоджених показників.

Розширене планування передбачає:

- прогнозування попиту: точне прогнозування попиту допомагає узгодити пропозицію з попитом клієнтів, зменшуючи ризик перевиробництва або дефіциту;

- динамічне планування: адаптація графіків на основі даних у реальному часі та коливань попиту забезпечує оптимальне використання ресурсів і своєчасні поставки.

Інтеграція передових технологій революціонує логістику розподілу. Ось кілька ключових технологій, що забезпечують ефективність:

- штучний інтелект (ШІ) - алгоритми ШІ можуть аналізувати величезні обсяги даних для покращення маршрутизації, прогнозування попиту та вдосконалення процесів прийняття рішень;

- Blockchain - технологія Blockchain забезпечує прозорість і безпеку в ланцюжку поставок, сприяючи кращій відстежуваності та зменшенню шахрайства;
 - робототехніка - автоматизація на складах за допомогою робототехніки прискорює процеси сортування, комплектування та пакування, збільшуючи пропускну здатність і знижуючи витрати на робочу силу;
 - безпілотники та безпілотні вантажівки та фургони: ці технології пропонують інноваційні рішення для доставки на останню милю, скорочуючи час доставки та експлуатаційні витрати.
- Підвищення ефективності логістики розподілу вимагає багатогранного підходу, який поєднує технології, стратегічне планування та стійкі практики. Завдяки автоматизації, аналітиці даних і спільним зусиллям підприємства можуть оптимізувати свої логістичні операції, зменшити витрати та підвищити рівень задоволеності клієнтів. У динамічному ринковому середовищі випередження в логістиці дистрибуції має вирішальне значення для підтримки конкурентної переваги та досягнення довгострокового успіху.

1. Pakholiuk O. Management of Transport and Logistics Systems: Problems Under Conditions of Military Operations / Dziubynskyi A., Poberezhna Z., Pakholiuk O, .../ Proceedings of the International Conference on Business and Technology (ICBT2024), Volume 1. Pp. 363-373.

2. Галузеві тренди. Стан логістичної галузі в Україні. <https://hub.kyivstar.ua/articles/galuzevi-trendi-stan-logistichnoyi-galuzi-v-ukrayini-trendi-ta-osoblivosti>.

3. Логістика в Україні: зміна фокуса та перспективи відновлення https://propertytimes.com.ua/industrialnaya_nedvizhemost/logistika_v_ukrayini_zmina_fokusa_ta_perspektivi_vidnovlennya.

Пахолюк О.В.

к.т.н., доцент, завідувач кафедри товарознавства та експертизи в митній справі
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

Мартиросян І.А.

к.т.н., доцент кафедри торговельного підприємництва, товарознавства та управління бізнесом, Одеський національний технологічний університет, м. Одеса, Україна

МИТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Митна політика здійснює значний вплив на управління зовнішньоекономічною діяльністю, оскільки вона визначає форми і методи її реалізації. Митне регулювання є одним із фундаментальних інструментів, що формує розвиток зовнішньоекономічних відносин, адже воно безпосередньо впливає на торговельні умови, залучення інвестицій та економічну інтеграцію країн у глобальні ринки. Митна політика є системною категорією, що вимагає реалізації багатьох функцій систем управління. Через впровадження науково обґрунтованих економічних і політичних заходів держава має можливість регулювати експортно-імпортні потоки товарів та послуг, що набуває особливої актуальності в умовах торгових війн, глобальних викликів та перспектив розвитку ринків у різних регіонах світу.

В умовах сучасної глобалізації розвиток міжнародних відносин будь-якої країни невіддільний від ефективно побудованої системи зовнішньоекономічних зв'язків, що сприятиме інтеграції у світове господарство. Митний контроль відіграє важливу роль у функціонуванні міжнародних ринків, впливаючи на конкурентоспроможність країни та забезпечуючи її контроль над імпортними та експортними потоками товарів і послуг. Митно-тарифне регулювання впливає на фінансову стійкість і бюджетну безпеку, виконує як фіскальну, так і регулятивну функції через стягнення тарифів і має потенціал для управління зовнішньоекономічною діяльністю. Пропонований процес є складним та багатогранним, передбачає поступове та диференційоване відкриття національних ринків відповідно до галузевих принципів та вимагає гнучкого підходу з боку держави.

Незважаючи на значні досягнення в наукових дослідженнях у сфері митної політики та її впливу на зовнішньоекономічну діяльність, залишаються нерозв'язані питання, що мають суттєвий вплив на економічну безпеку держави.

Регулювання зовнішньоекономічних відносин включає низку заходів, інститутів і методів, які сприяють налагодженню співробітництва з міжнародними партнерами, і набуває особливого значення в контексті інтеграційних процесів [1]. Гіпотеза дослідження працює в тому, що ефективно митне регулювання, спрямоване на спрощення митних процедур та зменшення торговельних бар'єрів, може стати каталізатором збільшення обсягів зовнішньої торгівлі та підвищення рівня інтеграції національної економіки у світові ринки. За статистикою Державної митної служби України, обсяг імпортно-експортних операцій у 2023 році перевищив 100 мільярдів доларів США, що на 12% більше, ніж у 2022 році [2].

Митне регулювання суттєво впливає на розвиток зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), оскільки формує умови торгівлі, визначає вартість імпорту та експорту, а також сприяє або перешкоджає міжнародній інтеграції бізнесу. Основні аспекти впливу митного регулювання включають:

- стимулювання або стримування ЗЕД, а саме пільгові умови торгівлі (запровадження нульових мит для країн-партнерів (наприклад, між Україною та ЄС у рамках Угоди про асоціацію) зменшує витрати експортерів, стимулюючи зростання експорту; високі мита (високі ставки на імпорт окремих товарів можуть стримувати зовнішню торгівлю, захищаючи внутрішніх виробників, але ускладнюючи доступ до нових ринків);
- забезпечення прозорості та безпеки (цифровізація процедур – автоматизація митного оформлення (системи типу NCTS) прискорює процеси, мінімізує корупцію та сприяє кращій інтеграції України у світові логістичні ланцюги; митний контроль – регулювання сприяє захисту ринку від контрафактної продукції та нелегального обігу товарів;
- формування конкурентних переваг (використання угод про вільну торгівлю: українські підприємства мають доступ до ринків із зниженою тарифною політикою, що підвищує їхню конкурентоспроможність; митні бар'єри в інших країнах (наприклад, антидемпінгові заходи або додаткові тарифи на українську продукцію можуть обмежувати експорт до певних країн));
- адміністративні перешкоди (бюрократія: надмірно складні процедури оформлення, затримки на митниці або додаткові вимоги до сертифікації товарів збільшують витрати компаній та знижують їхню ефективність; відсутність гармонізації стандартів: різниця у технічних та митних вимогах між країнами може стати перешкодою для експорту);
- диверсифікація ринків збуту (митні преференції (наприклад, для українських товарів у рамках угод з ЄС, Канадою та іншими країнами створюються сприятливі умови виходу на міжнародні ринки); нові виклики: у разі зміни митної політики, наприклад, введення нових санкцій чи зміни тарифів, бізнес змушений шукати альтернативні ринки));
- вплив на інвестиційний клімат (прозора та прогнозована митна політика сприяє залученню іноземних інвестицій; навпаки, непередбачуваність у зміні митних правил може відлякувати потенційних інвесторів).

Приклади впливу на Україну: угоди про зону вільної торгівлі сприяли зростанню українського експорту в ЄС на 30-40% протягом останніх років; введення Європейським Союзом тимчасового скасування мит на українські товари з 2022 року дозволило підтримати український бізнес в умовах воєнного конфлікту.

Загалом митне регулювання є важливим інструментом державної політики, який може ефективно стимулювати зовнішньоекономічну діяльність за умови прозорості, стабільності правил та їх відповідності міжнародним стандартам.

Митна політика, виконуючи широкий спектр важливих функцій, стає важливим інструментом для підтримки економічної рівноваги та створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності країни.

Аналізуючи сучасні тенденції та умови розвитку системи митного регулювання в Україні, можна стверджувати, що основними пріоритетами в представленій сфері мають

стати захист національних інтересів держави з урахуванням міжнародних вимог та стандартів, спрощення митних процедур, формування сприятливого середовища для учасників зовнішньоекономічної діяльності, вдосконалення чинного митного законодавства, а також підвищення ефективності системи виявлення та запобігання негативним явищам у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Аналіз сучасних тенденцій митного регулювання свідчить про необхідність активізації зусиль України у напрямі інтеграції з міжнародними економічними структурами, що є критично важливим у контексті реагування на зміни в глобальному середовищі. В умовах сучасності важливо враховувати не лише внутрішні, а й зовнішні фактори, які мають значний вплив на економічний розвиток держави.

У дослідженні представлені рекомендації щодо підвищення ефективності митного регулювання, які передбачають запровадження системи моніторингу та оцінки результативності митних заходів. Крім того, наголошено на необхідності зміцнення співпраці між митними органами та учасниками зовнішньоекономічної діяльності. Представлені дії сприятимуть більш ефективному управлінню зовнішньоекономічними відносинами, що в свою чергу забезпечить розвиток національної економіки в цілому.

1. Management of Transport and Logistics Systems: Problems Under Conditions of Military Operations / Dziubynskyi A., Poberezhna Z., Pakholiuk O, .../ Proceedings of the International Conference on Business and Technology (ICBT2024), Volume 1. Pp. 363-373.

2. Пахольок О.В., Дзюбинський А.В. Вплив митного регулювання на розвиток зовнішньоекономічної діяльності. Економіка та суспільство. 2024. № 67. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-174>.

Писаренко Т.М.

к.е.н., доцент

Кононенко Д.В.

магістр

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

РЕТРОСПЕКТИВНА ОЦІНКА ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ОПЛАТУ ПРАЦІ НАЙМАНИХ ПРАЦІВНИКІВ ГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТІВ

Наймани працівники будь-якого суб'єкта господарювання повинні отримувати за виконану роботу плату відповідно до Закону України «Про оплату праці» [1].

Вся офіційно нарахована заробітна плата оподатковується відповідно до законодавства України, яке передбачає два рівні оподаткування:

- оподаткування безпосередньо доходів працівника;
- оподаткування фонду заробітної плати.

Слід відмітити, що ці два рівні оподаткування впливають як на чисті доходи працівників, так і на фінансовий результат діяльності самого суб'єкта господарювання.

Оподаткування доходів найманих працівників у вигляді заробітної плати регламентується Податковим кодексом України [2]. Відповідно до розділу IV Податкового кодексу України з доходів працівників у вигляді заробітної плати утримується податок на доходи фізичних осіб. Діюча ставка цього податку становить 18% до бази оподаткування, визначеною статтею 164 Податкового кодексу України. Цей податок несе в собі відчутне податкове навантаження безпосередньо на заробітну плату найманих працівників.

У різні часи незалежної України змінювалося нормативне забезпечення порядку стягнення цього податку (табл. 1).

Таблиця 1. Зміна нормативного забезпечення порядку стягнення податок на доходи найманих осіб

Ознака порівняння	1992	2003	2010
Назва податку	Прибутковий податок з громадян	Податок з доходів фізичних осіб	Податок на доходи фізичних осіб
Нормативний документ	Декрет КМУ «Про прибутковий податок з громадян» [3]	Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб» [4]	Податковий Кодекс України [2]
Ставка податку	Прогресивна ступінчаста шкала, залежна від розміру місячного сукупного оподаткованого доходу: 10% – 50% [3]	15%	18%

Крім, податку на доходи фізичних осіб із заробітної плати найманих працівників утримується військовий збір. Вперше цей збір почав застосовуватися в Україні 3 серпня 2014 року, коли набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України» від 31.07.2014 р. №1621-VII [5]. Виникнення цього виду утримань із заробітної плати було пов'язане із початком військових дій на території Донецької та Луганської областей України після захоплення РФ Криму. Бурхливі події в Україні на початку 2014 року (втеча президента, захоплення АР Крим шляхом референдуму 16.03.2014 р.) призвели до прямого масштабного вторгнення РФ в Україну у серпні 2014 року. Наслідком такої ситуації став розвиток потужного волонтерського руху для підтримки населенням ослабленого за часи четвертого президента українського війська. Необхідність регулювати рух волонтерських коштів і рівномірно перекласти військове навантаження на громадян країни призвело до виникнення військового збору. Початкова ставка військового збору становила до кінця жовтня 2014 року 1,5%. З 1-го листопада 2014 року ставка військового збору складає 5% від доходу у вигляді заробітної плати найманих працівників підприємства [6]. Збільшення цього податку призвело до збільшення податкового навантаження на заробітну плату кожного найманого працівника.

Другим рівнем оподаткування оплати праці найманих працівників є оподаткування фонду заробітної плати. Мова йде про єдиний соціальний внесок, який нараховується у розмірі 22% від загального нарахованого доходу всіх найманих працівників підприємства. Стягнення цього внеску регулюється Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [7].

Отже, всі перераховані податки і збори впливають на фінансовий результат діяльності підприємства. Сума нарахованої оплати праці, без вирахування податку на доходи фізичних осіб і військового збору, повністю включається в собівартість продукції (якщо це нарахована заробітна плата виробничим робітникам) або включається до адміністративних, збутових чи інших операційних витрат. Єдиний соціальний внесок у розмірі 22 % від різних видів операційних витрат на оплату праці також відноситься до вказаних вище витрат.

Сума до видачі для кожного найманого працівника підприємства розраховується як різниця між нарахованою заробітною платою і утриманими податком на доходи фізичних осіб та військовим збором.

Але податковим агентом, тобто реальним платником податків і зборів, пов'язаних із оплатою праці найманих працівників, є саме підприємство. Тому показник податкового навантаження є важливим показником податкового планування на підприємстві. Зазвичай його доцільно розраховувати, як результат ділення суми податку на доходи фізичних осіб, військового збору та єдиного соціального внеску на загальну суму заробітної плати до видачі.

Чим менший цей показник, тим краще для діючого підприємства. Хоча й зменшити такий показник керівництво підприємства не в змозі, оскільки є діючі нормативні документи, недотримання яких призведе до високих штрафних санкцій. Єдиним способом зменшення податкового навантаження є зменшення офіційної частини заробітної плати. З іншого боку, зменшення офіційного фонду заробітної плати призведе до зменшення податкових надходжень до бюджету держави. Отже, законодавці повинні постійно аналізувати динаміку податкових надходжень до бюджету та здійснювати пошук оптимального податкового навантаження діяльності господарюючих суб'єктів, щоб у останніх не виникало бажання відходити в «тінь».

1. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 20.11.2024).

2. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 20.11.2024).

3. Декрет КМУ «Про прибутковий податок з громадян» від 26.12.1992р. №13-92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/13-92#Text> (дата звернення 20.11.2024).

4. Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб» від 22.05.2003р. №889-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-15#Text> (дата звернення 20.11.2024).

5. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України» від 31.07.2014 р. №1621-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-18#Text> (дата звернення 20.11.2024).

6. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану» від 10.10.2024 р. № 4015-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4015-IX#Text> (дата звернення 20.11.2024).

7. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 р. № 2464-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text> (дата звернення 20.11.2024).

Підпригора О.О.

аспірант кафедри менеджменту готельно-ресторанного бізнесу

Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ В ГОТЕЛЬНІЙ ІНДУСТРІЇ

Готельний бізнес є однією з найчутливіших галузей до впливу зовнішніх кризових явищ, таких як економічна нестабільність, пандемії та політичні конфлікти. Це зумовлює необхідність запровадження інноваційних стратегій антикризового управління, які сприятимуть адаптації підприємств до турбулентного середовища, збереженню їх конкурентоспроможності та забезпеченню стабільного функціонування. В умовах постійного зростання ризиків готельний сектор потребує переосмислення підходів до управління кризовими ситуаціями з акцентом на інновації та адаптивність.

Основні інноваційні підходи до антикризового управління:

- Адаптивні моделі управління:

Запровадження адаптивних стратегій управління дозволяє гнучко реагувати на зміни зовнішніх і внутрішніх умов. Основними елементами таких моделей є оптимізація витрат, оперативне коригування бізнес-процесів та використання цифрових інструментів для моніторингу ситуації[3].

- Інтелектуальні технології:

Використання Big Data, штучного інтелекту та автоматизованих систем прийняття рішень дозволяє прогнозувати кризові явища та планувати заходи з їх мінімізації. Такі технології стали основою для розвитку антикризового управління у світовій практиці[5].

- Інноваційний менеджмент:

Сучасні концепції інноваційного менеджменту, зокрема використання CRM-систем та цифрових платформ, сприяють ефективному управлінню клієнтськими базами та оптимізації ресурсів підприємства, що особливо актуально в умовах криз[6].

- Екологічна відповідальність:

Зелені технології, такі як енергозбереження та зменшення відходів, є важливою складовою сучасних антикризових стратегій. Вони допомагають знизити витрати, покращити імідж підприємства та залучити нових клієнтів[4].

- Розвиток людського капіталу:

Ключовим фактором успішного управління кризами є навчання персоналу. Створення програм підвищення кваліфікації дозволяє адаптувати працівників до змін у ринковому середовищі та підвищити загальну ефективність підприємства[7].

Практичні рекомендації:

- Розробляти адаптивні стратегії управління з урахуванням особливостей українського ринку:

Адаптивні стратегії управління передбачають гнучке реагування на динамічні зміни у зовнішньому середовищі та внутрішніх умовах діяльності підприємства. Для українського ринку готельного бізнесу, який стикається з низкою викликів, таких як військові дії, економічна нестабільність та зміни в споживчих перевагах, адаптивність означає здатність швидко перебудовувати бізнес-процеси, оптимізувати ресурси та враховувати регіональні особливості. Наприклад, у західних регіонах попит на готельні послуги зріс через переміщення населення, що вимагає від підприємств адаптації пропозицій під нові категорії клієнтів.

- Впроваджувати інтелектуальні технології для прогнозування ризиків і управління ними:

Сучасні інтелектуальні технології, зокрема Big Data, штучний інтелект та автоматизовані системи управління, можуть суттєво покращити здатність підприємств до прогнозування кризових явищ та швидкого реагування на них. Наприклад, аналітичні платформи дозволяють аналізувати поведінку споживачів, прогнозувати рівень завантаженості готелів та оцінювати фінансові ризики. Використання інтелектуальних технологій сприяє оптимізації операційних процесів і підвищенню точності управлінських рішень.

- Інтегрувати екологічні рішення для оптимізації витрат і покращення конкурентоспроможності:

Екологічно спрямовані рішення, такі як використання енергоефективних технологій, перехід на відновлювані джерела енергії та впровадження програм зменшення відходів, не лише допомагають знизити витрати, але й сприяють формуванню позитивного іміджу підприємства. В умовах, коли споживачі все частіше обирають екологічно відповідальні компанії, такі ініціативи підвищують конкурентоспроможність підприємств на ринку.

- Розвивати програми перекваліфікації персоналу для підвищення їх адаптивності до нових умов:

Ключовою складовою адаптивного управління є людський капітал. Персонал, що володіє сучасними навичками, є основою для успішного подолання криз. У контексті українського ринку готельного бізнесу важливим є проведення тренінгів з цифрових технологій, клієнтоорієнтованого підходу та управління у кризових умовах. Це дозволить не лише підвищити ефективність роботи співробітників, але й забезпечить їхню лояльність до компанії. Розширені рекомендації орієнтовані на підвищення стійкості підприємств готельного бізнесу та формування їх конкурентних переваг навіть у складних економічних умовах.

Отже інноваційні підходи до антикризового управління є ключовим інструментом забезпечення стійкості та конкурентоспроможності готельних підприємств в умовах нестабільного середовища. Вони дозволяють не лише ефективно реагувати на зовнішні виклики, але й формувати стратегічний фундамент для довготривалого розвитку. Адаптивні стратегії управління, які враховують специфіку українського ринку, сприяють швидкому коригуванню бізнес-моделей у відповідь на зміну попиту та вплив кризових явищ. Впровадження інтелектуальних технологій дозволяє автоматизувати процеси моніторингу,

прогнозування та управління ризиками, забезпечуючи точність управлінських рішень. Інтеграція екологічних практик не лише оптимізує витрати, але й створює додаткову цінність для сучасних клієнтів, орієнтованих на сталість. Розвиток людського капіталу через перекваліфікацію та підвищення кваліфікації працівників є важливим чинником адаптивності підприємств. Цей підхід сприяє підвищенню лояльності персоналу, його готовності працювати в умовах змін і криз. Таким чином, впровадження інноваційних підходів в управління підприємствами готельного бізнесу не лише підвищує їхню здатність долати кризові ситуації, але й створює конкурентні переваги, закладаючи основу для сталого розвитку галузі у післякризовий період.

1. Iliashenko, S., Bilovodska, O., Tsalko, T., Tomchuk, O., Nevmerzhytska, S., & Buhas, N. (2022). Opportunities, threats and risks of implementation the innovative business management technologies in the post-pandemic period COVID-19. *WSEAS Transactions on Business and Economics*, 19, 1215–1229.

2. Krasnyuk, M., Goncharenko, S., & Krasniuk, S. (2022). Intelligent technologies in hybrid corporate DSS. Інноваційно-інвестиційний механізм забезпечення конкурентоспроможності країни: колективна монографія / за заг. ред. О.Л. Гальцової. Львів-Торунь: Ліга-Прес, 194–211.

3. Ліпич, Л., Хілуха, О., Кушнір, М., & Матвійчук, І. (2021). Удосконалення системи антикризового управління в готельному бізнесі. Ресторанний і готельний консалтинг. *Інновації*, 4(2), 248–267. <https://doi.org/10.31866/2616-7468.4.2.2021.249077>

4. Лявинець, Г. (2024). Антикризовий менеджмент у готельно-ресторанному бізнесі. *Економіка та суспільство*, (66). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-129>

5. Лявинець, Г., Люлька, О., & Ткачук, Ю. (2024). Інтелектуальні, орієнтовані на знання технології у адаптивному менеджменті готельно-ресторанного бізнесу. *Економіка та суспільство*, (67). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-91>

6. Науменко, М. (2024). Сучасні концепції інноваційного менеджменту на підприємствах. *Наукові інновації та передові технології*, 6(34). [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-6\(34\)-435-449](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-6(34)-435-449)

7. Седікова, І., & Москвічова, О. (2024). Застосування концепцій антикризового управління в готельному бізнесі. *Економіка та суспільство*, (63). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-89>

Плавкова Д.Д.

аспірантка кафедри економіки та економічної безпеки
Університет митної справи та фінансів, Дніпро, Україна

Саричев В. І.

д. е. н. доцент, професор кафедри економіки та економічної безпеки
Університет митної справи та фінансів, Дніпро, Україна.

ПРОФЕСІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ НАВИЧКИ ЯК ОСНОВА ДЛЯ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В НОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

Сучасний світ пізнає безперервних змін, зумовлених розвитком технологій, глобалізацією та цифровізацією економіки. У таких умовах людський потенціал стає одним із залишків ресурсів для забезпечення конкурентоспроможності компаній та економічним загалом. Однак значення людського потенціалу виходить за межі традиційного розуміння, яке передбачало лише технічні знання та професійну підготовку. Нові економічні умови вимагають комплексного підходу до формування навичок, що компенсують професійні компетенції із соціальними здібностями.

У сучасному динамічному світі нові економічні умови потребують від працівників не лише високих професійних знань, а й розвинених соціальних навичок, які можуть ефективно взаємодіяти з іншими, адаптуватися до змін і сприяти інноваціям. Розвиток людського капіталу залежить від комплексного підходу, який компенсує професійні компетенції з соціальними здібностями та навичками самоменеджменту.

Важливість людського потенціалу визначається його внеском у підвищення рівня економічного та технологічного розвитку країни й продуктивності праці. Формування людського потенціалу сприяє технологічному й соціальному прогресу суспільства, за умови

постійного вдосконалення його якісних параметрів та відповідності вимогам більш прогресивних технологій, а також ефективного використання наявного людського потенціалу в країні [1].

В умовах глобалізації розвиток людського потенціалу пов'язаний із концепцією безперервної освіти та передбачає постійне формування в людини знань, умінь, навичок, які вона може активно та ефективно використовувати у своїй професійній діяльності. Людський потенціал, з економічного погляду, поєднує знання, навички та досвіду. Навички додають економічної цінності, оскільки висококваліфіковані працівники сприяють зростанню продуктивності.

Дослідження показують, що працівники з високим рівнем професійної підготовки забезпечують зростання продуктивності та конкурентоспроможності підприємств. Оскільки вимоги до технічних навичок швидко змінюються під впливом науково-технічного прогресу, аспектом професійної підготовки є готовність до постійного навчання та вдосконалення своїх компетенцій. Успішні працівники мають бути здатними не лише виконувати свої обов'язки, але й швидко адаптуватися до нових вимог, що є основою для стійкого розвитку людського потенціалу.

Таблиця 1. розкриває ключові професійні та соціальні навички, їх приклади та значення в нових економічних умовах, демонструючи, що повноцінний розвиток людського капіталу неможливий без балансу між технічними та особистісними аспектами підготовки кадрів.

Таблиця 1. Основні професійні та соціальні навички для розвитку людського капіталу

Тип навичок	Приклади навичок	Важливість у нових економічних умовах
Професійні навички	Технічна компетентність, аналітичні можливості	Забезпечують якісне виконання роботи, адаптацію до нових технологій, важливі для спеціалізації.
Соціальні навички	Комунікація, командна робота, емоційний інтелект	Дозволяють ефективно взаємодіяти, формують позитивну атмосферу в колективі.
Інноваційні навички	Креативне мислення, рішення проблем	Необхідні для впровадження нововведень, підтримуючи розвиток у конкурентному середовищі.
Адаптивні навички	Гнучкість, готовність до змін	Допомагають швидко реагувати на зміни, адаптуватися до нових викликів у роботі.
Навички самоменеджменту	Самоорганізація, управління часом, самоконтроль	Дозволяють залишатися продуктивним, підтримувати дисципліну та мотивацію в нестабільних умовах.

Ефективний людський потенціал вимагає балансу між професійними та соціальними навичками. Професійні компетенції самі по собі забезпечують високу якість виконання завдань, однак вони недостатні для повної адаптації до змін і викликів, які постають перед сучасними компаніями. Соціальні навички допомагають працівникам долати комунікаційні бар'єри, вирішувати конфлікти та швидше інтегруватися в колектив.

В умовах цифрової економіки та віддаленої роботи соціальні навички дозволяють співробітникам налагоджувати зв'язки, вирішувати складні завдання в команді та підтримувати ефективність у середовищі, де особистісні зустрічі можуть бути обмежені. Наприклад, здатність до ефективної комунікації покращує чіткий розподіл завдань і швидко вирішує конфлікти, що важливо в умовах нестабільності та конкуренції на ринку.

В умовах, коли працівники часто змушені працювати самостійно і відповідати за результати своєї роботи, особливої уваги набувають навички самоменеджменту.

Самоорганізація, вміння ставити переваги, самодисципліна і управління часом не дозволяє працівникам ефективно організувати свою діяльність та знизити рівень стресу.

Самоменеджмент є інструментом для підвищення продуктивності та досягнення високих результатів, особливо в умовах дистанційної роботи або роботи в умовах гнучкого графіка. Працівники з високим рівнем самоменеджменту мають перевагу в умовах нових економічних викликів, оскільки вони здатні контролювати свої робочі навантаження та залишатися мотивованими навіть без постійного контролю зі сторони керівництва.

Людський потенціал виступають не тільки основною метою суспільного розвитку, але й стають головним механізмом для її реалізації, що засвідчується такими базовими компонентами парадигм людського розвитку, як новий діапазон можливостей і збільшення продуктивності. Люди під час власної праці отримують дохід, перетворюючи на нього отримані знання й практичний досвід [2].

Висновок. Отже, у сучасних економічних умовах розвиток людського потенціалу вимагає комплексного підходу, що компенсує професійні та соціальні навички. Професійні компетенції є необхідною основою для виконання технічних завдань, але без соціальних навичок працівники втрачають здатність ефективно співпрацювати, адаптуватися до змін та впроваджувати інновації. Самоменеджмент, своєю чергою, підтримує високу продуктивність і стійкість у швидко змінюваних умовах.

Для досягнення сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності працівники повинні інвестувати у власний розвиток, формуючи як професійні, так і соціальні навички. Організації мають створити умови для всебічного розвитку персоналу, оскільки тільки в цьому випадку можна досягти повноцінного використання людського капіталу як основи економічного успіху в нових умовах.

1.Г. В. Сиротюк. Людський капітал як основа соціально відповідального бізнесу в аграрному секторі. Агросвіт № 15, 2024.

2.Калиновський А. О., Брецько Ю. М., Смаглій А.О. Аналіз моделей розвитку людського капіталу в умовах повоєнного відновлення України. Академічні візії. Випуск №31, 2024.

Полінкевич О.М.

Д.е.н., професор, завідувач кафедру підприємництва, торгівлі та логістики, Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

УПРАВЛІННЯ SMART-РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ

В сучасних умовах зростає необхідність розвитку смарт-технологій. Це зумовлено військовими діями, зростанням кількості пандемій, реалізацією цілей сталого розвитку. Відповідно до цього назріла необхідність перебудови підприємств за принципом smart [1]. Робота виконана в рамках проекту EVDOC модуль Jean Monnet.

Розумне підприємство формується на основі смарт-виробництва, яке забезпечує виконання операцій з високою точністю та мінімальною потребою в ручному втручанні. Автоматизація бізнес-процесів, синхронізація ресурсів, удосконалене відстеження та планування процесів, а також раціональне використання енергії, характерні для «розумного виробництва», сприяють підвищенню ефективності, стабільності роботи, якості продукції та скороченню витрат [1].

Smart-підприємство є гнучкою виробничою системою, яка використовує постійний потік даних із взаємопов'язаних операцій та виробничих процесів для навчання та адаптації до змін у бізнес-середовищі. Розвиток таких підприємств може спричинити нову хвилю виробничого прогресу, що створить серйозні виклики для традиційних підприємств. Тому, щоб зберегти свою конкурентоспроможність, виробники мають впроваджувати інноваційні технології та пристосовуватися до нових умов.

Смарт-розвиток повинен бути спрямований на три складові: бізнес-процеси, персонал та технології. Працівникам смарт-підприємства часто бракує цілісного розуміння та бачення процесу розумного розвитку. Також недостатньо усвідомлюється масштабність інтелектуальної трансформації та важливість розвитку нових можливостей. Додатково персонал стикається з труднощами, викликаними прихильністю до усталених бізнес-процесів, наявних компетенцій, систем управління та взаємодії. Це породжує відчуття загрози через очікувані зміни. Інтеграція технологій і систем розумних підприємств є складним завданням, яке передбачає використання системного підходу та оцінки потенційної. Такий підхід породжує невизначеність щодо адаптації інших технологій, процесів і можливостей працівників. Керівники підприємств зіштовхуються з викликами, пов'язаними з необхідністю змінювати традиційні процедури та робочі процеси в межах цифрової трансформації. Сучасні бізнес-процеси мають бути гнучкими та швидко адаптуватися нестабільного підприємницького середовища.

Розумні підприємства спрямовані на масове виробництво продукції при збереженні максимальної гнучкості виробничих процесів. Це досягається завдяки високому рівню автоматизації та роботизації підприємства. Виробничі ресурси, оснащені датчиками та засобами зв'язку, що функціонують за протоколом IPv6, які здатні виготовляти продукцію повністю автономно, без участі людини. Основні технології, які використовуються розумними підприємствами є: автоматизована система управління технологічними процесами; синхронне планування виробництва – APS (Advanced Planning and Scheduling); система управління виробничими процесами MES (Manufacturing Execution System); промисловий інтернет речей ІоТ ((Industrial Internet of Things); великі дані (Big Data) [2].

1. Яцкевич І. В., Маслій Н. Д. «Розумні фабрики» як перспективний напрям цифровізації підприємств. *БізнесІнформ*. 2021. № 10. С. 363–367. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-10-363-367> URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/logistyka-v-period-vijny-vyklyky-ta-rishennya>

2. Шпак Н.О., Кісь С.Ю. Особливості формування систем менеджменту «розумними підприємствами». *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 42. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-51>

3. Polinkevych O. The economic consequences of military conflicts: The Ukrainian context. *Economic Forum*. 2024. № 14(1). Pp. 28-39. <https://doi.org/10.62763/cb/1.2024.28>

4. Polinkevych O. Project Performance Management in Enterprises in Industry 5.0. *National Interest Journal*. 2024. Vol. 3. No.14 November-January. <https://sc01.tci-thaijo.org/index.php/NIT/article/view/240760/163952>

Попадюк А.Л.

здобувачка вищої освіти ступеня бакалавра

Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова

м. Хмельницький, Україна

ЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

Фінансова звітність є одним із основних інструментів для управління підприємством, оскільки вона відображає фінансовий стан компанії, її результати діяльності та зміни у фінансовому становищі за певний період. На сучасному етапі, коли конкуренція на ринках зростає, а потреба в ефективному використанні ресурсів набуває першорядного значення, об'єктивна та своєчасна інформація про фінансовий стан підприємства стає критично важливою для прийняття стратегічних і оперативних управлінських рішень.

Згідно з аб. 13 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», фінансова звітність - це звітність, що містить інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства[1].

Фінансова звітність виконує важливу роль у системі управління підприємством, оскільки вона забезпечує керівництво, інвесторів, кредиторів та інші зацікавлені сторони інформацією

для прийняття рішень. Система фінансової звітності складається з балансу, звіту про фінансові результати, звіту про рух грошових коштів і звіту про власний капітал, які разом формують цілісну картину фінансового стану компанії. Через прозору фінансову звітність підприємство демонструє свою ефективність і стабільність, що є важливим фактором для залучення інвестицій і партнерів.

До функцій фінансової звітності відносять:

- інформаційну - забезпечує керівництво достовірною інформацією про стан активів, зобов'язань, доходів та витрат, що дозволяє оцінювати поточний стан справ підприємства;

- контрольну - допомагає контролювати використання ресурсів, ефективність інвестиційних проєктів та виконання бюджетів, що є важливим для досягнення фінансової стабільності;

- оціночну - завдяки фінансовим показникам можна оцінити ефективність управлінських рішень, а також виявити слабкі сторони в діяльності компанії;

- прогнозну - на основі аналізу фінансової звітності можна формувати прогнози розвитку компанії, визначити потенційні ризики та шляхи їх мінімізації.

Фінансова звітність забезпечує різні групи користувачів даними, які допомагають їм ухвалювати обґрунтовані рішення:

- внутрішні користувачі (менеджери і власники) використовують фінансову звітність для оцінки ефективності операційної діяльності, планування та контролю за виконанням стратегічних завдань. На основі звітності менеджери визначають, які ресурси є доступними, де є можливості для оптимізації витрат та підвищення прибутковості;

- інвестори цікавляться прибутковістю, ліквідністю та рентабельністю підприємства. Фінансова звітність допомагає їм оцінити ризики й перспективи, зокрема, чи буде підприємство здатне повернути інвестиції;

- кредитори та банки звертають увагу на показники платоспроможності, ліквідності та фінансової стабільності компанії, щоб визначити можливості обслуговування боргу та виплати відсотків;

- державні органи використовують фінансову звітність для визначення податкових зобов'язань підприємства та контролю за дотриманням законодавчих норм.

Загалом, на основі фінансової звітності розробляють плани капіталовкладень, обирають стратегії залучення фінансування, проводять заходи для зниження витрат. Також звітність дає можливість оцінювати ризики та формувати відповідні заходи для їх мінімізації. Наприклад, у разі зниження ліквідності компанія може впровадити обмеження на нові інвестиції або скоротити витрати, щоб забезпечити належний рівень фінансової стабільності.

Достовірність фінансової звітності є ключовою умовою для формування довіри з боку інвесторів, кредиторів, державних органів та інших зацікавлених сторін. Прозора фінансова звітність дозволяє уникати ризиків маніпуляції даними, що може призвести до фінансових скандалів і втрати репутації. Компанії, які демонструють прозорість у своїй звітності, мають перевагу в залученні інвестицій і можуть розраховувати на кращі умови фінансування.

Підсумовуючи вищевикладене, фінансова звітність є незамінним інструментом управління підприємством, який виконує ряд важливих функцій, таких як інформаційна, контрольна, оцінювальна та прогнозна. Завдяки фінансовій звітності керівництво може здійснювати ефективне управління ресурсами, оцінювати ризики та формувати фінансову стратегію для забезпечення стійкого розвитку. Прозорість та достовірність фінансової звітності підвищують довіру з боку інвесторів і партнерів, що є важливою умовою для стабільного функціонування та зростання підприємства в сучасному конкурентному середовищі.

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV : станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 09.11.2024).

Попко А. В.

здобувач вищої освіти 4 курсу спеціальності 073 Менеджмент

Науковий керівник: Тоцька О. Л., д. е. н., проф., професор кафедри менеджменту
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
НА ТОВ «ПАН АГРОДІМ»**

Маркетингова діяльність є однією з основних функцій підприємства, що забезпечує його стабільний розвиток у сучасних ринкових умовах. Особливо це стосується підприємств, які працюють у висококонкурентному середовищі, де якість товару, сервісу й ефективна комунікація з клієнтами стають вирішальними факторами успіху. Сфера постачання мінеральних добрив, у якій працює ТОВ «Пан Агродім», відіграє важливу роль у забезпеченні сталого розвитку сільськогосподарського сектору України. У зв'язку з цим виникає необхідність поглибленого аналізу маркетингової діяльності таких підприємств, щоб виявити можливості для її вдосконалення та підвищення конкурентоспроможності.

Актуальність теми дослідження обумовлена кількома чинниками. По-перше, ринок мінеральних добрив України характеризується значною залежністю від імпорту, високою конкуренцією між постачальниками та нестабільними цінами. Це вимагає від підприємств постійного вдосконалення своїх маркетингових стратегій та інструментів для збереження лояльності клієнтів і розширення ринкової частки. По-друге, успішне управління маркетинговою діяльністю є ключовим чинником досягнення підприємством своїх стратегічних і операційних цілей. Таким чином, дослідження ефективності управління маркетингом у ТОВ «Пан Агродім» може стати прикладом для інших підприємств у цій галузі.

ТОВ «Пан Агродім» – підприємство, що працює на аграрному ринку м. Луцьк і Волинської області, спеціалізується на постачанні мінеральних добрив, таких як селітра, карбамід, NPK тощо. Основною місією компанії є забезпечення аграрних виробників високоякісними добривами для покращення врожайності та сталого розвитку сільськогосподарського сектору. Клієнтами компанії є як великі агрохолдинги, так і малі фермерські господарства. Завдяки широкому асортименту продукції, конкурентоспроможним цінам та оперативному обслуговуванню, ТОВ «Пан Агродім» займає вагомую позицію серед постачальників у регіоні.

ТОВ «Пан Агродім», яке спеціалізується на постачанні мінеральних добрив у місті Луцьк та Волинській області, використовує маркетингові інструменти, орієнтуючись на потреби клієнтів та особливості ринку.

Основні характеристики маркетингової діяльності компанії наведені в таблиці 1.

Таблиця 1. Основні характеристики маркетингової діяльності компанії ТОВ «Пан Агродім»

Елемент 4Р	Опис
Продукт	Асортимент включає такі мінеральні добрива, як селітра, карбамід, NPK. Продукція відповідає високим стандартам якості, що забезпечує ефективність для аграріїв.
Ціна	Гнучка цінова політика враховує можливості різних категорій клієнтів. Для великих оптових замовників діють знижки, що стимулюють довгострокове співробітництво.
Місце	Реалізація продукції здійснюється через склад у м. Луцьк, що забезпечує оперативну доставку. Розширення географії збуту здійснюється через партнерські мережі.
Просування	Основні інструменти – інтернет-реклама, участь у виставках, прямі переговори з клієнтами, а також програми лояльності для постійних клієнтів.

Джерело: авторська розробка.

ТОВ «Пан Агродім» займає впевнену позицію на локальному ринку Волинської області. Завдяки високій якості продукції, конкурентним цінам і клієнтоорієнтованому підходу, компанія успішно конкурує з великими дистриб'юторами. Важливим чинником її успіху є швидка логістика та гнучкі умови співпраці, які особливо цінують малі та середні фермерські господарства.

ТОВ «Пан Агродім» використовує чітко структуровану стратегію сегментації ринку, що дозволяє ефективно працювати з різними категоріями клієнтів:

- великі агрохолдинги – забезпечують основний обсяг продажів і потребують стабільних поставок великих партій продукції;

- малі та середні фермерські господарства – важливий сегмент, який формує значну частину регіонального ринку. Для цієї аудиторії компанія пропонує індивідуальний підхід і конкурентні ціни;

- посередники та дистриб'ютори – дозволяють розширити територіальне охоплення та сприяють збільшенню продажів у віддалених районах [1; 2].

Основними критеріями сегментації є географічні (орієнтація на Волинську область та сусідні регіони), економічні (здатність клієнтів придбати необхідний обсяг продукції) та функціональні (специфіка добрив для різних типів культур).

Підвищення ефективності маркетингової діяльності ТОВ «Пан Агродім» вимагає комплексного підходу, який охоплює оптимізацію ключових аспектів бізнесу. Одним із пріоритетних напрямів є вдосконалення цінової політики. Гнучке ціноутворення з урахуванням потреб різних категорій клієнтів здатне суттєво підвищити конкурентоспроможність. Наприклад, для великих фермерських господарств варто запровадити індивідуальні умови знижок, що стимулюють оптові закупівлі. Водночас у міжсезонний період доцільно пропонувати спеціальні пропозиції, які дозволять підтримувати стабільний рівень продажів. Врахування конкурентних цінових стратегій допоможе уникнути невиправданого заниження чи завищення вартості продукції, що є важливим для збереження довіри клієнтів [4].

Розширення каналів збуту може стати важливим фактором для збільшення обсягів продажів. Географічне охоплення, яке зараз обмежене Волинською областю, можна розширити на сусідні регіони, такі як Рівненська чи Львівська області. Це дозволить залучити нових клієнтів, забезпечуючи доступність продукції у віддалених районах. Партнерство з локальними дистриб'юторами може стати ефективним рішенням для оптимізації логістичних витрат і швидкості доставки. Створення онлайн-платформи для продажу добрив значно полегшить доступ клієнтів до продукції, забезпечуючи зручність замовлень і своєчасну комунікацію.

У сучасних умовах ефективно використання цифрових маркетингових інструментів є обов'язковим елементом успішного управління маркетингом. Наприклад, інтернет-реклама може бути спрямована на залучення нових клієнтів через таргетовані оголошення в соціальних мережах чи пошукових системах. Ведення активних сторінок у соціальних мережах Facebook чи Instagram дозволить не лише інформувати клієнтів про новинки, але й формувати довгострокові відносини через пряме спілкування. Створення електронних розсилок із комерційними пропозиціями допоможе підтримувати зв'язок із постійними клієнтами.

Важливим інструментом утримання клієнтів є розробка програм лояльності. Наприклад, накопичувальна система бонусів мотивуватиме клієнтів до регулярних покупок. Пропозиція ексклюзивних умов для постійних клієнтів, таких як безкоштовна доставка чи індивідуальні знижки, зміцнить відносини з ними. Програма лояльності також може включати рекомендаційні бонуси, що дозволить залучити нових клієнтів завдяки наявним [3].

Отже, маркетингова діяльність є ключовим чинником забезпечення конкурентоспроможності та стабільного розвитку підприємства в умовах сучасного ринку. Проведений аналіз діяльності ТОВ «Пан Агродім» свідчить про наявність значного потенціалу

для вдосконалення маркетингових підходів і використання інструментів, які відповідають актуальним ринковим умовам.

1. Бондаренко О. В. Аналіз ринку мінеральних добрив в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Економіка АПК*. 2022. № 5. С. 25–32.
2. Гончарук І. В. Цінова політика на ринку мінеральних добрив: виклики для українських постачальників. *Агросвіт*. 2023. № 9. С. 12–18.
3. Коваленко Т. О. Інноваційні підходи до управління маркетингом у аграрному секторі. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 4. С. 45–51.
4. Семенюк П. П. Маркетингові стратегії аграрних підприємств у контексті змін ринкових умов. *Наукові праці ЧДТУ*. 2022. № 2. С. 34–40.

Поплавка С.С. студент II курсу магістратури спеціальності 073 Менеджмент Національний університет «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя, Україна
Пуліна Т.В. науковий керівник, д. е. н, проф., Національний університет «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя, Україна

ОБГРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА

У контексті сучасних викликів світової економіки та зростаючої конкуренції стратегічне управління підприємствами машинобудівної галузі стає невід'ємною частиною забезпечення їх довгострокової стабільності та конкурентоспроможності. Особливо важливим є питання розробки та впровадження ефективних стратегій розвитку в галузі машинобудування, яке є ключовим сектором для економічного зростання та інноваційного розвитку в умовах мінливого зовнішнього середовища.

У цьому контексті стратегічне управління машинобудівними підприємствами дозволяє забезпечити оптимізацію виробничих процесів, впровадження інноваційних технологій та підвищення конкурентоспроможності.

Стратегія розвитку підприємства є ключовим елементом управління, який визначає напрямок його довгострокового розвитку з урахуванням зовнішніх і внутрішніх факторів. Ансофф І. стверджує, що стратегія – це набір правил для прийняття рішень, якими організація керується у своїй діяльності [1, с. 65].

Саме стратегія розвитку забезпечує ефективність управління підприємством, оскільки вона дозволяє забезпечити раціональне використання потенціалу підприємства. Кузьмін О.Є. та Мельник О.Г. акцентують увагу на діагностиці потенціалу підприємства як ключовій складовій процесу стратегічного управління. Вони стверджують, що діагностика потенціалу підприємства включає оцінку його ресурсної бази (трудових, матеріальних, фінансових та інтелектуальних ресурсів), виробничих потужностей, а також рівня конкурентоспроможності на ринку [2, С. 161]. Це дозволяє точно визначити, які ресурси можуть бути задіяні для досягнення стратегічних цілей і які внутрішні чинники слід врахувати під час планування стратегії розвитку. Таке твердження підкреслює ключову роль стратегії у забезпеченні стабільного та ефективного розвитку, зокрема в умовах конкурентного ринку.

Стратегія розвитку підприємства є комплексом системних заходів, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування підприємства в умовах ринкової конкуренції. Це включає визначення ключових цілей розвитку, таких як зростання ринкової частки, підвищення конкурентоспроможності продукції та послуг, оптимізація виробничих процесів та інноваційна діяльність. Крім того, стратегія розвитку охоплює управління ризиками, що може включати розробку заходів для уникнення або мінімізації негативних наслідків від зовнішніх загроз.

Окремо слід розглянути особливості стратегії розвитку підприємства, які включають низку ключових характеристик, таких як гнучкість, довгостроковість, системність та

адаптивність. Стратегія розвитку повинна бути достатньо гнучкою для адаптації до швидких змін у зовнішньому середовищі, але при цьому вона має залишатися послідовною у досягненні довгострокових цілей підприємства. Гнучкість стратегії є надзвичайно важливою, особливо в умовах економічної нестабільності або технологічних змін, коли підприємства повинні швидко адаптувати свої плани та підходи до нових реалій.

Особливу увагу слід приділити впровадженню інновацій, яке є невід'ємною частиною сучасних стратегій розвитку, без інновацій підприємство не зможе залишатися конкурентоспроможним у довгостроковій перспективі. Саме інноваційні технології забезпечують підвищення якості продукції, зниження витрат та поліпшення виробничих процесів.

Контроль та оцінка результатів стратегічного планування є завершальним етапом стратегії, який дозволяє своєчасно вносити корективи в процес реалізації, забезпечуючи ефективність управління. Контрольні механізми повинні бути інтегровані на всіх етапах виконання стратегії для своєчасного виявлення відхилень та внесення відповідних змін [3, С. 132].

Розроблення стратегії розвитку базується на комплексному аналізі зовнішнього середовища, оцінці внутрішнього потенціалу, визначенні стратегічних цілей і напрямів розвитку. Кожна складова стратегії є невід'ємною частиною загальної системи управління підприємством і забезпечує ефективну адаптацію до динамічних змін на ринку.

Шляхом спільного аналізу всіх складових стратегічного потенціалу формується стратегічний профіль підприємства та визначаються рекомендовані напрями розвитку.

Особливе значення мають стратегічні напрями розвитку, які визначають конкретні дії, спрямовані на досягнення поставлених цілей. У машинобудівному секторі особливий акцент робиться на впровадженні інновацій, які є ключовим чинником забезпечення конкурентоспроможності підприємства в умовах швидких технологічних змін. Інновації сприяють підвищенню ефективності виробничих процесів, зниженню витрат і покращенню якості продукції.

Обґрунтування стратегії розвитку машинобудівного підприємства це складний і багатогранний процес, який вимагає ретельного планування, постійного моніторингу та адаптації до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі. Успіх залежить від комплексного підходу, інтеграції інновацій, правильного вибору стратегічних напрямів і забезпечення ефективного використання внутрішнього потенціалу підприємства. Також важливо враховувати галузеві особливості, які формують характеристики діяльності підприємства та визначають структуру його стратегічного потенціалу.

Впровадження стратегії розвитку на машинобудівних підприємствах має свої особливості, зумовлені специфікою галузі. Машинобудування є технологічно інтенсивною галуззю, що вимагає високого рівня інноваційної діяльності та адаптації до швидких технологічних змін. Стратегія впровадження в машинобудівному секторі повинна враховувати інвестиції в нові технології, модернізацію виробничих процесів та підвищення якості продукції.

Отже, можна вважати, що стратегія розвитку підприємства є ключовим елементом його довгострокового успіху, яка визначає напрямок розвитку та формує основу для досягнення стратегічних цілей. Обґрунтування стратегії розвитку машинобудівного підприємства охоплює широкий спектр управлінських інструментів та підходів, спрямованих на забезпечення стійкого розвитку підприємства в умовах динамічного зовнішнього середовища. Розроблення стратегії розвитку ґрунтується на комплексній діагностиці факторів мінливого зовнішнього середовища та стратегічного потенціалу підприємства, системному підході до планування та управління ресурсами, а також гнучкості у прийнятті управлінських рішень. Успішна реалізація стратегії дозволяє підприємству машинобудівної галузі не лише виживати в умовах конкурентного ринку, але й досягати значних результатів, збільшуючи свою частку на ринку та підвищуючи ефективність діяльності.

1. Ansoff I. Strategic Management Wiley, 1979. 236 p.
2. Кузьмін О. Є., Мельник О. Г. Діагностика потенціалу підприємства. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. № 1. С. 155-166.
3. Юрій Е.О., Луцик І.Б. Особливості формування стратегії розвитку підприємств в умовах невизначеності зовнішнього середовища. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. №13.С.131-134.

Поправка В. Р.

Студентка III курсу, спеціальності Оціночна діяльність

Подолян Р. П.

науковий керівник – викладач вищої математики

Одеський фаховий коледж економіки, права та готельно-ресторанного бізнесу

ОЦІНКА ЧИСТОЇ ПОТОЧНОЇ ВАРТОСТІ (NPV) ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙ: МАТЕМАТИЧНИЙ ПІДХІД

Інвестиції є важливою складовою розвитку будь-якого підприємства, оскільки вони сприяють модернізації виробничих потужностей, впровадженню нових технологій, розширенню ринків збуту та покращенню фінансових результатів. Проте для прийняття обґрунтованих рішень щодо здійснення інвестицій необхідно оцінити їх економічну ефективність. Одним з найпоширеніших методів для такої оцінки є розрахунок чистої поточної вартості (NPV).

Чиста поточна вартість (NPV, Net Present Value) – це показник економічної ефективності інвестиційного проекту, який розраховується шляхом дисконтування (приведення до поточної вартості, тобто на момент інвестування) очікуваних грошових потоків (як доходів, так і витрат). [2]. Формула для розрахунку NPV виглядає так:

$$NPV = \sum \frac{CF_t}{(1+r)^t} - I_0, \text{ де:}$$

- CF_t — грошові потоки на момент часу t ,
- r — дисконтна ставка,
- t — період часу,
- I_0 — початкові інвестиційні витрати.

Якщо $NPV < 0$, то у випадку прийняття проекту цінність компанії зменшиться, тобто власники компанії будуть мати збиток.

Якщо $NPV = 0$, то у випадку прийняття проекту, цінність компанії не змінюється, тобто доходи й власників залишаться на колишньому рівні.

Якщо $NPV > 0$, то у випадку прийняття проекту, цінність компанії, а отже, і доходи її власників збільшаться. [1, с. 412]

Для розрахунку економічної ефективності інвестицій в розвиток підприємства необхідно врахувати кілька важливих етапів. Спершу потрібно визначити суму, яку підприємство має витратити для реалізації проекту, включаючи витрати на придбання обладнання, матеріалів, оренду приміщень та інші необхідні ресурси. Далі слід оцінити величину очікуваних доходів і витрат, а також інші грошові потоки, що виникатимуть у процесі реалізації проекту. Наступним кроком є визначення ставки дисконтування, яка зазвичай залежить від вартості капіталу, ризиків проекту та інших економічних факторів. Після цього, використовуючи відповідні фінансові формули, здійснюється розрахунок чистої поточної вартості (NPV), що дозволяє оцінити економічну доцільність інвестицій.

Припустимо, що підприємство планує здійснити інвестиції в нове обладнання для виробництва. Початкові інвестиції складають 100 000 грн, а прогнозовані грошові потоки (CF_t) за наступні 5 років такі: 30000 грн, 35000 грн, 40000 грн, 45000 грн, 50000 грн.

Дисконтна ставка (r) складає 10%. Розрахуємо NPV за формулою:

$$NPV = \frac{30000}{(1 + 0,1)^1} + \frac{35000}{(1 + 0,1)^2} + \frac{40000}{(1 + 0,1)^3} + \frac{45000}{(1 + 0,1)^4} + \frac{50000}{(1 + 0,1)^5} - 100000$$

$$NPV = 27273 + 28926 + 30066 + 30772 + 31038 - 100000 = 48075.$$

Таким чином, NPV проекту дорівнює 48 075 грн. Оскільки NPV є позитивним, це свідчить про економічну доцільність проекту: інвестиції принесуть більше доходів, ніж вони вимагають витрат.

Розрахунок економічної ефективності інвестицій за допомогою такого показника, як NPV, є важливим інструментом для прийняття рішень щодо доцільності інвестицій. У нашому прикладі проект з інвестиціями в розвиток підприємства є вигідним, оскільки NPV підтверджує його фінансову ефективність. Тому підприємство може сміливо приймати рішення про реалізацію цього проекту.

1. Косова Т. Д., Сухарев П. М., Ващенко Л. О. Організація і методика економічного аналізу : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2012. 528 с.
2. Що таке чиста поточна вартість (NPV)? *Finances.in.ua*. URL: <https://finances.in.ua/shcho-take-chysta-potochna-vartist-pry/> (дата звернення: 24.11.2024).
3. Економіка підприємства : підручник / під заг. ред. д.е.н., проф. Ковальської Л.Л. та проф. Кривов'язюка І.В. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 700 с.

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМИ СИСТЕМАМИ**

**THE ACTUAL PROBLEMS OF SOCIAL AND ECONOMIC
SYSTEMS MANAGEMENT**

*X Міжнародна науково-практична конференція
Частина 1*

*10 th international scientifically-practical conference
Part 1*

Матеріали подано в авторській редакції

Відповідальний за випуск:
д.е.н., професор **Шубалий О.М.**

Відповідальний секретар:
Ходун Ю.О.

Обкладинка:
Чернецький В.М.

Відділ іміджу та промоції
Луцького національного технічного університету
43018, м. Луцьк, вул. Львівська, 75

Формат 60 х84 1/16. Ум.-друк. арк. 29,1.
Наклад 300. Зам. 18.

Волинське обласне редакційно-видавниче підприємство «Надстир'я»
43016, м. Луцьк, вул. Лесі Українки, 7.
Тел. +38 067 33 41 306.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру ДК № 349 від 02.03.2001.